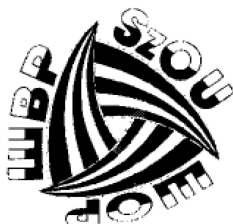


Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej
Кременецький обласний гуманітарно-педагогічний інститут
ім. Т. Г. Шевченка
Новгородский государственный университет им. Ярослава Мудрого
Московский городской педагогический университет
Studia Methodologica

**Міжнародний інтеграційний проект
для студентів, магістрантів і аспірантів**

**ШКОЛА ВІДКРИТОГО РОЗУМУ
SZKOŁA OTWARTEGO UMYŚLU
ШКОЛА ОТКРЫТОГО РАЗУМА**



Том 5

**РІЗНОРІДНІСТЬ
КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ:
ІСТОРІЯ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
2014

УДК 82.09
ББК 60+87.256
Р49

Рекомендовано до друку ухвалою вченої ради Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, протокол № 13 від 28.11.2013 р.

Рецензенти:

Олександр Глотов, доктор філологічних наук, професор, Академія сухопутних військ імені Петра Сагайдачного (Україна);
Войцех Салетра, доктор історичних наук, професор, Університет ім. Яна Кохановського у м. Кельце (Польща)

Науково-редакційна рада:

- О. Лещак**, професор, доктор філологічних наук
(*голова, науковий редактор*),
О. Волковинський, професор, доктор філологічних наук,
(*співголова*)
С. Волковинський, кандидат філософських наук
(*відповідальний секретар*)
О. Глазков, професор, кандидат філологічних наук
В. Заїка, професор, доктор філологічних наук,
М. Лабащук, професор, доктор філологічних наук,
О. Марушко, кандидат філологічних наук
Р. Стефанський, ад'юнкт, кандидат філософських наук

Різноманітність культурного простору: історія і перспективи : збірник наукових праць / ред. рада: О. Лещак (голова, наук. ред.) та ін. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. – 316 с. – (Школа Відкритого Розуму. – Том 5).

До збірника увійшли наукові праці учасників Міжнародного інтеграційного проекту для студентів, магістрантів і аспірантів «Школа Відкритого Розуму». Молоді науковці з українських, польських, російських і чеських вузів презентують результати колективного інтердисциплінарного дослідження проблеми різноманітності культурного простору у минулому та сьогоденні у мовному, суспільно-політичному, культурно-мистецькому, історичному, а також загально-епістемологічному та методологічному аспектах.

Збірник розрахований на широке грон фахівців у галузі гуманітарних і суспільних наук, студентів вищих навчальних закладів, які цікавляться проблемами методологічних та інтердисциплінарних досліджень у гуманітарній сфері людського досвіду.

УДК 82.09
ББК 60+87.256

© К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2014
© Школа відкритого розуму, 2014
© Studia Methodologica, 2014

Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University
Jan Kochanowski University in Kielce
Academy of Technology and Humanities in Bielsko-Biala
Taras Shevchenko Regional Humanitarian Pedagogical Institute of Kremenets
Yaroslav-the-Wise Novgorod State University
Pedagogical University of Moscow City
Studia Methodologica

**International Integration Project for Students,
Undergraduates and Postgraduates**

SHKOLA VIDKRYTOGO ROZUMU



Volume 5

**DIVERSITY OF CULTURAL SPACE:
HISTORY AND PERSPECTIVES**

Collection of Scientific Works

**Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University
2014**

Reviewers:

Oleksandr Glotov, Doctor of Philological Sciences, Professor,
Army Academy named after Hetman Petro Sahaydachnyi (Ukraine);

Woiciech Saletra, Doctor of Historical Sciences, Professor,
Jan Kochanowski University in Kielce (Poland).

Scientific-Editorial Council:

O. Leshtchak, Professor, Doctor of Philological Sciences
(*chairman of council, scientific editor*);

O. Volkovyns'kyj, Professor, Doctor of Philological Sciences
(*vice-chairman of council*);

S. Volkovyns'kyj, Candidate of Philosophical Sciences
(*administrative secretary*);

O. Glazkov, Professor, Doctor of Philological Sciences;

V. Zayika, Professor, Doctor of Philological Sciences;

M. Labashtchuk, Professor, Doctor of Philological Sciences;

O. Marun'ko, Candidate of Philological Sciences;

R. Stefansky, Adjunct, Candidate of Philosophical Sciences.

Diversity of Cultural Space: History and Perspectives : Col-
lection of Scientific Works / editorial council: O. Leshtchak
(chairman of council, scientific editor) and others. – Kamianets-
Podilsky : Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University,
2014. – 324 p. – (Shkola Vidkrytogo Rozumu. – Vol. 5).

The collection includes scientific works of the participants of Interna-
tional integration project for students, undergraduates and postgraduates
“Shkola Vidkrytogo Rozumu”. Young scientists from Ukrainian, Polish,
Russian and Check educational establishments present results of inter-
disciplinary research problem of diversity of cultural space in the past and
at present in linguistic, socio-political, cultural-artistic, historical as well
as epistemological and methodological aspects.

The collection of scientific works is designed for a wide range of ex-
perts in humanitarian and social studies, students of higher educational
establishments who are interested in methodological and interdisciplin-
ary research in humanitarian field of people's experience.

UDC 82.09

© Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko
National University, 2014

© Shkola Vidkrytogo Rozumu, 2014

© Studia Methodologica, 2014

МЕТОДОЛОГІЧНІ І ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

METODOLOGICZNE I TEORETYCZNE ASPEKTY BADANIA PRZESTRZENI KULTUROWEJ

Євгенія Синюта

КГПШ ім. Т.Г. Шевченка, Україна

ЛЮДИНА В РІЗНОРІДНОМУ КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ: КОНТЕКСТ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Одна з особливостей сучасного плюралістичного світу – утвердження нанотехнологічного способу життя, що загострює проблему гуманітаризації науки, а останнє означає розробку та реалізацію принципів коеволюції або концепції ноосферогенезу. Така концепція значно ширша за всі на сьогодні актуальні економічні, соціально-політичні та природничо-наукові програми, бо в основі теорії ноосферогенезу лежить нова система ціннісних засад та нових принципів моральності, яка має бути універсальною для всього людства, незважаючи на цивілізаційні відмінності між народами [Касьянов 2012: 13-14]. У зв'язку із ризиками, які несе світові неминуче домінування нанотехнологій, концепція ноосферогенезу за необхідністю включає систему заборон або технологічних табу, аби мінімізувати згадані ризики. Із розвитком нанотехнологій система табу буде розширюватися, бо вплив нанотехнологій вийде за межі економічної сфери в царину соціально-культурну, навіть в духовно-естетичну та політичну, що призведе до необхідності введення обмежень не лише у виробництво, а й у правові відносини, навіть це може торкнутися свободи особистості. Таким чином, утвердження нанотехнологічного способу життя актуалізує та навіть загострює проблеми полікультурного простору сучасного світу. Ці проблеми головною мірою стосуються як життя окремої людини, так і національних спільнот в цілому, але суть таких проблем залишається незмінною: для індивіда зберегти свою окремішність, особистісну неповторність і свободу в умовах повної приналежності до спільного соціокультурного простору; для нації – захистити свою національну ідентичність, духовну культуру і державницьку незалежність, залишаючись невід'ємним елементом світової цивілізаційної спільноти.

Різноманітний культурний простір, або розмаїття культур формується у такому ж різноманітному чи розмаїтому та водночас єдиному світі. З однієї сторони, історія людства знає конкретні форми єдності різних національних і наднаціональних культур, які взаємодіяли, об'єднувалися, синтезувалися, а з іншої – культури завжди були різноманітними. Маємо класичну форму лу: єдність – у різноманітті, різноманіття – у єдності. Але єдність і різноманітність культур у різні історичні періоди набирає різних форм і різного смислу. В сучасну епоху єдність і різноманітність культурного простору пов'язується

із глобалізацією світу. Зокрема, з пануванням ринкової економіки, що виходить за національні рамки, та запровадженням новітніх наукових (комунікаційних та інформаційних) технологій, які, як і вся система наукового знання, є універсальними. Але це не означає, що розмаїття культур нівелюватиметься чи культури стануть менш різноманітними. Найшвидше формуватиметься єдність культур іншого типу – так звана мережева культура як сукупність міжкультурних взаємовідносин між різними, але, значною мірою, близькими культурами. Така мережева культурна спільнота водночас посилює єдність культур і забезпечує умови для зберігання їх розмаїття. Це дозволяє синтетично використовувати проблему глобалізаційних викликів національним культурам і збереження їх культурної ідентичності. Той факт, що різні країни по-своєму реагують на глобалізаційні виклики, загострює проблему взаємодії різних культур.

У цьому контексті насамперед йдеться про толерантність і діалог культур. Толерантність – як повага до іншої культури, а діалог – як взаємодія у вирішенні спільних завдань, бо культури не лише відрізняються одна від одної, а й одночасно і навіть рівнозначно підпадають під як конструктивні, так і деструктивні глобалізаційні впливи, внаслідок чого їм доводиться вирішувати однотипні проблеми, що об'єктивно вимагає взаємодії. Тому дуже важливо «прочитати» толерантність у контексті мультикультуралізму, згідно з яким, щоб ефективно співіснувати (читай: зберегти свою ідентичність і бути активним суб'єктом світового культуропростору), різні культури повинні мати рівноцінні можливості у сучасних глобальних процесах, хоча б у деяких сферах чи напрямках. А для того щоб ідея мультикультуралізму унеможливила будь-які спроби нав'язування цінностей однієї культури суб'єктам (носіям) іншої культури, практика самого мультикультуралізму має увійти в ситуацію діалогу – ситуацію, за якою відкриті одна стосовно іншої культури розуміють одна одну, входять одна в одну, взаємодіють і взаємозмінюються. Причому, такий діалог не означає некритичного сприйняття чужого досвіду, а відкриває можливість враховувати перспективи, які відкриває чужий досвід у вирішенні сучасних соціально-культурних проблем [Філософська думка 2011: 5-7].

Необхідно наголосити, що поняття «діалог культур» потребує особливого герменевтичного підходу. Насамперед, діалог практикує не культура як цілісність, а окремі її носії – індивіди, групи, спільноти, державні, міждержавні чи громадські інституції. Наступне, що дуже важливо у контексті плюралізму і толерантності: такий діалог стає можливим лише за дотримання наявних табу – він не може поширюватись на систему національних культурних цінностей, які констатують національну культурну ідентичність, а також на сукупність релігійних догматів, пов'язаних із національними духовними цінностями.

У зв'язку з тим, що майбутнє цивілізації уможливується успішним (результативним, продуктивним, конструктивним) міжкультурним діалогом, головною проблемою виступає створення умов для такого діалогу, конкретно – формування єдиного цінніс-

ного простору та взаємоповаги між учасниками міжкультурних взаємин. Створюючи умови глобального міжкультурного діалогу, необхідно враховувати, що традиційний поділ культур не відповідає сучасним реаліям: опозиції «багата Північ – бідний Південь» та «цивілізований Захід і відсталий Схід» втратили своє значення, бо мають зовсім інше змістове наповнення. Країни Сходу і Півдня – це потужні та ефективні суб'єкти міжнародного політикуму та впливові агенти світового ринку найрізноманітніших послуг. Серед параметрів, за якими відбувається сучасний поділ культур, провідне місце посідає феномен технонауки, який формує так зване «суспільство знання», традиційні культурні цінності котрого зазнають тотального впливу нанотехнологій, біотехнологій, інформаційних технологій, і, як наслідок, багато проблем традиційного суспільства набувають нових значень і несподіваних нюансів. Наприклад, проблема свободи, як загальної, так і особистої, «прочитується» по-іншому в «паутині» Інтернету чи в мережах стільникового зв'язку. Щодо згаданих вище несподіваних нюансів: окремі дослідники та фахівці вважають, що багато традиційних цінностей східної культури ближчі до сучасних інформаційних і нанотехнологій, аніж традиційні цінності західних культур. Аргумент на користь такого підходу – інформаційно-технологічний прорив країн Сходу і Півдня залишив практично недоторканими їх духовні цінності. Більше того, є підстави навіть говорити про коеволюцію інновацій і традицій у східних і південних культурних спільнотах. Звичайно, це не виключає проблеми конфлікту «традиція – інновація», але це, повторюємо, не має вирішального гальмівного чи деструктивного впливу на їх культурно-технічний прогрес.

Поряд із збереженням традиційних, постає глобальна культура. Якщо традиційна культура своїм корінням «вросла» у відповідний простір і час, пов'язана з історією, то глобальна культура засобами інформаційних технологій немов би виходить за межі простору і часу, чим постає своєрідною надбудовою над ними та своєрідно взаємодіє з ними, з однієї сторони, «вбирає» («всмоктує») їх специфіку, а з іншої – наділяє кожну з них глобальними рисами. Цілком закономірним і зовсім не трагічним є той факт, що у взаємодії глобальної і традиційних культур (глобальної і національних культур) проявляється конфлікт глобального і національного або глобального і традиційно-окремішнього. Такий конфлікт є конструктивним результатом зіткнення двох зустрічних (але не протилежних) потоків культуротворення – глобальної єдності та національної (традиційної) ідентичності. Внаслідок такої взаємодії національні культури набувають ознак глобального змісту, а глобальна культура збагачується загальноціннісними надбаннями національних культур. Так тема єдності світу через розмаїття національних культур постає у новому контексті: пост культурний простір забезпечує умови єдності світу через коеволюцію глобальної та національних культур у контексті плюралізму і толерантності як необхідних умов гарантування цілісності земної цивілізації із збереженням ідентичності її національних складових.

Саме в такому розумінні проявляється продуктивна роль діалогу культур: діалог дає різним культурам змогу зберегти свою ідентичність входженням у контакт, але не в конфронтацію. А це уможливується утвердженням глобальної культури: усвідомити, а, отже, і зберегти свою ідентичність можна лише в межах спільноти, в якій проглядається своя окремішність, відмінність від інших, діалог з якими стає необхідною. Так виростає потреба в глобальній культурі, яка формується як надбудова над розмаїттям національних культур. Відмінність культур в їх історично сформованих якостях і змістах зберігається, традиційні цінності не зникають, а над традиційними (національними) культурами вивисається глобальна духовна спільність, в якій культурні відмінності і зберігаються як окремі моменти. За аналогією: так поєднується етнічна спільність із політичною (державою), мала батьківщина з великою, зрештою, подібно до того кожен із нас належність до своєї сім'ї поєднує із належністю до нації – і в усьому цьому індивідуально зберігає себе в загальному, а загальноне виявляється через індивідуальне [Філософська думка 2011: 20-21].

Індивід владний над своїми діями, в тому числі, здатний надати їм визначеного ним самим морального сенсу. В цьому аспекті особливого значення набувають загальнолюдські гуманістичні цінності, окреслені поняттями плюралізму, толерантності, прав людини. На їх основі формуються регулятивні принципи, що дисциплінують поведінку людини через її особистий свідомий контроль. Тому важливо визначити загальні культурні (моральні, правові, політичні тощо) норми, здатні спрямувати суспільне життя глобалізованого світу в річище діалогу культур з метою забезпечення плідної співпраці людей, які належать до різних культур.

Глобальна культура ще й тому не може усунути культурного розмаїття, що виникає протилежний їй рух – локалізація або виокремлення індивідуальних культур – і глобальний процес не тільки взаємодіє, а й сприяє примноженню культурних відмінностей. Більше того, глобальна культура виступає як поле розширених можливостей, до яких отримують доступ локальні чи національні культури. Згадане вище суспільство знання через застосування новітніх технологій дозволяє окремим культурам не лише користуватися практично безмежними інформаційно-технологічними й інформаційно-культурними можливостями, а й здійснювати такі непередбачувані за наслідками дії, як трансформування людської тілесності, вплив на генну систему людини, редагування геному, втручання в мозок і психіку людини та інші процедури, що складають зміст сучасних технологічних ризиків. Так глобальна культура як коло розширених можливостей водночас стає територією глобалізаційних ризиків, чим об'єднує різнобічний культурний простір перед небезпечними викликами технологізованого суспільства.

Незважаючи на розмаїття культур, на їх специфіку та відмінності, кожна окрему культуру турбує та є визначальною проблема людини. І ця ж проблема є основоположною в забезпеченні єдності культур, в їх сходженні до культури глобальної. Згадані техно-

логічні ризики сучасності мають за свою основну «мішень» людину, точніше, формування нового людського типу стає провідним завданням новітніх інформаційних технологій. Розпочинаються розмови не просто про нову людину, а про постлюдину, яка все робитиме ефективніше, ніж сучасна людина. Отже, йдеться про вихід за межі людських можливостей, за межі людини. В такому розумінні, глобальна культура несе не гуманізм, а вихід за межі гуманізму. І протистояти цій глобальній загрози можуть лише традиційні національні культури, бо саме вони зберігають традиції, які дають людині змогу бути людиною. Тобто є межі людяності, що їх переступати небезпечно, і в будь-якій традиційній культурі вони чітко визначені. Для ілюстрації: людина має певну міру свободи, інакше вона не відповідала б за свої вчинки і свобода переросла б у безвідповідальність; свобода окремої людини має певну межу, за якою розпочинається свобода іншої людини, інакше вона чинила б сваволю і свобода переросла б у беззаконня. Звідси, загальний висновок: розмаїття культур необхідне сьогодні та буде ще більш необхідним людству завтра для нейтралізації ризиків, що їх несе глобальна культура, а нейтралізаторами глобальних ризиків виступають традиції національних культур.

У цьому контексті неперехідного значення набуває діалог культур, бо тільки в діалозі осмислення проблеми набуває спільних підходів як передумови спільних ідей. Для успішного діалогу необхідні: насамперед, кваліфікована оцінка та культурологічний аналіз ситуації ризику; далі, кожен учасник має глибоко знати культуру, яку репрезентує, або ефективно використати всі її інтелектуально-духовні можливості; наступне, кожен учасник достатньою мірою має знати особливості та можливості і інших культур, з представниками яких здійснюється діалог, аби знайти точки дотику, що сприяють, та обминути «гострі кути», що ускладнюють досягнення результату; нарешті, всі учасники діалогу мають дотримуватися принципу толерантності та взаємоповаги, водночас зберігаючи своє законне право на обстоювання власної культурної ідентичності [Філософська думка 2011: 29]. Бо тільки національна і культурна ідентичність дають змогу пам'ятати чи навіть нейтралізувати глобальні ризики сучасного світу і водночас зміцнити конструктивні елементи глобальної культури. Якщо коротко: багате культурне розмаїття посилює єдність культур – розмаїття в єдності, а єдність – через розмаїття. Два крила глобальної культури – і обидва мають бути потужними. Бо глобальна культура можлива тільки через розмаїття, а різномірний культурний простір можливий тільки в масштабах глобальної культури – відособлені культури приречені, а їх виживання – лише у взаємозв'язках і у взаємозбагаченні.

І знову ж таки, у цьому аспекті особливо актуальною постає проблема толерантності в нинішньому культурно-плюралістичному світі, який наповнений несумісними засадничими умовами нищого буття, в тому числі різномірними, або й навіть суперечними життєвими цінностями. Кожен учасник людської спільноти має право бути самим собою, що передбачає несумісність з іншими, бо не все

добре є сумісним з кожним, тим більше, не всі ідеали є ідеалами для кожного. Людина має навчитись і навіть взяти за основоположний принцип визнавати і терпіти як належне окремішність або інакшість іншого. Це не означає, що іншого треба обов'язково любити, бо любов не там, де дивляться один на одного, а там, де обоє дивляться в одному напрямі. Це означає, що іншого треба бачити, дивитись на нього і бачити його позицію. Так з'являється діалог з іншим, з яким бачиш один одного, тобто маєш протилежні погляди або позиції. Діалог – перебування на межі, по обидві сторони межі, яка не є лінією протистояння, а лінією контакту. Саме така межа не розділяє, а поєднує позицію «єдність світу – розмаїття культур» або «глобальна культура – національна культура». Можемо образно сказати, що комфортність людства в сучасному світі залежить від балансу між полюсами згаданих опозицій. Основи такого балансу закладені у Декларації принципів та толерантності, прийнятій ЮНЕСКО в 1995 році. У цьому документі наголошується основний зміст толерантності: повага, прийняття та правильне розуміння великої багатоманітності культур нашого світу.

Так чи інакше, але толерантність має конкретний сенс – бути терплячим, вміти і могти терпіти іншого, інакші культурні погляди, традиції, звичаї, способи життя, чужі соціокультурні інституції. Тому толерантність виступає як універсальна цінність полікультурного суспільства, яка полягає у вимозі обмежити надмірні претензії одних до культури інших. Але в цьому необхідно зробити застереження: якщо в попередню епоху толерантність була потрібна як терапевтичний (лікувально-знеболюючий!) чинник цивілізації, то сьогодні вона виступає як засіб гуманізації відносин між різними культурами, а довготривала гармонічна взаємодія загрожує втратою культурного розмаїття, тобто толерантність може бути використана як знаряддя примітивної глобалізації. В цьому – одна із тривожних граней людського співжиття, одвічні теми та проблеми людської історії – відмінності культур і контакти культур, їх сумісність і несумісність, їх сумірність та несумірність, а також гострі проблеми культурної самоідентифікації та ідентифікації, культурної експансії та етнокультурної асиміляції. Тому єдиний світ має сприйматися як полікультурний простір, як світ культур, що взаємодіють. Відтак, толерантність не може прикривати нагальних і гострих проблем, що виникають в культурах і у відносинах між культурами, – їй належить бути умовою єднання та взаємозбагачення розмаїття культур, які формують духовну мозаїку сучасного світу [Філософські науки 2011: 5-47], а в загальному підсумку, толерантність як принципова характеристика діалогу має сприяти уникненню або розв'язанню (якщо виник) конфлікту між суб'єктами (носіями) різних культур. Завдяки толерантності, виявленій учасниками діалогу, діалог набуває форми не навчання чи настанови, а доказової розмови, бесіди між вільними суб'єктами, здатних сприймати та осмислювати світ самостійно. Так діалог виступає формою спілкування людей, які, живуть в ситуації свободи і толерації і для яких він є нормою соціального і духовного життя. Самостійно осмислений світ поро-

джує багато думок, і діалог стає способом узгодження різних думок з приводу того, що вважається істиною. І тут знову акцентується проблема толерантності: у кожній культурі, тобто носіїв різної культури, своя логіка, яка відрізняється від іншої. Образно кажучи, без толерантності логік шлях до істини буде закритим. Діалог не лише для того, щоб застосувати свою логіку, а й для того, щоб досягнути логіку іншого. В усі часи дзеркалом людини є інша людина. В діалозі людина запитує іншого про себе і бачить себе в іншому, і бачить його через себе і через його бачення її самої. Зрештою, кожен є самим собою не стосовно себе самого, а стосовно іншого. Тому діалог є системою відносин «суб'єкт – суб'єкт», яка встелена «килимом» толерантності, щоб не перетворитись в арену двобою. Звідси, не зовсім правильно говорити про діалог культур, бо це – діалог індивідів (суб'єктів), які представляють різні культури. Тому сучасна толерантність – це терпимість у ситуації паралельного існування Індивіда з культурно і соціально Іншим без примусового його уподібнення собі чи своїй культурі. З'являється синтезована формула: толерантність – це несумісність назавжди, в якій треба конструктивно співіснувати. Ми завжди будемо різними, інакшими, тому маємо цей плюралізм сприймати як велике буттєве благо (одноманітність вбиває!) і навчитися в ньому продуктивно існувати.

Не можемо не зауважити, що проблема вивчення культури, тим більше, її полікультурного прогресу є однією із найскладніших серед гуманітарних науково-теоретичних проблем. Це навіть підтверджується особливою увагою постмодерної науки до цієї культурологічної проблеми, внаслідок чого виникає окрема галузь дослідження, окрема академічна дисципліна – «культурні студії», яка має свою методологію і швидше всього носить інтердисциплінарний характер, спрямовується своїми дослідницькими інтересами в царину відносин «культура – суспільство» [Вінквіст 2003: 223-225]. Саме «культурні студії», а в широкому розумінні, науково-практичні дослідження в галузі культури дають змогу не лише означити позитивні тенденції розвитку глобальної і традиційних (національних) культур, а й виявити ризики, що з'являються в сучасному полікультурному просторі. Один із таких ризиків – формування розгалуженої мережі корпоративних культур, які не мають безпосереднього відношення до культур традиційних чи національних, а є особливим продуктом процесу глобалізації. Онтологічна сутність корпоративних культур наступна: сьогоденна реальність, як мультиверсум з багатьма ознаками множинності, характерна співіснуванням реальних об'єктів з їх символічними заміниками, насамперед, в інформаційній мережі Інтернет, у науковій термінології, в тому числі, в наукових метафорах – знаки, значення, символи починають жити власним життям поряд з дійсними речами (речами субстанційної реальності). Наголосимо, що знаки і символи в інформаційному суспільстві відіграють не просто важливу, а провідну роль. Множина знаків і символів, ще більша множина їх тлумачень (смыслів) примножують і помножують плюралізм сучасного соціуму, кожна складова (інституція, установа) якого розпочинає вибудовувати власну інформаційну (значеннєву, смис-

лову) знаково-символічну систему, що стає основою корпоративної культури як культури даної соціальної структури. Небезпека в тому, що така культура стає замкнутою системою, бо володіє схильністю заперечувати існування культури людства взагалі й абсолютизувати культуру власної корпорації [Рожова 2012: 171-173].

Щоб зрозуміти деструктивну сутність корпоративної культури, необхідно звернутись до еволюції відношення «знак – реальність», бо саме таке відношення розкриває характер цієї культури як елемента інформаційного суспільства. На початковому етапі знак відображав реальність; на другому – вже привносив у відображення додаткові ознаки, чим спотворював дійсність; на третьому – почав прикривати собою відсутню реальність; на четвертому – він взагалі перетворюється на копію без оригіналу, стає, за сучасною термінологією, симулякром. Тобто, симулякр виступає штучно побудованим утворенням або знаком, що існує сам по собі, без будь-якого відношення до реальності. Справа в певному парадоксі: симулякр, не будучи обтяженим проблемами реальності, має потужніший вплив на людську свідомість (бо безпроблемно маніпулює нею у віртуальному форматі), аніж знаки та символи, що реально відображають дійсність (бо їх вплив об'єктивно обумовлюється реаліями буттєіснування). Така корпоративна культура стає деструктивною сукупністю знаків – символів, невіддільних реальним обставинам, здатних витіснити дійсне сприйняття світу, конструктивну систему глобальної або традиційної культури.

Відмінний від корпоративного особливий сектор у світовому культуропросторі належить національним культурам. Якщо корпоративна культура самоізолюється від загальнолюдських духовних цінностей, то національна культура виступає невід'ємним елементом соціально-духовного, універсального утворення, в якому нерозривно поєднані сама культура як цінності життя, історія як доля народу, та нація як історична особистість народу. Якщо, за словами Арнольда Тойнбі, нація – це здатність етносу до втілення в історичний універсум, то культура – це провідний чинник утвердження народу як індивідуальної іпостасі людства, розкриття його етнічного автопортрета. Культура трансформує історичний досвід нації у цінності духовної життєтворчості, формує світ людини за вимірами істини, добра і краси. Культурний процес репрезентує неповторні риси індивідуального буття окремої людини та історичного буття етносів і нації. Загальнолюдська культура існує лише як енергетична єдність національних (етнічних, традиційних) культур, а вони виступають як ціннісне виявлення волі народу в універсумі історії і цим забезпечують реалізацію ще нездійснених можливостей історичного процесу через використання досвіду минулих поколінь [Попович 2006: 283]. А тому національний ренесанс стає практично потужною альтернативою кризовим явищам, викликам і ризикам глобалізованого світу.

Тим більше, національна держава виступає не лише як сукупність індивідів під однією юрисдикцією, але й як культурна єдність, тобто вона передбачає збіг політичних і культурних кордонів.

Зауважимо, що мірою формування всесвітнього культуропростору формується і розширюється попит на відмінність. Голос меншин у глобалізованому світі стає все гучнішим, а належність до меншини – цінністю і навіть культурним ресурсом. Це – закономірно, бо в епоху узагальнення й уподібнення все цікавішою стає окремішність і зростає роль індивідуальності. Наступне завдання, знову ж, в якості висновку: сучасна держава втрачає змогу формувати на своїй території єдиний культурний зразок – дається взнаки вплив міжнародних соціально-культурних міграцій. Третій висновок: в національній культурній сфері активізують свою діяльність суб'єкти соціально-культурних відносин не прив'язані до національної території, і послаблюється роль національної держави як посередника між вітчизняним виробниками і національними споживачами духовної продукції. Звідси, культурна лояльність або толерантність починає базуватися на знаково-символічних цінностях і поширюється на комунікаційні простори, що виходять за межі національних держав. Це нас переконує в незаперечності головного висновку: національне існує в глобальному, а глобальне виявляє себе через національне. Так і єдність світу обумовлює полікультурний простір як умова його розгортання, а розмаїття культур створює потенційні можливості формування глобальної культури. Своєрідним фокусом, через який проєктується розмаїття культур у їх єдність, а єдність світу трансформується в полікультурний простір, виступає людина.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Енциклопедія постмодернізму / за ред. Чарлза Е. Вінквіста та Віктора Е. Тейлора ; пер. з англ. – К. : Основи, 2003. – 503 с.
2. Єдність світу і розмаїття культур : мат. круглого столу українських і російських філософів // Філософська думка. – 2011. – №4. – С. 5-48.
3. Касьянов Д.В. Наука, освіта і культура як чинники підготовки людини до нанотехнологічного способу життя // Мультиверсум. Філософський альманах. – 2012. – №3. – С. 13-22.
4. Межуев Вадим. Діалог як спосіб міжкультурного спілкування в сучасному світі // Філософська думка. – 2011. – №4. – С. 90-101.
5. Проблеми теорії ментальності / відп. ред. М.В. Попович. – К. : Наукова думка, 2006. – 405 с.
6. Рожова Ю.А. Симулякризація дійсності як особливий принцип інтерпретації ознак корпоративної культури // Мультиверсум. Філософський альманах. – 2012. – №3. – С. 170-178.

Człowiek w różnorodnej przestrzeni kulturowej: kontekst tolerancji

Nanotechnologiczny sposób życia sformowany przez społeczeństwo informacyjne wpływa na konstruowanie i funkcjonowanie światowej przestrzeni wielokulturowej, na codzienną działalność człowieka w warunkach jednoczenia państw i różnorodności kultur. Jednym z głównych warunków konstruktywnego rozwoju społeczności jest tolerancja we wzajemnych relacjach człowieka jako podmiotu narodowej i globalnej kultury z drugim człowiekiem i ze światem jako całością, co przejawia się w formie dialogu.

Słowa kluczowe: *przestrzeń wielokulturowa, nanotechnologiczny sposób życia, kultura globalna, kultura tradycyjna, kultura narodowa, pluralizm, tolerancja, dialog kultur.*

Человек в разнородном культурном пространстве: контекст толерантности

Нанотехнологический образ жизни, сформированный современным информационным обществом, влияет на конструирование и функционирование мирового поликультурного пространства, на жизнедеятельность человека в условиях единства мира и разнообразия культур. Важным условием конструктивного развития современного социума выступает толерантность во взаимоотношениях человека как субъекта национальной и глобальной культуры с себе подобными и с миром в целом, что осуществляется в формате диалога.

Ключевые слова: поликультурное пространство, нанотехнологический образ жизни, глобальная культура, традиционная культура, национальная культура, плюрализм, толерантность, диалог культур.

A man in the heterogeneous cultural space: the context of tolerance

Nanotechnological lifestyle shaped by the modern informational society affects the constructing and the operation of the global multicultural space, the human activity in the conditions of the unity of the world and the diversity of world cultures. An important condition for the constructive development of modern society is the tolerance in relations between human subjects of national and global culture with themselves and with the world in general, which is in the form of dialogue.

Keywords: multicultural space, nanotechnological lifestyle, global culture, traditional culture, national culture, pluralism, tolerance, dialogue of cultures.

Отримано: 14.06.2013

Piotr Ołowiak

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Polska

METODOLOGIA BADANIA PERSWAZJI W KOMUNIKACJI NAUKOWEJ

Niniejszy artykuł ma za zadanie zarysować problematykę badania perswazji jako inherentnej cechy (badź funkcji) dyskursu naukowego wynikającej z regulacyjnej funkcji działalności językowej w ogóle. Stwierdzenie perswazyjności tekstu naukowego jest banałem, jednak zjawisko perswazji naukowej nie bywa opisywane jako konsekwencja natury działalności językowej, a raczej pod kątem obnażania interesów konkretnych grup, którym narracja naukowa służy. Ponieważ perswazyjność nie jest dla tekstu (dyskursu) naukowego cechą typologiczną (tzn. taką, która charakteryzuje go jako typ), opisy języka naukowego pomijają ją – i należy mieć nadzieję, że pomijana jest ona jako cecha merytorycznie nerelevantna, a nie aksjologicznie niepożądana.

Publikacje na temat perswazji, jeśli nie są podręcznikami psychologii praktycznej, prawniczymi lub handlowymi i nie traktują o perswazji ogólnie, teoretycznie (jak *Nowa retoryka* Perelmana) [Perelman 1969], lecz analizują konkretne typy dyskursów – praktycznie zawsze jest to dyskurs polityczny lub reklamowy.

Perswazję postrzega się nie jako obligatoryjną (jak ja to chce przedstawić) cechę bądź funkcję komunikatu, lecz raczej fakultatywną, przejawiającą się w konkretnych typach dyskursu – nie są rzadkością stwierdzenia takie jak to:

„Perswazyjność tekstów osiąga się najczęściej przez wprowadzenie funkcji perswazyjnej do wypowiedzi” [Siewierska 2006].

Tymczasem każdy semiotyzowalny i intencjonalny akt komunikacji można interpretować w kategoriach perswazyjnych. Należy przy tym wyróżnić dwa istotne sposoby, na jakie perswazyjność może przejawiać się w tekstach. Pierwszy, bardziej zauważalny, polega na obecności w tekście chwytów erystycznych, które można wyodrębnić i zacytować *verbatim*, drugi to pragmatyczny sens tekstu jako całości.

Perswazja w komunikacji naukowej jest implikowana przez wielość koncepcji naukowych – jeśli mamy wiele koherentnych (spójnych wewnątrznie, nie ze sobą nawzajem) i racjonalnych koncepcji, potrzebny jest pozanaukowy impuls, który zadecyduje o wybraniu tej konkretnej; poza tym dyskurs naukowy, a może już metanaukowy, musi przekonywać o swojej sensotwórczej/eksplanacyjnej wyższości nad innymi typami dyskursu. Naukowe reguły gry nakazują, aby perswadować raczej za pomocą racjonalnych argumentów i denotacji, aczkolwiek argumenty apelujące do emocji i konotatywność nie są obce dyskursowi naukowemu. Należy też pamiętać, że działalność naukowa nie odbywa się w socjologicznej próżni, co nie pozostaje bez wpływu na kształt naukowego dyskursu, na co chcę również zwrócić uwagę w niniejszym tekście.

Komunikacja naukowa wśród innych form komunikacji wyróżnia się większym (mniejszym tylko od filozofii) stopniem zwirtualizowania, tj. oderwania od świata energomaterialnego oraz większym stopniem zracjonalizowania. Istotnym parametrem w komunikacji naukowej jest konwencjonalność; naukowiec może tworzyć swoją koncepcję w absolutnym oderwaniu od konwencji, ale kiedy zamierza ją zakomunikować innym uczynom, musi brać pod uwagę konwencje dyskursu naukowego.

Komunikacją nazwijmy interakcję dwóch podmiotów korzystających ze wspólnego (intersubiektywnego) kodu, w efekcie której u odbiorcy na podstawie sygnałów wytworzonych przez nadawcę powstaje nowa informacja. Komunikacja ma dwa aspekty: impresywny i ekspresywny; pierwszy związany jest z wpływem wywieranym na odbiorcę, drugi z wyrażeniem stanów psychicznych (informacyjnych) nadawcy [Leszczak 2008]. Za cel komunikacji naukowej uważa się przekazywanie wiedzy, ale z pragmatycznego punktu widzenia jest to raczej sprawienie, żeby odbiorca przyjął wiedzę (na różnych poziomach: zmysłowym (mało ważne dla naszych rozważań), emocjonalnym (zazwyczaj pomijane w kontekście nauki, niesłusznie), racjonalnym (racjonalność jest centralną kategorią nauki) i wolitywnym (bez chęci zrozumienia nie będzie zrozumienia). Opisuując pragmatykę tekstu naukowego nie można zapominać, że kierowany on jest przez człowieka do człowieka, jest poddawany ocenie merytorycznej i funkcjonuje w sieci zależności społecznych. Byłoby zaskakujące, gdyby nie zawierał pośredniej informacji o tym socjologicznym kontekście.

Perswazję będę tu rozumiał jako funkcję obecną w każdej komunikacji językowej bez względu na typ dyskursu, jednakże różniący się ze względu na typ dyskursu. Perswazja jest funkcją działalności językowej mającą na celu wywarcie wpływu na odbiorcę komunikatu. To ten jej aspekt, który pełni funkcję regulacyjną, będącą jej drugim – wraz z funkcją ekspresyjną – biegunem. Gdyby środowisko naukowe było pozbawione jakiegokolwiek hierarchii, perswazja obecna w dyskursie naukowym byłaby dalece uboższa. Racjonalistyczny ideał nauki nie przewiduje wpływu socjologicznej struktury na kształt teorii naukowych, liczne prace postmodernistów wskazują na istnienie takiego wpływu [Gross, 1990]. Mnie nie interesuje ów wpływ na warstwę merytoryczną tekstu, a na jego warstwę perswazyjną.

W tych aktach działalności mownej, w których po pierwsze: funkcja komunikacyjna rozumiana właśnie jako wywarcie wpływu na emocje, zmysły, rozum lub wolę odbiorcy bierze górę kosztem ekspresji, czyli informacyjnym wyrażeniem emocji, wrażeń, aktywności intelektualnej lub woli nadawcy, po drugie: konotacja bierze górę kosztem denotacji, po trzecie: argumentacja jest przeważnie podmiotowa – tam odbywa się perswazja emocjonalna.

Z reguły mówiąc o perswazji zakłada się istnienie silnego komponentu emocjonalnego. W takim ujęciu przeciwstawia się ją argumentacji racjonalnej. Jeśli przyjmiemy szerszą definicję, wyprowadzoną z założenia, że absolutnie każdy sąd ma swój parametr modalny, perswazja zyska parametr w postaci typologicznej skali o biegunach racjonalnym i emocjonalnym. Racjonalna perswazja pierwszego typu mieści się w normatywnej definicji nauki; czysta racjonalna argumentacja nie jest możliwa nie tylko z punktu widzenia filozofii, ale i neuropsychologii; bez komponentu emocjonalnego, kierującego aktywność umysłową niezliczonymi seriami dążenia i unikania nie byłaby możliwa żadna działalność intelektualna (a także jakakolwiek celowa działalność; o wpływie uszkodzeń partii mózgu odpowiedzialnych za emocje ma procesy decyzyjne zob. Marjan Jahanshahi, Chris D. Frith, *Willed action and its impairments*) [Jahanshahi, Frith 1998]. Dlatego nawet najbardziej zracjonalizowana komunikacja musi zawierać komponent perswazyjny. Perswazją racjonalną będę nazywał ten typ informacyjnego wywierania wpływu, w którym dominować będzie argumentacja przedmiotowa, a denotacja przeważać będzie nad konotacją.

Interesująco rzecz ujmuje Stanisław Barańczak, określając funkcję perswazyjną jako „szczególną odmianę funkcji konatywnej, polegającą na usiłowaniu uzyskania realnego wpływu na sposób myślenia lub postępowania odbiorcy, jednakże nie drogą bezpośredniego rozkazu, lecz metodą utajnioną i pośrednią, tak iż w wypowiedzi dominuje z pozoru inna niż konatywna funkcja językowa (np. estetyczna, poznawcza, emotywna itp.)” [Barańczak 1975]. Perswazję ukierunkowaną na nieświadomego jej odbiorcę nazwalibyśmy manipulacją.

Mając na uwadze specyfikę tekstów będących przedmiotem mojej analizy – tekstów nauk humanistycznych, a jednocześnie biorąc pod uwagę, że termin „nauka” w polskiej tradycji obejmuje je razem z naukami przyrodniczymi, przyjmuję bardzo ogólną definicję na-

uki, ujmującą jednocześnie działalność naukową (typ działalności) razem z jej wynikiem (podobnie jak termin „język” obejmuje działalność i efekt, *langue i parole*): nauka to racjonalna i koherentna wiedza. Można również zdefiniować ją negatywnie, odróżniając od mniej zracjonalizowanych dziedzin wiedzy abstrakcyjnej (sztuki i filozofii) i praktycznej (ekonomicznej, politycznej, potocznej).

Perswazję taką, jak to się zazwyczaj rozumie, czyli związaną z emocjami bardziej niż z racjonalnością (choćby jeśli ktoś ma pozytywny stosunek emocjonalny do racjonalnych wywodów, zostanie przekonany przez formę, a nie treść), z konotacją i konatywnością bardziej niż z denotacją można ustawić na skali wywierania wpływu po stronie emocjonalnej i rozumieć ją jako emocjonalny typ wywierania wpływu, czyli perswazję w sensie szerszym. Podobnie możemy stworzyć wielowymiarową skalę typologiczną wywierania wpływu, na której rozróżnimy rodzaje perswazji chociażby według tradycyjnych jakobsonowskich funkcji języka: referencyjną (nakłaniającą do określonej interpretacji kontekstu aktu perswazji), ekspresywną (dążącą do wytworzenia u odbiorcy jak najadekwatniejszego obrazu nadawcy), czy fatyczną (nakłaniającą do rozpoczęcia i kontynuowania komunikacji). W momencie, kiedy idąc za listą funkcji Jakobsona chcielibyśmy postulować również „perswazję estetyczną” zobaczymy, że wywarcie wpływu środkami semiotycznymi, informacyjnymi w tym wypadku kończy się na wywołaniu przeżycia. **Możemy zatem przyjąć, że perswazją nazywamy taki rodzaj oddziaływania komunikacyjnego, który ma wpływ na wolę odbiorcy.**

To, co ja nazywam perswazją emocjonalną (w przeciwieństwie do racjonalnej, używającej argumentów i logiki) nazywa się czasem – zapewne pod wpływem szkoły Perelmana – retoryką. Podobnie, jak ekspresji przeciwstawia się impresję, retoryce przeciwstawia się tzw. paręzę, czyli wolną, otwartą, szczerą i jasną wypowiedź (παρηγοία; παρ = wszystko + ρηγοία/ρημα = mówienie/mowa, czyli dosłownie „mówić wszystko”). W tradycyjnym ujęciu opozycja ta jest ściśle związana z aksjologią, którego to związku chciałbym się tu pozbyć, pozostawiając jedynie termin oznaczający prezentację swojego stanowiska bez dostosowywania kształtu swojej wypowiedzi do wyobrażonego odbiorcy. Chce tu zwrócić uwagę na istotny aspekt komunikacji naukowej; odwaga głoszenia własnych poglądów, czyli właśnie paręży, prawdopodobnie zależy nie tylko od osobistych, indywidualnych dyspozycji twórcy dyskursu naukowego, ale i od czynników socjologicznych. Wydobycie elementu zagrożenia w teorii paręży podkreśla pragmatyczny i regulacyjny charakter działalności językowej, a także jego psycho(mówienie siebie)społeczną naturę. Foucault, który wprowadził starożytne pojęcie paręży w nowożytny dyskurs filozoficzny, pisze: „Nie było moją intencją mierzenie się z problemem prawdy, lecz z problemem mówiącego prawdę oraz mówienia prawdy jako działalności (aktywności)” [Foucault 1983]. Element zagrożenia ze strony społeczności naukowej, w której głosi się kontrowersyjne poglądy jest nie do wyeliminowania, szczególnie, że zależności między członkami tej społeczności mają charakter nie tylko formalno-hierarchiczny, ale i ekonomiczny.

W dziedzinach realnych, mniej zwirtualizowanych (polityka, religia, ekonomia) czy w doświadczeniu potocznym impresja jest niezbędna; w wirtualnych (sztuka, nauka, filozofia), które w mniejszym stopniu opierają się na współpracy, więcej jest miejsca na ekspresję. Nadrzędnym celem naukowca powinno być adekwatne wyrażenie swojej koncepcji.

Dla pragmatyki tekstu naukowego istotny jest jego informacyjno-sterowniczy charakter. Informacyjny charakter tekstu naukowego jest jego cechą typologiczną, co nie powinno prowadzić do błędnego mniemania, że jest to jego parametr jedyny, a inne, będące cechami typologicznymi innych typów dyskursów, są w nim nieobecne, a jeśli jednak występują, to są niepożądanymi dewiacjami. Jeśli przyjąć pragmatyczny, celowościowy punkt widzenia na działalność językową, sterowniczy czy regulacyjny charakter musi cechować każdy jej typ.

Perswazja naukowa może odbywać się na dwóch poziomach: pierwszy nazwijmy **metodologicznym** lub **zewnątrzteoretycznym**. Celem perswazji metodologicznej jest nakłonienie odbiorcy do przyjęcia założeń i aksjomatów danej teorii. Drugi poziom byłby nazwany odpowiednio **merytorycznym** lub **wewnątrzteoretycznym**; na tym poziomie celem perswazyjnym jest przekonanie odbiorcy o spójności danej teorii w ramach jej założeń. Ogólnie rzecz biorąc, celem naukowej perswazji *sensu stricto* jest przedstawienie jakiegoś ciągu operacji myślowych i przekonanie do jego prawidłowości. Perswazję naukową od innych rodzajów perswazji racjonalnej (i naturalnie od innych rodzajów perswazji) odróżniają wartości, dla których się perswaduje; w ramach dyskursu naukowego jawnie można odwołać się do prawdy (prawdziwości) i obiektywności (czy neutralności) – odwoływanie się do innych wartości będzie odczytywane jako nienaukowe.

LITERATURA:

1. Alan G. Gross, *The Rhetoric of Science*. – Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1990.
2. Chaim Perelman, Lucie Olbrechts-Tyteca, *The new rhetoric: A treatise on argumentation*. – University of Notre Dame Press, 1969.
3. Anna Siewierska, *Język polskiej polityki*. – Rzeszów, 2006.
4. Oleg Leszczak, *Lingwosemiotyczna teoria doświadczenia. Księga pierwsza. Funkcjonalno-pragmatyczna metodologia badań lingwosemiotycznych*. – Kielce 2008.
5. Marjan Jahanshahi, Chris D. Frith, *Willed action and its impairments*. [Recenzja], *Cognitive Neuropsychology*, 15(6-8), 1998.
6. S. Barańczak, *Słowo – perswazja – kultura masowa*, „*Twórczość*” z. 7, 1975.
7. Foucault Michel, *Discourse and Truth: the Problematization of Parrhesia*, Berkeley 1983.
8. http://foucault.info/documents/parrhesia/DiscourseAndTruth_MichelFoucault_1983.pdf (dostęp z 2013-04-05).

Методологія дослідження персвазії у науковій комунікації

У статті розглядається проблема персуазивності наукового дискурсу, яка розуміється як інгерентна риса мовної діяльності, а також окреслюються методологічні принципи опису наукової персуазії з урахуванням специфіки наукової мови через її контрастне співставлення з іншими типами дискурсу.

Ключові слова: персвазія, мова науки, науковий дискурс, риторика, парезія.

Методология исследования персуазии в научной коммуникации

В статье затрагивается проблема персуазивности научного дискурса, которая понимается как ингерентная черта языковой деятельности, а также очерчиваются методологические принципы описания научной персуазии с учетом специфики научного языка через его контрастное сопоставление с другими типами дискурса.

Ключевые слова: персуазия, язык науки, научный дискурс, риторика, парезия.

Methodological research of persuasiveness in science communication

The paper takes up the issue of persuasiveness of scientific discourse which is perceived as an inherent feature of language activity, and outlines the methodology of description of scientific persuasion that takes into account the specificity of scientific language by contrasting it with other types of discourse.

Key words: persuasiveness, scientific language, scientific discourse, rhetoric, paresis.

Отримано: 26.06.2013

Кухарук Вікторія

КГПІ ім. Т.Г. Шевченка, Україна

ТЕОРІЯ В. БЕЛЯНИНА ЯК СУЧАСНИЙ НАПРЯМ ПСИХОЛОГО-ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ

Американський учений С. Т. де Зепетнек у своєму «маніфесті» сучасної літературознавчої компаративістики наголошує на важливості застосування внутрішньодисциплінарних і мультидисциплінарних методологій [див. Зепетнек 2009]. Особистість письменника як будівника твору є надзвичайно важливою, адже у творенні психології персонажів знаходить відбиток і психологія автора. Для дослідження художніх творів, а особливо для їхнього порівняльного аналізу, можна використати відносно нові й цікаві концептуальні ідеї сучасного російського психолога В. Беляніна, що ґрунтуються на аналізі різножанрових і різностильових канонічних текстів російської та інших зарубіжних літератур.

В. Белянін пропонує операціональну типологію особистості, в основу якої покладено такі ідеї: будь-який мовний елемент зумовлений як лінгвістичними, так і психологічними закономірностями; різноманітність текстів закорінена в психології їхніх авторів, тому текст є «живим» свідченням акцентуації особистості; організуючим центром художнього тексту є емоційно-сміслова домінанта, яка породжує певний тип акцентуації, а також впливає на морфологію, синтаксис, семантику, стиль [Белянін 2006: 4]. Іншими словами, вчений пропонує авторську методику прочитання художніх творів, привертаючи увагу дослідників до проблеми розшифрування психології автора у знаковому аспекті. Теорія російського дослідника є не синтезом вже відомих розвідок, а цілком

самостійним напрямом психолого-літературознавчих досліджень художніх текстів.

Проаналізувавши існуючі типології автора (насамперед Ф. Шиллера, Д. Овсяннико-Куликовського, Р. де Гурмона, Р. Мюллера-Фрейнфельса, К. Г. Юнга та ін.), В. Белянін виявив, що всі вони фактично підпадають під два типи позицій автора, задекларовані архетипною теорією К. Г. Юнга: екстравертну та інтровертну [Белянін 2006: 37-38]. Нагадаємо, що екстравертна позиція у візії швейцарського вченого є такою психологічною орієнтацією, за якої автор підкоряється несвідомому творчому імпульсу. За умови інтровертної позиції автора у його творчості утверджуються свідомі наміри і «я» письменника протиставляється неусвідомленій сфері. У фундаментальній праці «Psychologische Typen» («Психологічні типи») (1921) для обґрунтування типології психотипів (докладніше про теорію психотипів К. Г. Юнга: [Шарп 1996]). К. Г. Юнг використав різноманітний матеріал – праці стародавніх індійських, китайських і японських, античних філософів і мислителів-гностиків, ранніх апологетів християнства, праці німецьких філософів І. Канта, Г. Гегеля, А. Шопенгауера, Ф. Ніцше та багатьох інших [Юнг 1996: 176-179]. В. Белянін практикує постмодерне юнґіанське прочитання текстів, адже сучасне фрейдистське дослідження тексту як результату психічного розладу в письменника викликає застереження у вченого [Белянін 2006: 43-44].

Сучасні філологи підкреслюють, що за словом (яке не є лише знаком) приховано концепти. Слід зазначити, що, звертаючись до термінології сучасної когнітивної лінгвістики, семантичні комплекси, які вирізняє В. Белянін, теж є концептами. За класичним визначенням російського вченого Ю. Степанова, концепт є своєрідним згустком культури у свідомості людини, «те, у вигляді чого культура входить у свідомість людини, те, за допомогою чого людина сама входить у культуру». Це набір «уявленнє, понять, знань, асоціацій, переживань, які супроводжують слово. На відміну від понять, концепти не тільки мисляться, вони переживаються. Вони – предмет емоцій, симпатій і антипатій, а іноді й зіткнень» [Степанов 1997: 40-41].

Однозначних визначень концепту не існує, але заслуговує уваги дефініція М. Нікітіна, який, солідаризуючись із відомим російським лінгвістом Є. Кубряковою, визначає концепт як ідеальну абстрактну одиницю, якою оперує людина в процесі мислення, і яка відтворює увесь здобутий людиною обсяг знань [Никитин 2004: 53-64]. У своїй праці «Психологическое литературоведение» В. Белянін, розглядає не одиничні концепти, а такі, що відносяться до цілого ряду понять – так звані концептуальні категорії. Аналіз наукових публікацій дозволяє стверджувати, що у когнітивній лінгвістиці розглядаються та описуються переважно етнічні, морфологічні [Болдырев 2007: 3-10 та ін.], лексичні, фразеологічні [Карасик 2004: 59-103; Маслова 2004: 256] та синтаксичні концепти [Карамішева 2009: 84-89.]. Сьогодні ж спостерігаємо активне залучення здобутків когнітивістики до власне літературо-

знавчої науки, скажімо, до компаративної генології [Бовсунівська 2008: 478-488].

Виходячи із власної теорії В. Беянін виводить наступну типологію мистецьких творів: темні, світлі, сумні, веселі, красиві та складні. За В. Беянініним, у структурі емоційно-сислової домінанти «сумних» текстів головну роль відіграють такі семантичні комплекси: вік, багатство / зубожіння, радість / смуток, життя / смерть, жаль, підлеглість, тяжкість, запах та ін. [Беянін 2004: 139-146]. У «сумних» текстах семантичний комплекс ДОБРОТА набуває значень «розуміння», «любов», «уважний», «дбайливий» тощо [Беянін 2004: 160]. В. Беянін висновує, що «герой «сумних» текстів у молодості робить помилки і, оцінюючи своє життя як ряд помилок, невдач і труднощів, постійно відчуває самотність» [Беянін 2004: 150]. Сенс життя, який виражають «сумні» твори, полягає в тому, щоб любити життя, але, водночас, життя відповідно до такого світовідчужання, важке й виснажливе, тож смерть для життєлюбних персонажів приходить як порятунк. Загалом смерть головних героїв є типовим закінченням «сумних» текстів [Беянін 2004: 147]. Так, до типового «сумного тексту» можна віднести новелу М. Хвильового «Я (Романтика)» та інші твори українських модерністів.

Типові «світлі» тексти відображають неповторність і цінність живого. До них можна віднести різноманітні статті на тему екології та релігії. Крім того «світлі» тексти досить часто висвітлюють актуальні проблеми суспільства, історії, культури, це можуть бути також публіцистичні видання, що містять заклики до добра, поваги, вихованості. Автори таких текстів часто звертаються до морально-етичних проблем. Світлий текст є емоційно піднесеним, вповні відповідає благородним цілям, до яких прагнуть персонажі. При описі поганих вчинків у текстах даного типу з'являється пафос гніву-викриття. Синонімами світлого типу будуть: чесний, щирий, неповторний, чистий, ясний. Головні герої «світлих» текстів прагнуть досконалості та живуть ідеями благородних вчинків. Їх життя досить часто закінчується смертю, але вона не є важливою, адже життя уявляється вічним і смерть не стає крахом буття, а лише продовженням шляху до безкінечності.

«Активні» тексти як різновид «світлих» текстів описують протистояння позитивного персонажа та його однокдумців із протилежними силами. Стиль «активних» текстів енергійний, динамічний, місцями різкий. Зміст емоційно-сислової домінанти даних текстів пов'язаний з тим, що всі події (реальні чи вигадані) описуються як боротьба чесної людини з людьми нечесними, які зрадили ідеали добра і справедливості. В «активних» текстах можливі два фінали: перший – перемога добра над злом; другий – смерть головного героя від руки вбивці. Така емоційно-сислова домінанта реалізована у великій кількості детективів, а основними її компонентами є такі: БОРОТЬБА, ПЕРЕМОГА, ІДЕЯ, ВІРНІСТЬ, СОВІСТЬ, ЗРАДА, НЕБЕЗПЕКА. Смерть головного героя «активного» тексту – це одночасно і перемога зла над добром, і символ для тих, хто буде продовжувати боротьбу за чесну справу борця, що загинув від рук лихо-

дія. До цього типу текстів, можна віднести ряд детективів, скажімо, таких сучасних українських авторів, як А. та П. Владимирських, С. Пономаренка, Ю. Сороки, В. Івченка та Ю. Камаєва.

В основі «темних» текстів – епілептоїдний розлад настрою, що виражається у дратівливості, люті, спалахах гніву. Основні ознаки «темних» текстів: присутність зла і ворога, гнів, імпульсивність часу, відносність і стискання простору, лексика, пов'язана із сенсорними відчуттями. Героями «темних» текстів стають люди так званих ризикованих професій: прикордонники або розвідники, солдати і досить часто моряки. Дія відбувається, як правило, у суворих природних умовах, в тилу ворога, в шахті, на морі тощо. Емоційно-сміслово домінанта «темних» текстів реалізується за допомогою таких ключових компонентів: ПРОСТИЙ, ТУГА, ВОРОГ, СПРАВА та ін. До цього типу можемо зарахувати пригодницькі романи Ю. Смолича.

Психологічний і психолінгвістичний аналіз за методом емоційно-сміслової домінанти дозволяє виділити з числа інших типів також «веселі» тексти. Вони описують поведінку людини, яка на своєму шляху зустрічає перешкоди або небезпеки, але успішно долає їх і досягає найвищого ступеня успіху. Тематично типові «веселі» тексти присвячені людям «відважних професій». Це романи про парашутистів, які закохані в свою професію, про відважних водіїв, які з небезпечним вантажем долають перешкоди на дорогах. Героями можуть стати хулігани, грабіжники, музиканти, військові та мандрівники. Головний персонаж – успішний, дотепний, оптимістичний, винахідливий та ерудований. Зазвичай «веселі» тексти розпочинаються з того, що він (герой твору) зовсім випадково потрапляє в ситуацію, в якій повинен діяти сміливо та швидко, а за це має шанс отримати велику нагороду. Далі з ним відбуваються неймовірні пригоди, завдяки яким він стає надзвичайно багатою людиною. В фіналі герой перемагає всіх ворогів і вирушає на пошуки нових пригод. Загалом, «веселі» тексти написані легко і вільно, вони гарно сприймаються. Емоційно-сміслово домінанта таких текстів реалізується за допомогою таких компонентів: ПОЛІТ, СПІВ, АПЕТИТ та ін. актуалізацію цих семантичних компонентів-концептів спостерігаємо у творах для дітей відомого українського письменника Вс. Нестайка.

За В. Беляніним «красивий» текст приділяє велику увагу зовнішньому вираженню емоційних переживань. Вони описують страждання та приниження, які переживає головний герой (найчастіше – жінка), опинившись у незвичайних обставинах. В таких текстах багато яскравих описів, а також чимало драматичних подій та логічних роздумів. Стиль «красивих» текстів піднесений, вишуканий і красномовний. Такі тексти дуже часто є основою театральних або кіносценаріїв. Вони поширені у вигляді мексиканських «мильних опер» та індійських фільмів. Емоційно-сміслово домінанта виражена такими типовими компонентами: ТАЄМНИЦЯ, ЧУЖИЙ, СТРАЖДАННЯ, ДОЛЯ і властива, наприклад, творам українських авторок «жіночих» романів Л. Романчук, Л. Денисенко, М. Гримич та ін.

«Складні» тексти описують світ ідей, концептів та абстракцій. У семантиці складних (точніше ускладнених) текстів провідним є прагнення звичайної людини зрозуміти незвичайне, важке, невідоме. Це супроводжується побудовою гіпотез у формі схем та моделей, автори яких прагнуть до логічної несуперечливості, але ніяк не до опису реального стану справ. Такого роду особливості зумовлюють заплутану, багатопланову, з багатьма відступами і асоціаціями структуру тексту. Тексти такого типу зустрічаються досить часто у сфері науки, передусім, у філософії та логіці. Для «складних» текстів (скажімо, у Г. Сковороди) типовими є такі семантичні комплекси: СХЕМА, ЛАБІРИНТ, УСКЛАДНЕННЯ, ВИГАДКА, ДУМАТИ.

Висновки. Отже, сприймання художнього тексту – складний інтелектуальний і емоційний процес. Крім загального усвідомлення змісту прочитаного, воно включає в себе проникнення читача у внутрішній світ героїв твору, в обставини їхнього життя та діяльності, в поведінку та в сферу їхніх стосунків. Виходячи із власної теорії акцентуації свідомості автора В. Беянін виводить наступну типологію мистецьких творів: темні, світлі, сумні, веселі, красиві та складні та ін. типи текстів. Учений виходить з того, що кожен мовний елемент, з якого складається текст, обумовлений не тільки лінгвістичними, але і психолінгвістичними закономірностями: структуру будь-якого художнього тексту можна співвіднести з тим чи іншим типом акцентуації людської свідомості. В ролі організуючого центра тексту виступає його емоційно-сміслового домінанта.

Спостереження В. Беяніна показали, що на певному типі акцентуації – параноїдальному, епілептоїдному, маніакальному, істероїдному, депресивному – базується та чи інша емоційно-сміслового домінанта. Тому, створюючи текст, автор описує дійсність через призму своїх власних уявлень про неї. Найбільш адекватно зміст тексту інтерпретується тим індивідом, психологічна структура свідомості якого максимально приближена до психологічних особливостей автора.

Застосування методології В. Беяніна для аналізу української літератури лише перебуває на етапі становлення, втім, у нашій невеликій розвідці ми зробили спробу вказати на ті тексти української літератури, які «вписуються» у розглянуту типологію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беянін В. П. Психологическое литературоведение: текст как отражение внутренних миров автора и читателя : [монография] / Валерий Павлович Беянін. – М. : Генезис, 2006. – 320 с.
2. Бовсунівська Т. В. Основи теорії літературних жанрів / Тетяна Володимирівна Бовсунівська. – К. : Київський університет, 2008. – 519 с.
3. Болдырев Н. Н. Когнитивные механизмы морфологической репрезентации в языке / Н. Н. Болдырев, Н. А. Беседина // Вопросы языкознания. – 2007. – № 1. – С. 3-10.
4. Зепетнек де С. Т. Нова компаративістика як теорія і метод / Стивен Тетеші де Зепетнек // Сучасна літературна компаративістика: стратегії і методи : антологія / НАН України ; Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка ; Дмитро Наливайко (ред.). – К. : Києво-Могилянська академія, 2009. – С. 148-177.

5. Карамішева І. Синтаксичні концепти: пошук шляхів дослідження (на прикладі структур вторинної предикації сучасної англійської мови) / І. Карамішева // Нова філологія : [зб. наук. праць / редкол.: В. М. Манакін (гол. ред.), Р. К. Махачашвілі (відп. секретар) та ін.]. – Запоріжжя : ЗНУ, 2009. – № 29. – С. 84-89.
6. Карасик В. И. Этноспецифические концепты / В. И. Карасик // Введение в когнитивную лингвистику : учебное пособие / [отв. ред. М. В. Пименова]. – Кемерово : Графика, 2004. – С. 59-103.
7. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика / Маслова В. А. – Мн. : ТетраСистемс, 2004. – 256 с.
8. Никитин М. В. Развернутые тезисы о концептах / М. В. Никитин // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2004. – № 1. – С. 53-64.
9. Степанов Ю. С. Константы : словарь русской культуры : опыт исследования / Ю. С. Степанов. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824 с.
10. Шарп Д. Психологические типы : Юнговская типологическая модель / Дарэл Шарп ; [пер. с англ. В. Зеленского]. – 2-е изд., перераб. и доп. – СПб. : Б.С.К., 1996. – 216 с.
11. Юнг К. Г. Психологические типы / Карл Густав Юнг. – М. : Университетская книга, АСТ, 1996. – 714 с.

Теория В. Беянина как современное направление психолого-литературоведческих исследований художественных текстов

Углубление интеграции различных областей знания открывает перед психологией новые возможности. За последние годы резко возросла роль смежных научных дисциплин, из которых психология черпает новые методы, подходы, идеи. Наряду с изучением структуры деятельности, мотивационной сферы и путей формирования личности развиваются разнообразные эмпирические и прикладные подходы, основанные на результатах новейших исследований в области психологии личности. Статья посвящена описанию относительно новой концептуальной теории русского психолингвиста В. Беянина, который предоставляет новую типологию художественных текстов, основанную на выявлении эмоционально-смысловой доминанты авторов. В основе каждого типа текста лежит мироощущение автора, определяемое его акцентуацией. В своей работе ученый исходит из того, что за разными текстами стоит разная по типу психология личности: разнообразие психологических типов людей порождает разнообразие текстов. Исходя из собственной теории, Беянин предлагает следующую типологию текстов: «активные» и «светлые» тексты (параноийная акцентуация), «веселые» тексты (гипоманиакальная акцентуация), «красивые» тексты (истероидная акцентуация) и т.д. В статье теория В. Беянина проиллюстрирована известными художественными текстами украинской литературы.

Ключевые слова: психолингвистическая типология, семантический комплекс, эмоционально-смысловая доминанта, акцентуация.

Teoria W. Bielaniina jako współczesny kierunek psycholiteraturoznawczych badań tekstów artystycznych

Próba interpretacji różnorodnych dziedzin wiedzy otwiera przed psychologami nowe możliwości. W ostatnich latach znacząco wzrosła rola interdyscyplinarnych nauk, z których psychologia czerpie nowe metody, podejścia, idee. Wraz ze studiami nad strukturą działalności, sferą motywacji i drogami formowania osobowości rozwijają się różnorodne empiryczne i praktyczne podejścia, których podstawą są wyniki najnowszych badań

w dziedzinie psychologii osobowości. Artykuł poświęcony jest prezentacji nowej konceptualnej teorii rosyjskiego psycholingwisty W. Belianina, który proponuje nową typologię tekstów artystycznych, opartą na wykazaniu emocjonalno-zmysłowej dominaty autorów. U podstaw każdego typu tekstu leży odczuwanie świata, określane przez jego akcentuację. W swojej pracy autor wychodzi z założenia, że za różnymi tekstami stoi różna według typu psychologia osobowości: różnorodność psychologicznych typów ludzi powoduje różnorodność tekstów. Wychodząc od własnej teorii Belianin proponuje następującą typologię tekstów: «aktywne» i «jasne» teksty (paranoidalna akcentuacja), «wesole» teksty (hipomaniakalna akcentuacja), «piękne» teksty (demonstracyjna akcentuacja) itd. W pracy została pokazana możliwość identyfikacji typologicznych cech osobowości za pomocą metod psycholingwistyki. Teoria została zilustrowana poprzez znane utwory literatury ukraińskiej.

Słowa kluczowe: psycholingwistyczna typologia, kompleks znaczeniowy, emocjonalno-zmysłowa dominata, akcentuacja.

V. Belianin's Theory as a Modern Trend in Psychological and Literary Research of Fiction Texts

The intensification of integration between different disciplines provides new possibilities for psychology. In the past few years we can observe the rapid increase of the role of related subjects, from which psychology draws new methods, approaches, and ideas. Together with the study of the structure of activity, motivational area, and the ways of forming a personality, various empiric and applied approaches develop, being based on the brand-new researches in the area of personality psychology. The article is dedicated to describing a relatively new conceptual theory of a Russian psycholinguist V. Belianin, who produces a new typology of fiction texts, based on the identification of emotional-and-semantic dominance of the authors. At the heart of each text type there is the attitude of the author, defined by his accentuation. In his work the author explains that there is a different type of personality psychology behind different texts: the variety of psychological types of people produces the variety of texts. On the assumption of his own theory Belianin suggests the following typology of texts: 'active' and 'light' texts, 'merry' texts, 'beautiful' texts etc. The article shows the possibility of identification of typological features of character with the help of psycholinguistics methods. The theory is illustrated by well-known texts of Ukrainian literature.

Key words: psycholinguistic typology, semantic complex, emotional-and-semantic dominance, accentuation.

Отримано: 12.06.2013

Anita Krawczyk

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Polska

PERSPEKTYWY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO: HETEROGENICZNOŚĆ I ODRĘBNOŚĆ CZY GLOBALIZACJA KULTUROWA?

Warto zastanowić się nad znaczeniem odrębności kulturowej, a także nad pojęciem globalizacji. Jednak na początku należy wyjaśnić pojęcie samej kultury, które jest dość obszerne, niejednoznaczne i występuje w wielu dziedzinach życia. W tym przypadku chodzi o całość duchownego, materialnego i społecznego dobytku danego

społeczeństwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie. Kultura ta swoim pojęciem obejmuje zbiór wytworów niematerialnych (np. muzyki, religii, filozofii), wytwory materialne oraz normy, zasady i wzorce zachowań, jakie są charakterystyczne dla określonej grupy społecznej [Pojęcie].

Rozważmy odrębność kulturową. Z pewnością należy podkreślić, iż zachowanie jej pozwala utrzymać tożsamość narodową, własną oryginalność, odrębność i „swojskość”. Odpowiednim wydaje się być tu przysłowie: „co kraj, to obyczaj”. Zachowanie własnej odrębności uczy poszanowania i tolerancji innej, a co za tym idzie, odpowiedniego stosunku do własnych przekonań [Przemiany]. Różnorodność kultur automatycznie uwarunkowuje różnorodność sztuki, muzyki, literatury, obyczajów, tradycji, poglądów religijnych czy filozoficznych i innego dorobku na świecie [Pojęcie].

Przeciwnym zjawiskiem do utrzymania odrębności jest globalizacja kulturowa, a więc uniwersalizacja. Ma ona swoje plusy i minusy. Niewątpliwie proces uniwersalizacji przyczynia się do ujednoczenia kultury we wszystkich jej aspektach. Oczywiście w przypadku dorobku materialnego (głównie chodzi o postęp technologiczny) jest to pozytywem. Niestety, globalizacja niesie za sobą również niepożądane skutki. Migracja ludności doprowadza do tego, że w krajach istnieje wiele wyznań religijnych i kultur. To z kolei może wywołać konflikty. Warto wspomnieć, że „pomocnikiem” tutaj są media, które kreują nowe wzorce i propagują to, co przynosi zysk i pieniądze, a przeciwny odbiorca ślepo za tym podąża [Orłowski].

Kultura, jak również całe społeczeństwo ulega przemianom i modyfikacjom, zarówno pod wpływem czynników zewnętrznych (egzogennych), jak i wewnętrznych (endogennych): dostęp do środków masowego przekazu, upadek tradycyjnej religijności, rozwój nowych wzorców kulturowych itd. [Orłowski].

Ogniwem pomiędzy zjawiskiem odrębności a procesem globalizacji jest regionalizacja. A więc więź emocjonalna z regionem, „małą ojczyzną” i wszystkim, co z nią związane (np. folklor, tradycja, gwara), a nie z państwem. Jako przykład mogą posłużyć Górale czy Ślązacy [Paleczny].

Biorąc pod uwagę powyższe zjawiska, jakie występują w obrębie dziedzictwa kulturowego, czyli zachowanie heterogeniczności i tym samym odrębności kulturowej, globalizacja oraz występująca pomiędzy nimi regionalizacja, warto zastanowić się, która tendencja rozwija się najszybciej i najekspansywniej.

Jako krótkie podsumowanie i określenie mojego stosunku do globalizacji mogą służyć słowa Benjamina Barbera: „Odwiedźcie protestancki zbór w szwajcarskiej wiosce, meczet w Damaszku, katedrę w Reims, buddyjską świątynię w Bangkoku. Choć w każdym z tych miejsc kultu napotkacie tę samą atmosferę pobożności, zorientujecie się bez trudu, że każde z nich należy do innej kultury. Potem siadźcie w fotelu multipleksowego kina – możecie równie dobrze odwiedzić stadion sportowy, centrum handlowe, nowoczesny hotel czy restaurację szybkiej obsługi w jakimkolwiek mieście świata – i spróbujcie sobie

wyobrazić, gdzie jesteście. Okaze się, że nigdzie i wszędzie. W środku abstrakcji. W cyberprzestrzeni. Pochłonięci telewizyjną grą Nintendo polujecie na piksele: otaczający was świat przestaje istnieć. Oglądacie MTV: uniwersalne obrazy atakują oczy, uniwersalne dźwięki atakują uszy, a w tym dudniącym łomocie nie sposób się zorientować, w jakim kraju akurat przebywacie. Gdzie jesteście? W McŚwiecie.” [Barber 2005: 152].

LITERATURA:

1. Barber B., Dżihad kontra McŚwiat, Warszawa 2005.
2. Orłowski A., Przejawy globalizacji – plusy i minusy. – <http://www.pwsw.pl/pliki/ism/Praca-Orlowski.pdf> [23.04.2013].
3. Paleczny, T., Procesy regionalizacji a zjawiska globalizacji. – <http://www.uj.edu.pl/documents/3337228/fb04cf66-d02e-4053-95e1-a6b5c765a46a> [23.04.2013].
4. Pojęcie i typy kultury, [w:] WOS na 5-tkę. – <http://www.wosna5.pl/kultura> [23.04.2013].
5. Przemiany kultury współczesnej, [w:] WOS na 5-tkę. – http://www.wosna5.pl/przemiany_kultury_wspolczesnej [23.04.2013].

Перспективи культурної спадщини: гетерогенність і своєрідність або культурна глобалізація?

Культура весь час змінюється і модифікується під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів. Етюд присвячено роздумам над співвідношенням культурної своєрідності, глобалізації і регіоналізації.

Ключові слова: культура, своєрідність, універсализм, регіоналізація.

Перспективы культурного наследия: гетерогенность и своеобразие или культурная глобализация?

Культура всё время изменяется и модифицируется под влиянием как внешних, так и внутренних факторов. Этюд посвящен размышлениям над соотношением культурного своеобразия, глобализации и регионализации.

Ключевые слова: культура, своеобразие, универсализм, регионализация.

Prospects for cultural heritage: heterogeneity and autonomy and cultural globalization?

Culture is always changing and modified under the influence of external factors and internal. Within the cultural heritage such phenomena occur as distinct cultural, globalization and regionalization.

Key words: culture, individuality, universality, regionalization.

Отримано: 6.06.2013

КУЛЬТУРНО-СЕМИОТИЧНЕ ОСВОЄННЯ ПРОСТОРУ

KULTOROWO-SEMIOTYCZNE OSWOJENIE PRZESTRZENI

Natalia Bizoń

Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku Białej, Polska

TAK BLISKO, A TAK DALEKO: POLSKA A CZECHY

Polska i Czechy to dwa kraje które na pozór są bardzo do siebie podobne. Jednak po ich przeanalizowaniu okazuje się, że więcej dzieli je niż łączy. Języki, które wzajemnie wydają się nam absurdalne, inna kultura, religia, obyczaje. Polacy wobec Czechów nie żywią płomiennej miłości ani zacieklej nienawiści. Mają stosunek trochę lekceważący i humorystyczny, jednak wielu ludzi uważa, że Polacy potrzebują czeskiego dystansu.

«Parafrazując słowa Mariusza Szczygła, czeskie wady to: bardzo dużo śmiechu, bardzo dużo autoironii, odrzucenie patosu, odrzucenie bohaterstwa, brak tabu, brak jakiegokolwiek lęku przed Bogiem. Natomiast polskie wady to: zbyt dużo powagi, mało autoironii, dużo patosu, umiłowanie bohaterstwa, dużo tabu i duży lęk przed Bogiem. Okazuje się, że Polaków i Czechów łączy już tylko miłość do piwa. Mówi się, że nam w jednym oku siedzi etos, a w drugim patos. Natomiast u Czechów kultura unika wszystkiego co wzniosłe i poważne. Zdecydowanie dużo tu dowcipu, bo Czesi nie umieją bez niego żyć» [Kowal].

Wielu Czechów, młodych i starszych dziwi fakt, że nasze języki, mimo, iż tak podobne, znacznie różnią się od siebie. W książce T. Z. Orłoś «Polsko-czeskie związki językowe» czytamy: «podobieństwo języka czeskiego i polskiego świadczy o starych związkach pokrewieństwa obu narodów» [Orłoś 1980: 3]. O wspólnych korzeniach tych dwu języków pisze też Jiří Damborský: «W ujęciu kontrastywnym zarówno zasób słów, jak i systemowy układ wyrazów w języku polskim i czeskim wykazują daleko idące zbieżności wynikające z bliskiego pokrewieństwa genetycznego, kontaktów na przestrzeni wieków oraz wspólnych tendencji rozwojowych» [Damborský 1977: 118].

Czeski i polski to języki pokrewne. Fakt ten tylko teoretycznie sprzyja wzajemnej komunikacji Polaków i Czechów. W obu językach istnieje wiele podobnie brzmiących wyrazów, jednak nie zawsze oznaczają one to samo. Różnice pomiędzy językiem czeskim a polskim są dość istotne. Często bywają powodem nieporozumień i wielu śmiesznych sytuacji. Wiele tych różnic można sprowadzić do określonych aspektów. Najbardziej zauważalne są różnice w językach na poziomie leksykalno-semantycznym oraz morfologicznym. Najpierw zwróćmy uwagę na aspekt leksykalno-semantyczny.

Bliskość obu języków powoduje, że Polakom i Czechom w miarę łatwo jest się porozumieć. Niektóre znajomo brzmiące słowa mają w języku czeskim zupełnie inne znaczenie, są przyczyną wielu nieporozumień językowych. Warto w tym miejscu wytłumaczyć pojęcie Zrądná

słowa. Są to czeskie i polskie słowa o bardzo podobnym brzmieniu, lecz zupełnie innym znaczeniu, dlatego też mogą wprowadzić w komunikacji językowej wiele błędów oraz nieporozumień. Np.; w języku czeskim truskawka to *jahoda*, mandat – pokuta, dumny – *pyšný*, po czesku sklep to po polsku piwnica, czeskie słowo *nepřítomný* oznacza po polsku nieobecny, słowo *celovat*, które kojarzy się nam z celowaniem oznacza całować, np.: *celovat dlaň*, czyli ‘całować dłoń’ [Orłoś 2003: 34]. Błąd możemy również popełnić, gdy idziemy do sklepu i chcemy kupić owoce: jeżeli potrzebujemy kupić truskawki, w sklepie zobaczymy napis *jahody*, natomiast gdy będziemy chcieli kupić jagody zobaczymy napis *burůvky*.

Kwestia nazewnictwa polskich oraz czeskich miesięcy również może powodować brak poprawnego zrozumienia komunikatu. Polski *maj* to u naszych południowych sąsiadów *květen*, natomiast polski *kwiecień* to czeski *duben*. Te i wiele innych przykładów obrazują nam, jak łatwo można popełnić błąd, który będzie konsekwencją braku rozumienia zagranicznego rozmówcy.

Znaczące różnice dostrzegamy również na poziomie morfologicznym. Polaków śmieszy język czeski, ale rzecz działa w obie strony. W Pradze krąży powiedzenie, że język polski jest najpiękniejszym językiem na świecie pod warunkiem, że komuś nie przeszkadza seplenienie. Mimo tego, iż języki różnią się od siebie, to niektóre czeskie słowa brzmią jak polskie zdrobnienia, np.: *chlebiček* brzmieniem przypomina polski *chlebeczek*, natomiast oznacza ‘kanapkę’. Wiele wyrazów w języku czeskim brzmi dla Polaków jak zdrobnienia, np. *kočka*, *ježek*. Niemniej jednak są to standardowe określenia kota czy jeża. Właściwe zdrobnienie tych zwierząt w języku czeskim to *kočička* czy *ježeček*. Rozmawiając z obywatelami Polski często możemy się spotkać z opinią, że język czeski jest uważany za zniekształcenie języka polskiego. W omawianym aspekcie warto zwrócić uwagę na iloczas. W języku polskim istniał do XVI w., obecnie nie występuje. Natomiast w języku czeskim obserwujemy występowanie tego zjawiska. W omawianym aspekcie należy zwrócić również uwagę w języku polskim na brak żeńskich form dla wielu nazw oznaczających osoby. Wprawdzie mamy *nauczyciela* i *nauczycielkę*, *lekarza* i *lekarkę*. Słowa *magister*, *doktor*, *minister* używamy niezależnie czy mówimy w rodzaju męskim czy żeńskim. Czesi natomiast używają zarówno męskiego jak i żeńskiego odpowiednika, jest to np.; *doktor*, *doktorka*, *ministr*, *ministrkyně*. W Polsce możemy spotkać Annę Nowak, Aleksandrę Krawczyk. W Czechach kobiety swoje nazwiska mają zakończone na charakterystyczne *-ová*, np. *Anna Nováková*, *Aleksandra Krawczyková*, co pozwala kobietom być rozpoznawanymi po nazwisku.

Na uwagę zasługuje również poziom frazeologiczny. Skrzydlate słowa, jest to termin należący do dziedziny językoznawstwa. Są to frazemy, związki frazeologiczne, przysłowia, aforyzmy oraz urywki tekstów, które wiążą się z różnymi wydarzeniami historycznymi czy też politycznymi [patrz: Orłoś, Hornik 1996: 6]. Dla przykładu warto wyjaśnić zarówno czeski, jak i polski odpowiednik przysłowia, które mówi nam o nauczaniu kogoś czegoś w krótkim czasie. Czeska wersja polskiego przysłowia

wbić coś komuś do głowy brzmi *nalít někomu něčo do hlavy*, jednak w dosłownym tłumaczeniu oznacza 'wlać komuś coś do głowy' [patrz: Orłoś 2003: 82]. Poniżej podaję kilka przysłów, które w obu językach brzmią bardzo podobnie oraz mają takie samo znaczenie:

Bez pracy nie ma kolaczy, Bez práce nejsou koláče
Jak posiejesz, tak zbierzesz, Jak kdo zaseje, tak také sklidi
Mowa jest srebrem, milczenie zlotem, Mluvíti stříbro, mlčeti zlato
Oko za oko, ząb za ząb, Oko za oko, zub za zub
W zdrowym ciele zdrowy duch, V zdravém těle zdravý duch

Z punktu widzenia formalnego w wykazie czesko-polskich zdradliwych frazeologizmów wyróżnić można:

1. Związki nominalne, np.: *bilá vrána; biały kruk*.

2. Związki werbalne, np.: *vyložít něčo v kostce; podać coś w pigulce*.

Porównania, wśród których występują zarówno związki nominalne, np.: *starý jako Abráham, stary jak Metuzalem*, oraz werbalne, np.: *jit jako na smrt; iść jak na ścięcie* [patrz: Orłoś 2003: 333].

Istnieje również wiele wyrażen, które mają podobną formę oznaczającą, lecz ich treść oznaczana różni się:

1. Czeskie wyrażenie *salátová mísa* (pot. puchar Davisa, nagroda w turnieju stołowym), natomiast w języku polskim *mísa z salata* (naczynie z sałatą), *dusno před bouří* Polak mógłby zrozumieć jako opis powietrza przed rozpoczęciem wyładowań atmosferycznych, jednak tak jak i w języku polskim oznacza napiętą atmosferę poprzedzającą gwałtowny wybuch konfliktu» [patrz: Orłoś 2003: 336].

2. Błąd możemy również popełnić przy codziennych zakupach w piekarni. Kupując *čerstvé pečivo*, możemy być pewni, że dostaniemy świeże pieczywo. Prosząc w Polsce o czerstwe pieczywo, z pewnością dostaniemy nieświeże (patrz: Orłoś 2003: s. 343).

3. W Polsce dzieci często grają (bawią się) w ciuciubabkę, jednak pozornie podobne wyrażenie *hrát si s někým na slepou bábu* oznacza nie mówić z kimś otwarcie, zwodzić kogoś [patrz: Orłoś 2003: 358].

Różnice znajdujemy również w systemie fonetycznym. Warto zwrócić uwagę na:

Akcent:

- w języku polskim jest stały na przedostatniej sylabie;
- w języku czeskim stały na pierwszej sylabie.

Nosówki:

- w języku polskim zachowały się, w języku czeskim nie.

Dyftongi:

- w języku polskim występują, natomiast w języku czeskim nie.

Na uwagę zasługuje kwestia pojmowania zarówno czeskiej, jak i polskiej kultury. W kulturze naszych sąsiadów nie ma miejsca na poświęcanie uwagi złu, cierpieniu, czy też tragedii. Czesi w niezwykle sposób potrafią doceniać piękno dnia codziennego. Ważnym słowem jest dla nich *pohoda*, czyli 'pokój', 'radość życia'. Nie mają oni tendencji do narzekania na otaczający ich świat, w przeciwieństwie do

Polaków, o których mówi się, że mają to we krwi. Można powiedzieć, że chcą wyssać z każdej, nawet najmniejszej rzeczy coś pozytywnego. W książce Mariusza Szczygła «Zrób sobie raj» autor pisze o książkach Hrabala, który oszukiwał każdego swojego czytelnika. «Otóż pokazał nam, że wszystko, co nas spotyka, może być czymś cudownym. Cud zdarza się każdego dnia i nie jest inaczej. Głupie okazuje się u niego piękne. Pokraczne jest piękne. Podłe jest piękne» [Szczygiel, Zrób sobie raj]. Twierdzi on, że to oszustwo jest potrzebne, że potrzebują go zwłaszcza Polacy, którzy «Na świat patrzą ze swoją wadą wrodzoną, bo w jednym oku siedzi nam etos, a w drugim patos». W kulturze czeskiej nie ma miejsca na patos i umiłowanie cierpiętnictwa. Czesi wydarzenia dnia codziennego traktują z dystansem i ironią. Sam Andrzej Rosiewicz, polski piosenkarz estradowy, kompozytor, satyryk, gitarzysta powiedział «Gdybym wydał się za Czeszkę skonałbym ze śmiechu» [Tumiłowicz]. Polacy darzą Czechów sympatią, ponieważ wzbudzają w nas pozytywne emocje. Ich język nas rozśmiesza, zazdrościmy im poczucia humoru, podejścia do życia.

Dowodem na to, iż czeska kultura jest «blisko życia», mogą być banknoty zaprojektowane po powstaniu Czechosłowacji. Powstały one w 1918 roku, jednak nie przedstawiały wielkich postaci historycznych, pisarzy, czy też artystów. Alfons Mucha (czeski grafik i malarz, jeden z czołowych przedstawicieli secesji), który je projektował, uwiecznił na nich podobiznę swojej córki i żony. Uważam, że jest to przykład, iż kultura czeska ma odwagę łamać największe tabu, a żart oraz ironia są elementami kultury literackiej, czego nie można powiedzieć o naszym kraju. Każdy naród ma jednak potrzebę patosu i bohatera. Obie te potrzeby zaspokajają Czechom hokej. Są dumni z tego, że najbogatsi ludzie świata jeżdżą po zamrożonej wodzie i grają w hokeja. Bramkarza Dominika Haška, który w finale z Rosjanami w Nagano zatrzymał trzy rosyjskie strzały, Czesi skandowali «Hašek na Hrad», co oznaczało, że chcą go na prezydenta. Są dumni ze swoich przedstawicieli, nie dzielą ich na lepszych i gorszych, nie odbierają im pośmiertnej chwały. Jednak w polskiej kulturze Mickiewicz, Słowacki, Prus czy Wyspiański są to nazwiska postaci, o których w zasadzie nic nie wiemy, prócz tego, że są one dobrze znane, lecz niewiele znaczące.

Aspekt wyznania bardzo odróżnia oba kraje. Przyczyn niechęci do Kościoła katolickiego w Czechach należy szukać w niechęci tego Kościoła do Jana Husa. Stworzył on własny program reformy Kościoła i obrony czeskich interesów narodowych. Kolejnym etapem niechęci do Kościoła było narzucenie przez monarchię austrowęgierską husycykim Czechom katolicyzmu. Kościół katolicki zaczął być uznawany za jedną z głównych przyczyn wszelkiego zła w czeskiej historii. Jednak nie można zapomnieć, że Polska w 966 roku przyjęła chrześcijaństwo za pośrednictwem Czech. Kiedyś panowało przekonanie, że ludzie chodzą do Kościoła, bo rodzice i dziadkowie chodzili, to i ja chodzę. Obecnie wielu Czechów mówi, że w Kościele są ludzie, którzy chcą w nim być, ponieważ dziś jest to świadomy wybór każdego człowieka.

Mariusz Szczygiel we wcześniej przytaczanej przez mnie książce «Zrób sobie raj», opisuje swój pobyt w Czechach z września 2009

rok, podczas gdy do Czech z wizyta duszpasterską przyjechał Ojciec Święty. Dla obywateli tego kraju nie było to nic nadzwyczajnego, wręcz wyrażali zdziwienie, gdy Szczygiel mówił, że właśnie w tym celu przyjechał do kraju. Na okładce czasopisma «Tyden» można było przeczytać «Przyjeżdża ultras z Watykanu. Benedykt XVI przyjeżdża do kraju bezbożników» [Szczygiel, Dobrej zabawy].

Wielu Czechów powtarza, że są najbardziej ateistycznym narodem świata chociaż wyprzedzają ich na przykład Szwedzi. W odróżnieniu od Czech, Polska jest jednym z najbardziej katolickich państw w Europie. Według badań CBOS, z Kościołem katolickim identyfikuje się obecnie 55% Polaków [Boguszewski]. Polskie przysłowie: «jak trwoga to do Boga», mimo tego, że tak wielu Polaków deklaruje katolicyzm, to do modlitwy skłania ich zazwyczaj krytyczna sytuacja w której się znajdują, a cotygodniowe wyjścia rodzin do Kościoła są niestety bardzo często «na pokaz».

W Polsce silne jest przeświadczenie o tym, że Czesi naśladowują i przejmują z kultury niemieckiej wiele wzorców. Negatywne cechy, takie jak uległość i lenistwo niestety przeważają w stereotypowym obrazie Czecha widzianym oczami Polaka. Czesi, którzy nie adaptują tak wielu jak Polacy nowych wzorów społeczno-kulturalnych proponowanych przez mass media, kojarzą się nam z monotonią.

Z drugiej strony czy nasza polska brawura i bezkompromisowość rzeczywiście jest powodem do chwały? Odpowiedzią mogłoby być to jak dziś wygląda Praga, a jak Warszawa. Mieszkańcy stolicy Polski uważają, że miasto jest brudne i dzikie. Często mówią, że się jej wstydzą, można spotkać się z opiniami, że całą stolicę powinno się wyburzyć i wszystko zacząć od nowa. Dla kontrastu, stolica Czech, w której, spędzając czas możemy poczuć się jak w bajce. Przez wielu turystów uznawana jest za najpiękniejsze miasto starego kontynentu. Patrząc na oba miasta uważam, że wybór stolicy, którą chcielibyśmy zwiedzić, byłby bardzo prosty.

Abstrahując od zgodności z rzeczywistością naszych wyobrażeń o Czechach, należy zaznaczyć, że ich stereotyp jest u nas właśnie w fazie dynamicznych zmian. A za co Polacy lubią Czechów? Praga, góry, warto także zwrócić uwagę na falę fascynacji czeskim kinem wśród młodego pokolenia, a także ponowne odkrywanie prozy Milana Kundery. Polacy uwielbiają słodko-gorzkie, czeskie poczucie humoru. W kwestiach związanych np. z gospodarką i ekonomią szczególnie cenimy u Czechów racjonalność, skuteczność i tradycje przemysłowe: Škoda, Pilsner, czy Baťa.

Nie wiadomo, jak długo jeszcze Polacy i Czesi będą wspólnie zmagać się z pozostałościami w polityce, kulturze i umysłach ludzkich. Jednak warto zaznaczyć, że to właśnie Czesi mają do siebie ten, obcy nam, Polakom, dystans. Do siebie – swojego charakteru narodowego, swojej historii, literatury, języka.

«Czesi żartują z siebie, bo są świadomi własnej wartości. Nieofensywnie, ale stanowczo stoją na straży swoich słabości, kultuwując piwo i knedliki.» [Kowalska]. Nam Polakom właśnie tej świadomości własnej wartości brakuje.

LITERATURA:

1. Boguszewski, R. Polacy wobec Kościoła oraz nauczania papieża Benedykta XVI dwa lata po śmierci Jana Pawła II. – http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2007/K_078_07.PDF.
2. Damborský, J. Studia porównawcze nad słownictwem i frazeologią polską i czeską. – Warszawa: PWN 1977.
3. Kowal, A. Czeska pohoda, czyli kilka słów o czeskiej kulturze. – <http://www.twojaeuropa.pl/2784/czeska-pohoda-czyli-kilka-slow-o-czeskiej-kulturze-cz-1>.
4. Kowalska, U. Śmiech czeski, śmiech polski. – <http://www.pk.org.pl/artykul.php?id=390>.
5. Orłoś, T. Z, J. Hornik. Czesko-Polski słownik skrzydlatych słów. – Kraków, 1996.
6. Orłoś, T. Z. Czesko-Polski słownik zdradliwych wyrazów i pułapek frazeologicznych. – Kraków, 2003
7. Orłoś, T. Z. Polsko-czeskie związki językowe. – Kraków, Polska Akademia Nauk, 1980.
8. Szczygiel, M. Dobrej zabawy z papieżem. – <http://www.if.pwr.wroc.pl/~w-salejda/papa.pdf>.
9. Szczygiel, M. Kłopoty ze snem Pani Małgorzaty. – <http://www.mariuszszczygiel.com.pl/633,zrob-sobie-raj>.
10. Szczygiel, M. Zrób sobie raj. – Wołowiec, 2010.
11. Tarajło-Lipowska, Z. Kapoan naopak o czeskim dla Polaków, być może mało zaawansowanych, ale mocno zainteresowanych. – Wrocław, 2011.
12. Tumiłowicz, B. Dlaczego Polacy najbardziej lubią Czechów? – <http://www.przeglad-tygodnik.pl/pl/artykul/dlaczego-polacy-najbardziej-lubia-czechow>.

Так близько – і так далеко: Польща і Чехія

Польща і Чехія – дві країни з спільним кордоном, але різною культурою, традицією, різними мовами. Мови цих країн здаються дуже схожими, проте в процесі спілкування можуть доставити багато проблем. Мовні відмінності виступають, головним чином, на лексико-семантичному, морфологічному і фонетичному рівнях. Навіть назви харчових продуктів або місяців викликають нерозуміння з боку слухача. Сприйняття чеської та польської культур принципово різне. Радість життя, небажання присвячувати велику увагу злу і трагедії – ось риси, які властиві нашим південним сусідам. Поляки симпатизують чехам, оскільки чехи будять у них позитивні емоції. Їх мова смішить, ми заздriamo їх почуттю гумору, відношенню до життя. Чехів вважають однією з найбільш атеїстичних націй світу, на противагу полякам. Польське суспільство, згідно зі статистикою, налічує 55% практикуючих католиків.

Ключові слова: Польща, Чехія, картина світу, подібності, відмінності.

Так близько – и так далеко: Польша и Чехия

Польша и Чехия – две страны с общей границей, но различной культурой, традицией, разными языками. Языки этих стран кажутся очень похожими, однако в процессе общения могут доставить много проблем. Языковые различия выступают, главным образом, на лексико-семантическом, морфологическом и фонетическом уровнях. Даже названия пищевых товаров либо месяцев вызывают непонимание со стороны слушающего. Восприятие чешской и польской культур принципиально различно. Радость жизни,

нежелание посвящать большое внимание злу и трагедии – вот черты, которые свойственны нашим южным соседям. Поляки симпатизируют чехам, поскольку чехи будят в них положительные эмоции. Их язык смешит, мы завидуем их чувству юмора, отношению к жизни. Чехов считают одной из наиболее атеистических наций мира, в противоположность полякам. Польское общество, согласно статистике, насчитывает 55% практикующих католиков.

Ключевые слова: Польша, Чехия, картина мира, сходства, различия.

So close, but so far: Poland and Czech

Poland and Czech Republic – Two countries with a common borderline, but with rather different culture, tradition and language, which is apparently very similar, but in oral communication may cause a lot of problems. For Poles the czech language is very funny and frequently incomprehensible. In the capital of Czech Republic you may meet the opinion, that polish language is very beautiful, but with one condition – if you don't mind lisping. The language differences mostly occur at lexical-semantic, morphological and phonetic level. Even names of groceries or months cause a lack of understanding. Understanding the czech and polish culture is rather different from each other. Joy of life, lack of dedication to an evilness and tragedy – that's the characteristics for our southern neighbours. Poles seem to like Czechs, because they tend to induce a positive emotions in us. Their language is making us laugh, we envy their sense of humour and approach to life. Czechs consider themselves one of the most atheistic nations in the world in opposite to Poles, where, as the research shows, Catholicism declares 55% of society.

Key words: Poland, the Czech Republic, the picture of the world, the similarities, differences.

Отримано: 21.06.2013

Paulina Kopczyńska

Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku Białej, Polska

PROBLEMATYKA TURYSTYKI POLSKO-UKRAIŃSKIEJ

Tematem pracy jest turystyka polsko-ukraińska i problematyka z nią związana. Formalnie oba państwa graniczą ze sobą od momentu uzyskania niepodległości Ukrainy od Związku Radzieckiego w 1991 roku. Jednakże do 1991 roku obecna granica z Ukrainą stanowiła część granicy z ZSRR i miała identyczny przebieg. Już wiele lat, a nawet dekad wcześniej organizowano wycieczki na wschód. Biorąc pod uwagę sytuację z przeszłości, można wywnioskować że w czasach po wojennych wschodnie tereny cieszyły się ogromnym zainteresowaniem pomimo kryzysu gospodarczego, problemów z transportem i różnego typu biurokracji wiążącej się z wyjazdem. W dzisiejszych czasach, turystyka między Polską i Ukrainą w dalszym ciągu się rozwija, lecz jest ona na dużo niższym poziomie w porównaniu do pozostałych sąsiadujących państw.

Analizując polsko-ukraiński ruch graniczny latach 90. XX wieku można zauważyć zdecydowany spadek wyjazdu obywateli polskich

na Ukrainę i stale rosnącą liczbę przyjazdu obywateli ukraińskich. Przykładem jest rok 1995, kiedy przez przejście graniczne w Medyce, do Polski wjechało ok 1,7 mln. cudzoziemców, a tylko 100 tys. Polaków. Z kolei w roku 1996, na wszystkich przejściach granicę przekroczyło łącznie aż 10,6 mln osób. Był to ruch stale rosnący, gdyż w porównaniu do roku 1995 wzrósł o 10,4%, a do roku 1994 aż 60,5%. Nie jest to jednak statystyka określająca ruch turystyczny między państwami, są to tylko zebrane informacje z przejść granicznych.

Jak wiadomo, Ukraińcy przybywają do Polski z ogromną częstotliwością. W wyniku tak wysokiej liczebności, są uznani za jedną z dziewięciu mniejszości narodowych zamieszkujących tereny RP. Jakichkolwiek wiarygodnych statystyk narodowościowych brak, co uniemożliwia określenie konkretnej liczby. Jeżeli chodzi o walory turystyczne, najczęściej odwiedzany miejscami przez wschodnich turystów są takie miasta jak: Zakopane, Kraków, Warszawa a także miejscowości Polski wschodniej, Olsztyn, Białystok, Lublin, Rzeszów. W tamtych rejonach wiele Polaków ma wschodnie korzenie, przede wszystkim Ukraińskie.

Niewątpliwie największy sukces w okresie ostatnich lat odniosło Zakopane, które zostało nazwane «Zimową stolicą Ukrainy». Każdego roku początkiem stycznia, wypełnia się po brzegi turystami ze Wschodu, tym samym przedłużając sezon świąteczny przeszło o tydzień. Podróżujący z Ukrainy, spędzają tam swoje święta, które w obrządku wschodnim obchodzone są o 2 tygodnie później niż Polskie. Jest to dla nich stosunkowo tanie miejsce, biorąc pod uwagę ceny w Szwajcarii, ponadto leży w niedalekiej odległości i łatwo się porozumieć. Dla Zakopiańczyków szokiem był «najazd» gości ze wschodu kilka lat temu. Dzisiaj nie trudno odnaleźć jadłospisy, cenniki czy plakaty reklamujące karczmy i hotele w języku ukraińskim i rosyjskim.

Kolejną chętnie odwiedzaną miejscowością jest Kraków – dawna stolica Polski. Niewątpliwie jest to jedno z najciekawszych miast w Europie jak i również jedno z najciekawszych turystycznych regionów Polski. W Krakowie urzeka zarówno sama atmosfera miasta, jak i zabytkowa architektura. Jest to także ważny ośrodek akademicki. To tutaj powstał pierwszy polski uniwersytet, do dnia dzisiejszego cieszący się uznaniem zarówno w kraju jak i zagranicą. Do jego największych atrakcji należy oczywiście Wawel i zabytkowe Stare Miasto. Z drugiej strony Kraków to nie tylko zabytki i muzea, ale przede wszystkim, miasto najczęściej odwiedzane przez turystów zagranicznych. Na każdym kroku można spotkać restauracje, kluby, ogródkowe kawiarnie, które zapełniają się szczególnie w sezonie letnim.

Największym utrudnieniem dla podróżujących z Ukrainy jest konieczność otrzymania wizy turystycznej oraz zaproszenia. Wizy wydawane są bezpłatnie w Polskich konsulatach, od podróżujących bez zaproszenia wymaga się przedstawienie zabezpieczenia finansowego w wysokości 150 USD na każde 3 dni po za krajem lub posiadanie karty kredytowej. Przekroczenie ważności wizy w momencie kontroli oznacza deportację do kraju i 5 letni zakaz wstępu. Dodatkowym utrudnieniem jest fakt, że aby obywatel Ukrainy mógł przyjechać do

Polski w odwiedziny, zapraszający udaje się do konsulatu, gdzie musi przedstawić wysokość swoich zarobków, a także tytuł prawny do lokalu prywatnego bądź komunalnego, a główny najemca musi w urzędzie podpisać zgodę. Ponadto zaproszenia od osób prywatnych rozpatrywane są dość długo w odróżnieniu od zaproszeń służbowych.

Wizy mogą być wydawane w trybie zwykłym (bezpłatnie), przyspieszonym lub z możliwością wielokrotnego przekroczenia granicy. Dwie ostatnie są bardzo kosztowne i ich ceny dochodzą nawet do 500 USD. Przy przekroczeniu granicy, należy również uregulować kilka obowiązkowych opłat, razem około 90 hrywien ukraińskich. Sama odprawa trwa od 30 minut nawet do godziny. Jest to dosyć skomplikowana, kosztowna i ciągnąca się procedura więc na wyjazd do Polski nie może pozwolić sobie każda rodzina. Polacy najczęściej wybierają samolot bądź pociąg, niechętnie podróżują samochodem. Drogi na Ukrainie są przeważnie złej jakości, znacznie gorsze od polskich dróg, a sieć warsztatów samochodowych nie jest wystarczająca.

Przejeżdżający przez granicę to nie tylko tygodniowi turyści. Większość z nich to imigranci szukający po za granicami swojego kraju lepszych perspektyw, poprawy standardów i wyższych zarobków. W Polsce, żyją w diasporze na terenie całego kraju z największą koncentracją na Mazurach, Warmii, Pomorzu Zachodnim i Pomorzu Gdańskim, a także na obszarze Dolnego Śląska.

Ceny w Polsce dla podróżujących z Ukrainy są stosunkowo wysokie. Nie każda rodzina może pozwolić sobie na wycieczkę do Polski, w przeciwieństwie do turystów z Polski, których zarobki wielokrotnie przekraczają pensję wschodnich sąsiadów. W poprzednich latach ceny na Ukrainie były dużo niższe niż ceny w Polsce, dzięki czemu Polacy mogli pozwolić sobie nie tyle na same wakacje, ale również na urozmaicenie ich wycieczkami i zakupami. Jednak w ostatnich latach nastąpiła podwyżka cen i aktualnie w niektórych miejscach ceny za żywność są wyższe niż w Polsce. Wyjątkiem są niskie ceny benzyny, która jednak nie jest najlepszej jakości, oraz ceny alkoholu i papierosów. Butelkę jednej z lepszych marek wódki można kupić za ok. 8 zł, natomiast dobry lokalny koniak dostaniemy za ok. 16-18 zł. Ceny lokalnych piw również wahają się od 1.50 – 6 zł w zależności od tego gdzie zostanie kupione (w sklepie, w barze czy w jakimś miejscu uczęszczanym przez turystów).

Najczęściej odwiedzanym miejscem przez Polskich turystów jest Lwów. Leżące niegdyś po Polskiej stronie miasto, podczas długich weekendów zapełnia się po brzegi Polakami. Najbardziej atrakcyjne ze względu na swoje położenie, stosunkowo niskie ceny oraz różnorodność zabytkową, m.in. historyczne centrum wpisane na listę dziedzictwa kulturowego UNESCO. Te walory wpłynęły na wysoką atrakcyjność miasta, które z roku na rok przyciąga coraz więcej turystów z naszego kraju jak i całego świata. Warto również wspomnieć o dość sporym zakresie połączeń. Bilet autokarowy można kupić już od 50 zł w jedną stronę, a lotniczy nawet od 100 zł. Ponadto, w stronę granicy kursuje wiele pociągów. Jest to niepodważalnie najczęściej odwiedzane miejsce przez Polaków, również ze względu na historie i korzenie.

Niegdyś leżącej po polskiej stronie miasto, skupia w dużej mierze ludność polskiego pochodzenia, co także wpływa na rozwój turystyki.

Kolejnym wybieranym przez Polaków miejscem jest stolica Ukrainy, Kijów. Miasto z wieloma zabytkami historycznymi, ciekawymi muzeami i zbiorami sztuki. Słynące szczególnie ze swoich parków i zieleni, oferuje wiele możliwości rekreacji np. plażę nad brzegiem Dniepru, wycieczki statkiem po rzece, korty tenisowe, baseny itp. Z zabytków budownictwa sakralnego znajdujących się w Kijowie, dwa najbardziej znane zostały w 1990 roku wpisane na listę dziedzictwa kulturowego UNESCO. Są to cerkiew Świętej Zofii oraz słynny zespół pustelni anachoretów, znany jako Ławra Peczerska.

Ukraina ma wiele miejscowości wypoczynkowych i uzdrowisk na wybrzeżach Morza Czarnego. Najsłynniejsze znajdują się na Krymie, gdzie średnia temperatura latem wynosi 24°C, a zimą nie spada poniżej 0°C. Dwie trzecie Krymu pokrywają stepy, a jedną trzecią stanowią góry, które schodząc do samego morza tworzą malownicze urwiska. Obfitość zabytków budownictwa greckiego i rzymskiego oraz znane uzdrowiska, jak Sewastopol, Jałta, Ałuszta, Eupatoria, Liwadia i inne, przyciągają turystów. Najbardziej znanym miastem leżącym nad Morzem Czarnym jest Odessa. Charakteryzuje się klimatem umiarkowanym kontynentalnym, z krótką i łagodną zimą oraz długim i gorącym latem. W Odessie znajduje się również największy port morski Ukrainy. Jest to miejsce odwiedzane przede wszystkim w celach wypoczynkowych i rekreacyjnych. Jedną z największych atrakcji turystycznych jest rejs statkiem w dół Dniepru od Kijowa do Odessy.

Blżej niż Krym znajduje się Zachodnia Ukraina, łatwo dostępna dla polskich turystów przyjeżdżających na kilkudniowe wycieczki. Doskonałym celem takiej krótkiej wycieczki może być Żółkiew z kolegiatą św. Wawrzyńca. W pobliżu Lwowa leżą Brody z Wielką Synagogą, starym kirkutem i pięcioboczną cytadelą, w której znajduje się Pałac Potockich. Na południe od Lwowa znajduje się Borysław, w którym w XIX wieku odkryto złoża ropy naftowej. Dziś jego mieszkańcy oprowadzają turystów po polach naftowych z nieczynnymi szybami. W pobliżu Borysławia leży Drohobycz – zniszczone w czasie II wojny światowej miasto, zachowało dawne ulice z willami przedwojennych naftowych krezusów.

Blisko granicy z Polską znajduje się również Truskawiec, najsłynniejsze przed wojną uzdrowisko w Galicji. Zachowały się jeszcze oryginalne ujęcia leczniczej wody i sporo starych pensjonatów. Jego atutem jest znakomite położenie i wody mineralne, z których najbardziej znana jest «Naftusia», zawierająca elementy organiczne pochodzące z ropy naftowej. Po wojnie wybudowano 19 potężnych wielopiętrowych sanatoriów, przekształcając ten kurort w uzdrowisko dla «mas pracujących» i miejsce obozów dla dzieci z całego ZSRR. Sanatoria z komfortowo wyposażonymi pokojami i kompleksami medyczno-rehabilitacyjnymi są pięknie położone w rezerwach leśnych, a niektóre z nich mają własne jeziora, w których można pływać i łowić ryby. Turnusy trwają z reguły 24 dni i kosztują (łącznie z zabiegami) od 360 do 1390 złotych, w zależności od pokoju. Dopiero niedawno do truskawieckich sanatoriów zaczęli przyjeżdżać polscy kuracjusze.

Ostatnimi czasy, wielkie kontrowersje wzbudzają organizowane przez polskie i ukraińskie biura turystyczne wycieczki do Czarnobyla i Prypeci. Wyjazdy cieszą się dużym zainteresowaniem pomimo stosunkowo wysokich cen. Koszt wycieczki z polskiego biura podróży waha się między 800 a 1000 zł. Cena zawiera przejazd, noclegi, zwiedzanie i wyżywienie. Możliwy jest również zakup jednodniowej wycieczki do strefy zero z Kijowa. Koszt dochodzi nawet do 150 USD, a w cenie zwiedzanie Czarnobyla, Kopaczi, Prypeci, wsi Paryszyw, sarkofagu reaktora nr 4, oraz Rudego Lasu uznanego za jedno z najbardziej zanieczyszczonych radioaktywnie miejsc na świecie. Wycieczki jednodniowe organizowane są w okresie wakacyjnym każdego dnia, po za sezonem 2-3 razy w tygodniu co bezwzględnie świadczy o atrakcyjności wyjazdu i dużym zainteresowaniu wśród społeczeństwa.

Krokiem do poprawy i udoskonalenia turystyki polsko-ukraińskiej jest specjalnie sporządzony projekt. 15 lutego 2013 roku, w Konsulacie Generalnym we Lwowie, odbyło się spotkanie polskich i ukraińskich przedsiębiorców turystycznych, w którego trakcie zaprezentowany został plan promujący współpracę obu państw jakim jest Polsko-Ukraińska Izba Turystyki (PUIT). Konferencja zakończona została prezentacją produktu PUIT nazwanym «Travel Time Poland». Ma on na celu poszerzenie i usprawnienie ruchu turystycznego między Polską i Ukrainą. Turyści z zachodniej granicy będą mieli możliwość rezerwowania specjalnie dla nich opracowanych pakietów turystycznych. Świadczy to o dążeniu do rozwoju turystyki międzypaństwowej i ma za zadanie ułatwić przyjazd ukraińskim turystom do Polski.

Turystyka w Polsce i na Ukrainie jest jedną z najbardziej rozwijających się branż. Dzięki EURO 2012, organizatorzy mieli okazję ponownie stworzyć pozytywny obraz dla atrakcji turystycznych. W 2012 r. Ukrainę odwiedziło ponad 25 mln. turystów więcej niż w poprzednich latach. Państwo to również weszło do międzynarodowych turystycznych rankingów i przewodników między innymi takich jak Globe Spots, TripAdvisor czy The National Geographic Traveler. Ukraina dysponuje dużym potencjałem turystycznym: 140 tysięcy pamiątek historycznych, kulturalnych i architektury, 6 kurortów o znaczeniu państwowym, 47 parków narodowych, 4 rezerwaty biosfery, ogrody dendrologiczne, pamiątki sztuki ogrodowej oraz kilka obiektów wpisanych w listę światowego dziedzictwa UNESCO.

Jest to najlepszy moment na rozwój oraz wejście do europejskiej czołówki. Bez wątpliwej przyniesie to duży zarobek dla państwa i co za tym idzie, poprawę warunków życia i stworzenie wielu nowych miejsc pracy. Jest to duża szansa dla Ukrainy, coś nowego, dziewiczego zawsze wzbudza podziw i zachwyty, szybko zyskując wielu zwolenników.

LITERATURA:

1. Dylewski A. Ukraina. Przewodnik Ilustrowany Itaka. – Bielsko-Biała, 2012.
2. Granica polsko-ukraińska, [w:] Wikipedia – wolna encyklopedia. – http://pl.wikipedia.org/wiki/Granica_polsko-ukraińska [22.05.2013].
3. Polsko-ukraińska Izba Turystyki, Oficjalna strona Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej we Lwowie. – http://lwow.msz.gov.pl/pl/aktualnosci/puit_po_polsku [22.05.2013].

4. Turystyka w Polsce i na Ukrainie, Oficjalna strona Polsko-Ukraińskiej Izby Turystycznej. – <http://puit.org.pl/pl/turizm-u-polshhi-ukraïni.html> [22.05.2013].
5. Українці в Polsce, Wikipedia – wolna encyklopedia. – http://pl.wikipedia.org/wiki/Українці_w_Polsce [22.05.2013].
6. Wycieczka do Czarnobyła, Oficjalna strona organizatora wycieczek do Czarnobyła. – <http://czarnobył.org/> [22.05.2013].

Проблеми польсько-українського туризму

Польща і Україна – це дві суміжні держави, котрі колись розвивались разом, а тепер зовсім відмінні. Обидві країни мають власні туристичні галузі, щорічно обслуговуючи закордонних туристів, при цьому бажаючи показати свої кращі сторони, зокрема гарні міста, сільські краєвиди, численні пам'ятки, а також, дбаючи про високу європейську якість та відносно низькі ціни. Не дивлячись на близькість відстані, туризм між Польщею і Україною не розвивається так, як це повинно бути. Українцям надалі для поїздки до Польщі необхідні запрошення і візи. Не вистачає дешевих шляхів сполучення, котрі могли б нас з'єднувати.

Ключові слова: міжнародні стосунки, туризм, планування, добросусідство.

Проблемы польско-украинского туризма

Польша и Украина – это два пограничные государства, когда-то развивающиеся вместе, а теперь абсолютно разные. Обе страны создают свои отрасли туризма, ежегодно обслуживая заграничных туристов, при этом желая показать свои лучшие стороны, в частности, красивые города, сельские пейзажи, множество достопримечательностей, а также, беря во внимание высокое европейское качество, относительно низкие цены. Несмотря на близость расстояния, туризм между Польшей и Украиной не развивается так, как это должно было бы быть. Украинцам и дальше для выезда в Польшу необходимы приглашения и визы. Недостает дешевых путей сообщения, которые могли бы нас объединять.

Ключевые слова: международные отношения, туризм, планирование, добрососедство.

The Polish-Ukrainian tourism and issues associated with it

Poland and Ukraine- two border countries, which were developing together in the past, nowadays are totally different. Both countries are building their tourism management, inviting many foreign tourists, at the same time trying to show them their advantages like beautiful cities, countryside, a lot of monuments and low prices, taking into consideration high European quality. However, despite the fact that Poland and Ukraine are situated very close to each other, tourism between them is not developing correctly. The prices are increasing and wages are still constant. Ukrainians are still in need of visas and invitations to dwell in Poland. There are no cheap interlinks, that can lead us directly to the coast.

Key words: international contacts, tourism, planning, good relations.

Отримано: 4.06.2013

**MIASTO JAKO OBIEKT PRZEDSTAWIONY W TEKSTACH PIOSENEK:
LOCUS I HABITUS**

Każde miasto (nie tylko polskie) ma swoją historię. Nie chodzi tu jedynie o historię miasta jako taką, ale także ma się na uwadze osobiste historie, wspomnienia ludzi kojarzące się z danym miastem. Okazuje się, że pojęcie miasta «jako takiego», jak również miasta konkretnego, często jest przedmiotem tekstów artystycznych, w tym i tekstów piosenek. Piosenki potrafiące oddać, przybliżyć atmosferę miasta mogą rozprzestrzeniać jego legendy wśród setek tysięcy odbiorców. W dużym stopniu miejską legendę może współtworzyć właśnie muzyka [Lipski]. Niniejszy referat zawiera analizę polskich tekstów piosenek, dotyczących konkretnych polskich miast (nie zaś miasta w ujęciu ogólnym).

Liczba piosenek związanych z danym miastem jest skorelowana z wielkością i ilością zaludnienia miasta. Największą liczbę stanowią piosenki o Warszawie, Krakowie, Łodzi, Poznaniu i innych dużych polskich miastach.

Jeżeli chodzi o określenie odbiorców tych piosenek, to można podzielić ich następująco: 1. wg wieku; 2. wg typu kultury; 3. wg miejsca zamieszkania; 4. wg dostępności do odbiorników.

Ad 1. Statystyki pokazują, iż niemal 60% Polaków słucha polskiej muzyki [Anam]. Kwestia wieku, jeżeli chodzi o muzyczne upodobania jest niezwykle istotna. Wraz z nowymi trendami, rodzi się zapotrzebowanie na inny gatunek muzyczny. Młodzież coraz częściej poddaje się panującej modzie i muzykę dobiera spośród wachlarza zagranicznych utworów, przyjmując pro-amerykańskie trendy. Istotny w tej kwestii okazuje się być czynnik temporalny. Przykładowo, dana piosenka mogła być popularna w latach 60-70. Dziś pamiętają ją jedynie osoby «tamtejszego, ówczesnego pokolenia». Rzadko ktoś do nich powraca, raczej szuka się czegoś nowego. Wyjątek stanowią mogą w tym przypadku covery, powracająca moda na stare piosenki w nowej aranżacji.

Ad2. Piosenki mogą albo stanowić element jakiejś subkultury albo być ogólnopopularne (przeważnie dostępne w radiu, telewizji). Terminem subkultura w ujęciu socjologicznym określa się grupę społeczną i jej kulturę wyodrębnioną według jakiegoś kryterium, na przykład zawodowego, etnicznego, religijnego, demograficznego [Subkultura]. Co do piosenek związanych z poszczególnymi subkulturami, to raczej są one znane przeważnie w danych, węższych lub mniej, społecznościach. Jeżeli mowa zaś o tych ogólnopopularnych, to człowiek niekoniecznie musi utożsamiać się z daną piosenką, wcale nie musi jej lubić, natomiast będąc czy to w tramwaju, na dworcu, czy czekając w kolejce do sklepu, mimowolnie «jest zmuszany» do jej wysłuchania, mniej lub bardziej świadomie ją zapamiętując.

Ad3. Kwestię związaną z odbiorcami ze względu na miejsce zamieszkania należy rozpatrywać oddzielnie dla wsi i dla miast. Rodzaj preferowanej muzyki silnie związany jest z tym właśnie czynnikiem. Różnorodność w tym aspekcie sprowadza się także do miejsc, w jakich

muzyka jest dostępna (pomijając te kwestie, w których jest ona taka sama bez względu na lokalizację). Odrębność ta zawiera się w tym, iż na wsiach muzyka udostępniana jest w miejscach, takich jak: festyny, dożynki, zabawy w remizach, natomiast w miastach są to w zdecydowanej większości muzyki klubowe puszczone na dyskotekach, koncerty, czy innego rodzaju przedsięwzięcia muzyczne (typu festiwale itp.), gdzie różnica ta jest w znacznym stopniu zauważalna. Kolejną kwestią związaną z tym typem odbiorców są piosenki uwarunkowanych lokalizacyjnie. Głównym czynnikiem jest popularność utworu w danym regionie, uwarunkowana świadomością tego, że dany artysta pochodzi z konkretnego regionu, z którym mieszkańcy (miasta czy wsi) się utożsamiają.

Ad4. Nie sposób nie zauważyć różnicy, dotyczącej odbiorników, jakie dają możliwość wyboru i selekcji utworów muzycznych. Inna muzyka nadawana jest przez radio, telewizję czy Internet. Ten ostatni daje najpełniejszy wachlarz możliwości. Ograniczenia są praktycznie niezauważalne. Każda osoba, bez względu na lokalizację, może wyszukać dowolne treści, dowolną piosenkę. Jedynym ograniczeniem może okazać się tutaj wiek. Po pierwsze, niektóre treści są zabezpieczone przed udostępnianiem ich dla niepełnoletnich. Po drugie zaś, osoby starsze rzadko posługują się komputerem czy Internetem (kwestia związana z pierwszym czynnikiem – podziałem odbiorców wg wieku). Jak pokazują statystyki, zaledwie 10,6% osób powyżej 60 roku życia posługuje się Internetem [*Kto używa Internetu*]. W większości osoby takie wybierają takie nośniki, jak radio czy telewizja. W tych z kolei (w porównaniu z Internetem) dostępność i ilość piosenek jest niezrównanie mniejsza. Natomiast jeżeli chodzi o cenzurę – odwrotnie.

Wszystkie w/w czynniki nie są jednak odrębnymi. Przenikają się i wzajemnie uzupełniają. Niekiedy dopiero obecność kilku warunkuje określenie muzycznych upodobań.

Głównym celem badania tekstów opisujących miasto w niniejszym artykule jest rozróżnienie i określenie w prezentowanych tekstach energomaterialnego *locus* (tj. budynki, konkretne ulice, ogólnie rzecz ujmując całą energomaterię, czyli to, co możemy poznać zmysłami, możemy gdzieś wejść, czegoś dotknąć itp.), a także informacyjnego *habitus* (tj. relacje osób, skojarzenia, sposób życia, emocje, stereotypy zachowań mieszkańców). Miasto, w ogólnym rozumieniu, to pewien *locus*, dokładniej lub mniej wytyczony obszar, zbiór budowli i owładniętej przez cywilizację przestrzeni. Mówiąc o nim jak o przestrzeni, trzeba także zwrócić uwagę na specyfikę jego otoczenia.

Poniżej przedstawione zostały teksty piosenek, bądź ich fragmenty, zawierające opis poszczególnych miast (teksty piosenek tutaj i dalej dostępne pod adresem: www.tekstowo.pl [04.05.2013]). Elementy *locus* wyróżnione zostały tłustym drukiem.

DEJAN – SIENKIEWICZA

tekst: Dejan, 2010 r.

Pamiętam te dni, gdy nie liczyłem się z czasem,

*I szedłem **od dołu do góry, tam gdzie jest KCK,***

Zabierałem na spacer eks dziewczyny,

McDonald – miałem tam za dzieciaka urodziny,

*I wciąż w sercu siedzi iskra lat,
Po drugiej stronie – zawsze za droga **Pizza Hut**,
W nocy – lufta w łapę, w drugiej piwko,
Pijani ludzie wychodzący z **Mefisto**,
Różne osoby idące na przeciwko,
Spokojnym krokiem idę ja, w słuchawkach hip-hop,
Umówiony z <pseudonim> by chlać w pizdu,
Zawsze w tym samym miejscu **Plac Artystów**,
Wiesz, nie myślałem, że stamtąd wyfrunę,
Rozmowy o rapie w samochodzie z Mediumem,
I możesz mi mówić o stu innych ulicach,
Ale w moim sercu zawsze będzie **Sienkiewicza**.*

Główna ulica tego miasta,
*Moje najki odbijają się od ziemi, to nasze **High Street**,
Możesz mnie zapytać co kochałem w Kielcach,
To właśnie **Sienkiewicza**, sprawdź jak zapieprza ten czas. x2*

Bramy, w jednej z nich mieszkał Rychu, te chwile,
*To **tam** nagrywaliśmy pierwsze tracki z Larkinem,
I nikt się nie pytał co, gdzie, jak i za ile,
Bo każdy z nas miał wtedy swój szczęścia bilet,
Każdy wtedy złapał byka za rogi,
A teraz każdy się pyta 'ziomek jak ci się powodzi?'
Odpowiedzi są różne, często smutne,
Ktoś ma córkę, a miał grać w koszykówkę,
Mała, Duża, bywałem często tam,
Moje rejonu, plus najlepszy **skateshop Gram**,
Swoim tempem, w kierunku przeciwnym do torów,
Ile lat to już mijam **stos kantorów**,
Idę do celu, chyba bez ustanku,
Bank, możesz się przejrzeć w szybach tego banku,
Funk, gdy za mało we mnie tego funk'u,
Kończę tą wędrówkę, **skręcam do Chill Out'u***

W powyższym utworze locus dominuje nad habitus. Tekst utworu zestawiony jest na zasadzie wędrówki po głównej ulicy miasta Kielce. Określony jest kierunek drogi. Przedstawia on przechadzkę wywołującą wspomnienia. Habitus jest wtórny, ściśle uzależniony od locus.

Elementy locus wyróżnione tłustym drukiem i są to: nazwy ulic, place, ośrodek kultury, restauracje, kieleckie kluby, sklep, bramy, kantory, bank. Jeżeli chodzi o habitus, to w tej piosence są to: wspomnienia, sposób życia oraz stan materialny.

*LADY PANK – STACJA WARSZAWA
tekst: Andrzej Mogielski, 2004r.
W moich snach wciąż **Warszawa**
Pełna **ulic, placów, drzew**
Rzadko słyszysz tu brawa
Częściej to drwiący śmiech
Twarze w **metrze** są obce*

Bo i po co się znać
To kosztuje zbyt drogo
Lepiej jechać i spać

Ref: Wszystko było by inne
Gdybyś tu była, ja wiem
Nie tak trudne i dziwne
Gdybyś tu była, ja wiem

(...) Jeśli miłość coś znaczy
To musi dać znak
Kiedys też to zobaczysz
Powiesz mi tak:
Zniknie Warszawa
Tak jawa, jak sen
Życie to nie zabawa
Dobrze to wiem

W moich snach wciąż **Warszawa**
I do grosza wciąż grosz
Ktoś mi mówi: to Sprawa
A ja chcę uciec stąd

Na pierwszy rzut oka mogłoby się wydawać, że piosenka rzeczywiście skupia się na stolicy Polski. Miasto to zostało także wyróżnione już w tytule. Jednakże gdyby przyjrzeć się bliżej całemu tekstowi utworu zauważamy, że miasto występuje tu niejako „przy okazji”. Autor wcale nie skupia się na Warszawie. Jest tu ukazana silna dominacja *habitus* nad *locus*. W tekście nie występuje żadna nazwa własna. Gdyby w miejsce Warszawy wstawić każdą inną metropolię, piosenka nadal zachowywałaby swój sens logiczny.

T.LOVE – WARSZAWA
tekst: Zygmunt Staszczuk, 1991r.
Za oknem zimowo zaczyna się dzień
Zaczynam kolejny dzień życia
Wyglądam przez okno, na oczach mam sen
A **Grochów** się budzi z przepicia
Wypity alkohol uderza w tętnice
Autobus tapla się w śniegu
Przez szybę oglądam **betonu stolicę**
Już jestem na **drugim jej brzegu**

Ref: Gdy patrzę w twe oczy zmęczone jak moje
To kocham to miasto zmęczone jak ja
Gdzie Hitler i Stalin zrobili, co swoje
Gdzie wiosna spalinom oddycha

Krakowskie Przedmieście zalane jest słońcem
Wirujesz jak obłok, **wynurzasz się z bramy**
A ja jestem głodny, tak bardzo głodny

Kochanie, nakarmisz mnie snami
Zielony Żoliborz, pieprzony Żoliborz
Rozkwita na drzewach na krzewach
ściekami z rzeki kompletnie pijany
Chcę krzyczeć, chcę ryczeć, chcę śpiewać

Jesienią zawsze zaczyna się szkoła
A **w knajpach** zaczyna się picie
Jest tłoczno i duszno, olewa nas kelner
I tak skończymy o świcie
Jesienią zawsze myślę **o latach**
Tak **starych jak te kamienice**
Jesienią wychodzę z tobą na spacer
Przez **pełne kasztanów ulice**

W tym przypadku mamy do czynienia z sytuacją, gdzie miasto stanowi tło dla stanu uczuć autora, jego relacji z kobietą. W utworze zawarty został zarówno *habitus* (tryb życia, postrzeganie miasta przez autora), jak również jego stosunek do ukochanej.

Pierwsza zwrotka opisuje miasto w szarych, ponurych barwach – negatywnie. Natomiast chwilę później, w refrenie, autor „kocha miasto”. Sytuacja ta obrazuje, że stosunek autora do miasta, uzależniony jest od stosunku do kobiety, a nie odwrotnie. Miasto występuje jako marker, co oznacza, iż pełni ono funkcję środka, za pomocą którego odzwierciedla wewnętrzny stan tekściarza.

CZESŁAW NIEMEN – SEN O WARSZAWIE

tekst: Marek Gaszyński 1996r.

Mam tak samo jak ty,
Miasto moje a w nim:
Najpiękniejszy mój świat
Najpiękniejsze dni
Zostawiłem tam kolorowe sny.
Kiedyś zatrzymam czas
I na skrzydłach jak ptak
Będę leciał co sił
Tam, gdzie moje sny,
I **warszawskie** kolorowe dni.
Gdybyś ujrzeć chciał **nadwiślański świt**
Już dziś wyruszaj ze mną tam
Zobaczysz jak, przywita pięknie nas

Warszawski dzień.

WYP3 – MAM TAK SAMO JAK TY
tekst: Wzgórze Ya-Pa3 – 1998r.
Mam tak samo jak Ty
Miasto moje a w nim swoich ludzi
Mam tak samo jak Ty
Miasto moje a w nim swoje sprawy
(...) W ostatnich dniach tylko **w Kielcach**
(...) Porównać Klika do klimatów **TK**
(...) Ze Wzgórze i 3H **to Warszawa i Kielce**
Mam tak samo jak Ty miasto swoje a w nim

(...) Dla mnie wszystkim **dla was WWA a dla nas Kielce**
 Czymś bliskim nie opowiem Ci o wszystkim
 Każdy ma korzenie i na mieście odciski.
Mam tak samo jak Ty miasto moje a tam ludzi swych
 Sprawy swoje swój projekt tu stoję mało kolorowe sny
 3H WYP3 w sobie to mam **na osiedlu wyluzowany**
 Zawsze rasta szary dzień **szare mury to dwa miasta(...)**
Moje miasto moje miasto a w nim
 Jestem zajęty tym by sobą być
Miasto moje proste miasto twoje
 I tu świeci słońce i tu jest wspólny projekt
 (...) **Warszawski** jest na dworze inaczej być nie może
Pałac Kultury i centralny dworzec
 (...) **CK Kielce** miasto moje a w nim
 Moi ludzie moje miejsca i muzyka
 Południowo-wschodni styl i liryka
 Hip hop w głośnikach życie i praca
 Chociaż często stad wyjeżdżam zawsze powracam
 Nie pytaj nie pytaj nigdy dla czego
 Bo jestem **gościem z Kielc ulicy WOJSKA POLSKIEGO!**
 To jest moje miasto dlatego je cenię
 Tu się urodziłem takie mam pochodzenie
 Tu jest moja ulica i nie jestem sam
 Fakt bardzo wielu ludzi znam
 Pozdrawiam CK życie płynie jak rzeka
 Wszyscy narzekają ja nie uciekam
 Zostaje mam tu układ niezawodny
 Rodzina Wzgórze **Agro styl południowo-wschodni**

Podczas analizy tekstu obu utworów zauważamy, że powzięty został cytat z piosenki Niemena (w jego utworze powtarzany później tekst stanowi refren). Tekst został wpleciony w słowa piosenki, której tytuł brzmi „Mam tak samo jak ty” – czyli tak, jak pierwszy wers piosenki „Warszawski deszcz”. Na podstawie zestawienia tych piosenek można dopatrywać się różnicy czasowej i kulturowej. Melodia również odgrywa tutaj ważną rolę i słuchając obu piosenek, podobieństwo to jest jeszcze lepiej zauważalne, jednakże nie weszła ona w zakres problematyczny danego artykułu.

Podobne zestawienie tworzą inne dwa utwory o jednakowych tytułach „Warszawa da się lubić”. Pierwszy, z roku 1962r., autorem którego jest Bronisław Brok, natomiast drugi, zachowany w stylu hip-hopowym z roku 2012 – autor: Hemp Gru.

HABAKUK & MUNIEK – MIASTO

1. Jesteśmy z jednego **miasta**

Miasta bandyckiej miłości

W tym miejscu pulsuje rasta

I chuligani są najgorsi

Ref: Jesteśmy ze świętego miasta – **święty szczyt**

Medalikiarze mówią basta – **święty szczyt**

Jesteśmy z jednego ciasta – **święty szczyt**

2. *Poczujesz klimat tego miejsca
Dawno nie byłem na Rakowie
Aleje mają w sobie melanz
Poczujesz zapach wielu kobiet*

3. *Ja bardzo lubię tutaj wracać
Pełno tu grzechów mej młodości
Pełno wyznawców głupich zasad
Pełno strażników moralności*

W tekście piosenki autor kładzie nacisk w pierwszej kolejności na *habitus*, następnie na *locus*. Tekst zawiera liczne oceny. Zwrotka pierwsza zawiera ocenę miasta (w domyśle Częstochowy), w którym ulokowany jest element *habitusu*. Refren wskazuje na *locus* – Jasną Górę (pod określeniem „święty szczyt”). Kolejna zwrotka zawiera w sobie tak *locus*, jak i *habitus*. *Aleje mają w sobie melanz, Poczujesz zapach wielu kobiet* – w tym miejscu występuje nie tyle wspomnienie, co zapowiedź. Ostatnia zwrotka zawiera „dowód”, że autor choć związany z tym miastem, już w nim nie mieszka: *Ja bardzo lubię tutaj wracać*. W dalszej części utworu występuje *habitus* zawierający ocenę.

Piosenek, zawierających opis miasta jest całe mnóstwo. Nie sposób zebrać ich wszystkich, gdyż duża część z nich znana i dostępna jest jedynie osobom związanym lokalizacyjnie bądź subkulturowo z miejscem, którego dotyczy ich tekst. W większości analizowanych tekstach utworów nad *locus* dominuje *habitus*. Miasto w piosenkach może wyrażać stosunek emocjonalny, stanowić marker odzwierciedlający stan wewnętrzny, stanowić tło dla pewnych wydarzeń, czy też być faktorem podkreślającym różnice kulturowe i czasowe.

LITERATURA:

1. Anam, R. Gatunki muzyczne a preferencje Polaków, [w:] eGospodarka.pl. – <http://www.egospodarka.pl/30597,Gatunki-muzyczne-a-preferencje-Polakow,1,39,1.html> [13.05.2013].
2. Lipski, J. Piosenki o polskich miastach, [w:] jaceklipski.pl. – <http://jaceklipski.pl/2011/12/piosenki-o-polskich-miastach-jak-muzyka-tworzy-miejska-opowiesc/> [11.05.2013].
3. Kto używa Internetu? Kto i jak korzysta z Internetu, [w:] mowimyjak.pl. – http://www.mowimyjak.pl/technologie-i-auto/komputery-internet/kto-uzywa-internetu-jak-korzystaja-polacy-dizgnoza-spoeczna-2011-2012-2013-2014-korzystanie-z-sieci,33_1753.html [13.05.2013].
4. Subkultura, [w:] Wikipedia, wolna encyklopedia. – <http://pl.wikipedia.org/wiki/Subkultura> [15.07.2013].

Місто як об'єкт, представлений у текстах пісень: локус і габітус

Стаття присвячена пошуку і дослідженню текстів польських пісень, у яких описується місто. Основною метою дослідження є розрізнення і визначення енергоматеріального локусу (тобто опису будівель, вулиць, усього, що ми сприймаємо органами відчуттів), а також інформаційного габітусу (тобто опису поведінки, оцінок, відносин, емоцій, виражений у тексті пісні образ життя). У статті вказується також на дистрибуцію адресатів пісень та функції, котрі може виконувати опис міст у цих текстах.

Ключові слова: місто, тексти пісень, локус, габітус.

Город как объект, представленный в текстах песен: локус и габитус

Статья посвящена поиску и исследованию текстов польских песен, содержащих описание города. Основной целью исследования является различение и определение энергоматериального локуса (т.е. описания зданий, улиц, всего, что мы воспринимаем органами чувств), а также информационного габитуса (т.е. описания поведения, оценок, отношений, эмоций, выраженного в тексте песни образа жизни). В статье указана также дистрибуция адресатов песен и функции, которые может выполнять описание городов в этих текстах.

Ключевые слова: город, тексты песен, локус, габитус.

City as an object presented in lyrics: locus and habitus

Present article is devoted to searching and examination of lyrics of Polish songs, containing the description of the city. The main objective of the study on presented lyrics is to distinguish and define tangible locus (description of buildings, concrete streets, and all that we can know by our senses) and informative habitus (description of relationships, emotions and expressed in lyrics the way of life). In this article is also given a division of customers of the songs (which is also an important matter), but also there is a list of the functions, which the description of the city can perform in the songs.

Key words: city, lyrics, locus, habitus.

Отримано: 15.06.2013

Елена Подшивалова

Московский городской педагогический университет, Россия

ПРОБЛЕМА ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО АНАЛИЗА СИНСИТУАТИВНЫХ ТЕКСТОВ ОПИСАТЕЛЬНОГО ХАРАКТЕРА (НА МАТЕРИАЛЕ ПУТЕВОДИТЕЛЕЙ)

Данная работа посвящена проблеме анализа синситуативных текстов описательного характера, которая на сегодняшний день до конца не исследована, и по нему является актуальной проблемой в современной лингвистике.

Объектом исследования данной работы является синситуативный текст описательного характера. Материалом – тексты путеводителей.

Цель работы – выявление принципов отбора информации для синситуативных текстов описательного характера (на материале путеводителей).

Из всего многообразия определений мы выбрали определение текста И.Р. Гальперина, который под текстом подразумевает «*произведение речетворческого процесса*». Это первое ключевое понятие нашей работы.

Автор, читатель, выбор фактического и языкового материала – это всё факторы формирующие текст. Множественность этих факторов сводит к нулю возможность возникновения двух одинаковых текстов.

И всё же у нехудожественных текстов есть своя специфика, которая заключается в том, что объектом изображения является тот или иной фрагмент действительности, который в свою очередь может быть отражён в нескольких текстах. Это явление называется *синситуативностью*, следовательно, тексты, которые описывают одно событие, являются «синситуативными текстами». Это второе ключевое понятие нашей работы. Данный термин был введён Глазковым Алексеем Владимировичем в его статье «Синтекст, синтекстуальность: к определению понятий».

Главной особенностью анализа синситуативных текстов описательного характера является то, что анализ текстов такого типа физически не осуществим на примере одного текста. Это так же невозможно, как невозможно объяснение термина синоним на примере только одного слова, ведь оно является синонимом по отношению к какому-то другому слову, или парадигме слов. То же самое происходит при анализе синситуативных текстов. Один текст является синситуативным по отношению к другому тексту или группе текстов. Так же нельзя проанализировать тексты целиком, т.к. для анализа является очень важным, как описываются общие фрагменты для двух или более текстов, что в них общее, что различно, что авторы считают нужным конкретизировать, или наоборот, обобщить в этих фрагментах.

При анализе таких текстов очень важно правильно определить корпус анализируемых текстов. Раз тексты синситуативны, значит, речь в них пойдёт об одном и том же факте действительности, например, здании, памятнике, музейном экспонате и так далее. Для начала анализа необходимо определиться с предметом описания, потом подобрать тексты с описанием выбранного объекта, например здания. Подбирать тексты желательно одного стиля, примерно похожей структуры, в которых как можно больше общих фактов, как много больше затрагивается общих моментов при описании данного здания.

Непосредственно сам анализ начинается при выделении общих фрагментов в выбранных текстах. Когда они выделены, уже среди этих фрагментов находятся ключевые слова. Дальше сравнивается, что общего и что различного в описании ключевых слов. Рассматривать общие и различные моменты, которые проявляются в описании, одного и того же факта у разных авторов, стоит с четырёх аспектов. Первый аспект, это сам автор, что мы можем сказать об авторе данного фрагмента, исходя из самого текста, контекста. Второй аспект, это читатель, что мы можем сказать о читателе, т.е. каким его себе представляет автор, раз он использует данный стиль и данную лексику. Третий аспект, это собственно язык текста. Эти аспекты сильно связаны между собой, они постоянно взаимодействуют. Ведь исходя из того, какая целевая аудитория текста, автор выбирает какую информацию давать и какими языковыми средствами её представить. И наоборот, смотря на то, какая информация выбрана, как она преподносится, мы можем судить об авторе. Четвёртый аспект, это соот-

несённость описываемых фактов с действительностью, с общим человеческим опытом.

Материалом для приведения примеров анализа синситуативных текстов описательного характера мы выбрали тексты путеводителей, которые отвечают заданным параметрам. Тексты путеводителей – тексты описательного характера. Т.к. для анализа требуются тексты синситуативные, нам необходимо было определиться с описываемым фактом, который будет общий для нескольких текстов. Для начала нам нужно было определиться со страной, которой будут посвящены путеводители. Наш выбор остановился на Литве. Для анализа мы выбрали три главные достопримечательности Вильнюса, а именно Башню Гедиминаса, Три креста и костёл Святой Анны. Далее мы подобрали по три-четыре текста на каждый объект. Таким образом, у нас получилось три группы текстов. Внутри каждой группы, мы выделили общие фрагменты для всех текстов, и проанализировали их.

В качестве примера мы приведём анализ групп текстов, посвящённых легенде и башне-музею, из блока текстов о башне Гедиминаса:

Рассмотрим первую группу текстов:

(1) Согласно легенде, обнаруженной в одной из литовских летописей 16 века, замок на берегу реки Вильна был построен Великим князем Гедиминасом после того, как ему приснился пророческий сон. Князю явился неуязвимый железный волк, который стоял на холме и выл как сто волков. Языческий священник Лиздейка истолковал странный сон как волю богов, повелевающих Гедиминасу построить на берегу реки Вильны замок и основать город, который станет сильным и процветающим, и слава о котором распространится по всему миру.

(2) Согласно легенде, город Вильнюс был основан в 1320 году великим князем Гедимином после того, как ему на этом месте приснился сон. Князь приказал построить на холме городскую стену, башни, замки и дома, так возник Вильнюс

Выделим общее для этих фрагментов: легенда, князь, сон, замок, место основания города.

Оба текста повествуют легенду об основании города Вильнюс, однако точная дата обозначена лишь во (2) тексте. Так же в обоих текстах сообщается кем он был основан – Великим князем Гедиминасом (однако во (2) тексте используется другое написание его имени – Гедимин), но ни в одном из текстов не присутствует информация о самом Гедиминасе. Известно, что решение князь принял после того, как ему приснился сон. О сне общается в дух текста, однако, если в тексте (1), говорится, что сон был пророческий, и рассказывается его содержание, то в тексте (2) этого нет. Во (2) тексте важно, что князь основал город именно на том месте, где ему приснился сон, а в (1) тексте князь не сам выбрал место – после того, как ему истолковали сон, он основал город именно там, где ему велели боги. Истоковал сон языческий священник

Лиздейка – это в тексте (1), в тексте (2) о нём ничего не говорится. Так же из текста (1) известно, что по воле богов Гедиминас приказал построить замок на берегу реки Вильна, во втором тексте о реке не сообщается.

Первый фрагмент посвящен восхвалению города, что город основан по велению богов, легенда о пророческом сне подтверждает, что городу суждено было стать «сильным и процветающим, и слава о котором распространится по всему миру», каким он и стал.

Второй фрагмент в сумме даёт меньше информации, чем первый, однако в нём приводится точная дата основания города, что автор явно считает обязательным для указания. Так же в нём говорится, что именно было построено на холме в то время.

Таким образом, из выше сказанного, мы можем заключить следующее: автор первого фрагмента предполагает, что читатель уже знает кто такой князь Гедиминас, в каком году основан город (или не считает нужным указывать дату основания), где расположена река Вильна и, какой замок построен. Автор второго фрагмента тоже полагается на знание читателя о князе (хоть и приводит другое имя), о сне и о замке. В первом фрагменте язык употребляется много прилагательных с положительной коннотацией. Во втором фрагменте нет эмоциональной оценки, используются слова нейтральной лексики, синтаксические конструкции более простые, чем в первом фрагменте. Автор первого фрагмента явно хочет заинтересовать своего читателя (рассчитан на путешественников, которые любят легенды).

Рассмотрим вторую группу текстов:

(1) Сейчас в Западной башне замка размещается музей истории Литвы. Он был основан в 1960 году. Одна из экспозиций, на которой представлены различные археологические находки и исторические документы, посвящена истории замка Гедиминаса.

(2) Сегодня в башне Гедимина разместился филиал Литовского национального музея, экспозиция которого знакомит посетителей с историей города.

(3) В башне с 1960 г. работает экспозиция, посвящённая истории города и его замков... В музее осмотрите коллекцию средневекового декоративного искусства и один из самых интересных экспонатов – макет замкового комплекса, каким он был в старину.

(4) В башне располагается филиал Литовского национального музея с экспозицией, посвящённой истории города (действует с 1960 года): археологические находки, образцы доспехов и оружия, макеты вильнюсских замков. Экспозиция существенно обновилась после ремонтно-реновационных работ, проведённых в 1995 году.

Для начала выделим общее для этих фрагментов: башня, музей, дата основания, история города, экспозиция (чему она посвящена).

Во всех четырёх текстах сообщается, что в башне находится музей, но лишь в двух даётся название башни: в (1) – Западная, во (2) – Гедимина, в остальных двух фрагментах есть информация

о том, что музей находится в башне. Так же о музее сообщается во всех текстах, но называется он по-разному: в текстах (2) и (4) это – филиал Литовского национального музея, в тексте (1) – музей истории Литвы, а в тексте (3) – название музея отсутствует. Дата основания музея (1960) указана в текстах (1), (3), (4), в тексте (2) она не упоминается. Краткая информация о том, что находится в музее, есть во всех фрагментах, однако во всех текстах указана разная информация. В тексте (1) сообщается только об одной экспозиции музея, а именно о той, которая посвящена истории Замка Гедиминаса, и рассказывается что представлено на этой экспозиции: различные археологические находки и исторические документы. В тексте (2) сообщается лишь то, что экспозиция знакомит посетителей с историей города. В тексте (3) сообщается, что экспозиция посвящена и истории города (как во (2) тексте), и истории замков (как в (1) тексте). Так же в нём упоминается коллекция средневекового декоративного искусства и макет замкового комплекса, каким он был в старину. В тексте (4) сообщается, что экспозиция посвящена истории города, и упоминаются «археологические находки, образцы доспехов и оружия, макеты вильнюсских замков». Так же вводится уточнение о существенном обновлении после проведённых в 1995 году «ремонтно-реновационных работ».

Первый фрагмент даёт нам достаточное количество информации о музее (т.е. не ограничивается лишь указанием чему посвящена экспозиция), однако, в отличие от других фрагментов, в нём ставится акцент на то, что музей находится в Западной башне замка Гедиминаса, которому и посвящена экспозиция.

Второй фрагмент менее информативен по сравнению с другими фрагментами. В нём не сообщается дата основания музея (для автора важнее, что музей работает и сегодня), но указывается в какой именно башне он находится (башне Гедимина, хоть и используется менее популярный вариант имени князя)

Третий фрагмент так же сообщает, чему посвящена экспозиция музея, когда музей был открыт, однако не даёт название башни (автор предполагает, что читателю уже известно, какая имеется в виду башня, ведь до наших дней сохранилась всего одна – башня Гедиминаса). Так же в этом фрагменте даётся более подробная информация об экспонатах музея.

Четвёртый фрагмент достаточно информативен, однако его автор, как и автор третьего фрагмента, надеется на осведомлённость читателя по части сохранившихся башен, т.к. название башни он не упоминает. Появляется новая информация об экспозиции (автор считает очень важным упомянуть, что она существенно обновилась после работ в 1995 году), и об экспонатах.

Во всех фрагментах в основном используется нейтральная лексика, эмоциональность в небольшой степени проявляется лишь во (2) и в (3) текстах. В (3) за счёт использования прилагательных, а во (2) тексте впервые упоминается посетитель музея, однако он менее информативен и в нём используются более простые синтаксические конструкции, в отличие от других текстов, которые

більше содєржательны (видно и исходя из об'єма текстєв) и ослоужєны разлїчными синтаксїческими конструкциями.

По резултатам аналіза мы пришли к слєдующим вивєдам относительнє принципєв отбора информации авторєм при создании синситуативных текстєв описательного характера. Во-первых, изначально автору известно гораздо больше информации, чем он излагаєт в текстє, и перед началом составления текстєа автор начинаєт выбирать из имеющейсє у него информации, ту информацию, которую он сообщит своему читателю. Во-вторых, при выборе данной информации, автор ориентируется на свою целевую аудиторию. Исходя из интересов целевой аудитории автор выбираєт информацию или бєлєе подробную, с приведением множества фактєв, дат, и разных подробностей, или менєе подробную, приводя только самые важные, основные даты, или наоборот, уходя от истєрических фактєв к бєлєе интересным для своего читателя, сообщить легенды и истєрии, связаннєе с тем или иным истєрическим событием, и т.д. Языковые средстєва, стиль, лексика, так же выбираются исходя из выше указанных фактєров.

Разработанный методика позволяет проводить лингвистический анализ синситуативных текстєв разных видов и может бьтє полезна для различных отраслєй знаний.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Башня Гедимина. – http://ru.wikipedia.org/wiki/Башня_Гедимина.
2. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования / И.Р. Гальперин. – 7-є изд. – М., 2009.
3. Глазков А.В. Синтекст, синтекстуальность: к определению понятий / А.В. Глазков. – М., рукопись в печати.
4. Глазков А.В. Информационно-динамический подход в лингвистическом анализе текстєа / А.В. Глазков // Филологические традиции в современном литературном и лингвистическом образовании. – М., МГПИ, 2010. – Вып. 9. – Том 1.
5. Квєстэд Э. Вильнюс : путєводитель / Квєстэд Э., Марли Ж. ван. – М. : 2010.
6. Путєводитель по Вильнюсу. Достопримечательности Вильнюса. Замок Гедиминаса. – <http://www.vilnius-hotels.net/rus/guide/sights-gediminas.htm>.
7. Янкєвичюте Г. Литва : путєводитель / Г. Янкєвичюте, 2009.

Проблема лїнгвїстичного аналізу синситуативних текстїв описового характеру (на матерїалї путївникїв)

Автор, читач, вибїр фактичного та мовного матерїалу – це фактори, що формують текст. Численність цих фактєрїв унеможливує виникнення двох однакових текстїв. І все ж нехудожнї текстї мають свою специфіку, яка полягає в тому, що об'єктом зображення є той чи інший фрагмент дїйсності, який у свою чергу може буть вїдображений у декількох текстїх. Це явище називається синситуативністю, вїдповїдно, текстї, що описують одну подїю, називаються «син ситуативними текстєами». Даний термін був введений Олексїєм Глазковим в його статтї «Синтекст, синтекстуальність: до визначення поняття». При аналізі таких текстїв дуже важливо правильно визначити корпус аналізованих текстїв, для аналізу необхідно, як мінімум, 2 текстї. Якщо текстї синси-

туативні, значить, у них йтиметься про один й той самий факт дійсності, наприклад, будівлю. Для початку аналізу необхідно визначити предмет опису, потім підібрати тексти з описом вибраного об'єкту. Варто підбирати тексти одного стилю, приблизно схожої структури, в яких знаходиться якомога більше спільних фактів і порушується якомога більше спільних моментів при описі даної будівлі. Розроблена методика, представлена цій роботі, дозволяє проводити лінгвістичний аналіз синситуативних текстів різних видів.

Ключові слова: синситуативні тексти, факт, зображення, лінгвоаналіз.

Problem lingwistycznej analizy synsytuacyjnych tekstów o opisującym charakterze (na materiale przewodników)

Autor, czytelnik, wybór faktycznego i językowego materiału – wszystko to czynniki kształtujące tekst. Duża liczba tych czynników doprowadza do zerowych szans na możliwość utworzenia się dwóch jednakowych tekstów. Niemniej jednak u tekstów nieartystycznych jest swoja specyfika, która polega na tym, że obiektem obrazowania jest ten lub inny fragment działalności, który z kolei może być odzwierciedlony w licznych tekstach. To zjawisko nazywa synsytuacyjnością, zatem teksty, które opisują jedno wydarzenie są «synsytuacyjnymi tekstami». Dany termin został wprowadzony przez Aleksieja Głazkova w artykule «Syntekst, syntekstualność: określenie pojęć» (org. «Синтекст, синтекстуральность: к определению понятий»). Przy analizie takich testów bardzo ważne jest określenie korpusu analizowanych tekstów, dla analizy niezbędne minimum stanowią dwa teksty. Jeśli teksty są synsytuatywne, to oznacza, że mowa w nich będzie o jednym i tym samym fakcie rzeczywistości, np. budynku. Na początek analizy obowiązkowo należy określić przedmiot opisu, następnie zebrać teksty z opisem wybranego obiektu. Teksty najlepiej zebrać takie, które są napisane jednym stylem, przykładowo o podobnej strukturze, posiadające jak można więcej wspólnych faktów, poruszające jak najwięcej zagadnień przy opisie danego budynku. Opracowana metodyka, przedstawiona w tej pracy pozwoli przeprowadzać lingwistyczną analizę synsytuatywnych tekstów różnych rodzajów.

Słowa kluczowe: tekst synsytuacyjne teksty, fakt, obrazowanie, analiza lingwistyczna.

The problem of analyzing synsituational texts of descriptive character (based on the material of guides)

The author, the reader, the choice selection of factual and linguistic material are the factors that form a text. The multiplicity of these factors prevents the occurrence of two identical texts. Non-fiction texts have their own specificity, the sense of which is that the object of depiction is some other fragment of reality, which can also be reflected in several texts. This phenomenon is called synsituativity, hence, the texts that reflect the same event are called «sysituational texts». This term was introduced by Alexey Glazkov in his article "Syntext, syntextuality: to the definitions of notions". When analyzing such texts it is very important to determine the body of the analyzed texts, the analysis requires at least two texts. If the texts are sysituational they will be about the same fact of reality, for example, a building. To begin the analysis it is necessary to determine the object of description, then to select the texts, describing the object chosen. It is better to select the texts of the same style, approximately similar structure, that contain as many joint facts as possible and touch as many joint points as possible when analyzing this building. The

methodology worked out, presented in this article, makes it possible to conduct the linguistic analysis of texts of different types.

Key words: *situational texts, fact, depiction, linguistic analysis.*

Отримано: 20.06.2013

Agnieszka Szućcik

Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku Białej, Polska

KULTUROWA I JĘZYKOWA SWOISTOŚĆ MIASTA ŻYWIEC

Miasto leży w kotlinie zajmującej powierzchnię ponad 100 km² u zbiegu rzek Soły i Koszarawy, nad śródgórskim Jeziołem Żywieckim, na wysokości 345–350 m n.p.m. Żywiec jest miastem interesującym pod względem lingwistycznym, historycznym, etnograficznym i architektonicznym [Hess 2000: 3-4]. Nazwa miasta związana jest z legendą, która głosi, że tutejsi osadnicy, w miejscu zwanym dziś laskiem św. Wita, przy źródle czcili pogańską boginię Żywie. Żywiecki kronikarz Andrzej Komoniewski, wiąże natomiast etymologię nazwy z hodowlą w tym rejonie nierogacizny, czyli żywca. Pierwotnie miasto zlokalizowane było około 2 kilometry na północ od miejsca w którym znajduje się dzisiaj. Na dnie obecnego Jeziora Żywieckiego leżała osada, której początki są do dziś owiane mgłą tajemnicy. Dokument lokacyjny zaginął prawdopodobnie już w XV wieku, a data założenia osady nigdy już w żadnym późniejszym źródle nie została powtórzona. Można sądzić, że Żywiec otrzymał prawa miejskie końcem XIII wieku [Firlej 2011: 7]. Mieszkańcy tego zakątka pielęgnowali oraz pielęgnują swoje tradycje i zwyczaje przekazując je z pokolenia na pokolenie, co czyni Żywiec miastem odrębnym, indywidualnym kulturowo. Kultura ludowa jako całokształt materialnego i duchowego dorobku mieszkańców danego regionu jest determinowana czynnikami politycznymi, religijnymi, geograficznymi i historycznymi [Gwary Polskie]. Na oblicze każdego regionu składa się wiele szczegółów i cech. U mieszkańców dostrzegamy odmienną mowę (język, dialekt), obyczaj, stroju [Miejsce, historia, region]. Wszystkie te elementy są składowymi indywidualności kulturowej. Odmienność obyczajów oraz tradycji w tym regionie silnie wpisała się w kulturę mieszkańców miasta. Elementy indywidualnej obyczajowości tego regionu są niezwykle interesujące.

Region Żywiecczyzny cechuje odmienną językową względem otaczających miast. Gwara żywiecka zaliczana jest przez językoznawców do narzecza małopolskiego, a w szczególności do tak zwanych gwar podhalańskich. Swoją barwność i odrębność zawdzięcza między innymi naleciałościom pochodzącym z języków obcych. Obok wpływów czeskich, słowackich spotykamy niemieckie, ruskie, węgierskie, żydowskie, nawet francuskie i angielskie oraz te najstarsze – wołoskie, rumuńskie i tatarskie. Silny wpływ na gwarę wywarła też częściowo gwara śląska oraz w południowo zachodniej części Żywiecczyzny, gwara jabłonkowsko-istebniańska. Kształtowała ją także język kościelny – pieśni kazania i modlitwy, a także język urzędowy – panów z miasta, przybyszów z warstw oświeconych. W gwarze żywieckiej wy-

stępuje mazurzenie, czyli konsekwentne wymawianie [s], [z], [c], [dz], zamiast [š], [ž], [č], [dž]. Mazurzenie to osobliwość polska, ale jako zjawisko-ugrofińska, a więc bardzo stara, a obecnie spotykana jeszcze w niektórych enklawach tylko na terenie Finlandii. Inne ciekawe formy zamiany liter w wyrazach są następujące: ś, ź, ć, dź zamiast sz, ż, cz, dż np. *siał, ćkać, spok*. Samogłoski nosowe [e], [a] tracą zupełnie rezonans nosowy lub rozkładają się na [em], [en], [on], [om], np. *renka, gemba, dombek*. Normalnym zjawiskiem jest zanikanie ostatniej spółgłoski np. *doś, wyjś, łodpuś, staroś*. W wielu wyrazach grupa [ło], [łu] jest wymawiana jako [o] lub [u] np. *gupi, jabko, guchy*. Gwara żywiecka w znacznej części przejęła też akcent gwary podhalańskiej – na pierwszą sylabę. Są to najważniejsze cechy gwary żywieckiej.

Gwara używana jest przede wszystkim przez osoby starsze, które przekazują ją na pokolenie młodych. Przechadzając się uliczkami miasta niejednokrotnie możemy się z nią zetknąć. Gwara jest ściśle związana z regionem żywiecczyzny i przyczynia się do tworzenia jego indywidualności, swoistości kulturowej [Gwara Żywiecka].

Jeśli chodzi o obyczajowość najbardziej istotnym jest zwyczaj związany z tradycją powitania nowego roku. Rozpoczynając nowy rok na ulicach miasta możemy zaobserwować przebierańców zwanych – dziadami. Zwyczaj ten nabrał większego znaczenia poprzez cykliczne organizowanie imprezy o nazwie „Żywieckie Gody”. Wydarzenie to odbywa się w czasie okresu karnawałowego i ma na celu zgromadzenie wszystkich przebierańców z Żywca oraz okolicznych wiosek i zaprezentowanie własnoręcznie przygotowanych strojów. Pierwszego dnia nowego roku mieszkańcy miasta podziwiają żywieckich jukacy przebranych w barwne, oryginalne stroje. Przebierańcy recytują starodawne noworoczne powinszowania [Miodoński 2002: 165]. Dziady żywieckie posługują się archaicznym typem masek. Jest to maska, najczęściej z kawałka baraniego runa, z wyciętymi otworami na oczy i usta. Na głowę ubierają czapkę w formie stożka zakończoną pomporem wykonanym najczęściej z bibuły. Nie każdy uczestnik może być od razu jukacem. Najpierw biegnie jako babka, w następnym roku może być kominiarzem lub diabłem, w końcu dostępuje szacunku i może wziąć do ręki kilkumetrowej długości bicz skrecony ze sznurków, którym trzeba trząsaka w czasie biegu ulicą. Trzaśnięcie ma siłę strzału karabinu. Cały grudzień chłopcy ćwiczą strzelanie na ulicach Zabłocia – jednej z dzielnic miasta [Miodoński 2002: 165]. Tradycja dziadów noworocznych odżyła i stała się bardzo popularna wśród górali zamieszkujących omawiane tereny. Ten element zwyczajowości jest charakterystyczny tylko i wyłącznie dla ziemi żywieckiej, dlatego przyczynia się do tworzenia indywidualności kulturowej miasta.

Inne regiony Polski również owocują mnóstwem tradycji związanych z witaniem nowego roku. Jednak różnica dostrzegalna jest gołym okiem. Zupełnie odmienną jest tradycja sylwestrowa Podlasia. Pierwszą dostrzegalną różnicą jest kanon postaci, za które się przebierano. W kanon ten wliczają się takie sylwetki jak bocian, cygan, żyd. Kolejną różnicą wynikającą z elementów odmienności kulturowej jest sposób składania życzeń. Żywieckie dziady składały i składają życze-

nia przechodniom napotkanym na drodze natomiast podlascy kołędnicy odwiedzali ludzi w domach, wróżyli im z kart lub z dłoni na temat przyszłorocznych zbiorów oraz hodowli zwierząt. Są to podstawowe różnice, które całkowicie wykluczają podobieństwo i potwierdzają odmienność kulturową każdego wymienionego regionu.

Kolejnym interesującym zwyczajem, który istniał oraz istnieje w obyczajowości żywczan jest tradycja obdarowywania się prezentami z okazji dnia Św. Mikołaja. 6 grudnia odkąd sięga pamięć informatorów, istniał zwyczaj wkładania dzieciom pod poduszki skromnych podarków, najczęściej w postaci paru cukierków lub jabłek. Piernikowe „mikołajki” uchodziły za przejaw luksusu. Zdecydowanie bogatsze dary datują się dopiero od lat sześćdziesiątych. Od tego czasu zaczął się też szybko upowszechniać zwyczaj przebierania się za św. Mikołaja. Obecnie pod taką postacią zjawia się częstokroć ktoś z rodziny lub sąsiadów i rozdaje dzieciom przygotowane uprzednio przez rodziców słodczyce i inne, nierzadko kosztowne, prezenty [Miodoński 2002: 9].

W innych regionach Polski zwłaszcza na północy i zachodzie istnieje opinia, że św. Mikołaj przynosi prezenty dwa razy w roku: 6 i 24 grudnia. Jest to pierwsza istotna różnica. Sięgając do tradycji obdarowywania się prezentami na Boże Narodzenie można stwierdzić, iż każdy region Polski posiada inny odpowiednik, nazwę osoby przynoszącej prezenty. W Wielkopolsce, na Kujawach, na Pałukach, na Kaszubach i na Pomorzu Zachodnim prezenty na Boże Narodzenie tradycyjnie przynosi Gwiazdor. W Małopolsce oraz na Żywiecczyźnie prezenty pod choinką zostawia Aniołek. Na Górnym Śląsku prezenty na Boże Narodzenie przynosi Dzieciątko utożsamiane z postacią Jezusa Chrystusa. Na Dolnym Śląsku oraz na Opolszczyźnie prezenty w Boże Narodzenie przynosi Gwiazdka. Każdy region Polski cechuje się swoją kulturową indywidualnością pod względem wyboru nazwy, dlatego obserwujemy dużą odmienność. Zwyczaj ten przychodząc do Polski zza zachodniej granicy został zakorzeniony indywidualnie w każdym z regionów, na który dotarł.

Następnym interesującym zwyczajem istniejącym na Żywiecczyźnie po dziś dzień jest tradycja ozdabiania choinki na Święta Bożego Narodzenia. Stara miejscowa nazwa drzewka wigilijnego to połażnica. Połażnicę ubierało się ciastkami pieczonymi, owijało się kostkami cukru, jabłkami, a na czubkach połażnicy wieszano kwiatki z bibuły. Strzygli biały śnieg i nawet robili z opłatka świat. Świat to tradycyjna ozdoba drzewka wigilijnego, o kulistym kształcie, wyklejona z krążków opłatka, zawieszona na nitce [Miodoński 2002: 57, 98]. Najbardziej indywidualnym akcentem jawią się ozdoby choinkowe wykonane własnoręcznie w zaciszu domowym. Tradycja ta przetrwała do dziś. Połażnice podczas świąt Bożego Narodzenia funkcjonują jako element żywieckiej kulturowości. W innych regionach Polski również wykonuje się ozdoby choinkowe, ale są one zupełnie odmienne, o innych wzorcach, wykonane z innych materiałów.

Zupełnie inaczej ubierano choinki na Podlasiu. Choinki dekorowano słomianymi zabawkami, ponieważ słoma była sprawdzonym i łatwo dostępnym materiałem. Kształty słomianych ozdób zależały od

pomysłowości ich wytwórców – były to proste trójkąciki i graniasto-słupy, aż po gwiazdki, aniołki czy koguciki. Oprócz ozdób słomianych, zanim pojawiły się bombki i elektryczne lampki, choinki ozdabiano też owocami, orzechami, papierowymi łańcuchami, a także wata. Na Podlasiu bardzo popularne było umieszczanie na czubku świątecznego drzewka papierowych aniołków. Typ strojenia świątecznego drzewka na Podlasiu jest całkowicie różny od typu ozdabiania drzewka na żywiecczyźnie. Jest to uzależnione od swoistości kultury danego regionu oraz dostępności materiałów do wykonania ozdób. Jest to kolejny argument potwierdzający indywidualność kulturową regionu zamieszkiwanego przez górali żywieckich.

Żywiec został założony na ważnym szlaku handlowym z Polski przez Przełęcz Jabłonkowską do Czech, Słowacji, Moraw, Węgier, a przez to do innych krajów Europy Południowej i Zachodniej. Jego rozkwit nastąpił w XIX wieku, a razem z miastem zakwitł piękny strój mieszczan Żywca, unikatowy i zachwycający swoim bogactwem. Ubiór noszony przez mieszkańców Żywca był kosztowny i bardzo bogaty. Zarówno męski jak i kobiecy szyto z drogich, najczęściej importowanych tkanin. Wiele elementów stroju, głównie męskiego, wzorowano lub były wręcz identyczne z ubiorami szlachty i mieszkańców dużych miast. Za szczytowy okres jego rozwoju uważa się drugą połowę XIX wieku.

Strój żywiecki nie jest strojem góralskim ani regionalnym – był noszony wyłącznie przez mieszczan. Ponadto strój ten związany jest tylko z jednym miastem [Żywiecki strój mieszczkański]. Strój mieszczkański jest nieodłącznym elementem kultury miasta Żywca oraz świadczy o jego indywidualności.

Na terenie miasta działa browar przemysłowy, który pełni funkcję wizytówki miasta. Przedsiębiorstwo w bardzo dużym stopniu wpływa na kulturę oraz rozwój folkloru w tym regionie. Dzieje się tak za sprawą organizacji licznych imprez o charakterze folklorystycznym oraz wydarzeń kulturalnych związanych z tradycją warzenia piwa. Lokalizacja oraz wyroby firmy sprawiły że miasto Żywiec stało się indywidualne w porównaniu do innych regionów. W 150 rocznicę powstania przedsiębiorstwa, a dokładniej we wrześniu 2006 roku zostało utworzone muzeum piwowarstwa. Muzeum Browaru Żywiec to największa i najbardziej nowoczesna placówka tego typu w Polsce. Jego goście poznają tu aktywnie historię żywieckiego browaru i jego współczesność. Muzeum jest jednym z obiektów Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego oraz tzw. punktem kotwicznym na Europejskim Szlaku Dziedzictwa Przemysłowego [Muzeum Browaru Żywiec]. Muzeum zlokalizowane jest w najstarszej części żywieckiego browaru. W dawnej leżakowni – ogromnej piwnicy zbudowanej z kamienia i cegły – urządzono urokliwą trasę, na której zwiedzający poznają technologię produkcji piwa, w maszynie czasu przeniosą się do Karczmy Galicyjskiej z końca XIX wieku, odwiedzają wnętrze firmowego lokalu z okresu międzywojennego i w labiryncie luster błądzą wśród gustownych rekwizytów z epoki PRL, wczuwając się w atmosferę z tamtych nieodległych lat [Miodoński 2012: 8]. Browar wraz z muzeum nadają miastu niepowtarzalnego charakteru a zarazem świadczą o jego odrębności na tle innych miast.

Żywiec jest miastem bogatym w zabytki. Najważniejszym z nich jest zespół zamkowy zlokalizowany w parku wystylizowanym według wzorców angielskich. Na zespół ten składają się Stary Zamek oraz Nowy Zamek. W budynku Starego Zamku znajduje się Muzeum Miejskie. W Żywcu znajdują się wiele zabytków godnych poświęcenia uwagi jak np. Park Zamkowy, Domek Chiński czy Rynek wraz z ratuszem. Miasto zachwyca bogactwem zabytków oraz przyciąga turystów swoją indywidualnością.

Wszystkie rozpatrzone aspekty utwierdzają nas w przekonaniu o odrębności kulturowej miasta. Każde miasto, miasteczko, wieś posiada swoją kulturę, tradycje oraz zwyczaje. Przedstawione tutaj wartości kulturowo – folklorystyczne utwierdzają nas w przekonaniu, że Żywiec jest miastem posiadającym oryginalność w obrębie kultury.

LITERATURA:

1. Folder promocyjny miasta Żywca wydany na zlecenie Urzędu Miejskiego w Żywcu, red. Jarosław Hess. – Bielsko-Biała, 2000.
2. Gwara Żywiecka. – [http://gwarazywiecka.blog.onet.pl/\[05.06.2013\]](http://gwarazywiecka.blog.onet.pl/[05.06.2013]).
3. Gwary Polskie, [w:] Przewodnik multimedialny pod red. Haliny Karas. – http://www.gwarypolskie.uw.edu.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=554&Itemid=16, [05.06.2013].
4. Miejsce, historia, region. – <http://www.tnn.pl/dziedzictwo/regiony2.html>.
5. Muzeum Browaru Żywiec. – <http://www.muzeumbrowaru.pl/o-muzeum-6.html>.
6. Zwyczaje, Wierzenia, Obrzędy na Ziemi Żywieckiej, red. Mirosław Miodoński. – Żywiec, 2002.
7. Żywiec w kulturze i tradycji, red. Dorota Firlej. – Bielsko-Biała, 2011.
8. Żywiecki strój mieszczkański. – [http://odkrywajacslask.wordpress.com/2011/09/14/zywiecki-stroj-mieszczanski/\[05.06.2013\]](http://odkrywajacslask.wordpress.com/2011/09/14/zywiecki-stroj-mieszczanski/[05.06.2013]).

Культурна й мовна своєрідність міста Живець

Живець є привабливим містом з лінгвістичної, історичної, етнографічної і географічної точки зору. Мешканці цього регіону турбуються про збереження своїх традицій і звичаїв, передаючи їх з покоління на покоління, що робить Живець містом оригінальним у культурному відношенні. Етнічна культура як цілісність матеріальних і духовних досягнень мешканців даного регіону детермінована політичними, релігійними, географічними і історичними факторами. Мешканці вирізняються своєрідністю мови, звичаїв і одягу.

Ключові слова: Живець, культурна особливість, звичаї, традиція, діалект.

Культурное и языковое своеобразие города Живец

Живець являється привлекательним городом с лингвистической, исторической, этнографической и географической точки зрения. Жители этого региона заботятся о сохранении своих традиций и обычаев, бережно передавая их из поколения к поколению, что делает Живець городом оригинальным в культурном отношении. Этническая культура как целостность материальных и духовных достижений жителей данного региона детерминирована политическими, религиозными, географическими и историческими факторами. Жители отличаются своеобразием языка, обычаев и одежды.

Ключевые слова: Живець, культурная особенность, обычаи, традиция, диалект.

Cultural and linguistic uniqueness of Zywiec

Zywiec is a historically and ethnographically interesting town. It has the rich and unique architecture. Its residents have been cultivating old customs and traditions since time immemorial. They have handed them down to younger generation. Folk culture, as a collection of the people's material and spiritual achievements, is determined by political, religious, geographical and historical factors. Zywiec is an example of a town with rich folk culture. That richness is reflected in the residents' dialect, customs and dress. All these elements constitute a cultural individualism which is deeply rooted in Zywiec culture. The region of Zywiec is an example of such town where tradition plays a crucial role.

Key words: *Zywiec, cultural feature, customs, traditions, dialect.*

Отримано: 18.06.2013

Natalia Ślęzak

Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku Białej, Polska

SWOISTOŚĆ KULTUROWA I JĘZYKOWA ŚLĄSKA

Wstęp. Występujące we współczesnym świecie znaczenie nazwy Śląsk odnosi się głównie do terytorium Górnego Śląska lub aglomeracji katowickiej – właśnie w takim kontekście chciałabym rozpatrywać kwestie językowe i kulturowe.

Obszar zwany Śląskiem znajduje się w południowej części Polski. Obecnie nazwa Górny Śląsk używana jest potocznie, natomiast nie funkcjonuje oficjalnie, na żadnym szczeblu administracji państwowej. Ziemie Górnego Śląska zajmują część woj. opolskiego i woj. śląskiego. Ze względu na walory przyrodnicze, zasobność w surowce, dogodnie położenie terenu od zawsze wydawał się naszym sąsiadom interesującym obiektem do zdobycia. Wyżej przedstawione walory spowodowały, iż sąsiedzi nie pozostawali obojętni wobec zalet Śląska. Pograniczny charakter regionu spowodował, że wpływy trzech kultur: czeskiej, polskiej i niemieckiej wykształciły sytuację, w której określenie narodowości mieszkańców prowadzi do sporów. Wpływy tych trzech krajów wytworzyły również na tym obszarze oryginalną kulturę oraz przyczyniły się do wytworzenia bardzo silnej identyfikacji mieszkańców ze swoim regionem. Wielokrotnie wygłaszane przez Ślązaków poglądy o chęci uzyskania autonomii oraz o uznaniu mowy śląskiej za język literacki budzą wiele kontrowersji i powodują żarliwe dyskusje.

Charakterystyka kultury śląskiej. Kultura to «całokształt materialnego i duchowego dorobku ludzkości gromadzony, utrwalony i wzbogacony w ciągu jej dziejów, przekazywany z pokolenia na pokolenie; w skład tak pojętej kultury wchodzi nie tylko wytwory materialne i instytucje społeczne, również zasady współżycia społecznego, wzory postępowania, kryteria ocen estetycznych i moralnych, przyjęte i wyznaczające obowiązujące w danej grupie zachowanie» [Kultura]. Kultura śląska przez wieki mieszała się i czerpała z wpływów Polski, Czech i Niemiec. W wyniku tego wykształciła się oryginalna kultura z własną gwara, kuchnią, strojami, zwyczajami i tradycjami. Na terenie Śląska kultura

i tradycje, nie są jedynie pustymi pojęciami, a faktycznie istniejącymi stanami. Pierwszy przykład, może się wydawać zupełnie prozaicznym, ale dla Ślązaków utrzymywanie silnej więzi z członkami rodziny jest jedną z najważniejszych rzeczy. Spędzanie razem czasu, wspólne obiady, obchodzenie świąt w gronie rodziny, to to, co łączy i powoduje, że więzy stają się jeszcze silniejsze. Kolejnym kulturowym aspektem ważnym w życiu ślązaków jest religijność, z której słyną. Pielęgnowanie swojej wiary jest dla nich bardzo ważne i również ma wpływ na scalanie rodziny. Ślązacy nie obchodzą imienin, w zamian za to bardzo hucznie świętowane są urodziny. Odstępstwem od tej reguły jest święto patronki górników Barbary zwane Barbórką oraz imieniny Floriana – patrona hutników. Te dni mają swój określony porządek, przede wszystkim są wolne od pracy, dzień zaczyna się mszą w kościele, później odbywa się pochód, a następnie piknik lub festyn. W wolnych chwilach Ślązacy zajmują się tradycyjnymi rozrywkami, między innymi grą w skata lub tysiąca. Hodowla gołębi na Śląsku stała się już tradycją, bardzo popularne są targi, podczas których, dumni hodowcy pokazują swoje najpiękniejsze okazy. Śląsk słynie również z wysmienitych zespołów ludowych, które kultywują tradycję poprzez noszenie śląskich strojów, śpiewanie pieśni ludowych oraz prezentacje regionalnych tańców. Kuchnia to element kultury, w którym szczególnie objawia się wielonarodowościowy charakter tego regionu. Przez wieki mieszały się tu kuchnie polska, czeska i niemiecka. Charakterystyczne potrawy serwowane na Śląsku to kłuski, pierogi, zupy, zawiesziste sosy. Za wizytówkę kuchni śląskiej można uznać rolady z kłuskami śląskimi i modrą kapustą. Wszystkie te tradycje przekazywane z pokolenia na pokolenie umacniają w ślązakach poczucie przynależności do swojego regionu.

Tożsamość i identyfikacja narodowa. Dzięki tak silnie rozwiniętym i kultywowanym tradycjom rozwinęła się w świadomości Ślązaków silna tożsamość i identyfikacja ze swoim regionem. Znaczenie tych terminów znajdujemy w Słowniku języka polskiego. Identyfikacja w kontekście społecznym to «utożsamianie się jednostki lub grupy z przekonaniami albo wartościami innych ludzi lub innej grupy» [Identyfikacja]. Tożsamość natomiast to «świadomość wspólnych cech i poczucie jedności» [Tożsamość].

Ślązaków znamionuje bardzo duże poczucie tożsamości i jedności z własnym regionem. Jednocześnie wykazują oni silne poczucie odrębności od innych regionów Polski. Takie postawy są wyrażane między innymi więzami regionalnymi, kultywowaniem tradycji oraz posługiwaniem się gwara. Wśród autochtonicznych Ślązaków można zaobserwować silną więź z własnym małym terytorium i jego społecznością lokalną. Ślązaków cechuje również silna orientacja lokalna i regionalna oraz słaba orientacja na Polskę jako ojczyznę. Charakterystyczne jest przywiązanie do rodzinnych stron i niechęć do migracji w inne regiony Polski. Podstawą emocjonalnej więzi do rodzinnych stron jest silne poczucie zakorzenienia swojej rodziny, która mieszka tu od pokoleń, a używanie gwary niezrozumiałej dla reszty społeczeństwa polskiego stanowi kolejny element scalający lokalnie, a jednocześnie odróżniający od innych.

Naród, narodowość i etniczność. Definicje znajdujące się w słownikach bardzo często wyznaczają sposób i kierunek pojmowania rzeczywistości, dlatego też ze Słownika języka polskiego zaczerpnęłam informacje na temat pojęcia narodu i narodowości. O narodzie czytamy: «ogół mieszkańców pewnego terytorium mówiących jednym językiem, związanych wspólną przeszłością oraz kulturą, mających wspólne interesy polityczne i gospodarcze». Narodowość według tego samego słownika to: «przynależność do danego narodu lub oznaczenie wspólnoty etniczno-kulturowej, poczucie tej przynależności; niekiedy naród». Grupa etniczna to: «grupa społeczna mająca odrębny język, swoistą kulturę, poczucie więzi grupowej i świadomość odrębności od innych grup oraz własną nazwę» [Grupa etniczna].

Ślązacy to naród, narodowość czy grupa etniczna? Podczas badań sytuacji społeczno – socjologicznych na terenie Śląska te pojęcia wydają się być bardzo ważne, a zarazem kłopotliwe do jednoznacznego określenia. Wynika to z faktu różnego postrzegania Ślązaków jako grupy społecznej. Jeden z poglądów głosi, iż jest to zbiorowość ludzi należących do zespołu grup etnicznych, posługujących się dialektem, posiadających odrębną kulturę, polską narodowość. Inny pogląd, dużo bardziej skrajny określa Ślązaków jako grupę, która deklaruje odrębność narodową od Czechów, Polaków i Niemców, a język śląski traktuje jako odrębny. Kolejne zdanie informuje, że Ślązacy to Polacy, którzy mieszkają na Śląsku, przywiązani do regionu i tradycji, lecz posługujący się językiem polskim. Pomimo wielu różnic dotyczących przynależności i narodowości, są cechy, które wiążą je wszystkie. Jest to przywiązanie do regionu, traktowanie miejsca zamieszkania jako «małej ojczyzny» i silne poczucie identyfikacji z członkami swojej zbiorowości.

Gwara jako świadectwo tożsamości. Gwara i dialekt – te dwa pojęcia są bardzo zbliżone do siebie znaczeniowo. Na samym początku przedstawię definicję gwary oraz dialektu. W Encyklopedii języka polskiego gwara została zdefiniowana w następujący sposób: «mowa ludności wiejskiej z niewielkiego terytorium, przeważnie z kilku lub kilkunastu wsi, różniąca się od języka ogólnego i mowy sąsiednich okolic pewnymi cechami, głównie fonetycznymi i leksykalnymi, podrzędna w stosunku do dialektu» [Gwara]. W tym samym źródle czytamy: «**dialekt** to mowa ludności wiejskiej pewnej dzielnicy kraju różniąca się od języka ogólnonarodowego i innych dialektów swoistymi cechami, głównie fonetycznymi i leksykalnymi, mającymi zwykle genezę w odległej przeszłości, sięgającej nawet okresu plemiennego» [Dialekt].

Gwara i dialekt są więc pojęciami do siebie podobnymi, a różnica między nimi wynika z zasięgu występowania. Ze względu na to w swojej pracy będę używać tych dwóch pojęć naprzemiennie. Gwara jest elementem wyróżniającym daną grupę ludności spośród innych. Używanie przez Ślązaków gwary jest jednym ze sposobów pielęgnowania tradycji i folkloru. Wzmacnia również spójność grupy, pozwala odróżnić «swoich» od «obcych». Język poza tym, że pełni funkcje komunikacyjną, spełnia również szereg innych. Pierwszą z nich jest funkcja jednocząca, która wpływa na identyfikację ze zbiorowością. Separująca natomiast odgranicza od innych języków, tworzy więzi emocjonalne między posługują-

cymi się tą samą mową. Można wyróżnić również funkcję prestiżową, w której język staje się świadectwem wyższej organizacji społecznej.

W przypadku Śląska jak i całego województwa śląskiego język jest bardzo ważnym składnikiem etnicznej i terytorialnej tożsamości. Należy wspomnieć, że gwara posługują się mieszkańcy Śląska, bez względu na miejsce zamieszkania, wiek, płeć czy wykształcenie. Gwara jest używana nie tylko w sytuacjach nieoficjalnych, jak np. spotkanie grupy przyjaciół czy sąsiadów. W półoficjalnych kontaktach lokalnych np. w sklepie czy urzędzie, też możemy usłyszeć mowę śląską. Jest to kolejny dowód na przywiązywanie ogromnego znaczenia do identyfikacji ze swoim regionem.

Spory o status śląszczyzny. Problem w określeniu Ślązaków w kontekście etnograficznym pojawia się również w przypadku języka śląskiego. Jak w takim razie sklasyfikować mowę ślązaków? Wyróżnić można kilka poglądów dotyczących statusu śląskiej mowy.

Zwolennicy najbardziej skrajnego poglądu, że śląszczyzna nie jest gwara języka polskiego, ale odrębnym językiem narodowym, przytaczają przede wszystkim argumenty historyczne i polityczne. Język znajdował się pod wpływem sąsiednich języków, nie był jednak z nimi tożsamy. Rozwijał się niezależnie od wpływających na niego języków i wykształcił swoje własne, nieznane wcześniej słownictwo określające czynności, zjawiska czy nazwy przedmiotów. Zwolennicy tego poglądu, uważają nieuznawanie języka śląskiego za odrębny, jako przejaw braku tolerancji dla śląskiej kultury i chęci polonizacji Ślązaków. Ich zdaniem język śląski powinien zostać skodyfikowany i uznany za literacki, a Ślązacy powinni mieć pełne prawo np. do nauki w języku śląskim czy też oglądanie śląskojęzycznej telewizji.

Zwolennicy innego poglądu, mniej radykalnego używają często argumentu świadomościowego: skoro istnieje grupa o bardzo silnym, mającym historyczną tradycję przekonaniu o swojej odrębności i o odrębności własnego to znaczy, że taki język istnieje, mimo że może się wydawać podobny do jakiegoś innego języka (w tym wypadku polskiego). A skoro istnieje język, obowiązkiem państwa jest wspierać jego rozwój, a także umożliwić jego użytkownikom posługiwanie się nim także w sytuacjach oficjalnych.

Bardziej umiarkowani są zwolennicy uznania śląszczyzny za język regionalny. Takie rozwiązanie wiązałoby się z uznaniem, że Ślązacy nie są odrębnym narodem, ale częścią narodu polskiego posługującą się własnym językiem (jednak także niektórzy zwolennicy tezy o istnieniu odrębnej narodowości śląskiej czy wręcz historycznego narodu śląskiego zgadzają się na uznanie śląskiego za język regionalny, traktując to jako kompromis służący przetrwaniu śląszczyzny). Uznanie śląskiego za język regionalny pozwoliłoby na wprowadzenie śląskojęzycznego nauczania w szkołach, utworzenie publicznych kanałów telewizyjnych i stacji radiowych, w których audycje byłyby nadawane w języku śląskim, uzyskiwanie dotacji państwowych i unijnych na rozwój śląskiej prasy, książki, teatru itp. Pozwoliłoby także na wprowadzenie dwujęzycznych tablic informacyjnych i druków urzędowych, prowadzenie w języku śląskim obrad samorządów itp. Zwolennicy takiego rozwiązania argumentują, że jest ono jedyną szansą przetrwania śląszczyzny, która jest zagrożo-

na przez przemiany historyczne i gospodarcze, przede wszystkim przez zmniejszanie się znaczenia górnictwa, zanik tradycyjnie śląskiego stylu życia i etosu, erozję patriarchalnej rodziny, a także gigantyczny wzrost znaczenia w kulturze mediów elektronicznych, który powoduje, że młode pokolenie Ślązaków zaczyna uważać za wzorcową ogólnopolską odmianę polszczyzny i wstydzi się kultywować mowę rodzimą.

Jednak przeciwnicy uznania śląskiego za język regionalny, wśród których jest zresztą wielu śląskich regionalnych patriotów, wskazują na wiele niedogodności, jakie musiałoby spowodować takie rozwiązanie. Przede wszystkim śląszczyzna nie jest skodyfikowana, mimo wielu podejmowanych prób, nie wytworzyła odmiany literackiej. Nadanie śląskiemu urzędowego statusu wiązałoby się z koniecznością jego odgórnego kodyfikowania, co wiązałoby się z uznaniem za poprawne wyrazów lub form używanych w jednych rejonach Śląska, a za niepoprawne tych, które są w użyciu w innych. Mogłoby to antagonizować Ślązaków, prowadzić do sporów i konfliktów, a nawet do dalszych ruchów «separatystycznych» wewnątrz regionu. Śląszczyzna jest tak wewnętrznie zróżnicowana, że wszelkie próby kodyfikacji musiałyby spowodować u dużej części Ślązaków poczucie straty i obcości powstałej w ten sposób odmiany ich języka.

Ślązacy podkreślający swoją odrębność regionalną i deklarujący przy tym polską tożsamość narodową, uznający śląszczyznę za odmianę języka polskiego (a nie za odrębny język narodowy) przytaczają też inne argumenty przeciwko urzędowemu uznawaniu śląskiego za język urzędowy. Podnoszą też taką kwestię, że gwara śląską posługuje się wielu mieszkańców regionu, głównie w sytuacjach życia codziennego, prywatnych, rodzinnych, towarzyskich, jej użytkownicy mają poczucie wspólnoty, które daje im używanie odmiennych od ogólnopolskich wyrazów czy frazeologizmów. Jednak w komunikacji oficjalnej, urzędowej, profesjonalnej (z wyjątkiem typowo śląskich branż tj. górnictwo i hutnictwo) wolą używać ogólnopolskiej odmiany języka. Wydaje się nawet, że właśnie nieoficjalność śląskiej mowy jest jednym z czynników integrujących, a uczynienie jej oficjalną mogłoby, paradoksalnie, zmniejszyć przywiązanie do niej Ślązaków.

Zakończenie. W artykule znajdują się kwestie nie podlegające dyskusji takie jak utożsamianie się Ślązaków ze swoim regionem, ich przywiązanie do rodziny, tradycji, kultury. Przedstawiłam również kwestie sporne takie jak: przynależność narodowa i status gwary śląskiej. Istnieje wiele poglądów i zdań na opisywane przeze mnie zagadnienia. Nie sposób wybrać jedynie słusznej racji. Każdy punkt widzenia ma swoje uzasadnienie i jest poparty argumentami, z którymi ciężko walczyć. Wydaje się jednak, że warto poznać punkty sporne, aby móc wyrobić swoje własne zdanie.

LITERATURA:

1. Dialekt, [w:] Encyklopedia języka polskiego, pod red. S Urbańczyka i M. Kucały, Ossolineum, wyd. 3. – Warszawa, 1999.
2. Dialekt śląski wczoraj i dziś [w] Gwary polskie. Przewodnik multimedialny pod red. H. Karaś. – http://www.gwarypolskie.uw.edu.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=956&Itemid=19 [25.04.2013].

3. Grupa etniczna [w:] Encyklopedia Popularna PWN, 2003.
4. Gwara, [w:] Encyklopedia języka polskiego, pod red. S Urbańczyka i M. Kucaly, Ossolineum, wyd. 3. – Warszawa, 1999.
5. Identyfikacja, [w:] Słownik Języka Polskiego PWN. – http://sjp.pwn.pl/szukaj_poczatek/?od=19319 (27.04.2013).
6. Kultura, [w:] Encyklopedia Popularna PWN, 2003.
7. Tambor J. Mowa Górnolazaków oraz ich świadomość językowa i etniczna. – Kraków, 2006.
8. Tożsamość, [w:] Słownik Języka Polskiego PWN. – <http://sjp.pwn.pl/szukaj/to%C5%BCsamo%C5%9B%C4%87> (27.04.2013).

Культурна і мовна своєрідність Сілезії

Метою статті є опис ситуації, що виникла у Сілезькому регіоні, та особливостей самого регіону. Автор розглядає питання, пов'язані з національною самосвідомістю мешканців Сілезії, а також мовні і культурні особливості регіону. Географічне положення цієї частини Польщі стало причиною того, що Сілезія опинилась у сфері інтересів Польщі, Чехії і Німеччини, що в свою чергу стало передумовою виникнення у цьому регіоні своєрідної культури і численних традицій, котрі мешканці Сілезії пам'ятають донині. Мешканці Сілезії знані у Польщі своєю прив'язаністю до регіону та сильною ідентифікацією з ним, чому значною мірою сприяє специфічна мова, яка поєднує їх у єдине ціле.

Ключові слова: мова, діалект, регіон, культура.

Культурное и языковое своеобразие Силезии

Целью статьи является описание ситуации, возникшей в Силезской области и особенностей, связанных с этим регионом. Статья рассматривает вопросы, связанные с национальным самосознанием жителей Силезии, а также аспекты, связанные с языком (диалектом) и культурой силезского региона. Географическое положение этой области Польши стало причиной того, что Силезия оказалась в сфере интересов Польши, Чехии и Германии, что в свою очередь стало предпосылкой к возникновению в этом регионе своеобразной культуры и множества традиций, которые жители Силезии помнят по сей день. Жители Силезии известны в Польше своей привязанностью к региону и сильной идентификацией с ним, чему в огромной степени способствует объединяющий их в единое целое специфический язык.

Ключевые слова: язык, диалект, регион, культура.

Cultural and linguistic uniqueness of Silesia

The purpose of this article is to describe the situation that has arisen in the field of Silesia and features associated with this region. The article considers questions related to national identity population of Silesia, as well as aspects related to language (dialect) and culture of the Silesian region. The geographical position of this area of Poland was the reason that Silesia was in the interests of Poland, the Czech Republic and Germany, which in turn formed the background to the emergence of a kind of culture of the region and a variety of traditions that the residents of Silesia remember to this day. The inhabitants of Silesia in Poland known for its attachment to the region and a strong identification with it which greatly contributes to uniting them into one specific language.

Key words: language, dialect, region, culture.

Отримано: 27.06.2013

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ АВАНГАРДНОЇ ТА АНДЕГРАУНДНОЇ МУЗИКИ

В сучасних умовах рамки таких мистецьких напрямків як «авангардизм» і «андеграунд» стають все більш розмитими та неоднозначними. В першу чергу це пов'язане зі стрімким розвитком новітніх технологій та ЗМІ. Тепер, водночас, з'являється більше простору для різноманітних експериментів, з іншого боку – в постмодерній грі стираються жанрові рамки й однозначність культурних процесів. [Альтернативная культура 2005]. Звичайно, схожі проблеми можна простежити протягом всієї історії людства, коли інновації та спроби розширити можливості митця або засуджувалися, або ж піддавалися критиці. Але саме зараз в добу інформаційного переситу, про який ще у 1980-х говорив Жан Бодріар [Жан Бодріар 2010], постмодерні процеси взаємокореляції жанрів та мистецьких напрямків стають дедалі помітнішими. Подібну ситуацію наглядно ілюструє музична сфера. Так, наприклад, доволі важко відрізнити «авангардну музику» від «експериментальної», а «андеграунд» за певних умов переходить в «мейнстрім».

Але саме музичний авангард й андеграунд є дуже цікавим культурним феноменом, оскільки подібна музика є не просто пошуком нових мистецьких форм, а є відображенням трансгресії, що проявляється бажанням переступити через рамки звичайної музики в поєднанні з протестними рухами [Альтернативная культура 2005].

Євген Ростовцев вважає, що музика – це різновид мистецтва, об'єктом якого є різноманітні предмети, які можуть видавати звуки. Але зараз основними характеристиками музичного твору слугують мелодія й послідовність тональностей, що звучує можливості творця. Первісні цивілізації робили музичні інструменти із доступних для них речей, таких як шкура тварин, кістки (навіть, людські), дерев'яні колоди тощо. В ті часи музика розглядалася не як витвір мистецтва, а складова релігійних та магічних ритуалів, тому що звуки певних тональностей та ритмів мають здатність вводити людей у стан трансу, що в релігійній свідомості може бути тотожним спілкуванню із богом, духами чи предками. Прикладисхожої дії музики можна помітити й зараз під час зомбування адептів сучасними тоталітарними сектами та в практиці таких релігійних систем як вуду. Більше того сугестивна природа музики проявляє себе на сучасних концертах та дискотеках, особливо, коли людина знаходиться в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння [Евгений Ростовцев].

Так, італійський філософ-традиціоналіст Юліус Евола [Юлиус Евола 2005] прослідковував магічну природу джазової музики, що бере свій початок в африканських ритуалах, у яких за допомогою ритмічних звуків служителі культу «спілкувалися» з духами. *«...ця техніка застосовувалася для досягнення екстазу... щоб забезпе-*

чити процес вселення в танцюриста певних сутностей, Оріші в культурі йоруба або Лоа в гаїтянському вуду». Але далі він зазначає, що на відміну від подібних магічних ритуалів, через відсутність певної обрядової символіки та відповідного настрою, в джазі можна говорити лише про «ефект розсіяної та безформної одержимості, яка має примітивний та колективний характер» [Юліус Евола 2005, с. 332-333].

Італійський футурист Луїджі Руссоло вважав, що музика переходить із ритуалу у царину мистецтва завдяки теоріям Піфагора, згідно з якими можна використовувати лише певні милозвучні інтервали. Внаслідок цього креативні можливості митців були обмежені нотами. Середньовічна культура змогла дещо збагатити цей вид мистецтва Григоріанськими хоралами та народними піснями [Луїджі Руссоло], але з іншого боку церква встановлювала жорсткі правила у використанні мелодичних гармоній. «Такі поєднання, як мала секунда, тритон оголошуються диявольськими й забороняються (за винятком біблійних сцен пов'язаних із Дияволом)» [Евгеній Ростовцев].

В бажанні позбутися застарілих музичних форм філософи вбачали екзистенційний бунт. Так, про німецького композитора Шьенберга в праці «Осідлати тигра» Евола писав, що його перехід «...від вільної атональної музики до крайнього екзистенційного експресіонізму (екзистенційний бунт виражався тут у бунті атональності проти «ідеального акорду», який символізував буржуазний ідеалізм), до додекафонної стадії». Філософ пропонує називати подібні вияви «активним нігілізмом в музиці», що є позитивним явищем, яке допоможе оновити цю сферу мистецтва [Юліус Евола 2005, с. 324-325].

Радикальніший підхід до реформації звукового мистецтва запропонували футуристи в 20-30-х роках, які вважали, що музика повинна складатися із шумів. Індустриалізація, урбанізація, поява машин і літаків, а також нової зброї, в поєднанні із бажанням порвати із буржуазним минулим, зародило ідею в Луїджі Руссоло описувати світ за допомогою шумів. Це і є музика майбутнього, що відповідає стрімкому ритму часу. «Кожна проява нашого життя супроводжується шумом. Отже, той шум, який знайомий нашому вуху, має владу оживляти в уяві безпосередньо саме життя. Тому ми всі впевненні, що, обираючи координати й домінуючі над всіма шумами, ми збагатимо людство новими й неочікуваними чуттєвими відкриттями» [Луїджі Руссоло].

Але через те, що ідеї футуристів випереджували свій час, вони швидко втратили популярність. І лише в кінці 70-х років, розвиток електронної та звукозаписувальної техніки, а згодом і комп'ютерної, дозволив реалізувати окремі ідеї Руссо, а також піднести їх на якісно новий рівень. З'являються нові музичні жанри: Industrial, Noise, Ambient та NeoFolk. Їх зародження зазвичай пов'язують із британськими музикантами, яких часто називають британським езотеричним підпіллям, оскільки нові музичні форми були невід'ємною частиною їхньої контркультурної діяльності. Звичайно, бунтівний

пафос був присутній і в таких жанрах, як Rock, HeavyMetal, Punk, але вони залишалися обмеженні стандартними уявленнями про структуру музики. Новаторами в сфері музики стали такі групи як Coil, ThrobbingGristle, DeathinJune, Current 93 і Lustmord. Музична складова цих груп була викликана ідеологічними поглядами, які ґрунтувалися на бажанні протистояти пуританській, буржуазній культурі Великої Британії, а згодом і лібералізму та капіталізму [Девід Кинан, 2001]. Вони сліди за Юліусом Еволюю вважали, що *«краще підштовхнути те, що вже гойдається й падає, аніж штучно підтримувати й продовжувати життя тому, що віджило свій час... Варто порвати всі зв'язки з тим, чому рано чи пізно судилося загинути й рішуче відмовитися від опори на будь-яку із чинних соціальних форм...»* [Юліус Евола 2005, с. 16].

У власній творчості вони віддавали перевагу зображенню «темної» сторони Англії, захоплюючись маргіналами та аутсайдерами такими, як письменники-декаденти граф Стенбоком і Артур Мейчен, окультистами Остіном Османом Спером й Алістером Кроулі. Тобто тими особистостями, чий мистецький та філософський доробок, можливо, не заслужено опинився в глибокому андеґраунді. Окрім того, група Coil часто співпрацювала з американським письменником Вільямом Берроузом, *«ґрунтуючись на стільному інтересі до підриву логічних схем за допомогою словесної та звукової нарізки, сексуальної магії та інших корисних ірраціональних інструментів»* [Девід Кинан, 2001 с. 63].

Тема окультних практик була не випадково згадана. Більшість тих музикантів або були членами окультних організацій, або самостійно займалися магічними практиками. Так, наприклад, засновник групи Current 93 Девід Тібет був певний час членом скандально відомого Ordo Templi Orientis (Ордену Тамплієрів Сходу). Його заснував на початку ХХ ст. австрійський масон Карл Келлер, який намагався поєднати в своєму творінні різні езотеричні течії. Таким чином він розповсюджував Європою сексуальну магію, що була окультним продовженням східних тантричних практик. Але у 1922 року до влади в ордені приходять Алістер Кроулі, ключова фігура для «британського езотеричного підпілля», яке взяло на озброєння ключові постулати вчення окультиста, висвітлене в його «Книзі Закону»: *«роби, що волієш – такий Закон. Любов і є закон, любов у відповідності із волею»* [Алістер Кроулі].

Отриманий езотеричний досвід британські музиканти намагалися втілити в музиці. Прикладом цього є альбом групи Coil «HowToDestroy Angels». Учасники групи Беленс і Слізі вирішили створити музику, використовуючи окультний символізм планети Марс, і спрямувати її на *«пробудження чоловічих енергій»*. Вони вигнали зі студії звукозапису всіх працівників і влаштували власне ритуальне дійство: завішали приміщення тканинами червоного кольору, розпалили марсіанські благовоня, а для створення музики використовували сталеві предмети, мечі трещітки, гонги тощо. *«Я сприймаю музику в контексті ритуалу, – стверджує Беленс. – Я читав «777» Кроулі та інші схожі тексти, щоб знайти музичні*

параметри... а матеріал Ді та Келлі дуже надихає. Те, що, за їх ствердженням, вони спілкувалися з ангелами – пряма паралель із сучасним одержимістю інопланетянами та пошукам позаземного життя». Це перенесення старих ідей на ґрунт сучасної культури» [Дэвид Кинан, 2001 с. 64-65]. Тобто тут можна прослідкувати, що окремі авангардисти, повертаються до перед піфагорійської концепції розуміння музичної природи, надаючи їй ритуальну структуру, яка часто виходить за поняття милозвучності.

За подібним принципом, але вже без окультної складової, працює інший британський музикант Брайан Вільямс у своєму проєкті Lustmord. У своїх музичних полотнах Вільямс використовує різноманітні звуки створенні технікою, польові записи із катакомб, печер, покинутих будинків та заводів, окрім того, іноді, влітає в композиції Lustmord низькочастотні звуки для створення підсвідомого відчуття містичного страху, хоча не всі акустичні системи можуть відтворити повноту закладеного звуку. Також у музиці Lustmord можна почути такі екзотичні інструменти, як ганлін – тібецька ритуальна флейта зроблена із берцевої кістки людини. Така музика має доволі містичне й похмуре звучання, тому її часто використовують у відповідних фільмах та комп'ютерних іграх, але Брайан Вільямс вважає її набагато глибшою: «я не вважаю свою музику темною, я думаю, що вона просто глибока... Моя музика – це подорож... в місце, яке існує лише тільки в моїй уяві – і, завдяки записам, може з'явитися й у вашій» і «...моя творчість цікава людям, тому що вона повністю відкрита для інтерпретації. Кожен знаходить у ній щось своє – хтось страх, хтось навпаки умиротворення. Мені цікаво спостерігати зі сторони, як всі сприймають по-різному одні й ті ж звуки» [Феликс Сандалов].

Але є інший підхід до розуміння сучасної авангардної та андеграундної музики – це жанр Neo Folk, який вдається скоріше до гри контекстами у піснях, аніж до експериментів у музичній складові. Новітній фольклор – це еkleктичний жанр, музика якого звучить доволі традиційно, але є поєднанням музики різних напрямків (традиційна народна, танго, мелодії класичних фільмів, рок- і поп-музика) із вкрапленням шумів, про які згадувалося вище. Окрім того, музиканти з метою спровокувати та шокувати непередготовлену публіку можуть одягатися у військову форму, використовувати нацистську символіку. Тексти таких груп, як британських Sol Invictus, Death in June, Current 93, італійської Spiritual Front, шведської Ordo Rosarius Equilibrio наповненні апокаліптичною тематикою кінця цивілізації, згадками найдраматичніших сторінок історії, тематикою сексуальних збочень і апелюванням до творчості письменників та філософів: Жана Жене, Юкіо Місіми, Луї-Фердінан Селіна, Герарда Реве, Фрідріха Ніцше, Юліуса Еволи тощо.

Значне місце у їх піснях займає тема Європи та її долі. Але під «Європою», зазвичай розуміється не частина світу чи окремі народи, а цивілізаційне надбання, культурний та духовний спадок і протиставляють честь, відданість, дружба, любов, хоробрість цінностям

сучасного ліберального та капіталістичного світу. Осуд сучасності можна почути в тексті пісні Death in June «Sons of Europe»:

*«Сини Європи
Хворі лібералізмом,
Сини Європи
Закуті в кайдани капіталізму.
На мармуровій плиті в Ялті
Мати Європа
Була жорстоко вбита».*

Але в пісні Sol Invictus «Looking for Europe» є пряма вказівка, де можна знайти справжню Європу: *«але, якщо ти шукаєш Європу, поглянь краще у своє серце»* [Антон Шеховцов].

Світ сучасної авангардної та андеграундної музики надзвичайно різноманітний і спрямований на пошук нових мистецьких форм, трансгресію та протистояння ліберальним та капіталістичним цінностям сучасного світу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Альтернативная культура : энциклопедия / под ред. Дмитрия Десятерика. – М. : Ультра. Культура, 2005. – 240 с.
2. Жан Бодрияр. Фатальні стратегії / Жан Бодрияр. – К. : Кальварія, 2010. – 192 с.
3. Евгений Ростовцев. Музыка: расширение восприятия / Евгений Ростовцев // Противодействие энтропии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.etheroneph.com/audiosophia/126-muzyka-rasshirenje-vospriyatiya.html>.
4. Юлиус Эвола. Оседлать тигра / Юлиус Эвола. – СПб. : Владимир Даль, 2005. – 509 с.
5. Луиджи Руссоло. Искусство шумов / Луиджи Руссоло // Противодействие энтропии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.etheroneph.com/audiosophia/112-lrussolo-iskusstvo-shumov.html>.
6. Дэвид Кинан. Эзотерическое подполье Британии / Дэвид Кинан. – Самвидав, 2001. – 161 с.
7. Алистер Кроули. Книга Закона / Алистер Кроули [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://crowley.vniz.net/law.html>.
8. Феликс Сандалов. Не стоит заигрывать с неонацистской эстетикой / Феликс Сандалов // Звуки.ру [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zvuki.ru/R/P/27580/>.
9. Антон Шеховцов. Аполитеическая музыка: неофолк, мартиал-индастриал и «метаполитический фашизм» / Антон Шеховцов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.shekhovtsov.org/articles/Anton_Shekhovtsov-Apoliteic_Music-Russian.html.

Особливості сучасної авангардної та андеграундної музики

Автор досліджує витоки становлення сучасної авангардної та андеграундної музики, визначаючи її відмінність від традиційної для нас піфагорійської концепції, яка опирається на поняття «гармонії». Основні риси музичного авангарду й андеграунду полягають у експериментах зі звуком, повернення до ритуальної складової та критика цінностей сучасного світу. Автор також аналізує творчість таких груп, як Coil, Lustmord, Sol Invictus та Death in June.

Ключові слова: *музика, андеграунд, авангард, ритуал, шуми, звуки.*

Особенности современной авангардной и андеграундной музыки

Автор исследует истоки становления современной авангардной и андеграундной музыки, определяя ее отличие от традиционной для нас пифагорейской концепции, которая опирается на понятие «гармонии». Основные черты музыкального авангарда и андеграунда заключаются в экспериментах со звуком, возвращение к ритуальной составляющей и критика ценностей современного мира. Автор также анализирует творчество таких групп, как Coil, Lustmord, Sol Invictus и Death in June.

Ключевые слова: музыка, андеграунд, авангард, ритуал, шумь, звуки.

Features of modern avant-garde and underground music

The author explores the sources of the contemporary avant-garde and underground music, defining it differs from our traditional Pythagorean concept that is based on the concept of «harmony». The main features of the musical avant-garde and underground are as experiments with sound, return to ritual component and critical values of the modern world. The author also analyzes work of groups such as Coil, Lustmord, Sol Invictus and Death in June.

Key words: music, underground, avant-garde, ritual, noises and sounds.

Отримано: 19.06.2013

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИ І СОЦІОЛОГІЧНИ ДОСЛІДЖЕННЯ

BADANIA KULTUROLOGICZNE I SOCJOLOGICZNE

Mieszko Polak

Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej, Polska

PROBLEM ŚWIĘTOŚCI ALEKSANDRA NEWSKIEGO

Przywiązany do Mongołów oraz świadom rangi i roli w życiu Rusi i osobistych korzyści, jakie zapewniali Tatarzy, Aleksander Newski odrzucił możliwość wspólnego udziału, katolików i prawosławnych, w nawracaniu Tatarów na wiarę chrześcijańską. Może to i dobrze dla całej Rusi ponieważ w czasach panowania Ordy na ziemiach ruskich Tatarzy nie wtrącali się do spraw wiary, a nawet czasem popierali Cerkiew, zatwierdzając jej dotychczasowe przywileje i stan posiadania. Samo duchowieństwo i wszyscy ludzie związani pracą z Cerkwią nie płacili żadnych danin. Chanowie nakazali swoim poddanym, by nie zajmowali majątków i użytków cerkiewnych i ich nie niszczyli. Dzięki temu prawosławie nie tylko przetrwało na Rusi, ale w okresie niewoli tatarskiej znacznie się umocniło, zaś rola Cerkwi w życiu politycznym kraju wzrosła [Podhorodecki 1986: 42]. Tak wyglądała sytuacja kościoła prawosławnego na Rusi za czasów Newskiego.

W katolicyzmie możemy się doliczyć ośmiu papieży i kilku mało znanych świętych o imieniu Aleksander, ale żaden z nich nie mógłby rywalizować z Aleksandrem Newskim, kanonizowanym w 1547 (w roku wstąpienia na tron cara Iwana Groźnego) przez patriarchę Moskwy i niejako «powtórnie» za czasów Stalina, za sprawą filmu Siergieja Eisensteina Aleksander Newski z 1938 roku. Problematycznym pozostaje tylko fakt, że Aleksander Newski doszedł do tej świętości, zabijając dziesiątki katolików! Po odparciu ataków Szwedów i Litwinów nad brzegami Newy, ten młody książę Nowogrodu odniósł decydujące zwycięstwo [...]. W wyniku tej bitwy doszło do utworzenia granicy pomiędzy strefą wpływów prawosławia z jednej, a katolicyzmu i później protestantyzmu z drugiej strony! Aleksander Newski na krótko przed śmiercią przywdział habit mnicha [Jacques, Francois 2009: 16]. Świętość wielkiego księcia jest jednak mocno wątpliwa. Zacząć należałoby od przedstawienia kryteriów świętości obowiązujących w kościele katolickim i prawosławnym w stosunku do świętości. W czasach Iwana Groźnego dokonano wielu kanonizacji a ilość świętych rosyjskich prawie się podwoiła [Jakubowski 1976: 121-126]. Widoczne są tutaj analogie z Zachodem, także romańskim i germańskim, z jego kultem świętych królów i rycerzy feudalnych. Warto podkreślić, że w Europie sakralizacja monarchy (władca pochodzi od Boga) zaczęła ustępować teokratyzmowi – prawniczemu pojęciu władzy królewskiej na początku XIV wieku. Korona w naszej doktrynie uległa oddzieleniu od króla, powstała własność króla i własność korony (np. monarchie stanowe: Czechy, Polska, Węgry). Groźny nawiązywał do tradycji europejskiej XI i XII wieku tj. do pojęcia vicarius Christi [Gorczyca 2012:



Ryc. 1. Ikona
Prawosławny święty
Aleksander Newski

37]. Świętość władcy była potwierdzeniem bożego pochodzenia i bożej łaski spływającej na monarsze dynastie. Aż do wieku XIV zjawisko to miało powszechne, ogólnoeuropejskie znaczenie. Świętym mógł zostać władca wyróżniający się cnotami wojennymi, obrońca wiary i ludu, fundator państwowości. Ale i monarcha, który nie odznaczał się niezwykłymi czynami, mógł być kanonizowany, jeśli uznano, że rządził sprawiedliwie [...] świętość władców podniosła prestiż królewskiego urzędu, wzmacniała sentymenty dynastyczne. Dom królewski, który wydał wielu świętych, można było przedstawić jako otoczony szczególną łaską Pana Boga. Propaganda świętości dynastii pomagała dworom w okresach klęsk i kryzysów [Baszkiewicz 2009: 98-99].

Załączona ikona Newskiego nawiązuje do znanych, ruskich postaci ikonograficznych. Narzuca się określone podobieństwo np. do postaci Jezusa Chrystusa na ikonie Andrzeja Rublowa Trójca Święta. Układ głowy Newskiego, jako świętego, symbolizuje ruch okrężny powtarzający się w nieskończoność.

W tym miejscu należy mocno zaznaczyć, że w katolicyzmie świętość rozumie się przede wszystkim jako cechę moralną, dla prawosławia jest to natomiast kategoria bytowa – przesylenie boskimi energiami. Święty jest więc wyobrażeniem Boga [...], które jest przez każdego dostrzegalne i wyraża się zarówno w zachowaniu, jak i wyglądzie fizycznym. Jako uczestniczący w obu realnych porządkach, jest on granicą między nimi – punktem styku i niejako bramą, poprzez którą można dojrzeć, co się za nią znajduje. Oddziela boskość od doczesności. Ostateczne oddzielenie się kościoła wschodniego od zachodniego dokonały się na Soborze Powszechnym we Florencji. W 1439 roku doszło do zawarcia unii między Kościołem Wschodnim i Zachodnim. Na Rusi nie przyjęto postanowień Soboru, biskupi rusczy uznali natomiast bezpodstawnie rosyjską cerkiew prawosławną za autokefaliczną, tzn. niezależną od kościoła bizantyjskiego [Barański, Semczuk 1975: 50].

Teraz należałoby spojrzeć na fragmenty tekstu staroruskiego *Житие Александра Невского* i zbadać w jaki sposób, w kontekście przywołanych kryteriów świętości, ukazuje tekst Newskiego.

Но и взорь его паче инех человекъ, и глас его – акы труба в народе, лице же его – акы лице Иосифа, иже бе поставиль его египетский царь втораго царя въ Египте. Сила же бе его – часть от силы Самсоня. И даль бе ему Богъ премудрость Соломону, храборство же его – акы царя римскаго Еуспесиана, иже бе пленил всю землю Иудейскую [...] тако же и князь Александръ – побежая, а не победимъ [Jakubowski, Łużny 1971: 94].

Autor *Żywota Aleksandra Newskiego* porównuje mądrość tytułowego bohatera z mądrością Salomona, siłę natomiast z nadludzką siłą Samsona. Oblicze Aleksandra twórca zabytku przyrównał tak-

że do oblicza biblijnego Józefa. W Żywocie pojawiają się nawiązania nie tylko do postaci biblijnych – Aleksander jest tak samo dzielny jak główny wódz wojsk rzymskich Wespazjan, późniejszy cesarz, któremu Neron powierzył zadanie stłumienia powstania żydowskiego w Judei. Porównanie Aleksandra z Wespazjanem jest wielką pomyłką autora zabytku. Trudno apoteozować rzymskiego wodza i cesarza, który upadł Judeę i Jerozolimę, po to, by nanosić symbolikę Jerozolimy na Ruś. Wielka pomyłka polega przede wszystkim na tym, że autor Żywota przypisuje Neronowi ojcostwo (Neron ojcem Wespazjana), czyniąc z Wespazjana potomka cesarza, podczas gdy ów pochodził z klasy średniej. Myślenie per analogiam autora Żywota jest dzisiaj nie do przyjęcia [Buława 2010: 79-80]. Uniwersum symboliczne, jakie określa świętość Aleksandra Newskiego [...] daje się niewątpliwie odnieść do symbolizacji neoplatonisko-mistycznej bliskiej kościołowi prawosławnemu. Symbol w kościele traktowany jako „być i „znaczyć” wiąże się ze zjawiskiem fuzji metonimii i metafory łączonej z etapem kultur archaicznych, mitycznych [Gieysztor-Miłobędzka 1987: 51]. Właśnie owo zjawisko fuzji charakteryzuje wyższą warstwę symbolu anagogiczno-tropologicznego w Żywocie [...]. Wymienne traktowanie Newskiego jako Wespazjana [...] prowadzi do jednoznacznego przyporządkowania energii do wartości archetypowych i tym sposobem uświęcenia jego czynów. Wiaże się to z moralnością selektywną, która nie dopuszcza do «widzenia» wartości równorzędnych lub wyższych [Stróżewski 1982: 236].

Drugi fragment staroruskiego tekstu Житие Александра Невскоро dotyczy monologu kniazia Aleksandra kierowanego do Boga w cerkwi św. Sofii. W rozmowie kniaz zwraca się do Boga o pomoc, aby ten chwycił za broń i tarczę i przybył mu z pomocą. Po modlitwie wyrusza na bitwę z małym oddziałem wierząc w pomoc Trójcy Świętej.

Александр же, слышав словеса сии, разгорется сердцем и вниде в цкрковь святяга София и, пад на колену пред одытаремь, нача молитися съ слезами: „Боже хвалный, праведный, Боже великий, крепкий, Боже превечный, основавый землю и положивы пределы языком, повеле жити не преступающе в чужую част”. Всприимъ же пророческую песнь, рече: „Суди, господи, обидящим мя и возбрани борющимся со мною, приими оружие и щитъ, стани в помощь мие». И, скончавъ молитву, вставъ [...] пойде на нихъ в мале дружине, не съждався съ многю силою своєю, но уповая на святую троицу [Jakubowski, Łużny 1971: 94-95].

Powyższy fragment ukazuje, jak bardzo Aleksander wierzył w siły boskie. W rzeczywistości Newski nie był, aż tak mocno religijną osobą.

Mitologizacja jego czynów oraz głębokiej wiary objawia się wyłącznie w tekście Żywota. Czy prawdziwy chrześcijanin to osoba, mordująca innych chrześcijan w kolaboracji z poganami? Zwrócić uwagę należy także na kwestię widzenia pewnego mężczyzny, który we śnie ujrzał świętych Borysa i Gleba u boku Newskiego. Widzenie potwierdza tendencję do mitologizowania czynów księcia, co wiąże się z jego wejściem w sferę sacrum. Jak możemy przeczytać w tłumaczeniu – maż pewien, sprawujący dozór morski w ziemi Iżorskiej (ziemia Iżorska – kraina w rejonie rzeki Newy, na południe od niej, której

ludność przyjąwszy chrześcijaństwo znalazła się w sferze wpływów Nowogrodu), miał rankiem dnia tego następujące widzenie: po morzu wśród wielkiego szumu płynął statek, a stojący na nim Borys i Gleb trzymając się za ramiona podążali na pomoc krewnemu swemu, księciu Aleksandrowi [Jakubowski, Łużny 1971: 97]. Borys i Gleb pomagają Aleksandrowi Newskiemu w bitwie ze Szwedami na Newie [...]. Spieszyli oni z pomocą swemu krewnemu [Suchanek 1980: 35]. W tekście *Żywota* pojawia się jeszcze kilka fragmentów pokazujących Aleksandra jako postać świętego:

Князь же Александръ возвратися с победою, хваля и славя имя свокго творца [Jakubowski, Łużny 1971: 97].

W tekście *Żywota* możemy także doszukać się innych elementów mocno naruszających zasadę analogii, wręcz fantastycznych, które potwierdzają, iż tekstu *Żywota* Aleksandra Newskiego nie można traktować jako kroniki czy relacji z potyczek wojsk Newskiego.

Се же слышпах от самовидца, иже рече ми, яко видех полкъ божий на въздусе, пришедши на помощь Александрови. И тако победи я помощию божию, и даша плеща своя и сечахуть я, гоняще, аки по и аеру, и не бе камо утещи [Jakubowski, Łużny 1971: 95-96].

Tekst *Żywota* ukazuje nam postać kniazia Aleksandra jako osobę religijną i oddaną Bogu. Należy pamiętać, że tekst ten był wielokrotnie przeredagowywany na potrzeby panującego władcy Iwana Groźnego. Samo zakończenie *Żywota* Aleksandra Newskiego przynosi informację o pogrzebieniu księcia we Włodzimierzu, w czasie którego zdarzył się przerażający wszystkich cud: zmarły sam wyciągnął rękę po tekst *Modlitwy* odpuszczenia grzechów. Końcowe słowa zabytku wyrażają chrześcijański ideał życia pełnego bohaterskich czynów: И тако прослави Бог угодника своеро [Fiedotow 2002: 84-85].

Aleksander Newski, jak już podkreślałem, w 1547 został kanonizowany przez Rosyjską Cerkiew Prawosławna. Jak wielki kult wokół jego postaci panuje do dziś, dowodzić może wynik pewnego plebiscytu. W grudniu 2008 roku postać średniowiecznego księcia zajęła pierwsze miejsce w trwającym ponad pół roku konkursie Imię Rosji, w którym przez Internet i telefon oddano w sumie 50 mln głosów. Na Aleksandra Newskiego oddano 524 575 głosów. Średniowieczny wódz pokonał Stalina. Co ciekawe, jest to postać wodza, taktyka oraz wzorowego wojownika, który w dążeniu do celu był odpowiedzialny za mord nawet swych rodaków. Wyznawca prawosławia, który w zmowie z wojskami mongolskimi opierał się wiele lat wojskom zakonu kawalerów mieczowych oraz Szwedów.

Mówi się, że Aleksander Newski został dwa razy kanonizowany. Druga «kanonizacja» miała miejsce w czasach Stalina. Aleksander Newski – biograficzny film Eisensteina – powstał w ZSRR w okresie wzmożonego zainteresowania tematyką historyczną. Było to następstwo takich czynników jak reforma historiografii uwypuklająca rolę wielkich jednostek w dziejach, jak upatrywanie przez propagandzistów możliwości utrwalania kultu Stalina poprzez aluzyjne obrazy dawnych przywódców oraz sugestywnego przekazywania prostych treści ideowych. W konsekwencji do kina historycznego przywiązywano wielką

wagę i realizowano je z dużym nakładem kosztów. Twórcy mogli pozwolić sobie na epickie traktowanie tematów oraz solidną rekonstrukcję postaci i wydarzeń, lecz interpretacja dziejów musiała być zawsze tendencyjna i służebna wobec ideologii. Realizacja filmu o Aleksandrze Newskim, choć na życzenie Stalina, zafascynowała jednak Eisensteina możliwością szerokiego wykorzystania pola własnej wyobraźni wobec znikomości źródeł z bardzo odległej epoki oraz zmierzania się z wielkim ruskim mitem – postacią świętego cerkwi prawosławnej i kniazia pogromcy wrogiego zakonu kawalerów mieczowych. W rezultacie artysta nie próbuje odtwarzać życia trzynastowiecznej Rusi, lecz buduje zupełnie autonomiczny świat inspirowany estetyką ikon. Niezwykle ascetyczny obraz jest sprowadzony do kilku zaledwie elementów. I tak, na przykład, Nowogród to tylko sobór, ulica i rynek; pejzaż to płaska przestrzeń lub bezleśne pagórki, bitwa zaś rozgrywa się w scenerii niemal odrealnionej – w pustce śnieżnej przestrzeni, gdzie szarobiałe lód jeziora zlewa się z szarością nieba. Typowa dla filmu historycznego scenografia realistyczna jest tu zastąpiona przez konstrukcje symboliczne, które są znakami dwóch walczących ze sobą cywilizacji. W ostatecznej wymowie film staje się opowieścią o plemiennej wspólnotcie, mądrości ludu, konieczności walki i heroicznego czynu w obronie świętej ziemi. Tym samym daleko wykracza poza nieodzowne wówczas cele propagandowe, identyfikację wodza dawnego i współczesnego, i tematyczną aktualizację – zagrożeniem niemieckim. Film powstawał w czasie, gdy Związek Radziecki był w konflikcie z III Rzeszą. Stalin zażądał od Eisensteina nakręcenia filmu odstrasżającego naród niemiecki od najazdu na ziemię rosyjskie. W filmie ukazano wiele alegorii politycznych odzwierciedlających sytuację polityczną w 1930 roku oraz postać Newskiego jako rybaka i ludowego bohatera. Hełmy krzyżaków przypominały hełmy niemieckich żołnierzy z lat 20. XX wieku. W pierwszej wersji filmu na hełmach pojawiają się nawet swastyki. W filmie ukazana jest scena zawarcia pokoju przez Newskiego z Mongołami tylko po to, by skoncentrować się na walce z Krzyżakami. Scena nawiązuje do zawarcia pokoju przez Związek Radziecki z Japonią, który był potrzebny do odparcia wojsk hitlerowskich w trakcie ewentualnego ich najazdu. Pokój z azjatyckim wrogiem odnosił się również do polityki Stalina nieescalowania działań wojennych na wschodnich granicach. Niestety dla Eisensteina film szydzący z zawierania paktu z Niemcami został ukończony na kilka miesięcy przed zawarciem paktu Ribbentrop-Mołotow. Wkrótce po premierze został zdjęty z ekranów. Dopiero po agresji Niemiec na Związek Radziecki w 1941 roku wyświetlanie filmu wznowiono we wszystkich salach kinowych. Podsumowując, Aleksander Newski jest bardzo ważną postacią w historii Rusi. Wraz z biegiem lat mit o koneksjach rodzinnych ze świętymi Borysem i Glebem, porównanie z Salomonem oraz Wespazjanem staje się silnym artefaktem w rękach władz sowieckich. Książ, wielki wojownik, święty, staje się ulubionym bohaterem narodowym Rosjan. Jego wpływ na emocje i świadomość narodową Rosjan są tak wiele, że to właśnie on obok cara Iwana Groźnego staje się marionetką w rękach Józefa Stalina. Jego świętość jest mocno wątpliwa. Nie można jednakże

odebrać Aleksandrowi Newskiemu tego, że jest postacią, która w historii Rosji nigdy nie zaginie, a jego wizerunek i poczynania będą jeszcze długo badane i oceniane przez wielu historyków i badaczy.

LITERATURA:

1. Barański Z. i Semczuk A. Literatura rosyjska w zarysie, Warszawa 1975.
2. Baszkiewicz J. Myśl polityczna wieków średnich, Poznań 2009.
3. Buława K. Tropologiczny sens Żywota Aleksandra Newskiego oraz Słowa o życiu i śmierci wielkiego księcia Dymitra Iwanowicza, cara ruskiego, [w:] Studia Slavica XIV, Opole 2010.
4. Duquesne J. i Lebrette F. Żywoty Świętych w Arcydziałach Malarstwa, Warszawa 2009
5. Fiedotow G. Święci Rusi, Bydgoszcz 2002.
6. Gieysztor A. i Miłobędzka E. Symbol we wnętrzu kościelnym, [w:] Symbol i Poznanie, Warszawa 1987.
7. Gorczyca W. Iwan IV Groźny. Portret kulturowy władcy, Bielsko-Biała 2012.
8. Jakubowski W. Piśmiennictwo zjednoczonego państwa moskiewskiego 1500-1613, [w:] Historia literatury rosyjskiej tom I, Warszawa 1976.
9. Jakubowski W. i Łuźny R. Literatura staroruska. Antologia wiek XI – XVII, Warszawa 1971.
10. Podchorodecki L. Kulikowe Pole 1380, Warszawa 1986.
11. Stróżewski W. Istnienie i wartość, Kraków 1982.

Проблема святості Олександра Невського

У статті проаналізовано проблему святості Олександра Невського як захисника християнства. Увага звертається на те, як ця проблема представлена у тексті “Життя Олександра Невського”, а також на протиріччя у історичних даних. Проаналізовано також проблему можливих родинних стосунків князя Невського з Борисом і Глібом, окрім того звертається увага на порівняння Невського з Соломоном у тексті Життя. У статті представлено категорію святості у розумінні її в католицизмі і православ’ї. Розглянуто пропаганду часів Івана Грозного та Йосипа Сталіна щодо образу Олександра Невського, котрий став ідеологічним героєм Радянського Союзу. У статті звертається увага на велику кількість протиріч і неточностей у історії і образі Олександра Невського, канонізовано Російською Православною Церквою у 1547 р.

Ключові слова: Олександр Невський, святий, пропаганда, проблема святості.

Проблема святости Александра Невского

В статье проанализирована проблема святости Александра Невского как защитника христианства. Обращается внимание на то, как эта проблема представлена в тексте «Житие Александра Невского», а также на те противоречия, которые представляют собой исторические данные. Также проанализирована проблема предполагаемого родства князя Невского с Борисом и Глебом, кроме того обращено внимание на сравнение Невского с Соломоном в тексте Житие Александра Невского. В статье представлена категория святости в понимании ее в католицизме и в православии. Кроме того, представлена пропаганда во времена Ивана Грозного и Иосифа Сталина в отношении к образу Александра Невского, который стал идеологическим героем Советского Союза. В статье обращается внимание на множе-

ство противоречий и неточностей, касающихся истории и образа Александра Невского, который в 1547 году был канонизирован Русской Православной Церковью.

Ключевые слова: Александр Невский, святой, пропаганда, проблема святости.

The problem of Aleksander Nevski's holiness

The article analyses the issue of the defender of Christianity – Aleksander Nevski – and his holiness. I will analyze the way the text 'Житие Александра Невского' presents the problem and the its historical controversies. I will not only discuss the matter of Nevski's alleged blood relations with Borys and Gleb but I will also focus him to Salomon and Wespasian in the text 'Life of Aleksander Nevski'. Moreover, I will present categories of sacredness in the Catholic and the Orthodox church. Finally, I will take a look at the propaganda in Ivan IV Vasilyevich and Joseph Stalin's times and I will refer it to Aleksander Nevski, who became the idealized hero in the Soviet Union. The aim of the article is to point out the inconsistencies and controversies connected to the life and history of Aleksander Nevski, who in 1547 was canonized by the Russian Orthodox Church.

Key words: Aleksander Nevski, saint, the issue of sacredness, propaganda.

Отримано: 11.06.2013

Kalina Skowronek

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Polska

ZJAWISKO KORUPCJI W ŻYCIU SPOŁECZNYM

W społeczeństwie zjawisko korupcji przejawia się od najdawniejszych czasów. Jest to stan, który nieodmiennie towarzyszy poczynaniom ludzkim. Aby odpowiednio zrozumieć problem powinno się bliżej przyrzeć zjawisku korupcji w różnych jej obszarach oraz przeanalizować pojęcie kultury w tym obszarze.

Przybliżenie znaczenia zjawiska korupcji w życiu społecznym domaga się zdefiniowania problemu, które pozwoli zrozumieć fenomen korupcji. Jako pierwszą i najprostszą definicję korupcji przytoczę J.J. Senturia, która mówi, że «Korupcja to wykorzystanie władzy publicznej do celów prywatnych» [Senturia 1993: t.VI: 76]. Pojawia się tutaj jednak pewna wychwalna nieścisłość, gdyż korupcje i jej oddziaływanie można rozumieć na wielorakie sposoby, a jej podłoże może ulegać ciągłym zmianom.

Istotną kwestią, jaką poruszył Jeremy Pope było skupienie się na zjawisku korupcji, które «dotyczy zachowania władz publicznych, zarówno polityków, jak i urzędników służby cywilnej, w wyniku których to działań bezprawnie i w sposób nieuzasadniony wzbogacają się lub przyczyniają do wzbogacenia osób sobie bliskich poprzez niewłaściwe wykorzystanie powierzonej im władzy» [Pope 1999: 34]. Można stwierdzić, że istnieją dwa rodzaje korupcji w administracji: pierwszy pojawia się, gdy kontrakty czy usługi zawierane są «zgodnie z prawem», a drugi, gdy transakcje są «niezgodne z prawem». Jako przykład pierwszego

rodzaju korupcji można podać przypadek urzędnika, który przyjmuje nielegalną korzyść za wykonanie czynności, która leży w jego kompetencjach zawodowych. Drugi przypadek zaś to ten, gdzie przyjmują one łapówkę, za usługi, których prawo zabrania mu świadczyć. Z obydwoma przypadkami zjawisk korupcyjnych możemy mieć do czynienia na wszystkich szczeblach hierarchii władzy [Moody-Stuart 1994:26].

Pope nadmienia, że może zaistnieć podważenie legalnej korupcji w administracji przez opinię publiczną, ponieważ opinia publiczna może akceptować korupcję lekceważąc jej zasady prawne. «Jeśli definicja społeczna i definicja prawna nie są spójne, istnieje prawdopodobieństwo, że władze będą działać zgodnie z definicją społeczną i przez to łamać prawo. Dlatego też ogromne znaczenie ma informowanie i edukowanie społeczeństwa w dziedzinie szkód, jakie może wyrządzić korupcja» [Pope 1999: 34].

Próbie zdefiniowania korupcji podjęła również Rada Europy, która postanowiła znaleźć prawną, «europejską» definicję tego zjawiska. Dyskusje toczone przez różne gremia przyniosła konstatację, iż «[...] nie ma definicji korupcji, która byłaby równie akceptowane przez wszystkie narody» [Council od Europe 1998: 15].

W podobnym duchu wypowiada się socjolog Rose Ackerman, która uważa, że «Korupcja ma różne znaczenia w różnych społeczeństwach. To, co dla jednego człowieka jest łapówką, dla innego będzie prezentem. Przywódca polityczny to urzędnik państwowy, który pomaga przyjaciółom, członkom rodziny i swym zwolennikom, może się cieszyć poważaniem w jednym społeczeństwie, a opinia skorumpowanego w drugim» [Ackerman 2001: 14].

Istotnym znamieniem korupcyjnym jest fakt, który głosi, iż przy wymianie korupcyjnej płaci się za coś, co nie powinno być do kupienia [Hoffing 2002: 14-65]. «Niemoralna wymiana» [Sighard 1995: 9-16] tworzy podstawę etycznego podejścia do korupcji. Jak stwierdza Janusz Brusowski «Wyjątkowo zwięzłe określenie ujmuje trafnie dwa bardzo ważne elementy tej patologii, bez których nie obejdzie się żadna jej definicja – przekroczenie określonych norm społecznych, – interaktywna forma wymiany wzajemnych świadczeń [Brusowski 2006: 11]. Dowodzi to tylko powyższej tezy, że to, co w jednych społecznościach może być uznawane za normę, w innych już jest karygodną korupcją. W jednych społeczeństwach oczywistym jest, że za określone administracyjne działania trzeba urzędnikowi płacić, a w innych jest to rzeczą nie do pomyślenia.

Należy pamiętać, że korupcja jest zjawiskiem złym nie tylko w wymiarze etycznym. Może mieć także negatywnym skutki ekonomiczne. Umiejętności, czas, energia poświęcane są wyłącznie na osiągnięcie jednostkowych celów poza granicami prawa, nie na poszukiwanie systemowych rozwiązań ulepszających działanie instytucji czy firm. Korupcja narusza podwaliny systemu wolnorynkowego, czyli zasadę uczciwej konkurencji, która w konsekwencji prowadzi do marnotrawienia środków publicznych i prywatnych [Wypych 2008: 1].

Korupcja to zjawisko występujące na każdej płaszczyźnie życia społecznego i praktycznie we wszystkich państwach świata. Nie ma znacze-

nia tutaj sposób sprawowania władzy, dorobek kulturalny czy miejsce położenia geograficznego. Korupcja, zaraz obok przestępczości zorganizowanej, jest zagrożeniem dla demokracji rządów prawa oraz wolnej i uczciwej konkurencji w sferze działań gospodarczych. Korupcja ma istotny wpływ na koszty prosperowania firm i w sposób niebagatelny przyczynia się do zmiany wolnego rynku w «rynek układów». Według ocen Banku Światowego, który podaje B. Hołyst, «korupcja pochłania około 5 % produktu globalnego świata, a w krajach, w których jest głęboko rozpowszechniona, jej skutki są często takie, jak gdyby rząd nałożył dodatkowy 20-proc. podatek na inwestorów» [Hołyst 2010: 303].

Rzeczą bezdyskusyjną jest fakt, iż korupcja jest jednym z przestępstw najbardziej demoralizujących społeczeństwa i zagraża poczuciu legalności działania organów państwowych oraz bezpieczeństwu obywateli [Jasiński, Drozdowski 2006: 13-55]. Nie sposób tutaj nie wspomnieć o kwestii łapownictwa, które w zachodnich społeczeństwach jest dość często utożsamiane z korupcją i traktowane, jako jej zamiennik. Zjawisko to bezsprzecznie wpływa na utracone przez państwo dochody i bezpodstawnie poniesione wydatki z budżetu państwa. Skutkiem tego jest utrata zaufania obywateli do państwa, jego porządku konstytucyjnego, systemu politycznego, prawnego i równość wobec prawa [Hołyst 2010: 303].

Wśród socjologów istnieje rozbieżność, co do tego, czy korupcja istniała od zawsze, czy też stała się «cechą nabytą» systemów społecznych. Jedni naukowcy uważają, że zjawisko to miało miejsce od najdawniejszych czasów, ponieważ człowiek zawsze był skory do wykorzystywania swojej pozycji dla własnych celów, niekoniecznie zgodnych z interesem ogółu. Poglądem drugich natomiast będą, że zachowania korupcyjne pojawiły się z chwilą wyłonienia się podziału na sferę prywatną oraz publiczną i są związane z łączeniem się tych sfer w życiu jednostki [Kamiński 2006: 2]. Drugi wniosek jest oczywistym jednakże, jeśli weźmiemy pod uwagę, iż podział na sferę prywatną i publiczną istniał już na pewno w Starożytności, to zjawisko to musi mieć bardzo długą historię [Alemann 1995: 20]. Ująć to można w pesymistyczne, ale trafne spostrzeżenie, że «Korupcja jest zawsze i wszędzie» [Graff 1999: 5].

Nie należy zapominać, że korupcja to również zjawisko kulturowe. Niełatwo jednak analizować korupcję z perspektywy kultury. W największym uproszczeniu występowanie korupcji jest uwarunkowane przez konkretne wartości, postawy i zwyczajowe zachowania, które są charakterystyczne dla danego społeczeństwa. Korupcja będzie problemem przede wszystkim tam, gdzie zdażyło się zakorzenić rozróżnienie między sferą prywatną i publiczną. Tam, gdzie ta granica jest jeszcze płynna, trudno też będzie jednoznacznie rozróżnić, co jest korupcją, co naruszeniem pewnych wartości i zasad funkcjonowania danego społeczeństwa, a co jest akceptowalną normą. Współcześnie problem ten napotkamy próbując analizować korupcję w państwach rozwijających się. Starają się one dogonić wysoko rozwinięty Zachód, replikować zachodnie struktury społeczne. Zapominają jednak przy tym, że zachodnie rozróżnienie na sferę publiczną i prywatną, które daje początek wielu nowoczesnym strukturom państwa, takim jak

profesjonalna administracja, jest wytworem specyficznych doświadczeń i procesów zachodzących w społeczeństwach zachodnioeuropejskich od wielu dziesiątków lat [Maćzak 1986: 240-244].

Wróćmy do kwestii ekonomicznych. Gospodarka to «krwiobieg» społeczeństwa, dzięki niej środki przepływają z szeroko pojętej sfery prywatnej do sfery publicznej i vice versa. Korupcja zakłóca przepływ dóbr i usług wewnątrz systemu gospodarczego i na styku gospodarki z sektorem prywatnym. Jest dla gospodarki dysfunkcyjna, ponieważ obniża poziom zaufania między graczami na rynku, co zwiększa niepewność transakcji i ostatecznie szkodzi całej gospodarce. Jednakże słyszalne są głosy, że korupcja, choć moralnie naganna, w praktyce często służy łatwiejszej wymianie dóbr i ułatwia przepływ pieniądza, przez co przyczynia się do wzrostu gospodarki. [Lui 1996: 26-29]. Te dwa sprzeczne poglądy wzajemnie się wykluczają, jednakże nie musi tak być, jeśli spojrzymy na nasz problem badawczy przez pryzmat społeczno-kulturowy, o czym była mowa wcześniej.

W nowoczesnych zachodnich społeczeństwach przeważa pogląd, że korupcja jest szkodliwa z każdego punktu widzenia. Jakie są, zatem jej negatywne skutki? Ekonomisci stoją na stanowisku, (choć wciąż brak jednoznacznych dowodów na poparcie tej tezy), że korupcja powoduje spadek tempa wzrostu gospodarczego. To z kolei oznacza, że gospodarka nie jest w stanie generować przychodów dla państwa czy tworzyć miejsc pracy, co oczywiście sprzyja bezrobociu i wszystkim innym negatywnym zjawiskom, które są z tym powiązane. Ekonomisci starają się też dowieść, że korupcja pogłębia nierówność w rozkładzie dochodów. Inne wymieniane zwykle w literaturze przedmiotu negatywne konsekwencje korupcji to odływ wykwalifikowanej siły roboczej, niewłaściwa alokacja środków w nieopłacalne inwestycje. Niejednokrotnie wspomina się też o spadku dochodów podatkowych państwa, oczywistym jest, bowiem, że skorumpowane firmy mają skłonność do unikania płacenia podatków [Kamiński 2004: 57].

Równie ważna, co gospodarka jest organizacja życia publicznego. Wszystkie współczesne społeczeństwa dysponują skomplikowanym aparatem sprawowania władzy, a korupcja, jako taka zawsze w pierwszej kolejności jest właśnie problemem władzy. Wbrew pozorom, systemami politycznymi, które są szczególnie wrażliwe na nadużycia władzy, są demokracje. Korupcja w tym przypadku godzi, bowiem w podstawy ładu demokratycznego i takie pryncypia, jak zasada rządów prawa, zasada zaufania obywatela do prawa czy postulat dobrego rządzenia. Skandale sięgające najwyższych szczebli władzy, dotyczące polityków i instytucji, stanowią zagrożenie dla stabilności każdego demokratycznego państwa, ich następstwem jest zwykle kryzys zaufania do państwa i częstokroć dominacja ugrupowań populistycznych w życiu politycznym. Jednak najpoważniejszą negatywną konsekwencją korupcji w sferze politycznej jest osłabienie konkretnych instytucji. Zwykle jedną z pierwszych ofiar jest wymiar sprawiedliwości. Skorumpowany aparat sądowniczy nie będzie w stanie zagwarantować obywatelom sprawiedliwych wyroków. Niewydolna, pozbawiona niezależności prokuratura nie będzie ściagać polityków i urzędników dopuszczających się nadużyć.

Kolejnym obszarem, który w demokratycznym państwie ucierpi z powodu korupcji, będzie system stanowienia prawa. Mając możliwość wywierania nielegalnego wpływu na kształt prawa, różne grupy interesu będą często uciekać się do protekcji, chcąc zagwarantować swój dobrobyt. W rezultacie stanowione prawo i decyzje podejmowane przez polityków będą pełne sprzeczności, niejasne, trudne do interpretacji dla przeciętnego obywatela. Tym zjawiskom towarzyszy nieefektywność administracji publicznej, nadmierne uprzywilejowanie elit politycznych, niedowład systemu wyborczego i brak przejrzystości finansowania ugrupowań politycznych. Kulminacją problemu korupcji w szeroko pojętym sektorze publicznym jest zjawisko określone przez ekspertów Banku Światowego terminem «zawładnięcie państwem» (*state capture*) [Hellman 2000: no.2444]. Opisuje ono sytuację, w której instytucje polityczne, administracja i wymiar sprawiedliwości przestają wypełniać swoją misję, nie dążą już do zapewnienia dobra wspólnego, ale służą partykularnym interesom wpływowych grup. Aspekty ekonomiczny i polityczny to najistotniejsze społeczne wymiary korupcji.

Choć zjawisko korupcji istnieje od dawna, to badacze tego zjawiska (np. J. Kurczewski, J. Pope) podkreślają jednak, że nigdy dotąd proceder ten nie posiadał takiego, wręcz masowego charakteru. Obecnie pojawia się zarówno na wielkich scenach politycznych, jak i w małych społecznościach. Korupcja jest przedmiotem zainteresowania zarówno filozofów dokonujących oceny zjawiska z punktu widzenia obowiązujących wzorców moralnych, jak i socjologów, dla których – «dawanie i branie» jest jednym z kryteriów badania zachowań społecznych.

Korupcja jest tak powszechna, że zainteresowani tym problemem są niemalże wszyscy obywatele. Zjawisko korupcji nie jest pożądanym, ale istnieje i daje o sobie znać niekiedy w najmniej oczekiwanym czasie i sytuacji.

Dążenie do dobrobytu, pozycji i władzy ciągle nasila działania korupcyjne. W dobie konsumpcjonizmu zjawisko korupcji przybiera na sile. Duże rozwarstwienie i podział społeczeństwa pod względem materialnym wyzwala emocje i działania, które sprzyjają powstawaniu korupcji.

Mimo trwogi wynikającej z wyżej omówionego niebezpieczeństwa, nie należy jednak popadać całkowity defetyzm i skrajność. Korupcja nie należy mylić z normalnym ludzkim odruchem, jakim jest wdzięczność. Trzeba walczyć z korupcją, ale nie wylewać dziecka z kąpielą, pozbawiając ludzi ich szczerych odruchów. Nie każdy wręczony kwiatek, czekoladka, czy książka musi być uznawana za akt korupcji, przestępstwa, łamania prawa. W tym przypadku zdrowy rozsądek, który choć nie ma wiele wspólnego z nauką, to w relacjach społecznych idealnie się od wieków sprawdza, dlatego nie wato w tej dziedzinie życia ludzkiego z niego rezygnować.

LITERATURA:

1. Ackerman, S.R. Corruption: A Study In Political Economy, Academic Press, New York 1978.
2. Alemann, U. von, Corporation in Germany. The Debate in Politics and Political Science, Barcelona 1995.

3. Brusowski J. Społeczno-kulturowe uwarunkowanie korupcji, Tychy 2006.
4. Council of Europe. Committee of minister «Draft Criminal Law Convention on Corruption. Draft Explanatory Report, Strasbourg 1998.
5. Czym jest korupcja? Informator prawny opracowany przez Małgorzatę Wypych z Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, 2008.
6. Graff, H-W. Korruption. Die Entschlsselung eines uniuersalen Phannoments, Verlag. Egelsbacg, 1999
7. Hellman, J., Jones G., Kaufmann D. Seize the State, Seize the Day: State Capture, Corruption, and Inⁿluence in Transition Economies, World Bank Policy Research Working Papers 2000.
8. Hoffling, Ch. Korruption als soziale Bezielung, Leske-Budrich, Opladen 2002.
9. Holysz, B. Kryminalistyka, Wyd. Lexis Nexis, Warszawa, 2010.
10. Jasiński, W., Drozdowski, D. Zwalczanie korupcji w Polsce» (wybrane zagadnienia), w: H.-M. Arndt, D. Miebach, D. Miebach, Europa bez korupcji. Studium przypadków. Kazusy polsko-niemiecko-belgijskie. Podrecznik dobrych praktyk, 2006.
11. Kamiński, A. Korupcja w warunkach pokomunistycznych przemian ustrojowych: Podejście instytucjonalnej [w:] Współczesne społeczeństwo polskie, Wyd. Naukowe Scholar 2006.
12. Kamiński, A.Z. Kamiński B., Korupcja rządów, Trio, Warszawa 2004.
13. Lu, F.T. Three Aspects of Corruption, Contemporary Economic Policy 1996.
14. Maćzak, A. Rządzący i rządzeni. Władza i społeczeństwo w Europie wczesnonowoczesnej, PIW, Warszawa 1986
15. Moody-Stuart, The Good Business Guide to Bribery, Transparency International, Berlin 1994.
16. Pope, J. Rzetelność życia publicznego, Wyd. przemysłowe WEMA, Warszawa 1999.
17. Senturia, J.J. Encyclopedia of Social Sciennces, 1993, t. VI.
18. Sighard, N. Der umnoralische Tausch. Eine Soziologie der Kauffichkeit, Kursbuch 1995.

Явление коррупции в общественной жизни

В работе исследовано явление коррупции. в различных формах ее проявления. Коррупция бывает добровольной и принужденной Исследователи разделяют её на «белую», «серую» и «чёрную». Явление коррупции нежелательно для свободной рыночной экономики и концепции законности, её нельзя смешивать с любым выражением благодарности, так как это искажает саму идею законности, что в глазах государственного аппарата каждого гражданина можно считать потенциальным вром.

Ключевые слова: коррупция, преступление, право, политика, экономика, экономия, социология.

Явище корупції в суспільному житті

У роботі досліджено проблему корупції у різних формах, в яких вона проявляється. Корупція буває добровільною та вимушеною. Дослідники поділяють корупцію на «білу», «сіру» і «чорну». Явище корупції є небажаним для вільної ринкової економіки, а також для концепції законності. Проте, не можна змішувати її з будь-якою формою вираження подяки, бо це спотворює ідею законності таким чином, що в очах державного апарату кожного громадянина можна розцінювати як потенційного злодія.

Ключові слова: корупція, злочин, право, політика, економіка, економія, соціологія.

The phenomenon of corruption in the social life

The main issue of the conducted research is the phenomenon of corruption. The corruption ubiquity is related with different forms of its appearance. Corruption becomes remedy-proof, manifests itself among different situations, changes its structures and can be exacted or unsolicited. Specialists that took up the research on corruption divide it into 'WHITE', 'GREY' and 'BLACK'. The effect of corruption is highly unwanted for the free-market economy as well as the conception of law-abidance maintenance and it should be fought as such. Although we should discern those situations over others that are simply a case of human gratitude or reciprocation for the whole idea of law-abidance may lead to the position where, in the eyes of government, every citizen is a potential criminal.

Key words: corruption, crime, nation, law, politics, economy, economics, sociology.

Отримано: 17.06.2013

Anna Plech

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Polska

KULTURA JAPOŃSKA I OBCOKRAJOWIEC W JAPONII

Japonia jest państwem młodym w stosunku do innych, lecz w ciągu kilku dekad stała się jednym z najlepiej rozwiniętych krajów. Długoletnia izolacja, trwająca do przełomu XIX i XX wieku, sprawiła, że naród japoński rozwijał się pod dużym wpływem religii japońskiej, shinto, która ukształtowała, i nadal kształtuje, jego mentalność i obyczajowość [Usako, *Shinto*]. Prawo zwyczajowe jest tu silniejsze od pisanego. Teoretycznie każdy Japończyk jest wyznawcą shintoizmu chociaż ich stosunek do tej religii można określić słowami: «Nikt nie wierzy w shinto, ale każdy je wyznaje» [Awe, *Religia Shinto*]. Wśród Japończyków można również spotkać wyznawców innych religii, np. buddyzmu, taoizmu, chrześcijaństwa. W Japonii każda świątynia ma swoje własne święta i festiwale, dlatego obchodzona jest ich w tym kraju ogromna ilość. Najbardziej znanymi są: «Shogatsu Sangaichi» (Nowy Rok), «Hanami» ('ogładanie kwiatów'), «Obon Matsuri» ('święto zmarłych') i Boże Narodzenie. Święta są obchodzone tradycyjnie i towarzyszą im dużo ceremonii i zwyczajów, np. nabywanie w Nowy Rok ślepych figurek Darumy, którym domalowuje się jedno oko prosząc o spełnienie jednego życzenia (jeśli życzenie zostanie spełnione w przeddzień następnego Shogatsu domalowuje się drugie oko, jeśli nie – figurka zostaje spalona), puszczanie lampionów odprowadzających zmarłych w dzień Obon Matsuri oraz urządzenie pikników w Hanami. Boże Narodzenie jest traktowane przez niechrześcijańską część społeczeństwa jak odmiana Walentynek i celebrowana głównie przez młodych Japończyków zapraszających dziewczyny na romantyczne kolacje i do wynajętych wcześniej hotelowych pokoi.

Najbardziej znaną ceremonią japońską jest «chanoyu», czyli ceremonia picia herbaty, odbywająca się w pawilonie herbacianym. «Nijiriguchi» (wejście do pawilonu) ma wymiary 80 na 70 centymetrów, więc każdy wchodząc musi kucnąć i prawie wczółgać się do środka, co symbolizuje

je równość wszystkich osób znajdujących się w pomieszczeniu. Na początku ceremonii zostaje wybrany pierwszy gość, zwany «shoukyaku», czyli osoba spośród zaproszonych, uchodząca za najbardziej szanowaną i najlepiej obeznaną z «etykieta chakai», czyli zasadami chanoyu, aby, razem z gospodarzem, dbała o atmosferę i służyła przykładem. We wncę nazywanej «tokonoma» znajduje się zwój z wykaligrafowaną sentencją nawiązującą do ceremonii lub pory roku, a pomieszczenie udekorowane jest według zasad «wabi» i «sabi» (ubóstwo, prostota, powściągliwość, przygaszone kolory, nieregularność kształtów). Gdy goście usiądą na podłodze, dookoła paleniska shoukyaku dziękuje gospodarzowi za zaproszenie i przygotowanie ceremonii, później nawiązuje się rozmowa na tematy związane z ceremonią, goście częstowani są lekkim posiłkiem oraz «sake» (japońskim trunkiem ryżowy) i wychodzą do ogrodu. W tym czasie gospodarz przygotowuje się do podania herbaty i zmieniony zostaje wygląd pomieszczenia (poprzez, np. dodanie jakiegoś drobnego elementu). Po powrocie goście siadają wokół paleniska gospodarz zagotowuje wodę i przyrządza herbatę z trzech łyżeczek na osobę tworząc «koicha» (gęstą herbatę), którą wszyscy piją z jednego naczynia. Następnie każdemu w osobnej czarce podawana jest herbata «usucha». Ceremonia picia herbaty jest ważnym przeżyciem i jej największą cechą jest to, że każda jest oryginalna [Nymphhea].

Z punktu widzenia Europejczyka również codzienne życie mieszkańców Japonii jest w pewnym stopniu wypełnione różnymi ceremoniami i unormowane sztywnymi zasadami. Takie wrażenie może być spowodowane dużą ilością zachowań i zwrotów używanych w ściśle określonych sytuacjach. Tak więc drugą osobę można powitać dziesięcioma różnymi zwrotami oraz pożegnać szesnastoma. Wszystko zależy od tego kto z kim się wita bądź żegna stopnia pokrewieństwa lub pozycji w hierarchii społecznej, jak długa będzie albo była jego nieobecność oraz sytuacji, w której dana osoba się znajduje. Trzeba też pamiętać o tym, że także użycie zwrotów uniwersalnych, zarówno powitalnego («Konnichi-wa») jak i pożegnalnego («Sayonara»), w niektórych okolicznościach uważane jest za niegrzeczne. Podobnie zwrotów służących do podziękowania jest powyżej dziesięciu, również używanych w zależności od sytuacji i osoby, która je wypowiada i do której są kierowane, oraz pięć zwrotów przepaszających. Przepaszanie jest przyjęciem odpowiedzialności za swoje postępowanie i unikaniem zrzucenia odpowiedzialności na inne osoby, dlatego Japończycy chętniej niż Europejczycy przebaczą i zapominają o wcześniejszym nieodpowiednim zachowaniu [Krassowska-Mackiewicz 2009: 69-70, 123-124, 184-185, 253]. Mieszkańcy Japonii zwracają się do innych po nazwisku dodając odpowiednie sufiksy: *-sama*, *-san* (do osoby starszej lub o wyższej pozycji w hierarchii), *-sensei* (do nauczycieli). Do osób młodych i dzieci sufiksy dodaje się do imion: *-kun* (do chłopaków), *-chan* (do dziewczyn).

Istnieje w Japonii takie przekonanie, że jeśli syn nie skończy dobrych studiów i nie znajdzie dobrej pracy to zhańbi swoim postępowaniem rodzinę. Dlatego japońskie dzieci w wieku trzech lat zapisywane są do przedszkola, które kończą w wieku lat sześciu i wtedy rozpoczynają naukę w szkole podstawowej, gdzie uczą się przez sześć lat, na-

stępnie trzyletnia szkoła niższego stopnia i trzyletnia szkoła wyższego stopnia. Japończyk może ukończyć edukację w wieku lat piętnastu i zacząć szukać pracy, jednak większość idzie później do szkoły wyższej kończąc naukę w wieku lat osiemnastu. Potem młody Japończyk zatrudnia się w znanej firmie i ciężko pracuje przyjmując z uśmiechem na ustach wszystkie nadgodziny. Według hierarchii ludzi sędziwych z siwymi włosami traktuje się z szacunkiem niezależnie od tego, co robią. Aby być wysoko w hierarchii trzeba sobie na to zapracować siedząc całe życie w firmie. Dopiero wtedy pracownik może awansować na prezesa. Osoby młode nigdy nie zajmują wysokich stanowisk [Awe, *Życie*]. Japoński rynek pracy jest dostępny i bardzo atrakcyjny dla nie-Japończyków. Najlepszym sposobem, aby zarobić na przeżycie i nabrać doświadczenia w pracy jest nauczanie języka angielskiego. Zapotrzebowanie na nauczycieli tego języka jest duże, ponieważ jego znajomość wśród Japończyków klasyfikuje się na poziomie średniozaawansowanym. Często również zdarza się, że nowoprzybyli do Tokio obcokrajowcy zarabiają ponad tysiąc dolarów tygodniowo pracując w show-biznesie jako aktorzy, modele, tancerze bądź «seiyuu» (aktor głosowy dubbingujący postaci). Jedyne kryteria jakie należy spełniać to być obcokrajowcem i dobrze wyglądać. Aby uczyć języka angielskiego język japoński nie jest wymagany. Bardzo niekorzystnym zjawiskiem jest rozmawianie z uczniami po japońsku, kiedy mają uczyć się języka obcego. Jeden z najlepszych sposobów na zarobienie pieniędzy to «White Wedding», który jest najpopularniejszym rodzajem ceremonii ślubnej. Za dwudziestominutową ceremonię można zarobić dwadzieścia tysięcy Yen (blisko 850 złotych) i pracować 20 razy w miesiącu tylko w weekendy [Awe, *Praca*]. Z kolei młodzi Japończycy i Japonki znajdują pracę w klubach i agencjach. Odkąd kobiety w Japonii zarabiają więcej i stały się bardziej niezależne, mogą pozwolić sobie również na niezobowiązujące randki, dlatego powstały «host-cluby» specjalizujące się w takich usługach. Klientki płacą w nich za rozmowę z «hostami», czyli wykupionymi z katalogu chłopcami i opłacają wszystkie rachunki ich i swoje. A ceny zaczynają się od dziesięciu dolarów za małą szklankę piwa, czego oczywiście host nie pije, bo każdy zarabia procenty od kupionych przez klientkę alkoholi. Początkujący host zarabia dwa tysiące dolarów miesięcznie, najlepszy – około stu tysięcy [Awe, *Usługi*]. Młode Japonki mogą prowadzić podwójne życie. Znajomi myślą, że jest ona sekretarką w firmie, a w rzeczywistości pracuje w agencji zajmującej się, między innymi, pomaganiem mężatkom wziąć korzystny rozwód. Dziewczyna spotyka się z jej mężem, cały czas obserwowani są przez drużynę profesjonalistów z kamerami i aparatami fotograficznymi. Agentka zarabia miesięcznie 10 – 15 tysięcy złotych plus prowizję od każdej zakończzonej sukcesem sprawy, a żona na bieżąco otrzymuje informacje o zdradach swojego męża [Awe, *Uwodzenie*].

Problematyczne dla Europejczyków bywają również niektóre z używanych przez Japończyków gestów. Japończyk, który chce precyzyjnie się przedstawić grupie osób, np. w wąskim przejściu, podnosi wyprostowaną dłoń na wysokość pasa z kciukiem skierowanym do góry. Często Europejczyk widzący taki gest myśli, że Japończyk chce się z nim przy-

witać i chwytają go za dłoń co dezorientuje Japończyka, który zastanawia się czemu jakiś obcy człowiek ściska mu dłoń [Krassowska-Mackiewicz 2009: 102]. Podobnie mylnie przez Polaków może być odczytany gest przystawienia wyprostowanej dłoni do gardła, który w Japonii oznacza ścięcie głowy mieczem, interpretowany jako 'jesteś zwolniony z pracy', 'wylatujesz' [tamże, s. 157]. Japoński gest przywołania wykonuje się ręką z dłonią skierowaną w dół, podobnie jak polski gest pożegnania [tamże, s. 110]. W domach, sklepach i restauracjach często można spotkać figurkę kota z podniesioną łapą w geście powitania. Ten kot nazywa się «Maneki-neko». Jego podniesiona lewa łapa zaprasza klientów i gości, a prawa – pieniądze i szczęście [Awe, *Maneki-neko*].

Japończycy czasem witają obcokrajowców uściskiem dłoni, ale tradycyjnym powitaniem jest ukłon. Jeśli zostanie się przywitany ukłonem lepiej jest odpowiedzieć ukłonem niższym, okazując tym samym większy szacunek dla drugiej osoby. Najczęściej używane są trzy rodzaje ukłonów: «eshaku» (płytki pokłon do 15 stopni), «keirei» pokłon średni – 30-40 stopni), «saikeirei» (głęboki, powyżej 45 stopni). Podczas pokłonu mężczyźni powinni trzymać ręce opuszczone wzdłuż tułowia, kobiety – z przodu nakładając lewą dłoń na prawą [Krassowska-Mackiewicz 2009: 23]. Znajomość wszystkich reguł nie jest wymagana od osoby nie będącej Japończykiem, ale jest dobrze postrzegana.

Bardzo ważnym elementem podczas spotkań biznesowych są «meishi» (wizytówki). Poznając nową osobę należy wymienić się wizytówkami. Włożenie wizytówki do kieszeni oznacza brak szacunku dla drugiej osoby, dlatego należy ją, po przeczytaniu, włożyć do specjalnego etui lub pudełka. Istotną rzeczą dla Japończyków jest również strój biznesowy. Mężczyzna powinien mieć ciemny garnitur, ale nie czarny, bo taki strój, razem z białą koszulą i czarnym krawatem, zakłada się tylko na pogrzeby. Pracodawcy nie pozwalają swoim pracownikom na noszenie brody ani na kompletne zgolenie włosów, długie, związane włosy dozwolone są tylko dla managerów firm z oprogramowaniem bądź internetowych. Kobiety powinny być ubrane prosto i skromnie oraz unikać noszenia butów na wysokim obcasie sprawiających, że będą wyższe od mężczyzn [Awe, *Japońska etykieta*].

Większość spotkań biznesowych prowadzona jest w restauracjach lub klubach karaoke i osoba pochodząca z innego kraju, jako gość, powinna zapraszaćemu wybrać potrawę i zamówić posiłek. Jeśli przed posiłkiem podawane są napoje bezalkoholowe trzeba pamiętać, że pierwszy powinien napić się organizator spotkania. Picie herbaty jest czynnością odprężającą i nie powinno się odmawiać. Osoba będąca najwyżej w hierarchii zawsze siedzi na głównym miejscu przy stole i im niższa pozycja innych osób, tym dalej od niego siedzą, a po zakończeniu spotkania każdy powinien poczekać aż osoba o najwyższej randze stanie przed nim upoważniając go do wstania. W Japonii ludzie uczeni są, aby wszystko zapisywać, dlatego trzeba wcześniej pisemnie potwierdzić swoją obecność na spotkaniu, a później, w taki sam sposób, potwierdzić jakie porozumienie zostało zawarte [Awe, *Japońska etykieta*].

Japończycy bardzo rzadko urządzają przyjęcia lub spotkania w domu, dlatego takie zaproszenie należy uznać za duży honor. Przy

wejściu trzeba zdjąć buty i włożyć specjalne kapcie. Dobre wrażenie robi również wręczanie prezentów. Za prezent należy się zrewanżować, dlatego nie powinien być on zbyt drogi i nie powinien być pakowany w biały papier, który oznacza śmierć. Najlepszymi prezentami są: wino, owoce, wyborowa wieprzowina [Awe, *Japońska etykieta*]. Podarunek z jedzenia nazywa się «omiyage». Preferuje się, aby gość przyniósł jakiś specjał kulinarny swojego kraju bądź miasta. Podczas posiłku najlepiej jest spróbować każdej z potraw znajdujących się na stole. Jedynymi sztuccami używanymi w Japonii są pałeczki «hashi», dlatego zupełnie należy pić podnosząc miszkę do ust. W kulturze japońskiej zarówno herbatę jak i zupełnie można pić głośno, co nie oznacza braku dobrych manier, wręcz przeciwnie – jest to dla gospodarza oznaką, że posiłek jest smaczny. Pałeczki należy odkładać na specjalne podkładki. Tylko na stypie wbija się hashi w ryż [Awe, *Maniery*].

Charakterystyczna dla Japonii jest również «ikebana», czyli sztuka układania kwiatów, która nie jest tylko sztuką dekoracyjną, w której każdy kwiat ma inne znaczenie i nie wszystkie kwiaty można ułożyć tak samo. Linie proste symbolizują stabilność, ukośne – ruch i siłę. Linie krzywe i faliste to wolność, a koliste zakończenia to opanowanie, pewność i szczerść. Znaczenie odgrywają także barwy ciepłe i zimne – rozweselające uspokajające i męczące – oraz ich umiejętne połączenie. Ikebana jest wyrażaniem uczuć bez użycia słów [Usako, *Ikebana*]. Japonia często kojarzona jest też z ubiorem nazywanym «kimono». Słowo to w języku japońskim oznacza ubranie, ale używa się go tylko w odniesieniu do tradycyjnego stroju. Istnieje kilka rodzajów kimon męskich i damskich. Najbardziej uroczystym kimono męskim jest «montsuki» uszyte z czarnego jedwabiu z herbem rodziny. Kobiety na zwyczajowe okazje nakładają «tomesode» – kimono z czarnej lub ciemnej krepki jedwabnej i również ozdabiane jest herbem rodziny. Istnieje też hierarchia kimon według materiału: najniższe «tsumugi» – kimono z surówki jedwabnej, noszone na co dzień, «komon» – farbowane w drobne wzory, również na co dzień luba na przyjęcie jeśli dobierze się odpowiednie «obi» (pas), później «iromuji», «tsukesage», «homongi» i, najwyższej, «tomesode». Tradycyjne kimono składa się z dziesięciu do kilkunastu elementów i należy lewą część założyć na prawą, gdyż odwrotnie zakłada się je tylko na pogrzebie. Sztuka zakładania kimono nazywa się «kitsuke» [Usako, *Kimono*].

Do rozmowy Japończycy podchodzą z dużą rezerwą. W ich filozofii istnieją dwa rodzaje opinii: «honne» i «tatemae». Pierwsza to opinia prawdziwa, druga – opinia kierowana pod rozmówcę. Aby nie zaburzyć harmonii w grupie i nie obrazić rozmówcy Japończycy przeważnie stosują tatemae. Z tego powodu uważani są za słabych w publicznych debatach [Awe, *Maniery*]. Kontakt wzrokowy w Japonii utrzymuje tylko ojciec karcący dziecko lub szef – pracownika, dlatego unikają oni zbyt długiego patrzenia w oczy. Rozmawiając z podwładnym lub osobą wyższą w hierarchii odwracają wzrok albo patrzą w okolicę ramion. Mówi się, że uśmiech u Japończyków jest próbą ucieczki przed kontaktem wzrokowym, gdyż przymrużone oczy są naturalną barierą [Krassowska-Mackiewicz 2009: 67]. Czytając dowolną man-

gę lub oglądając dowolne anime często można natknąć się na osoby, które podczas rozmowy uśmiechają się i mają zamknięte oczy. Dla Europejczyków taki sposób mówienia jest dosyć nietypowy i zastanawiający. Może być to lekka deformacja mimiki twarzy Japończyków unikających kontaktu wzrokowego spowodowana faktem, iż łatwiej narysować postać z zamkniętymi oczami niż ze zmruganymi.

Barbara Goźlińska w swoim artykule opisującym zachowanie Japończyków w ich kraju, napisała o swojej znajomości z pewną Japonką i wieloletniej korespondencji listownej. Na wspomnienie Polki o planach przyjazdu na wschód Azjatka zaproponowała jej nocleg w swoim domu. Goźlińska pisała o tym, że domownicy, pomimo iż byli dla niej bardzo gościnni, traktowali ją obojętnie, ograniczając się tylko do uprzejmych pytań o to jak spędziła dzień i jakie ma plany na dzień następny, nie próbując nawet nawiązać rozmowy. Autorka ma za to bardzo dobre zdanie o Japończykach przypadkowo spotkanych na ulicy, którzy zawsze pomagali jej wskazując drogę, tłumacząc rozmowy ze sprzedawcami czy szukając innych osób znających język angielski. Po zachowaniu swojej przyjaciółki osądza ona mieszkańców Japonii jako ludzi, którzy składając drugiej osobie propozycję liczą na to, że dana osoba podziękuje i odmówi [Goźlińska]. Jej odczucia okazują się poniekąd prawdą, gdyż w Japonii są takie zwroty grzecznościowe, które brzmią jak propozycja, ale jedyną poprawną odpowiedzią na nie jest grzecznie podziękować i odmówić, np. bardzo często po zapoznaniu się z nową osobą Japończycy żegnają ją słowami: «Mata kite kudasai» – co znaczy: 'Proszę jeszcze (do mnie) przyjść' – ale jest to z ich strony tylko miły gest a nie zaproszenie [Krassowska-Mackiewicz 2009: 34]. Zaś wrażenie autorki o niegościńności rodziny, u której mieszkała, może być spowodowane zderzeniem dwóch różnych kultur. W Polsce zjawisko tzw. «niezręcznej ciszy» jest odbierane dość negatywnie, bo uważa się, że podtrzymywanie rozmowy jest pewnego rodzaju obowiązkiem zarówno gospodarza jak i jego gości. W Japonii natomiast takie zjawisko nie występuje – cisza służy do własnych przemyśleń i refleksji, a zachowaniem niepożądanym jest ich przerwanie.

Jedna z Polek mieszkających w Japonii opisała natomiast życie kobiet w Japonii i ich miejsce w społeczeństwie – znajduje się ono na samym dole w hierarchii. Kobieta przed ślubem należy do rejestru swego ojca, jako jego własność, a po ślubie zostaje przepisana w rejestr męża. Nie ma ona nawet prawa do zachowania własnego nazwiska i jest traktowana przedmiotowo jako służba domowa. Rozwód dla kobiety jest wstydem, ponieważ oznacza, że nie potrafi ona przystosować się do wspólnego życia z mężem [Usako, *Europejka*]. Przy zapisywaniu dziecka do szkoły matka również nie ma najmniejszego znaczenia. Na formularzu przyjęcia w rubryce «imię i nazwisko opiekuna dziecka» należy wpisać imię i nazwisko ojca. W Japonii liczy się tylko ten, kto zarabia pieniądze, czyli mężczyzna. Praca jest jego jedynym zajęciem, będąc w domu prawie wcale nie spędza czasu z dziećmi czy żoną. Kobieta często pełni rolę «sengyou shufu» (zawodowej żony, która sprząta, odprowadza dzieci do szkoły, pomaga przy odrabianiu prac domowych, czeka na męża z obiadem). Słowo żona – «kanai» – dosłownie oznacza w

domu', a mąż – «shujin» – to 'osoba główna'. Według starego przekonania kobieta wychowująca dziecko nie jest nawet 'członkiem społeczeństwa', gdyż wyraz ten – «shaijin»- zarezerwowany jest tylko dla stałego pracownika firmy [Usako, *Europejka*]. Japonki od małego uczone są pokory i tego, że zajmują miejsce drugorzędne. W japońskiej telewizji jest nawet emitowany program kulinarny dla dzieci, w którym starszy brat jako szef kuchni dyktuje młodszej siostrze co ma robić. Podobny schemat służący nauczaniu małych dziewczynek gdzie jest ich miejsce wykorzystano w jednym z przedszkoli, gdzie półki na buty dziewczyn są umieszczane niżej tak, aby musiały się one schylać, a buty chłopców są na takiej wysokości, aby się oni schylać nie musieli. Pomimo, że japońskie feministki chcą równouprawnienia to same nie potrafią odpowiedzieć na pytanie: «Dlaczego kobiety nie zaczęły walki o swoje prawa do żądania faktycznego zrównania kobiety i mężczyzny». Obecnie młode pokolenie wychowane jest w przekonaniu, że ten stan rzeczy jest najwyższym dobrem i jego zmiana jest dla nich niczym zdrada narodowa [Usako, *Europejka*].

Jak podaje Fabiola Tsugami w swoim artykule o małżeństwach mieszanych, 75% małżeństw, w których mężczyzna jest Japończykiem i 40% małżeństw obcokrajowców z Japonkami kończy się rozwodem. Opisuje ona historie czterech małżeństw, w których silne i zaradne kobiety pochodzące z różnych państw po zawarciu związku małżeńskiego z Japończykami zostały zdegradowane do pozycji tzw. «kury domowej» [Tsugami].

Japończycy bardzo ulegają wpływowi amerykańskim i przenoszą do siebie ich trendy. Dziewczyny naśladują nowojorską kulturę hip-hopową «guido», do której należą ubierający się w obcisłe bluzeczki z dekoltem, korzystający w nadmiarze z solarium i nierzadko noszący mocniejszy makijaż zarówno mężczyźni jak i kobiety. Młode Japonki, upodabniające się do nowej amerykańskiej mody, nazywane są «ganguro». Styl ten pojawił się w japońskiej modzie blisko lat 90., a swój szczyt osiągnął około roku 2004. W przypadku ganguro osobowość wyrażana jest poprzez grupowe upodabnianie się dziewczyn. Nie ma tu miejsca na przejaw indywidualizmu. Japonki borykające się ze swoimi kompleksami co raz bardziej chcą upodobnić się do ideału kobiety, jakim jest wysoka blond amerykanka. Ganguro można traktować jako rodzaj protestu młodego pokolenia przeciwko zastanej kulturze i tradycji oraz ucieczkę dla Japonek od tego, kim są [Studzińska 2009].

W Japonii, po porzuceniu polityki izolacjonizmu i otwarciu się na Zachód, nastąpiły ważne zmiany we wszystkich dziedzinach życia. Japońscy intelektualiści musieli zapoznać się z nowożytną kulturą państw zachodnich oraz przybliżyć im swoją kulturę. Dochodząc do wniosku, że cechuje ją nadmiar estetyki, przenikający każdą sferę ich życia, zrodziła się w nich potrzeba oddania jej specyfiki w sposób zrozumiały dla obcokrajowców. Wtedy nastąpił rozwój współczesnej «mangi», czyli komiksu japońskiego [Kotowska K., *Manga...*]. Na przełomie roku 1969 i 1970 została stworzona postać Doraemona, pochodzącego z odległej przyszłości kota-robota, tytułowego bohatera mangi i «anime» (japońskiej animacji). Seria *Doraemon* przedstawia życie

przeciętnej japońskiej rodziny i zwyczaję dnia codziennego, dzięki czemu czytelnik lub widz może poznać różne aspekty życia Japończyków [Usako, *Japońska popkultura*].

W mandze i anime pod tytułem *Axis Power Hetalia* (ang. «Axis Power» – Państwa Osi; jap. «hetare» – ‘bezużyteczny’ + Italia) powstałych na podstawie japońskiego komiksu internetowego («webcomic»), którego autorem jest Hidekaz Himaruya, Japończycy pokazują również swój światopogląd. Akcja serii ma miejsce w czasie II wojny światowej, ale są również nawiązania do innych wydarzeń historycznych, a bohaterami są uosobione państwa posiadające charakterystyczne cechy wyglądu i charakteru odpowiadające stereotypowym przedstawieniom ludzi zamieszkujących te kraje [Co to jest?]. Występują tam: pogodny, energiczny Feliciano Vargas (Włochy Północne) i jego starszy brat Romano Vargas (Włochy Południowe) – wnukowie słynnego Starożytnego Rzymu, którzy w ogóle nie przypominają z charakteru swojego potężnego dziadka i niezbyt dobrze dogadują się ze sobą; Alfred F. Jones (USA), niegdyś wychowywany przez Artura Kirklanda (Anglia), a obecnie myślący, że jest super-bohaterem; Feliks Łukasiewicz (Polska) – jeden z najbardziej niezrozumiałych przez resztę świata krajów, zarówno z powodu języka jak i tajemniczego zachowania (czasem jest bardzo nieśmiały, a czasem przerywa innym plotąc coś, co ma sens tylko dla niego); Ivan Bragiński (Rosja) przypominający trochę dziecko, postrach wszystkich narodów z wyjątkiem Polski, który zawsze się z nim o coś kłuci i Białorusi (Natalia Arlovskaya), która cały czas dąży do ponownego zjednoczenia się ze starszym bratem, Ivanem, przez co to on boi się jej; Ukraina – starsza siostra Rosji, ma rozterki wewnętrzne i nie wie czy zwrócić się o pomoc do brata czy do Europy, z powodu jej ponętnych kształtów ogląda się za nią dużo osób; Honda Kiku (Japonia), bardzo stary człowiek wyglądający jednak bardzo młodo, poważny i pracowity, nie wie zbyt wiele o świecie, ale szybko się uczy i nie wie też dlaczego wszyscy uważają jego zwyczaje za tajemnicze i niezwykle [Viol, *Odautorskie; Opisy*].

Widzowie anime (z dźwiękiem oryginalnym bez dubbingu) mogą zwrócić jeszcze uwagę na inne elementy kultury japońskiej, a dokładniej na język. Główny bohater mangi i anime *Kuroshitsuji* (autorka – Yana Toboso) jest demonem służącym jako lokaj i w pewnych sytuacjach wypowiada frazę: «Aku made shitsuji desu kara» oznaczającą, że jest on kamerdynerem i pozostanie nim do końca życia. Jednak w tym zdaniu wystarczy postawić pauzę w nieco innym miejscu, aby otrzymać zdanie: «Akuma de shitsuji desu kara» będącą przyznaniem się do bycia zarówno demonem jak i kamerdynerem («aku» – koniec czegoś, «made» – przyimek ‘do’, «shitsuji desu» – ‘jestem kamerdynerem’, «akuma» – ‘demon’, «de» – bycie obydwojma w tym samym czasie). Każdy bohater na początku wychwytuje tylko pierwsze znaczenie, dopiero po odpowiednim zaakcentowaniu tej frazy pozostaje mu już tylko strach [Skowronek 2009]. W tłumaczeniu mangi ta gra językowa całkowicie zanika. Tłumaczenia nie zawsze oddają pełny obraz kultury, a czasem translatorzy sami go zmieniają. Mangi wydawane w Polsce przez wydawnictwo Waneko tłumaczone są z języka japońskiego, nieliczne z angielskiego i porównywane

są z oryginałem, natomiast mangi dostępne w wersji elektronicznej w Internecie przeważnie tłumaczone są przez zespoły translatorskie składające się z fanów i są głównie tłumaczone z języka angielskiego bez weryfikacji. W mandze *Beelzebub* (autor Tamura Ryuhei) występuje postać ze świata demonów, która tymczasowo musiała zamieszkać w tradycyjnym japońskim domu. Pomiędzy przybyłą dziewczyną a jedną z domowniczek wywiązał się dialog, w którym padło pytanie o to, skąd dziewczyna pochodzi, na co ona, w oryginale oraz rosyjskim tłumaczeniu, odpowiada jednym słowem: «Makai» ('podziemie', 'świat podziemny') co domowniczka źle zrozumiała i myślała, że dziewczyna odpowiedziała «makao». W języku polskim scenka została przetłumaczona w następujący sposób: «Skąd pochodzisz?» «Niektórzy nazywają to piekłem.» «Polska?». A pod klatką wiodnie notatka od tłumacza o treści: «Polska, bo nie wiem jaki inny kraj można nazwać piekłem. Niemcy albo Rosję?». Schemat jest podobny do wersji angielskiej («So, what country are you from?» «Some say it's hell» «Seychelles?»), w której w notatce autora wyjaśniona została japońska gra słów («I tried to fit this joke into English, she says Makai, and his sister hears Makao»).

Japońska popkultura to nie tylko manga i anime, ale również gry wideo, które są ulubioną rozrywką Japończyków, częstym widokiem są urządzenia typu ufo cather, w których kierujący próbuje specjalną rączką złapać jakąś nagrodę rzeczową. Rozwija się tam też rynek konsol do gier. Również telefony komórkowe w Japonii można uznać za odrębny twór popkultury. Istnieje ogromna ilość gier i stron internetowych wyłącznie na telefony komórkowe, wiele osób zrezygnowało z czytania książek czy komiksów w środkach lokomocji na rzecz telefonów [Usako, *Japońska popkultura*].

LITERATURA:

1. Awe, Japońska etykieta biznesowa [w:] Spirit of Japan, <http://www.spiritofjapan.fora.pl/japonia-wczoraj-i-dzis,18/japonska-etykieta-biznesowa,217.html> [30.08.2012].
2. Awe, Maneki-neko [w:] Spirit of Japan, <http://www.spiritofjapan.fora.pl/japonia-wczoraj-i-dzis,18/maneki-neko,243.html> [30.08.2012].
3. Awe, Maniery w domu [w:] Spirit of Japan, <http://www.spiritofjapan.fora.pl/japonia-wczoraj-i-dzis,18/maniery-w-domu,223.html> [30.08.2012].
4. Awe, Praca [w:] Spirit of Japan, <http://www.spiritofjapan.fora.pl/japonia-wczoraj-i-dzis,18/praca,221.html> [30.08.2012].
5. Awe, Religia Shinto [w:] Spirit of Japan, <http://www.spiritofjapan.fora.pl/wierzenia-obyczaje-tradycja,24/religia-shinto,241.html> [30.08.2012].
6. Awe, Uwodzenie na zlecenie [w:] Spirit of Japan, <http://www.spiritofjapan.fora.pl/kobiety-w-japonii,26/uwodzenie-na-zlecenie,352.html> [30.08.2012].
7. Awe, Życie w Japonii [w:] Spirit of Japan, <http://www.spiritofjapan.fora.pl/japonia-wczoraj-i-dzis,18/zycie-w-japonii,222.html> [30.08.2012].
8. Co to jest? [w:] Hetalia.org, hetalia.org/viewpage.php?page_id=8 [16.07.2013].
9. Goźlińska B., Japonia pełna tajemnic [w:] e-Gazeta Polska w Japonii, <http://www.p Polonia.jp/pl/podroze/item/698-japonia-pe%C5%82na-tajemnic> [30.08.2012].
10. Kotowska K., Manga – japoński komiks a kultura Zachodu [w:] EBIB, <http://www.p Polonia.jp/pl/podroze/item/698-japonia-pe%C5%82na-tajemnic> [30.08.2012].

11. Krassowska-Mackiewicz E., Japoński: mów, pisz i czytaj, Warszawa 2009.
12. Nymphaea, Ceremonia parzenia herbaty [w:] Spirit of Japan, <http://www.spiritofjapan.fora.pl/kuchnia,20/ceremonia-parzenia-herbaty,18.html> [30.08.2012].
13. Skowronek A., Kamerdyner z piekła rodem, «Otaku», 2009/5, s.11.
14. Studzińska M., G jak gejsza? G jak ganguro!, «Otaku», 2009/7, s. 36-37.
15. Tsugami F., KOKUSAI KEKKON, czyli małżeństwo mieszane, trochę nieudane [w:] e-Gazeta Polska w Japonii, <http://www.polonija.jp/pl/zycie-w-japonii/item/674-kokusai-kekkon-czyli-malzenstwo-mieszane-troche-nieudane> [30.08.2012].
16. Usako, Europejka a Japonka [w:] Spirit of Japan, <http://www.spiritofjapan.fora.pl/kobiety-w-japonii,26/europejka-a-japonka,145.html> [30.08.2012].
17. Usako, Ikebana [w:] Spirit of Japan, <http://www.spiritofjapan.fora.pl/wie-rzenia-obyczaje-tradycja,24/ikebana,78.html> [30.08.2012].
18. Usako, Japońska popkultura to nie tylko manga i anime! [w:] Spirit of Japan, <http://www.spiritofjapan.fora.pl/japonia-wczoraj-i-dzis,18/japonska-popkultura-to-nie-tylko-manga-i-anime,440.html> [30.08.2012].
19. Usako, Kimono [w:] Spirit of Japan, <http://www.spiritofjapan.fora.pl/wie-rzenia-obyczaje-tradycja,24/kimono,159.html> [30.08.2012].
20. Usako, Shinto [w:] Spirit of Japan, <http://www.spiritofjapan.fora.pl/wie-rzenia-obyczaje-tradycja,24/shinto,73.html> [30.08.2012].
21. Usako, Usługi Pana Gejszy [w:] Spirit of Japan, <http://www.spiritofjapan.fora.pl/kobiety-w-japonii,26/uslugi-pana-gejszy,405.html> [30.08.2012].
22. Viol, Odautoskie profile postaci #1 [w:] Hetalia.org, http://hetalia.org/articles.php?article_id=450 [16.07.2012].
23. Viol, Opisy postaci I [hetalia.org] [w:] Hetalia.org, http://hetalia.org/articles.php?article_id=258 [16.05.2013].

Японская культура и иностранец в Японии

Автор статьи, делая краткий очерк японской культуры, описывает некоторые обычаи и церемонии, а также представляет ежедневную жизнь местных жителей и иностранцев в Японии. Описываются также способы знакомства японцами других стран со спецификой их культуры.

Ключевые слова: Шинто, японская культура, японские обычаи, японские традиции.

Японська культура і іноземець в Японії

Автор статті, роблячи короткий огляд японської культури, описує деякі звичаї і церемонії, а також представляє щоденне життя місцевих жителів і іноземців в Японії. Описуються також способи знайомства японцями інших країн зі специфікою своєї культури.

Ключові слова: Шинто, японська культура, японські звичаї, японські традиції.

Japanese culture and foreigner in Japan

In the article author introduces Japanese culture, describes some of the customs and ceremonies, and shows the daily life of citizens and foreigners in Japan. Describes ways of Japanese people to familiar other countries with the specificity of their culture.

Key words: Japanese culture, Japanese customs, Japanese traditions, Shinto.

Отримано: 12.06.2013

СИМВОЛІЧНА СТОРОНА КОНЦЕПТУ DEATH
(на матеріалі оповідання Е. По «The Black Cat»)

Постановка проблеми. Творчість Е. По підтверджує всю велич його «дивної» фантазії, яка виливається у рядках оповідань та віршів. Передусім це праці фантастично-міфологічного та містичного характеру. Вони дають змогу простежити процес відображення автором свого власного сприйняття не тільки світу, а й себе як його частинки.

Однією із ознак прозових творів Е. По є психологізм, завдяки чому розкривається хвороблива природа людської психіки. Особливу увагу Е. По привертає категорне відображення смерті і різноплановість та багатолікість цього феномена. Така тематика, як зазначає дослідниця його творчості Кіра Шахова, не є випадковою для письменника, а зумовлена наступними передумовами:

- ✓ особисті: втрата рідних людей (спочатку батьки, потім дружина, знайомі);
- ✓ філософсько-наукові: автора цікавить перехід у константно-тривалу смерть;
- ✓ суспільно-історичні: великий інтерес у сучасників Е. По до метемпсихозу (переселенні душі з новим втіленням), месмеризму (припинення фізіологічного зникнення тіла після помирання), процесу гальванізації, гіпнозу, сенсаційні, непередбачувані вбивства у США [Шахова 2006: 16-17].

Стверджуючи про вербалізовану жахливість страшного, Катерина Камінська наголошує на обов'язкову присутність таємничого та дивного в оповіданнях похмуро-містичного змісту [Камінська 2009: 26].

Поряд із матеріалістичним ключем до розв'язання таємниці [Шахова 2006: 14] важливим є також кодування твору за допомогою системи символів, які згідно з досліджень Катерини Камінської, виступають як частина концепту [Камінська 2009: 31]. За висновками російських учених Володимира Карасика та Зінаїди Попової зміст концепту моделюють усі мовні та немовні засоби [Карасик 2002: 9; Попова 2001: 38], що утворюють цілісний ментальний образ.

Метою даної розвідки є дослідження невербалізованої, символічної сторони феномена смерті на матеріалі оповідання Е. По «The Black Cat».

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. Проаналізувавши розуміння концепту різними науковцями (Юрій Степанов про культурологічний аспект даного феномена, коли він виступає частиною культури та одним із шляхів її осягнення; Дмитро Ліхачов про концепт як «результат зіткнення значення слова із особистим досвідом», тобто як посередник між словами і дійсністю), Валентина Маслова стверджує про основне, базове положення щодо визначення концепту: «...то, что называет содержание понятия, синоним смысла»

[Маслова 2008: 46]. Про концепт як «багатошарове ментальне утворення, куди входять образний, поняттєвий, дискурсивний та символічний складники» стверджує Марія Кравець [Кравець 2011: 90-94]. Про те, що символ є складовою частиною концепту зазначається також у працях Ірини Серебрянської [Серебрянська 2008: 89]. Олександр Огуй трактує символ як «особливий вид образу, формальну презентацію якогось феномена» [Огуй 2012: 96], тобто символ заміщає певне явище, феномен та слугує знаком, що несе у зредукованій формі інформацію, може виражати соціокультурний аспект існування людини і зберігати ідеї та цінності культури, «служувати формою вираження понять та певних уявлень» [Бойко 2011]. Символи базуються на уявленнях, віруваннях людей і дуже часто виступають передвісниками добра, зла.

Завдання статті полягає в аналізі основних символів, які передають семантику СМЕРТІ у творі Е. По «The Black Cat».

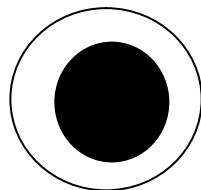
Наукові результати. До теми смерті звертається передусім По-філософ. Він вірить у безболісний перехід до кращого завершеного та нетлінного майбуття. Вкладаючи свої суперечливі думки в уста власних героїв, намагається позбавитись комплексу смерті [Шахова 2006: 17].

У творі «The Black Cat» Е. По висвітлює страшну і водночас жахливу картину маніакального стану, який стає причиною багатьох безумств, переходу із одного психічного та психологічного стану в інший. На різних рівнях текстової структури містифікація проявляється так само, як гротеск, таємничість та іронія [Шахова 2006: 13-14].

Символізм оповідання «The Black Cat» починається вже з самого заголовку, адже під епітетом *black* розуміють безнадію, характерну ознаку Злої сили, відсутність морального світла, за упередженими уявленнями це є чарівницький, чаклунський колір, пов'язаний з нечистою силою, аморальний та безчесний, позвірячому злий, жорстокий, сумний, згубний, жахливий [Webster's online dictionary]. В американських індіців цей колір означав ніч, як протилежний світлу дня, а також траур та північ. Якщо Господь – це світло, тоді чорне – це пустота, зло, відчай, горе, печаль. На Заході *black* асоціюється із магією, чаклунством, це колір хаосу. У християн – це смерть, духовна п'ятьма [Словарь символів].

Кіт чорного кольору уособлює смерть та зло, хоча в наш час він інколи означає удачу та щастя. Проте в американських індіців ця тваринка символізувала викрадення, крадіжку (напевне, саме тому у творі кіт «викрадає» спокій головного героя, приносячи у його життя тільки тривогу), у християн – це Сатана, холод. Для відьом він хороший друг, символізуючи при цьому зло і нещастя [Словарь символів]. У досліджуваному оповіданні автор сам розкриває символічну сторону кота, говорячи, що за старовинною прикметою чорних котів сприймали як перевертнів – *my wife, who at heart was not a little tinctured with superstition, made frequent allusion to the ancient popular notion, which regarded all black cats as witches in disguise* [Carlsen G. Robert 1073: 4].

Отже, колоратив *black* у даному творі про-
являється у двох образах: 1) як окремий символ
та як доповнення та складова частина іншого
символа – чорного kota. Це ще раз вказує на
багатозначність та багатовекторність виражен-
ня символів, котрі не просто переплітаються у
процесі відображення властивих їм образів, а
входять у структуру інших. Графічно це відо-
бражено на малюнку, де залите в чорний колір коло – це символ
«black» («чорний»), а прозоре коло – «black cat» («чорний кіт»). Проте,
розглядаючи взаємозв'язок цих символів в широкому розумінні,
«black cat» буде поняттям вужчим, оскільки використання лексеми
«cat» накладає певні обмеження у розгляді символики та спричи-
нює більш конкретні асоціації, що передусім пов'язані із твари-
ною чорного кольору.



Для експресивного підкреслення таємничості та духовної
темноти домашнього улюбленця Е. По дає йому не менш загадко-
ву кличку – Плутон (*Pluto – this was the cat's name – was my favorite
pet*) [Carlsen G. Robert 1973: 4]. Донедавна планета із такою на-
звою вважалася найвіддаленішою у Сонячній системі та харак-
теризувалася відсутністю світла як символу божественної, живої
матерії. Крім того, для англійської мови типова персоніфікація до-
машніх улюбленців – «she» та «he», проте у творі зустрічаємо «it».

У творі чорний кіт зображається як провісник смерті, як її
втілення. Із появою тварини у домі головного героя починають
відбуватись дивні речі саме на психологічному та психічному рів-
нях структури людини – *our friendship lasted, in this manner, for
several years, during which my general temperament and character –
through the instrumentality of the Fiend Intemperance – had (I blush
to confess it) experienced a radical alteration for the worse. I grew,
day by day, more moody, more irritable, more regardless of the feel-
ings of others. I suffered myself to use intemperate language to my
wife. At length, I even offered her personal violence. My pets, of course,
were made to feel the change in my disposition.* Головний герой під-
креслює – *the fury of a demon instantly possessed me* [Carlsen G.
Robert 1973: 4], тобто відносини оповідача погіршуються не тільки
із зовнішнім світом, але із «самим собою». Дану ситуацію можна
трактувати по-різному: 1) головний герой приносить в дім kota,
це викликає в нього психічні зміни, що спричинюють інше став-
лення до світу (зовнішнє – внутрішнє – зовнішнє); 2) у головного
героя виникає ідея, думка взяти kota в дім, присутність тварини
породжує в автора психічні зміни (внутрішнє – зовнішнє – вну-
трішнє). Проте, коли з'єднати ці два трактування (внутрішнє – зо-
внішнє – внутрішнє), виникає ряд взаємопов'язаних
подій причинно-наслідкового зв'язку.

Психологічний стан став початковою причиною виникнення
the spirit of PERVERSENESS (духу протиріччя – переклад Л. Маєвської)
[Маєвська 1992]. Тобто вищенаведені цитати відображають тіль-
ки одну з причин, адже оповідач згадує – *I was especially fond of*

animals. Проте – *this spirit of perverseness, I say, came to my final overthrow*. Зі сльозами на очах (*with the tears streaming from my eyes*) головний герой вчинює перший раз вбивство, коли жертвою є кіт – *one morning, in cool blood, I slipped a noose about its neck and hung it to the limb of a tree* [Carlsen G. Robert 1973: 5]. Тварина стає провісником смерті, своєї. Тобто своєрідний суб'єкт є водночас і об'єктом смерті. І, знову ж таки, наступна фраза – *hung it because I knew that it had loved me* (вбив, бо знав, що він любив мене). Після «смерті» Плутона будинок автора займається полум'ям, хоча всім жителям вдається врятуватись. Варто вбачати у цьому попередження щодо наслідків такого ставлення до kota.

Смерть у більш незвичних іпостасях постає перед нами в умовній другій частині твору, коли у сім'ї головного героя з'являється новий кіт. Він був схожий на Плутона, проте ознакою, яка їх диференціювала, виступала велика біла пляма на грудях. Символічним і дивним є те, що спочатку ця пляма була розпливчата, а вже ближче до смерті набувала чіткіших обрисів, ніби відображаючи настання кульмінаційного моменту – *my wife had called my attention, more than once, to the character of the mark of white hair, of which I have spoken, and which constituted the sole visible difference between the strange beast and the one I had destroyed* [Carlsen G. Robert 1973: 7]. Головний герой вбиває свою дружину сокирою знову перебуваючи у маніакальному стані – *but this blow was arrested by the hand of my wife. Goaded, by the interference, into a rage more than demonical, I withdrew my arm from her grasp and buried the axe in her brain. She fell dead upon the spot, without a groan*.

Співставляючи ці два страшні злочини стверджуємо про тяжкість останнього. У цьому випадку дружина заступається за провісника саме своєї смерті.

Одним із найбільш емоційних у Е. По є прийом заманювання читача в своєрідний лабіринт таємничого. Наслідки після злочинів здаються нелогічними, проте добре висвітлюється психологічний аспект твору. Адже саме «дивний» стан головного героя призводить до фатальних вчинків.

Злочини супроводжуються страхом. Ця емоція може як стимулювати людину, так і знищити. Автор сміливо вказує саме на другий варіант, оскільки значні фізіологічні зміни у когнітивному баченні головного героя призвели до смерті.

Головний герой (він же оповідач) зізнається у своєму страху до тварини – *let me confess it at once – by absolute dread of the beast*. Доповнення щодо невизначеності у точності своїх переживань та почуттів лине вже у наступному реченні – *this dread was not exactly a dread of physical evil – and yet I should be at a loss how otherwise to define it*. У творі Страх виступає як ознака причини смерті, мається на увазі не ознака джерела, яке спричинило смерть, а як ознака самого процесу взаємодії між суб'єктом і об'єктом. Проте Е. По залишає місце читачам для власної уяви та можливої здогадки стосовно уточнення та диференціювання виду страху: перед смертю, спровокований певними природними факторами, моральний.

Ще на початку твору згадується «смерть у майбутньому». Смерть самого оповідача – *but tomorrow I die, and today I would unburden my soul*. Дві попередні смерті причинно-наслідковим зв'язком пов'язані із третьою. Вчинок тягне за собою покарання. У смерті самого головного героя важливо наголосити на можливому (в минулому часі) уникненні цього, адже він насміхаючись прагнув довести свою «невинність» – *through the mere frenzy of bravado, I rapped heavily, with a cane which I held in my hand, upon that very portion of the brick-work behind which stood the corpse of the wife of my bosom*. Наслідком цього стає виття чорного kota, замурованого у стіні разом із дружиною (*no sooner had the reverberation of my blows sunk into silence than I was answered by a voice from within the tomb! – by a cry, at first muffled and broken, like the sobbing of a child, and then quickly swelling into one long, loud, and continuous scream*), що призводить до арешту та виконання смертного вироку [Carlsen G. Robert 1973: 9].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Усвідомлення творів Едгара По відбувається через символізм певних речей та подій. Особливе місце серед тематики творів займає концепт DEATH, який експлікується через систему символів (чорний кіт, колоратив «black», пляма), що дає можливість підсилити вербалізовану частину концепту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бойко О. Символ у міжкультурній комунікації, [в:] http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Svfilre/2011_1/01_01_02.pdf [06.06.2013].
2. Камінська К. Великий романтик. До 200-річчя від дня народження Е. А. По. Календар знаменних і пам'ятних дат, Київ 2009.
3. Карасик В. Языковой круг: личность, концепты, дискурс : монография, Волгоград 2002.
4. Кот, [в:] Словарь символов, <http://www.slovarik.kiev.ua/symbol/k/129921.html> [05.05.2013].
5. Кравець М. Концепти Життя та Смерть в оповіданні Е.По «Овальний портрет (Життя в смерті)», [в:] http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/nvnu/filolog_mov/2011_3_1/R1/Kravets.pdf [19.05.2013].
6. Маслова В. Когнитивная лингвистика, Минск 2008.
7. Масевська А. Чорний кіт. Український переклад, [в:] <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/379/29/> [19.05.2013].
8. Огуй О. Християнська символіка кольору в Середньовіччі (на матеріалі пам'яток літератури і культури), Кіровоград 2012.
9. Попова З. Очерки по когнитивной лингвистике, Воронеж 2001.
10. По Е. Проваляя і маятник : Пер. з англ. / Передмова та коментарі К. О. Шахової, Харків 2006.
11. Серебрянська І. Символічний компонент у структурі концепту «делека» (на матеріалі творів М. Стельмаха), Харків 2008.
12. Цвета, [в:] Словарь символов, <http://www.slovarik.kiev.ua/symbol/c/130486.html> [03.05.2013].
13. Black, [в:] Webster's online dictionary, <http://www.websters-online-dictionary.org/definition/black> [03.05.2013].
14. Carlsen G. Robert. American literature: themes and writers, New York 1973.

**Symboliczna strona konceptu death
(na podstawie opowiadania E. Poe «Czarny kot»)**

Artykuł został poświęcony określeniu symbolicznej strony konceptu śmierci, która występuje jako dopełnienie w zrozumieniu mentalnej jednostki. Autor analizuje i zestawia różne opcje do studiowania tego fenomenu oraz określa miejsce symbolów wyłącznie w strukturze konceptu i linguokulturze. Cały utwór Edgara Allana Poe «Czarny kot» przesiąknięty jest symboliką – nie tylko przedmiotów wielokrotnego użytku, ale i stałotrwałych procesów i stanów głównych bohaterów. Szczególną cechą opowiadania Edgara Allana Poe jest psychologizm, który stanowi nieodłączną część jego twórczości. Tematyka mitologiczna i mistyczna stała się charakterystyczna dla Edgara Allana Poe w następstwie wielu czynników, w tym osobistych i historycznych. Głównym konceptem opowiadania jest koncept ŚMIERCI, który jest eksplikowany nie tylko za pomocą werbalizowanej informacji, ale o przez system określonych symbolów (czarny, czarny kot, znak), co podkreśla werbalizowaną część konceptu.

Słowa kluczowe: symbol, koncept, śmierć

**Символическая сторона концепта Death
(на материале рассказа Э. По «The Black Cat»)**

Статья посвящена определению символической стороны концепта, которая выступает дополнительной частью к пониманию ментальной единицы. Автор анализирует и сопоставляет разные подходы к изучению данного феномена и определяет место символов именно в структуре концепта и лингвокультуре. Все произведение Э. По «The Black Cat» пронизано символичностью не только предметов быденной жизни, но и константно-продолжительных процессов и станов главных героев. Характерной особенностью рассказа Э. По выступает psychologizm, как неотъемлемая часть его творчества. Тематика мифологического и мистического характера Э. По стала следствием многих факторов, в т. ч. личного та исторического. Ведущим концептом рассказа является концепт СМЕРТИ, который эксплицируется не только с помощью вербализированной информации, но и через систему определенных символов (черный, черный кот, знак), что усиливает вербализованную часть концепта.

Ключевые слова: символ, концепт, смерть.

**Symbolic part of the concept death
(based on the narration of E. Poe «The Black Cat»)**

The article reveals the symbolic part of the concept that serves as an additional part to the understanding of the mental unit. The author analyzes and compares different approaches to the study of this phenomenon and defines the place of symbols in the structure of the concept and in the linguoculture. The whole work of E. Poe «The Black Cat» is permeated with symbolism of objects not only of everyday life, but also of the constantly-long processes and conditions of the main characters. A characteristic feature of Poe's narration is psychologizm which acts as an integrant part of his works. Themes of mythical and mystical nature of E. Poe's works were the result of many factors, including personal and historical. The leading concept of the narration is the concept DEATH which is explicated not only with the help of verbal information but through the system of certain symbols (black, black cat, mark) that reinforces the verbalized part of the concept.

Key words: symbol, concept, death.

Отримано: 9.06.2013

JĘZYKOWE I KULTUROWE POSTRZEGANIE KONCEPTU SZCZĘŚCIA

1. Językowe wyrażenie szczęścia. Dzisiaj, można powiedzieć, że szczęście jednostki, rodziny, grupy społecznej, a nawet całego społeczeństwa nie jest już tematem dyskusji naukowej, wydaje się ono sprawą osobistą, tak jak przekonania religijne, czy preferencje smakowe. A jednak problematyka szczęścia jest przedmiotem rozważań od momentu, gdy człowiek uzyskał zdolność do refleksji nad własnym stanem. Szczęście podobnie jak dobro, należy do tych pojęć etyki, które ze swej istoty są wieloznaczne. Władysław Tatarkiewicz określa szczęście następująco: «Szczęściem jest trwałe, pełne i uzasadnione zadowolenie z życia... jest nim życie dające trwałe, pełne i uzasadnione zadowolenie. Są dwie definicje, bo szczęście jest zjawiskiem dwustronnym. Ścisłej biorąc, pierwsze zdanie jest definicją doznawania szczęścia, drugie – życia szczęśliwego, ale jedno jest sprzężone z drugim» [Tatarkiewicz 2005: 40]. W pierwszym wariacie doznaniowym, szczęście jest wynikiem pewnej postawy życiowej. Poniekąd wiąże się z ujęciem szczęścia jako posiadaniem dobra doskonałego sprawiającego radość. To ujęcie wskazuje, że szczęście nie jest czymś danym, ale wynika z działania ludzkiego [Dider 2006: 388-389].

Za główny cel przyjąłem próbę uchwycenia podobieństw i różnic w wyrażaniu emocji pozytywnych w kulturach Wschodu i Zachodu. Europejskie koncepcje pojmowania szczęścia można znaleźć również u autorów, którzy omawiają je na podstawie źródeł językowych i literackich, a także badań społecznych i kulturowych. Jednak praca ta byłaby o wiele uboższa, jeśli zabrakłoby w niej przykładów zaczerpniętych ze źródeł spoza Europy, chociażby indyjskich, japońskich, perskich czy afrykańskich. Podczas analizy konceptu szczęścia będę skupiała się przede wszystkim na różnicach w kulturowym pojmowaniu go, szczególnie w kontekście językowym, ale nie tylko. Nie zabraknie również literackich wizji szczęśliwości. Koncepcje szczęścia, postrzeganego przez pryzmat źródeł językowych i literackich, różnią się w zależności od przyjętej metody analizy materiału. Z odmienności perspektywy badawczej w ocenie pojęcia szczęścia, wynikają nie tylko różnice terminologiczne, ale przede wszystkim kulturowe i cywilizacyjne.

Pozwolę sobie zacząć od europejskiego pojmowania szczęścia, które bardzo krótko, choć doniośle opisują powiedzenia. W Austrii mówi się, że «szczęśliwym jest ten, kto zapomni, czego nie można zmienić», Portugalczycy natomiast uważają, że «nie ma żadnego szczęśliwego życia, są jedynie szczęśliwe dni». W Niemczech podchodzi się do szczęścia nieco sceptycznie, o czym mogą świadczyć powiedzenia: «szczęście nie pomaga tym, którzy sobie sami nie pomagają» czy «nikt nie jest tak szczęśliwy, by mu niczego nie brakowało». Francuskie powiedzenia to np.: «rzadko się wie co to jest szczęście, ale najczęściej się wie co uszczęśliwia» i «szczęście składa się z pięknego konta bankowego, dobrej kucharki i bezproblemowego trawienia». Europejczykom na pewno przydałyby się interesujące interpretacji szczęścia z wiel-

kiego świata: «szczęście nawiedza dom, gdzie panuje miły nastrój» (z Japonii), «kto wymaga wiele od siebie, ten zazna wiele szczęścia» i «żaden zły człowiek nie jest szczęśliwym» (z Chin) oraz «kto ma strach przed nieszczęściem, nigdy nie zdobędzie szczęścia» (z Rosji) [Bartz].

Pod konkretnymi nazwami emocji w poszczególnych językach kryją się pojęcia specyficzne kulturowo i językowo. Różni badacze starają się tę specyfikę odnaleźć skupiając się na wybranych wycinkach rzeczywistości danej kultury. Autorka jednego z artykułów, do których udało mi się dotrzeć podejmuje próbę analizy znaczeń wyrazu 'szczęście' i jego pochodnych w rosyjskich przysłowiach o szczęściu. Przy pomocy tekstów folklorystycznych pokazuje specyficzne właściwości tła kulturowego wyrazu «szczęście». Autorce udało się dojść do ludowych wróżb i podań, które sygnalizują zmienność losu. I tak np. *Свинья на встречу – к счастью, Срослые брови сулят счастье, чью Заяц дорогу перебежит – к несчастью*. Wiele porzekadeł mówi również o tym, iż ze szczęściem należy się odnosić z ostrożnością, np.: *Счастью не вове верь, На счастье не надейся, czy Счастье не палка, в руку не возьмёшь*. Istota mądrości ludowej zawarta w tej grupie przysłów pozwala na sformułowanie konkluzji, że szczęście jest stanem najczęściej przypadkowym, zmiennym, chwilowym, przelotnym [Duszak, Pawlak 2005: 304]. W kulturze portugalskiej wysoko ceniona jest spontaniczność i otwartość wyrażania uczuć, a także głębokie przeżywanie i czas na to przeznaczony. Portugalskie słowo *saudade* (pol. tęsknota, melancholia, nostalgia) mimo, iż zaliczane do gamy emocji smutnych, jest Portugalczykom nieodzowne do szczęścia. Jeśli ktoś odczuwa *saudade*, to znaczy, że spotkało go w życiu, coś dobrego, za czym tęskni, i czego chciałby jeszcze kiedyś doświadczyć [Duszak, Pawlak 2005: 125].

Natomiast w kulturze starożytnej Grecji można zauważyć ewolucję dyskursu o szczęściu. Począwszy od szczęścia człowieka, o którym decydują siły natury (co ma miejsce w okresie archaicznym), kiedy to wewnętrzne życie człowieka, jego własne doznania i doświadczenia, nie są przedmiotem dyskusji; przez okres klasyczny, gdzie sytuacja ta ulega zmianie i wewnętrzne życie człowieka staje się istotnym elementem szczęścia, lecz to szczęście osobiste nie daje się oderwać od szczęścia wspólnoty; aż po czas, kiedy to człowiek żyjący w świecie absurdalnym, sam staje się autorem własnego szczęścia, istniejącego wyłącznie w obrębie jego duszy – jest to okres hellenistyczny. W okresie tym wyłoniło się kilka ważnych nurtów i szkół takich jak stoicka czy epikurejska, wg których (pomimo poważnych różnic zdań w wielu zasadniczych sprawach) szczęście polega na uwolnieniu się z lęku i znalezieniu wewnątrz własnej psychiki tego, co wystarcza do szczęścia [Duszak, Pawlak 2005: 11-13].

Z kolei wśród wybranych ludów sudańskich, człowiek pojmowany jest jako byt pozostający w ciągłej relacji z innymi, ktoś, kto nie istnieje bez wspólnoty, a tym bardziej nie może być bez niej szczęśliwy. Koncepcja szczęścia ludów afrykańskich zbudowana jest więc na ideologii wspólnotowości, nastawionej głównie na relacje z przodkami. Żeby to zrozumieć, trzeba poznać ich strukturę wspólnotową, odwieczne obrzędy, tradycje; dostrzec ich silny związek z religią [Duszak, Pawlak 2005: 33-37].

2. Pozajęzykowe znaki i symbole szczęścia. Język szczęścia, z całym kodem jego kulturowych przejawów, znajdziemy także w stroju. Np. w poezji barokowej, pisanej ręką bystrych obserwatorów przemian społecznych i zachowań kobiecych, a jednocześnie poezji mężczyzn szczęśliwych, którzy oddając hold ciału kochanki, z drobiazgową często szczegółowością analizują jego anatomię.

Wyjątkowo ciekawy opis elementów stroju kobiety baroku, a raczej bardzo późnego renesansu, dał John Donne w słynnym wierszu *Elegia XIX: Na idącą do łóżka*. Jest to wiersz, który od początku do końca opowiada o szczegółach garderoby. Kontemplacja rozbierającej się kobiety stanowi impuls do filozoficznych rozważań nad istotą pożądania i naturą kobiecości. Za pomocą słownictwa związanego z elementami stroju i biżuterii opisywane są nie tylko elementy anatomii kochanki, lecz także elementy anatomii uczuć, jakie buduje i jakim ulega kochanek. Jest to niemal opis striptease'u, pełen sprośnych aluzji, lecz także ciepłych żartów i obserwacji mężczyzny, który nie tylko pożąda, lecz i wielbi, nie tylko ciałem, lecz i umysłem. Podmiot liryczny to kochanek skory nie tylko do igraszek miłosnych, ale i słownych. Wiersz ten trudno jest zrozumieć bez znajomości szczegółów stroju kobiecego przełomu XVI i XVII wieku, innymi słowy – trzeba wiedzieć, z czego rozbiera się kochanka, żeby zrozumieć, co widzi i myśli mężczyzna [Duszak, Pawlak 2005: 268-269].

To, że swoisty słowny striptease odbywa się u progu spełnienia pożądania, powoduje, że jest to poezja mężczyzny szczęśliwego. Autorka artykułu tłumaczy zasadność analizowania tej poezji w ramach tematu, który brzmi: «Anatomia szczęścia», tym, że trudno jest znaleźć wiersz, który ściślej łączyłby te dwa pojęcia: anatomie kochanki oraz szczęście kochanka.

Szczęście wyrażane jest także poprzez muzykę. Z muzyką, jako pośrednikiem między tym, co ziemskie a tym, co boskie utożsamiano jedynie pozytywne emocje: radość, szczęście, zadowolenie, a także pojęcia takie jak nieśmiertelność i odradzanie się, zbawienie oraz wieczność, zdrowie, nasycenie. Przykładem, w którym muzyka jest nieodłącznie związana ze szczęściem jest kultura perska, w której muzyka od dawna zajmuje szczególne miejsce. Niezmiennie pozostało przekonanie, że muzyka obdarowuje ludzką duszę prawdziwą radością i szczęściem, niemożliwym do osiągnięcia innymi sposobami. Muzyką posługiwano się np. do celów terapeutycznych, co wymagało rozległej wiedzy na temat wpływu poszczególnych melodii i sposobu ich wykonywania na ludzką psychikę i zdrowie [Duszak, Pawlak 2005: 277].

3. Literackie wizje szczęścia. Szczęście przekazywane za pomocą poetyckich strof przede wszystkim kojarzy nam się z miłością. Szczęście w japońskiej miłości dworskiej było uczuciem niezwykle krucho i ulotnym. Miłość, aby mogła zaistnieć na kartach literackich opowieści i pamiętników dworskich, musiała przybrać postać uczucia nieszczęśliwego, wymagającego od zakochanych bohaterów wielu wyrzeczeń. Jednak pomimo zdecydowanej dominacji takiego wizerunku miłości, w wielu utworach można dostrzec, że mężczyzna z upodobaniem oddawał się przyjemnościom doznań zmysłowych będących

kwintesencją miłosego szczęścia. Kobiety natomiast odwoływały się głównie do świata marzeń, przeżyć onirycznych, w których częściej mogły odnaleźć krótkie i ulotne chwile szczęścia, doświadczając miłosnych uniesień [Duszak, Pawlak 2005: 257-264].

W zakresie tematyki szczęścia wchodzi takie zagadnienia jak konflikt pomiędzy szczęściem jednostki a szczęściem grupy, czy konflikt pomiędzy szczęściem a dobrem. Z kolei autorka jednego z tekstów wchodzących w skład książki «Anatomia szczęścia», skupia się na pozornie prostym pytaniu, które brzmi: Czym dla współczesnego, przeciętnego człowieka, uwikłanego w różne problemy życiowe, jest szczęście?

Pomocą w udzieleniu odpowiedzi na tak postawione pytanie, są wyniki badania przeprowadzonego w latach 2000-2004. Badaniu poddanych zostało 800 osób, wśród których można wyróżnić trzy grupy. **Grupa A** licząca 300 osób (w tym 150 mężczyzn i 150 kobiet) to studenci psychologii, logopedii, fizjoterapii, pedagogiki i filologii, kolejne 200 osób (100 mężczyzn i 100 kobiet), to **grupa B** w skład której wchodzi przypadkowo spotykane przez autorkę osoby w różnych sytuacjach społecznych, zaś pozostałe 300 osób (w tym 150 mężczyzn i 150 kobiet) to **grupa C** – pacjenci po wypadkach komunikacyjnych z różnymi rodzajami uszkodzeń mózgu i rdzenia kręgowego. W badaniach zastosowano autorską metodę badania – Indywidualną Skalę Szczęścia, w której 0 było zdefiniowane jako nieszczęście, natomiast 10 jako pełnia szczęścia. Badani mieli za zadanie zaznaczyć na skali ich obecny stan w zakresie szczęścia. Byli również proszeni o określenie, co dla nich oznacza nieszczęście (czyli 0 punktów) oraz pełnia szczęścia (czyli 10 punktów), [Duszak, Pawlak 2005: 53-64]. W ten sposób powstało 800 indywidualnych skal, które poddano zarówno ilościowej, jak i jakościowej analizie. Zbierano również komentarze badanych zarówno ustne jak i pisemne. Analiza ilościowa uzyskanych wyników pozwala stwierdzić, że w grupie A i B – zdecydowana większość (ok. 80%) oceniła swój obecny stan na osobistej skali szczęścia jako **7 punktów**. W grupie C – odpowiedzi były bardziej zróżnicowane, jednak wbrew oczekiwaniom aż 66% badanych również zakreśliło punkt 7, pomimo, że posiadali oni bardzo poważne problemy zdrowotne.

Liczba osób we wszystkich 3 grupach, która oceniła własny stan poniżej 5 punktów, była stosunkowo mała – co stanowczo nie pasuje do stereotypu «ponurego Polaka». Co ciekawe, żaden z badanych nie ocenił swojego stanu na 0 punktów, ani 10 punktów. Z wyników badań dotyczących informacji, czym dla danego badanego jest pełnia szczęścia wynika, iż badani ze wszystkich grup za pełnię szczęścia uznawali najczęściej posiadanie celu w życiu, poczucie, że cel ten jest osiągalny, oraz posiadanie kogoś bliskiego.

W grupie A wielu badanych podkreślało, że kryterium pełni szczęścia jest zdobycie wykształcenia, posiadanie dobrej pracy, rodziny, miłości oraz przyjaźni. W grupie B jako kryterium pełni szczęścia podawano – częściej niż w grupie A – sprawy związane z dobrobytem materialnych. Wymieniano tu posiadanie pieniędzy, domu, pracy oraz komfortu życia. W grupie C jako kryterium pełni szczęścia najczęściej podawano posiadanie rodziny lub opiekuna, oraz odzyskanie różnych zdolności utraconych wskutek wypadku czy choroby.

Jedną z najważniejszych obserwacji wynikających z zebranego materiału jest pewien paradoks, że dla zdecydowanej większości badanych ze wszystkich grup, szczęście jest związane przede wszystkim z posiadaniem potrzeb i celów. Na uwagę zasługuje fakt, że to nie *zaspokojenie* potrzeb i *zrealizowanie* celów stanowi ostateczny wyznacznik szczęścia, lecz *posiadanie* tych celów.

Szczęście samo w sobie jest celem. Człowiek nie posiada wrodzonego, naturalnego prawa do szczęścia, ale prawo do szukania własnego szczęścia. Reasumując – szczęście jest pojęciem dynamicznym, bardziej związanym z dążeniem do celu, niż z jego osiągnięciem. Jest czymś, co motywuje rozwój i zmiany, a nie cechą czy stanem mózgu, które daremnie staramy się uchwycić. Szczęście jest motorem rozwoju i ewolucji.

Z całą pewnością zarówno język jak i kultura, w przeważającej mierze determinują postrzeganie i wyrażanie emocji. Jednak można zaledwie spodziewać się, że członkowie tej samej grupy społecznej będą przedstawiać zbieżne typy zachowań i oczekiwań, ale nigdy nie będą one tożsame ze sobą w stopniu doskonałym. Jest to fizycznie i psychicznie niemożliwe nawet dla zamkniętych społeczeństw, gdyż mentalne przetwarzanie podawanej szeroko rozumianej wiedzy jest dodatkowo weryfikowane przez jednostkę z perspektywy jej dotychczasowych doświadczeń. Nie ma dokładnie dwóch identycznych odpowiedzi na pytanie: *Czym jest szczęście?* Termin ten ma bardzo szerokie pole semantyczne i zależy głównie od indywidualnej definicji. Można się spodziewać, że natrafimy na bardzo podobne definicje szczęścia, ale to i tak tylko «czubek góry lodowej problemu», gdyż dopiero złożenie w całość wszystkich, nawet najmniejszych odniesień do szczęścia dałoby szansę na całkowite wyjaśnienie tego terminu.

Z całą pewnością niezależnie od narodowości – ludzie mają potrzebę bardzo szeroko rozumianego szczęścia i indywidualnie różnie szeroko je definiują. Jednocześnie należy podkreślić, że są zauważalne pewne wyznaczniki szczęścia, takie jak: spełnienie w życiu osobistym i zawodowym, realizacja celów czy wewnętrzna harmonia, okazują się być uniwersalne, nawet jeśli nazywamy je na różne sposoby.

LITERATURA:

1. Bartz, B. Szczęście społeczeństwa celem polityki państwa, http://www.wodn.lodz.pl/wodn/images/stories/PE/PE_2011/pe0411_art.pdf.
2. Dider, J. Słownik filozofii, Przekład: K. Jarosz, Katowice 2006.
3. Dziamski, i S. Pojęcie szczęścia i jego paradoksy, Poznań 2001.
4. Tatariewicz, W. O szczęściu, Warszawa 2003.
5. Bartosiewicz, L. O szczęściu w przysłowiaach rosyjskich, [w:] Anatomia szczęścia emocje pozytywne w językach i kulturach świata, pod red. Anny Duszak i Niny Pawlak, Warszawa 2005.
6. MacQueen, B. Pojęcie szczęścia w kulturze starożytnej Grecji [w:] Anatomia szczęścia emocje pozytywne w językach i kulturach świata, pod red. Anny Duszak i Niny Pawlak, Warszawa 2005.
7. Różański, J. Szczęście jako życie w harmonii ze wspólnotą. Koncepcja szczęścia wśród wybranych ludów sudańskich, [w:] Anatomia szczęścia emocje pozytywne w językach i kulturach świata, pod red. Anny Duszak i Niny Pawlak, Warszawa 2005.

8. Hildebrandt, K. Rola stroju kobiecego w angielskiej barokowej poezji miłosnej i erotycznej, [w:] Anatomia szczęścia emocje pozytywne w językach i kulturach świata, pod red. Anny Duszak i Niny Pawlak, Warszawa 2005.
9. Kordzińska-Nawrocka, I. Miłosna arkadia w japońskiej kulturze i literaturze dworskiej, [w:] Anatomia szczęścia emocje pozytywne w językach i kulturach świata, pod red. Anny Duszak i Niny Pawlak, Warszawa 2005
10. Pachalska, M. Pojęcie szczęścia w neuropsychologii procesu, [w:] Anatomia szczęścia emocje pozytywne w językach i kulturach świata, pod red. Anny Duszak i Niny Pawlak, Warszawa 2005.
11. Wierzbicka, A. Mówienie o emocjach. Semantyka, kultura i poznanie, [w:] Język, umysł, kultura, wybór prac (red. J. Bartmiński), Warszawa 1999.

Мовні і культурні уявлення про концепт щастя

У статті розглядається зміст концепту щастя. Зокрема аналізується те, які головні чинники формують поняття щастя для конкретних мешканців Сходу і Заходу. Сприйняття концепту щастя представлено також з мовної точки зору, напр., у прислів'ях та літературі. Представлення поняття щастя у різних культурах проявляє значні відмінності у його мовному і культурному розумінні. У кожній культурі є потреба широкого розуміння щастя, це поняття інтерпретується по-різному, тому на питання, «що ж становить собою щастя?», неможливо відповісти однозначно. Тим не менше, результати анкетування ясно показують, що щастя пов'язане перш за все з наявністю потреб і цілей, незалежно від того, де ми живемо і ким являємось. Власне мова і культура є детермінантами щастя. Важливо те, що у турецькій, японській, грецькій, африканській, як і в багатьох європейських культурах, можна відзначити універсальні чинники щастя – такі, як успіх у особистому і професійному житті, реалізація поставлених цілей, а також внутрішня гармонія.

Ключові слова: концепт щастя, поняття щастя, чинники щастя, реалізація поставлених цілей.

Языковые и культурные представления о концепте счастье

В данной статье рассматривается содержание концепта счастья. В частности анализируется то, какие главные факторы формируют понятие счастья для конкретных жителей Востока и Запада. Восприятие концепта счастья представлено также с языковой точки зрения, например, в пословицах и литературе. Представление понятия счастья в разных культурах проявляет значительные различия в его языковом и культурном понимании. В каждой культуре есть потребность широкого понимания счастья, это понятие интерпретируется различным образом, поэтому на вопрос «что же представляет собой счастье?», невозможно ответить однозначно. Тем не менее результаты анкетирования ясно показывают, что счастье связано прежде всего с наличием потребностей и целей, независимо от того, где мы живём и кем являемся. Именно язык и культура являются детерминантами счастья. Важно то, что в культурах турецкой, японской, греческой, африканской, как и во многих европейских культурах, можно отметить универсальные факторы счастья – такие как успех в личной и профессиональной жизни, реализация поставленных целей, а также внутренняя гармония.

Ключевые слова: концепт счастья, понятие счастья, факторы счастья, реализация поставленных целей.

Language and cultural perceptions of the concept of happiness

In this article was raised the concept of happiness and in what way that happiness is defining by the chosen inhabitants from East and West. The perception of the happiness concept was represented from the perspective of the chosen countries for example in proverbs and literature. Those visions of happiness show us how many differences are in culture and language in word «happiness» in countries located so far from each other. Each of us has the necessity of happiness, even if everyone can interpret it on different way. The answer for the question «What exactly is happiness?» is not explicit and there isn't two the same definitions of happiness. However, the results of performed surveys clearly show that happiness is connected mostly with having needs and purposes no matter where we live or who we are. The language and the culture, which determinate the happiness, have the influence on expressing emotions. In Persian, Japanese, Greek, African and European culture we can see the universal determinants of happiness, such as: fulfillment in private and career life, realization of our purposes or equanimity.

Key words: concept of happiness, definition of happiness, determinants of happiness, realization of our purposes.

Отримано: 11.06.2013

Paulina Machulska

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Polska

KULTUROWY ASPEKT WSPÓŁCZESNYCH PRZYSŁÓW

W «Nowym słowniku języka polskiego» pod hasłem «współczesny» możemy znaleźć następujące wyjaśnienia: «1. Występujący, żyjący, istniejący w tym samym czasie, w którym istnieje ktoś innym, coś innego. 2. Istniejący obecnie; terażniejszy» [Dunaj 2005: 792].

W związku z tym w niniejszym artykule pod terminem «współczesne przysłowia» będziemy rozumieć nie przysłowia jako nowe twory (tzw. antyprzysłowia), a jako przysłowia tradycyjne, znane i aktualne odbiorcy, tzn. współczesne odbiorcy – te, które zostały z bogatej grupy jednostek paremicznych po ostrej selekcji, która miała miejsce przez lata.

W książce pt: «Teoria i historia kultury» (oryg. «Теория и история культуры») autorka E. M. Skworcowa kulturę, pojmowaną jako twórczość, dzieli na: przedmiotowo-praktyczną działalność (do której zalicza produkcję narzędzi pracy i codziennego użytku, a także technikę i organizację miejsca do życia), duchowo-praktyczną działalność (ekonomika, polityka, ekologia) i duchowo-teoretyczną działalność (język, mit, religia, sztuka, filozofia, nauka) [Скворцова 1999: 34].

Przysłowia i porzekadła jako elementy należące do języka przynależą do duchowo-teoretycznej działalności, jednakże mogą nawiązywać do innych składników tej grupy – mitu, religii, sztuki, filozofii, nauki.

Co tyczy się mitu, ciężko znaleźć w przysłowiach mit *sensu stricto*, jednakże, biorąc pod uwagę pewną mitologizację religii, która ma miejsce współcześnie, może on się pośrednio przejawiać w przysłowiach i porzekadłach pochodzenia biblijnego, a także tych związanych z religią. Mit pojmowany jako «pewna historia, grupująca fakty w ten sposób,

ze nabierają one ściśle określonego sensu (...). Opowiadana historia dotyczy zwłaszcza tego, co było na początku, opowiada o powstawaniu bogów, ludzi, światów (...)» [zob. Mit] znajduje swoje odzwierciedlenie w przysłowiach i porzekadłach pochodzenia biblijnego takich, jak: *Na początku było słowo; Z prochu powstałeś i w proch się obrócisz* – wypowiadane najczęściej z ironią, lekceważeniem mogą być najlepszym przykładem współczesnej mitologizacji religii (np.: *Na początku było słowo, a potem okazało się, że pisemna umowa jest niezbędna; Na początku było słowo, na końcu będzie niecenzuralny wyraz; Na początku było słowo, a później był chaos; Z prochu powstałeś i w proch się obrócisz – pierwszy przykład recyklingu; Z prochu powstałeś, więc się otrzep; Z prochu powstałeś i w proch się obrócisz – motto zakładu pogrzebowo-rusznikarskiego. Przecież nie można spisywać ludzi na straty*).

W polskim systemie paremicznym zauważa się dużą rolę Boga, np.: (bezpiecznie/dobrze) jak u Pana Boga za piecem, Bóg dał, Bóg wziął; Człowiek strzela, Pan Bóg kule nosi; Ani w Boga wierzy, ani się diabła boi. Jak Kuba Bogu, tak Bóg Kubie. Jak trwoga, to do Boga. Kto rano wstaje, temu Pan Bóg daje; Niech ci pan Bóg w dzieciach wynagrodzi; Gość w dom – Bóg w dom; Pan Bóg nie rychliwy, ale sprawiedliwy; Śmierć i żona od Boga przeznaczona; Strzeżonego pan Bóg strzeże, a także jego antypoda – diabła, np.: Gdy się człowiek spieszy, to się diabeł cieszy; Diabeł/licho nie śpi; Diabli go wiedzą; nie taki straszny diabeł, jak go malują.

Sfery sztuki dotyczą następujące przysłowia i porzekadła: Nie święci garnki lepią; Co wieś to inna pieśń; patrzy się jak wół na malowane na wrota; Tańczysz, jak ci zagrają; Kto śpiewa, dwa razy się modli – nawiązują one do rękodzieła, muzyki, tańca, śpiewu, które towarzyszyły ludziom od zarania dziejów. Przysłowia te niestety nie dają pełnego obrazu pojmowania przez ludzi sztuki, a tylko stanowią pewnego rodzaju zasygnalizowanie o tym, że również i ta sfera ludzkiej działalności przemknęła do językowego obrazu świata.

Jeśli zaś chodzi o sferę filozofii, tutaj można mówić o dość prymitywnej filozofii wiejskiej, która przybiera postać filozofowania, próby wytłumaczenia pewnych zjawisk, dotyczących ludzkiego losu (*Bóg dał, Bóg wziął* – w tym przypadku, wzmocnienie o pierwiastek religijny), niekiedy konstatacja pewnego faktu (np. w przysłowiu: *Biednemu to zawsze wiatr w oczy; Fortuna kołem się toczy; Bogatemu diabeł dzieci kołysz; Bogatemu to i byk się ocieli; Co dwie głowy, to nie jedna; Co dzień człowiek mędrszy; Co komu pisane, to go nie minie; Chytry dwa razy traci*), próba przewidywania pewnych zjawisk – *Co się źle zaczyna, to się dobrze kończy*, lub też wyznacza styl życia – *Czym chata bogata, tym rada; Dzieci i ryby głosu nie mają; Czego oczy nie widzą, tego sercu nie żal*.

Jeśli zaś chodzi o naukę – w przysłowiach mamy do czynienia z nauczaniem – przysłowia pouczają, dają wskazówki życiowe, mogą one wskazywać na to w sposób bezpośredni np.: *Czego się Jaś nie nauczył, Jan nie będzie umiał; Co bardziej dokuczy, to rychlej nauczy*, lub w sposób pośredni (na płaszczyźnie przenośnej), np.: *Co się odwlecze to nie uciecze; Co za dużo to niezdrowo; Dobry zwyczaj – nie pożyczaj (jeszcze lepszy – nie oddawaj)*.

Warto zauważyć, że granica między grupą przysłów i porzekadeł, nawiązujących do innych sfer działalności ludzkiej może być niewyraźna, jak to ma miejsce w przypadku filozofii i nauki, gdyż pewne jednostki paremiczne możemy zaliczyć jak i do pouczających, jak i wyrażających pewną filozofię, wszystko jednak wyjaśnia się na płaszczyźnie intencji mówiącego, np.: przysłowie *Zgoda buduje, niezgoda rujnuje* zawiera w sobie pewną filozofię rozważanie nad tym co dobre, a co złe i nad konsekwencjami tego, jednak powiedziane jako reakcja na zakończenie kłótni – poucza jej uczestników. Z drugiej strony – w przypadku porzekadła *Bóg dał, Bóg wziął* – mamy do czynienia do przynależności w/w jednostki zarówno do grupy, nawiązującej do religii (wiara w Boga jako istotę decydującą), jak i do grupy, nawiązującej do filozofii (próba wy tłumaczenia zjawiska niezależnego od człowieka).

LITERATURA:

1. Dunaj, B., Nowy słownik języka polskiego, Kalisz 2005.
2. Mit, [w:] Słownik terminów literackich, pod red. J. Sławińskiego, Wrocław, 1988.
3. Скворцова, Е.М., Теория и история культуры, Москва 1999.

Культурний аспект сучасних прислів'їв

У статті автор звужує сферу дослідження до сучасних прислів'їв і приказок, котрі розуміє як актуальні для сучасного користувача. На основі схеми О.М. Скворцової прислів'я і приказки включено до духовно-теоретичної діяльності, до котрої належать також: мова, міф, релігія, мистецтво, філософія і наука. Автор намагається показати зв'язки мовної сфери (до якої належать прислів'я і приказки) з іншими складовими духовно-теоретичної діяльності.

Ключові слова: сучасне прислів'я, сучасна приказка, культура.

Культурный аспект современных пословиц

В данной статье автор сужает сферу исследования до современных пословиц и поговорок, которые понимает как актуальные для современного пользователя. На основе схемы Е.М. Скворцовой включает пословицы и поговорки в духовно-теоретическую деятельность, к которой принадлежат: язык, миф, религия, искусство, философия и наука. Автор пытается показать связи языковой сферы (к которой принадлежат пословицы и поговорки) с другими составляющими духовно-теоретической деятельности.

Ключевые слова: современная пословица, современная поговорка, культура.

The cultural aspect of modern proverbs

In this article, the author determines the field of study which she restricts to modern proverbs and sayings that are understood as up-to-date and contemporary with a receiver. On the basis of E. M. Skworcowa's scheme, the author categorizes proverbs and sayings as spiritually-theoretical activity. This activity includes: language, myth, religion, the arts, philosophy and science. The author attempts to show a connection between a part of linguistic sphere (which includes proverbs and sayings) and other components of spiritually-theoretical activity.

Key words: modern proverb, modern saying, culture.

Отримано: 15.06.2013

ЦВЕТ КУЛЬТУРЫ – СИМВОЛИКА КРАСОК РАЗЛИЧНЫХ КУЛЬТУР

Каждый народ имеет своеобразную, особую культуру. Разумеется, часто его культура похожа на культуры других, родственных народов, но на самом деле она свойственна только одному народу [7].

С давних времён люди, создавая такую же культуру, пользовались цветами, придавая им особый смысл и значение [5]. Благодаря тому весь мир полон красок, которые имеют свои значения, закреплённые в культуре, а их значения основываются на чувственной ткани (например: красный цвет повышает пульс, давление, прилив крови к коже, потому что, по мнению М. Люшера, ещё с первобытных времён этот цвет символизирует опасность атаки и нападения). Часто символика цветов имеет противоположные значения [1]. Она формировалась (и далее формируется) на протяжении веков. Этот процесс зависел от окружающей среды, обычаев, традиций, эстетических норм, темперамента народа и религиозных воззрений посредством того или иного цвета костюма, предметов быта и цвета, использованного в произведениях искусства. Начиная от каменного века, первые космогонические символы, магические обряды и ритуалы вызвали появление цветовых систем. Тогда особое значение имели: белый, чёрный и красный, так как, именно такими цветами были сделаны наскальные росписи и росписи в пещерах. Эта «цветовая триада» была первичной, имела магический и символический смысл и поэтому её цвета обладают до сих пор самыми противоречивыми значениями в различных культурах и религиях. Во время Средневековья существовала строгая религиозная догматика, в которой каждый цвет соответствовал канону религии. Кроме того цвет олицетворял социально-функциональное и половозрастное деление общества (например: в Европе категории цветов соответствовали сословиям общества). На формирование цветовой системы повлияла и живопись, в том числе церковная иконопись. Установленные каноны строго определяли краски настенных церковных росписей и икон. В основном это были белые, синие (голубые), оранжевые, зелёные и золотые тоны. Белая одежда Христа как символ чистоты и отсутствия греха, синий плащ Богоматери, символизирующий небо, а красное платье как символ её великой материнской любви. Потом появился фиолетовый цвет как символ страдания и страсти [3].

Цвета окружающей нас среды помогают нам воспринимать внешний мир. Этот процесс начинается уже с детства, когда ребёнок познаёт окружающий мир посредством, именно, цвета [3]. Чтобы доказать о противоречивости цветов в рамках разных культур, следует подробно ознакомиться со значениями основных цветов: белый, чёрный, красный, жёлтый, оранжевый, голубой, зелёный и фиолетовый [6].

Белый: радость и траур

Белый цвет в западных странах отождествляется с невинностью, божественностью, чистотой, порядком, свежестью, вообще с тем, что положительное и весёлое. Белый является цветом гармонии, покоя, равновесия. Помогает избавиться от отрицательных чувств, эмоций. Белая одежда свидетельствует о эlegantности и тщательном уходе за имиджем. Символизирует также открытость, искренность и оптимизм. Белое облачение папы римского и литургические облачения (крещение, причастие, бракосочетание) ассоциируются с близостью бога и небес. Совсем другим значением белый цвет обладает в культурах Востока, где появляется как свойственная смерти или трауру. В Индии обозначает печаль и траур, но также является символом святости и чистоты. В Китае белый относится, с одной стороны, к девственности и чистоте, но с другой символизирует старость. В Японии обозначает молодость, отсутствие опыта (белый пояс в каратэ), наивность [6]. Поэтому же в большинстве восточных стран на похороны принято одевать белое (при ведении бизнеса придётся заменить «западную» белую рубашку на что-нибудь другое) [2]. В африканских культурах белый является цветом демонов [6].

Чёрный: траур и счастье

Значение чёрного в европейской культуре имеет отрицательный оттенок и обозначает печаль, траур, смерть. Ассоциируется со злом, адом, сатаной, страданием. В религии чёрный считают цветом греха, но и смирения. Доминирование чёрного цвета может негативно, депрессивно и мучительно влиять на человека, усиливать беспокойство, печаль, даже злобу. Интересным фактом является и положительная символика этого цвета. Ведь люди, которые одеты в чёрную одежду воспринимаются как сильные, властные, самоуверенные, таинственные. Так как, чёрный это цвет достоинства, эlegantности, формализма. Чёрная одежда подчёркивает престижность [6]. В Таиланде является цветом неудач [2]. Хотя в отношении к чёрному преобладают отрицательные ассоциации, то в некоторых культурах он имеет вполне противоположное значение. В Китае обозначает счастье. Для японцев – зрелость, благородство и жизненный опыт. Для индейцев является цветом жизни [6]. Для австралийских аборигенов – цвет земли, ритуалов и людей [2]. То же самое в Египте, где существуют ассоциации с животворным илом реки Нил [4].

Красный: агрессия и радость

Красный является цветом энергии. Его ассоциируют с похотью, но также с любовью, теплом, жизненностью. Отрицательная символика красного это агрессия, насилие, злоба, стремительность, война, кровь. Красный цвет добавляет храбрости, самоуверенности, вызывает хищную натуру [6]. В России это мужество и красота (в Древней Руси «красный» означал просто «красивый») [2]. Но как все цвета, в зависимости от культуры вызывает противоречивые ассоциации. В Индии, либо в Китае красный симво-

лизирует радость, энергию и обилие. И хотя в Китае, на Ближнем Востоке и в Индии невесты надевают платья красного цвета, то в Южной Африке именно он является цветом траура [6].

Жёлтый: оптимизм и траур

В западном мире цвет оптимизма и радости. В большой степени он возбуждает положительные ассоциации как: радость, улыбку, энергию, жизненность, счастье, движение (расцветка такси в США). Он связан тоже с учёбой и силой. Однако жёлтый имеет и негативный оттенок как символ трусости, скупости, слабости. В общем содержит в себе положительную окраску, но для греков это цвет печали, в Египте и Иордании – траура. В Китае жёлтый является символом империи, а в Японии обозначает мужество, смелость и силу [6]. А в Индии этот цвет отождествляется с торговлей и сделками [2].

Оранжевый: дружба и креативность

Тёплый, оптимистический, радостный цвет. С ним ассоциируется солнце, цитрусовые фрукты, свежесть, освежение и власть. Способствует креативности, хорошему настроению, активности. Кроме того является цветом молодости и дружбы. Оранжевый связан с буддизмом и индуизмом [6]. Что касается религиозного аспекта, то в Ирландии оранжевый тоже имеет религиозный подтекст, тесно связанный с протестантизмом [2]. В Японии и Китае его соединят с чувствами и любовью, а для индейцев обозначает семейные взаимоотношения. Особое значение приобрёл благодаря «Оранжевой революции» на Украине как символ общего сопротивления против тирании [6].

Голубой: успокоение и свобода

Цвет покоя, гармонии, свободы, доверия, верности, но и бесконечности и тоски. Голубой призывает ассоциации с водой, небом, свободой и холодом. Его отождествляют со знанием, мудростью и профессионализмом, а в религиозном аспекте ассоциируют с небом и тематикой божественности [6]. Китайцы считают его символом бессмертия, а в Иране и Мексике, в свою очередь, символизирует скорбь и траур.

Зелёный: равновесие и надежда

Этот цвет приводит в состояние спокойствия, улучшает настроение, снимает стресс, способствует достижению гармонии, противодействует депрессии. Ассоциируется прежде всего с природой, экологией и окружающей средой. В психологическом контексте обозначает свежесть, регенерацию, возрождение, жизненность, бодрость, энергию, здоровье, равновесие и надежду. Что касается отрицательной стороны, в основном здесь включаются: зависть, отсутствие опыта, случайность. Во многих культурах зелёный цвет считается счастливым [6]. Например, в США он связанный с благосостоянием, богатством и престижем (зелёный цвет доллара) и с Днём святого Патрика (тоже в Ирландии) [2], для португальцев символизирует надежду. Жители Японии счита-

ют зелёный цветом вечной жизни. Похожая точка зрения существует в рамках ислама – спасение и рай после смерти человека. Зелёный появляется на флагах исламских стран, а также полах мечетей, так как, он был любимым цветом Магомета. Кроме того в Азии представляет собой болезнь. В Китае это тоже бесчестье, а в Северной Африке – коррупция [6].

Фиолетовый: ностальгия и мистицизм

С одной стороны фиолетовый ассоциирующийся с таинственностью, достоинством, роскошью, великолепием, но с другой связанный с ностальгией и способствующий задумчивости. В Японии обозначает социальный статус. В Таиланде имеет значение траура [6].

Надеюсь, что вышеуказанный краткий обзор показывает важность, и одновременно, противоречивость цветов в рамках разных культур. Следует помнить, что цветовая символика играет важную роль в отношениях с человеческой психикой, а это только «верхняя часть айсберга» всех этих взаимосвязей.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Кудрина А. В., Мещеряков Б. Г., Семантика цвета в разных культурах [в:] Психологический журнал Международного университета природы, общества и человека «Дубна», 2011 № 1, с. 2, <http://www.psyanima.ru/journal/2011/1/2011n1a1/2011n1a1.pdf> [22.07.2013].
2. Цвета и их значение в мире, [в:] Учите языки вместе с World Speaking!, <http://blog.worldspeaking.ru/tsveta-i-ih-znachenie-v-mire/> [23.07.2013].
3. Хугаева З. Г., Символика цвета в различных культурах, [в:] Библиотека – учебные материалы, http://bib.convdocs.org/v39715/символика_цвета_в_различных_культурах [21.07.2013].
4. Barwa czarna, [в:] Wikipedia.pl, http://pl.wikipedia.org/wiki/Barwa_czarna [22.07.2013].
5. Jurek K., Znaczenie symboliczne i funkcje koloru w kulturze, [в:] «Kultura – Media – Teologia», 2001 (6) № 2, с. 68, http://www.kmt.uksw.edu.pl/media/pdf/kmt_2011_6_bezspadow_jurek.pdf [21.07.2013].
6. Kolor biały może oznaczać żalobę, czarny – szczęście, [в:] iWoman.pl, <http://www.iwoman.pl/trendy/design/kolor;bialy;moze;oznaczac;zalobe;czarny;-;szczescie,163,0,610211.html> [22.07.2013].
7. Naród a kultura – kilka refleksji na marginesie 80-tej rocznicy, [в:] Civitas Christiana, http://civitas.org.pl/articles.php?article_id=41 [22.07.2013].

Колір культури – символіка кольорів різних культур

У кожного народу є своя культура, властива тільки йому. У неї закріплена колірна система, колірна символіка, тобто у кожного кольору є певні значення для даної культури. Кольори як символи формувалися протягом століть за допомогою різних чинників: навколишнього середовища, традицій, ритуалів, релігійних поглядів і т.д. Тому в рамках кількох культур ми можемо зіткнутися з різними, часто суперечливими, значеннями.

Ключові слова: культура, колірна система, колір, символ, значення, суперечність, різниця.

Kolor kultury – symbolika kolorów różnych kultur

Każdy naród ma swoją kulturę, która jest właściwa tylko dla niego. W niej zakorzeniony jest system kolorów, symbolika kolorów, czyli każdy z kolorów ma określone znaczenie dla danej kultury. Kolory jako

symbole formowały się na przestrzeni wieków poprzez różne czynniki: otaczające środowisko, tradycje, rytuały, poglądy religijne itd. Dlatego też w obrębie kilku kultur możemy spotkać się z różnymi, często sprzecznymi, znaczeniami.

Słowa kluczowe: kultura, system kolorów, kolor, symbol, znaczenie, sprzeczność, różnica.

The colour of culture – the symbolism of colours of different cultures

Every nation has its own culture, which is applicable only for him. It is entrenched in the colour system, colour symbolism, so each colour has a specific sense for the culture. Colours as symbols were formed over the centuries by various factors: surrounding environment, traditions, rituals, religious beliefs, etc. So within a few cultures can meet with the various and often contradictory senses.

Key words: culture, colour system, colour symbolism, colour, symbol, sense, contradiction, difference.

Отримано: 20.06.2013

Іван Прокіпчук

КГПІ ім. Т.Г. Шевченка, Україна

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА СЕМАНТИКА ЧЕРВОНОГО І ЧОРНОГО В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Постановка проблеми у загальному вигляді, її актуальність та зв'язок із науковими завданнями. Кожне суспільство екстеріоризує за допомогою мови національно-детерміновані уявлення про кольоровий спектр, що функціонують як елементи культурного коду, знаходячи відображення у моді, мистецтві, рекламі, хоча поняття кольору при цьому зберігає свою універсальність [Пастушенко 2007: 54; Романчик 2009: 48]. Проте, не дивлячись на зміцнення контактів між суспільствами, окремі лінгвокультури не мають вербалізованих найменувань певних колоративів [Вежбицька 1996: 231], а також різняться в аспекті їх змістового наповнення та символічного функціонування, зумовлюючи цим самим актуальність досліджень в інтердисциплінарному вимірі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Насправді, колір – це просте явище природи [Академія кольору], але разом із дослідженнями вчених (Зборовська Н., Вежбицька А., Венкель Т.) до людства прийшло істинне розуміння цього багатогранного феномена культурології та соціолінгвістики.

Вивчення кольору у **фізиці** розпочалося у 1666р. і пов'язано з ім'ям І. Ньютона, який довів, що колір виникає у результаті взаємодії білого світла з матерією. Згодом почалося вивчення довжини хвилі світла та матеріального вираження електромагнітних коливань довжин певних хвиль та частот [Ісаак Ньютон, Вікіпедія].

Для **хімії** характерним є дослідження структури кольорових сполук.

Психологія розглядає можливості впливу кольору на людей. Вчені виокремлюють фізіологічну та психологічну складові його впливу, тобто ідеальне (психічне), пов'язується із матеріальним

(фізичним чи фізіологічним) через емоції та почуття [Академія кольору], внаслідок яких виникають колірні асоціації. Також кольори мають неоднакову здатність викликати психічні реакції, оскільки у кожного колір асоціюється із конкретним образом, чи річчю, подією у його житті та знаходиться у підсвідомості людини. Осмислення гармонії кольорів у природі дає поштовх до розвитку нових наук, пов'язаних з їх використанням (*фізіологічна оптика; вчення про психологічний вплив кольору*).

Відповідно до швейцарського психотерапевта ХХ ст. **М. Люшера**, *чорний* колір вказує на ту чи іншу форму екстремальної поведінки, протест людини проти існуючої ситуації та готовність діяти нерозумно та безрозсудно; *червоний* позначає довірливу, але дуже емоційну та агресивну людину, адже останній символізує енергію, життєву силу, творчу натуру, активну діяльність, прагнення до успіху, лідерства, бажання всіх життєвих благ. Невизнання червоного означатиме фізіологічне та нервово стомлення [Академія кольору].

Вплив кольору вивчається і у **медицині**. Широкого застосування набуває кольоротерапія. Хвороба, яка ґрунтується на нездатності людини розпізнавати один або кілька кольорів отримала назву дальтонізм (від імені англійського вченого Д. Дальтона).

З різних ракурсів досліджують колір і у **лінгвістиці**, зокрема:

1) символіка колоративів у християнстві, їх подвійна аксіологія [Огуй 2012: 97];

2) колоративи як чинник формування людського світогляду, культурної та мовної картин світу загалом, особистісне сприйняття навколишніх реалій [Пастушенко 2007: 57];

3) кольорофразеологізми (КФ) як дзеркало національно-культурних особливостей громадського, духовного життя народу, його психології, історичного та економічного розвитку [Сорохан 2010];

4) неологічні процеси в мові. Поява широкої колірної гами, яка спостерігається сьогодні, спричинює й виникнення нових кольоронайменувань (КН). Серед їх числа – колоративи із вторинною колірною семантикою, тобто лексичні одиниці утворені від іменників (зазвичай прикметники), які отримали вторинну семантику в якості похідних від основного значення ад'єктива (англ. *amethyst* «аметистовий», *amaranth* «амарант», *carrot* «морквяний», *cobalt* «кобальтовий», *coffee* «кофейний», *indigo* «індіго», *peach* «персиковий», *sand* «пісочний»; укр. *азарин*, *амарант*, *індіго*, *кармазин*, *лайм*, *пурпур*, *сеня*, *умбра*, *фернамбук*, *фуксія*, *янтар*) [Кудря 2008].

Отже, **метою** статті є зіставлення національно-культурних особливостей семантизації червоного і чорного в українській та англійській мовах.

Завдання статті:

- визначити змістове наповнення колоративів *червоний* та *чорний* у зіставному аспекті;
- проаналізувати лінгвокультурні особливості функціонування даних кольоропозначень у двох мовах.

Наукові результати. На думку Р. М. Фрумкіної [Фрумкіна 1984: 14], значення «імен кольорів» можна описати за допомогою їх **тлумачення**. Основним значенням в англійській і українській мовах лексем *red* та *червоний* є репрезентація одного із основних у кольоровій гамі кольору, що прототипно співвідноситься із забарвленням крові, її відтінків, а також із барвою вишні, помідора та рубіна. У двох мовах даний колоратив уживається як складова частина ботанічних, зоологічних, технічних, хімічних та інших назв, термінів (ботан. *Червона Книга* та політ. *Red Book*) [Red, Webster's Online Dictionary; Бусел 2005: 1597]. Серед аломорфних ознак мають місце такі:

Англ. мова (<i>red</i>)	Укр. мова (<i>червоний</i>)
Відображаючий насильство та кровопролиття.	<i>перен., політ., іст.</i> Який стосується революційної діяльності; пов'язаний із радянським соціалістичним ладом; <i>заст.</i> Червінець.

Наявність спільних ознак у лексем *red* та *червоний* («колір крові, вишні, помідора, рубіна») вказує на однакове сприйняття колоративу представниками двох етносів; аломорфні ж значення («пов'язаний із радянським соціалістичним ладом, насильницький») свідчать про різні історичні та суспільні умови формування поняття червоного. В українській мові семантична ознака «революційний» передбачає докорінні зміни, перетворення, при чому не лише за допомогою кровопролиття та насильства (*помаранчева революція; оксамитова революція*).

Лексеми *black* та *чорний* [Black, Webster's Online Dictionary; Бусел 2005: 1605] в українській та англійській лінгвокультурах мають такі ізоморфні тлумачення: 1. Максимально темний ахроматичний колір. // Відсутність будь-якого кольору. 2. Колір сажі, вугілля. 3. Расова група африканського походження (на півдні від Сахари), що має темний колір шкіри; *розм.* негр. 4. *заст.* За упередженнями уявленнями – чарівницький, чаклунський, пов'язаний з нечистою силою; аморальний та безчесний. 5. *перен.* Який не викликає схвалення; поганий, негативний, ганебний. 6. Забруднений. 7. Позбавлений світла, або нездатний його відображати, темний. 8. Огорнутий, оповитий темрявою, дуже темний, похмурий. 9. Позв'язаному злий, жорстокий, сумний, згубний, жахливий. 10. Різко іронічний чи зловісний (чорний гумор). Крім того, опрацьований лексикографічний матеріал засвідчив, що даний колоратив має широкий ряд аломорфних значень:

Англ. мова	Укр. мова
Який не дає жодної надії; Події, що мають вкрай невдалі наслідки, приносячи розорення; Темне обличчя «налите кров'ю».	<i>у знач. ім.</i> чорна, <i>розм.</i> Те саме, що в'язниця; Виготовлений з темного житнього борошна; Темноволосий і смуглий; чорнявий; Непрофесійний, підсобний, важкий фізично (про роботу, працю); Не головний, не парадний, (про вхід, приміщення); <i>спец.</i> Необроблений чи оброблений частково, начорно.

Таким чином, центральні значення лексем є ізоморфними у двох мовах («темний ахроматичний колір, колір сажі, вугілля, радова група африканського походження» і т.д.), а відмінності спостерігаються на периферії семантичної структури лексем *black* та *чорний* або у відтінках значень.

Певний ключ до розуміння сучасного змістового наповнення колоративів міститься в **етимології**. Слово **red** походить від староанглійського *rēad*, що співвідноситься із прото-германським *rauthaz* та прото-індоєвропейським коренем *reudh*. На мові санскрит слово *rudra* означає «червоний». Від 1297 р. асоціюється із революційною політикою у Європі, отримавши новий імпульс у 1793 з прийняттям червоного фрігійського ковпака, символу Французької Революції. Перше конкретне політичне посилення в Англії зареєстровано в 1848, у новинах Другої Французької Республіки. Як синонім до слова «більшовик», лексема фіксується з 1917р. З 1849р. *червоне світло* використовується як знак «стоп», *червоний день календаря* позначає день святого, що відзначається у церковних календарях червоними буквами, а *червона кулька* з 1927р. у залізничному жаргоні означає «експрес» [Online Etymology Dictionary; J.T. Shipley 1979: 298].

Діахронічний розвиток фіксує також зв'язок колоратива «червоний» із прототипом вогню, адже вогонь для язичників уособлював основне Божество, шест, якому ті поклонялись (норв. *roda* – «шест»). Червоний колір – це перший колірний круг («кольорова чакра») у палаючому священному вогні [Маковский 1999: 299].

Назви кольорів українській мові, за дослідженням О. Крижанської, «у своєму розвитку пройшли шлях від іменника, що означав конкретний предмет, через назви якості, властивої даному предмету, до поняття якості, де вже немає предмета» [Крижанська 2007]. Так, українське червоний сягає праслов'янського *črvenъ*, *črljъnъ*. У давньоруській мові червь – «черв'як», «червона фарба», бо червець – один із різновидів черв'яка, в епоху Середньовіччя був головним джерелом видобутку фарби [Іларіон митр. 1994: 482]. Як наслідок, назва кольору виникла на основі назви барвника. Походження КН червоний від іменника характерне тільки для української мови.

Black походить від староанглійського *blæc* «темний», що співвідноситься із прото-германським **blakaz* «спалений» та коренем **bhel-* «світити, спалахувати». Як *епітет*, що характеризує колір кави, вперше зареєстрований у 1796 році. В 14 столітті у лексеми з'являються такі значення, як «жорстокий, страшний, злий», «колір гріха і печалі», а з 1580 р. – «з темними цілями, злякисний» [Black, Online Etymology Dictionary].

Колоратив *чорний* розвинувся із древньоруського *чернь*, *чьрньи* внаслідок зміни *e > o* (після *ч*), що сягає праслов'янського **čьrтъ*. З XIII ст. лексема *чернь* означає «простий народ, найнижчий прошарок суспільства», а з XVIII ст. *чернець* – це «монах» [Циганенко 1989: 480].

Таким чином, у процесі діахронічного дослідження було виявлено співвіднесеність англійських колоративів *red* і *black* із про-

тотипом вогню. В українській мові наявність спільних ознак в етимології КН *червоний* і *чорний* не зареєстровано.

На сучасному етапі образом ЧЕРВОНОГО в КФ англійської та української мов виступають [Баранцев 2005: 813; Номис 1993: 576; Пазяк 2001, 118-119]:

	англ.	укр.
Омар (рак)	<i>red as a lobster</i>	<i>червоний, як рак</i>
Вишня, троянда	<i>red as a cherry (або a rose)</i>	<i>рожа (ружа)</i>
Мак	<i>red as a poppy</i>	<i>червоний, як маків цвіт, зашарівся, як маків цвіт</i>
Індик	<i>red as a turkey-cock</i>	<i>червоний, як індик</i>
Кров	<i>red as blood</i>	<i>червоний, як кров</i>
Вогонь (жар)	<i>red as fire</i>	<i>червоний, як вогонь, вогняно-червоний</i>
Калина	–	<i>червоний, як калина</i>
Півонія	–	<i>червоний, як півонія</i>
Ягода	–	<i>червоний, як ягода</i>
Кармазин	–	<i>червоний, як кармазин</i>
Кат	–	<i>червоний, як кат</i>
Вампір (упир, діал. опир)	–	<i>червоний, як опир</i>
Суніці	–	<i>червоний, як суніці</i>
Дівчина	–	<i>червоний, як дівчина</i>
Свіжа рана	–	<i>червоний, як свіжа рана</i>

Образом ЧОРНОГО є [Баранцев 2005: 139; Чорний. «Словники України» on-line; Пазяк 2001: 119-120]:

	англ.	укр.
Туз винової масті	<i>black as the ace of spades</i>	–
Пекло	<i>black as a hell</i>	–
Чорнило	<i>black as ink</i>	–
Янтар	<i>black as jet</i>	–
Опівніч	<i>black as midnight</i>	–
Капелюх	<i>black as my hat</i>	–
Гріх	<i>black as sin</i>	–
Вугілля	<i>black as coal</i>	<i>чорний, як вугіль</i>
Ворон	<i>black as a crow</i>	<i>чорний, як ворон</i>
Воронове крило	<i>black as a crow's wing (raven's wing)</i>	<i>чорний, як воронове крило</i>
Смола	<i>black as pitch</i>	<i>чорний, як смола</i>
Нічка	<i>black as night</i>	<i>чорний, як нічка</i>
Сажа	<i>black as soot</i>	<i>чорний, як сажа</i>
Хмара	<i>black as thunder cloud</i>	<i>чорний, як хмара</i>
Земля	–	<i>чорний, як земля</i>
Гадюка	–	<i>чорний, як гадюка</i>
Галка	–	<i>чорний, як галка</i>
Гарап	–	<i>чорний, як гарап</i>
Гуси	–	<i>чорний, як гуси</i>
Дідько	–	<i>чорний, як дідько</i>

Мара (привид, нечиста сила)	–	чорний, як мара
Негр	–	чорний, як негр
Віл	–	як чорний віл, як чорний віл на ногу наступив

Лексикографічні джерела [Удовиченко 1984: 251-252; Баранцев 2005: 813] подають ряд фразеологічних словосполучень, які мають синонімічне значення в обох мовах: англ. *red cock*, укр. *червоний півень* – «повна втрата чогось, пожежа»; англ. *red cock will crow in his house*, укр. *пустити червоного півня, червоного півня підпускати, (червоного когута пустити)* – «підпалити, спалити кого-небудь; помститися». Характерними тільки для українського народу є вирази: *червоний куток* – «приміщення у будинку громадського користування, відведене для проведення політичної та культурно-освітньої роботи»; *червоною ниткою (стрічкою) проходити* – «бути основним, головним, провідним у чому-небудь»; *червона юшка* – «кров»; *омити червоною юшкою* – «з кров'ю».

Стійкі словосполучень, які мають у своєму складі лексему *red*, у лінгвокультурному просторі західноєвропейської країни стосуються передусім політичної та військової сфери: *the Red Book* – «червона книга» (довідник, який містить у собі основні відомості про представників англійських правлячих класів; заст. список осіб, що знаходяться на цивільній державній службі або що одержують державну пенсію); *the Red Book of the Exchequer* – «червона книга міністерства фінансів» (збірник різноманітних документів, що відносяться до XIII ст. і зберігаються у міністерстві фінансів Англії); *red coat* – заст. «англійський солдат»; *the red-coated gentry* – заст. «британські, англійські солдати»; *red hat* – «кардинальський капелюх»; перен. «звання кардинала»; *red tab* – жарг. «штабний офіцер». У суспільному житті мають місце вирази: *red-letter day*: 1) «свято» (день, позначений на календарі червоним кольором); 2) *перен.* «святковий, радісний, пам'ятний день»; *red-light district* – «район публічних домів», *red blood* – «фізична сила», «можливість»; *red ink* – «дешеве червоне вино»; *red man* – «індієць».

У англійській фразеології *black and blue* позначає людину у синцях та спиртний напій. Найтемніший колір часто розглядається в опозиції *чорне/біле*: *black and white*: 1) «чорно-білий фільм»; 2) «малюнок пером». Така дихотомія спостерігається у культурі українців також: *видати чорне за біле* «витулумачити що-небудь не так, як є в дійсності, а навпаки»; *чорним по білому (написано)* «цілком виразно, чітко, недвозначно». У суспільно-політичному фразеологічному просторі англійців мають місце вирази: *the black book* – «чорна книга» (список, до якого заносять прізвища осіб, що підлягають покаранню); *the Black Book of the Admiralty* – заст. «чорна книга військово-морського міністерства» (звід законів щодо керівництва англійським військово-морським флотом); *the Black Belt* – амер. «чорна зона», південні райони США, в яких проживає негритянське населення; *black-coat brigade* – розм. «канцелярські робітники»; *Black Code* – «Чорний кодекс» (рабовласницькі зако-

ни до скасування рабства); *the Black Death* – «чорна смерть» (епідемія чуми в Європі 1348-1349pp.); *black diamonds* – «чорне золото» (кам'яне вугілля); *black gold* – «чорне золото» (нафта) та ін. Англійське *the Black Maria* – «тюремний арештантський фургон; тюремна арештантська машина», має відповідник в українській мові – *чорний ворон*. Серед переносних вживань, де колоратив *чорний* має значення «важкий», слід виокремити такі: англ. *black day* (=rainy day), *black year*; укр. *чорна робота, на чорний день, чорна година*. Чітко виділяється група фразеологізмів, які вказують на магічну та духовну сторони життя: *black coat* – «священик»; *black conscience* – «чорна, нечиста совість»; український відповідник – *чорна душа*; *black friar* – «монах-домініканець»; *black gown* – «чорна сутана», католицький священик; *black magic* – «чорна магія» (чародійство з допомогою нечистої сили, диявола). Щоб охарактеризувати злочинну діяльність в українській мовній культурі є вираз *чорне діло*. *Чорний хід* – це вхід до будинку з двору, а про неприємну розмову, сварку між ким-небудь говорять: *пробігла чорна кішка* [Удовиченко 1984: 89; Баранцев 2005: 139-140].

Аналіз етимології та фразеології дозволив визначити такі основні асоціації, які сформувались у двох лінгвокультурах щодо ЧЕРВОНОГО та ЧОРНОГО: *червоний* → кров → вогонь → насильство; *чорний* → темнота, страждання, «нечисть». Хоча сприйняття та вербалізація кольорової гами має відтінки відповідно до національних традицій.

Символізм ширше розглядає ці колоративи. В англійській мовній свідомості, на відміну від східноєвропейської, червоний колір стоїть на другому місці: «чорний, червоний, білий, зелений» [Уфимцева, 1995: 155].

Червоний – символ крові й вогню, бо це – гарячий колір. У ньому – всі сторони життя: з одного боку, червоне символізує радість, красу, любов і повноту життя, а з іншої – ворожнечу, помсту, війну; зв'язується з агресивністю і плотськими бажаннями. Червоний колір – символ Божої любові до людей. З філософської точки зору, стихія червоного кольору – вогонь, а планета – Марс (планета бога війни). Його дні: вівторок, бо тоді треба багато енергії для початку і звершення нових справ, і четвер, бо цього дня було видано Ісуса Христа на хресні страждання... [Багнюк 2009: 691]. Однак, червоний – це також мамина любов, захист, здоров'я, активність, привертання уваги [*Символіка КОЛЬОРУ*].

За припущенню англійського етнолога В. Тернера, чорний колір пов'язується з несвідомим станом, тобто з досвідом затьмарення, затемнення свідомості. *Чорний* – символ темряви, зла і смерті, процесів гниття і затемнення. Однаково приховує і робить подібними Істину і Хибу, Красу і Потворність, Правду і Кривду. Для нього немає між ними відмінностей, бо в темряві – всі предмети темні... Він – володар темного «Лівого» світу, де панує холод. *Чорний* – ознака загибелі всього живого, яке любить і прагне світла, а він «ненавидить» світло. Це – символ глибокого трауру і тяжкого горя. В давнину – слуга Чорнобога і Мари та інших чорних демонічних і хтонічних (тобто підземних) лихих сил [Багнюк 2009:

695]. Не дарма, суддя у британському суді розривав при проголошенні смертного вироку квадрати чорної матерії.

Якщо розглядати дані колоративи у схемі: *червоний* → Сонце, Світло, а *чорний* → Темрява, Холод Смерть, Зло, то вони протиставляються один одному. Хоча, з іншої сторони, обидва кольори можуть символізувати страждання та біль.

Використання червоного у **геральдичній символіці** зіставляюваних культур має давню історію, що передусім обумовлено наявністю семантичної ознаки «революційний» у діахронно-синхронному аспектах. На прапорах він символізує бунт, революцію, боротьбу. Прапор червоного кольору з 1602 р. був сигналом битви на морі та суші [Shipley 1979: 298], а з 1777р. використовувався як знак попередження.

Революційний прапор ОУН (Прапор УПА, Прапор ОУНР, Бандерівський прапор) складається з двох кольорів – червоного та чорного. Червоний символізує кров, пролиту за Україну в тривалій боротьбі за свободу й незалежність. Чорний колір – українську землю, що за княжих часів була синонімом Держави. На прапорі Великобританії прямиий червоний хрест святого Георгія позначає Англію, а національною емблемою цієї країни є червона троянда. Червоний колір відображається на Прапорі Перемоги, прапорі СРСР, та союзних республік. Чорний колір, як знак смерті, використовувався на прапорі анархістів та піратів.

Дж. Вашингтон так тлумачив прапор США: «Ми взяли зірки з небес; червоний колір означає країну, звідки ми припливли; білі смуги на червоному – це символ того, що ми відокремилися від неї, а смуги мають символізувати волю прийдешніх поколінь». Червоний колір також символізує доблесть, сміливість і ретельність [Прапор США, Вікіпедія].

Висновки та перспективи подальших розвідок. У зіставляюваних культурах червоний і чорний це не просто ахроматичні кольори. Ці колоративи – джерело безцінних свідчень про історію, традиції, звичаї, побут двох етносів. Їхнє семантичне наповнення, історія розвитку та виникнення, символічні функції демонструють важливість даних понять для духовної і матеріальної культур. Геральдична символіка закріпила закарбовані в народній свідомості стійкі асоціації ЧОРНОГО із землею та смертю, ЧЕРВОНОГО із кров'ю, революцією.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Багнюк А. Символи Українства, Тернопіль 2009.
2. Баранцев К. Англо-український фразеологічний словник, Київ 2005.
3. Бусел В. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.), Київ 2005.
4. Вежбицкая А. Семантические универсали и описание языков, Москва 1999.
5. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание, Москва 1996.
6. Венкель Т. Синтагматичні, парадигматичні та епідигматичні характеристики прикметників на позначення кольору в англійській мові, Львів 2004.

7. Зборовська Н. Концепт «Кольоропозначення» у мовній культурі глухих. [в:] http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Jmis/2009_4/Zborovska.pdf [30.08.2012].
8. Іларіон митр. Етимологічно-семантичний словник української мови, Вінніпег 1994.
9. Ісаак Ньютон, [в:] Вікіпедія – вільна енциклопедія, http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D1%81%D0%B0%D0%B0%D0%BA_%D0%9D%D1%8C%D1%8E%D0%BE%D0%BD [26.07.2012].
10. Крижанська О. Формування нових значень слів і словосполучень в українській мові (на матеріалі колірних назв), [в:] http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apsf/2007_15/articles/article14.pdf [26.06.2012].
11. Кудря О. Похідні ад'єктивні одиниці зі вторинним колоративним значенням в англійській та українській мовах, [в:] Літературне місто Освітній онлайн-ресурс, <http://litmisto.org.ua/?p=8230> [14.07.2012].
12. Маковский М. Историко-этимологический словарь английского языка, Москва 1999.
13. Номис М. Українські приказки, прислів'я і таке інше, Київ 1993.
14. Огуй О. Християнська символіка кольору в Середньовіччі (на матеріалі пам'яток літератури і культури), Кіровоград 2012.
15. Пазяк М. Українські прислів'я, приказки та порівняння з літературних пам'яток, Київ 2001.
16. Пастушенко Т. В. Мовна палітра кольору в естетичному ракурсі, Київ 2007.
17. Прапор США, [в:] Вікіпедія – вільна енциклопедія, http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D1%80_%D0%A1%D0%A8%D0%90 [30.08.2012].
18. Романчик В. Колір як культурний символ в комунікаційному процесі сучасного соціуму: порівняльний аналіз фразеологічних одиниць з компонентом кольору в німецькій та українській мовах, Київ 2009.
19. Символіка КОЛЬОРУ, [в:] МУЛІНЕ kiev.ua, <http://myline.kiev.ua/article/index.html?aid=16> [05.07.2012].
20. Сорохан Г. Колоратив чорний у фразеології як вияв ментальності нації, [в:] http://www.rusnauka.com/5_PNW_2010/Philologia/59231.doc.htm [20.06.2012].
21. Удовиченко Г. Фразеологічний словник української мови, Київ 1984.
22. Уфимцева Н. Російські очима росіяян, Москва 1995.
23. Фізичні основи кольору, [в:] Академія кольору, http://koloristika.info/t_fok.php [21.06.2012].
24. Фрумкіна Р. Цвет, Смысл, Сходство, Москва 1984.
25. Цыганенко Г. Этимологический словарь русского языка: Более 5000 слов, Київ 1989.
26. Чорний. Український лінгвістичний портал. «Словники України» online, [в:] <http://www.lcorp.ulif.org.ua/dictua/> [01.07.2012].
27. Black, [в:] Online Etymology Dictionary, http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=black&searchmode=none [24.06.2012].
28. Black, [в:] Webster's Online Dictionary, <http://www.websters-online-dictionary.org/definitions/black> [22.06.2012].
29. Joseph T. Shipley, Dictionary of word origins, Totowa, New Jersey 1979.
30. Red, [в:] Online Etymology Dictionary, http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=red&searchmode=none [24.06.2012].
31. Red, [в:] Webster's Online Dictionary, <http://www.websters-online-dictionary.org/definitions/red> [24.06.2012].

Narodowo-kulturowa semantyka czerwonego i czarnego koloru w języku angielskim i ukraińskim

Autor artykułu analizuje fenomen koloru (czerwony, czarny) i szczególnie semantyczne przypadki jego funkcjonowania jako jednostki kulturowej. Przypatrywanie się temu, że symbole niosą w sobie zakodowaną informację, przedstawiającą szczególny sposób przyjmowania świata przez nosicieli kultury, i analiza symboliki heraldycznej pozwoliły na wydzielenie zarówno izomorficznych, jak i alomorficznych cech zestawianych kultur. Jednostki frazeologiczne i etymologia (zbadane na podstawie materiału leksykograficznego) czerwonego i czarnego koloru są kluczami do zrozumienia ich jako obiektów obrazów świata (angielskiego i ukraińskiego) i pozwalają przedstawić mentalny obraz tych kultur w procesie ich werbalizacji. Szerokie spektrum badań koloru świadczy o zainteresowaniu tym fenomenem nie tylko lingwistów, ale także przedstawicieli innych dziedzin naukowych: fizyki, psychologii, medycyny.

Słowa kluczowe: kolor, symbol, symbolika heraldyczna, jednostka frazeologiczna.

Национально-культурная семантика красного и черного в английском и украинском языках

В статье автор анализирует феномен цвета (красный, чёрный) та семантические особенности его функционирования как культурной единицы. Следуя тому, что символы несут в себе закодированную информацию та представляют особенности восприятия мира носителями культуры, анализ геральдической символики позволил выделить как изоморфные, так и алломорфные признаки сопоставляемых культур. Фраzeологические единицы та этимология (исследуемые на основе лексикографического материала) красного и чёрного цветов являются ключами к их пониманию как объектов картин мира (английской и украинской) та позволяют создать ментальный образ этих культур с процессе их вербализации. Широкий спектр исследований цвета свидетельствует о заинтересованности данным феноменом не только лингвистами, но и представителями разных веток науки: физики, психологии, медицины.

Ключевые слова: цвет, символ, геральдическая символика, фразеологическая единица.

National and cultural semantics of red and black in English and Ukrainian

In the given article the author analyzes the phenomenon of colour (red, black) and the semantic features of its functioning as a cultural unit. Following the fact that the symbols include coded information and represent the particularities of world perception by representatives of linguocultural community, the analysis of heraldic symbols allowed to define isomorphic and allomorphic features of the contrastive languages. Phraseological units and etymology (investigated on the basis of lexicographical material) of red and black colours are the keys to understanding them as objects of the picture of the world (English and Ukrainian) and allow us to create a mental image of these cultures during the process of their verbalization. A wide range of investigations of colour demonstrates not only the linguists' interest in this phenomenon, but representatives of other branches of science: physics, psychology, and medicine.

Key words: colour, symbol, heraldic symbols, phraseological unit.

Отримано: 14.06.2013

KULTURA BIZNESU W POLSCE I ROSJI – RÓŻNICE I PODOBIENSTWA

Do niedawna uwaga przedsiębiorców (funkcjonujących na rynkach zagranicznych lub zamierzających na nie wejść) skupiała się głównie na czynnikach ekonomicznych oraz prawnych, natomiast elementy kulturowe nie były prawie w ogóle brane pod uwagę. Brak wiedzy o odmiennościach kulturowych i zwyczajach zagranicznego partnera może stanowić poważną barierę w zawieraniu międzynarodowych transakcji. Właściwych informacji na temat charakterystycznych cech państw i wyborów rozwiązań organizacyjnych w biznesie dostarczają nam wyznaczone przez Geerta Hofsteda, wymiary kultur narodowych, czyli pewne aspekty kultury, dające się zmierzyć i pozwalające określić pozycję danej kultury wobec innych kultur. W skład tych wymiarów wchodzi:

- dystans władzy,
- kolektywizm i indywidualizm,
- kobiecość i męskość,
- unikanie niepewności [Hofstede 2000: 51].

Geert Hofstede jest jednym z najbardziej wpływowych badaczy zjawisk kulturowych i interkulturowych. Na podstawie badań przeprowadzonych w latach 1967-1973 wyróżnił on wymiary kultury, które odpowiadają pewnym zachowaniom, normom i wartościom typowym dla danej narodowości i pozwalają na znalezienie głównych kryteriów, w oparciu o które można opisywać narodowe kultury. Badania te objęły 116 tys. pracowników IBM w 72 przedstawicielstwach i polegały na przeprowadzeniu wśród nich ankiet z określonymi pytaniami. Ich wyniki pozwoliły stworzyć czterowymiarowy model różnic kulturowych, w którym każdy z krajów zajmuje określoną pozycję [Nasierowski, Nowakowski 1994: 109].

Wiele międzynarodowych przedsiębiorstw napotyka na liczne problemy działając poza granicami swojego kraju pochodzenia. Wiele wypróbowanych metod zarządzania zawodzi w zetknięciu z obcą kulturą. Dlatego warto przyjrzeć się podobieństwom i różnicom między kulturą polską, a rosyjską.

Pojęcie dystansu władzy definiowane jest jako «zakres oczekiwań i akceptacji dla nierównego rozkładu władzy, wyrażany przez mniej wpływowych (podwładnych) członków instytucji lub organizacji» [Hofstede 2000: 67]. Zarówno dla państwa rosyjskiego, jak i polskiego charakterystyczna jest definicja dużego dystansu władzy, która związana jest z centralizowanymi strukturami organizacyjnymi, kontrolą, nadzorem zewnętrznym, akceptacją i podtrzymaniem nierównowagi w odniesieniu do władzy, pozycji społecznej i majątku, a także z dużym zróżnicowaniem wśród pracowników zajmujących określone pozycje. Jak wykazują badania (przeprowadzone przez holenderskiego badacza) wyrażone w skali 100 stopniowej, poziom dystansu władzy w Polsce wynosi 63, a w Rosji nawet 93 (Hofstede 2000: 65). Świadczy to

o dość wyraźnym podkreślaniu różnic w statusie społecznym i materialnym między ludźmi, a spowodowane to jest ogromną rozbieżnością między mniej oraz bardziej wpływowymi ludźmi.

Kolektywizm i indywidualizm wyznaczają proporcje między wagą przykładaną do dobra jednostki i grupy. Miarami kolektywizmu i indywidualizmu są stosunki jednostki z innymi ludźmi oraz stopień przeciwstawiania pragnienia osobistej wolności potrzebie więzi społecznych. Indywidualizm bywa przedstawiany jako «pierwotna orientacja na siebie», a kolektywizm jako «pierwotna orientacja na wspólne cele i zadania» [Trompenaars, Hampden-Turner 2002: 69]. Z przewagą tego drugiego pojęcia mamy do czynienia w rosyjskiej kulturze biznesu. Rosjanie współpracują w grupach, a «dusza rosyjska» zaprogramowana jest na wywyższenie wartości zbiorowych i właśnie kolektywizm. Tak również wynika z badań przeprowadzonych przez Hofsteda, gdzie wskaźnik poziomu indywidualizmu w tym kraju jest bardzo niski-39/100 [Hofstede 2000: 142]. Rosjanie skłonni są do akceptacji tej idei. 49% respondentów Aleksandra Naumowa zgodziło się z wypowiedzią przyznając pierwszeństwo celom grupowym nad jednostkowymi, a 62% zaaprobowało konieczność ograniczania celów indywidualnych dla dobra grupy [Żakowska, «Ja»]. Co się tyczy kultury Rosjan w miejscu pracy, można z całą pewnością stwierdzić, że rosyjski robotnik nie jest przyzwyczajony do dobrowolnego brania na siebie odpowiedzialności [Bezpieczeństwo biznesu, a Rosja 2008: 132]. Zatem Rosjanie wolą pracować w grupie niż indywidualnie, a charakteryzująca kolektyw solidarność wpływa głównie z silnie rozwiniętej u Rosjan potrzeby konformizmu. W praktyce prowadzi to do powstania tzw. szarej strefy i nieprzestrzegania prawa «społecznej umowy», uniemożliwiającej zaistnienie społeczeństwa obywatelskiego [Żakowska, «Ja»].

Natomiast w Polsce mamy do czynienia zarówno z kulturą indywidualistyczną, którą cechuje postrzeganie jednostki jako podstawowego elementu społeczeństwa, jak i kolektywistyczną. W tej pierwszej charakterystyczny jest silny nacisk na indywidualną inicjatywę i osiągnięcia. Mamy tu do czynienia z częstym używaniem zaimka «ja», a decyzje podejmowane są na miejscu przez przedstawicieli. Ludzie samodzielnie osiągają cele i ponoszą osobistą odpowiedzialność [Trompenaars, Hampden-Turner 2002: 88]. Istotny faktem dla zaprogramowania kulturowego jest to, że Polacy tworzą liczne związki o charakterze kolektywnym, tzn. powiązania społeczne (zbiorowe, spontaniczne, oparte na kontaktach międzyludzkich). Głównymi czynnikami, które w opinii Janusza Hryniewicza ukształtowały wymieniony charakter polskiej struktury społecznej, są: religia katolicka oraz komunizm. Pierwsza ma w swej idei – w odróżnieniu od doktryny protestanckiej – silnie zaakcentowane pierwiastki kolektywistyczne, przykłada też większą wagę do więzi rodzinnych oraz idei dominacji osobistych kontaktów nad stosowaniem w życiu ziemnych, bezosobowych reguł [Hryniewicz 2004: 237-263]. Na umacnianie więzi koleżeńsko-rodzinnych znaczny wpływ miał również ustrój komunistyczny i związane z nim restrykcje w zakresie życia publicznego, będące przejawem dążenia monopartyjnego państwa do drobiazgowej kontroli zachowań i «akumulacji władzy». W celu obrony przed nim tworzono

własne grupy i struktury społeczne, stanowiące praktycznie drugie społeczeństwo, niezależne od instytucji państwowych w sferze gospodarki, kultury, mentalności [Żakowska, *Kultura*].

Wymiar kobiecość i męskość wskazuje na zróżnicowanie ról poszczególnych płci. W społeczeństwie męskim występuje znaczny podział ról społecznych według płci, a w społeczeństwie kobiecym podział ról społecznych według płci jest stosunkowo niewielki. Mamy tu do czynienia z dwoma, przeciwstawnymi sobie biegunami zachowań społecznych. Organizacje, w których dominują wartości męskie charakteryzują się rywalizacją i nastawieniem na osiągnięcie konkretnych celów. Z kolei w społeczeństwach kobiecych najważniejsze jest nastawienie na relacje międzyludzkie, integrację i jakość życia. W tym przypadku zarówno Polskę jak i Rosję można przypisać do wymiaru kultury, jakim jest męskość. Zgodnie z badaniami Hofsteda, wskaźnik męskości w Polsce i w Rosji wynosi około 60 w skali 100 stopniowej [Hofstede, *Cultural dimensions*]. Wynika stąd, że społeczeństwa te są bardziej nastawione na tzw. męskie wartości. Rola kobiet w biznesie rosyjskim jest inna niż w krajach europejskich. Kobiety na wysokich stanowiskach są w Rosji rzadkością, nie zajmują one decyzyjnych funkcji w organizacjach biznesowych, dlatego więc mężczyźni nie są przyzwyczajeni do współdziałania z kobietami, na zasadzie przypominającej zasadę równości. Dlatego w przypadku interesów, kobiety z Zachodu mogą być ignorowane.

Z kolei biorąc pod uwagę «formalną» siłę oddziaływania kobiet w społeczeństwie polskim, współczesna kultura państwa jest męskocentryczna, bowiem to mężczyźni pełnią dominujące role społeczne, związane ze sprawowaniem kontroli i władzy. Kobiety doświadczają w Polsce dyskryminacji na rynku pracy, dłużej pozostają bezrobotne i mają większe trudności ze zdobyciem zatrudnienia [Żakowska, *Kultura*].

Ostatnim wymiarem kultury opracowanym przez Hofsteda jest unikanie niepewności, czyli stopień zagrożenia odczuwany przez członków danej kultury w obliczu sytuacji nowych, nieznanych lub niepewnych [Hofstede 2000: 180]. Organizacje o wysokim stopniu unikania niepewności charakteryzują się m.in.: przewagą przepisów, naciskiem na standaryzację zachowań, opieraniem się na opinii specjalistów, ustalaniem procedur i reguł. Natomiast w organizacjach o niskim stopniu unikania niepewności liczba praw i przepisów powinna być ograniczona do minimum, a nastawienie powinno być skierowane na akceptację dla odmiennych i innowacyjnych pomysłów oraz działań. Wg badań Hofsteda Polska i Rosja to kraje o «wysokim natężeniu unikania niepewności» [Polska: 93/100, Rosja: 95/100]. Oznacza to, że zarówno Polacy jak i Rosjanie chętnie ujmują wszystko w ramy przepisów np. tworzą setki regulacji i procedur, które często są bezsensowne i niespójne. Wysokie unikanie niepewności wiąże się z mniejszą akceptacją nieprzewidywalności i oryginalności oraz nasileniem niepokoju i stresu. Charakterystyczną cechą Polaków, stymulującą silne unikanie niepewności, jest głęboka nieufność wobec życia i daleko posunięta pesymistyczna wizja świata [Żakowska, *Kultura*]. Uwzględnianie różnic kulturowych w biznesie oraz dopasowanie się do działań partnera jest jednym ze źródeł sukcesu w konfrontacji z zagranicznymi podmiotami gospodarczymi. Należy zwracać uwagę na

to, że kultura ma zasadniczy wpływ na wybór rozwiązań organizacyjnych w biznesie międzynarodowym. Zasadniczą rolę przy poznawaniu sposobu prowadzenia biznesu na różnych rynkach jest umiejętność wyróżniania kultury propartnerskiej i protransakcyjnej.

Przedstawiciele kultur protransakcyjnych są bardzo pozytywnie nastawieni na współpracę z obcymi. Dla nich najważniejsza jest transakcja, jej pomyślnie przeprowadzenie oraz osiągnięcie zysku handlowego. Nie przywiązują dużej uwagi do poznania swoich partnerów, podczas spotkań przechodzi się do interesów po zaledwie kilkunastominutowej rozmowie na tematy ogólne. Z kolei dla przedstawicieli kultur propartnerskich takie postępowanie byłoby nie do wyobrażenia. Przywiązują oni bowiem dużą wagę do partnera biznesowego, koncentrują się na więziach międzyludzkich, preferują kontakty z rodziną, przyjaciółmi czy osobami dobrze im znanymi. Do kultur propartnerskich zalicza się państwa azjatyckie, arabskie, afrykańskie czy latynoamerykańskie. Natomiast kulturami protransakcyjnymi są m.in.: kraje skandynawskie i inne germańskie kraje europejskie, USA, Australia i Nowa Zelandia. Dużą część państw klasyfikuje się pośrodku tych dwóch kultur- Wielka Brytania, RPA, romańskie kraje europejskie, państwa środkowo- i wschodnioeuropejskie [Bartosik-Purgat 2010: 141].

Jeśli chodzi o kulturę biznesową w Polsce to zalicza się ją do kultur umiarkowanie propartnerskich i umiarkowanie protransakcyjnych. Propartnerskość Polaków wynika m.in. z ich gościnności oraz pozytywnego nastawienia do poznawania nowych osób, szczególnie pochodzących z zagranicy. Nastawienie protransakcyjne obserwuje się częściej wśród młodego pokolenia polskich przedsiębiorców, którzy cechują się chęcią szybkiego osiągania zamierzonych celów [Bartosik-Purgat 2010: 141-142].

Z kolei Rosja jest krajem zdecydowanie propartnerskim, żeby dojąć do porozumienia z rosyjskimi przedstawicielami biznesowymi, trzeba najpierw nawiązać dobre stosunki osobiste. Dewizą wielu rosyjskich biznesmenów jest robienie interesów tylko z przyjaciółmi. Typowym zachowaniem jest dzielenie ludzi na «swoich» i «obcych». W odróżnieniu od innych krajów propartnerskich, nie zaobserwujemy tu przy pierwszych kontaktach braku zaufania do obcych, czy ksenofobii. Wręcz przeciwnie, Rosjanie są bardzo towarzyscy i otwarci na nowe znajomości. Przybyszów z zachodu, już przy pierwszym spotkaniu darzą zwykle dużym szacunkiem i często większym zaufaniem niż przedstawiciele firm miejscowych [Wójcik]. Biznesmeni zainteresowani robieniem biznesu w Rosji, powinni jasno zdawać sobie sprawę, że reguły etyczne i tradycje są tu odmienne niż w innych krajach. To co na zachodzie uważane jest za przekupstwo, w Rosji może być widziane jako środek do zawiązania przyjaźni. W większości przypadków łapówka jest jedyną drogą do finalizacji kontraktu z firmą państwową.

Mówiąc o istotnych problemach współczesnej Rosji na pierwszym miejscu wymienia się wszechogarniającą korupcję. Jej najważniejszą przyczyną jest chęć powiększenia własnych dochodów poprzez wykonywanie wykonywanych obowiązków służbowych. Według przeprowadzonych w roku 2001 przez INDEM badań, aby móc skorzystać z usług takich instytucji społecznych jak: służba zdrowia, policja dro-

gowa, firmy budowlane i remontowe, szkolnictwo wyższe (uzyskanie przyjęcia na studia, zmiana uczelni, egzaminy itp.) oraz świadczenia socjalne i związane z nimi formalności – konieczne było wręczenie łapówki [Bezpieczeństwo biznesu, a Rosja 2008: 112]. Natomiast średni rosyjski przedsiębiorca zapłacił w ubiegłym roku łapówkę dwa razy, a na łapówki zostało przeznaczonych aż siedem procent zysku przedsiębiorstw. Korupcja utrudnia działalność firmom na więcej sposobów niż tylko zmniejszenie zysku, gdyż łapownictwo przeciwdziała ciągłości i przewidywalności działalności biznesowej [Bezpieczeństwo biznesu, a Rosja 2008: 113]. Z wiarygodnych szacunków wynika, że prywatni obywatele płacą prawie trzy miliardy dolarów łapówek rocznie. Ale jak napisała Alena Ledeneva w swojej książce *How Russia Really Works*, suma ta stanowi zaledwie dziesięć procent «rynku korupcyjnego». Szacuje się bowiem, że firmy krajowe i zagraniczne płacą około 30 miliardów dolarów rocznie, aby uzyskać rozmaite zezwolenia, licencje i zwolnienia podatkowe albo uniknąć płacenia cła. Innymi słowami system jest na wskroś przeżarty korupcją.

Podsumowując, kultura biznesu w Polsce i w Rosji jest bardzo do siebie zbliżona. Potwierdzają to wyniki badań przeprowadzonych przez Hofstede, gdzie wartości wymiarów dla poszczególnych państw nieznacznie się od siebie różnią. Jednakże zróżnicowanie kultur narodowych bardzo silnie wpływa na funkcjonowanie organizacji i na kształt kultur organizacyjnych. Zatem można twierdzić, że o przewadze na rynku coraz częściej decydują czynniki o podłożu kulturowym [Hofstede 2000: 340-345]. I dlatego istnieje teoria zakładająca, że globalizacja gospodarki doprowadzi do wykształcania się jednej, wspólnej dla całego świata kultury. Znacznie ułatwiłoby to życie menedżerom z firm międzynarodowych. Powszechność produktów McDonald'sa czy Coca-Coli jest uznawana za dowód ujednoczenia się gustów i rynków, a co za tym idzie- wzorców kulturowych. To prawda, że istnieje wiele wyrobów i usług występujących na wszystkich rynkach światowych. Trzeba jednak brać pod uwagę nie to, jakie to produkty i gdzie fizycznie występują, ale jakie jest ich znaczenie w różnych kulturach. Np. w Moskwie obiad w McDonaldzie świadczy o pewnym statusie, natomiast w Nowym Jorku jest to szybki posiłek zabieganego mieszkańca tego miasta. Jeśli biznesmeni wszędzie tam, gdzie pracują, chcą zyskać zrozumienie dla celów swojej firmy, dla jej produktów, polityki i usług, muszą wiedzieć, co te i inne aspekty zarządzania znaczą w różnych kulturach [Trompenaars, Hampden-Turner 2002: 15].

LITERATURA:

1. Bartosik-Purgat M., Otoczenie kulturowe w biznesie międzynarodowym, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2010.
2. Bezpieczeństwo biznesu, a Rosja, Uniwersytet Nauk Stosowanych w Rovaniemi, Pekka Iivari 2008.
3. Hofstede G., Cultural dimensions, <http://www.clearlycultural.com>.
4. Hofstede G., Kultura i organizacje, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2000.
5. Hryniewicz J., Polityczny i kulturowy kontekst rozwoju gospodarczego, Wydawnictwo SCHOLAR, Warszawa 2004.

6. Nasierowski W., Nowakowski M.K., Biznes Międzynarodowy, Wydawnictwo CIM, Warszawa 1994.
7. Trompenaars F., Hampden-Turner C., Siedem wymiarów kultury- znaczenie różnic kulturowych w działalności gospodarczej, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2002.
8. Wójcik P., Kultura rosyjskiego biznesu, <http://www.pawel.wojcik.com/rosja/default.html>.
9. Żakowska M., «Ja» jest najgorszym wrogiem człowieka. Kolektywizm Rosjan w koncepcji zaprogramowania kulturowego Geerta Hofstede, http://academia.edu/3377558/_Ja_jest_najgorszym_wrogiem_czlowieka._Kolektywizm_Rosjan_w_koncepcji_zaprogramowania_kulturowego_Geerta_Hofstede.
10. Żakowska M., Kultura organizacyjna polskiego biznesu według kryteriów zaprogramowania kulturowego Geerta Hofstede, http://academia.edu/3377480/Kultura_organizacyjna_polskiego_biznesu_wedlug_kryteriow_zaprogramowania_kulturowego_Geerta_Hofstede.

Культура бізнесу в Польщі і Росії – відмінні і подібні риси

Методика аналізу у статті базується на працях одного найбільш значущих дослідників явищ культури – Герта Хофстеде. В 1967–1973 рр. він виявив культурні показники, які відповідають певним типам поведінки, нормам і цінностям окремо взятої нації і дозволяє розкрити основні критерії опису національних культур. Результати цих досліджень сприяли створенню чотиримірної моделі культурних відмінностей (дистанція влади, колективізм і індивідуалізм, маскуліність і фемінітет, уникнення невизначеності), у котрій кожна країна займає певну позицію. Культура бізнесу в Польщі і в Росії багата у чому подібні. Як російська, так і польська держава характеризуються значним ступенем дистанції влади, а також високим ступенем уникнення невизначеності. Обом суттєвостям більшою мірою притаманна настанова на систему так званих чоловічих цінностей. Єдиною суттєвою різницею є те, що російській культурі більшою мірою властиві методи колективізму, а культурі польській – індивідуалізму. Врахування культурних відмінностей у бізнесі і пристосовуваність до діяльності партнерів – одна з умов успіху у співробітництві з зарубіжними господарськими суб'єктами. Слід брати до уваги, що культура має принципове значення у виборі організаційних рішень у сфері міжнародного бізнесу.

Ключові слова: культура, бізнес, дистанція влади, колективізм і індивідуалізм, маскуліність і фемінітет, уникнення невизначеності.

Культура бізнесу в Польше и России – различия и сходства

Методика анализа в статье основывается на трудах одного из наиболее значимых исследователей явлений культуры – Герта Хофстеде. В 1967–1973 гг. он выявил культурные показатели, которые соответствуют определённым типам поведения, нормам и ценностям отдельно взятой нации и позволяют раскрыть основные критерии описания национальных культур. Результаты этих исследований способствовали созданию четырёхмерной модели культурных различий (дистанция власти, коллективизм и индивидуализм, маскулинность и феминность, избегание неопределённости), в которой каждая страна занимает определённую позицию. Культура бизнеса в Польше и в России во многом подобны. Как российское, так и польское государства характеризуются значи-

тельной степени дистанции власти, а также высокой степенью избежания неопределённости. Обоим обществам в большей мере присуща установка на систему так называемых мужских ценностей. Единственным существенным различием является то, что в российской культуре в большей степени свойственны методы коллективизма, а в польской – индивидуализма. Учёт культурных различий в бизнесе и приспособляемость к деятельности партнёров – одно из условий успеха в сотрудничестве с зарубежными хозяйственными субъектами. Следует принимать во внимание, что культура имеет принципиальное значение в выборе организационных решений в области международного бизнеса.

Ключевые слова: культура, бизнес, дистанция власти, коллективизм и индивидуализм, маскулинность и феминность, избежание неопределённости.

Business culture in Poland and Russia – similarities and differences

My thesis is mainly based on researches conducted by one of the most influential researchers of the culture phenomena – Greet Hofstede. In 1967 – 1973 he distinguished dimensions of culture, which are responsible for certain behaviours, norms and values typical for the particular nationality and allow to find the main criteria on which basis the national cultures can be described. The results of these researches allowed to create a four-dimensional model of cultural dimensions (power distance, collectivism, individualism, masculinity, femininity, avoidance of uncertainty) in which every country occupies a specified position on which basis Poland and Russia are compared. In this way, the business culture in these countries is related to each other. Poland as well as Russia are characterized by the large power distance and the high degree of avoidance of uncertainty, additionally both societies are more geared towards so-called masculinity values. The only difference is that the Russian culture is characterized by a collectivism approach and the Polish culture by an individualism approach. Taking into consideration the cultural dimensions in business and adjusting ourselves to partner's activities are one of the sources of success in confrontation with foreign economic entities. One must pay attention to the culture which has a fundamental influence on the choice of organizational solutions in international business.

Key words: culture, business, power distance, collectivism and individualism, masculinity and femininity, avoidance of uncertainty.

Отримано: 6.06.2013

Юстына Едликowska

Университет им. Яна Кухановского, Кельце, Польша

РУССКИЙ ЯЗЫК КАК МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЯЗЫК ПОЛИТИКИ. ИСТОРИЯ И ШАНСЫ

Международный язык – это язык, используемый во многих странах или в различных международных организациях. Теперь такими языками являются английский, французский и испанский. Почему международным сейчас реально не является русский (оставим в стороне вопрос русского как официального языка ООН и русского как языка межнационального общения в пределах СНГ)? Во времена

СССР и политического противостояния русский был международным не только формально, но и фактически. Задача работы – это анализ позиций русского языка на международной арене. Эта проблема будет рассмотрена с точки зрения политики и социологии.

Формально русский язык – это один из наиболее распространенных языков в мире. В мире этим языком пользуется по разным статистикам 120-130 миллионов людей. Но знание русского языка и владение им по преимуществу сосредоточено в странах бывшего СССР, где кроме самих русских этим языком пользуются в основном люди старшего поколения. Русский знают и в Западной Европе, например в Германии. Но это опять-таки в основном русские эмигранты. Среди молодежи русский не так популярен. Но все же в последние годы в Европе наблюдался рост количества языковых школ, в которых можно изучать и русский язык.

В странах, сотрудничающих с РФ, популярность этого языка сохраняется на сравнительно стабильном уровне. Там действуют фирмы, на деятельность которых благотворно влияет постоянное сотрудничество с Россией (например, Россия – это стратегический рынок для марок Фольксваген и Шкода, о чем свидетельствует подписание в 2005 г. договора об открытии нового завода Шкода в Калуге).

Сегодня русский – это официальный язык в России, Кыргызстане, Беларуси, Казахстане, а также в Южной Осетии, Гагаузии, Абхазии, Крыме и Приднестровской Молдавской Республике. Официальный – это язык используемый в национальных законодательных структурах. Как показывают исследования, для большинства европейцев родной язык является также и официальным языком страны, в которой они живут, так например в Венгрии и Италии. Иначе ситуация выглядит в Латвии и Литве. Здесь много жителей указывает на русский как родной язык, но этот язык не имеет в этих странах официального статуса.

Русский имеет статус официального языка ООН и Шанхайской организации сотрудничества. О чём свидетельствует наличие статуса официального или рабочего языка? В ООН русский является и официальным и рабочим языком. Это одно из основных средств коммуникации в пределах организации. Используется он во время конференций. А также в повседневной переписке и при переговорах. На этот язык переводятся документы.

Позиция языка диаметрально изменилась в течение последних лет. Он выполнял важную роль в международной жизни до начала 90-х годов.

Русский язык использовали на территории СССР. Однако до 1990 г. он не имел статуса официального языка (это был лишь «язык межнационального общения» – вопрос об официальном языке в СССР вообще не стоял, ни на союзном, ни на республиканском уровне). В соответствии с законом с 1990 г. русский язык был установлен официальным языком в СССР. Ранее все языки формально были равны. На практике же русский был языком, широко используемым как в международных отношениях (например в контактах в рамках Варшавского договора и СЭВ), так и

в официально-административной сфере внутри страны (в т.ч. в союзных республиках, что в ряде случаев оценивалось национальными элитами как русификация).

Ситуация изменилась в начале 90. годов. Причиной этого является распад СССР, в результате которого изменился способ восприятия РФ в мире. Из державы глобальной Россия стала региональной. Последствия этого – отмена обязательного изучения русского языка в школах в странах, принадлежавших к Варшавскому договору, и рост ранга языков, которые до распада СССР не имели сильных позиций. В результате этого наблюдалась потеря международной позиции русского языка и падение его популярности в странах т.н. «народной демократии», в которых начались серьезные центробежные тенденции (в т.ч. культурные и языковые).

Какова позиция РФ в глобальной политике? Первые годы после распада СССР были периодом снижения международной роли РФ. Она не имела сколь либо существенного влияния на международные вопросы. Ситуация начала улучшаться с приходом к власти В. В. Путина. Тогда же наблюдается рост активности страны в мировой политике. Содействовало этому и развитие ее экономики. О повышении имиджа РФ свидетельствуют контакты с ЕС, США и Китаем. РФ постепенно становится важным субъектом мировой политики. Как евразийская держава и член ООН имеет она возможности воздействия на ход событий во многих регионах мира.

ЕС, который объединяет подавляющее большинство наиболее развитых стран Европы, сохраняет позицию одной из крупнейших мировых экономических и политических организаций. РФ, не являясь членом ЕС и не намереваясь вступить в его состав, остается на периферии европейских интеграционных процессов. Отношения РФ с ЕС на сегодняшний день основаны на установлении гегемонии на территории Европы. Конечные цели политики ЕС в области сотрудничества с РФ является разработка стратегического партнерства.

Все существующие нормативные документы, создаваемые на протяжении многих лет, имеют временный характер. Отношения ЕС с РФ требуют нового стратегического взгляда. Многие годы обе стороны выражают волю их интенсификации. Но до сих пор не удается ее воплотить в политической практике, а двусторонние отношения характеризует часто дефицит доверия.

Попытки урегулирования отношений с ЕС предпринимаются давно. Впервые они были формализованы в 1994 г., когда был подписан договор о партнерстве и сотрудничестве. В 1999 г. была согласована первая в истории общая стратегия, указавшая цели европейской политики в отношении России. Среди них можно выделить: укрепление демократии и верховенства закона, а также роли государственных учреждений в РФ, включение ее в европейскую экономическую систему, сотрудничество в противостоянии глобальным проблемам.

О том, что стороны хотят нормализовать принципы взаимоотношений, говорит количество саммитов, во время которых обсуждаются наиболее важные вопросы, касающиеся сотрудни-

чества двух сторон. До сих пор их было 31. Последний саммит состоялся в июне 2013 г. Примерные вопросы, рассматриваемые в ходе саммитов – это: проблемы борьбы с мировым экономическим и финансовым кризисом, экономическая безопасность и работа над новым соглашением между ЕС и РФ. В. Путин в ходе 31. саммита заявил, что его страна и ЕС хотят как можно скорее заключить новое соглашение о партнерстве и сотрудничестве [*Rosja i UE bliže*]. Этот договор призван заменить соглашение, заключенное в 1994 г. Переговоры по этому вопросу начались в 2008 г. Это соглашение должно обеспечить правовую основу для приоритетных областей сотрудничества сторон. Предлагает регулировать вопросы, связанные с экономикой, свободой, государственной безопасностью и правосудием, безопасности, внешнем и научными исследованиями и образованием.

Укрепление сотрудничества между РФ и ЕС – это шанс на то, чтобы русский язык снова приобрел важное значение в мире. Русский не имеет статуса официального языка в структурах ЕС. Получение такого статуса может быть важным шагом в укреплении международной позиции языка. В 2012 г. в Латвии состоялся референдум по вопросу признания русского языка административно-деловым. Если бы русский стал официальным языком в Литве, его стали бы использовать и в ЕС. Результаты референдума однако не привели к признанию русского официальным.

Важным партнером для РФ является Китай. Последние события свидетельствуют о том, что в отношениях между этими странами сломан барьер недоверия и что обе стороны видят возможности для развития двустороннего плодотворного сотрудничества. В 1996 г. обнародовано заявление о стратегически ориентированного партнерстве на XXI в. С декабря 1996 г. начались регулярные ежегодные встречи глав правительств России и Китая. В 1997 г. в Москве подписано совместное заявление о мире и установлении нового международного порядка. Декларация послужила ясным выражению озабоченности обеих стран доминированием США в международных делах. Тогда же было подписано соглашение о взаимном сокращении вооруженных сил в пограничных районах. В 2001 г. был подписан договор о добрососедстве, дружбе и сотрудничестве. О приоритетном характере отношений с Китаем свидетельствует также количество встреч на высшем уровне, кульминацией которых является создание в 2001 г. региональной, международной организации – ШОС (Шанхайской организации сотрудничества). Целью этой организации является укрепление региональной безопасности в Центральной Азии. Существование организации и её стабильное положение в мире свидетельствуют о желании укрепления политической позиции стран на международной арене и сдерживания расширения политического и идеологического влияния Запада (в частности США). Она может стать форумом для всех стран региона, недовольных доминирующим положением США в мире. Между тем потенциал стран региона может быть основой для взаимодействия стран ШОС.

Дальнейшее укрепление позиций ШОС в регионе может привести к увеличению российского влияния на глобальную политику. Благодаря этому, возможно, увеличится популярность русского языка на территории Азии.

РФ и США давно борются за власть в мире. Свидетельствует об этом период холодной войны, а также отношения между странами после окончания конфликта. Сразу после распада СССР наблюдалось потепление в отношениях с США. В 1992 г. президенты стран декларировали, что РФ и США не считают друг друга потенциальными врагами и заверили, что отношения впредь будут основаны на партнерстве и дружбе. Свидетельство этих деклараций – подписание в 1992 г. Хартии американо-российского партнерства и дружбы. Власти США оказали поддержку демократических перемен, происходящих в стране, являющейся правопреемницей СССР. Кремль заявил стремление к демократизации, установления верховенства закона и рыночной экономики.

Спорной была и остается пропагандируемая США идея расширения НАТО на Восток. Россия резко выступает против этого. Это особым образом отобразилось в дальнейшем сотрудничестве государств. Точкой конфликта оказался и проект строительства США в Европе ограниченной системы национальной противоракетной обороны. Отношения улучшились в начале нового столетия. Это было связано с установлением дружественных отношений между В. В. Путиным и Дж. В. Бушем и принесло ощутимые выгоды для обеих стран. В 2001 году был подписан московский договор, регулирующий вопрос вооружения стран. А во время саммита в Риме была подписана декларация «Отношения Россия-НАТО: новое качество», учредившая Совет Россия-НАТО, который пришёл на смену Совместному постоянному совету. В соответствии с условиями, содержащимися в декларации с 2001 г., Россия и члены НАТО работают в рамках СРН в качестве равноправных партнеров в областях, представляющих взаимный интерес. Таким образом РФ может оказывать воздействие на решения НАТО в нескольких областях сотрудничества. Годом позже США и ЕС признали экономику РФ рыночной, а РФ признала включение новых стран в НАТО.

Проблемы начались на рубеже 2003 и 2004 г. Тогда власти США отметили, что изменилась ориентация внешней политики Кремля. Россия перестала заботиться хорошими контактами с Западом. Стали заметны тенденции к ограничению демократизации жизни в России, например попытки ограничения деятельности оппозиции и масс-медиа, критически относящихся к властям. Произошла централизация власти, были отменены прямые выборы губернаторов регионов. Кроме того РФ начала концентрировать свои действия на поддержании дружественных отношений со странами, имеющими напряженные отношения с США, например с Ираном. Яблоком раздора был также проект строительства «антиракетного зонта». Российские власти решили, что реализация плана на самом деле создаст угрозу безопасности РФ. Несмотря на все попытки договориться не удалось. В 2007 г. власти России пригрозили, что если начнется

выполнение проекта строительства «зонты», то Россия начнет вооружение страны. В 2008 г. в Сочи во время саммита Буш – Путин главы государств подписали декларацию о стратегическом партнерстве. В декларации выражается интерес к созданию совместной системы защиты от возможных ракетных угроз. Различия в восприятии вопросов безопасности остались такими же.

Следующий этап – это оттепель в межгосударственных отношениях с приходом Б. Обамы на пост президента. В среде американских политиков появились надежды на то, что хорошие отношения с РФ могут помочь реализации важных целей политики безопасности. Дружба с РФ позволит США наладить сотрудничество с союзниками России – Китаем и исламскими странами, а улучшение взаимоотношений через вовлечение РФ в западные структуры безопасности сделает невозможной политику запугивания. Новые власти были менее оптимистично настроены к идее противоракетной обороны. Это привело к тому, что и Россия решила замедлить темп вооружения страны – в частности были задержаны планы размещения ракет «Искандер» в Калининградской области.

Какая ориентация в международных отношениях принесет РФ больше пользы? Думаю, что улучшение отношений одновременно с ЕС, США и Китаем может укрепить международное положение РФ. В действительности все зависит только от степени демократизации жизни в РФ. И, как показывает история, стабильность позиции страны в мировой политике равносильна укреплению позиций ее языка. Теперь русский язык используется как официальный в контактах в рамках ШОС и ООН. Это однако еще не позволяет признать его языком международных контактов. Перспективой может быть стремление к тому, чтобы этот язык начали использовать в структурах ЕС.

Анализируя положение русского языка в мире, стоит обратить внимание на российскую диаспору, членами которой являются выходцы из РФ (в первую очередь из СССР) и их потомки, которые не имеют российского гражданства, но признают свою культурно-этническую или духовную связь с Россией или русской культурной. Члены этой общины решили эмигрировать из страны или были по разным причинам вынуждены к этому. Наиболее важными для нынешней ситуации россиян за рубежом были движения эмиграции XIX и XX веков. Нельзя забывать о том, что это явление (экономическая эмиграция) продолжается до сих пор.

По разным оценкам, российская зарубежная диаспора насчитывает более 30 миллионов человек. Это одна из самых больших диаспор в мире. Характерной особенностью российской диаспоры являются качественные различия. Люди эмигрировали из России по разным причинам. Эмиграция была связана с важными событиями, имевшими место в России: войнами, переменами государственного строя, изменением экономической ситуации. Причиной эмиграции, которая имела место во время революции и гражданской войны, были идеологические мотивы – русские не согласились с новой политической системой. Иные причины со-

временной эмиграции. В эмиграцию отправляются люди с высшим образованием. И уезжают они по экономическим и социальным причинам. Россиян за рубежом не всегда объединяют общая история, культура и религия. Зато стабильным интегрирующим фактором является язык.

Следует отметить, что в зависимости от характера причин эмиграции наблюдается различная степень общности между переселенцами. Высокий уровень консолидации характеризует эмигрантов, которые покидали страну в период с 1890 до 1905. Люди, которые уезжали в начале XX в., и их потомки ассимилировались с местным населением. Они уже не слишком часто говорят по-русски. Менее охотно консолидируются те, которые выехали из России по политическим и экономическим причинам. Те, кто эмигрирует сегодня, хотят прежде всего заработать и им не важны хорошие контакты с другими русскими. Но зато они гораздо более готовы к сотрудничеству с соотечественниками, живущими в РФ [см. Спорышев]. Кто из них может внести свой вклад в укрепление позиций языка? Думаю, что это могут сделать только те, кто чувствует связь с РФ и имеет возможности влияния на членов общин, в которых им пришлось жить.

Для русских популяризация культуры русского языка и в стране, и за рубежом имеет большое значение. Об этом свидетельствует деятельность, например, таких организаций, как Центр развития русского языка, Международная ассоциация преподавателей русского языка и литературы или Государственный институт русского языка им. А. С. Пушкина. Эти организации в рамках своей деятельности реализуют проекты, нацеленные на формирование позитивного имиджа России за рубежом.

МАПРЯЛ – это неправительственное общественное объединение, созданное в целях содействия, сохранения, развития и изучения русского языка и литературы как части мировой культуры. Действия организации направлены прежде всего на распространении методики эффективного преподавания русского языка и литературы. МАПРЯЛ был создан в 1967 г. Тогда был принят устав, сформулированы планы деятельности. Основной целью ее является распространение русского языка и литературы во всем мире [см. *История*].

Следует обратить внимание на то, что во время конгрессов МАПРЯЛ обсуждались проблемы, не выходящие за круг методики преподавания русского языка и литературы или положения языка в мире. Анализируя вопросы, рассматриваемые во время съездов, можно сказать, что для их участников русский язык по-прежнему играет важную роль в международном общении. Подтверждают это также планы, которые организация хочет осуществить в последующие годы. МАПРЯЛ будет способствовать обмену опытом научных исследований в области русистики и наук, связанных с изучением русской литературы, развитию методики обучения, а также созданию и реализации международных научно-исследовательских проектов. Ассоциация делает особый акцент

на развитие контактов между специалистами. Создается впечатление, что МАПРЯЛ не является организацией, гибко реагирующей на положение России в мире.

Институт русского языка имени А.С. Пушкина образован в 1973 г. на базе Научно-методического центра русского языка при Московском государственном университете имени М.В. Ломоносова. Институт стал крупным центром изучения русского языка. Он доступен и для российских граждан и для иностранцев. Институт занимается проведением исследований, предметом которых является русский язык. Он занимается преподаванием русского языка как языка иностранного и национального. С этой целью ведутся работы, благодаря которым разрабатываются наиболее эффективные методы преподавания русского языка. Институт проводит многочисленные экзамены по сертификации.

Следует отметить, что сфера деятельности обеих организаций схожа – они занимаются теорией преподавания русского языка. МАПРЯЛ, несмотря на многообразие проводимых мероприятий, является все же организацией пассивной. Она не имеет, например, права на выдачу сертификатов и не организует языковые курсы. Такие права имеет Институт русского языка им. А.С. Пушкина и потому думаю, что он более эффективно принимает участие в общественной жизни, а также заметно влияет на положение русского языка в мире.

Что следовало бы сделать в целях укрепления международной позиции русского языка? Прежде всего необходимо сосредоточиться на развитии контактов с международными организациями и ведущими мировыми державами. Надо также обратить внимание на поддержку интеграции эмигрантов. В популяризации русского языка большую роль должны играть неправительственные учреждения, занимающиеся методикой обучения и имеющие право проводить сертификационные экзамены.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Klatka-Urbaniak K., Rosja w polityce zagranicznej Baracka Obamy, http://przemek.wammoda.com/polis/ksmp/book/45_IIIKSMP_klatka.pdf [14.05.2013].
2. Rosja i UE bliżej porozumienia o partnerstwie, <http://www.rp.pl/artukul/1016094.html>. [1..07.2013].
3. Stosunki dwustronne Rosja-Chiny, http://www.stosunkimiedzynarodowe.info/kraj,Rosja,stosunki_dwustronne,Chiny [15.04.2013].
4. Stosunki dwustronne USA-Rosja, http://www.stosunkimiedzynarodowe.info/kraj,USA,stosunki_dwustronne,Rosja [15.04.2013].
5. Бойцова В.В., Бойцова Л.В., Европейский союз. Расширение на восток, [в:] *Общественные науки и современность*, 2002 № 2, с. 78-87, <http://ecsocman.hse.ru/data/303/180/1217/6.pdf> [10.05.2013].
6. История МАПРЯЛ, [доступ 4 июля 2013 г.], http://www.mapryal.org/mapryal_history.
7. Наша история, http://www1.pushkin.edu.ru/publ/institut/info/nasha_istoriya/2-1-0-1 [4.05.2013].
8. Спорьшев П. П., Российская диаспора как объект внешней политики России, <http://do.gendocs.ru/docs/index-298476.html> [15.05.2013].

Російська мова як міжнародна мова політики. Історія і шанси

Головною метою праці є аналіз позиції російської мови у міжнародній комунікації. Проблема розглядається з точки зору світової політики. Звертається увага на минулий та сучасний стан мови. Присвячено увагу контактам Росії з державами, що відіграють істотну роль на світовій арені (США, Китай), а також з міжнародними політичними союзами (НАТО, ЄС, ШОС). Представлено історію контактів і шанси, що виникають з їх подальшого розвитку. Описується ситуація російських емігрантів з огляду на причини виїзду та шанси на асиміляцію. Представлено діяльність організації, що популяризує російську мову на світі. Аналіз описаних проблем дозволяє встановити позицію російської мови у сучасному світі і можливі шанси на те, щоб вона знову стала мовою міжнародних контактів у політичній сфері.

Ключові слова: Росія, російська мова, еміграція, МАПРЯЛ, Інститут ім. Пушкіна.

Rosyjski jako międzynarodowy język polityki. Historia i szanse

Głównym celem niniejszej pracy jest analiza pozycji języka rosyjskiego w komunikacji międzynarodowej. Problem ten został rozpatrzony z punktu widzenia światowej polityki. Zwrócono uwagę na stan języka w świecie obecnie i w przeszłości. Poświęcono uwagę kontaktom Rosji z krajami odgrywającymi istotną rolę na arenie międzynarodowej (USA, Chiny) oraz z sojuszami państw (NATO, UE, SOW). Przedstawiono historię kontaktów i szanse płynące z ich dalszego rozwoju. Ukazano sytuację Rosjan przebywających na emigracji. Zwrócono uwagę na jej przyczyny i szanse na integrację migrantów. Przedstawiono działalność i kompetencje organizacji popularyzujących język rosyjski na świecie. Analiza poruszonych w pracy zagadnień pozwoliła na ukazanie pozycji języka rosyjskiego w dzisiejszym świecie i ewentualnych szans na to, by ponownie stał się on językiem międzynarodowych kontaktów w sferze polityki.

Слова ключові: Росія, мовою російської, еміграція, МАПРЯЛ, Інститут ім. Пушкіна.

Russian as an international language of politics. History and opportunities

The main aim of this work is the analysis of the position of Russian language in international communication. This problem is viewed from the point of world's politics. The current and past shape of the language was taken into consideration. Special attention was put into Russian contacts with other main countries in the world (The USA, China) as well as alliance members (The United Nations, The European Union, The Shanghai Cooperation Organisation (SCO)). The contacts history and the chances of further development were pointed. The situation of Russian people in exile was clearly shown. Both reasons of the exile and chances for integration of migrants were widely written. Business and skills of organizations which popularize Russian language in the world were also carefully described. The analysis of these issues give the chance to show the position of Russian language nowadays and possible chances to create it as the international language in politics' contacts.

Key words: Russia, Russian language, emigration, MAPRIAL, Moscow Pushkin Institute.

Отримано: 11.06.2013

OBRAZ MUZYKA W ROSYJSKICH DOWCIPACH

Celem naszego badania jest charakterystyka postaci muzyka w rosyjskim obrazie świata przez pryzmat rosyjskich dowcipów. Dowcip jest nieodłączną częścią współczesnej kultury, a przez to odzwierciedleniem rosyjskiej mentalności, gdyż często zawiera elementy o charakterze ekstralingwistycznym i kulturologicznym. Materiał badawczy stanowi 25 dowcipów znalezionych na stronach internetowych.

Początkowa nazwa artykułu brzmiała: «Obraz muzyka w rosyjskich anegdotach», jednakże w trakcie poszukiwań definicji w słownikach języka polskiego okazało się, że termin *anegdota* funkcjonujący w języku polskim mocno odbiega od rosyjskiego rozumienia terminu *анекдот* i pojęcia te nie są tożsame, gdyż definicja polska brzmi: «*anegdota* [gr. *anékdotos* 'nie wydany'], krótkie opowiadanie o charakterystycznym epizodzie z życia znanej postaci, zakończone zaskakującą, dowcipną puentą» (Anegdota). Bardziej adekwatnym jest termin *dowcip*, lepiej odzwierciedla charakter rosyjskiego terminu *анекдот*, gdyż, jak podaje Słownik języka polskiego, jest to «powiedzenie zawierające treść komiczną, pobudzające do śmiechu; anegdota, żart, kawał; figiel, fortel» (Dowcip). Biorąc pod uwagę ten fakt, a także to, że w danej pracy bada się rosyjski dyskurs, a więc i rosyjski językowy obraz świata, w referacie specjalnie podaje się rosyjskie definicje. Zatem, jak możemy przeczytać w internetowej encyklopedii rosyjskiej Krugosvet, «АНЕКДОТ (от греч. *anēkdotos* 'неизданный' англ. *canned joke*), короткий устный рассказ о вымышленном событии злободневного бытового или общественно-политического содержания, с шутилой или сатирической окраской и неожиданной остроумной концовкой». (Анекдот).

Rosyjski dowcip jest w pewnym stopniu odzwierciedleniem kultury danego narodu, gdyż porusza się w niej tradycyjne dla danego narodu takie, a inne tematy. Mamy do czynienia z dowcipami o teściowej, *nouveau russe*, politykach, obcokrajowcach, seksie, itd.. Na jednym z portali wydzielono 28 tematów dowcipów, wśród nich znajdują się także dowcipy o muzykach.

Ważną cechą tych tekstów jest przejaskrawienie (wyolbrzymienie) niektórych cech muzyków, albo przerysowanie jakiejś sytuacji, która ma miejsce w dowcipie. Inne, mniej ważne cechy są pominięte, schodzą na dalszy plan. Jak pisze Danuta Buttler w pracy *Polski dowcip językowy* «zakres zjawisk, które mogłyby pretendować do miana komicznych, jest właściwie nieograniczony», podkreśla, że «komiczność» nie jest stałą immanentną cechą przedmiotów» (Butler, 8), najważniejsze jest, aby przedstawić w sposób zabawny jakies wydarzenie albo postać i jej cechy. Aby doszło do «procesu komicznego», musi istnieć bodziec w postaci śmiesznego tekstu oraz odbiorca nastawiony na percepcję śmiesznego dowcipu. Po intelektualno-uczuciowym procesie jego odbioru powinna nastąpić reakcja psychofizjologiczna – śmiech. Zgodnie z koncepcją «komicznego szoku», w procesie odbioru

czegoś komicznego mamy do czynienia z trzema fazami, opartymi na zadaniu bodźca i wywołaniu reakcji:

1. Faza «szoku» – zaskoczenie, dezorientacja z powodu nowości, niezwykłości, dziwaczności przedmiotu komicznego;

2. Faza «oświecenia» – zrozumienie mechanizmu dziwacznych zjawisk i wykrzyście ich naturalnej motywacji;

3. Radość komiczna – zadowolenie typu poznawczego, akt nagłego rozpoznania (Butler).

Dowcip jest przykładem odzwierciedlenia stereotypu, pokazuje «zbiorowy stosunek» do jakiegoś zjawiska/obiektu prezentując w skondensowanej formie część obrazu świata. («Zbiorowy stosunek» to też stereotyp, nie ma takiego zjawiska, może być tylko nasze indywidualne wyobrażenie o «zbiorowym stosunku». Każdy człowiek ma SWÓJ stosunek do jakiegoś zjawiska). W jaki sposób przedstawiany jest muzyk w rosyjskich dowcipach? Omawiane mikroteksty dotyczą przede wszystkim braku profesjonalnego podejścia do wykonywanej pracy, w tym przypadku gry na instrumentach lub śpiewie, braku umiejętności do wykonywania tego zawodu, wskazują na negatywne cechy tzw. *labuchów* (*лабух*) – głównie pijaństwo i głupotę. Oto przykłady:

Brak profesjonalnego podejścia do wykonywanego zawodu:

Джазовый трубач заменял коллегу в классическом оркестре. В его партии было 32 такта паузы. Когда пауза закончилась, трубач не вступил. Дирижер прервал репетицию и спрашивает, почему тот не играет.

– Тут написано, что я отдыхаю 32 такта! – говорит трубач.

– Да, но мы уже на 33-м, ты должен был считать!

– Чувак! Если я буду считать, какой же это будет отдых!

Пианистка шепотом говорит скрипачу:

– Вы с ума сошли! Вы же убежали на двадцать четыре такта вперед!

Скрипач пианистке:

– Сохраняйте спокойствие. Никому ничего не говорите, я опаздываю на поезд.

Поступайте в наш хор, – агитировал хормейстер одного из своих знакомых. – Уверен, что вы останетесь очень довольны. Мы собираемся по пятницам: сначала выпьем стакан-другой, потом рассказываем анекдоты, играем в карты, а после этого танцуем.

– Это очень интересно. А удастся ли вам петь?

– А как же, обязательно. По дороге домой...

Brak talentu kompozytorskiego:

Встречаются два студента консерватории. Один нормальный, другой – совсем убитый. Ну и первый студент интересуется, в чем мол дело-то?

Второй:

– Да сессия скоро, надо сочинить что-нибудь, а ничего не сочиняется.

Первый:

– Елы-палы, это ж проще простого! Берешь вещь своего преподавателя и переписываешь наоборот. И все!

Второй:

– Так пробовал! Бах выходит!

Столовая дома творчества. Встречаются два композитора. Один другому так тоскливо:

– Тьфу, не погода, а дерьмо...

На это второй ему говорит:

– Коллега, раз уж заговорили о дерьме. Что новенького вы насочиняли?

Brak umiejętności wykonawczej:

– Почему каждый раз, когда я играю на скрипке, у меня потеют руки?

– Это не пот... Это ваша скрипка плачет...

Дирижер оркестра перед репетицией:

– Откройте ноты. Пишите: 58-й такт – три четверти.

Музыканты (удивленно):

– Зачем?

Дирижер:

– Пишите, пишите... 71-й такт – на пол-тона выше.

Музыканты (удивленно):

– Зачем?

Дирижер:

– Пишите, пишите... 92-й такт – еще на пол-тона выше.

Музыканты в недоумении, но пишут. Певица-сопрано:

– И мне писать?

Дирижер:

– Нет, вам петь точно как вчера.

Молодой гитарист пришел записываться на студию. Но вот незадача! Чем больше играет, тем хуже получается. И дальше – хуже... Время 12 часов ночи. За стеклышком сидит грустный оператор... Кофе кончился, сигарет нет, жена три раза звонила, обещала из дому выгнать. Надоело ему это все. Включает он микрофон в студии и говорит гитаристу:

– Слушай, парень! Ладно, все, хорошо! Ну, не получается. Но ты хоть гамму-то сыграть можешь?

– Гамму! Нет проблем!

– Сыграй, а я потом нарежу!

Идет репетиция симфонического оркестра. Дирижер:

– Да как вы играете! Разве это музыка? Сколько можно пить перед репетицией! Возьмите фа!

- уууууXXXXRRRЖЖЖ...
- А фа диез?
- МММММXXXXRRRРББКР...
- Оставьте лучшие фа...

Играет симфонический оркестр. Дирижёр делает последний взмах, все замолкают, только мужик на контрабасе – бум, бум, бум, бум: Через минуту тоже закончил, лоб вытирает:

- Фу-у-х! Еле догнал!

Концерт, выступает молодая певица. Ну, спела песню, откланивается, хочет уйти. Зал шумит, кричат: «Давай еще!!!». Ну, спела еще раз, снова откланивается, зал не понимает – «Еще!!!». Что делать, третий раз поет... А зал по прежнему... Ну она и говорит:

- Господа, да сколько можно, я уже устала!

- Пока не научишься!

Официант! Ваши музыканты сыграют на заказ?

- Любой каприз за ваши деньги!

- Вот вам деньги, и пока я буду обедать, пусть они сыграют в преферанс!

В одном фешенебельном ресторане посредственный скрипач, исполняя ноктюрн Шопена, заметил, что один из клиентов при первых звуках скрипки перестал есть, а потом горько заплакал.

- Вы тоже поляк, как и Шопен? – с сочувствием спросил его музыкант.

- Нет, – ответил тот. – Я лауреат международного конкурса скрипачей.

Niski poziom intelektualny lub po prostu głupota muzyków:

Вокалист на вступительном экзамене по сольфеджио. Определение интервалов...

Экзаменатор:

- Сколько нот звучит?

- Две.

- Спойте...

- ... ДВЕ-Е-Е-Е-Е

Было в семье три сына – два умных, а третий – музыкант...

Бас женится и советуется с баритоном – что ему делать в первую брачную ночь, мол, «впервые замужем».

Баритон говорит:

- Проще простого! Разденешь невесту, положишь ей руку на живот и скажешь: «Я тебя люблю!» Успех гарантирован!

Бас так и сделал. Раздел невесту, положил ей руку на живот и пропел в малой октаве фразу «Я тебя люблю!»

Невеста:

– *Ниже...*

– *Я тебя люблю! (в большой октаве)*

Экзамен на музыкальный слух:

– *Ты отвернешься, мы нажмем клавишу рояля, а ты угадаешь...*

Отворачивается, они нажимают. Он поворачивается и показывает пальцем:

– *Ты нажимала!*

Захотел мужик стать музыкантом, заходит в магазин и видит: мозги гитариста 250\$/кг, мозги барабанищика 300\$/кг, мозги басиста 500\$/кг

Он спрашивает продавца, почему мозги басиста такие дорогие.

Продавец отвечает:

– *А вы знаете, сколько басистов надо убить, чтобы насобирать 1 кг мозгов?!*

– *Как называют певицу с двумя мозговыми клетками?*

– *Беременная.*

Дирижер в течении 25 лет перед каждым концертом вытаскивает из-за пульта записку, читает ее и начинает концерт. Однажды «первая скрипка» решил посмотреть и прочитал: «Скрипки – слева, виолончели – справа».

Мужчина жалуется знакомому:

– *Мои соседи невыносимы: вчера всю ночь до рассвета колотили в стену!*

– *Бедняга, тебе не дали поспать!*

– *Ну, сказать по правде, я все равно не спал – репетировал соло на тромбоне.*

Pijaństwo muzyków:

В подвале репетирует рок-группа. Заходит бас-гитарист, выгружает на колонку бутылку водки. Музыканты уставились на него и говорят:

– *Ты что, на репетицию с водкой?!*

– *Нет, – говорит, – на пьянку с гитарой!*

Разговаривают два музыканта:

– *Почему Вы перестали играть на тромбоне, почему играете только на рояле?*

– *Мужик, ты когда-нибудь пробовал поставить бутылку пива на тромбон???*

Анекдот из нашей жизни. На репетиции собрались поиграть квартетом: клавесинистка, скрипачка, виолончелистка и кон-

трабасист. Играют. Но что-то у них идёт не так, что-то не клеится. Тут вдруг клавесинистка прозревает: «А что это наш контрабасист сегодня такой угрюмый и неразговорчивый?». Скрипачка, тоже въехав, смотрит на него и резюмирует «А... это он просто сегодня пришёл трезвый!».

У одного известного певца спрашивают:

– Скажите, это правда, что Вы поете под фонограмму?

– Да! А под водочку и сплясать могу!

Dowcip można nazwać jednym z gatunków miejskiego folkloru. Komiczne przedstawienie zabawnych cech, zjawisk, ludzi, zdarzeń to podstawowe zadanie tej krótkiej odtwarzalnej wypowiedzi z zaskakującą pointą, stanowiącą zamkniętą całość kompozycyjną, mającą w założeniu wywołać śmiech. Dowcip zajmuje bardzo ważne miejsce w rosyjskiej działalności językowej. Jego najważniejsze cechy to: odtwarzalność, anonimowość, dramatyzm, obecność metafizycznego wstępu, pięcioczęściowa forma (*wstęp, zawiązanie akcji, rozwinięcie, punkt kulminacyjny, zakończenie*). Wydarzenia, o których jest mowa w tego rodzaju tekstach, są przerysowaną imitacją stereotypowego podejścia do nich. Dowcipy są gatunkiem, który jest przeznaczony do opowiadania, dlatego istotna jest fonetyczna strona tekstu – sposób mówienia, intonacja, rozstawienie akcentów, zmiana tonu głosu, naśladowanie dźwięków. Wielokrotne opowiadanie dowcipu dopuszcza wariantowość w zależności od nadawcy oraz adresata – audytorium, sytuacji komunikacyjnej.

Rosyjski dowcip powiela istniejące stereotypy, a tym samym sprzyja ich pogłębianiu i formowaniu nowych. Analiza tej części rosyjskiego językowego obrazu świata, która jest poświęcona muzykom pokazuje specyficzny stosunek Rosjan do tej grupy zawodowej, odzwierciedla także wyobrażenie o nich. W jaki sposób jest przedstawiany muzyk? Jaki obraz wyłania się z wyżej przytoczonych dowcipów? Nadużywanie alkoholu, niski poziom inteligencji, nieodpowiedzialność i brak profesjonalizmu to podstawowe cechy odzwierciedlane w dowcipach. Jest to dosyć mocno zakorzeniony obraz muzyka, funkcjonujący nie tylko w anegdotach, ale i w wypowiedziach uczestników dyskursu rosyjskiego.

LITERATURA:

1. Anegdota, [w:] Encyklopedia PWN, <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo.php?id=4007577>, (18.05.2013.)
2. Buttler D., Polski dowcip językowy, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
3. Dowcip, [w:] Słownik języka polskiego pod red. Witolda Doroszewskiego, <http://doroszewski.pwn.pl/haslo/dowcip/>, (20.05.2013).
4. Анекдот, [в:] Энциклопедия Кругосвет, http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/ANEKDOT.html, (20.05.2013).

Образ музыканта в російських анекдотах

Предметом аналізу є зображення музиканта в російських анекдотах, а також визначення основних характеристик цього типу

текстів. Автор статті намагається показати стереотипний стосунок росіян до цієї професійної групи в анекдотах.

Ключові слова: анекдот як жанр, музикант, російська картина світу.

Образ музыканта в русских анекдотах

Предметом анализа является изображение музыканта в русских анекдотах, а также определение основных характеристик этого типа текстов. Автор статьи пытается показать стереотипное отношение русских к этой профессиональной группе в анекдотах.

Ключевые слова: анекдот как жанр, музыкант, русская картина мира.

The image of the musician in Russian anecdotes

The subject of analysis is the image of musical in Russian anecdotes, as well as determination of the main characteristics of this genre. The author tries to show the stereotypical attitude of Russians to this professional group in anecdotes.

Key words: anecdote as a genre, musician, Russian picture of the world.

Отримано: 15.06.2013

Paulina Bagińska

Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku Białej, Polska

ПРАЗДНИК ПАСХИ. ИСТОРИЯ ПРАЗДНИКА И ЕГО ОСНОВНЫЕ КАНОНЫ В КУЛЬТУРАХ ПОЛЬШИ, РОССИИ И УКРАИНЫ

Праздник Пасхи и его основная идея – бессмертие души и возможность искупления грехов, является основным праздником для христиан всех конфессий. Совпадение во времени исторических событий, какими были приход Иисуса в Иерусалим, а затем Его распятие римлянами, с иудейским праздником «Песах» привело к объединению христианской духовности и иудейской традиции и преобразилось в праздник торжества христианской веры. Раскол внутри церкви, повлекший за собой возникновение католицизма, различия в исчислении дат праздника привели к возникновению различий в праздновании Пасхи католиками и православными. Целью данной статьи является представление истории возникновения праздника Песах и его связи с христианством, а также основных причин возникновения различий в канонах праздника Пасхи в культурах Польши, России и Украины.

История возникновения праздника Песах

Песах – главный праздник еврейского календаря – увековечивает исход иудеев из египетского рабства после 400 лет неволи. Как сказано в книге Исход, после девяти казней египетских, когда наступила самая страшная десятая казнь – смерть первенцев, фараон отпускает рабов во главе с Моисеем в землю обетованную. Ночью, в ожидании начала исхода, израильтяне совершают первую пасхальную трапезу. Глава каждой семьи, заклав однолетнего агнца (ягненка или козленка), помазывает его кровью дверные ко-

сяжки, а само запеченное на огне животное съедается, но так, чтобы не были сломаны его кости. Ночью, с 14/15 весеннего месяца нисана (т. е. в полнолуние), во 2-й половине XIII в. до Рождества Христова совершился исход из Египта, ставший важнейшим событием ветхозаветной истории. А Пасха, совпавшая с избавлением, стала ежегодным праздником – воспоминанием об исходе. Само же название «Пасха» (евр. песах – «прохождение», «пощада») указывает на тот драматический момент ночи, когда поражающий Египет Ангел, видя кровь пасхального агнца на дверных косяках еврейских домов, проходил мимо и щадил первенцев израильских. Ночь Исхода стала вторым рождением народа, началом его самостоятельной истории. Окончательное же спасение мира и победу над духовным рабством, согласно иудейским верованиям, совершит в будущем Божий помазанник из рода царя Давида – Мессия, или по-гречески, – Христос. Так сначала именовались все библейские цари, а вопрос о том, кто в их ряду станет последним, оставался открытым. Поэтому каждую пасхальную ночь израильтяне ждали явления Мессии. Не иначе было и в тот год, когда в Иерусалим прибыл Иисус из Назарета, проповедовавший бессмертие души для тех, кто безоговорочно верил в единого Бога, избавление людей от духовного рабства и возникновение Нового Завета [Рубан].

Объединение еврейского праздника Песах и христианской Пасхи

Во время Своей последней Пасхи на Тайной вечере Иисус Христос произносит слова и совершает действия, меняющие смысл праздника. Он Сам занимает место пасхальной жертвы, и ветхозаветная Пасха становится Пасхой нового Агнца, закланного ради очищения людей единожды и навсегда [Рубан]. «И когда они ели, Иисус взял хлеб, благославив, преломил и, раздавая ученикам, сказал: Примите, ядите: сие есть Тело Мое. И, взяв чашу и благодарив, подал им и сказал: пейте из неё все, ибо сие есть Кровь Моя Нового Завета, за многих изливаемая во оставление грехов» [Библия, Мтф, 26:26-29].

Христос учреждает новую пасхальную трапезу – таинство Евхаристии – и говорит ученикам о Своей близкой смерти как о пасхальном жертвоприношении, в котором Он – новый Агнец, закланный «от создания мира». Пасхальный агнец (ягненок) евреев был «мужского пола, без порока» и приносился в жертву во второй половине дня 14-го нисана. Именно в это время последовала крестная смерть Спасителя. Казненных следовало похоронить до наступления темноты, поэтому римские воины, чтобы ускорить их смерть, перебили ноги двум разбойникам, распятым вместе с Господом. Но «подойдя к Иисусу, увидели, что Он уже умер, и не перебили Ему ног... Ибо произошло это, да исполнится Писание: «Кость Его да не сокрушится» (Иоанн 19:33, 36). При этом и само приготовление пасхального агнца было прообразом крестной смерти Спасителя: животное «распинали» на двух крестообразно соединенных кольях, один из которых проходил вдоль хребта, а к другому привязывались передние ноги [Рубан].

Эта глубочайшая взаимосвязь ветхой и новой Пасхи, их сосредоточенность (упразднение одной и начало другой) в лице Иисуса Христа объясняют, почему праздник Его Воскресения сохраняет и ветхозаветное название Пасха. «Пасха наша – принесенный в жертву Христос», – говорит ап. Павел (1 Кор 5-7). Так в новой Пасхе произошло окончательное завершение Божественного замысла о восстановлении павшего человека в его первоначальном, «райском», достоинстве – его спасение. «Ветхая Пасха празднуется из-за спасения кратковременной жизни иудейских первенцев, а новая Пасха – из-за дарования вечной жизни всем людям» (св. Иоанн Златоуст). Таким образом, праздник еврейского народа стал почвой для возникновения и укоренения христианского праздника Пасхи [Рубан].

Причины расхождений и разногласий между христианами и иудеями, а позднее – между католиками и православными

В самом начале христианства оба праздника праздновались вместе. Церкви, находящиеся «в Ассиии» (см. Откр.1:4), с самого своего рождения, опираясь на авторитет Апостола Иоанна, строго держались обычая празднования праздника Песах вместе с Иудеями согласно устава этого праздника, данного в Священных Писаниях (см. Исх.12, Левит 23). Все западные церкви, состоящие в основном из язычников и находящиеся под руководством Рима, уже в середине второго века нашей эры не хотели иметь ничего общего с Иудеями. Например, известно, что в 160 году н.э. Поликарп, епископ Смирны, едет к римскому епископу Аниките, чтобы договориться о совместном праздновании праздника Песах, но соглашения достигнуто не было. Спустя некоторое время, другой ассиийский епископ – Поликрат, пишет письмо уже римскому епископу Виктору, в котором призывает его вернуться к празднованию праздника Песах, согласно устава Священных Писаний. В свою очередь, римский епископ Виктор на соборах в Палестине, Понте, Галлии, Александрии, Коринфе, настаивал, чтобы «иудействующие» отказались от своего обычая, и требовал от других церквей прервать общение с ними [Огиенко].

Во втором столетии некоторые из церквей на Западе начали праздновать Пасху так, чтобы их ознаменование Господня воскресения всегда приходилось на воскресенье, независимо от библейского календаря. К концу второго века эти западные церкви, под предводительством епископов Рима, Кесарии и Иерусалима (где более не было иудейских епископов), стали агитировать все церкви соблюдать Пасху в установленное воскресенье, а не 14 Ниссана. Они также пользовались римским календарем, а не библейским. Официально все противоречия между названием и сущностью праздника, с точки зрения христиан, были устранены на Никейском соборе в 325 году, когда император Константин вместе с собравшимися епископами постановили «не иметь ничего общего с этим Иудейским сбродом» (из письма императора Константина) и приняли своё правило празднования праздника «Пасха», кото-

рый теперь должен быть в первое воскресенье после весеннего полнолуния и после иудейского Песах и означать «воскресение нашего Господа Иисуса Христа», в отличие от Иудейского «Песах», означающего с иврита «миновать» («переступить») (Исх.12:13), что в духовном смысле полностью соответствует пониманию Апостола Павла: «ибо Пасха наша, Христос, заклан за нас» (1Кор.5:7). Другими словами на Никейском соборе, в отличие от праздника Песах, данного Богом для Своего народа в Священных Писаниях с чётко оговоренным уставом празднования этого праздника, был придуман другой праздник, примерно с таким же названием, но с другим уставом и другим смыслом [Огиенко].

Возникновение католической и православной церквей

Разногласия, касающиеся веры, обрядов, дат праздников возникали не только между иудеями и христианами, но и внутри христианской церкви, в частности, между церковью на востоке и на западе Римской Империи. Апогеем этих тенденций стал раскол внутри церкви, ставший фактом в 1054 году. Фактически разногласия между папой римским и патриархом Константинополя начались задолго до 1054, однако именно в 1054 году папа римский Лев IX послал в Константинополь легатов во главе с кардиналом Гумбертом для разрешения конфликта, начало которому было положено закрытием в 1053 году латинских церквей в Константинополе по распоряжению патриарха Михаила Керулария, при котором его сакелларий Константин выбрасывал из дарохранительниц Святые Дары, приготовленные по западному обычаю из пресного хлеба, и топтал их ногами. Однако найти путь к примирению не удалось, и 16 июля 1054 года в соборе Святой Софии папские легаты объявили о низложении Керулария и его отлучении от Церкви. В ответ на это 20 июля патриарх предал анафеме легатов. Раскол не преодолен до сих пор, хотя в 1965 году взаимные анафемы были сняты. Результатом раскола стало возникновение двух отдельных конфессий – римско-католической и православной.

Обе конфессии определяют день празднования Пасхи, применяя как принцип подвижных и неподвижных праздников, так и лунный календарь, равно как и некоторые сугубо догматические понятия, как то: не праздновать Пасху с иудеями, праздновать Пасху только после весеннего равноденствия, праздновать Пасху только после первого весеннего полнолуния. Подвижная часть церковного календаря перемещается вместе с изменяющейся год от года датой празднования Пасхи [Огиенко].

Причины различий в датах празднования еврейского праздника Песах и христианской Пасхи, отмечаемой католиками и православными

Рассматривая вопрос различий в праздновании Пасхи, которые имеются в обрядах православных и католиков, невозможно не обратить внимания на различия в датах праздника. О самом принципе определения даты речь была выше. Коля скоро принцип определения одинаков, попробуем выяснить, почему даты не со-

впадают, а если совпадают, то крайне редко. Итак сначала летоисчисление производилось по Юлианскому календарю, который был разработан в Александрии и введён Юлием Цезарем 1 января 45 года до н.э. Юлианский календарь заменил старый римский календарь и основывался на астрономической культуре эллинистического Египта. В Древней Руси календарь был известен под названием «Миротворного круга», «Церковного круга», индикта и «Великого индиктиона». Юлианский календарь в современной России обычно называют старым стилем. Год по юлианскому календарю начинается 1 января, так как именно в этот день с 153 года до н. э. избранные комициями консулы вступали в должность. В юлианском календаре обычный год состоит из 365 дней и делится на 12 месяцев. Раз в 4 года объявляется високосный год, в который добавляется один день – 29 февраля (ранее аналогичная система была принята в зодиакальном календаре по Дионисию). Таким образом, юлианский год имеет продолжительность в среднем 365,25 дней, что больше на 11 минут продолжительности тропического года. Однако в 1582 году в Европе вводится Григорианский календарь. Поводом к принятию нового календаря стало постепенное смещение по отношению к юлианскому календарю дня весеннего равноденствия, по которому определялась дата Пасхи, и рассогласование пасхальных полнолуний с астрономическими. Одним из последствий введения Григорианского календаря явилось то, что модифицировались правила расчёта христианской пасхи. Новый календарь имел несколько другую, более точную структуру, длительность года принимается равной 365,2425 суток. Длительность невисокосного года – 365 суток, високосного – 366 [*Юлианский календарь*].

Разница между юлианским и григорианским календарями постепенно увеличивается из-за разного количества високосных годов: в юлианском календаре високосными являются все года, кратные 4, тогда как в григорианском календаре год является високосным, если он кратен 4, но исключение делается для тех годов, которые кратны 100. Такие годы являются високосными только тогда, когда делятся на 400. Скачок происходит в завершающий год века. Разница между григорианским и юлианским календарями: 15 октября 1582 года соответствует 5 октября по юлианскому календарю; прочие даты начала периодов соответствуют юлианскому 1 марта, даты окончания – 29 февраля.

Интересным является факт, что в связи с нарастающим изменением разницы между юлианским и григорианским календарями, использующие юлианский календарь православные церкви, начиная с 2101 года, будут праздновать Рождество не 7 января, как в XX–XXI веках, а 8 января, а с 9901 года Рождество будет праздноваться уже 8 марта (по новому стилю), хотя в литургическом календаре данный день будет соответствовать 25 декабря (по старому стилю). В ряде стран, где до начала XX века был в ходу юлианский календарь (например в Греции) – даты исторических событий, произошедших до перехода на новый стиль, продолжают отмечать в те же числа (номинально), в которые они произошли по юлианскому календарю. В России принято отмечать события,

произошедшие после 15 октября 1582 года, по григорианскому календарю [*Юлианский календарь*].

* * *

Рамки статьи ограничивают возможность представления и анализа разницы между канонами в литургии между православной и католической церквями, однако следует отметить, что эта разница в канонах не является в такой мере ключевой, что бы изменить суть событий, происходящих во время праздника.

Из глубины веков дошёл до нас праздник Пасхи, сначала духовно объединивший иудеев и христиан, а затем сплотивший вокруг идеи Воскресения и жизни вечной представителей разных христианских конфессий. Оплотом праздника, как видно из представленных материалов, являлся первоначально иудейский праздник Песах, который со временем преобразился в христианский праздник Воскресения Иисуса Христа. Несмотря на то, что церковь, как любой живой и развивающийся организм, претерпевала многочисленные перемены и реформы, праздник Пасхи всегда оставался самым важным и значимым в церковном календаре. Распространение христианства и принятие этой веры разными народами не привело к искажению идеи Пасхи, а обогатило её множеством традиций и обрядов, что, по моему мнению, свидетельствует о многогранности культур славянских народов и бесспорно является их достоинством, делая этот праздник одновременно красочными, полным жизнеутверждающего оптимизма и одухотворённости. Раскол, приведший к разделению церквей на западную (католическую) и восточную (православную) также не изменил сути праздника, а лишь привёл к тому, что в обрядовости разных церквей появились отличия.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Библия Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета.
2. Огненко. А, Песах Нового Завета, <http://www.beitshalom.lv/?pageID=details&id=223> (10.05.2013).
3. Рубан Ю., Пасха: история, богослужение, традиции, <http://azbyka.ru/days/ruban/pasha-all.shtml> (10.05.2013).
4. Юлианский календарь, [в:] Википедия – свободная энциклопедия, http://ru.wikipedia.org/wiki/Юлианский_календарь (10.05.2013).

Свято Великодня. Історія свята та його основні канони в культурах Польщі, Росії та України

Свято Великодня та його основна ідея – безсмертя душі та можливість прощення гріхів, є найбільш визначним святом для християн всіх конфесій. Наслідком роз'яття Ісуса в Єрусалимі та одночасно іудейського свята “Песах” є поєднання християнської духовності та юдейської традиції, що створило Велике свято християнства. Після того, як виник католицизм, з'явилась різниця в датах свята та традицій святкування. Мета цієї статті – показати історію свята “Песах”, його зв'язки з християнством, а також основні причини розбіжностей проведення Паски в Польщі, Росії та Україні.

Ключові слова: *Великдень, Песах, православ'я, католицизм, розкол, історія.*

Święto Wielkanocy. Historia święta oraz jego podstawowe kanony w kulturach Polski, Rosji i Ukrainy

Święto Wielkanocy i jego główna idea – nieśmiertelność duszy i możliwość odkupienia grzechów, jest najważniejszym świętem dla chrześcijan wszystkich konfesji. To, że wydarzenia historyczne takie jak przybycie Jezusa do Jerozolimy i jego ukrzyżowanie przez rzymian zbiegły się w czasie z Żydowskim świętem Pesach doprowadziło do połączenia chrześcijańskiej duchowości z żydowską tradycją co przekształciło się w najważniejsze chrześcijańskie święto. Rozłam wewnątrz kościoła, którego efektem było powstanie kościoła katolickiego i prawosławnego, różnic w datach świąt Wielkanocnych doprowadziły do powstania różnic podczas świętowania Wielkanocy przez katolików i prawosławnych. Celem tego artykułu jest przedstawienie historii powstania święta Pesach, jego związków z chrześcijaństwem jak również przyczyn powstania różnic między kanonami święta w Polsce, Rosji i na Ukrainie.

Wyrazy kluczowe: Wielkanoc, Pesach, Prawosławie, Katolicyzm, rozłam, historia.

Easter. History of Christmas and its basic canons in cultures of Polish, Russian and Ukrainian

Easter and main idea – the immortality of the soul and the possibility of redemption of sins, is the most important holiday for Christians of all confessions. The fact that historical events such as the arrival of Jesus into Jerusalem and his crucifixion by the Romans coincided with the Jewish Passover led to the merger of Christian spirituality of the Jewish tradition which evolved into the most important Christian festival. The schism within the church, which resulted in the formation of the Catholic Church and the Orthodox, the differences in the dates of Easter led to differences while celebrating Easter by Catholics and Orthodox. The purpose of this paper is to present the history of the Passover, his relationship with Christianity as well as the reasons for the differences between the canons of Christmas in Poland, Russia and Ukraine.

Key words: Easter, Pesach, orthodox, Catholicism, split, history.

Отримано: 5.06.2013

Karolina Bugajska

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Polska

LINGWISTYCZNO-PSYCHOLOGICZNO-KULTUROWY ASPEKT ZJAWISKA POPKULTURY. POPKULTURA I JEJ WPŁYW NA KSZTAŁTOWANIE OBRAZU ŚWIATA

Popkultura, czyli inaczej kultura popularna, to zjawisko o charakterze społeczno-kulturowym (aspekt ten dotyczy jednostki, która w sposób pośredni podejmuje nawyki, wzory zachowania i przyzwyczajenia społeczno-kulturowe, jak i określonej grupy ludzi funkcjonującej w zbliżonych warunkach społeczno-kulturowych), oraz charakterze psychologicznym (aspekt ten dotyczy zarówno jednostki, która bezpośrednio może przyjąć, bądź odrzucić ogólnie przyjęte wzorce, jak i określonej grupy, w której poszczególne jednostki, w procesie analizy popkulturowych treści, zaakceptują bądź odrzucą dane wzorce. W

procesie analizy ważnym czynnikiem są indywidualne przyzwyczajenia, gusta oraz stereotypy. Popkultura ulega czasowym przemianom i modyfikacjom. Na jej treść i formę wpływają krótkotrwale i szybko przemijające mody i nurty. Popkultura uzależniona jest od geopolitycznych zależności. W czasach, w których żyli i tworzyli kompozytorzy, których w XXI wieku uznano za twórców klasycznych, byli twórcami popkulturowymi.

Popkultura uwidacznia się we wszystkich niemal sferach ludzkiej działalności – od sztuki poprzez ekonomię. Przy omawianiu zjawiska popkultury chciałabym zwrócić uwagę na sferę artystyczną – muzyczną, poprzez analizę tekstów publicystycznych, tekstów piosenek polskiej i rosyjskiej popy, jak i wypowiedzi na forach Internetowych, dotyczących popkulturowych nawiązań. Pod terminem popkultury należy rozumieć popkulturowe zjawiska muzyczne na przełomie XIX/XX wieku, jak i 10-ecia XXI wieku, a więc ściśle łączący się ze współczesną popkulturą gatunek muzyczny – pop.

Dziennikarze polskiego portalu Onet próbowali scharakteryzować i dać ocenę głównemu, powszechnie panującemu zjawisku w działalności artystycznej – popkulturze. Przez 7 tygodni na stronach portalu opublikowany został cykl artykułów poświęconych gwiazdom popkultury, ich twórczości, życiu prywatnemu oraz stosunku odbiorców popkultury (słuchaczy) do nadawców leksykalno-muzycznego komunikatu (wykonawców). **Siedem grzechów popkultury** to próba publicystycznej oceny zjawiska popkultury. Popkulturowy charakter to przede wszystkim jaskrawe przedstawienie w najdrobniejszych detalach głównego tematu i wątków pobocznych, stosowanie emocjonalnego języka oraz jednoaspektowe przedstawienie omawianego tematu – subiektywizacja.

Tytuł cyklu artykułów wywołuje jednoznaczne skojarzenia z chrześcijańskimi wyznaniem. Omawiane treści podpowiada czytelnikowi / Internaucie podtytuł, który jest tożsamy z określoną nazwą zdefiniowanych grzechów. Artykuły publikowane są w następującej kolejności: *Pycha, Chciwość, Nieczystość, Zazdrość, Nieumiarkowanie w jedzeniu i picciu, Gniew, Lenistwo*. Artykuł *Pycha...* w całości poświęcony został gwiazdom estradowym, którym autor – Paweł Piotrowicz wyrzuca takie grzechy, jak: arogancję czy zarozumiałość, stwierdzając, że wszystkie gwiazdy odznaczają się jednakowymi cechami charakteru, odbierając im jednostkowy charakter. [Piotrowicz 2013b] W kolejnym artykule gwiazdy popkultury porównane zostały do manekinów i biznesmenów, których głównym zadaniem i celem nie jest artystyczne i estetyczne zadowolenie a gromadzenie kolejnych bankowych zer. Miłość do pieniędzy mają podkreślać nieodłączne rekwizyty i motywy pojawiające się w teledyskach: stopy banknotów, kąpiele w szampanie, złoto i diamenty. Według autora artykułu chciwi są nie tylko artyści, ale i słuchacze. To dla nich tworzone są utwory muzyczne, a obecny słuchacz nie jest wymagający, a jedynie chciwy, nieoczekujący artystycznych doznań, a jedynie tego, by nagrywane i produkowane pliki muzyczne dobrze brzmiały w telefonach komórkowych. Muzyka zatracza swój artystyczny charakter a staje się jedynie produktem użytkowym – konkluduje Paulina Wilk, dając jednostronna

ocenę zarówno piosenkarzy jak i słuchaczy. Z tą jednoznaczną oceną trudno się zgodzić. [Wilk 2013a] Grzech nieczystości gwiazd popy – Robert Sankowski wiąże przede wszystkim z tematyką utworów muzycznych i teledysków. [Sankowski 2013a] W dalszej kolejności wymienia przyjmowanie narkotyków oraz mieszanie życia prywatnego z estradowym wizerunkiem. Zdaniem Roberta Sankowskiego głównym grzechem, który łączy bez wyjątku wszystkie gwiazdy popkultury bez względu na ich pochodzenie i rynek na którym działają, jest zazdrość. Gwiazdy, zdaniem autora artykułu zazdroszczą sobie wzajemnie (a czasem i niewyróżniającym się z tłumu ludziom): udanego życia osobistego, odniesionych sukcesów, talentów, zdobytych nagród, fanów, niepodzielnych rządów w danym gatunku (mieście), dorobku artystycznego. Efektem zazdrości bywają kradzieże tak i utworów, jak i życiowych partnerów. *Na zewnątrz popkultura wygląda trochę jak relacja z czerwonego dywanu rozciągniętego gdzieś przed halą, w której odbywa się gala. Wieczorowe stylizacje. Przegląd najmodniejszych trendów. Uściski dłoni. Wystudiowane uśmiechy. Ostentacyjne powitania i protekcyjne poklepywanie po ramieniu. Ale ta warstewka utrzymana w stylu glamour jest wyjątkowo cienka. Gdy trochę drapnąć, odpada, ukazując całą gamę ludzkich emocji.* [Sankowski 2013b] Charakterystyka ta daje wyobrażenie o tym, jak widziany jest świat showbiznesu przez przeciętnych ludzi. Jest to zbiór funkcjonujących stereotypów i obiegowych opinii, które nie mogą być jedynym źródłem oceny świata popkultury. Paweł Piotrowicz pojęcie nieumiarkowania utożsamia z pojęciem uzależnienia. [Piotrowicz 2013a] Przy czym podkreśla, że słuchacze w zachowaniu gwiazd tolerują to, co z pewnością zostałoby potępione, gdyby dany wybryk dotyczył niemiedialnej osoby. Wybryki gwiazd są traktowane jako zwykła część scenicznego image'u. Jest to ocena subiektywna, jednostronna i nie zawiera w sobie wszystkich możliwych rozwiązań. Alexis Petridis w artykule poświęconym gniewowi koncentruje swoją uwagę przede wszystkim na tekstach piosenek popowych, w których widoczne są apokaliptyczne wizje końca świata (często jednostkowego końca świata), redukcje językowych środków wyrazu i stosowanie skrótów myślowych [Petridis 2013]. Petridis zwraca uwagę na grupę *młodych gniewnych* – artystów, którzy dopiero co zadebiutowali i mają pewne inspiracje. Eksperymentują i szukają nowych rozwiązań. Pełni zapału i twórczy na początku drogi, a wypaleni i biernie poddający się w swojej dojrzałej twórczości. Zdanie to budzi pewne wątpliwości i razi jednostronną oceną złożonego problemu, który powinien zostać zanalizowany z różnych punktów widzenia. Paulina Wilk w artykule o podtytule *Lenistwo* przedstawia odmienną postawę do wyżej ukazanej. [Wilk 2013b] To postawa artysty, który jest niewolnikiem popkultury – tworzy hity na ilość a nie jakość (zajmuje się pozorną twórczością), już nawet nie śpiewa – a to za sprawą jednego angielskiego terminu – playback, nie tworzy niczego nowego, a korzysta z gotowych już rozwiązań, które co najwyżej są *odświeżane* – tzw. *retromania*, czyli stylizowanie na gwiazdy minionych epok. Dla gwiazd liczą się listy przebojów, a nie ilość sprzedanych płyt. Jak zauważa Wilk, leniwi są także słuchacze,

którzy nie kupują a klikają. *Coś, co powstaje dzięki klikaniu, tylko kliknięcie jest warte. Wydawców interesuje to, że odstuchujemy utwory – każde kliknięcie jest jak moneta wrzucona na czyjeś konto* [Wilk 2013b]. Jest to kolejna sroga i jednostronna ocena.

Oceny i wnioski wyciągnięte przez dziennikarzy Onetu są generalizujące i zsubiektywizowane. Nie mogą stanowić źródła wiedzy o popkulturze z punktu widzenia nauki, ale mogą być przydatne do nakreślenia ogólnej charakterystyki zjawiska popkultury i stać się materiałem do naukowej analizy.

Ze zjawiskiem popkultury nieodłącznie występuje styl zwany glamour. Glamour jest to pokazywanie bogactwa., Glamour to wszystko to, co jest błyszczące i ma materialną wartość. A więc, popsa ma ścisły związek z muzyką, a glamour stanowi otoczkę wypracowanego wizerunku gwiazd. Definicje i swoje przemyślenia na temat glamour opublikowali użytkownicy jednego z polskich forów w temacie: *Co to znaczy, że coś jest **glamour**? Internautka Anna Maria Woźniak stwierdza: Nienawidzę tego słowa, bo go nie rozumiem i nie jestem w stanie poznać jego znaczenia. Nie rozumiem ją go również osoby, które go używają, bo gdy pytam, co to w ogóle znaczy, odpowiadają głupawą mimiką i stękaniem. Dla mnie **glamour** to tylko marka rajstop.* [Co to znaczy]. Jest to jednostronna i subiektywna ocena, właściwa dla Internetowych forów.

Słownik angielsko-polski podaje dwie definicje słowa glamour. Pierwsza objaśnia glamour jako *urok, atrakcyjność, czar* w odniesieniu do kobiety. A według drugiej ogólnej definicji **glamour** to splendor, prestiż, blask. [ang.-pol.] Kolejny słownik podaje te same definicje, które poszerzone są następującą uwagą: *Pojęcie glamour, to jedno z tych pojęć, których nie da się do końca zdefiniować ściśle, glamour może być wszystko. Glamour często jest przesycony erytyzmem* [we-dwoje].

Popkultura jest formą komunikacji, w której jest nadawca (artysta) i odbiorca (słuchacz). Komunikatem zaś jest utwór muzyczny, czyli muzyka i tekst. Należy zauważyć, że tekst zaczyna tracić autonomię na rzecz muzyki. Tekst staje się ozdobnikiem. Zjawisko to widoczne w popsie amerykańskiej i zachodnioeuropejskiej, coraz częściej występuje w twórczości polskich i rosyjskojęzycznych artystów.

Postaram się więc przeanalizować korpus tekstów wybranych piosenek w języku polskim i rosyjskim, by wykazać najważniejsze tematy i sposób prezentacji i kreacji zbiorowego obrazu świata wykreowanego poprzez popkulturowe teksty. Teksty zostały podzielone według przewodniej tematyki, motywów i emocji. Głównym tematem popkulturowych piosenek jest różnorodnie pojmowana miłość: a) piosenki z podtekstem, o miłości, ale nie wprost wyrażonej:

Nie chcę chodzić z tobą na spacer / Nie chcę pisać wierszy na klatce / Nie pójdziemy razem do kina, chociaż świetna z Ciebie dziewczyna [Czarno-czarni]; *Я тебя бум-бум-бум, / Ты меня бум-бум-бум, / Мы вместе бум-бум-бум, / С тобой бум-бум-бум. / Текила / бум-бум-бум / Поможет бум-бум-бум, / И ночью бум-бум-бум / Закончим к двум-двум-двум* [Biffguyz].

W pierwszym przypadku pojawia się zabieg negacji dla podkreślenia przeciwności wypowiedzianych przez podmiot komunikatów. W

drugim najważniejsze słowa to powtarzające się wyrazy dźwiękonaśladowcze, które mają wyrażać stosunek do drugiej osoby.

b) miłość przedmiotowa, czyli nogi obiektem uwielbienia:

Chcę oglądać twoje nogi (nogi, nogi, nogi) [Czarno-czarni]; Это дар природы, дар судьбы / То что людям дано только для ходьбы / Вот они, – наши властелины / Мы же только их рабы! / Словно с небес, как чудо из чудес / Такие ноги-ноги, даются лишь немногим! / Вдаль от Земли, плывут как корабли / А ноги, а ноги, а ноги, ноги, ноги / Как будто это к счастью для дороги [Дискотека Авария].

Kolejne trzy kategorie można między sobą połączyć. Są to: erotyka, seksualność i nienawiść:

Час już minął, wierzysz stale. / Na tym ciele inne ciała. / Ty jak pacierz wciąż powtarzasz / Spójrz w oczy me, przyjrzyj się, znajdziesz siedem źrenic. / Odbiciem są wielu dusz, tego już nie zmienisz. / Jednego jak kochać mam, kochać mam. / Gdy kusi czar, gubi czar, działa czar. / Słów słodkim sznurem wiąże Cię. / Bo tego chcę, tego chcę, tego chcę. / W otchłani fal rozplynie się. / Podnieca mnie śmiertelność twa. [Doda];

Давай я тебя раздену, чтобы одеть. / Давай я тебя одену, чтобы раздеть. / Все мои сантиметры лишь для тебя. / Все мои сантиметры любят тебя. [Сергей Зверев].

Posługiwanie się wyraźnymi kontrastywnymi zestawieniami jest jedną z charakterystycznych cech popkulturowego tekstu.

c) Miłość od pierwszego wejrzenia:

Ты знаешь – / С первой улыбки, / С первого взгляда, с первых слов, / Соединила, не отпустила нас любовь! [Ани Лорак]; Gdy ulicą beztrąsko szłam. / Twoje światło poraziło mnie w dzień / Twój oddech to mój tlen, / Który we mnie ma swe lokum. [Lisowska].

Prócz motywu miłości jako tematu wiodącego, w wielu tekstach można znaleźć motywy uzupełniające, takie jak: zdradę i niespełnienie:

Zgubione szczęście / Nigdy nie wraca, choćbyś chciał [Wilki]; Czy przypominasz sobie stary przyjacielu / Jak powiedziałeś że, z tą tu już aż po grób / Wniosła tak wiele aż znów się wtedy chciało żyć / Choć poszła, była – wypijmy za nią CHLUP! / Za cały babski świat / Za każdą z naszych bab / Za każdą co nas zna / Pijmy do dna! / Przyjaźni cienką nić / Za Wszystko i za Nic / Za to, że jest jak jest / Napijmy się! [Ich Troje].

Motyw zdrady łączy kolejny typ tekstów piosenek zawierających stereotypy o relacjach damsko-męskich, a także o samych kobietach i samych mężczyznach (oczami obydwu podmiotów):

Мы девчонки из простых, / Без сережек золотых, / Вот таких золотых. / Но красивые, пардон, / Посмотри со всех сторон, / Посмотри со всех сторон...; Утром ты сказала мне, тебе нечего надеть. / Нету платья у тебя – можно тихо обалдеть. [Сергей Зверев], На вечеринке к нам подходят два спортсмена / Такие классные по метр восемнадцать / А мы на шпильках длинноногие такие / Всё хорошо, но как же с ними целоваться? / Они как приняли нас в гости пригласили / Но не куда-нибудь, а на игру с „Динамо”. / Но к нам „Динамо” не имеет отношения / И мы конечно же как дуры согласились [Подium].

Kolejną obszerną grupą tekstów piosenek są piosenki, których treść stanowi popkultura, czyli popkultura opowiada o sobie samej:

a) bohaterowie popkultury:

Сегодня пятница: я буду ночью суперменом; Не будет отрицать знакомства с моим „Гулливером”; Не напрягай башку, ведь ты не **Александр Друзь**; Я повелитель для слов, как **Худяков** для камер [Biffguyz]; И мела **Мелон Гибсон** не стерпел [Дискотека Авария],

b) przedmioty popkultury:

Самолеты, борцы и салоны SPA [Дискотека Авария]; Я цифру с буквой в **твиттер** написал, и пусть [Biffguyz]; *Хочу быть заехала mini (mini, mini, mini)* [Czarno-czarni].

W tekstach piosenek pojawiają się także skrzydlate frazy, które nie zawsze zrozumiałe są dla odbiorcy, jak i samego wykonawcy:

W пустей szklance pomarańcze, to dobytek mój; Widzę usta w których nieraz swój **topilem ból** [Feel]; *I nigdy więcej już nikt nie по-вие / Sepie miłości, nie kochasz* [Ich Troje].

W popkulturze pojawiają się także nawiązania do mitologii:

Nie chcesz chyba powrócić jak Eos / w lekkich jak motyl marzeniach... [Ich Troje]; *Z tej piany ja, wyjde ja wyjde ja.* [Doda].

Powszechnym zjawiskiem muzycznym jest cytowanie bądź wariacja nad znanymi już tekstami: *Миллионы алых роз / К моим ногам.* [Танцуй, Россия!].

Texty popkulturowych piosenek zawierają także motywy polityczne:

Танцуй, Россия! И плачь, Европа! / А у меня самая, самая, самая красивая попа [Танцуй, Россия!], *Мои ноги в танце движутся быстро, / Я танцую лучше королей и министров. / В танце бывают такие моменты, / Где я танцую даже лучше президента.* [Павел Воля].

Polityka w tekstach popkulturowych traktowana jest z przywruczeniem oka.

Ostatnią z wyróżnionych grup tworzyć będą teksty piosenek, których motywami przewodnimi są młodość i taniec:

Я танцую как я танцую, / Я танцую как я хочу. / Я танцую как живу я, / А живу я как хочу. [Павел Воля], *А мы сегодня не пошли на вечеринку / И мы себя за это очень уважали / Мы записались в танцевальную поддержку / И танцевали, танцевали, танцевали.* [Подium].

Popkultura to zjawisko złożone, dotyczące niemal każdej sfery ludzkiej działalności, co widoczne jest po dokonaniu analizy tekstów popkulturowych piosenek. Wyznaczniki popkultury to: pop i styl nazywany glamour, który nie posiada jednej definicji. Popkultura to jeden z głównych czynników, który kształtuje obraz świata coraz liczniejszych społeczności, co jest efektem postępującego procesu globalizacji.

LITERATURA

1. Biffguyz – Я тебя Бум-бум-бум, [w:] pesni.net, <http://www.pesni.net/text/BIFFGUYZ/YA-tebya-Bum-bum-bum> [14.06.2013].
2. Co to znaczy, że coś jest glamour?, [w:] Forum Profeo, [http://profeo.pl/group/topic/24047/\[14.06.2013\]](http://profeo.pl/group/topic/24047/[14.06.2013]).

3. Czarno-czarni Nogi, [w:] Tekstowo, http://www.tekstowo.pl/piosenka,czarno_czarni,nogi.html [14.06.2013].
4. Doda, XXX, [w:] Tekstowo, <http://www.tekstowo.pl/piosenka,doda,xxx.html> [14.06.2013].
5. Feel, Jak aniola glos, [w:] Tekstowo, http://www.tekstowo.pl/piosenka,feel,jak_aniola_glos.html [14.06.2013].
6. Glamour, [w:] Słownik angielsko-polski, <http://www.diki.pl/sloownikangielskiego/?q=glamour> [14.06.2013].
7. Glamour, [w:] Słownik mody, <http://www.we-dwoje.pl/glamour,sloownik,514.html> [14.06.2013].
8. Ich Troje, Babski świat, [w:] Tekstowo, http://www.tekstowo.pl/piosenka,ich_troje,babski_swiat.html [14.06.2013].
9. Ich Troje, Powiedz, http://www.tekstowo.pl/piosenka,ich_troje,powiedz.html [14.06.2013].
10. Lisowska, E. Nieodporny rozum, [w:] Tekstowo, http://www.tekstowo.pl/piosenka,ewelina_lisowska,nieodporny_rozum.html [14.06.2013].
11. Petridis, A. Siedem grzechów popkultury: Sex, przemoc i koniec świata, [w:] onet.muzyka, <http://muzyka.onet.pl/publikacje/seks-przemoc-i-koniec-swiatea,1,5427889,wiadomosc.html> [14.06.2013].
12. Piotrowicz, P. Siedem grzechów popkultury: Nieumiarkowanie w jedzeniu i piciu: skrzydelko czy wódka?, [w:] onet.muzyka, <http://muzyka.onet.pl/publikacje/nieumiarkowanie-w-jedzeniu-i-picciu-skrzydelko-czy-,1,5421616,wiadomosc.html> [14.06.2013].
13. Piotrowicz, P. Siedem grzechów popkultury: Pycha: dumni i uprzedzeni, [w:] onet.muzyka, <http://muzyka.onet.pl/publikacje/pycha-dumni-i-uprzedzeni,1,5397869,wiadomosc.html> [14.06.2013].
14. Sankowski, R. Siedem grzechów popkultury: Nieczystość, [w:] onet.muzyka, <http://muzyka.onet.pl/publikacje/nieczystosc,1,5408993,wiadomosc.html> [14.06.2013].
15. Sankowski, R. Siedem grzechów popkultury: Zazdrość, [w:] onet.muzyka, <http://muzyka.onet.pl/publikacje/siedem-grzechow-popkultury-zazdrosc,1,5416158,wiadomosc.html> [14.06.2013].
16. Wilk, P. Siedem grzechów popkultury: Chciwość, [w:] onet.muzyka, <http://muzyka.onet.pl/publikacje/artykuly/chciwosc,3,5404305,wiadomosc.html> [14.06.2013].
17. Wilk, P. Siedem grzechów popkultury: lenistwo, [w:] onet.muzyka, <http://muzyka.onet.pl/publikacje/artykuly/siedem-grzechow-glownych-popkultury-lenistwo,1,5435316,wiadomosc.html> [14.06.2013].
18. Wilki, Urke, [w:] Tekstowo, <http://www.tekstowo.pl/piosenka,wilki,urke.html> [14.06.2013].
19. Ани Лорак, С первого взгляда, [в:] Great lyrics, <http://www.gl5.ru/lorak-ani-s-pervogo-vzglyada.html> [14.06.2013].
20. Глюкоза, Танцуй, Россия, [в:] Great lyrics, http://www.gl5.ru/glukoza_tancui_rossia.php [14.06.2013].
21. Дискотека Авария, Ноги, [в:] pesni.com, <http://tekst-pesni.com/page/tekst-pesni-diskoteka-avarija-nogi-nogi-slova> [14.06.2013].
22. Павел Воля, Я танцую, [в:] Great lyrics, <http://www.gl5.ru/pavel-volya-ya-tancuu.html> [14.06.2013].
23. Подиум, Танцуй пока молодая, [в:] хорошие песни, http://goodsongs.com.ua/song104725_podium_tancuy-poka-molodaya-devochka-rawa.html [14.06.2013].
24. Сергей Зверев, Давай я тебя раздену, [в:] Great lyrics, <http://www.gl5.ru/zverev-sergey-davai-ya-tebya-razdenu.html> [14.06.2013].

Лінгво-психо-культурний аспект поп-культури.

Поп-культура і її вплив на формування картини світу

Автор статті розглядає складне явище поп-культури, одночасно звертаючи увагу на його лінгво-психо-культурний характер. Підкреслюється важлива роль поп-музики і гламуру як способу життя. Автор групує тексти пісень польською і російською мовами за темами і елементами, які пов'язують їх із розглянутим явищем поп-культури.

Ключові слова: поп-культура, попса, гламур, картина світу, текст пісні.

Лингво-психо-культурный аспект поп-культуры.

Поп-культура и ее влияние на формирование картины мира

Автор статьи рассматривает сложное явление поп-культуры, одновременно обращая внимание на его лингво-психо-культурный характер. Подчеркивается важная роль поп-музыки и гламура как способа жизни. Автор статьи классифицирует тексты песен на польском и русском языках по темам и элементам, которые связывают их с рассматриваемым явлением поп-культуры.

Ключевые слова: поп-культура, попса, гламур, картина мира, текст песни.

Linguistic and psychological and cultural aspects of pop culture phenomenon. Pop culture and its influence on the image of the world

The author of this article has analyzed the complex phenomenon of pop culture, while paying attention to the linguistic and psychological and cultural character. An important role of pop-music and glamor as a style of life were emphasized. The author groups lyrics in Polish and Russian due to the songs and elements that link it with the present pop culture phenomenon.

Key words: pop culture, pops, glamour, image of the world, lyrics.

Отримано: 28.06.2013

Наталья Савина

НГУ им. Ярослава Мудрого, Великий Новгород, Россия

КУЛЬТУРНОЕ ПРОСТРАНСТВО ФУТБОЛЬНОГО РЕПОРТАЖА

Значение термина «культура» весьма многообразно и часто неопределённо. Основой и фундаментом культуры считают ценности и связывают с ней «ценностно-нормативные установки и механизмы, регулирующие всякую социальную практику и в особенности взаимодействие и взаимопонимание между людьми» [Лалетин 2008]; культура – это «мир «возделанных» личностей, чье сознание и поведение мотивируется и регулируется уже не столько биологическими, сколько социальными интересами и потребностями, общепринятыми нормами и правилами их удовлетворения» [Флиер].

Специфической областью культуры является физическая культура, которая регулирует «деятельность человека (ее направленность, способы, результаты), связанную с формированием, развитием и использованием телесно-двигательных способностей че-

ловека в соответствии с принятыми в культуре (субкультуре) нормами, ценностями, образцами» [Быховская 1998: 294]. Составной частью физической культуры принято считать спорт, к которому относят «соревнования по различным физическим упражнениям и их комплексам, а также систему их организации и проведения» [Штейнбах 2006]. Физическая культура и спорт – понятия близкие, но не тождественные. Спорт подразумевает соревнование / соперничество / борьбу / сопоставление уровня развития физических и духовных способностей; достижение высоких результатов и побед, а также зрелищность.

Сегодня существуют серьезные разногласия в истолковании взаимоотношения спорта и культуры. В двухтомной энциклопедии [Культурология. XX век 1998] и словаре [Гуревич 1996] по культурологии отсутствует вокабула «спорт», хотя дается определение физической культуры. Наряду с высокой оценкой культурного статуса спорта широкое распространение получил и скептический взгляд на его культурную ценность. В.И. Столяров в работе «Спорт и культура: методологический и теоретический аспекты проблемы» обращает внимание на сложный и противоречивый характер спорта как социокультурного феномена, на присущие ему позитивные и негативные стороны. С одной стороны, спорт способствует гармоничному развитию человека: содействует физическому и нравственному совершенствованию, развивает творческие способности, оказывает эстетическое воздействие. Он имеет важное познавательное значение и заключает в себе огромные коммуникативные возможности. Связь спорта с игрой позволяет считать его феноменом культуры. С другой стороны, спорт негативно воздействует на личность и социальные отношения людей: достижение результата ставится на первый план, в результате чего может быть спровоцировано избыточное физическое развитие, нанесен ущерб здоровью, могут быть нарушены нравственные нормы и т.д. Кроме того, голландский исследователь Й. Хейзинга выносит спорт за рамки культуры, так как разветвленная система правил не позволяет считать спорт игрой.

Неоднозначность спорта подчеркивал еще основатель современного олимпийского движения Пьер де Кубертен: «Спорт – это средство, с помощью которого можно вызвать как самые благородные, так и самые низменные страсти... и которое в одинаковой мере может служить и укреплению мира, и подготовке к войне» [Цит. по: Столяров 1997].

Спорт во многом похож на войну, что метафорически отражается в языке. Спортивная деятельность осмысливается участниками спортивного дискурса как военные действия. Во многих исследованиях рассматриваются военные метафоры в спортивном дискурсе [Елистратов 2005; Кудрин; Малышева]. По мнению Е. Г. Малышевой, концептуальная метафора «Спорт – это война» является одной из самых частотных метафорических моделей в журналистском спортивном дискурсе. В то же время спорт способствует миру и развитию гуманистических идеалов.

Обратим внимание на футбол. На Официальном Сайте Европейского Футбола опубликовано 11 ценностей УЕФА (Союза европейских футбольных ассоциаций), среди которых на первое место поставлены «интересы футбола»: футбол сначала игра, спорт, шоу, а лишь затем все остальное. Не менее значимой ценностью является «уважение»: «Футбол нельзя представить без уважения. Уважения к футболу, целостности, многообразию, благородству, здоровью игроков, правилам игры, судьям, соперникам и болельщикам. Соответственно, в футболе нет места расизму и ксенофобии, жестокости и допингу. Футбол объединяет людей и заставляет их забывать о различиях. Под формой не видно цвета кожи, и для УЕФА так будет всегда. Расизм и любые другие формы дискриминации неприемлемы. УЕФА не потерпит насилия ни на поле, ни на трибунах. Футбол должен служить примером» [УЕФА].

Популяризации футбола и его ценностей служат СМИ, в особенности такой жанр, как телевизионный футбольный репортаж [далее: ТФР]. ТФР – это единство видеоряда, речи комментатора и интершума (звук со стадиона, синхронный изображению, который звучит параллельно закадровой речи комментатора). Можно предположить, что в речи комментатора ТФР как посредника между спортивной культурой и зрителем реализуются ценности «интересы футбола» и «уважение».

Базовые ценности как системообразующий признак дискурса – это «**совокупность** того, что, представляя **наибольшую значимость для говорящего**, находится в иерархии ценностей субъекта на первых позициях и **обуславливает существование цели дискурса**» [Михалева]. Система базовых ценностей является основой для формирования в сознании участников дискурса концептосферы, которая отражает особые варианты интерпретации действительности. В телевизионном футбольном репортаже, как и в текстах спортивного дискурса в целом, репрезентируются такие концепты, как: «оппозиция «свои» / «иные»», «состяжание», «игра», «мужество», «физическое совершенство» [Снятков 2008], «воля к победе», «фейр плей» [Зильберт, Зильберт 2001: 53], «этика поединка», «правовые нормы» (регламент и правила), «стратегия и тактика борьбы», «победа», «поражение» [Зильберт 2001: 105] и др.

Одной из базовых ценностей для адресанта и адресата спортивного дискурса является игра, само соревнование. Футбол признается культурным явлением, поэтому все, что противоречит духу соревнований, осуждается. Считают, что война на футбольном поле должна происходить только в рамках правил и с соблюдением «этики поединка».

Отметим, что ценности «интересы футбола» и «уважение» реализуются в оценочных суждениях – комментариях к какому-либо эпизоду игры (нарушению правил) или неигровому событию (неспортивному поведению игроков, тренеров, беспорядкам на трибунах и т. д.).

Оценивая событие, не отвечающее этике поединка, комментаторы зачастую противопоставляют его игре:

Колодин... Хохлов... Ой-ой-ой-ой-ой, вот сейчас Семшов был не прав. И между прочим они продолжают с Лазовичем отношения выяснять. А хотелось бы, чтобы на игре сосредоточились [Зенит – Динамо 2010]; Ну, господа, вы все видели. Футбол был гораздо интересней, чем все то, что происходило в последние пять минут [ЦСКА – Анжи 2011] (о драке на поле и беспорядках на трибунах во время матча).

Комментаторы призывают спортсменов доказывать свое превосходство в игре, соблюдая правила. Сталкнувшись с событием, которое противоречит футбольным ценностям, комментатор делает следующее:

1. Выносит отрицательную оценку:

На последних минутах встречи «Крыльев Советов» и «Анжи» 22.06.2011 в игрока дагестанской команды бразильца Роберто Карлоса с трибуны бросили банан, что в репортаже было прокомментировано следующим образом:

[крупный план] Нуууу, вот это, ребята, зря... Вот это зря... Да. Даже такого спокойного Роберто Карлоса сейчас умудрились вывести из себя болельщики. Замены-то все сделаны. Девяносто минут. И вот такой демонстративный ход со стороны Роберто Карлоса, как я понимаю, он ушел с поля. Ну, когда все это закончится? Ну, я не знаю, чем вы думаете, господа болельщики, так называемые? Это не относится только вот к одним болельщикам «Крыльев Советов» или к болельщику, который вот так себя проявил, он может собой гордиться, жизнь удалась [Крыльев Советов – Анжи 2011].

Чтобы выразить свои эмоции (удивление, досаду, сожаление, возмущение и т. д.) комментаторы часто используют междометия и восклицательные фразеологические выражения:

Ух ты! Ничего себе! Вот это да! [Франция – Италия 2006] (реакция на удар головой Зинедина Зидана в грудь Марко Матерацци); Дает побороться, но не, ой-ой-ой-ой-ой! Аршавин! Аршавин! [Россия – Словения 15.11.2009] (реакция на отмашку Андрея Аршавина); Ой, там драка, драка, драка, драка. (реакция на начавшуюся драку между игроками) <...> Оооооооооо! (реакция на участие в драке тренера и охраны) <...> Она! Сейчас в нас прилетел пакет с орехами [ЦСКА – «Анжи» 2011]; Ах, вот в чем дело! [Ньюкасл – Тоттенхэм 2012] (реакция на кадры, где тренер толкает судью);

– риторические вопросы:

Вот интересно, о чем спартаковцы пытаются говорить с Карасевым? Что так и надо действовать? [Спартак – ЦСКА 2011]; Где же, где же охранники? [Сатурн – ЦСКА 2004]; Ну что это такое?! <...> Что за боданье-то? Кому это нужно? [Крыльев Советов – Анжи 2010]; Смотри, во что это все вылилось. Оно стоило того? [ЦСКА – Анжи 2011]; обращения (Нуууу, вот это, ребята, зря... <...> Ну, я не знаю, чем вы думаете, господа болельщики, так называемые? [Крыльев Советов – Анжи 2011]; Игорь, здоровья [Спартак – ЦСКА 2011];

– эмоционально-оценочную лексику:

Так, это он так врезал Матерацци, да? [Франция – Италия 2006]; Да, скандалом у нас заканчивается этот матч [Сатурн – ЦСКА 2004] (оценка массовой драки с участием футболистов и болельщиков); <...> а вот со стороны Тагирбекова здесь уже все, что называется через край [Крылья Советов – Анжи 2010] (оценка агрессивного поведения игрока); Тут заруба такая пошла серьезная [ЦСКА – Анжи 2011]; И стоило ли горо/ городить огород в этой ситуации Алану Парди, а? Ну, Бог с ним, да. Ну, зачем же бросаться на судью? [Ньюкасл – Тоттенхэм 2012].

Красивым голам, фантастическим обработкам, классным комбинациям, великолепным передачам и хорошему футболу в целом комментаторы противопоставляют грубые, грязные подкаты, откровенные толчки, неспортивное поведение.

Ценности «интересы футбола» и «уважение» воплощаются в речи комментаторов в форме постоянной антитезы «хорошо – плохо», «красиво – некрасиво»:

Очень нехорошие эпизоды пошли. <...> Жедер бьет Шембераса. Березуцкий здесь. Да, совсем не то. <...> А здесь некрасиво получилось: Шемберас вмешался, потом налетела толпа. <...> Да, болельщик действительно себя повел некрасиво. Толкал он игрока тут «Сатурна». <...> – Но я не буду говорить, что игра испорчена, потому что игра была очень интересной [Сатурн – ЦСКА 2004]; Хорошо сыграл Соснин. <...> Как некрасиво! <...> Ну и зачем потом было доказывать обратное, да еще вот так бодаясь? Ни к чему это, ни к чему. [крупный план] Вот такой вот неприятный эпизод [Крылья Советов – Анжи 2010]; Ну, вот такая распрекрасная, красивая игра у нас зачем-то в середине первого тайма, даже ближе к концу разломилась вот этой огромной паузой. – <...> Там Мамаев сейчас сцепился с Агаларовым. Это все очень некрасиво выглядит. <...> Это все, конечно, не красит наш чемпионат. <...> болельщики ЦСКА пытаются разбираться с болельщиками «Анжи». И это очень некрасиво, конечно. <...> Да, ну, вот то, что с трибун полетели орехи и бутылки, это, конечно, не очень хорошо [ЦСКА – Анжи 2011].

В футбольном мире есть игроки-джентльмены и игроки провокаторского типа (Но вообще зная Игоря Семшова, человек очень порядочный, и в общем, Лазович там такой провокаторского типа игрок [Зенит – Динамо 2010]; [игрокижимают руки] Гаттузо и Малуда. Но это браво! Это браво! В таком матче оставаться мужчинами, оставаться джентльменами – это очень здорово. Браво Гаттузо! [Франция – Италия 2006]; А вот здесь было ясно уже, когда сбили Семака сзади. Это не тот футболист, против которого хамить, это джентльмен, вот, и здесь началось [Сатурн – ЦСКА 2004]; И голландцы по-джентльменски бросили мяч вратарю сборной Словакии [Голландия – Словакия 2010]).

Чтобы выразить неодобрение, порицание, комментаторы используют разнообразные языковые средства, в том числе особые стилистические приемы, например антифразис. В приведенном выше примере: он [болельщик] может собой гордиться, жизнь уда-

лась [Крылья Советов – Анжи 2011]. Или: <...> но ээээ и Лазович, что называется, хорош [Зенит – Динамо 2010].

2. Отрицательно оценивает событие, избегая подробного анализа:

И посмотрите, что происходит на трибунах. ОМОН сейчас зачитывает этот сектор, что бы там ни произошло, сейчас совершенно не ясно да, наверное, и не важно, но выглядит все это, конечно, просто отвратительно. Страсти продолжают кипеть на трибунах, футболисты так особенно туда и не поглядывают, как и главный арбитр, сосредоточившись на том, что они и должны делать, на игре [Зенит – Локомотив 2008].

В данном случае комментатор Илья Казаков выражает презрение к драке болельщиков на трибунах во время матча «Зенит» – «Локомотив». Он уходит от необходимости анализировать произошедшее, апеллируя к ценности «интересы футбола», что можно объяснить нежеланием анализировать событие при недостатке информации (в данном случае комментатор описывает игру только по телевизионной картинке, т. е. репортаж ведется из студии). Примечательно, что в вечернем выпуске новостей результаты игры сообщались лишь в связи с детальным освещением драки болельщиков.

3. Дает сглаженную оценку, так как виновник произошедшего – «свой».

Принято считать, что спортивный комментатор ограничен в выражении личных спортивных предпочтений. При комментировании футбольных матчей, предполагающих **раздробление адресата** ТФР (разделение телезрителей по предпочтению к той или другой команде), например матчей национального чемпионата, комментатор не может вести репортаж с позиции болельщика во избежание **коммуникативной неудачи**. При комментировании международных соревнований допускается выражение симпатий к национальной команде, так как в этом случае аудитория более однородна. Но и в этой ситуации оценки комментатора должны быть объективными.

Показательно сравнение разных комментариев одного события.

В ТФР о матче Евро-2008 Греция – Россия оба комментатора эмоционально поддерживают сборную России и выступают в роли «страстных болельщиков»:

ВС: *Ну а мы вот сегодня вместе с Андреем Талалаевым, Андрей Талалаев, Владимир Стогниенко, будем сидеть, болеть и надеяться* [Греция – Россия 2008].

Но иногда один из комментаторов, футбольный специалист и тренер Андрей Талалаев, теряя чувство меры, дает предвзятые оценки, с которыми не соглашается второй (основной) комментатор Владимир Стогниенко. Показательна трактовка эпизода с нарушением правил российским футболистом Дмитрием Торбинским:

ВС: [видеоповтор] *Интересно. Видимо, травма здесь, а, вот эта вот, ух ты.*

АТ: Вот вам и самый легкий игрок чемпионата.

ВС: Хоккей. И меняют сейчас Сейтаридиса. Ну, в общем, конечно, жестковато просто сыграл Торбинский, чего уж там говорить.

АТ: Ну, если мы говорим об агрессивности в современном футболе, то, мне кажется, в порядке вещей.

ВС: Ну, мне все-таки кажется, жестковато, но давайте дальше смотреть.

АТ: Вы за кого переживаете, Владимир? За Сейтаридиса?

ВС: Я переживаю зааа / Если Сейтаридис получил травму, я, безусловно, рад не буду, Андрей.

АТ: Нет, я / дай бог крепкого здоровья всем футболистам, которые играют.

ВС: Переживаю, безусловно, за наших и только за наших.

И далее: ВС: И сейчас Андрей Талалаев, который искренне и даже несколько кровожадно болел за нашу сборную в первом тайме, выскажет свое мнение [Греция – Россия 2008].

Владимир Стогниенко напоминает об уважении к здоровью игроков и негативно оценивает действия Торбинского, используя сленгизм хоккей (о жестких, силовых приемах борьбы, свойственных игре в хоккей и запрещенных в футболе) и наречие жестковато. Отметим использование наречия с суффиксом -оват-, обозначающим степень слабости, неполноты проявления признака: таким образом комментатор смягчает категоричность своей оценки. Наоборот, Андрей Талалаев поощряет действия российского футболиста и упрекает Владимир Стогниенко в недожной поддержке сборной России.

Приведем еще примеры различных трактовок одного эпизода.

Принципиальный матч российского чемпионата «Спартак» – «Зенит» 27.10.2010 завершился со счетом 1:0. Сразу после игры разгорелся конфликт между игроком «Зенита» Игорем Денисовым и тренером «Спартака» Валерием Карпиным. Эти кадры попали в трансляцию на телеканале «100ТВ» и «НТВ+ Наш футбол».

КН: [крупный план драки] «Спартак» борется за место в тройке. И вот так, ну, все-таки эмоции, все-таки эмоции уже через край, эмоции уже через край. Кто это там?

АС: Мы видим службу безопасности нашего клуба.

КН: В черном, в черном спортивном костюме побежали разбираться. [АС: Там] Все-таки не удалось обеспечить порядок на поле. Ну, все уже, все, все.

АС: Мы видим наш тренерский штаб.

КН: Все. Игра закончена. [крупный план] Комбаров принимает поздравления. Он забил пенальти и был хорош во втором тайме. Алексей Стрелетов, Кирилл Набутов вели этот репортаж в телеклубе «Зенит» – гости Артема Татаринова и Дмитрия Радченко. До встречи в воскресенье.

АС: Всем здоровья [Спартак – Зенит 2010, 100ТВ].

ГЧ: Денисов, который прыгнул на тренировке на Владислава Радимова, теперь то же самое пытается сделать и с главным тренером «Спартака».

КГ: Да, я, пожалуй, промолчу и не буду говорить, что здесь было у кромки поля, но это...

ГЧ: Я тебя уверяю, что это получит еще какой резонанс. Там в рукопашную.

КГ: Это не, не, здесь какое-то сумасшествие творится, здесь уже чуть ли не стенка на стенку пошли.

ГЧ: Ну, я думаю, что Денисов себе наживет большие проблемы после этого. Игра закончена. И надо было бы всем успокоиться, разойтись и делать выводы. <...> Ну, и вот, собственно, с чего начался конфликт. Я думаю, что футболист не имеет никакого права, вот то, что сказал сейчас Денисов, я думаю, что это закончится серьезными уже проблемами, [ГО: Ну, а зачем Карпин на него пошел?] потому что какой бы ты ни был игрок, ты не имеешь права на главного тренера вообще повышать голос любой команды. И тем более в такой форме, в которой это сделал футболист. Понятно, что Денисов расстроен желтой карточкой и тем, что он подустал в конце и так далее, но это все очень некрасиво.

ГО: Да, но вот здесь завязалась потасовка. И там вот какой-то есть один маленький такой ХХХ с телефоном человек, который ударил. Вот сейчас он не попал в кадр. Вот этот маленький, вот этот, он первый кого-то ударил. (ГЧ: Но это уж пускай разбирается те, кому положено). То ли это болельщик, то ли стюард, непонятно.

ГЧ: Очень жаль, что немножко вот этой историей концовка матча смазана, а так футбол команды продемонстрировали хорошего уровня.

ГО: Да, ну, в общем, это футбол, страсти, друзья. Ну, что сделаешь. Сегодня «Спартак», «Спартак» победил. Ну, а что завтра, посмотрим.

ГЧ: Трудно с такой игры уходить. Уж больно захватывающим был финал. Спасибо.

ГО: На этом мы заканчиваем репортаж. Константин Генич, Георгий Черданцев и Геннадий Орлов, всего доброго.

ГЧ: Спасибо.

КГ: Всем спасибо. Пока [Спартак – Zenit 2010, НТВ-Плюс Наш футбол].

Приведенные комментарии различаются не только по объему, но и по характеру выражаемой оценки. Безусловно, более резкую оценку данное событие получает на телеканале «НТВ-Плюс Наш футбол». Причины могут быть различные. Во-первых, недостаток информации: комментаторы «100 ТВ» описывают матч, находясь в студии; комментаторы «НТВ-Плюс Наш футбол» ведут репортаж со стадиона, один из которых, Константин Генич, работает на бровке (КГ: Да, я, пожалуй, промолчу и не буду говорить, что здесь было у кромки поля, но это...), кроме того, трансляция длится дольше, чем на «100 ТВ». Во-вторых, на высказанную оценку повлияло различие в аудитории телеканалов: «100 ТВ» – российский региональный телеканал, осуществляющий круглосуточное вещание на Санкт-Петербург и Ленинградскую область, «НТВ-Плюс Наш футбол» – спутниковый

телеканал о российском футболе. Таким образом, для комментаторов Кирилла Набутова и Алексея Стрепетова «нашими» являются футболисты и работники клуба «Зенит». Напротив, комментаторы «НТВ-Плюс Наш футбол» ограничены в выражении личных спортивных предпочтений и не могут вести репортаж с позиции болельщика во избежание коммуникативной неудачи, так как телеканал предполагает раздробление зрительной аудитории. Однако и в этом случае заметно, что позиции Георгия Черданцева, Константина Генича и Геннадия Орлова различны. Характеризуя происходящее, Георгий Черданцев и Константин Генич используют негативнооценочную лексику (*рукопашная, чуть ли не стенка на стенку пошли, как-то сумасшествие, это все очень некрасиво, история*). Кроме того, Георгий Черданцев, футбольная карьера которого связана с командой «Спартак-2», предсказывает отрицательное развитие событий для Денисова (*получит еще какой резонанс, наживет большие проблемы, закончится серьезными уже проблемами*) и использует в речи форму запрета (*Я думаю, что футболист не имеет никакого права; ты не имеешь права на главного тренера вообще повышать голос любой командой*). В то же время Геннадий Орлов, постоянный комментатор матчей «Зенита», пытается заострить внимание на действиях Валерия Карпина (*Ну, а зачем Карпин на него пошел?*) и третьего лица (*И там вот какой-то есть один маленький такой ХХХ с телефоном человек, который ударил*) и оправдывает поступок Игоря Денисова, став на первый план эмоциональное напряжение (*Да, ну, в общем, это футбол, страсти, друзья. Ну, что сделаешь*). Примечательно, что Кирилл Набутов использует тот же ход: *И вот так, ну, все-таки эмоции, все-таки эмоции уже через край, эмоции уже через край*). Отметим, что, несмотря на различие высказанных оценок, и в том, и в другом репортаже комментаторы подчеркивают, что главное – футбол: *Ну, все уже, все, все [...] Все. Игра закончена – Игра закончена. И надо было бы всем успокоиться, разойтись и делать выводы. Какое бы развитие ни получил конфликт между тренером и игроком, счет игры не изменится.*

4. Не дает отрицательной оценки событию.

Во время матча «Локомотив» – «Спартак» 19.07.2008 на поле выбежал болельщик. Футболист «Спартака» Радослав Ковач поставил ему подножку. Виктор Гусев (телеканал «Первый») и Кирилл Дементьев (телеканал «НТВ-Плюс Онлайн») дают прямо противоположные комментарии:

Ковач тем временем... Ой-ой-ой-ой-ой! Ой-ой-ой, друзья мои, вот это, это плохо. Вы знаете, это плохо, и я не удивлюсь, если вот за этот жест Ковач поплатится очень серьезной дисквалификацией. Так поступать с болельщиками нельзя, так ни с кем поступать нельзя. Но это болельщик, знаете, и применять против него запрещенный футбольный прием, конечно, это желтая карточка, могла бы быть и красная [Локомотив – Спартак 2008, Первый].

Болельщик выскочил на поле. Сейчас его будут ловить. Она! Вот это, кстати, здорово! Радослав Ковач поставил ему подножку и выступил в роли сотрудника правопорядка. Ну, может оно и

лучше? Хотя я думаю, что милицию он не минует так или иначе. Что человек хотел показать, непонятно, потому что ничего он не показывает. Карточка Ковачу?! За что?! За подножку болельщику?! [повтор] Ну, смотрите. [смех] Феноменальная ситуация! Захаров показал желтую карточку! [смех] Радославу Ковачу! [Локомотив – Спартак 2008, НТВ-Плюс Онлайн].

Серьезный комментарий Виктора Гусева основан на футбольных правилах (неспортивное поведение по отношению к любому лицу наказывается желтой карточкой, агрессивное поведение – красной), здесь на первый план выдвигается уважение к болельщику, пусть и помешавшему ходу игры. Кирилл Дементьев предпочитает не драматизировать, его комментарий, перебиваемый смехом, в некотором роде циничен.

Описывая эпизод, не отвечающий этике поединка, комментаторы, нередко используют шутки и иронию в сочетании с вдумчивым анализом и адекватной оценкой. В этом случае можно говорить о стремлении комментатора разрядить обстановку и развлечь телезрителя:

Не сдержался Пардио. Может быть, он хотел так дружески хлопнуть по плечу бокового арбитра, а вышло немножечко недружелюбно. Ну и, да, любые касания арбитра, хватания за грудки во всех абсолютно футбольных лигах не приветствуется, поэтому можно понять Мартина Аткинсона, который попросил главного тренера хозяев удалиться [Ньюкасл – Тоттенхэм 2012]; КГ: Тут заруба такая пошла серьезная. Оооооооооо! ТЖ: Кость, ну, ты там ближе. КГ: Я не пойду разнимать. <...> Но вот все началось, все началось с реакции Павла Мамаева. Вот так скажем, да. То, что Камиль Агаларов нарушал здесь правила, да, и чуть-чуть ципанул здесь по ногам, но это игровой эпизод был. А то, что потом игрок ЦСКА, видишь, всю эту кучу завел, это, наверно, не очень правильно [ЦСКА – Анжи 2011].

Разумеется, реализация ценностей как компонентов культуры зависит от конкретного комментатора, его темперамента и его культуры. В настоящее время появляются исследования, в которых анализируются коммуникативные типы языковых личностей спортивных комментаторов. Например, Е. Г. Малышева различает 7 таких типов: комментатор-«репортер», комментатор-«аналитик», комментатор-«знаток», комментатор-«ироник», комментатор-«балагур», комментатор-«болельщик», комментатор-«актер» [Малышева 2011]. Приведенный анализ реализации базовых ценностей «интересы футбола» и «уважение» подтверждает существование различных типов спортивных комментаторов. Популярность коллективных репортажей (с двумя и более комментаторами) можно объяснить попыткой дать телезрителю право выбора, ведь мнение даже зрителя-знатока зачастую формируется под влиянием спортивного комментатора.

Таким образом, проанализировав одну из особенностей дискурса футбольного репортажа – реализацию двух провозглашенных ценностей футбола как явления культуры, мы можем увидеть

насколько сложно и противоречиво происходит «воздвигание личностей» в пространстве культуры, в процессе взаимодействия зрителя и футбольного состязания, взаимодействия, опосредованного футбольным репортажем.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Билькис Е. Комментаторы или информаторы // Журналист. – 1991. – № 11. – С. 44–45.
2. Быховская И. М. Физическая культура // Культурология. XX век. Энциклопедия. – СПб. : Университетская книга; 000 «Алетейя», 1998.
3. Елистратов А. А. Военная лексика в языке спорта // Русская речь. – 2005. – №2. – С. 64–69.
4. Зильберт А. Б. Спортивный дискурс: точки пересечения с другими дискурсами (проблемы интертекстуальности) // Язык, сознание, коммуникация : сб. статей / отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. – М. : МАКС Пресс, 2001. – Вып. 19. – С. 103–112.
5. Зильберт А. Б., Зильберт Б. А. Спортивный дискурс: базовые понятия и категории; исследовательские задачи // Язык, сознание, коммуникация : сб. статей / отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. – М. : МАКС Пресс, 2001. – Вып. 17. – С. 45–55.
6. Иваницкий А. В. Трудный хлеб телекомментатора // Спорт в зеркале журналистики (О мастерстве спортивного журналиста). – М. : Мысль, 1989. – С. 60–69.
7. Кудрин С. А. Базовые метафоры спортивного дискурса [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://lomonosov-msu.ru/archive/Lomonosov_2007/19/kudrin_sa.dos.pdf.
8. Лаветин Д. А. Культурология : учебное пособие [Электронный ресурс] / Д.А. Лаветин. – Воронеж : ВГПУ, 2008. – 264 с. – Режим доступа: <http://www.sports.ru/tribuna/blogs/utkin/33738.html>.
9. Мальшева Е. Г. Метафорическая модель «Спорт – это война» в журналистском спортивном дискурсе (на материале текстов современных печатных и электронных СМИ) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.lib.ru/mminfo/000063105/328/image/328-014.pdf>.
10. Мальшева Е. Г. Дискурсивная языковая личность в русском спортивном дискурсе [Электронный ресурс] // Медиаскоп. – 2011. – №1. – Режим доступа: <http://www.mediascope.ru/node/767>.
11. Михалева О. Л. Дискурс объекта vs. дискурс субъекта: системообразующие признаки [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rus-lang.com/education/discipline/philology/disrurs/material/material20/>.
12. Снятков К. В. Коммуникативно-прагматические характеристики телевизионного спортивного дискурса : автореф. дис. на соиск. учен. степ. к. филол. н. [Электронный ресурс] / К. В. Снятков. – Вологда, 2008. – Режим доступа: <http://www.uni-vologda.ac.ru/dis/Snyatkov.doc>.
13. Справочник телевизионного болельщика / сост. и авт. предисл. Г. Степанидин. – М. : Физкультура и спорт, 1974. – 248 с.
14. Столяров В. И. Спорт и культура: методологический и теоретический аспекты проблемы [Электронный ресурс]. – М., 1997. – Режим доступа: <http://uwgl.ru/GetText.idc?TxtID=722>.
15. УЕФА. 11 ценностей [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.uefa.com/uefa/elevenvalues/index.html>.
16. Уткин 2007 – Уткин В. Записки о комментари [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.sports.ru/tribuna/blogs/utkin/33738.html-2007>.

17. Флиер – Флиер А. Я. Культура // Высшая школа культурологии – Культурологический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/CultDic/8.php.
18. Штейнбах В. Л. Спорт // Штейнбах В. Л. Большая олимпийская энциклопедия : в 2 т. – М. : Олимпия Пресс, 2006.

ИСТОЧНИКИ:

1. Г–С 2010 – Гусев В. Голландия – Словакия. Чемпионат мира 2010. 1/8 финала // Первый канал. – 28.06.2010.
2. Гр–Р 2008 – Стогниенко В., Талалаев А. Греция – Россия. Чемпионат Европы 2008. Групповой этап // Россия. – 14.06.2008.
3. З–Д 2010 – Голованов А. Zenit – Динамо. Чемпионат России 2010. 17-й тур // Первый канал. – 14.08.2010.
4. З–Л 2008 – Казаков И., Градиленко Д. «Zenit» – «Локомотив». Чемпионат России 2008. 9-й тур // Спорт. – 23.07.2008.
5. КС–А 2010 – Крылья Советов – Анжи. Чемпионат России 2010. 22-й тур // НТВ+Наш футбол. – 27.09.2010.
6. КС–А 2011 – Крылья Советов – Анжи. Чемпионат России 2011/2012. 15-й тур // НТВ+Футбол 2. – 22.06.2011.
7. Л–Сп 2008, НТВ+Онлайн – Дементьев К. Локомотив – Spartak. Чемпионат России 2008. 14-й тур // НТВ+Онлайн. – 19.07.2008.
8. Л–Сп 2008, Первый – Гусев В. Локомотив – Spartak. Чемпионат России 2008. 14-й тур // Первый канал. – 19.07.2008.
9. Н–Т 2012 – Трушечкин Р. Ньюкасл – Тоттенхэм. Чемпионат Англии 2012/2013. 1-й тур // Россия 2. – 18.08.2012.
10. Р–С 2009 – Гусев В., Смертин А. Россия – Словения. Чемпионат мира 2010 (отборочный турнир УЕФА) // Первый канал. – 15.11.2009.
11. С–Ц 2004 – Сатурн – ЦСКА. Чемпионат России 2004. 21-й тур // Спорт. – 29.08.2004.
12. Сп–З 2010, 100 ТВ – Набутов К., Стрепетов А. Spartak – Zenit. Чемпионат России 2010. 16-й тур // 100ТВ. – 27.10.2010.
13. Сп–З 2010, НТВ+ Наш футбол – Генич К., Орлов Г., Черданцев Г. Spartak – Zenit. Чемпионат России 2010. 16-й тур // НТВ+ Наш футбол. – 27.10.2010.
14. Ф–И 2006 – Гусев В. Франция – Италия. Чемпионат мира 2006. Финал // Первый канал. – 09.07.2006.
15. Ц–А 2011 – Генич К., Журавель Т. ЦСКА – Анжи. Чемпионат России 2011/2012. 13-й тур // НТВ+Наш футбол. – 14.06.2011.

Культурний простір футбольного репортажу

У статті аналізуються особливості реалізації цінностей футболу у телевізійному футбольному репортажі. Автор звертає увагу на складне і повне протиріч «творення особистостей» у культурному просторі футбольного репортажу. При цьому коментатор розглядається як посередник між спортивною культурою і глядачем.

Ключові слова: культура, спорт, цінність, телевізійний футбольний репортаж, коментатор.

Przestrzeń kulturowa reportażu sportowego (piłka nożna)

W artykule poddane są analizie osobliwości realizacji wartości piłki nożnej w telewizyjnym reportażu. Autor zwraca uwagę na złożone i pełne przeciwieństwo «kultywowanie osobowości» w kulturowej przestrzeni reportażu sportowego. Przy tym komentator jest rozpatrywany jako medium pomiędzy kulturą sportową a widzem.

Słowa kluczowe: kultura, sport, wartość, reportaż sportowy piłki nożnej, komentator.

Cultural space of the TV football broadcast

The features of the realization of values of football in a TV football broadcast is analyzed in this article. The author draws attention to the complex and contradictory cultivation of the persons in the cultural space of the TV football broadcast. The commentator is seen as a mediator between sport and the viewers.

Key words: culture, sport, value, TV football broadcast, commentator.

Отримано: 5.06.2013

Любовь Вородюхина

НГУ им. Ярослава Мудрого, Великий Новгород, Россия

ЖЕСТИКУЛЯЦИЯ В КУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ ГОГОЛЕВСКОГО ХУДОЖЕСТВЕННОГО МИРА

Сложность определения понятия «культура» связана со сложностью самого феномена, а также с различными изменениями в концепциях исследователей [1]. Среди разнообразных определений культуры мы обнаружили такое, где культурой называют «совокупность форм и результатов человеческой деятельности, закрепившихся в общественной практике и передаваемых из поколения в поколение при помощи определённых знаковых систем, а также путём обучения и подражания». Культура предстаёт источником «регулирования социального взаимодействия и поведения» [2]. Из всего многообразия составляющих культуры (религия, традиции и обычаи, мифология, наука и пр.) нас интересует особая знаковая система – язык, вербальный и невербальный, и именно то, как невербальный язык (невербальное поведение) вербализован в художественном произведении.

Предметом нашей работы является специфика описания жестового поведения персонажей поэмы Н.В.Гоголя «Мёртвые души». В своём понимании жеста мы опираемся на работы Г.Е.Крейдлина, придерживаясь вслед за ним широкого взгляда на объект и включая в определение жеста движение, мимику, окулеснику – визуальное поведение во время общения [3]. Основой разработанной Крейдлиным и используемой нами классификации жестов является выделение коммуникативных – жестов, производимых в процессе общения и направленных на передачу информации, и симптоматических жестов – жестов, выражающих эмоциональные состояния. В настоящей работе мы рассматриваем описание жестов как элемент создания образов [4] помещиков Собакевича, Ноздрёва, Плюшкина.

Кинетическое поведение Собакевича

Мы обнаружили около 40 описаний жестов Собакевича. Жесты каждого типа: движение, мимика, окулесика – описаны отдельно и в сочетании типов. При описании 2 типов жестов один из них, как правило, отрицается. Помимо прямого отрицания движения или выражения на лице Собакевича единожды Гоголь использует косвенное описание отсутствия мимики этого перс-

нажа: вводится субъективное представление Чичикова о выражении лица Собакевича с использованием нереальной модальности: «...ему <Чичикову> **казалось, будто бы было написано** на лице его: «Ой, врѣшь ты! вряд ли есть река, и пруд, да и вся земля!».

Описания жестов Собакевича могут быть сопровождаемы речью персонажа. Причѣм в ряде случаев именно речь является главным показателем использования персонажем жестов. То есть названия жеста нет, но ситуация общения и прежде всего речь персонажа подразумевает наличие жестов. Это так называемые имплицитные жесты – невыраженные, но подразумеваемые, – жесты по умолчанию. Например: *Увидев гостя, он <Собакевич> сказал отрывисто: «**Прошу!**» – и повѣл его во внутренние жилья или Эдакой няни, – продолжал он, **обратившись к Чичикову**, – вы не будете есть в городе <...>.*

Среди движений Собакевича мы обнаружили описания движений головой (больше всего), движений ногами, руками, корпусом (1).

В целом жесты Собакевича довольно скудны и неразнообразны. Об этом свидетельствует наличие повторов описания движений в сходных ситуациях (как будто для каждой ситуации общения у Собакевича готов набор жестов и набор реплик, что, кстати, подтверждается частым использованием повторов в речи персонажа). На незначительность исполнения жестов указывают наречия меры и степени «слегка» (принагнул), «несколько» (приподнявши), качественное наречие «редко» (глядел). Очень часто жесты Собакевича называются деепричастием, что подчѣрчивает их не основной, а дополнительный характер: «шаркнувши», «наклонивши» (2 раза), «нагнувши», «крестясь и закрывая ... рукою», «не выпускающая его руки и наступив ему на ногу», «покачав», «приподнявши».

С функциональной точки зрения среди жестов Собакевича можно выделить:

- жесты-привычки: «наступление на ноги», «взгляд на угол печки или на дверь» (... наступал **беспреданно** на чужие ноги. <...> Зная **привычку** его <Собакевича> наступать на ноги... <...> в силу такого неповорота <шеей> **редко** глядел на того, с которым говорил, но **всегда** или на угол печки, или на дверь.)

- коммуникативные жесты:

- этикетные (шаркнувши ногою);

- указательные (показал на кресла);

- общекоммуникативные.

- симптоматические жесты, выражающие «досаду» (Здесь Собакевич **даже сердито покачал головою.**), «заинтересованность» (Извольте, я готов продать, – сказал Собакевич, **уже несколько приподнявши голову и смекнувши**, что покупатель, верно, должен иметь здесь какую-нибудь выгоду.)

- жесты в ситуации игры.

Особого пояснения требует последняя группа жестов – «жесты в ситуации игры». Мы обнаружили 3 ситуации взаимодействия Собакевича с другими персонажами (Собакевич и Чичиков

при заключении сделки (1), сцена у председателя при оформлении купчей (2), обед у полицеймейстера (3)), где Собакевич, используя соответствующие жесты, как будто исполняет навязанную ему роль недогадливого и недалёкого, неуклюжего и неповоротливого помещика. Так, например, в (1) Собакевич чуть ли не с первых слов Чичикова понимает, к чему клонит собеседник, но между тем усыпляет нашу бдительность молчалием и неподвижностью (*Собакевич всё слушал, **наклонивши голову***), заставляя Чичикова самому выходить из трудного положения.

Во (2) ситуации Собакевич сам провоцирует игровую ситуацию, рассказывая о проданных крестьянах. Как настоящий актёр, Собакевич говорит о мёртвых как о живых (*Кто, Михеев умер? – сказал Собакевич, **ничуть не смешавшись**. Это его брат умер, а он преживехонькой и стал здоровее прежнего. На днях такую бречку наладил, что и в Москве не сделать. Ему по-настоящему только на одного государя и работать*). Изображая из себя «непутёвого», «недальновидного» помещика, по глупости так легко продающего лучших работников, Собакевич для пущей убедительности использует соответствующие жесты: *Собакевич отвечал, **махнувши рукой**: – А! так просто нашла дурь: дай, говорю, продам, да и продал сдуру! – Засим он **повесил голову так, как будто сам раскаивался в этом деле**, и прибавил: Вот и седой человек, а до сих пор не набрался ума*.

Третья игра Собакевича – обед у полицеймейстера, когда «отделавши осетра... Собакевич **пришипился так, как будто и не он, и, подошедши к тарелке, которая была подалее прочих, **тыкал вилокю** в какую-то сушеную маленькую рыбку**». В словаре В. И. Даля *пришипиться – притаиться или присмиреть* [5, 377]. Таким образом, в описании этого действия имплицитно предполагается использование и жестов.

В целом о кинетическом поведении Собакевича можно сказать следующее. С одной стороны Собакевич – малообщительный, малоподвижный персонаж, для которого использование жестов является второстепенным, неважным, незначительным. В ряде описаний жестовое поведение Собакевича отрицается. В некоторых ситуациях Собакевич не меняет положения, пока разговор не поменяет направления (отсюда речевые и жестовые повторы). С другой стороны Собакевич – актёр, и в жестовом плане в том числе. Разыгрывая собеседников в определённых ситуациях общения, Собакевич использует и необходимые ему жесты. Неслучайно, столкнувшись с такой игрой помещика, от которого, быть может, этого меньше всего можно было бы ожидать, Чичиков *«прибавил потом вслух: – Мне странно, право: кажется, между нами происходит какое-то театральное представление, или комедия; иначе я не могу себе объяснить...»*.

Кинетическое поведение Ноздрёва

Сплошная выборка контекстов описания жестов показала, что Н.В.Гоголь очень редко использует описания жестов такого энергичного помещика, как Ноздрёв (6 описаний во всём тексте

поэмы). Причём описаны только движения и мимика Ноздрёва, а окулесика в его образе отсутствует.

Три описания движений Ноздрёва – это движения рук с их прямым названием в тексте: *взъерошив **рукой**, расставив обе **руки**, размахнулся **рукой***. С точки зрения деления жестов на коммуникативные и симптоматические мы можем сказать следующее. Коммуникативные движения Ноздрёва (*расставив обе руки при виде Чичикова* и *размахнулся рукой*) представляют собой диалогические жесты, направленные на поддержание общения (в первом случае) или на его прекращение (во втором случае). Описанные на разных этапах фабулы поэмы эти два жеста вступают в отношения своеобразной антонимии: оба движения направлены к собеседнику (Чичикову), но *расставив обе **руки*** со знаком «+», а *размахнулся **рукой*** со знаком «-». При этом описания противоречивых коммуникативных движений рук Ноздрёва выступают как индикаторы его характерных свойств: «внезапности», «противоречивости», «порывистости», «импульсивности».

Определить характер движения рук Ноздрёва в описании *молодцевато взъерошив рукой свои чёрные густые волосы* на первый взгляд кажется не просто. Можно предполагать такое значение жеста: 'свидетельство удали, показатель боевого настроения, эмоционального подъёма'. Хотя такой жест можно назвать 'заявкой на успех', он производится персонажем скорее как свидетельство хорошего настроения безотносительно к собеседнику. Поскольку данный жест описан в ситуации отсутствия акта коммуникации, мы склонны рассматривать его как симптоматическое движение.

Все три описания мимики Ноздрёва сводятся к одному типу – «смех / хохот», от которого *дрожат щёки*. Описание «смеха» Ноздрёва мы рассматриваем как мимику этого персонажа, так как смех непременно сопровождается изменением выражения лица, а также подробно описанным движением его частей: *заливаясь смехом, от которого дрожали его свежие, румяные, как весенняя роза, щёки*.

Обнаруженные описания мимики симптоматичны, они выражают эмоцию «радости» и состояние «веселья» персонажа. В двух описаниях этого мимического жеста указывается на интензивность («заливистость») этого смеха: *захохотал тем звонким смехом, каким заливается только свежий, здоровый человек <...>; заливаясь смехом*. Также в двух описаниях отмечается особая «свежесть» смеющегося: причем в одном случае эпитет *свежий* приписывается человеку в целом (*заливается... свежий, здоровый человек*), а во втором – элементу его лица (*дрожали его свежие... щёки*).

Отсутствие коммуникативной мимики Ноздрёва и наличие только симптоматической мимики одного типа (смех *во всё горло*) обеспечивает создание образа не только «удалого», «молодцеватого» помещика, но, вполне согласуясь с движениями, человека ненадёжного, безответственного, непредсказуемого.

Описание окулесики не используется Гоголем как элемент образа Ноздрёва, этим Ноздрёв отличается от других персонажей,

например, Плюшкина или Коробочки, окулесика которой описана чаще других жестов помещицы и является важным средством описания испытываемых Коробочкой эмоций и состояний.

В заключении нужно отметить особенность в образе Ноздрёва: относительная бедность жестикуляции персонажа (всего шесть описаний разного объема), казалось бы, противоречит тому, что Ноздрёв – один из самых энергичных помещиков в поэме. Объяснение этому кроется, возможно, в том, что в образе Ноздрёва значительное место занимает речь: энергичная, эмоциональная. Речь персонажа настолько интенсивна, что описание по умолчанию предполагаемых жестов и мимики, которыми она сопровождается, создавало бы избыточность. Поэтому пространственные эмоциональные реплики персонажа, предполагают имплицитно жесты, «работающие» на создание образа «удалого», «разбитного малого», каким все знают Ноздрёва.

Кинетическое поведение Плюшкина

В 6 главе 1 тома «Мёртвых душ» мы обнаружили 16 описаний жестов (окулесика, мимика, движение) помещика Плюшкина.

Например:

И на этом деревянном лице вдруг скользнул какой-то тёмный луч, выразилось не чувство, а какое-то бледное отражение чувства, явление, подобное неожиданному появлению на поверхности вод утопающего, произведшему радостный крик в толпе, обступившей берег. <...> Так и лицо Плюшкина вслед за мгновенно скользнувшим на нём чувством стало ещё бесчувственней и ещё пошлее. (С. 160)

<...> маленькие глазки ещё не потухнули и бежали из под высоко выростивших бровей, как мыши, когда, высунувши из тёмных нор остренькие морды, насторожа уши и моргая усом, они высматривают, не затаился ли где кот или шалун мальчишка, и нюхают подозрительно самый воздух. (С. 147)

– А ей-Богу, так! ей-Богу, правда! – сказал Плюшкин, свесив голову вниз и сокрушительно покачав её. (С. 163)

Окулесика, мимика и движения Плюшкина описаны почти с одинаковой частотой. Причём каждый из типов жестов описывается отдельно: отдельно описывается окулесика, отдельно – мимика, отдельно – движения.

Описание окулесики Плюшкина (6):

<...> везде во всё входил зоркий взгляд хозяина <Плюшкина> и, как трудолюбивый паук, бегал хлопотливо, но расторопно, по всем концам своей хозяйственной паутины. (С. 149)

Фигура <Плюшкин> с своей стороны глядела на него тоже пристально. (С. 144)

Казалось, гость был для неё <фигуры – Плюшкина> в диковинку, потому что она обсмотрела не только его, но и Селифана, и лошадей, начиная с хвоста и до морды. (С.144)

Он <Плюшкин>, вытаращив глаза, долго смотрел на него <Чичикова> и наконец спросил:

– Да вы, батюшка, не служили ли в военной службе? (С.155)

Вслед за тем он <Плюшкин> начал и на Чичикова **посматривать подозрительно**. (С.158)

<...> **маленькие глазки ещё не потухнули и бегали из-под высоко выросших бровей, как мыши** <...>. (С.147)

Описание мимики Плюшкина (5):

Но не прошло и минуты, как эта радость, так мгновенно показавшаяся на деревянном лице его <Плюшкина>, так же мгновенно и прошла, будто её вовсе не бывало, и лицо его вновь приняло заботливое выражение. (С.156)

– По статской? – повторил Плюшкин и **стал жевать губами, как будто что-нибудь кушал**. (С.155)

– Да, купчую крепость... – сказал Плюшкин, задумался и **стал опять кушать губами**. (С. 156)

И на этом деревянном лице вдруг скользнул какой-то тёплый луч, выразилось не чувство, а какое-то бледное отражение чувства <...>. <...>лицо Плюшкина вслед за мгновенно скользнувшим на нём чувством стало ещё бесчужденней и ещё пошлее. (С. 160)

Плюшкин увидел, точно, четвёртку и на минуту остановился, **пожевал губами** и произнёс <...>. (С. 161)

Описание движений Плюшкина (5):

– А сколько бы вы дали? – спросил Плюшкин и сам ожидал: **руки его задрожали, как ртуть**. (С. 163)

– А ей-Богу, так! ей-Богу, правда! – сказал Плюшкин, **свесил голову вниз и сокрушительно покачал её**. (С. 163)

– Вот посмотрите, батюшка, какая рожа! – сказал Плюшкин Чичикову, **указывая пальцем на лицо Прошки**. (С. 157)

Он <Плюшкин> даже утёрся платком и, свернувши его в комок, **стал им возить себе по верхней губе**. (С. 156)

Мы не обнаружили при описании Плюшкина описаний сочетания жестов разных типов (например, мимика и движения вместе). Нам кажется, это тоже способ создания основной характеристики Плюшкина – скупости.

Окулесика Плюшкина

Мы обнаружили 6 примеров описания окулесики Плюшкина. Во всех примерах представлена симптоматическая окулесика. В 4-х случаях окулесика персонажа сопровождается испытываемым им состоянием «*подозрительности*», в остальных – «*расторопности*» (1) и «*изумления*» (1).

Подозрительность Плюшкина – одно из характерных его состояний. При помощи окулесики подозрительность помещика описана как постоянное состояние персонажа и как ситуативное.

«*Постоянная подозрительность*» Плюшкина:

«<...> **маленькие глазки ещё не потухнули и бегали из-под высоко выросших бровей, как мыши, когда, высунувши из тёмных нор остренькие морды, насторожа уши и моргая усом, они высматривают, не затаялся ли где кот или шалун мальчишка, и нюхают подозрительно самый воздух**». (С. 147)

Подозрительность как постоянное состояние Плюшкина описывается внутри развёрнутого сравнения движений глаз «с мы-

шами», включённого в описание окулесики персонажа. На постоянный характер подозрительности помещика указывают такие слова из развёрнутого сравнения, как дееспричастие «насторожа», глагол несовершенного вида «высматривают» и наречие образа действия «подозрительно».

«Ситуативная подозрительность» Плюшкина, сопровождающая «заинтересованность, проявление внимания»:

«Фигура <Плюшкин> с своей стороны глядела на него тоже пристально. Казалось, гость был для неё в диковинку, потому что она обсмотрела не только его, но и Селифана, и лошадей, начиная с хвоста и до морды». (С. 144)

Собственно «подозрительность» Плюшкина проявляется в характере его взгляда («**глядела на него тоже пристально**»), а «заинтересованность, проявление внимания» – в охвате, в перемещении, передвижении взгляда («**обсмотрела не только его, но и Селифана, и лошадей, начиная с хвоста и до морды**»). Перемещение взгляда Плюшкина с Чичикова на Селифана, а затем на лошадей представляет своеобразную градацию нисходящего типа. Чичиков, будучи гостем помещика, вызывает первостепенный интерес хозяина. Но недоверчивому Плюшкину, отвыкшему видеть у себя чужих людей, этого недостаточно: он рассматривает кучера гостя и его лошадей. Причём и лошадей он рассматривает основательно: «**начиная с хвоста и до морды**».

«Ситуативная подозрительность» Плюшкина, сопровождающая «беспокойство»: «Вслед за тем он начал и на Чичикова **посматривать подозрительно** <...> «Ведь чёрт его знает, может быть, он просто хвастун, как все эти мотишки <...>». (С.158)

Окулесика Плюшкина, сопровождающая «**хлопотливость, расторопность**» (1):

«<...> везде во всё входил зоркий взгляд хозяина и, как трудолюбивый паук, бегал хлопотливо, но расторопно, по всем концам своей хозяйственной паутины». (С. 149)

В данном примере «хлопотливость» и «расторопность» взгляда Плюшкина описаны внутри развёрнутого сравнения, они приписываются «**трудолюбивому пауку**», с которым сравнивается взгляд помещика.

Окулесика Плюшкина, сопровождающая «**изумление**» персонажа (1): «Предложение, казалось, совершенно **изумило** Плюшкина. Он, **вытаращив глаза, долго смотрел на него** <Чичикова> и наконец спросил...» (С. 155)

Коммуникативной окулесики Плюшкина в 1 томе «Мёртвых душ» мы не обнаружили.

Мимика Плюшкина

При описании мимики Плюшкина Н.В.Гоголь использует описания движений губ персонажа (3). Эти жесты сводятся к типу: «жевать / кушать губами»: «**стал жевать губами, как будто что-нибудь кушал**», «**стал опять кушать губами**», «**пожевал губами**».

Жест «**кушать губами**» сначала вводится в описание мимики Плюшкина через сравнение («**стал жевать губами, как будто**

что-нибудь кушал»), а затем употребляется самостоятельно («стал опять кушать губами»). «Жуёт» и «кушает» губами Плюшкин потому, что зубов нет («... Плюшкин что-то пробормотал сквозь губы, ибо зубов не было...»). То есть по большому счёту этот жест предстаёт чисто механическим.

В 2 из 5 обнаруженных нами описаниях мимики Плюшкина Н.В.Гоголь описывает выражения лица помещика:

«Но не прошло и минуты, как эта радость, так мгновенно показавшаяся на деревянном лице его <Плюшкина>, так же мгновенно и прошла, будто её вовсе не бывало, и лицо его вновь приняло заботливое выражение». (С. 156)

«И на этом деревянном лице вдруг скользнул какой-то тёплый луч, выразилось не чувство, а какое-то бледное отражение чувства, <...> Так и лицо Плюшкина вслед за мгновенно скользнувшим на нём чувством стало ещё бесчувственней и ещё пошлее». (С. 160)

Используя такие описания мимики Плюшкина, Гоголь создаёт образ помещика, которому несвойственно проявление эмоций, а значит – несвойственно и изменение выражения лица, основной признак которого определён как «деревянное лицо».

В этих описаниях мимики Плюшкина подчёркнута непродолжительность выражаемых им эмоций. На кратковременный характер мимических движений персонажа указывают слова и обороты: «не прошло и минуты», «так мгновенно», «так же мгновенно», «мгновенно»:

«Но не прошло и минуты, как эта радость, так мгновенно показавшаяся на деревянном лице его, так же мгновенно и прошла <...>», «<...> Так и лицо Плюшкина вслед за мгновенно скользнувшим на нём чувством стало ещё бесчувственней и ещё пошлее».

Выражение лица Плюшкина передаёт или непродолжительные эмоции, или эмоции, слабо проявляющиеся («экономно» и «бережливо»): «И на этом **деревянном лице** вдруг скользнул какой-то тёплый луч, **выразилось не чувство, а какое-то бледное отражение чувства ...**».

С точки зрения коммуникативных и симптоматических жестов о мимике Плюшкина можно сказать следующее. Обнаруженные нами описания мимики представляют собой симптоматические жесты, сопровождающие «замешательство, задумчивость» (3), «радость» (процесс мгновенного появления и столь же мгновенно исчезновения эмоции) (2).

Мимика Плюшкина, сопровождающая «**замешательство, задумчивость**» (3):

«– По статской? – повторил Плюшкин и **стал жевать губами, как будто что-нибудь кушал**». (С. 155)

«– Да, купчую крепость... – сказал Плюшкин, задумался и **стал опять кушать губами**». (С. 156)

«Плюшкин увидел, точно, четвёртку и на минуту остановился, пожевал губами и произнёс <...>». (С. 161)

Мимика Плюшкина, сопровождающая «**непродолжительную радость**» (появление и исчезновение) (2):

«Но не прошло и минуты, как эта радость, так мгновенно показавшаяся на деревянном лице его <Плюшкина>, так же мгновенно и прошла, будто её вовсе не бывало, и лицо его вновь приняло заботливое выражение». (С. 156)

Гоголь использует метафорическое описание эмоции, сопровождающееся изменением лица персонажа, которое, возможно, перестало быть «деревянными»:

«И на этом деревянном лице вдруг скользнул какой-то тёплый луч, выразилось не чувство, а какое-то бледное отражение чувства, <...> Так и лицо Плюшкина вслед за мгновенно скользнувшим на нём чувством стало ещё бесчувственней и ещё пошлее». (С. 160)

Мимика Плюшкина, описанная Н.В.Гоголем в тексте 1 тома поэмы «Мёртвые души» относится к симптоматическому типу. Но скорее её можно назвать асимптоматичной. Обнаруженные нами описания движений губ персонажа («жевать / кушать губами») являются самым частотным и самым выразительным описанием мимических жестов Плюшкина. Этот жест производится персонажем чисто механически («ибо зубов не было») или же сопровождается эмоциональными состояниями «замешательства, задумчивости». Описания выражений лица помещика Гоголь использует в сопровождении с описанием проявления непродолжительных и слабых эмоций персонажа (например, *мгновенный процесс появления и исчезновения радости*).

Движения Плюшкина

Мы обнаружили 5 описаний движений Плюшкина. В 1 томе поэмы Н.В.Гоголь использует описания движений рук (3) и описания движений головы (2) помещика.

Движения рук Плюшкина сводятся к:

- «дрожанию»: **«руки его задрожали, как ртуть»,**
- «указанию пальцем»: **«указывая пальцем на лицо**

Прошки»,

- «манипуляции с платком»: **«Он<Плюшкин> даже утёрся платком и, свернувши его в комок, стал им возить себе по верхней губе».**

Движения головы Плюшкина сводятся к двум типам:

- «опусканию» головы (= «наклоны»): **«свесив голову вниз»** и
- «покачиванию»: **«сокрушительно покачав её».**

О движениях Плюшкина с точки зрения симптоматических и коммуникативных жестов мы можем сказать следующее. При изображении Плюшкина Н.В.Гоголь использует описания как симптоматических, так и коммуникативных движений, но описаний симптоматических движений больше.

Симптоматические движения (4)

Эмоциональные состояния, испытываемые Плюшкиным, сопровождаются различными движениями или движения являются следствием определённых эмоций персонажа.

Такое эмоциональное состояние, как **«сокрушение»** Плюшкина сопровождается симптоматическим движением *«опускание»* и *«пока-*

чивание» головы: «- А ей-Богу, так! ей-Богу, правда! – сказал Плюшкин, **свесив голову вниз и сокрушительно покачав её**». (С. 163)

Другое эмоциональное состояние Плюшкина – **«нетерпение, взволнованность»** – описано как состояние, вызывающее «дрожание рук»: «- А сколько бы вы дали? – спросил Плюшкин и сам ожидая: **руки его задрожали, как ртуть**». (С. 163)

В другом примере описано, как переживание **«мгновенной радости»** сменяется у Плюшкина **«озабоченностью»**. Сначала это выражается на лице персонажа:

«Но не прошло и минутъ, как эта радость, так мгновенно показавшаяся на деревянном лице его, так же мгновенно и прошла, будто её вовсе не бывало, и лицо его вновь приняло заботливое выражение»,

а затем проявляется и в движении:

«Он даже утёрся платком и, свернувши его в комок, стал им возить себе по верхней губе». (С. 156)

Исходя из ближайшего контекста, где описана симптоматическая мимика Плюшкина, мы полагаем, что и следующее за ней описание движения персонажа тоже симптоматично. Движением **«утирание платком»** Плюшкин как бы окончательно «стирает» радость с лица, которая **«мгновенно... прошла»**.

Коммуникативное движение (1)

В 1 томе «Мёртвых душ» мы обнаружили единственное описание коммуникативного движения Плюшкина, это **указательное движение**:

*– Вот посмотрите, батюшка, какая рожа! – сказал Плюшкин Чичикову, **указывая пальцем на лицо Прошки***. (С. 157)

Для сравнения: у Чичикова мы обнаружили 2 описания указательных движений, у Манилова – 1 описание.

У персонажа Плюшкина нет ни общекоммуникативных, ни этикетных движений. Что обусловлено специфическими чертами характера персонажа: малообщительностью, подозрительностью и т.д.

Движения Плюшкина и симптоматичны, и коммуникативны. При изображении помещика Н.В.Гоголь чаще использует описания симптоматических движений рук (**«дрожание»**, **«утирание платком»**) и головы (**«наклоны»**, **«покачивания»**). Эти движения сопровождают такие эмоции Плюшкина как **«сокрушение»**, **«нетерпение, взволнованность»**, **«смена радости на озабоченность»**. Из коммуникативных движений мы обнаружили только одно описание **указательного движения** помещика во время его разговора с Чичиковым.

Таким образом, при описании Плюшкина Н.В.Гоголь использует описания симптоматической окулесики и мимики, симптоматических и коммуникативных движений. Эмоциональные состояния персонажа, как правило отрицательного характера (**«сокрушение»**, **«нетерпение»** и др.), имеют наиболее интенсивное выражение через описание движений Плюшкина. Через окулесику же описывается прежде всего **«подозрительность»** персонажа; мимики либо асимптоматична, либо представлена описанием **«механического» жеста «жевать / кушать губами»**. И только лишь движения (**«опу-**

скание» и «покачивание головы», «дрожание рук», «манипуляции с платком») позволяют говорить о проявлении более разнообразных эмоций: «сокрушение», «нетерпение, взволнованность», «смена радости на озабоченность». Всё это даёт возможность говорить о том, что описание жестового поведения Плюшкина «работает» на создание образа «скупого», «подозрительного», «недоверчивого» помещика в поэме Н.В.Гоголя «Мёртвые души».

Рассмотрение особенностей описания жестикуляции персонажей «Мёртвых душ» позволяет говорить о том, что в создании образов помещиков поэмы значительным элементом, наряду с описанием внешности, речи, поступков, является описание кинетического поведения персонажей.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Кармин А. С. Культурология : учебник. – 4-е изд., испр. – СПб. : Издательство «Лань», 2006.
2. Гуревич П. С. Культурология : учебник для вузов. – М. : Проект, 2003.
3. Крейдлин Г.Е. Невербальная семиотика: Язык тела и естественный язык / Г.Е.Крейдлин. – М. : Новое литературное обозрение, 2002.
4. Заика В.И. Очерки по теории художественной речи : монография / В.И.Заика ; НовГУ им. Ярослава Мудрого. – Великий Новгород, 2006.
5. Даля В.И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. – Т.3.

Жестикуляція у культурному просторі гоголевського художнього світу

У праці розглядаються особливості опису жестів (рух, міміка, окулесика) головних персонажів роману-поєми М. В. Гоголя «Мертві душі»: Собакевича, Ноздрьова, Плюшкина.

Ключові слова: кінетична поведінка, жест, комунікативний жест, симптоматичний жест, рух, міміка, окулесика, персонаж.

Gesty w przestrzeni kulturowej świata artystycznego N. Gogola

W pracy omawia się specyfikę opisu gestów (ruch, mimika, okulesika) głównych bohaterów powieści Nikołaja Gogola „Martwe dusze”: Sobakiewicz, Nozdriow, Pluszkin.

Słowa kluczowe: zachowanie kinetyczne, gest, gest komunikatywny, gest objawowy, ruch, mimika, okulesika, postać.

Gestures in the cultural space of Gogol's art world

The paper discusses the features of the description of gestures (movement, facial expressions, okulesika) the main characters of the poem Gogol's «Dead Souls»: Sobakevich Nozdrev, Plyushkin.

Key words: kinetic behaviour (kinesics), gesture, communicative gesture, symptomatic gesture, move, facial expression (gesture), language of eyes (okulesika), character.

Отримано: 24.06.2013

КРАХ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА КАК СЛЕДСТВИЕ ГЛОБАЛЬНОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО КРИЗИСА

В современном мире экономический аспект жизнедеятельности общества превалирует и даже поглощает смысл существования иных параметров – к примеру, культурного. Но культурный дискурс по-прежнему определяет тенденции экономического развития, выступая индикатором состояния экономики в целом.

Только сильное и развитое государство может иметь мощное культурное подспорье, которое не будет теряться на фоне процессов глобализации. За примерами далеко ходить не надо: Украина – беднейшее государство Европы и ее скудный культурный уровень развития определен фактором слабого и неразвитого государства. Экономически отсталая страна обречена на культурную оккупацию более сильных оппонентов.

Государство, которое перестает вкладывать средства в различные программы культурной сферы, переживает глубокий кризис. Отличным примером для иллюстрации этого тезиса может послужить крах политики мультикультурализма в Европе. Отказ от этой грандиозной программы либерально-культурной ассимиляции дает прозрачный отчет и подтверждения глубокого экономического нокаута, полученного Европой в 2008 г., и от которого она до сих пор не в состоянии оправиться. Но для начала следует рассмотреть, что на самом деле есть мультикультурализм в современной либеральной Европе.

Явление мультикультурализма¹ неразрывно связано с процессом глобализации и в первую очередь глобализации экономической. При наработке общего экономического или политического базиса взаимодействия также необходимо создание определенного культурного подспорья глобальных взаимоотношений. Если в XX веке тезис Владимира Ленина о первенстве политики над экономикой отражал реальность диалектических связей политики экономики и общества, то уже в веке XXI, он теряет свою силу. Мультикультурализм, в первую очередь, – скрытый культурный механизм либерально-рыночной агрессии.

Постиндустриальная экономика с явным либеральным оттенком придает институту рынка первоочередного значения, возводя его в ранг иконы для поклонения. Экономическая глобализация в эпоху постмодерной культуры стирает рамки культурных отличий различных народов, подавляя и замещая их репрессивным механизмом массовой культуры.

Не взирая на демократические и либеральные заветы процесса глобализации, где краеугольным камнем функционирования общества и экономических механизмов выступают лич-

¹ *Мультикультурализм* – политика, направленная на сохранение и развитие в отдельно взятой стране и в мире в целом культурных различий, и обосновывающая такую политику теория или идеология.

ность и индивидуальность, глобализация упрощает и этот аспект. Современная массовая культура убивает личность, приспособляя общество к «легкоусвояемой» культурной продукции.

Экономическая унификация требует унификации культурной. Такая необходимость обусловлена формированием потребителя нового типа, который соответствовал бы объемам глобального рынка и динамике его прогрессирования. Стимулирование потребления посредством глобализации продолжает набирать обороты. Но характер этой стимуляции направлен на те слои общества, которые уже владеют высоким уровнем потребления материальных и нематериальных благ. Это приводит к перекосу потребительской и производственной системы при наличии миллионов, не имеющих доступа к самым необходимым благам цивилизации.

Об этом в книге «Размышления Команданте революции» справедливо пишет Фидель Кастро: «Развитые капиталистические страны знают, что в таких обстоятельствах их производственные предприятия и сфера услуг парализуются, и только покупательная способность большей части человечества, уже находящегося в бедности или ниже ее уровня, могли бы сохранить их в действии».

В целом, необходимо указать, что массовая культура является непризнанным и официально неназванным механизмом мультикультурализма. Кроме того, процесс экономической глобализации априори противоречит культурным правилам унификации посредством усиления коммодификации¹. Для устранения этого конфликтного начала как раз и используется массовая культура как шаблон культурного уравнивания.

«Книжным пособием» провала политики мультикультурализма является, в первую очередь, многострадальный опыт старушки Европы. Как не странно, но там, где этим вопросом были более всего озабочены, острее ощутили горечь поражения. Пиком разочарования в политике мультикультурализма стал период 2010–2011 гг. Ряд заявлений сделали сразу три главы крупнейших государств и экономик Европы. В частности, канцлер Германии Ангела Меркель в 2010 г. заявила: «В начале 1960-х наша страна пригласила иностранных рабочих в Германию, и сейчас они здесь живут. Некоторое время мы сами себя обманывали и говорили себе: «они у нас не останутся, когда-нибудь они уедут», но так не произошло. И, конечно же, наш подход состоял в мультикультурализме, в том что мы будем жить рядом и ценить друг-друга. Этот подход провалился, совершенно провалился». * Такое заявление немецкого канцлера четко говорит об одном – динамичная экономическая унификация существенно опередила культурную унификацию.

Британский премьер-министр Дэвид Кэмерон годом позднее, выступая на международной конференции по проблемам безопасности, практически вторит словам Ангелы Меркель, немного больше акцентируя свое внимание на радикализации исламистов и на

¹ *Коммодификация* – процесс, в ходе которого все большее число различных видов человеческой деятельности обретает денежную стоимость и фактически становится товарами, покупаемыми и продаваемыми на рынке.

необходимости разделения ислама как веру и как политическое движение.**

Экс-президент Франции Николя Саркози в прямом эфире канала TF1 также достаточно резко высказался по поводу политики мультикультурализма: «Да, это провал. Правда заключается в том, что во всех наших демократиях слишком пекутся об идентичности тех, кто прибывает, и слишком мало – об идентичности принимающей стороны. Общество, в котором общины сосуществуют рядом друг с другом, нам не нужно. Если кто-то приезжает во Францию, то он должен влиться в единое сообщество, являющееся национальным. Если кто-то с этим не согласен, пусть не приезжает во Францию»***

Таким высказыванием экс-глава Франции ввел новый уровень дискурса в обсуждении вопроса мультикультурализма. Такая позиция обнажает некоторые противоречивые связи пропаганды культурной толерантности и, как это не странно, вопросы чисто экономической плоскости, а именно--европейскую проблему мигрантов и их борьбу за рынок труда европейских стран.

Все очень просто и по-европейски прагматично: когда дело доходит экономической плоскости – о толерантности тут же забывают. Европейская проблема мигрантов чрезвычайно острая. Многие связывают проблемы политики мультикультурализма с буйными турками-мусульманами (как в Германии), или с выходцами из бывших африканских колоний (на примере Франции). Но это лишь вершина айсберга, и чрезмерно гиперболизировать сущность этих вопросов означает проявить высшую степень недальновидности. Проблемой эффективной экономической и культурной ассимиляции страдают даже такие развитые «социалистические» страны как Швеция. Не зря Дмитрий Корелев в материале «Европейские ценности» горят ярким пламенем**** пишет о «шоке» впечатлений от дебоша, устроенного мигрантами этой спокойной скандинавской стране.

Конфликтное поле вопросов ресоциализации¹ в мультикультурализме не жидется только на вопросах религии или образования. В первую очередь, конфликт возникает в экономической плоскости, а именно, в борьбе за рынок труда между «своими» и «понаехавшими». Ярким примером иллюстрации конфликта в этой сфере может послужить антирекламная кампания Великобритании для румынских мигрантов. Вступив в ЕС, Лондон воспользовался правом введения десятилетнего режима закрытой границы внутри Европейского Союза. Теперь срок истекает и англичане всерьез опасаются наводнения мигрантов с восточной Европы. Подробно об этом в материале «Двуличноеевровеличие»***** писал Николай Белоус. Учитывая характер подобных решений, здесь сложно говорить о какой либо толерантности.

Также очень важно обратить внимание на фактическую европейскую политику «Softpower» в сфере моделирования рынка тру-

¹ Ресоциализация – повторная социализация, которая происходит на протяжении всей жизни индивида. Ресоциализация осуществляется изменениями установок индивида, целей, норм и ценностей жизни.

да. Вместо комфортных условий среды культурной толерантности посредством экономической адаптации, Европа развивает политику баланса на рынке труда с помощью сдерживая мигрантов системой предоставляемых льгот по безработице. Этот аспект резонно подчеркнул российский президент Владимир Путин: «Ключевое слово здесь – неэффективность. Не социальная политика, а жизнь не по средствам, потеря контроля за общим состоянием экономики, структурные перекосы – вот что приводит к тем последствиям, с которыми Европа столкнулась сегодня. К тому же во многих европейских странах пыльным цветом расцвело иждивенчество, где зачастую не работать – гораздо выгоднее, чем работать».^{*****}

Глобализационный скачек в экономической сфере произошел с молниеносной скоростью, но культурная ассимиляция из-за обильности экономических нужд явно забуксовала. Трудно сказать, что именно культурный фактор привел к тем экономическим проблемам, которые нынче свирепствуют в Европе. Но глобальный экономический кризис, из которого до сих пор не вышла ни Европа, ни мир, положил окончательный и бесповоротный крест на политике мультикультурализма. Все же, как и любая другая программа, политика мультикультурализма требует значительных средств на ее воплощение. Деньги далеко не маленькие. Суммы соответствуют амбициозным заданиям, а это, не много не мало, – создание нового сознания людей, моделирование их поведения в отношении и восприимчивости друг друга, и, конечно же, упоманутая выше ресоциализация. Либеральные ценности адептов глобализации, по сути, проецируют создания своеобразных культурных симулякров¹. Но глобальный экономический кризис вносит свою решающую лепту. Глобализация вместе с экономической, а также культурной унификацией и асимеляцией необратимо сдают свои позиции.

Первым вестником глобального поворота станет распад ЕС. Проблемы Европы сегодня – не просто проблемы Греции или Кипра, которые кажутся камнем, привязанным к шее Еврозоны. Общеευропейская политика создает общеевропейские проблемы. Это проблемы единого союзного организма. Дабы не быть голословным, стоит привести некоторые цифры и факты, характеризующие экономическое состояние Европы. Португалия – безработица на уровне 17.5%; Ирландия: уровень безработицы 14%; дефицит бюджета 32% (учитывая тот факт, что в еще в 2007 г. бюджет страны был профицитным). Испания – четвертая экономика Еврозоны: ВВП в минусе на уровне 1.4% (до конца года прогноз в – 1.7%); безработица – 26.7% (в стране около 50% молодежи не имеют работы); дефицит бюджета – 5.4%; государственный долг – 820 млрд. долл. Италия – третья экономика Еврозоны: госдолг – 2 трлн. долл.; в 2012 г. работы лишилось около миллиона человек. Франция – вторая экономика еврозоны: прирост ВВП на весьма скромном уровне в 0.5%; 4.5 млн. человек не имеющих работы.

¹ *Симулякр* – «копия», не имеющая оригинала в реальности. Иными словами, семиотический знак, не имеющий означаемого объекта в реальности. В современное употребление слово «симулякр» ввел французский философ Жорж Батай.

Германия – экономический «мотор» Европы: прирост ВВП – 0.3%; безработица – 6.8% (а это не много не мало 2.9 млн. человек). В начале июня, британская газета «Independent» сообщила, что число граждан Великобритании, обратившихся в «пищевой банк» страны, перевалило за 500 тис. человек. Практически полмиллиона подданных английской короны голодают.

После отказа от политики мультикультурализма культурное пространство каждого государства (не только европейского) будет замыкаться в рамках политических границ, занимаясь поддержанием собственной культурной идентичности и решая внутригосударственные экономические проблемы. После провозглашения культурной унитарности последует общая тенденция к экономической замкнутости и политике максимальной самодостаточности. Грядет эпоха глобальной политической, экономической и культурной глокализации¹. И скорее всего, после этого этапа последует период формирования новых политико-экономических конгломератов и империй.

ЛИТЕРАТУРА:

* http://www.bbc.co.uk/russian/international/2010/10/101016_merkel_multiculturalism_failed.shtml.

** <http://www.radioazadlyg.ru/content/article/2298717.html>.

*** <http://www.inosmi.ru/europe/20110211/166444540.html>.

**** <http://2000.net.ua/2000/forum/puls/91030>.

***** <http://2000.net.ua/2000/forum/evropa/90300>.

***** <http://news2000.com.ua/news/sobytija/v-mire/231578>.

Крах мультикультуралізму як наслідок глобальної економічної кризи

У статті поданий аналіз сучасної політики мультикультуралізму в Європі, взаємозалежність культурного контексту з економічними параметрами глобальної політики. Обґрунтовується теза щодо провалу культурної програми мультикультуралізму, як механізму агресивної економічної політики країн Європи.

Ключові слова: мультикультуралізм, масова культура, глобалізація, суспільство споживання.

Крах мультикультурализма как следствие глобального экономического кризиса

В статье приведен анализ современной политики мультикультурализма в Европе, взаимозависимость культурного контекста с экономическими параметрами глобальной политики. Обосновывается теза касательно провала культурной программы мультикультурализма, как механизма агрессивной экономической политики стран Европы.

¹ Глокализация – это процесс экономического, социального, культурного развития, характеризующийся сосуществованием разнонаправленных тенденций: на фоне глобализации вместо ожидаемого исчезновения региональных отличий происходит их сохранение и усиление. Глокализация проявляется в способности основных тенденций в сфере производства и потребления универсальных товаров переоплотиться в региональные формы, то есть, подстроиться к специфике локального рынка.

Ключевые слова: мультикультурализм, массовая культура, глобализация, общество потребления.

The collapse of multiculturalism as consequence of the global economic crisis

The article analyzes the current policy of multiculturalism in Europe, interdependent cultural context to the economic parameters of global politics. This is grounded on the failure of the cultural program of multiculturalism as a mechanism aggressive economic policies in Europe.

Key words: multiculturalism, mass culture, globalization, consumer society.

Отримано: 29.06.2013

Л. І. Шпак

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Україна

КУЛЬТУРА УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ НА ОСНОВІ ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ КОМПЕТЕНЦІЙ ПРАЦІВНИКІВ ТУРИСТИЧНИХ АГЕНЦІЙ

Постановка проблеми та її зв'язок із найважливішими науковими та практичними завданнями. Успішна діяльність підприємств в умовах постійних змін, підвищеної конкуренції, жорстких фінансових обмежень, розвитку технологій і стрімкого росту нових продуктів та послуг характерних для трансформаційної економіки України істотним чином стає залежна від ефективного використання людського потенціалу персоналу конкретної організації. В свою чергу, ефективність діяльності персоналу організації пов'язана з його компетенціями, які є одним з найважливіших складових культури управління персоналом. Тому сьогодні головним при формуванні культури управління персоналом організацій постає питання розвитку та ефективного використання ключових компетенцій персоналу на основі формування моделі компетенцій, яка є ядром сталого розвитку та ефективної діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що питання, пов'язані з культурою управління персоналом на основі формування моделі компетенцій належать до числа актуально важливих. Визнання одержали ідеї з цього напрямку таких зарубіжних теоретиків та практиків як Девід МакКлеланд, Л. Спенсер та С. Спенсер, Стів Уідетт, М. Амстронг, С. Холліфорд та ін., вітчизняних – Г.Т. Завіновська, А.М. Колот, І.Л. Петрова, В.М. Петюх, В.А. Савченко, М.Р. Феонова та ін.

Не зважаючи на вагомі теоретичні здобутки в дослідженні даної проблеми зазначених авторів залишаються дискусійними теоретичні та потребують ґрунтовнішого опрацювання практичні питання щодо формування дієвої культури управління персоналом на основі формування моделі компетенцій, що і є **метою статті**.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах розвитку економіки підприємств людський потенціал є головною цінністю, визначальним фактором стаого розвитку та економічного росту, оскільки конкурентні переваги економічних систем багато в чому досягаються не за рахунок природних ресурсів, а за рахунок знань, інформації та інновацій, джерелом яких виступає персонал. Тому, великих результатів фірма може здобути за рахунок формування ефективної культури управління персоналом.

Культура управління персоналом є складовою людської культури і формою ефективного використання людського потенціалу. За змістом це сукупність досягнень в компанії і здійсненні процесу управління, організації управлінської праці, використанні техніки управління, а також вимог, які висуваються до систем управління і працівників, обумовлених нормами і принципами суспільної моралі, етики, естетики, права [1, с.318]. Вона характеризує як індивідуальну діяльність працівника апарату управління, так і колективну працю. Особливе значення культура управління має для керівника організації, адже основним в його праці є спілкування та управління персоналом. Тому розвиток культури управління персоналом є важливим фактором удосконалення процесу управління та підвищення ефективності діяльності організації.

Процес формування культури управління на основі моделі компетенцій передбачає виявлення і опис компетенцій, необхідних для успішного стратегічного розвитку організації; формування профілів компетенцій різних фахівців і рівнів персоналу організації, розробка моделі компетенцій відповідно до напрямів і цілей розвитку бізнесу організації, планування навчання та розвитку персоналу і найму нових співробітників на підставі розроблених моделей і профілів компетенцій.

Компетенції – це сукупність відповідних характеристик працівника, які виявляються в процесі праці для ефективного досягнення поставлених цілей при певних умовах [2, с.177]. Шекшня С.В., наприклад, трактує поняття «компетенції» як особистісні характеристики людини, її вміння до виконання тих чи інших виробничих функцій, освоєнню типів поведінки та соціальних ролей [3, с.106]. На нашу думку, компетенції – це здатність працівника ефективно застосовувати свої знання, вміння та навички на основі набутого досвіду під час вирішення професійних задач та виробничих функцій. Це необхідні характеристики працівника, які він проявляє під час виробничої діяльності для досягнення поставлених цілей, які об'єднують в собі здібності та мотивацію співробітника і описують його виробничу поведінку. Це – не просто знання співробітника, це – знання, що застосовуються ним на практиці для досягнення успіху.

Компетенції працівників реалізуються в процесі праці за допомогою їх індивідуальних здібностей – знань, умінь і досвіду, особистісних якостей, які проявляються в поведінці і ставленні до роботи, в захопленості та інновативності. Петрова І.А. в своїй праці «Управління персоналом, засноване на компетенціях» [4] зазначає,

що далеко не всі знання, навички та вміння працівників використовуються ними в процесі роботи. Існують компетенції, приховані від очей співробітників та керівників, які є, між іншим, потужним резервом, усвідомлюючи який, організація могла б спиратися на значно більший людський потенціал, ніж той, про який вона знає фактично. Крім того, як зазначає Петрова І.А. існують компетенції, невідомі навіть самому працівникові до тих пір, поки він не залучається до специфічних видів діяльності, у яких ці компетенції знадобляться для ефективного виконання.

Спеціалісти в сфері культури управління персоналом виділяють такі види компетенцій:

1) корпоративні (ключові) – використовуються до будь-якої посади та формуються із цінностей компанії, що фіксуються в певних корпоративних документах фірми або в кодексі корпоративної етики (бажання працювати, зовнішній вигляд, комунікабельність, толерантність та інші);

2) управлінські – необхідні керівникам для успішного досягнення бізнес-цілей корпорації. Вони здебільшого використовуються для працівників, що замагаються управлінською діяльністю (наприклад, такі компетенції як стратегічне бачення, управління бізнесом, робота з людьми, відповідальність, вміння переконувати, вчасне виконання замовлень, вирішення конфліктів, швидкість прийняття рішень та інші.);

3) професійні – використовуються по відношенню до певної групи посад (наприклад, освіта, досвід, ділові якості, професіоналізм, бажання до удосконалення та самоосвіти та інші) [5];

4) навчально-пізнавальні – сукупність вмінь та навиків пізнавальної діяльності, володіння механізмами планування, аналізу, самооцінки власної діяльності;

5) інформаційні – здатність за допомогою інформаційних технологій здійснювати самостійний пошук, аналіз та відбір необхідної інформації для організації;

6) комунікативні – це володіння навиками взаємодії з оточуючими працівниками, вміння працювати в групі та використання різноманітних соціальних ролей при виконанні виробничих функцій [5].

Логічним висновком є те, що компетенції самі по собі не представляють особливого значення, а вагомі лише при застосуванні їх на практиці, адже допомагають працівникам досягти високих результатів, тому важливим є вміння розвивати та застосовувати компетенції в сфері культури управління персоналом та під час виробничої діяльності. Під час впровадження моделі компетенцій в роботу організацій виникає безліч проблем, здебільшого через відсутність спільного бачення того, що ж являють собою компетенції в загальній структурі культури управління.

Акцентуючи увагу на культурі управління персоналом підприємств туристичного бізнесу, варто зауважити, що основними ресурсами даних організацій є клієнти, компетентний персонал, фінансова стабільність та раціональні технології, виражені в

бізнес-процесах. Зобразимо зазначені компоненти у вигляді блок-схеми, систематизуючи її із культурою управління та моделлю компетенцій (рис. 1).

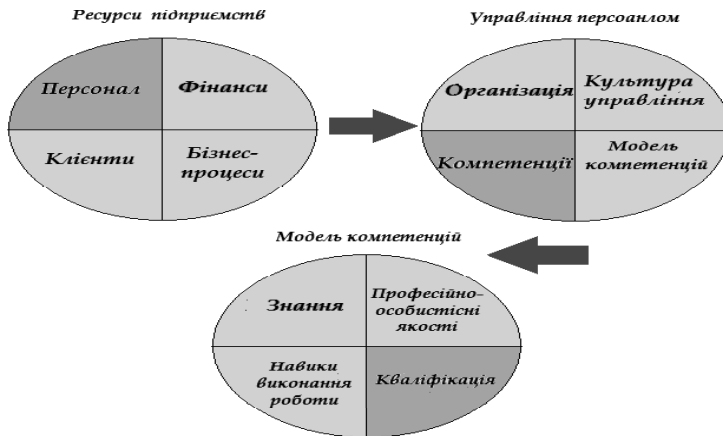


Рис. 1. Модель компетенцій в системі ефективного управління персоналом на підприємствах туристичної сфери бізнесу

Культура управління персоналом формується у відповідності зі стратегією і цілями туристичного бізнесу та включає в себе чотири елементи. Перші два елементи – це структурований належним чином функціонал (організаційна структура, посадові інструкції, підбір персоналу, розвиток персоналу, мотивація та кар’єрний ріст). Інші два – це компетенції та модель компетенцій. Компетенції – це здатність компанії та її персоналу виконувати необхідний функціонал у відповідність з певним баченням, місією і цінностями організації. Таким чином, компетенції вбудовуються в загальну систему культури управління персоналом, спрямовані на досягнення стратегічних цілей і є загальними як для компанії в цілому, так і для кожного з її співробітників.

Ефективна модель компетенцій працівників туристичних агенцій повинна базуватись на кваліфікаційних характеристиках в основі з людським потенціалом працівників, які є вагомим елементом культури управління персоналом.

Кваліфікація персоналу – це комплексна характеристика працівника організації, що дозволяє визначити ступінь його відповідності займаній посаді, його професійний рівень, управлінський потенціал та особистісні ділові якості. А.В. Армазанцев (керівник групи кадрів філіалу «Розподільні мережі») та Т.С. Рожкова (старший консультант відділу кадрового консалтингу «Євроменеджмент») розробили «Модель елементів кваліфікації» [7], в якій зазначили та структурували основні критерії, яким повинні відповідати працівники підприємств. На її основі сформулюємо свою модель, яка буде включати критерії людського потенціалу працівників туристичних організацій (рис. 2).

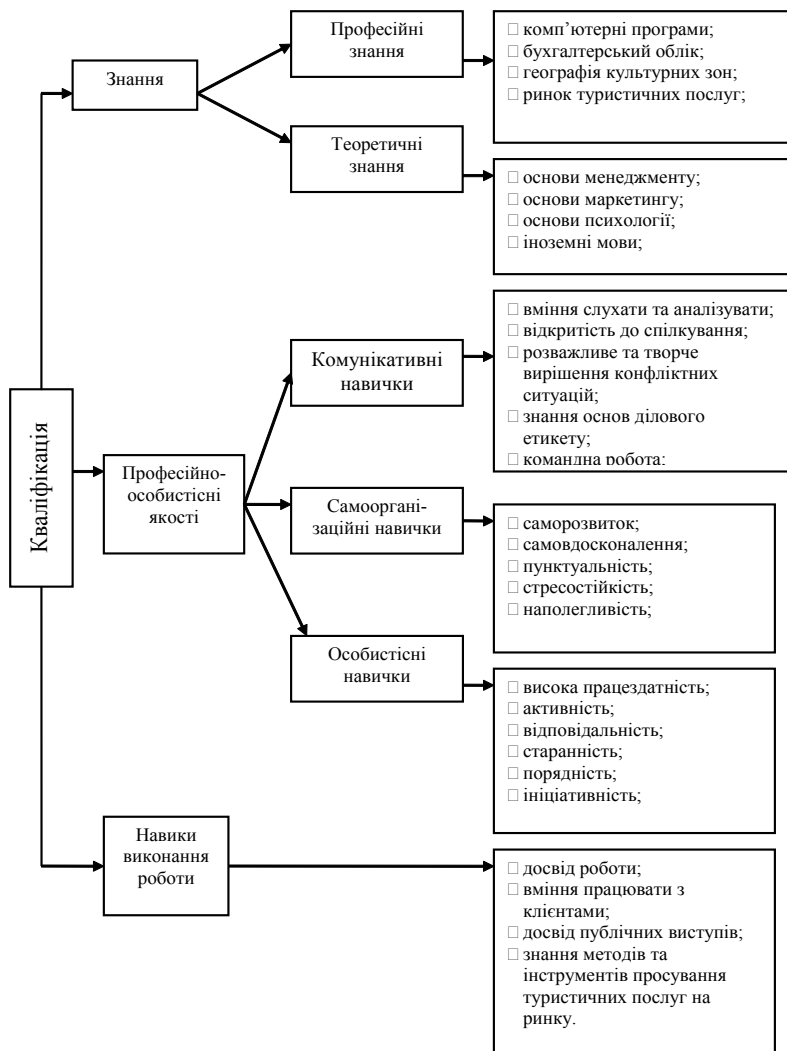


Рис. 2. Модель кваліфікації менеджера туристичного агентства

Отже, кожен елемент кваліфікації включає ряд показників, якими повинен володіти працівник туристичної організації. Логічним висновком до вищезазначеної схеми є те, що фахівці туристичних агентств повинні мати теоретичні та практичні знання, добре знати ринок туристичних послуг, впевнено володіти комп'ютером, мати досвід роботи в туристичній сфері не менше 1 року та володіти відповідними для даної сфери особистісно-професійними якостями. І в залежності від поставлених цілей оці-

нювання, можна провести як комплексну оцінку людського потенціалу, так і вибірково за зазначеними елементами. Тому основними видами компетенцій, які беруться до уваги при прийомі на роботу у туристичних агенціях вважаються освіта, досвід, ділові якості, професіоналізм, комунікабельність, толерантність, гнучкість, орієнтація на розвиток та результат, стратегічне бачення, клієнтоорієнтованість. Також враховуються фізичні характеристики, тип особи кандидата, його потенційні можливості, бажання працювати та зовнішній вигляд, оскільки працівник даної сфери – “візитна картка” організації, йому доводиться постійно контактувати з людьми, знаходити до них певний підхід, переконувати у правильності вибору фірми. Зобразимо компетенції менеджера туристичної організації у вигляді схеми (рис. 3):

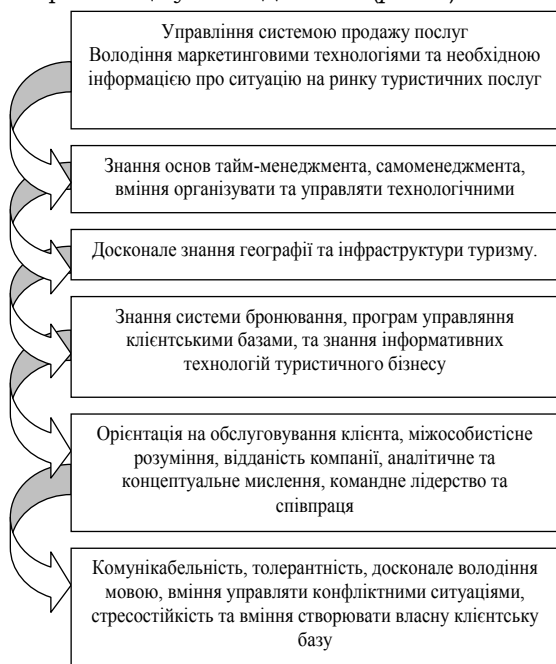


Рис. 3. Побудова компетенцій менеджера туристичної організації

Для того, щоб компетенції можна було використовувати як основу не тільки при прийомі на роботу, а й оцінці працівників, виявляти необхідність в плануванні, навчанні та формуванні кадрових резервів фірми потрібно сформувати модель компетенцій.

Модель компетенцій – це загальна сукупність компетенцій, необхідних для успішного виконання поставлених завдань в організації. Дана модель може включати в себе різноманітні знання, вміння, навички та індивідуальні характеристики, які мають бути подані у формі поведінкових індикаторів [8, с.22]. Модель компетенцій формується на основі послідовного виконання таких етапів:

1) інформування працівників про те, що таке компетенції та як їх використовують в роботі організації (розробка «Пам'ятки про компетенції»;

2) постановка основних цілей та задач для працівників туристичної організації;

3) аналіз стратегії розвитку фірми;

4) дослідження запланованої результативності працівників туристичної організації, їх конкурентоспроможності;

5) формування відповідної команди для збору та аналізу інформації;

6) розробка моделі компетенцій;

7) вибір критеріїв ефективності, тобто дослідження якостей, які мають бути властиві працівникові туристичної організації;

8) виділення критеріальної вибірки – формування показників, за якими можна було б оцінити наявність відповідних компетенцій у кандидата;

9) вибір конкретного методу аналізу – співбесіда; вивчення анкет, характеристик та рекомендацій; аналіз результатів тестування; психологічна оцінка, «мозковий штурм», пряма експертна оцінка, оцінка за результатами праці, метод репертуарних сіток та ін.;

10) збір та аналіз інформації – група експертів, що займалась дослідженням потрібних туристичному підприємству компетенцій, здійснює збір інформації та на її основі робить робочі звіти;

11) проектування моделі компетенції – здійснюється на основі даних поданих групою експертів;

12) перевірка відповідності проекту моделі компетенції – коли процес проектування підійшов до свого завершення, здійснюється перевірка відповідності даної моделі компетенцій до потреб організації;

13) запуск моделі в роботу – якщо створена модель підходить, то вона використовується при процесах відбору кандидатів на вакантну посаду, оцінці персоналу, та за її допомогою існує можливість визначити потреби в формуванні, навчанні чи перекваліфікації кадрового резерву туристичної організації.

Сформована модель компетенцій за вищезазначеними етапами є основною складовою культури управління персоналом та може бути застосована в різних процесах організації (див. рис. 4).

За умов формування ефективної моделі компетенцій, її можна використовувати в таких процесах системи управління персоналом, як наприклад підбір нових співробітників, оцінювання персоналу, формування кадрового резерву та планування кар'єри, проведення атестаційних та оцінюючих заходів, при формуванні системи навчання працівників та складанні особистих планів розвитку для персоналу, при побудові ефективної системи мотивації персоналу та системи премій та винагород.

Основною вимогою при формуванні продуктивної моделі компетенцій працівників туристичної сфери бізнесу є включення чотирьох основних її компонентів: знання, професійно-особистісні якості, навички виконання роботи в основі з кваліфікацією.

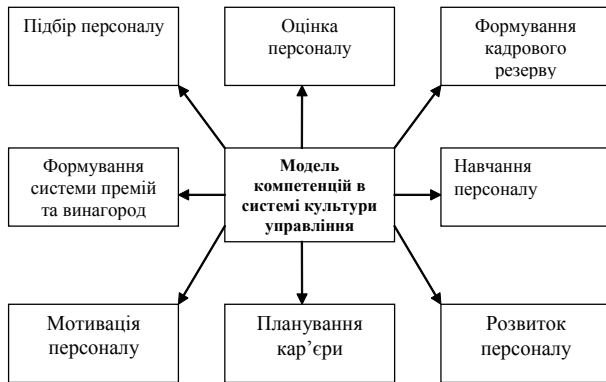


Рис. 4. Взаємозв'язок моделі компетенцій із системою управління персоналом

Кваліфікація – це тільки частина, один з чотирьох елементів моделі компетенцій в системі управління персоналом, який не може замінити три інших, але і не існують без неї. Однак тільки в поєднанні ці чотири елементи забезпечують побудову такої моделі компетенцій, яка б приносила максимальний ефект і результативність в реалізації стратегії культури управління персоналом і досягнення цілей бізнесу.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Культура управління персоналом організації повинна розглядатися як стратегічний інструмент, що дозволяє орієнтувати усі підрозділи та усіх працівників на загальні цілі, підвищувати ініціативу персоналу, забезпечувати відданість загальній справі та полегшувати спілкування. Вона проявляється в ідеології управління, ціннісних орієнтаціях, віруваннях, очікуваннях та регламентує поведінку працівника, дає можливість прогнозувати його реакцію в критичних ситуаціях, сприяє розвитку та ефективному використанню людського потенціалу персоналу. Адже основною ланкою прогресивного розвитку в туристичних агенціях є їх персонал, від поведінкових аспектів якого залежить і успіх підприємства. А формування моделі компетенцій та застосування її в процесі культури управління забезпечує оцінку та підтримку відповідного рівня розвитку персоналу та розвиток самого підприємства, зростання його конкурентоспроможності на ринку туристичних послуг.

Список використаних джерел:

1. Савченко В.А. Управління розвитком персоналу : навч. посібник. – К. : КНЕУ, 2002. – 351 с.
2. Хамел Г., Прахалад К.К. Конкурируя за будущее. Создание рынков завтрашнего дня / пер. с англ. – М. : ЗАО «Олимп-Бизнес», 2002. – 288 с.
3. Шекшня С.В. Управление персоналом современной организации : учебно-практическое пособие / С.В. Шекшня. – [4-е изд., перераб. и дополн.] – М. : ЗАО «Бизнес-школа «Интел-синтез», 2005. – 478 с.

4. Петрова І.Л. Управління персоналом, засноване на компетенціях // Вісник Прикарпатського університету. Серія Економіка. – Івано-Франківськ : Плай, 2009. – Вип. 7. – С. 160-166.
5. Модель компетенцій – это не сложно / Сообщество кадровиков и специалистов по управлению персоналом [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.hrliga.com/index.php?module=news&op=view&id=4316>.
6. Глоссарий / Управление персоналом СТО. Обучение персонала СТО. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://expert.autocom.kiev.ua/dictionary/c4>.
7. Национальный союз кадровиков. – Режим доступа: <http://www.kadrovik.ru/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=3368>.
8. Роджер Миллс. Компетенции : карманный справочник / пер. с англ.: М. : НІРРО, 2004. – 128 с.

У статті висвітлюються підходи щодо культури управління персоналом на основі формування та використання потрібних компетенцій працівників. Визначено соціально-економічне значення компетенцій в процесі культури управління персоналом та основні їх види, визначено критерії людського потенціалу працівників туристичних агенцій та сформовано етапи формування моделі компетенцій для менеджерів туристичної сфери діяльності.

Ключові слова: людський потенціал, компетенції, модель компетенцій, культура управління.

Отримано: 30.06.2013

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЯ МОВИ І ДИСКУРСУ

LINGWOKULTUROLOGIA JĘZYKA I DYSKURSU

Юлія Палагіна

Московский городской педагогический университет, Россия

АСТРОНОМИЧЕСКИЙ И АСТРОЛОГИЧЕСКИЙ ДИСКУРС: ОБЩЕЕ И РАЗЛИЧНОЕ

Понятие дискурса так же расплывчато, как понятия языка, общества, идеологии. Мы знаем, что зачастую наиболее расплывчатые и с трудом поддающиеся определению понятия становятся наиболее популярными. Дискурс – одно из них.

Тён Ван Дейк говорит о том, что: Д в самом общем понимании – это письменный или речевой *вербальный продукт* коммуникативного действия. [1]

В теории языка дискурс понимается как сложное многомерное явление, объединяющее участников коммуникации, ситуацию общения и текста... [7]

Специфика нехудожественных текстов заключается в том, что они так или иначе соотнесены с фрагментами объективной действительности, а поэтому вполне вероятно, что один и тот же фрагмент действительности оказывается объектом, отраженным не в одном, а в нескольких дискурсах. Глазков А.В. называет это явление синтестуальностью [4].

Материалом исследования послужили тексты, связанные с описанием планет, т.к. положение планет представляет интерес и является «отправной точкой» как в астрономии, так и в астрологии. Перед написанием статьи мы провели опрос, который показал, что для 66% имя автора и его авторитетность оказались неважны и как следствие 79% респондентов предпочитают узнавать об астрономических открытиях из СМИ, не углубляясь в специализированную литературу. По данным результатам была выбрана категория текстов для исследования астрономического дискурса. Это всем известная свободная энциклопедия Википедия. 82% опрошенных оказалось непринципиальным кому принадлежит авторство читаемого ими гороскопа и любой другой информации по астрологии, поэтому анализируемым материалом стали лекции, которые не имеют конкретного автора, с сайта «Звёздный мир».

В астрономических и астрологических текстах при описании планет характерно упоминание греческой мифологии. Здесь сказывается эллинистическая традиция. Несмотря на то, что планеты названы в честь римских богов, изначально они обращены к греческому пантеону. Автор не углубляется в мифологию. Начиная с этимологии названия планеты, происходит побуждение адресата к рассуждению о внешнем виде и физических особенностях планеты, с точки зрения астрономии. О характере и функциональности, если говорим об астрологии.

Эта планета (Венера) одно из красивейших светил неба, не случайно именно ей древние римляне присвоили имя богини любви и красоты [16:515].

Принципы Венеры коррелируются со стремлением человека к красоте и гармонии с миром и людьми... [2].

Рассмотрим описание небесных светил Солнца и Луны. Введём условные обозначения: тексты под номером «1» будут астрономическими, а тексты под номером «2» будут астрологическими.

Перейдём к анализу описания Солнца. В астрологии Солнце относится к планетам. Ранее слово планета применялось для отличия подвижных небесных объектов от звёзд. Однако по мере развития науки о космосе в астрономии началась более детальная классификация небесных тел, а в астрологии применение этого термина осталось неизменным, так как важна не физическая природа небесного тела, а характер его движения по земному небу.

О том что Солнце – это источник света, не вызывает сомнений ни у кого. Однако трактовка у авторов будет разной:

Солнце – далеко не самая мощная звезда из всех существующих, но оно находится относительно близко к Земле и поэтому светит очень ярко – в 400 000 раз ярче полной Луны. (1) [14]

*Последний принцип Солнца – идеального уровня – назовем ключевым словом **СВЕТ**. Он определяет в человеке уровень сознания, ясность мышления, характер идеалов. (2) [13]*

Автор первого текста, сравнивает Солнце с Луной, потому что оба этих объекта мы видим с Земли невооружённым взглядом. Автор второго текста, использует переносное значение слова «свет», т.е. то, что несёт ясное сознание.

Солнце – центр нашей Солнечной системы, и вокруг него вращаются все остальные космические тела. Оба автора отражают этот признак в тексте, для автора-астронома важно, положение Солнца в системе, а для автора-астролога важно, что Солнце символизирует человеческое «Я», т.е. его сущность и связь с внутренними органами человека, которые тоже являются важнейшими, и по логике автора центральными.

Солнце – единственная звезда Солнечной системы, вокруг которой обращаются другие объекты этой системы (1), [14].

*Следующий астрологический принцип Солнца социально-психологического уровня условно назовем ключевым словом **ЦЕНТР**... (2), [13].*

О том, что Солнце является источником энергии, говорят оба автора. Только для автора астрономического текста важно то, что Солнце поддерживает жизнь на всех биологических уровнях Земли: *Солнечное излучение поддерживает жизнь на Земле... (1) [14].*

Автор текста астрологического акцентирует внимание на том, что солнечная энергия важна для жизненных сил человека:

*... астрологический принцип биофизического уровня Солнца, который можно назвать **ЖИЗНЕННОЙ ЭНЕРГИЕЙ**. Этот принцип определяет в человеке уровень витальности (потенциальной силы) (2), [13].*

Автор текста (1) говорит о физических особенностях Солнца: о массе, температуре, цвете и его составе, приводит статистические данные о химических элементах, упоминает классификацию звёзд, расшифровывает и даёт в скобках, более известное название типа.

Масса Солнца составляет 99,866% от суммарной массы всей Солнечной системы. Солнце состоит из **водорода**, гелия... и других элементов... По **спектральной классификации** Солнце относится к типу G2V (**жёлтый карлик**) (1) [14].

В астрономическом тексте говорится о влиянии Солнца на человека. Только автор рассматривает его конкретное действие (ультрафиолетовое излучение) и как оно влияет на человека с биологической точки зрения.

Ультрафиолетовое излучение Солнца вызывает загар и имеет другие биологические эффекты – например, **стимулирует производство в организме витамина D...** (1) [14].

Автор астрологического текста описывает читателю роли, состояния, события Солнца, а также его положение в теле человека. Роли обязательно связаны с центральным положением в обществе:

РОЛИ, которые может выполнять в радиксе Солнце: Бог, отец (как принцип, дающий жизнь), муж (в женской карте), идеал, кумир, знаменитость, царь, неформальный лидер, герой (2), [13].

Сопоставление текстов продолжим на примере описания Луны. Автор астрономического текста даёт определение Луны:

Луна – единственный естественный спутник Земли. Второй по яркости объект на земном небосводе после Солнца.

В астрологии Луна наоборот представлена как антипод Солнца, поскольку она светит ночью, поэтому ассоциируется с тьмой, а отсюда и человеческие страхи.

Для древнего человека ночное время было связано с угрозой его жизни...поэтому в астрологии принцип Луны эмоционального уровня связывается со страхами, тревогами, беспокойствами (2) [8].

При дальнейшем сравнении текстов увидим, как авторы рассказывают читателям об изменении очертания Луны, т.е. о её фазах:

Смена фазы Луны обусловлена переменами в условиях освещения Солнцем тёмного шара Луны при её движении по орбите (1) [9].

Первый астрологический структурный принцип Луны мы могли бы назвать ключевым словом биофизического уровня **переменчивость, который коррелируется со способностью человека **расти и развиваться в определенном ритме**** (2) [8].

В представленных фрагментах можно выделить интегрированную сему «переменчивость». Однако принцип описания заметно различается.

Фрагмент, астрономического текста объясняет происходящее исключительно с научной точки зрения. Автор описывает Солнце и Луну как космические тела. Данный фрагмент объясняет, как Луна влияет на человека, что ещё раз подчёркивает психологическую составляющую этих текстов.

Многим известно, что видно только одну сторону Луны, отсюда известное выражение «обратная сторона Луны», что означает какую-то тайну и загадку, что-то неизведанное именно это качество отразили авторы астрологического текста:

*Второй принцип – социально-психологического уровня – условно назовем ключевым словом **тайна**. Он связан с тем, что **Луна бывает видна земному наблюдателю только с одной стороны**, а также с тем, что Луна освещает Землю в ночное время суток... (2) [8].*

В отличие от автора астрономического текста, описывающего причину:

*С Земли можно **наблюдать всегда только одну сторону Луны** – из-за того, что один оборот по оси совпадает по времени с оборотом Луны вокруг Земли (1) [9].*

Автор астрологического текста считает Луну местом, где обитают предки, т.е. место которое связано с прошлым, не мотивируя это свойство никакими фактами.

*Третий лунный принцип можно определить ключевым словом идеального уровня **прошлое**. Этот принцип связан со способностью человека **воспринимать опыт, привычки, приметы, накопленные предыдущими поколениями рода, нации, связан с чувством корней...** (2) [8].*

Во всех приведённых выше фрагментах мы нашли общее в описании Луны, но, несмотря на это есть и различия:

Только в астрономическом тексте, как тексте научном, есть описание методов исследования рассматриваемого нами космического объекта:

Измерения скорости спутников «Лунар Орбитер» позволили создать гравитационную карту Луны. С её помощью были обнаружены уникальные лунные объекты, названные масконами (от англ. mass concentration) — это массы вещества повышенной плотности (1) [9].

Если автор астрономического текста себя скрывает, то в астрологическом тексте напротив, автор всячески старается сблизиться, подружиться с читателем, убедить его в том, что планеты играют не второстепенную роль: *Взглянув на Луну в своем гороскопе, вы начнете понимать, какие тонкие (и не очень) силы вступают в действие, когда вы общаетесь с другими.*

Обращаясь, к читателю, автор говорит о важных жизненных ценностях:

*Получите некоторое представление о том, каким образом и почему совмещаете стремление к высшим ценностям (**к любви, миру, вере**) с желанием **приобрести материальные ценности**.*

для полного убеждения обязательно «между строк» упоминается известная личность:

*Например, у **Кеннеди** Луна находилась в знаке Девы (!).*

Автор, стараясь заинтересовать читателя астрологией и проинформировать на него впечатление, часто говорит об астрологе, его большом потенциале, тем самым показывая его могущество:

Астролог может отличить людей, способных видеть причину Конфликта в себе, от людей, видящих причину конфликта в других... **Астролог может** заключить, как реагирует организм на различные напряжения: как меняется температура тела, цвет кожи (2) [8].

Проанализировав астрономические и астрологические тексты, мы выявили черты общего и различного между ними. Общими чертами являются:

- Объект рассмотрения.
- Упоминание греческой мифологии. Здесь сказывается эллинистическая традиция. Таким образом, характер и функции богов в астрологии помогают понять устройство и психологию человека, а в астрономии физические особенности планеты.

Рассмотрим различные черты:

- Для астрономических текстов характерны слова, обозначающие физические свойства, описания пространства, поверхности, химический состав. Текстовый материал сопровождается фото и видео, чтобы у читателя появилось чёткое представление о том, как выглядит космический объект.

- Для астрологических текстов характерны слова следующих лексических групп: психология, характер человека, человеческие взаимоотношения, взаимоотношение с другими планетами, влияние на выбор профессии. Наделение космического объекта чертами характера.

- Астрологический текст адресован читателю в большей степени, чем астрономический: в нем чаще встретилось указание на 2-ое лицо множественного числа.

- В астрологическом тексте глагол часто употребляется в сослагательном наклонении, указывая на условность сказанного. В астрологическом тексте встретилось большое количество возвратных глаголов, что объясняет события как происходящие сами по себе.

- В пространстве астрономического дискурса как фрагмента научного дискурса личностный компонент представлен значительно слабее, поскольку его участниками являются ученые, исследователи в области астрономии.

- Астрологические тексты являются по своей главной функции текстами персуазивными, т.е. они ориентированными на когнитивно-речевое воздействие на читателя с целью внедрения в его сознание определённых установок, например, убедить адресата в том, что планеты играют не второстепенную роль, для полного убеждения «между строк» упоминается известная личность.

- Астрономический дискурс представляет объективное содержание, говорящий выстраивает логическую аргументацию, объясняя причины происходящего с космическим объектом, описывает методы исследования. В фрагментах астрологического дискурса автор не приводит доказательств и аргументов, занимается констатацией выводов, касающихся свойств и событий, связанных с планетой.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Ван Дейк Т. А. (1998). К определению дискурса [Электронный ресурс]. – URL <http://psyberlink.flogiston.ru/internet/bits/vandijk2.htm>.
2. Вронский С. Планетология: Меркурий, Венера, Марс, Юпитер (том 5)// [Электронный ресурс]. – URL:http://www.astrobabylon.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=476:-----5-&catid=1:2010-04-25-04-46-17&Itemid=2.
3. Глазков А.В. Информационно-динамический подход в лингвистическом анализе текста // Филологические традиции в современном литературном и лингвистическом образовании : сборник научных статей. – М. : МГПИ, 2010. – Т.1. – С.351–356.
4. Глазков А.В. Синтекст, синтекстуальность: к определению понятий. – В печати.
5. Дейк Ван Т. Язык. Познание. Коммуникация. – М., Высшая школа, 1989.
6. Ксанфомалити Л.В. Планета Венера. – М. : Наука. Главная редакция физико-математической литературы, 1985.
7. Лингвистический энциклопедический словарь. – М., 1990. – С. 136-137.
8. Луна в астрологии [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.astrokons.com/luna.html>.
9. Луна в астрономии [Электронный ресурс]. – URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D1%83%D0%BD%D0%B0>.
10. Планеты в астрологии: Солнце, Луна, Меркурий, Венера, Марс [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.astroworld.ru/lek3.htm>.
11. Планеты в астрологии: Юпитер, Сатурн, Уран, Нептун, Плутон [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.astroworld.ru/lek4.htm>.
12. Портал «Русская профессиональная астрология» [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.astrologer.ru/>.
13. Солнце в астрологии [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.astrokons.com/sun.html>.
14. Солнце в астрономии [Электронный ресурс]. – URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D0%BB%D0%BD%D1%86%D0%B5>.
15. Солнце и Луна в астрологии. Планеты в астрологии [Электронный ресурс]. – URL: <http://otebe.info/astrology/solnce-luna.html>.
16. Энциклопедия. Т.8. Астрономия. – 2-е изд. / глав. ред. М.Д. Аксёнова. – Аванта+, 2001.

Астрономічний і астрологічний дискурс: спільне і відмінне

Стаття присвячена вивченню одного з найменш досліджених фрагментів наукової картини світу – астрономічного дискурсу, а також представляє собою особливий розділ астрономічного дискурсивного складного утворення – астрологічного дискурсу. Матеріалом дослідження послужили тексти і текстові фрагменти астрономічного і астрологічного профілю різної тематики, проте перевага віддавалася текстам, пов'язаним з описом планет, тому що положення планет становить інтерес і є «відправною точкою» як в астрономії, так і в астрології.

Ключові слова: астрономія, астрологія, дискурс.

Dyskurs astronomiczny i astrologiczny – wspólnie i odmienne cechy

Artykuł poświęcony jest badaniu jednego z najmniej zbadanych fragmentów naukowego obrazu świata – dyskursu astronomicznego, a także reprezentuje specjalny fragment astronomicznego kompleksu dyskursywnego – dyskursu astrologicznego. Materiałem badawczym stały się teksty i fragmenty tekstów profilu astronomicznego i astrologicznego o

różnej tematyce z przeważaniem tekstów powiązanych z opisem planet, ponieważ położenie planet jest „punktem wyjściowym” tak w astronomii, jak i astrologii.

Słowa kluczowe: astronomia, astrologia, dyskurs.

Astronomical and astrological discourse – a common and distinct features

This article is devoted to the study of one of the least studied fragments of the scientific picture of the world – the astronomical discourse, as well as representing a special section of the astronomical complex discursive formation – an astrological discourse. Research material texts and text fragments of astronomical and astrological profile of different topics, but preference is given to the text associated with the description of the planets, as position of the planets is of interest is the «starting point» in astronomy, and in astrology.

Key words: astronomy, astrology, discourse.

Отримано: 12.06.2013

Aleksandra Myszka

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Polska

ZRÓŻNICOWANIA KULTUROWE W DYSKURSIE WYWIADU

Wszyscy jesteśmy urodzeni w obrębie jakiejś kultury i uczymy się jej od pierwszych lat swojego życia. Wpływ na nas mają nie tylko rodzice, najbliżsi, znajomi czy przyjaciele, ale także różne grupy społeczne, których jesteśmy nieodłączną częścią. To one kształtują naszą tożsamość, czyli świadomość swego pochodzenia, przekonania, wartości i zwyczaje.

Kulturę możemy zdefiniować jako system symboli czyli sumę wszystkich wyuczonych zachowań, występujących w społeczeństwie i przekazywanych z pokolenia na pokolenie [Kultura]. Członków tej samej kultury łączy przede wszystkim sposób działania i przywiązanie do jednakowych metod operowania znaczeniami. Słowa, które wypowiadamy czy gesty, które wykonujemy są symboliczne, gdyż same w sobie nie mają żadnego znaczenia. Oznaczają one to co znaczą dla przedstawicieli konkretnej grupy kulturowej. Język stanowi esencją kultury. Na jego podstawie społeczeństwo buduje system znaczeń. Pozwala nam on tworzyć kulturę i w pewnym sensie tworzy nas samych. Jeśli założyć, że jest on najważniejszą cechą kultury wówczas celem komunikacji międzykulturowej jest stworzenie wspólnego systemu znaczeń czy też wspólnej rzeczywistości. Należy przy tym pamiętać, że samo władanie językiem obcym nie wystarczy, ponieważ nie wykluczy ono pojawienia się niezrozumienia czy konfliktu [Relacje międzykulturowe].

Jak mawiał amerykański etnolog Edward Hall «Zrozumieć inną kulturę to znaczy wiedzieć jak się komunikować z jej przedstawicielami».

Kultura jest ciągle konstruowana i rekonstruowana. Jest to zjawisko złożone i zmienne zależnie od społecznych i politycznych uwarunkowań, które łączy elementy osobowe systemu jednostki z centralnymi wartościami kultury, grupy do której jednostka należy. Krzyżują

się w niej i przenikają różne idee, wartości i formy. Do aspektów kultury zaliczyć możemy: postawy, wartości, wierzenia, przekonania, normy i zasady działania, język, komunikację niewerbalną, orientację czasową, związki przestrzenne, obraz świata, historię czy sztukę [Stephen 1999]. Wiąże się z wielokulturowością gdyż jest modelem społecznym, ideą czyli zlepkiem różnych kultur. Różnice kulturowe to zbiór różnic widocznych pomiędzy narodami przejawiających się głównie w języku, podejściu do czasu, grupy i hierarchii. Wynikają one z historii, danych społeczeństw i przyjmowanych systemów wartości. Różnice te kreuje społeczeństwo [Erenc].

W dziedzinie stosunków między ludzkich (międzygrupowych) coraz większą rolę zaczynają odgrywać relacje między kulturowe. Wszelkie przemiany społeczne, polityczne, ekonomiczne i osiągnięcia techniczne sprawiły, że bezpośrednie kontakty międzykulturowe stały się codziennością i co za tym idzie komunikacja międzykulturowa zaczęła stwarzać wiele trudności ponieważ w społecznościach występują różnice, jeśli chodzi o znaczenie i pobudki określonych działań. W dobie rozwoju sieci komunikacyjnych, podróży na coraz większą skalę, a także wzrostu międzynarodowej migracji oraz nawiązywania współpracy handlowych wyszło na jaw, jak mało wiemy o kulturze i normach społecznych innych krajów. Brak informacji często prowadzi do nieporozumień, a te z kolei powodują niepewność, niejasność, trudności i niepowodzenia w komunikacji międzykulturowej [*Relacje międzykulturowe*].

Pożądany efekt spotkania z inną kulturą możemy zauważyć w rozmowach prowadzonych z obcokrajowcami. Taki dialog międzykulturowy może być niezwykle cennym źródłem wiedzy o wartościach i konwencjach akceptowanych przez reprezentantów innych kultur ale i o sobie samym i własnej tradycji kulturowej. Pamiętać przy tym należy, że dialog nie polega na przekonywaniu do swoich racji, ale na tym by za sprawą innej perspektywy, zrozumieć bądź dostrzec to, co naszemu rozumieniu bądź postrzeganiu wcześniej się wymykało lub co dotychczas pojmowaliśmy inaczej. Udana relacja dialogowa prowadzi zwykle do uświadomienia miejsc i przyczyn rozbieżności, a nie do wytworzenia przewagi jednej ze stron. Świadomość różnic w połączeniu z rozumiejącym stosunkiem do odmienności, który cechuje udane formy dialogu, może skutkować wytworzeniem bardziej refleksyjnego stosunku do własnej kultury.

Dialog międzykulturowy nie musi zawsze przybierać formy bezpośredniej. Rolę «interlokutora» spełniają różnorodne przekazy kulturowe takie jak: literatura, muzyka, sztuka czy film [2].

My jednak zajęliśmy się przykładami gdzie dialog dziennikarza przybiera formę bezpośrednią w relacji z obcokrajowcem.

W przeanalizowanych wywiadach widoczną różnicą jest sposób rozmowy. Można go łatwo zilustrować wykresem pokazującym bardzo różne pod tym względem nacje, jak Japończycy, Niemcy i Włosi (linie przerywane oznaczają czas wypowiedzi poszczególnych rozmówców)

Japończycy: (1) -----
(2) -----
Niemcy: (1) -----
(2) -----

Włosi: (1) -----
(2) -----

Jak wynika z wyżej przedstawionego wykresu wypowiedzi mieszkańców wschodu w tym Japończyków, charakteryzują się przede wszystkim długimi przerwami – są one przeznaczone na przemyślenie wypowiedzi partnera i nie zachowanie takiej ciszy może urazić naszego rozmówcę gdyż oznacza to brak szacunku.

Wypowiedzi Niemców «stykają się» ze sobą, jednak nie nachodzą na siebie, co ma miejsce w przypadku rozmowy Włochów, gdzie czasem ciężko odnaleźć chwilę, w której mówi tylko jedna osoba. Polacy pod tym względem znajdują się pomiędzy Niemcami, a Włochami – ich wypowiedzi, zwłaszcza prywatne często nachodzą na siebie, jakkolwiek tylko częściowo. Często są też przerywane różnego rodzaju mruknięciem czy przytaknięciem sugerującym uważne słuchanie i zaangażowanie. [Watza]

W przeanalizowanych wywiadach łatwo też zauważyć, że przedstawiciele krajów wschodnich znacznie rzadziej się uśmiechają. Im większą pozycję zajmuje rozmówca tym rzadziej zaobserwować możemy uśmiech. Wynika to z przekonania, że osoba «wyższej rangi» powinna zachować powagę. Uśmiech w tej sytuacji jest nie na miejscu, gdyż pokazuje, że człowiek jest lekkomyślny. Zupełnie odwrotną sytuację obserwujemy w wywiadach prowadzonych z «ludźmi zachodu», dla których uśmiech to element kultury, tradycji. To obowiązkowy atrybut symbolizujący sukces.

Inną łatwo rozpoznawalną różnicą jest podejście do czasu- w Polsce na spotkania służbowe nie wypada się spóźnić, tylko prywatne kilkominutowe spóźnienia są dopuszczalne. Tymczasem w Hiszpanii czy Rosji spóźnienie się na spotkanie, nawet biznesowe jest czymś zupełnie normalnym. Ponadto mieszkańcy południa Europy, przed rozpoczęciem jakichkolwiek rozmów wypytają nas o rodzinę czy zainteresowanie, z kolei mieszkańcy Rosji lubią zdawkowe rozmowy o pogodzie czy podróży. Już zupełnie inne podejście do czasu możemy zaobserwować rozmawiając z Japończykiem, gdzie spóźnienie jest niedopuszczalne i może zostać odczytane jako brak szacunku dla rozmówcy.

W dyskursie wywiadu bardzo często pojawiają się także rozmowy na temat różnic kulturowych. Najczęściej poruszonymi tematami są: tolerancja, stereotypy, różnice i podobieństwa w mentalności a także wady i zalety danego społeczeństwa.

Przykłady najczęściej zadawanych pytań to:

- *Chciałabym porozmawiać z Panem o tolerancji, zarówno w Pana ojczystym kraju jak i w Polsce?*
- *A co Pan powie o Polakach?*
- *Jakie były Twoje pierwsze spostrzeżenia po przyjeździe do Polski?*
- *Jakie są różnice i podobieństwa w mentalności obu narodów?*
- *Jakie są wady i zalety Rosjan?*
- *Czy grupy społeczne są bardziej zróżnicowane niż w Polsce?*
- *Czy istnieją jakieś stereotypy na temat Polaków w Rosji?*
- *Czy Polacy są tolerancyjni, czy spotkałaś się kiedyś z przejawem nietolerancji?*
- *Czego najbardziej nie lubi Pani w Polakach?*

Wiele problemów utrudniających interakcje międzykulturowe jest identycznych z tymi, które przeszkadzają w interakcjach międzygrupowych w obrębie tej samej kultury. I w jednym, i w drugim wypadku trudności komunikacyjne często wywoływane są przez takie same mechanizmy i pociągają za sobą te same konsekwencje. Dzięki relacjom międzykulturowym wiele możemy nauczyć się o nas samych, o kulturze własnego narodu.

Przedstawiciele różnych kultur w różny sposób reagują, mają często odmienny sposób wypowiedzania się (tempo), gestykulację, mimikę tempo mówienia podejście do czasu.

W dzisiejszym świecie najlepiej się czujemy wśród podobnych do siebie, w swojej własnej kulturze, jednakże z drugiej strony bez różnorodności, bez obecnych nam kultur możemy stać się więźniami własnych tradycji i kultury. Vladimir Bibler podkreślał: «Po to żebym był rzeczywistym uczestnikiem świata kultury, potrzebna mi jest kultura drugiego człowieka. Nie mogę się ograniczyć do tego że pozwalam mu być odmiennym. Ale muszę w jakiś sposób wprowadzić jego kulturę, jego wartości i prawdę w sferze mojego własnego myślenia. Podając wewnętrzny dialog z tą drugą kulturą i jego odmiennym sposobem myślenia. To nie tylko tolerowanie czegoś odmiennego, ale także zrozumienie, że bez tego innego ja nie mogę być samym sobą. Dialog międzykulturowy nie jest drogą prowadzącą do ujednoczenia kultur, one raczej «znajdują w dialogu gwarancję zachowania swojej specyfiki», gdyż to «dialog pozwala dostrzec, że różnorodność jest bogactwem» [Bibler 1982].

LITERATURA:

1. Bibler, V. Myślenie jako dialog, Warszawa 1982.
2. Dialog międzykulturowy, [w:] 2008 Europejski Rok Dialogu Międzykulturowego, <http://dialog2008.pl/index.php>.
3. Erenc, J. Zróznicowanie społeczne [w:] <http://socjolog.strefa.pl/spoleczne.html>.
4. Kultura [w] Wikipedia, wolna encyklopedia, <http://pl.wikipedia.org/wiki/Kultura>.
5. Relacje międzykulturowe [w:] <http://bi.gazeta.pl/im/5/4688/m4688955.pdf>.
6. Stephan, W. G., Stephan, C. W. Wywieranie wpływu przez grupy, Gdańsk 1999.
7. Watz, A. Jak nie tracić czasu i efektywnie negocjować zagranicznymi partnerami, czyli o różnicach kulturowych [w:] http://www.anna.watza.pl/teksty/roznice_kulturowe.pdf.

Культурні відмінності у інтерв'ю

Стаття присвячена відмінностям у організації інтерв'ю, що виникають з приналежності до різних культур. У цьому випадку міжкультурні аспекти починають відігравати все більш важливу роль. Соціальні, політичні, економічні зміни, а також технічні досягнення призвели до того, що безпосередні міжкультурні контакти стали звичним явищем. Ефект зіткнення культур можна спостерігати також у розмові між журналістом і його співрозмовником.

Ключові слова: культура, культурні відмінності, іноземці.

Культурные различия в интервью

Статья посвящена различиям в организации интервью, вытекающим из принадлежности к разным культурам. В этом случае межкультурные аспекты начинают играть всё более важную роль. Социальные, политические, экономические изменения, а также технические достижения привели к тому, что прямые межкультурные контакты стали обычным явлением. Эффект столкновения культур можно наблюдать также в разговоре между журналистом и его собеседником.

Ключевые слова: культура, культурные различия, иностранцы.

Cultural differences in the interview

This article is about the differences resulting from membership to different cultures. In this world intercultural communication begin to play very important role. Social, political and economic changes and technical achievements resulted in direct intercultural contacts became normal. This desired effect of the meeting of different cultures you can see in the interview the journalist with a foreigner.

Key words: culture, cultural differences, foreigner.

Отримано: 20.06.2013

Katarzyna Koziór

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Polska

DISKURS NA TEMAT PRAW ZWIERZĄT: PODSTAWOWE ZAGADNIENIA, ZARYS HISTORII IDEI, ANTROPOMORFIZACJA, JĘZYK «ZASTĘPCZY»

Dyskurs na temat praw zwierząt nabrał intensywności prawie 40 lat temu, a dokładnie w 1975 roku, gdy ukazała się praca filozofa Petera Singera *Wyzwolenie zwierząt*. I choć głosy mówiące o tym, że zwierzętom należy się szacunek i nie wolno zadawać im niepotrzebnych cierpień pojawiały się przez cały okres historii, to dopiero wydanie książki Singera i narodzenie się inspirowanego nią Ruchu Wyzwolenia Zwierząt zintensyfikowało zainteresowanie tematem do tego stopnia, że obecnie w samych tylko Stanach Zjednoczonych i w Kanadzie wykłada się przedmiot zatytułowany prawa zwierząt w 146 szkołach prawniczych [Animal Law Courses]. Efektem tej myśli było wprowadzenie na stałe do dyskursu społecznego, prawnego, kulturowego idei praw zwierząt, jak choćby w Deklaracji Praw zwierząt z 1977 roku gdy w Londynie organizacje pro-zwierzęce sformułowały zestaw takowych praw [Światowa Deklaracja Praw Zwierząt]. W Polsce pionierski kurs tego typu w semestrze letnim roku akademickiego 2012/2013 uruchomiła Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej od lat zaangażowana w promowanie wiedzy dotyczącej inteligencji i emocji zwierząt [SWPS *uruchamia pionierski kurs z zakresu prawa zwierząt*]. Jednak kursy na wydziałach prawa to tylko część niezwykle szybko rozwijającego się ruchu na rzecz praw zwierząt. Podstawę tego ruchu stanowią aktywności zrzeszeni w niezależnych stowarzyszeniach i fundacjach. W Polsce to chociażby Towarzystwo Opieki nad Zwierzętami, Fundacja Viva! Akcja dla zwierząt, Stowarzyszenie Empatia czy Straż dla Zwierząt.

Dyskurs dotyczący praw zwierząt ma wiele punktów odniesienia. Jednymi z najważniejszych są religia i filozofia. I choć może się wydawać, że w dyskursie potocznym, politycznym czy medialnym odniesienia chociażby do filozofii są rzadkie, to analiza językowego obrazu tej dyskusji pokazuje, że jest zupełnie inaczej i wiele poglądów, chociażby chrześcijańskich filozofów do dziś wpływa na podejście ludzi do zwierząt. Dlatego warto zrobić tu krótki przegląd idei, które wpłynęły na ten stan rzeczy. Religia i filozofia są bowiem dwoma elementami kultury, które w sposób znaczący tworzą język danego kręgu cywilizacyjnego.

Zwierzęta w religii

Punktem wyjścia dla wielu współczesnych rozważań o statusie prawnym zwierząt jest religia. Obecna szczególnie w gorącej dyskusji o uboju rytualnym. Warto przedstawić tu podstawowe założenia religii monoteistycznych, jak i religii Dalekiego Wschodu w podejściu do zwierząt, ponieważ spojrzenia Zachodu i Wschodu są w istocie przeciwstawne.

W pierwszym rozdziale Księgi Rodzaju czytamy [Rdz 1, 27-31]:

Stworzył więc Bóg człowieka na swój obraz, na obraz Boży go stworzył: stworzył mężczyznę i niewiastę. Po czym Bóg im błogosławił, mówiąc do nich: «Bądźcie płodni i rozmnażajcie się, abyście zaludnili ziemię i uczynili ją sobie poddaną; abyście panowali nad rybami morskimi, nad ptactwem powietrznym i nad wszystkimi zwierzętami pełzającymi po ziemi». I rzekł Bóg: «Oto wam daję wszelką roślinę przynoszącą ziarno po całej ziemi i wszelkie drzewo, którego owoc ma w sobie nasienie: dla was będą one pokarmem. A dla wszelkiego zwierzęcia polnego i dla wszelkiego ptactwa w powietrzu, i dla wszystkiego, co się porusza po ziemi i ma w sobie pierwiastek życia, będzie pokarmem wszelka trawa zielona». I stało się tak. A Bóg widział, że wszystko, co uczynił, było bardzo dobre. I tak upłynął wieczór i poranek – dzień szósty. [Biblia Tysiąclecia Online]

Ideą biblijną jest więc weganizm. Człowiek ma żywić się wyłącznie roślinami, ziarnami i owocami. Podobnie i zwierzęta – dla nich Bóg przeznaczył trawę. Ten rajski ideał nie trwa jednak długo. Po potopie, który Bóg zesłał jako karę za grzeszne postępowanie ludzkości, pierwotna harmonia została przerwana [Rdz 9, 1-4]:

Po czym Bóg pobłogosławił Noego i jego synów, mówiąc do nich: «Bądźcie płodni i mnożcie się, abyście zaludnili ziemię. Wszelkie zaś zwierzę na ziemi i wszelkie ptactwo powietrzne niechaj się was boi i lęka. Wszystko, co się porusza na ziemi i wszystkie ryby morskie zostały oddane wam we władanie. Wszystko, co się porusza i żyje, jest przeznaczone dla was na pokarm, tak jak rośliny zielone, daję wam wszystko. Nie wolno wam tylko jeść mięsa z krwią życia.

Od tego czasu człowiek ma prawo do jedzenia mięsa zwierząt, ale nie wszystkich – nie wolno było spożywać mięsa zwierząt nieczystych zgodnie z prawem rytualnym, które dzieliło rzeczywistość na tę, mogącą pełnić funkcje sakralne i te jej części, które nie mogą mieć takiego znaczenia np: mięso świni [Kpł 11,7-8]:

(...) wieprz, ponieważ ma rozdzielone kopyto, ale nie przeżuwa – będzie dla was nieczysty. Nie będziecie jedli ich mięsa ani dotykali ich padliny – są one dla was nieczyste.

Człowiekowi nie wolno także pić krwi zwierząt, stąd w prawie żydowskim pojawił się rytuał specjalnego uboju, w trakcie którego zwierzęciu podcina się przelyk i pozwala mu się wykrwawić.

Podobnie jak chrześcijaństwo i judaizm, tak i islam pozwala na zabijanie i jedzenie zwierząt. Nie wszystko jednak wolno jeść, gdyż również religia muzułmańska przyjęła zasadę istnienia zwierząt nieczystych rytualnie. [Koran 5:3]:

Zakazane wam jest: padlina, krew i mięso świni; to, co zostało poświęcone na ofiarę w imię czegoś innego niż Boga; zwierzę zaduszone, zabite od uderzenia, zabite na skutek upadku, zabite na skutek pobodzenia i to, które pożerał dziki zwierz – chyba że zdołaliście je zabić według rytuału – i to, co zostało ofiarowane na kamienniach. [Poznaj Koran]

Także i tutaj zabijanie zwierząt dokonuje się wyłącznie poprzez ubój rytualny.

Zupełnie inaczej na prawo zwierząt do życia patrzą religie Dalekiego Wschodu. Buddyzm i hinduizm głoszą zasadę ahimsy, która mówi, że zarówno ludzie, jak i zwierzęta mają prawo żyć, bo wszystkie stworzenia są wobec siebie równe, posiadają boską naturę i kochają życie. Przykładem rygorystycznego podejścia do zasady ahimsy jest chociażby dżinizm, który uczynił z vegetarianizmu jedną ze swoich naczelnych zasad, co wynika z szacunku, który człowiek powinien mieć wobec każdego, nawet najmniejszego życia.

Zasada ahimsy powiązana jest z koncepcją reinkarnacji. W myśl tej idei zmarły człowiek może się wcielić w ciało zwierzęcia, stąd zabijanie zwierząt wiąże się z prawdopodobieństwem zabicia ludzi w ich kolejnych wcieleniach [Epstein].

Zwierzęta w filozofii

Już w VI w. p.n.e. Pitagoras własnym przykładem zachęcał do szacunku wobec wszelkich istot żywych. Sam był vegetarianinem i wykupywał zwierzęta z niewoli. A swoje założenia oparł na idei wędrówki (metempsychozy) dusz. Zakładał on, że zarówno ludzie, jak i zwierzęta posiadają duszę nieśmiertelną. W starożytnym świecie pojawiała się również krytyka ofiar ze zwierząt, jako elementu barbarzyńskiego w cywilizowanym (greckim) świecie, tak miał twierdzić np.: Hekatajos z Abdery. Jednak to nie poglądy Hekatajosa czy Pitagorasa i jego szkoły filozoficzno-misteryjnej zaważyły na podejściu do zwierząt w świecie starożytnym, ale teoria hierarchii bytów Arystotelesa [Hierarchia bytów]. Zgodnie z nią ludzie i zwierzęta nie są sobie równi. Najwyżej w hierarchii stoi Bóg – «Nieporuszony Poruszyciel», człowiek jest mu podległy, z kolei zwierzęta podlegają człowiekowi. One same panują nad światem roślin. Nie mają jednak takich praw jak ludzie, a człowiek ma nad nimi władzę. Jednak mimo tej hierarchizacji, Arystoteles sądził, że wszystkie istoty posiadają pewien rodzaj duszy. Człowiek posiadał aż trzy jej rodzaje – wegetatywną, zmysłową i rozumną. Zwierzęta już tylko – wegetatywną i zmysłową, a rośliny tylko duszę wegetatywną.

I między innymi poglądy Arystotelesa dotyczące hierarchii bytów zostały przejęte w średniowieczu przez zachodnie chrześcijaństwo w formie zaadaptowanej przez św. Tomasza z Akwinu, między innymi w

jego *Sumie teologicznej*: *Otóż taki jest porządek w świecie, że rzeczy mniej doskonałe służą bytom doskonałym(...) tak więc rzeczy, które tylko żyją, czyli rośliny, służą za pokarm zwierzętom, zwierzęta zaś są dla ludzi.* [Św. Tomasz z Akwinu]. To hierarchiczne podporządkowanie zwierząt człowiekowi, a przez to danie mu przyzwolenia na wykorzystywanie stworzeń dla swoich celów zaważyło na podejściu chrześcijan do zwierząt przez stulecia. Można wręcz powiedzieć, że pogląd ten do dziś głoszony jest przez większość chrześcijańskich filozofów i teologów. I choć sto lat przed Tomaszem we Włoszech Franciszek głosił pochwałę wszelkiego stworzenia, a zwierzęta nazywał naszymi braćmi mniejszymi, to górę wzięły poglądy Akwinaty. Zresztą sam Franciszek, jak się twierdzi, nie unikał jedzenia zwierząt.

W XVII wieku Kartezjusz posunął się jeszcze dalej w umniejszaniu zwierząt w hierarchii i uznał je wręcz za automaty pozbawione duszy [Pietrzykowski 2007: 18]. Ciało człowieka w tej myśli również było maszyną, tyle że kierowaną przez duszę. Zwierzę działać miało na zasadzie impulsów i mechanicznych odruchów, zapisanych w jego naturze. Mimo ogromnej popularności poglądy Kartezjusza napotkały szybko pewien opór – między innymi sprzeciwiali się im Wolter i Jean Jacques Rousseau (postulujący powrót człowieka do świata natury, wbrew cywilizacji, która jedynie oddzieliła nas od tego, co dla nas pierwotne i bardziej właściwe). W tym czasie powstała też pierwsza ustawa zakazująca okrucieństwa wobec zwierząt. W 1635 roku w Irlandii zakazano znęcania się nad owcami i zaprzęgania koni do pługów za ogon [Ryder 2000: 49].

Sytuacja zaczęła zmieniać się na korzyść zwierząt dopiero w XVIII wieku. A to za sprawą Immanuela Kanta. Filozof z Królewca wprawdzie sprzeciwiał się nadaniu zwierzętom praw, a nawet obowiązkom moralnym człowieka wobec zwierzęcia, jednak widział też analogię między zachowaniem się ludzi wobec zwierząt i wobec samych siebie. Dlatego uważał, że *jeśli pewne czyny zwierząt są analogiczne do czynów ludzkich i wynikają z tych samych zasad, mamy obowiązki wobec zwierząt, ponieważ w ten sposób kultuwujemy odpowiadające im obowiązki wobec ludzi* [Pietrzykowski 2007: 23]. Takie podejście nadało inny tor kwestii dbania o zwierzęta, ale świadczyło jedynie o pośrednim charakterze obowiązków moralnych ludzi wobec zwierząt.

Niedługo po Kancie, kwestia praw zwierząt pojawiła się w filozofii z jeszcze większą mocą. W 1789 roku Jeremy Bentham, jeden z ojców współczesnego utylitaryzmu, tuż po tym, jak Francuzi znieśli niewolnictwo, napisał:

Oby nadszedł dzień, gdy reszta żywych stworzeń otrzyma prawa, których ich mogła pozbawić tylko ręka tyranii. (...). Oby nadszedł dzień, gdy wszyscy uznają, że liczba nóg, włochatość skóry lub to, jakie zakończenie ma os sacrum [kość krzyżową], nie są również argumentami przekonującymi, aby wolno było doznającą uczuć istotę wydać na męczarnię. Co jeszcze pozostało, co mogłoby wyznaczyć nieprzekraczalną linię? Czy jest to zdolność do rozumowania, a może umiejętność mowy? Ale dorosły koń czy pies jest nieporównywalnie bardziej rozumny, tak samo jak bardziej zdolny do mowy, niż noworo-

dek mający dzień, tydzień czy nawet miesiąc. Ale załóżmy, że sprawy miałyby się inaczej – jaki byłby z tego pożytek? Nie należy pytać o to, czy zwierzęta potrafią rozumować ani czy mogą mówić, lecz czy mogą cierpieć.[Bentham].

XIX wiek to także narodziny organizacji prozwierzęcych. Pierwszą było powstałe w 1832 roku w Wielkiej Brytanii Królewskie Towarzystwo Zapobiegania Okrucieństwu Wobec Zwierząt (Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals, RSPCA), cieszące się do dziś ogromnym prestiżem w świecie. Zaraz po narodzinach angielskiej organizacji powstało polskie Towarzystwo Opieki nad Zwierzętami (1864) – jako druga na świecie organizacja prozwierzęca. Jego działalność doprowadziła do wydania w 1928 r. przez Prezydenta RP rozporządzenia o ochronie zwierząt [Pietrzykowski 2007: 26].

Wiek XX to już ścieranie się skrajnych poglądów dotyczących praw zwierząt. W latach 30tych w Niemczech po dojściu Hitlera do władzy partia nazistowska uchwaliła najbardziej kompleksowy zbiór praw ochrony zwierząt w Europie. Hitler i inni wyżsi rangą naziści powstrzymywali się okresowo od spożywania mięsa. Nowa ustawa odpowiadała hierarchii gatunków ustalonej przez Hitlera. Najwyżej znaleźli się aryjczycy, dając wilki, orły, świnie, a na samym dole Żydzi, na równi ze szczurami. Można więc powiedzieć, że dla nazistów ochrona praw pewnych gatunków zwierząt ważniejsza była niż ochrona praw mniejszości narodowych, a przez to pojęcie ochrony zwierząt zostało przez nich drastycznie wypaczone [Sina, Katleen].

Tuż po wojnie chów zwierząt został uprzemysłowiony, co doprowadziło do zabijania zwierząt na masową skalę i do pogorszenia ich sytuacji – dramatycznie wzrosła liczba zwierząt wykorzystywanych w laboratoriach.

Prawdziwy przełom na rzecz stworzenia filozoficznych, systemowych podwalin myślenia o ochronie zwierząt rozpoczął się w latach 60tych na Uniwersytecie w Oxfordzie, gdzie grupa intelektualistów zaczęła krytykować w swych pismach wykorzystywanie zwierząt. Tak zwaną Oxford Group, tworzyli m. in. Ruth Harrison, Richard D. Ryder i Brigid Brophy. Ryder w wydanej przez siebie ulotce stworzył pojęcia *gatunkowizmu* (*speciesism*) na oznaczenie podejścia, które zakłada, że wartość danej grupy zależy od jej przynależności gatunkowej [Ryder 2005].

Także w środowisku oksfordzkiego uniwersytetu swoje poglądy na temat zwierząt kształtował bioetyk Peter Singer, autor opublikowanego w 1975 roku *Wyzwolenia zwierząt*, książki przełomowej dla współczesnej myśli ruchu praw zwierząt. Singer opierając się na zasadzie utilitaryzmu, w myśl której postępowanie można uznać za słuszne, gdy prowadzi do jak największego szczęścia jak największej grupy jednostek, odrzuca pogląd o istnieniu praw naturalnych i moralnych tak ludzi, jak i zwierząt. I proponuje, by zamiast tego, w podobny sposób podchodzić do obrony interesów ludzi i zwierząt. Posługuje się tu terminem gatunkowizmu, zaczerpniętym od Ryder, zgodnie z którym zwierzęta są traktowane jako niżej usytuowane w hierarchii niż ludzie, tylko dlatego, że są innym gatunkiem [Pietrzykowski 2007: 27]. New York Times okrzyknął Singera *najbardziej wpływowym żyjącym filozofem* [McBryde Johnson, 2003].

Kilka lat później nie mniej znaczącą dla ruchu wyzwolenia zwierząt pracę napisał Tom Regan, profesor Uniwersytetu Stanowego w Północnej Karolinie. W 1983 roku w nieprzetłumaczonej dotychczas na język polski książce *The Case for Animal Rights* ogłosił odważną tezę o posiadaniu przez zwierzęta własnych, uprawnień moralnych. Zwierzęta nazwał *podmiotami* życia, których prawa wymagają respektowania, podobnie jak uznawane niemal powszechnie prawa człowieka [Pietrzykowski 2007: 27].

Między innymi pod wpływem myśli Regana i Singera pojawił się projekt spisania «praw zwierząt». Zaowocowało to tym, że 28 lutego 2007 Roku parlament Balearów zainspirowany Projektem Wielkich Małp Petera Singera przyjął ustawę o ochronie praw tych zwierząt. Otrzymały one prawo do życia (można je zabić jedynie w określonych przypadkach), prawo do wolności (gdy jednak są pozbawione wolności, należy im zapewnić warunki odpowiadające ich godności), a także zakazano znęcania się nad nimi [Brachowicz].

Podsumowując ten skrótowy i fragmentaryczny przegląd religijnych i filozoficznych poglądów dotyczących praw i istoty zwierząt trzeba stwierdzić, że ogromny wpływ na współczesne rozumienie idei praw zwierząt wywarli właśnie filozofowie, jak choćby Singer i Regan którzy stworzyli spójne koncepcje celowości ochrony zwierząt i określili miejsce zwierząt we współczesnym świecie. Jednocześnie także filozofowie, tacy jak Tomasz z Akwinu czy Kartezjusz dali przyzwolenie na wykorzystywanie zwierząt, które w myśl ich idei są całkowicie podległe człowiekowi. Oba podejścia scierają się dziś z wielką mocą.

Kwestia języka

Paradoksalnie na przeszkodzie do badania języka dyskursu na temat praw zwierząt stoi sam język. A właściwie niemożność posługiwania się przez zwierzęta językiem ludzkim. Choć równie paradoksalnie wiele zwierząt potrafi nauczyć się rozumienia części słów z naszego języka, także w jego migowej formie. Wypada tu odwołać się do teorii ewolucji, zgodnie z którą człowiek pochodzi od naczelnych, a język ludzki pojawił się w wyniku rozwoju kompetencji językowych. Głosy zwierząt musiały więc być pierwotne w stosunku do mowy ludzkiej [Jared 1998: 197]. Badania prowadzone od lat wśród szympansów bonobo mówią, że są one w stanie nauczyć się rozumienia sporej części angielskich słów. Choć oczywiście zwierzęta nie wykazują w swojej komunikacji stopnia skomplikowania właściwego dla języka ludzkiego, jednakże nie można odmówić im zdolności do komunikowania pewnych informacji o zagrożeniu, bądź o relacjach wewnątrz danej grupy zwierząt czy dotyczących pożywienia. Niezwykle ciekawe obserwacje prowadzone w latach 70tych przez Roberta Seyfarth i Dorothy Cheney dotyczą sposobu porozumiewania się koczokodanów – tym razem już między sobą. Koczokodany z parku Ambosela w Kenii mają co najmniej 10 przypuszczalnych «słów» na określenie lamparta, orła, węża, pawiana, obcego człowieka, małpy dominującej, małpy podporządkowanej, innego drapieżnego ssaka, «uwaga na inne małpy» oraz «widzę grupę rywali». Z obserwacji małp wyniknęło, że dźwięki, jakie wydawały, nie były przypadkowe i zawsze miały odbiorcę. Obserwacja młodych osobników pokazała także, że

koczkodany ucą się słów podobnie jak dzieci i dopiero w wieku 7 miesięcy osiągają zdolność reagowania na okrzyki dorosłych. Badaczom nie udało się jednak potwierdzić, czy w okrzykach tych stosowana jest jakakolwiek składnia [Jared 1998: 205]. **Jeśli więc prawdziwa jest teza o ewolucyjnym pochodzeniu języka ludzkiego od głosów zwierząt, to warto przy badaniu języka, uwzględnić też kwestię uczenia się i rozumienia języka ludzkiego przez zwierzęta – to w końcu jeden ze sposobów komunikacji z nimi.** Ale wciąż nierozwiązana pozostanie sprawa komunikacji zwierząt z nami. Religioznawca Wendy Doniger w eseju dołączonym do książki Johna Maxwella Coetzeego pisze: *wyda-je mi się, że język jest tym punktem, z którego bierze się współczucie. Nie jesteśmy w stanie dręczyć (i zjadać) ludzi, z którymi rozmawiamy* [Doniger 2004: 142]. I przytacza przykład z Alicji w Krainie Czarów, kiedy to Czerwona Królowa przedstawia Alicję udźcowi baraniemu – *Alicja-Baranina; Baranina Alicja*, po czym stwierdza; *Krojenie kogoś, komu się było przedstawionym, jest niezgodne z etykietę. Zabierzcie pieczeń!*. Doniger stwierdza, że chodzi o poznanie języka zwierząt jako poznanie ich języka, którego musimy się nauczyć, tak jak uczymy się języka obcego. Profesor Uniwersytetu w Chicago przypuszcza, że wielu ludzi boi się nazwać zwierzęcy język mową, choćby delfinie odgłosy, bo w ten sposób niebezpiecznie zmniejsza się dystans między człowiekiem, a zwierzęciem, gdzie ten pierwszy jest często odróżniany od tych drugich na podstawie zdolności do posługiwania się mową. Ta bariera to jednocześnie jedno z najciekawszych zagadnień na linii język ludzki – «język» zwierząt:

Często w mitach o ludziach żyjących wśród dzikich zwierząt nie znajdujemy żadnej wzmianki o tym, co jedzą bohaterowie tych legend, zawsze jednak dowiadujemy się, jak się porozumiewają i jak udaje im się nie atakować nawzajem. Guliwer prosi krowę, językiem migowym, o mleko. To język, nie kwestia pożywienia, oddziela nas od zwierząt. Naprawdę dowiemy się, jak to jest być rybą czy koniem tylko wtedy, gdy nauczymy się języka zwierząt. [Doniger 2004: 144]

Jeśli więc zwierzęta nie mówią do nas w naszym języku, my często staramy się mówić o nich. Stąd tylko krok do antropomorfizacji.

Antropomorfizacja, czyli w tym przypadku nadawanie zwierzętom cech ludzkich, ma tutaj co najmniej dwa oblicza. Inna będzie u «zwykłych» miłośników zwierząt, inna u aktywnych działaczy prozwierzęcych. Anna Wierzbicka w artykule *Semantyka zdań o zwierzętach* pisze, że na ogół w mowie codziennej stosujemy antropomorfizacje w sposób żartobliwy. Mówiąc, *Pies był wesół. Pies zasmucił się*, nie traktujemy na serio tego, że zwierzęta odczuwają te konkretne uczucia, gdyż poprzez barierę językową nie mamy do nich dostępu [Wierzbicka 1970: 201]. Jest to rodzaj gry językowej, żartu językowego. Inaczej jest, gdy mówimy o zachowaniach zwierząt: *Pies smutno zwiesił ogon. Pies wesół merdał ogonem.*

Ten sposób interpretacji emocjonalnej zachowania zwierząt nabiera już innego znaczenia. Odnosimy tę interpretację do własnych reakcji na sytuacje wywołujące radość czy smutek. Mówimy w ten sposób także i w trakcie poważnej rozmowy, np. na widok psa, które-

go uderzył właściciel. Ujmując te zdania z punktu widzenia semantyki będą one poprawne. Wierzbicka konkluduje: *Nie ma normalnych zdań o uczuciach zwierząt. Istnieją tylko zdania o jakby-uczuciach zwierząt.* [Wierzbicka 1970: 204] i dalej *Wyrażenie «uczucia zwierząt» i jemu podobne są semantycznym bezprawiem.* Ale już mówienie o zachowaniach zwierząt i ich uczuciowych reakcjach na nie, takim bezprawiem nie są. Wierzbicka kończy swój wywód: *Tajemniczy jest dla człowieka świat zwierząt (...). Tajemniczość ich (dla nas, ludzi) w świetle powyższych rozważań – zdaje się być implikowana czy też utrwalona w semantyce naszego języka. W owym «jakby» ukrytym w strukturze semantycznej* [Wierzbicka 1970: 218].

Z tymi twierdzeniami z pewnością nie zgodzą się obrońcy praw zwierząt. Antropomorfizacja przez nich stosowana jest częsta i konsekwentna:



1.

2 *Zwierzęta są kimś, kto zasługuje na podstawową autonomię, taką jak prawo do życia i nietykalność cielesna. Nie ze względu na poziom inteligencji czy urodę, ale zdolność do odczuwania bólu, cierpienia, przeżywania pozytywnych i negatywnych emocji. I myślenia. Kimś, dla kogo liczy się to, co się z nim dzieje, a kogo lekceważymy, wypatrując inteligentnego życia poza Ziemią”* – Katarzyna Biernacka [Stowarzyszenie Empatia].

Pierwsza wypowiedź – w imieniu zwierzęcia, a dokładnie krowy – sugeruje, że tak jak człowiek, potrafi ona myśleć, ma świadomość bycia zwierzęciem, ma też pragnienia, z których najważniejsze jest pragnienie życia. Z drugiego przykładu dowiadujemy się, że dla osoby piszącej powyższe słowa, zwierzę jest kimś, nie czymś.

Te dwa antropomorficzne spojrzenia podobne są tylko częściowo. Wypowiedzi te są jakby żywcem wyjęte z pism filozoficznych Toma Regana, który jak już wspomnieliśmy nadawał zwierzętom prawa i status podmiotu moralnego. Według Wierzbickiej te zabiegi zapewne byłyby *semantycznym bezprawiem*. Jednak dla obrońców zwierząt ważniejsza od semantyki jest potrzeba uwrażliwienia ludzi na ich cierpienie.

Podsumowując ten wątek, kwestia antropomorfizacji jest jedną z najważniejszych dla dyskursu o prawach zwierząt i z pewnością zasługuje na odrębne rozwinięcie w osobnym artykule.

I ostatnia podjęta w tym artykule i niezwykle ważna dla tematyki praw zwierząt kwestia to problem język, jakim opisuje się między innymi hodowlę i zabijanie zwierząt. Zwłaszcza zabijanie obfituje w wyrażenia eufemistyczne, zastępcze. W ciekawy sposób ten mechanizm opisuje Filip Wróblewski w tekście *Językowy obraz zabijania zwierząt na przykładzie karpia*, gdzie autor analizuje zapis rozmowy telefonicznej zszokowanej klientki marketu, która zaobserwowała, że wystawiony na sprzedaż wypatroszony karp, dawał oznaki życia. Autor zauważa, że *zabijanie zwierzęcia określane jest zupełnie innymi czasownikami, niż śmierć człowieka. Człowiek jest istotą nadrzędną i dominującą, on ginie, kona lub bywa mordowany, zwierzęta natomiast padają, zdychają, są śnięte, zabijane, ubijane, a w akcie litości dobijane lub usypiane* [Wróblewski 2011: 126]. I dalej: *Zabić to uczynić krzywdę jednej osobie, bądź stosunkowo niewielkiej ich liczbie. Słowo to niesie znaczenie jakiejś familiarności, ścisłego związku stron w akcie odbierania życia. Ubój zdaje się wyzuty z aspektu intymności. Przystaje dotyczyć indywidualów, stając się czynem masowym* [Wróblewski 2011: 127]. Słowa zastępcze pomagają zrzucić winę, jaką człowiek może odczuwać, uświadamiając sobie, że mięso zostało «wyprodukowane» dla jego potrzeb, gdy wiele badań wskazuje, że może on obyć się bez mięsa. Metod «zastępowania» jest tu znacznie więcej. W potocznej świadomości ryba to jakiś inny rodzaj zwierzęcia.

Re: jak często jecie mięso?

*No właściwie rzadko, znacznie częściej jem **ryby**, raz, dwa razy w tygodniu*

Porcja mięsa dla malucha

*Na początek, w 6.-7. miesiącu życia, do zupki, codziennie dodajemy ok. 10 g ugotowanego **mięsa**, które 1 lub 2 razy w tygodniu warto **zastąpić rybą**. [Mięso w diecie dziecka]*

To tylko dwa fragmenty z internetowych portali. I w jednym i w drugim ryba kategoryzowana jest nie jako subkategoria mięsa, czyli mięso ryb, ale jako osobna kategoria w nadrzędnej klasyfikacji odzwierzcujących produktów do jedzenia. Ryba nie jest też zwierzęciem, w potocznym dyskursie nie należy już do hiperonimu zwierząt. Wróblewski o tego typu zabiegach językowych pisze:

Oprócz naczelnego oszustwa i kłamstwa, odgradzania się, ukrywania, budowania fałszywego wizerunku, przenoszenia winy, możliwe są argumenty sięgające do empatii, sceptycznego realizmu, kategorycznej lub umiarkowanej negacji «humanitarnego zabijania» wreszcie supremacji i podziału segmentacyjnego oraz ujęcia odnoszące się do statusu zwierzęcia w ogóle. [Wróblewski 2011: 133]

I zaznacza, że jeśli udało się zapomnieć o zwierzęcym statusie ryb, to można też analogicznie przyporządkować ich określanie jako rzeczy. W końcu to człowiek jest twórcą językowych znaczeń.

Ten proces urzeczowienia, który polega na nazywaniu zwierząt przez produkt, jaki z nich jest zrobiony, Małgorzata Haładewicz określa mianem *dewitalizacji*. Chodzi tu o proces typu świnia – wieprzowina – kotlet schabowy, krowa – wołowina – stek, kurczak – udka. Istotą dewitalizacji jest zakrywanie związku między zwierzętami hodowlanymi a pozyskiwanymi z nich produktami [Haładewicz 1994: 151-154].

Na problem języka, który zakrywa rzeczywistość, zwraca uwagę także Justyna Siemienowicz w numerze Znak z marca 2013 roku, w całości poświęconemu kwestii praw zwierząt, a dokładnie prawa do ich zabijania. I proponuje, by znaleźć nowy język dla opisu rzeczywistości zwierząt:

Religia stanowi, moim zdaniem, jeden z rezerwuarów takiego języka, który jest szczególnie sensotwórczy. Używane w jego ramach słowa i wyrażenia pozwalają nadawać wagę i głębię poszczególnym sferom życia, niejako tchnąc w nie duszę. A los zwierząt, zwłaszcza tych hodowlanych, to jeden z tych obszarów ludzkiego świata (sic!), który bardziej niż żaden inny wymaga opowiedzenia go nowym językiem. Dziś mogę mówić o życiu i śmierci świń, krów czy kur, ani razu nie posługując się słowami użytymi w pierwszym członie tego zdania. Mamy bowiem wieprzowinę, wołowinę i drób, chów klatkowy, bezklatkowy, ściółkowy, ekologiczny, skup żywca, przemysł mięsny, produkcję mięsa – i wiele innych żywieniowo-rynkowych eufemizacji. Zwierząt nie zabijamy, ale dokonujemy uboju, one same zaś wciąż jeszcze często (dla podkreślenia nieprzekraczalnej granicy między nami a nimi) nie umierają, lecz zdychają [Siemienowicz 2013: 14].

I wracając poniekąd do punktu wyjścia, którym był skrótowy opis religijnego podejścia do praw zwierząt, pora kończyć te nieco chaotyczne rozważania. Każda z poruszonych kwestii wymaga podjęcia w osobnym artykule. Autorka chciała tu jedynie wskazać najważniejsze zagadnienia dla rozważań nad dyskursem o prawach zwierząt, choć jego tematyka jest o wiele szersza i zasługuje na jej podjęcie.

LITERATURA:

1. Animal Law Courses, Animal Legal Defense Fund, http://aldf.org/user-data_display.php?modin=51, dostęp 15.06.2013.
2. Bentham, J. An Introduction to the Principles of Moral and Legislation, Chapter XVII, Of the Limits of the Penal Branch of Jurisprudence, p.122, <http://www.econlib.org/cgi-bin/searchbooks.pl>, dostęp 12.06.2013.
3. Biblia Tysiąclecia Online, <http://biblia.deon.pl/index.php>, dostęp czerwiec 2013.
4. Brachowicz, M. Nieuświadomiona rewolucja, w: Opoka Czytelnia <http://www.opoka.org.pl/biblioteka/F/FE/imageno201101-prawaz.html>, dostęp 14.06.2013.
5. Dedmond, J. Trzeci szympan, PIW, Warszawa 1998, s.197.
6. Doniger, W. Rozważania, w: Coetzee John Maxwell, Żywoty zwierząt, Świat Książki, Warszawa 2004.
7. Epstein, R. Prawa zwierząt z buddyjskiej perspektywy, w: Buddyjskie Stowarzyszenie Sfery Dharmy, http://sferadharmy.pl/wegetarianizm/Prawa_zwierzat_z_buddyjskiej_perspektywy, dostęp 14.06.2013.
8. Haładewicz, M. Perły przed wieprze, «Konteksty», 1994, nr 3-4, s. 151-154.
9. Maryniarczyk, A. Hierarchia bytów, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, <http://ptta.pl/pef/pdf/h/Hierarchiab.pdf>, dostęp 13.06.2013.
10. Mięso w diecie dziecka, materiały prasowe, w: Baby online, http://babyonline.pl/karmienie_mieso_i_ryby_artykul,7568.html?print=1, dostęp 13.06.2013.
11. Najafi, S., Kete, K. Beastly Agendas: An Interview with Kathleen Kete, Cabinet Magazine, <http://cabinetmagazine.org/issues/4/KathleenKete.php>, dostęp 13.06.2013.

12. Pietrzykowski, T. Spór o prawa zwierząt, Sonia Draga, Warszawa 2007.
13. Poznaj Koran, <http://www.poznajkoran.pl/>, dostęp czerwiec 2013.
14. Ryder, R. All beings that feel pain deserve human rights, The Guardian, <http://www.guardian.co.uk/uk/2005/aug/06/animalwelfare>, dostęp 13.06.2013.
15. Ryder, R. Animal Revolution: Changing Attitudes Towards Speciesizm, w: <http://www.google.pl/books>, dostęp 13.06.2013.
16. Siemienowicz, J. Nie zabijaj, w: «Znak» (nr 694), marzec 2013.
17. Stowarzyszenie Empatia, <https://www.facebook.com/EmpatiaPL?ref=ts>, dostęp 14.06.2013.
18. SWPS uruchamia pionierski kurs z zakresu prawa zwierząt, Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej <http://www.swps.pl/warszawa/nauka-i-rozwoj/warszawa-badania-i-projekty-doniesienia-ze-swiata-nauki/9612-wstep-do-prawa-zwierzat>, dostęp 14.06.2013.
19. Światowa Deklaracja Praw Zwierząt Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Zwierząt Animals <http://www.otoz-tarnow.pl/files/Prawo/deklaracja.pdf>, dostęp 14.06.2013.
20. Św. Tomasz z Akwinu, Suma teologiczna, w: Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, http://www.katedra.uksw.edu.pl/suma/suma_1.pdf, dostęp 13.06.2013.
21. Wierzbicka, A. Semantyka zdań o zwierzętach, w: «Pamiętnik Literacki», LXI 1970, z.1.
22. Wróblewski, F. Językowy obraz zabijania zwierząt na przykładzie karpia, w: «Kultura Współczesna», 1/2011.

**Дискурс на тему прав тварин: основні проблеми,
нарис історії ідеї, антропоморфізація, евфемізація**

У статті представлені основні концепції дискурсу про права тварин. Відправною точкою вважається опис найважливіших філософських і релігійних тез про тварин, а також стосунків між людьми і тваринами. У статті порушуються питання мови тварин і розуміння людської мови тваринами. Досить часто у описі тварин людина користується антропоморфізмами. У тексті говориться також про проблему евфемізмів.

Ключові слова: мовна картина світу, тварини, антропоморфізми, евфемізми.

**Дискурс на тему прав животных: основные проблемы,
очерк истории идеи, антропоморфизация, эвфемизация**

В статье представлены основные концепции дискурса о правах животных. Отправной точкой считается описание наиболее важных философских и религиозных тезисов о животных, а также отношений между людьми и животными. В статье описаны вопросы языка животных и понимания человеческой речи животными. Очень часто в описании животных человек пользуется антропоморфизмами. В тексте говорится о проблеме эвфемизмов в языке.

Ключевые слова: языковая картина мира, животные, антропоморфизмы, эвфемизмы.

**The discourse concerning animal rights. The basic issues, overview
of the history of ideas, anthropomorphism, substitute language**

The article shows the basic issues concerning animal rights. Starting point in the text is the describe of the most important philosophical and religious assumptions concerning animals and relations between people and animals. In the article there are undertaking issues about the ani-

mal language and understanding human speech by animals. We write also about anthropomorphism and euphemistic, substitute language.

Key words: *linguistic picture of the world, animals, anthropomorphism, euphemism.*

Отримано: 29.06.2013

Joanna Kowalczyk

Uniwersytet Jana Kochanowskiego, Kielce, Polska

WARTOŚĆ Dyskursywna postanowienia jako dokumentu urzędowego: struktura i spójność tekstu i relewancja argumentów

Punktem wyjścia dla tego artykułu, niech będzie stwierdzenie zaczerpnięte z A. Kiklewicza: «*Treść tekstu występuje jako forma znaku wyższego rzędu*». Treść wyższego rzędu bezpośrednio dotyczy autora tekstu. Jest informacją o jego stanie mentalnym i warunkach, w których doszło do interakcji.

Wybór akurat tego fragmentu na hasło przewodnie, był podyktowany chęcią zwrócenia uwagi na funkcjonowanie tekstów specjalistycznych, które, powstają i otrzymują poprawną interpretację wyłącznie w ramach kontekstu dyskursywnego. Pod pojęciem kontekstu dyskursywnego będziemy rozumieć jego ujęcie pragmatyczne, zawierające przyczyny i cele pojawienia się i funkcjonowania tekstu. Z uwagi na fakt, iż postanowienia (bo właśnie na tej formie rozstrzygnięć będziemy się skupiać) mają charakter intertekstualny, to ich interpretacja uwzględni relacje, w które wchodzi tekst postanowienia [Levinson 2010: 331-332].

Na potrzeby artykułu rzeczową warstwę denotacyjną podzieliłam na dwa główne filary. Po jednej stronie umieściłam postanowienie Wojewody (postanowienie I) w sprawie odrzucenia zarzutów zobowiązanego, dotyczących prowadzonego postępowania egzekucyjnego. Po stronie przeciwnej postawiłam rozstrzygnięcie Naczelnika Urzędu Skarbowego, również w formie postanowienia (postanowienie II), dotyczące zwrócenia wierzycielowi tytułu wykonawczego. Oczywiście zakres rzeczowy obejmie również akty powiązane, w szczególności, wystawione tytuły wykonawcze.

Ograniczone ramy artykułu wymagają skupienia się przede wszystkim na analizie tekstów kończących oba postępowania, tj. na tekstach postanowień.

Podmiotowa warstwa denotacyjna obejmie wprost trzy podmioty: zobowiązanego, jako powód rozpoczęcia wszelkich działań, Naczelnika Urzędu Skarbowego z jednej strony i Wojewodę z drugiej.

Dwa ostatnie podmioty będą w stopniu najwyższym w kręgu naszego zainteresowania, ponieważ obiektem właściwej analizy będzie treść wydanych postanowień. Konkretnie, ładunek informacyjny argumentacji uzasadnień i jego wartość.

To dobry moment, żeby wyjaśnić czym dla rozstrzygnięcia w formie postanowienia jest uzasadnienie. Koncentrując wysiłki na dotar-

ciu do znaku wyższego rzędu, to głównie uzasadnienie, będzie przykuwać naszą uwagę jako podstawowy nośnik informacji o postawach, celach, powodach i intencjach nadawcy.

Tak jak dla pięściarza ring jest polem do prezentacji argumentów siły, tak dla aktów wydawanych w postępowaniu egzekucyjnym w administracji, uzasadnienie jest miejscem demonstracji siły argumentów.

Zatrzymajmy się na chwilę nad samym pojęciem argumentu. Będę rozpatrywać ten element pod kątem jego wartości, jakości, funkcjonowania, oraz roli, jaką odgrywa w sferze życia społecznego [Chmielecki]. Zatem pomiędzy argumentem a znakiem wyższego rzędu znajdzie się zbiór cech dystynktywnych, obejmujący strukturę relacji dyskursywnie relewantnej (którą w dyskursie administracyjnym jest zarządzanie poprzez egzekwowanie prawa), a także podmiot i przedmiot postępowań dyskursywnych.

Sam dokument postanowienia jest podzielony na kilka części, które odznaczają się w formie graficznej własną strukturą.

Pierwsza część obu rozstrzygnięć, zatytułowana «Postanowienie», stanowi jednocześnie ich trzon, dostarczając informacji o stanowisku organów w danej sprawie.

Uwagę przykuwa sposób zwracania się do adresatów przez poszczególne organy wydające rozstrzygnięcia.

W postanowieniu I, została użyta forma 1 os. 1. poj.: «*Postanawiam uznać zarzut zobowiązanego za nieuzasadniony*», a w postanowieniu II forma 3 os. 1. poj.: «*Naczelnik (...) postanawia zwrócić wierzycielowi wymieniony tytuł wykonawczy*». W dyskursie administracyjnym mamy więc do czynienia z aktami mowy, których rodzaj jest ujawniany przez użycie illokucyjnego czasownika zarówno w pierwszej osobie liczby pojedynczej, jak i w trzeciej osobie liczby pojedynczej. Forma składniowa w postaci 3 os. 1. poj. pełni jednak w tym wypadku pragmatyczną funkcję 1 os. 1. poj. [Gizbert-Studnicki].

Drugą część rozstrzygnięcia, którą stanowi uzasadnienie, skupia się właściwie na jednej podstawowej kwestii, a mianowicie na przekonaniu adresata o słuszności decyzji organu, zawartej w treści postanowienia.

Akapit, rozpoczynający tekst uzasadnienia postanowienia II, wskazuje istotę właściwości miejscowej organów egzekucyjnych i konieczności jej przestrzegania z urzędu. Następnie, podnosząc kwestię aktualnego miejsca zamieszkania zobowiązanego, autor wyjaśnia dlaczego przesłane do urzędu tytuły wykonawcze nie pozwalają na prowadzenie postępowania egzekucyjnego,

Bezsporne jest, że pierwsze dwa akapity są argumentami *ad rem*. Traktują bezpośrednio o przedmiocie sprawy i dotyczą wyłącznie kwestii merytorycznych. Użycie *argumentum ad iudicium*: «*(...) właściwość miejscową organu egzekucyjnego (...) ustala się według miejsca zamieszkania lub siedziby zobowiązanego*», wskazuje na dążenie do ustalenia stanu faktycznego poprzez sięganie do odpowiednich źródeł wiedzy, w tym przypadku do tekstów ustaw. Jednocześnie jest argumentem zasadniczym, czyli *argumentum primum*, z którego wynikają kolejne. Kolejny argument *ad iudicium*: «*Organy egzekucyjne zobowiązane są*

do przestrzegania swojej właściwości miejscowej z urzędu (...).», odwołuje się do świadomości prawnej wierzyciela [Szymanek 2001: 58].

Przyjęta argumentacja, opierająca się na obiektywnych przesłankach, broniących przyjętej tezy w sposób zwięzły, dąży do uznania przesłanek za prawdziwe, również w opinii adresata. Rozłożenie w ten sposób argumentów, gdzie pierwszy implikuje pojawienie się kolejnego, na zasadach wynikania logicznego, daje przejrzysty obraz podejścia nadawcy do rozwiązywanego problemu. Zakończenie argumentacji podstawowej przez wskazanie tzw. dowodu naoczego, czyli wskazanie aktualnego miejsca zamieszkania zobowiązanego oraz organu właściwego do rozpatrzenia sprawy, dodatkowo wzmacnia przeprowadzoną argumentację, jednocześnie wyjaśniając powód niemożności prowadzenia postępowania przez niniejszy organ [Szymanek 2001: 113].

Natomiast w postanowieniu I już pierwsze zdanie uzasadnienia wprowadza czytelnika w konsternację: *«Wojewoda (...) rozstrzyga wniesione zarzuty zgodnie z właściwością, a więc nie zajmuje stanowiska w sprawach, w których nie jest właściwym do rozpatrzenia»*.

Żeby rozwiązać wątpliwości, zobowiązany poprosił o wyjaśnienia. W odpowiedzi na prośbę o sprecyzowanie przytoczonej kwestii, pracownik urzędu wojewódzkiego przesłał następującą informację: *«(...) wydając postanowienie w sprawie zarzutów, w przypadku gdy wnoszący porusza kwestie, w których właściwym do rozpatrzenia jest np. Naczelnik Urzędu Skarbowego, zawierana jest informacja o rozstrzygnięciu zarzutów zgodnie z właściwością czyli kompetencjami»* [Odp. z dn. 22.03.2013 r.].

Zgodnie z powyższym, można się domyślać, że treść pisma zobowiązanego z wniesionymi zarzutami, podnoszącymi kwestię błędnego adresu zamieszkania, zawierała punkty, których rozpatrzenie nie należało do Wojewody. Nie zostało jednak powiedziane, co w związku z tym będzie przedmiotem postanowienia.

Kolejny akapit uzasadnienia w postanowieniu I, również wzbudza pewne kontrowersje: *«W związku z powyższym wierzyciel stwierdza co następuje»*. Uzasadnienie, co do zasady, zawiera wyjaśnienie powodów przyjęcia takiego, a nie innego postanowienia. Taka fraza wypełnia swoje zadanie, w sposób bardziej pełny, jeżeli znajduje się w części opatrzonej tytułem «Postanowienie». Część dokumentu, którą stanowi uzasadnienie, jest bowiem miejscem, gdzie organ decyzyjny umieszcza powody podjęcia danego rozstrzygnięcia.

Podobnym zwrotem posłużono się w postanowieniu II, gdzie autor tekstu, podsumowując całość uzasadnienia, zastosował zwrot: *«Biorąc pod uwagę powyższe, postanowiono jak w sentencji»*, który w tym przypadku został wykorzystany jako element kończący etap uzasadniania postanowienia. Poruszona kwestia jest tak istotna, ponieważ dokumenty urzędowe podlega standardom spójności, zarówno kohezyjnej jak i koherencyjnej. Ład i kompletność informacji z zachowaniem jedności tematycznej tekstu jest też jednym z wyznaczników jego sensowności.

Dalsze fragmenty uzasadnienia postanowienia I, niestety, nie uwzględniają wyżej wymienionych kwestii. Argumentacja zostaje za-

stąpiona opisem zdarzenia. Zostało nawet zaznaczone, że zobowiązany wyraził zgodę na przyjęcie mandatu, co potwierdził własnoręcznym podpisem, a podstawą do nałożenia mandatu było okazane prawo jazdy. Uwagę zwraca określenie użyte przez autora tekstu: *«przedmiotowy mandat»*.

Takie nazewnictwo sprawia wrażenie, że to nałożony mandat jest przedmiotem postanowienia, a nie poprawność wystawionego tytułu wykonawczego. Używanie przesadnie amplifikowanych wyrażen może jedynie wprowadzać w błąd albo, w najlepszym wypadku, być powodem dwuznaczności.

Następnym punktem w omawianym uzasadnieniu jest powołany argument: *«(...) na osobie posiadającej prawo jazdy spoczywa obowiązek niezwłocznego powiadomienia m. in. o (...) zmianie np. dresu stałego pobytu. (...) z chwilą pokwitowania przez ukaranego, mandat stał się prawomocny»*. (Cytowany fragment umieściłam w wersji oryginalnej, tj. z omyłką pisarską. Zapewnie w miejsce *«dresu»* powinien występować wyraz *«adresu»*).

Jest to pierwszy argument, który się pojawia. Wszystkie zawarte w nim informacje są prawdziwe. Przyjmujemy je zatem za aksjomat, czyli bez konieczności ich dowodzenia. Autor, opierając wywód następstwa z racji, spróbował udowodnić poprawność wywodu [Szymanek 2001: 37].

Oczywiście, jeśli przyjąć, że niepoprawienie takich danych ma wpływ na brak konieczności umieszczania aktualnych danych w tytule wykonawczym, to należałoby przyjąć przytoczony argument w całości. Nie zostało jednak powiedziane, czy tak faktycznie jest. W postanowieniu II, znajduje się kontrargument do tego, którym posłużył się Wojewoda. Naczelnik Urzędu Skarbowego w uzasadnieniu rozstrzygnięcia wskazuje na fakt, iż *«wyłącznie we właściwości wierzyciela pozostaje wystawienie tytułu wykonawczego zawierającego prawidłowe i aktualne dane (...)»*.

Biorąc pod uwagę, że skoro na wierzycielu spoczywa obowiązek wpisania w tytule wykonawczym aktualnych danych [Ust. z dn. 17. 06. 1966 r., art. 27], z łatwością poddamy ten argument w wątpliwość. Co więcej, od razu nasuwa się kolejne pytanie: co będzie w sytuacji, kiedy zobowiązany zmieni adres zamieszkania już po otrzymaniu mandatu, zakładając, że terminowo wywiąże się z aktualizacji danych. Nie ma przecież możliwości zmiany adresu na już wystawionym mandacie.

Stosując zatem taki argument, ważną kwestią jest zaznaczenie w tekście, że żadna z wymienionych okoliczności nie ma wpływu na ważność tytułu wykonawczego. Wnioskowanie bowiem, w którym wniosku dochodzi do przekonania, że jakiś fakt jest nieistotny tylko dlatego, że nic mu nie wiadomo o tym, że taki fakt jednak ma wpływ na końcowy wniosek, prowadzi do bezrefleksyjnego utożsamiania własnej niewiedzy z fałszywością poglądu. W wyniku tego dochodzi do *«saltus in probando»*, czyli do oparcia się na niepewnej przesłance bez jej uzasadnienia [Szymanek 2001: 291]. Natomiast argument, próbujący dowieść prawomocności mandatu, jest całkowicie bezcelowy, przede wszystkim dlatego, że jego prawomocność nie została przez nikogo zanegowana.

Podpieranie się argumentami dowodzącymi zbyt wiele, nie wnosi niczego istotnego, a jedynie odwołuje od faktycznego problemu.

Kolejną kwestią, poruszaną w postanowieniach, jest sprawa doręczeń oraz podstawy wszczynania egzekucji administracyjnej. Dokument wydany z upoważnienia Naczelnika US powołuje się na podstawę prawną, która określa dane, jakie powinien zawierać tytuł wykonawczy.

Jest to mocny dowód, ponieważ jego podstawa jest umocowana prawnie. Autor tekstu podkreśla także, że jednym z elementów, decydujących o poprawności wystawionego tytułu wykonawczego, jest wpisanie przez wierzyciela prawidłowego adresu zamieszkania zobowiązanego, co jest przewidziane ustawą. Skupienie się na wskazaniu słusznych przesłanek utwierdza w przekonaniu, iż założenie *ex vero nonnisi verum sequitur* stanowi dla autora dokumentu podstawę tworzenia argumentacji [Szymanek 2001: 143].

Przytoczone argumenty stanowią początek ciągu argumentów, które są logicznym następstwem powołania się na wyżej wymienione przesłanki. Argumentem kontynuującym dowodzenie jest wskazanie, że poprawne wystawienie tytułu wykonawczego ma znaczenie dla skuteczności wszczęcia egzekucji administracyjnej. Następnie argument zostaje wzmocniony kolejnym, który podnosi kwestię podstawy wszczęcia egzekucji administracyjnej: *«Podstawę wszczęcia egzekucji administracyjnej winien stanowić tytuł wykonawczy nie obciążony wadami»*. Uwagę zwraca ostatni wyraz przytoczonej frazy, który jednoznacznie wskazuje, że z punktu widzenia organu rozpatrującego sprawę, wystawiony tytuł wykonawczy jest obciążony taką wadą, a co za tym idzie, nie może być podstawą wszczęcia egzekucji administracyjnej.

Dodatkowo, autor wytacza argument, iż organ egzekucyjny chcący działać na podstawie wadliwego tytułu wykonawczego, nie mógłby doręczyć zobowiązanemu tytułu wykonawczego, a także nie mógłby pouczać zobowiązanego o jego prawach, dotyczących możliwych środków zaskarżenia. *Ex consequenti* byłby więc brak możliwości przeprowadzenia postępowania egzekucyjnego.

Omawiany fragment argumentacji Naczelnika US, stworzył czytelny ciąg dowodowy, w którym jeden argument implikował kolejny, dochodząc aż do ostatecznego wniosku. Autor w tym wypadku trzyma się zasady *a ratione ad rationatum valet consequentia*, wychodząc z założenia, że jeśli przesłanka jest prawdziwa, to i jej następstwo również będzie prawdziwe [Szymanek 2001: 37].

Natomiast dokument wystawiony z upoważnienia Wojewody ma tylko krótką wzmiankę, dotyczącą braku ustawowego obowiązku doręczenia upomnienia o nieuregulowanym mandacie i skupia się na argumentowaniu, zasadności wszczęcia postępowania egzekucyjnego. Uzasadnienie bardziej przypomina relację świadka z zaobserwowanych wydarzeń niż próbę dowodzenia słuszności sentencji.

Podsumowując, *frustra probatur, quod non relevat*, t. j. próżny jest dowód nieodnoszący się do sprawy [Szymanek 2001:156].

Dotychczas, autor tekstu postanowienia I, zachowywał się jak narrator, opowiadający pewną historię, zwracając się ze swoimi wyprawkami do ogółu odbiorców.

Po etapie narracji, nastąpił zwrot akcji i autor z roli narratora wcielił się osobę bezpośrednio zwracającą się tylko do głównego bohatera, którym w tym przypadku był zobowiązany. Ta część dokumentu jest bezpośrednio skierowana do zobowiązanego. Zupełnie nie uwzględnia faktu, że zobowiązany, to nie jedyny adresat pisma. Brak kohezji jest poważnym zarzutem, dotyczącym struktury formalnej tekstu. Poza tym, treść tego fragmentu nie jest w żaden sposób relevantna względem treści rozstrzygnięcia. Po słowie wyjaśnienia, iż Wojewoda nie jest wystawcą mandatu, a jedynie wierzycielem należności, autor przechodzi do etapu przypomnienia zobowiązanemu, że mandat został nałożony przez funkcjonariusza policji. Od razu nasuwa się na myśl zasada «o niemnożeniu bytów ponad potrzebę» (tzw. brzytwa Ockhama), czyli rozpatrywanie faktów, które są bezużyteczne poznawczo, stanowiąc błąd w argumentacji.

Etap ostatni niniejszego akapitu jest natomiast fragmentem, w którym jakakolwiek argumentacja została zastąpiona serią rad udzielanych zobowiązanemu. Pozwolę sobie przytoczyć fragment, oddający głębię myśli autora: *«W przypadku (...) wątpliwości związanych z nałożeniem w/w mandatu, sprawę należy niezwłocznie zgłosić do organu upoważnionego do prowadzenia dochodzenia, zaś wierzycielowi złożyć pisemną prośbę o zawieszenie postępowania (...) wraz z załączoną kopią złożonego zgłoszenia popełnienia przestępstwa na Pana szkodę polegającego na podrobieniu Pana podpisu na mandacie karnym kredytowym, czym został wprowadzony w błąd co do tożsamości własnej funkcjonariusz policji nakładający przedmiotowy mandat»*.

Tematem sprawy jest nieaktualny adres zobowiązanego na tytule wykonawczym. Tak daleko idące wnioski wysuwane przez autora, jakoby zobowiązany był ofiarą przestępstwa, powodują, iż osoba czytająca ten fragment odnosi wrażenie, że celem autora nie jest troska o zobowiązanego, lecz obniżenie jego wiarygodności. Zadaniem bowiem *argumentum ad ridiculum*, który odwołuje się do śmieszności, jest obniżenie pozycji przeciwnika sporu i wartości jego zarzutów [Zajadło 2009: 184].

Taki sposób argumentacji i jakość użytych przez autora dokumentu środków może wpłynąć negatywnie na chęć korzystania ze swoich praw przez zobowiązanego w przyszłości. Skoro więc na tytule wykonawczym, którego wystawcą był sam Wojewoda, jest pouczenie, że *«zobowiązanemu przysługuje w terminie 7 dni prawo zgłoszenia zarzutów w sprawie prowadzenia postępowania egzekucyjnego»*, to stosowanie argumentacji bezpośrednio uderzającej w osobę zobowiązanego jest pośrednio odmawianiem korzystania z wcześniej nadanych mu praw.

Niestety siła twórcza w pewnym momencie przerosła samego autora, co doprowadziło do pojawienia się w dokumencie absurdalnego sformułowania, z którego wynikało, że podczas nakładania mandatu został wprowadzony w błąd funkcjonariusz policji co do swojej tożsamości (podkreślony wyżej fragment cytowanego tekstu).

Zapewne chodziło o wprowadzenie w błąd funkcjonariusza policji co do prawdziwej tożsamości osoby popełniającej wykroczenie drogowe. Oszczędność w stosowaniu zawitych sformułowań i maksymalna prostota języka są jedynym sposobem uniknięcia błędów aliwokacji. Niezmiernie ważnym jest więc, aby wypowiedzi autora dokumentu

urzędowego wyrażały dokładnie to, co osoba go tworząca miała na myśli. Jest to przecież ten gatunek tekstów, w których dwuznaczność jest najmniej pożądanym elementem.

Tekst urzędowy zawierający omyłki pisarskie typu: «*obowiązek niezwłocznego powiadomienia m. in. o (...) zmianie np. dresu*» oraz błędy nienależytego użycia języka: «*został wprowadzony w błąd co do tożsamości własnej funkcjonariusz policji*» tracą na doniosłości, wywołując śmieszność, co ma wpływ na obniżenie rangi dokumentu.

Kończąc wypowiedź, autor tekstu ponownie zmienia jej formę i wraca do pierwotnej wersji, kierując swoje słowa już nie tylko bezpośrednio do zobowiązanego, lecz także do innych adresatów pisma. Takie rozszady, uderzające w spójność tekstu, są zjawiskiem niewpisującym się w ramy standardów mowy urzędowej. Natomiast sama treść dokumentu nie jest jego osobistą wypowiedzią, a wypowiedzią urzędową, na którą są nałożone ograniczenia, wyznaczone dla tego typu tekstów. Zaangażowanie i wkład autora, które skupiają się przede wszystkim na dążeniu do ustalenia stanu faktycznego oraz stanu prawnego, usprawniają proces i są widoczne w tekście.

Przykładem jest fragment Postanowienia II, w którym autor sięgnął również do orzecznictwa w podobnych sprawach, aby w sposób właściwy ocenić sporne kwestie.

W końcowej części uzasadnienia, zawarty został fragment wyroku NSA, który stał się argumentem, zamykającym etap uzasadniania postanowienia: «*Na wierzyciela spoczywa obowiązek ustalenia i wskazania w tytule wykonawczym firmy zobowiązanego i jego adresu (...) Nie może być to każdy adres zobowiązanego (...)*».

Powołanie się na *argumentum ad reverentiam* [tamże], dowodzi dogłębnego zbadania sprawy i chęci ustalenia stanu faktycznego i prawnego, a dopiero na ich podstawie podjęcia odpowiednich działań. Biorąc pod uwagę, że argumentów się nie liczy, ale waży, to argument z autorytetu jest w tym przypadku argumentem wielkiej wagi.

Podsumowując powyższą analizę, chcę podkreślić istotne znaczenie kwestii pragmatycznych w gatunkach mowy urzędowej, zwracając szczególną uwagę na funkcję takiej mowy dyskursywnej, której celem założonym jest ustalenie faktów, istotnych dla końcowego efektu rozstrzygnięcia. Takie podejście pozwala na realizację zasad państwa prawa.

Właściwą bazą dowodzenia są racjonalne argumenty. Oczywiście nie ma zamkniętego katalogu powszechnie uznanych aksjomatów, stanowiących podstawę, na której można byłoby budować każdy racjonalny argument. Natomiast, znakiem wyższego rzędu, który da się odczytać z jakości i wartości argumentacji, zawsze powinna być obiektywna postawa osoby stojącej za tekstem. Celem ustawodawcy, który nałożył obowiązek sporządzania uzasadnień do wydawanych postanowień, było dążenie do zachowania w tego typu rozstrzygnięciach ducha *causa*. Uzasadnienie, w którym *causa* zostaje zniwelowana przez *telos* traci swój pierwotny sens.

LITERATURA:

1. Chmielecki A., Wykłady z semiotyki, <http://www.logic.amu.edu.pl/image-s/0/09/Chmieleckisemiotyka.pdf>.
2. Gizbert-Studnicki T., Postępowanie sądowe jako złożony dyskurs – zagadnienia pragmatyki języka sali sądowej, Kraków, dostępny na stronie inter-

netowej RJP: http://www.rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1376&Itemid=50.

3. Kiklewicz A., Pięć esejsów nt. paradygmatów filozofii języka, [w:] Język. Komunikacja. Wiedza. Mińsk: Prawo i ekonomika, 2006.
4. Łacińska terminologia prawnicza, pod. red. J. Zajadło, Warszawa 2009.
5. Nowacki J., Tobor Z., Wstęp do prawoznawstwa, Warszawa 2007.
6. Levinson S. C., Pragmatyka, Warszawa 2010.
7. Szymanek K., Sztuka argumentacji, Warszawa 2001.
8. Akty prawne:
9. Ust. z dn. 14. 06. 1960 r., Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego.
10. Ust. z dn. 17. 06. 1966 r., Ustawa z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji.
11. Dokumenty szczegółowe:
12. Odpowiedź Urzędu Wojewódzkiego na zapytanie z dnia 22 marca 2013 r.
13. Postanowienie Naczelnika Urzędu Skarbowego z dnia 20 sierpnia 2012 r. nr EA 7241/145/TW2012.
14. Postanowienie Wojewody z dnia 16 listopada 2012 r. nr BAB-II.3151.1.545.2012.ML1.
15. Tytuł wykonawczy z dnia 19 stycznia 2012 r. nr MUW/001520/2012.
16. Tytuł wykonawczy z dnia 17 stycznia 2012 r. nr MZD/S/710/2012.
17. Zarzut w sprawie prowadzenia postępowania egzekucyjnego z dnia 23 października 2012 r.

Дискурсивна значущість постанови як адміністративного документу: структура, цілісність тексту і релевантність аргументів

У статті аналізується характер і особливості адміністративного дискурсу. Основу статті складають дві постанови, у яких відображаються характерні риси мови адміністративної практики. Звертається увага на спосіб і результати аргументації, прийнятої відповідними органами.

Ключові слова: адміністративний дискурс, інституційні ознаки, адміністративне рішення, аргументація.

Дискурсивная значимость постановления как административного документа: структура, целостность текста и релевантность аргументов

В статье анализируется характер и особенности административного дискурса. Основу статьи составляют два постановления, в которых отражаются характерные черты языка административной практики. Обращается внимание на способ и результаты аргументации, принятой соответствующими органами.

Ключевые слова: административный дискурс, институциональные признаки, административное решение, аргументация.

Discursive significance of solution as an administrative document: the structure, the integrity of the text and the relevance of the arguments

This article analyzes the specific nature of the administrative discourse. The basis of the article are two solutions, which reflect the features of the language of administrative practice. Attention is paid to the method and the results of reasoning adopted by the relevant authorities.

Key words: administrative discourse, institutional features, administrative decision, reasoning.

Отримано: 19.06.2013

**MIĘDZYUCZELNIANA UMOWA MIĘDZYNARODOWA JAKO ELEMENT
DISKURSU ADMINISTRACYJNO-PRAWNICZEGO
(PRZYCZYNEK DO ANALIZY PROBLEMU)**

Człowiek jest istotą społeczną, w życiu której komunikacja ma ogromne znaczenie. Ludzie porozumiewają się ze sobą, realizując swoje podstawowe potrzeby, m.in. rozwoju i przynależności do grupy. W wyniku interakcji społecznych kształtuje się osobowość jednostki. Współdziałanie między ludźmi jest nieodzownym elementem funkcjonowania społeczeństwa. Istnieją dwa sposoby organizacji życia społecznego. Jeden sposób – oddolny – synergia społeczeństwa. Nas będzie interesował drugi – odgórny – cybernetyczny. Ten aspekt może mieć różne cele i występować w różnych dziedzinach. Dla nas interesujące są odgórne usprawnienia życia społecznego, które może mieć charakter instytucjonalny i nieinstytucjonalny (np. polityczny). W przedstawionej typologizacji zawięzamy badania do administracyjnej działalności uczelni. Edukacją nazywa się m.in. przeprowadzone zajęcia, natomiast czynności takie jak wypełnianie karty ocen studenta czy układanie planu zajęć to zarządzanie edukacją na poziomie mikro. Zarządzanie całą uczelnią – skala makro (zarządzanie uczelniami w skali kraju wykracza poza pojęcie edukacji jako takiej i powinno być rozpatrywane jako działalność gospodarczo-polityczna oraz ekonomiczna). Rozpatrywany tutaj dyskurs będzie analizowany również na dość wysokim poziomie abstrakcji – kulturowo-społecznym. Dyskurs ten jest abstrakcyjny w odniesieniu do uczelni, lecz w stosunku do dyskursu krajowego może być określony jako w miarę konkretny. Takie, typologiczne podejście do określenia poziomu dyskursu pozwoli uwzględnić czynniki zarówno makrozarządzania, jak i zarządzania w skali mikro.

Coraz częściej współpraca międzynarodowa wymaga podłoża prawnego, jaki mogą stanowić umowy zawierane pomiędzy konkretnymi podmiotami. W artykule uwaga zostanie skupiona na umowach, podpisywanych przez uczelnię polską z uczelniami rosyjskimi i ukraińskimi. Umową przyjęto nazywać porozumienie co najmniej dwóch stron, ustalające ich wzajemne prawa i obowiązki odnoszące się do przedmiotu porozumienia [zob. Кузнецов]. W polskiej uczelni procedura podpisania umowy jest dość skomplikowana. Projekt powinien zostać zgłoszony na radzie wydziału, przejdź przez korekty radców prawnych, zostać zaakceptowany na senackiej komisji badań naukowych, rozwoju kadr i współpracy z zagranicą oraz na posiedzeniu senatu. Dopiero wtedy rektor może podpisać umowę. W Rosji procedura jest o wiele krótsza, bo uczelnia to *de facto* rektor. Różnice dyskursywne polegają na tym, że w Polsce rektor / dziekan zwraca się do określonej osoby, zaś w Rosji zwraca się instytucja – rektorat / dziekanat, a podpisuje sama osoba zajmująca stanowisko zarządcze uczelni / wydziału bez żadnego głosowania, decyzji rady. Ponadto umowa przechodzi przez jednego konkretnego radcę prawnego. Te różnice wynikają z innego wymiaru kulturowo-cywilizacyjnego. Powinny

być one uwzględniane w niniejszym temacie, ponieważ dyskurs międzynarodowych negocjacji i umów jest dyskursem z pogranicza kultur dyskursywnych i powinien uwzględniać różne okoliczności i cechy kulturowo-cywilizacyjne.

Interesujący nas dyskurs administracyjno-edukacyjny jest dyskursem międzynarodowym. Rzadko zdarza się tak, żeby status prawny dwóch podmiotów zawierających umowę międzynarodową był taki sam. Dla przykładu w Rosji może istnieć państwowa uczelnia związków zawodowych, co jest niezrozumiałe dla polskich prawników, dla których uczelnia jest albo państwowa (publiczna), albo prywatna. Brak kompatybilności w statusach prawnych utrudnia przetłumaczenie umowy w taki sposób, aby oba warianty językowe miały jednakową moc prawną, jednak jest to bariera, którą trzeba pokonać dla dobrej współpracy. Kolejny przykład stanowi przymiotnik «narodowy», którego nadanie jest znaczące dla szkoły wyższej. Słowo «państwowy» nie musi oznaczać tego samego co «narodowy». Dyskurs jest nacechowany kulturowo. Nie można go ograniczyć do administracyjno-instytucjonalnego [zob. Gizbert-Studnicki].

Zróżnicowane są przede wszystkim systemy edukacji. W Rosji czy na Ukrainie student po 3 lub 4 latach studiów może zostać *бакалавром* (osobą z tytułem teoretycznie odpowiadającym licencjatowi), a następnie staje się albo *специалистом*, albo *магистром*. Dopiero potem może kontynuować naukę jako *аспирант*. Taki stan rzeczy nie jest ekwiwalentny z polskimi studiami pierwszego, drugiego i trzeciego stopnia.

Bardzo ważną procedurą jest poprawna kwalifikacja dyskursu. Biorąc pod uwagę okoliczności kauzalne – jest to dyskurs międzykulturowy. W różnych krajach są inne wizje edukacji i stąd problemy związane z systemami prawnymi. Wszystkie sprawy międzynarodowe są narażone na pewne nieodpowiedniości kulturowe. Nas interesuje dyskurs publiczny (instytucjonalny).

Trzema aspektami dyskursu jako działalności lingwosemiotycznej są: pragmatyka, semantyka i syntaktyka. Badania ograniczyliśmy do samych umów, pomijając m.in. listy intencyjne. Treści umów mogą być różne, od bardzo ogólnikowych wymieniających jedynie sferę działań, po szczegółowe opisy tego, jakie będą konkretne cele zawarcia porozumienia. Teksty umów mimo, że dotyczą różnych podmiotów i różnych spraw, od strony syntaktycznej są tworzone w określony, konwencjonalny sposób, za pomocą administracyjno-urzędowych modeli tekstu. Jednakże sedno takiej umowy leży nie tyle w semantyce czy syntaktyce, ile w pragmatyce – nastawieniu celowym.

Pragmatyka

Z pragmatycznego punktu widzenia umowa jest, z jednej strony, podsumowaniem pertraktacji stron, a z drugiej – formalną inspiracją i powodem do merytorycznych czynności. W ramach współpracy dwóch uczelni można wyróżnić szereg dyskursów. Umowa nie jest oddzielnym dokumentem (bytem kulturowym), ponieważ jakies czynności dyskursywne zawsze występują przed i po podpisaniu umowy. To zjawisko jest pragmatyczne i funkcjonalne. Sam dokument

poprzedzają rozmowy ustne, wspólne ustalenia, korespondencja, deklaracje, listy intencyjne. Dopiero na takiej podstawie dochodzi do sporządzenia tekstu umowy. Na mocy tego dokumentu zaczynają się konsekwencje w postaci podejmowania konkretnych działań (np. organizacja konferencji, wymiana studentów i kadry naukowej). W ramach podpisywania umowy powstają nowe dyskursy. W niektórych skrajnych i niepożądanych przypadkach sama umowa jest jedynym świadectwem współpracy. Bywa tak, że umowa jest bytem *causa sui*, czyli powstała z samej chęci podpisania umowy (a nie współpracy), albo jest bytem autotelicznym, czyli istnieje sama dla siebie, bo ktoś chce udowodnić, że współpracuje i samo podpisanie dokumentu jest dla niego wystarczające. Zdarzają się też tacy, dla których bardziej atrakcyjna niż dobro uczelni jest chęć odbycia zagranicznej podróży, osobiste poznanie obcokrajowców. Na szczęście, w większości sytuacji podpisanie umowy to jedynie przesłanka współpracy, która ma służyć dalszemu rozwojowi uczelni. Umowa powinna spełniać funkcję regulacji prawnej i ułatwiać dalszą współpracę. To dokument, na który można się powoływać próbując rozpocząć jakieś dodatkowe działania. Są określone kryteria, które czynią z dokumentu umowę. Jeśli dokument jest sporządzony zgodnie z ogólnie przyjętymi zasadami, ale zostanie zatytułowany inaczej, np. «list intencyjny» to nie ma możliwości, żeby uznać go za umowę, mimo iż posiada wszystkie przesłanki i spełnia kryteria umowy. Inaczej wygląda sytuacja w Rosji czy na Ukrainie, gdzie bardziej istotna jest sama treść albo nawet sama współpraca, która mogłaby się odbywać bez umowy. W tym przypadku zarówno do formy, jak i do treści umowy nie przywiązuje się większego znaczenia (może ona być standardowa, formalna, gdyż «i tak, nikt nie będzie się w nią wczytywał i nikt nie będzie jej w takiej formie przestrzegał»). Podejście takie rodzi często nieporozumienia, zwłaszcza wtedy, gdy dochodzi do rozwiązywania sporów prawnych. Dlatego ostatnimi czasy partnerzy wschodni zaczęli poświęcać więcej uwagi formalnościom prawnym. Nie ułatwia to sprawy, gdyż konsekwentne przestrzeganie prawa rosyjskiego czy ukraińskiego w takiej umowie może prowadzić do złamania prawa polskiego. Zatem zarówno treść, jak i forma międzynarodowej umowy bilateralnej powinny być podporządkowane pragmatyce, czyli celowi nadrzędnemu – nawiązaniu i organizacji współpracy mimo różnic prawnych i kulturowych.

Umowa jest dokumentem komunikatywnym z założenia pragmatycznego. Jest to forma zbiorowej współpracy komunikatywnej. Podmiotowość w umowach jest trudna do ustalenia. Osoba czytająca tekst akceptuje go i zaczyna się z nim utożsamiać, traktuje go jak swój, mimo iż sama go nie sporządziła. W przypadku dokumentów tak ważnych, jak umowy o współpracy, nie zdarza się, żeby ktoś od razu stworzył tekst, będący ostateczną wersją zaakceptowaną przez zainteresowane podmioty. Zleceniodawca prosi o naniesienie poprawek. Następnie poprawiony tekst jest poddawany dyskusji i zmieniany przez wiele osób. Olbrzymi wpływ na formę oraz treść umowy mają prawnicy. Bez ich pozytywnej opinii zawarcie porozumienia nie byłoby możliwe, ponieważ wszystko musi być zgodne z prawem.

Umowa powinna być prawnie sformalizowana. Status prawny jest ważniejszy niż sam dokument. Umowy można dzielić według kilku kryteriów. Są umowy dwustronne, tzw. bilateralne oraz umowy wielostronne (multilateralne). Nie sama pisemna forma jest istotna, np. podpis elektroniczny nie jest zjawiskiem pisemnym, a jednak posiada moc prawną. Coraz częściej jakąś dyspozycję można zgłosić telefonicznie podając odpowiednie hasło. To, czy umowa została sporządzona w formie pisemnej czy ustnej, jest ważne, ale w tym dyskursie nie jest to decydująca kwestia. Istota tkwi w typie kodu. Tekst musi zostać sporządzony językiem administracyjnym z określonym nastawieniem pragmatycznym [zob. Malinowski].

Wyróżnia się dwa pojęcia formy – zewnętrzne i wewnętrzne. Do pierwszych z nich można zaliczyć strukturę, np. zapis jako akapit, punkt, część lub rozdział (dalej nazywamy ją syntaktyką). Z punktu widzenia formy zewnętrznej (prawnej) umowy muszą być opieczetowane i podpisane, bo to uprawomocnia dokument, formalizuje go. Dobrym przykładem mogła być umowa z jedną rosyjską uczelnią, która została nierzetelnie przetłumaczona na język rosyjski i jej forma wewnętrzna odbiega od normy (m.in. językowej), ale ze względu na to, że została odpowiednio opieczetowana i podpisana posiada moc prawną. Zatem można powiedzieć, że forma wewnętrzna – to forma tekstowa, zaś forma zewnętrzna – to forma kulturowo-cywilizacyjna, dyskursywna i pragmatyczna [zob. Leszczak].

Syntaktyka

Syntaktyka to formalne ułożenie tekstu umowy. Strukturyzacja umowy może być różna. Jeden schemat może opierać się na omawianiu czynności w odpowiedniej kolejności: przedmiot umowy, wymiana, badania naukowe, kształcenie, finansowanie, okres i tryb ważności umowy, postanowienia końcowe. Jest to struktura przedmiotowa. Może jednak występować również struktura podmiotowa. Ta wersja zawiera wszystkie ww. dane w formie dokumentu, który dokładnie opisuje prawa i obowiązki każdej ze stron (np. 1. Prawa i obowiązki uczelni A, 2. Prawa i obowiązki uczelni B, 3. Prawa i obowiązki wykładowców / naukowców / studentów).

Umowa jest to dokument, którego powaga przejawia się nie tylko w treści, ale również w samym schemacie. Jest uporządkowana, podzielona na artykuły, paragrafy, punkty według ściśle określonych zasad. Nie ma miejsca na chaos, nieporządek. Na pierwszy rzut oka zauważalna jest konsekwencja w podziale i oznaczeniu poszczególnych części umowy.

Dokument umowy składa się z kilku części, z których niektóre są merytoryczne a inne formalne. Najważniejsze jest samo meritum (merytoryczne) oraz nagłówek (formalny), występujące w każdej analizowanej umowie.

Strukturalnie w umowie powinien występować przynajmniej jeden aspekt merytoryczny, nominatywny – wymienienie uczelni zawierających umowę. Drugi obligatoryjny element musi być pragmatyczny, performatywny np. «uczelnia **zawiera umowę** o współpracy». W tym fragmencie wyrażana jest pragmatyka tekstu. Trzeci taki ele-

ment – metatekstowy – zawiera tytuł, ew. preambułę (87% analizowanych tekstów miało wstęp), informacje o przyjmowanych skrótach (Strony), osobach reprezentujących strony (podawane na początku), formalnych uwagach końcowych (najczęściej natury prawniczej) oraz podpisy i pieczętki (na końcu). Do formalnych paratekstowych części umowy, które nie zaliczają się do samej jej treści, należy podanie miejsca, daty podpisania i czasem rekwizytów uczelni. Obligatoryjnie występuje również główna, treściowa część umowy formalnie rozparcelowana na rozdziały, paragrafy i punkty.

W przeważającej większości preambuł wymienia się i nazywa strony (intytulacja) oraz powody, dla których postanowiono zawrzeć umowę. Wstęp jest krótki, często mieści się w jednym zdaniu i przeważnie kończy słowami «co następuje». We wszystkich badanych przypadkach znalazła się informacja o podmiocie (nazwa instytucji). W 1/3 umów zostały wymienione nazwiska prawnych przedstawicieli uczelni oraz rekwizyty. W co drugim dokumencie podaje się cel jego podpisania. Data oraz miejsce są mniej istotne, występują jedynie w pojedynczych przypadkach.

Każda umowa zawiera postanowienia końcowe, dotyczące kwestii odpowiedzialności za przestrzeganie warunków umowy oraz informację w ilu egzemplarzach i w jakich językach ją sporządzono. Istotne jest stwierdzenie, że wymienione egzemplarze posiadają jednakową moc prawną. Niekiedy te dane znajdują się w punkcie zatytułowanym «Postanowienia ogólne»/»Uwagi końcowe», jednak w większości analizowanych przypadków pomija się nazwę, a informację zaczyna bezpośrednio po podaniu kolejnego numeru punktu. Uwagi końcowe są metatekstowe, zawierają szczegóły tego, jak umowa wchodzi w życie, więc jest to tekst traktujący o samym tekście. Mimo, że umowy dotyczą różnych uczelni i różnych zasad współpracy, to postanowienia ogólne są skonstruowane w ten sposób, że można je przypisać do każdego dokumentu tego typu. Wygaśnięcie umowy może nastąpić z następujących przyczyn: upływ czasu, na jaki zawarto umowę lub wypowiedzenie umowy zgodnie z jej postanowieniami.

Semantyka

Semantyka – to, o czym jest umowa. Zawiera informacje o celach, dziedzinach (z reguły dydaktyka, badania naukowe, działalność kulturalna) i obszarach współpracy. Najczęściej występujące obszary współpracy to wymiana wykładowców i studentów, realizacja wspólnych projektów badawczych, organizacja wspólnych konferencji i seminariów. W części obligatoryjnej obok celów występują zasady współpracy. Mimo, że jest to bardzo ważna kwestia to w umowach ogólnych traktuje się ją pobieżnie. Zresztą cała umowa zajmuje zaledwie około dwóch stron arkusza A4, co nie pozwala na dokładne rozpracowanie wszystkich zadań, a jedynie zasygnalizowanie tego, co będzie realizowane na mocy późniejszych aneksów i załączników. Umowa o współpracy to bardzo ważny dokument, bez którego działania dwóch uczelni byłyby utrudnione ze względu na brak punktu odniesienia. W artykule poruszane są kwestie dotyczące umów ogólnych – to właśnie na ich podstawie można rozpocząć uzasadnioną współpracę. Najczęściej

obu stronom zależy na tym, żeby umowa była zawarta jak najszybciej. Dzięki temu można później uszczegóławiać poszczególne punkty zawarte w umowie, np. wymianę nauczycieli i studentów w ramach jednakowych lub pokrewnych programów studiów. Ww. punkt składa się z dwóch podpunktów, ponieważ osobno należy traktować wymianę kadry akademickiej i osobno studentów. Mobilność wykładowców może mieć różny charakter. Wykładowcy wyjeżdżają na konferencje (co jest zapisywane w oddzielnym punkcie, np. «Organizacja regularnych, corocznych konferencji» lub «Wspólna organizacja międzynarodowych konferencji naukowych»), prowadzą wykłady gościnne w uczelni partnerskiej, odbywają wizyty monitoringowe w celu dokonania oceny zaplecza naukowo-dydaktycznego, są zapraszani na badania nad konkretnym problemem, co następnie może mieć odbicie w publikacji wyników wspólnie przeprowadzonych badań. Studenci również mogą wyjeżdżać na konferencje, jednak pod «wymianą studentów» rozumie się przede wszystkim ich wyjazdy w celu odbycia części lub całości programu studiów na określonych zasadach. Konsumowanie umowy w takiej postaci, na pierwszy rzut oka, wskazuje na to, że beneficjentami są same zainteresowane osoby (wykładowcy / studenci), jednak tak naprawdę korzyści czerpie większe grono. Profity dotyczą całej uczelni. Jeśli jeden wykładowca / student wyjedzie za granicę w ramach umowy międzyuczelnianej, to jest to niewątpliwie plus dla uczelni wysyłającej, że stara się sprostać wymogom dzisiejszego zinternacjonalizowanego świata, ale niemniejsze korzyści osiągnie uczelnia goszcząca, ponieważ przyjęcie pod swoje skrzydła cudzoziemców świadczy o jej wysokim poziomie, otwartości i chęci stałego rozwoju. Panuje opinia, że jakość ceni się bardziej niż ilość. Trudno się z tym nie zgodzić, jednak w przypadku umów o współpracy warto posiadać wiele punktów odniesienia – załączków wspólnych działań. Im bogatsza baza umów, tym większe możliwości zrobienia czegoś dla siebie i dla całej uczelni. W umowie ogólnej nie ma konkretów, co daje szerokie pole manewru i możliwość podejmowania rozmaitych działań mających na celu zdobycie doświadczenia, bycie postrzeganym jako preżna jednostka oraz na osiągnięcie innych korzyści.

Analizowany materiał badawczy pozwolił zwrócić uwagę na ważność pragmatyki i syntaktyki. Już na pierwszy rzut oka można dostrzec, że treść umów jest rutynowa. Stereotypowość takich dokumentów przejawia się podobieństwem i tworzeniem na podstawie schematu, wzorca. Każda instytucja jest w stanie wypracować swój wzór umowy zgodny z prawem i odpowiadający standardom. Na jego podstawie sporządza się dokument prawny wstawiając dane (nazwy własne, rek wizyty itp.). Tak naprawdę zmieniając niewiele można uzyskać zupełnie nową umowę, bo dotyczącą różnych podmiotów etc. Nadrzędny cel zawarcia umowy jest pragmatyczny. Ktoś nawiązuje kontakt, dąży do podjęcia współpracy, analizuje w jaki sposób można połączyć siły, ponieważ chce coś osiągnąć. Uważa, że np. organizacja konferencji jest dobrym pomysłem rozpowszechniania nauki i dlatego chciałby pracować w tym kierunku. Łatwiej jest działać mając pewną

podstawę, jaką jest właśnie umowa międzyuczelniana. Zupełnie inaczej wygląda rozmowa, gdy przystępują do niej partnerzy, którzy poczynili już jakieś wspólne kroki. Zgodnie z zasadą – lepiej mieć niż nie mieć – warto nawiązywać do dokumentu, który już powstał i nie tworzyć całosci od początku, a jedynie rozszerzać to, co już się zaplanowało. Sporządzanie oddzielnych umów dla każdego z obszaru badań byłoby niepraktyczne, dlatego lepiej, żeby dokument miał charakter ogólny i dawał możliwość dodawania aneksów uzupełniających treść o konkrety. Dzięki temu zyskuje się czas. Umowę sporządza się na czas nieokreślony lub określony (przeważnie trzyletni lub pięcioletni), więc lepiej zostawić sobie furtkę w postaci możliwości uwzględnienia czynników, których podmioty nie rozważały przed wejściem w życie umowy ogólnej (np. otwarcie nowego kierunku studiów – wyjazdy kadry naukowej zajmującej się daną dziedziną). Wśród analizowanych umów w jednym przypadku określono dokładnie, że współpraca będzie odbywała się na poziomie jednego konkretnego wydziału. Takie podejście jest dopuszczalne, ale mało pragmatyczne ze względu na to, iż partnerami zostają uczelnie o podobnym profilu i po jakimś czasie okazuje się, że władze innego wydziału (nieuwzględnionego w umowie ogólnej) widzą możliwość współpracy z tą samą uczelnią. W tym momencie okazuje się, że ze względu na szczegółowo określony przedmiot umowy (wspólne badania z zakresu konkretnej dziedziny) nie ma możliwości, żeby osoby z innego wydziału bazowały na tej umowie. Koniecznością staje się wszczęcie kolejnej procedury sporządzenia dokumentu, z którego będzie mógł korzystać szerszy krąg zainteresowanych. Syntaktyka także pełni istotną rolę w dyskursie administracyjno-prawniczym. Jak wcześniej zauważono, umowa sporządzona z uwzględnieniem praw i obowiązków wszystkich stron, jasno określająca cele i sposoby ich osiągnięcia może zostać uznana za nieprawomocną z pozornie błahego powodu, np. podpisy będą znajdowały się w nieodpowiednim miejscu, zabraknie formuły o jednakowej mocy prawnej podpisanych egzemplarzy, albo w tytule zamiast słowa «umowa» pojawi się «porozumienie» i to już będzie świadczyło o niespełnieniu wszystkich wymogów. Określony porządek nie może zostać zaburzony. Za dokument uznaje się takie świadectwo, które spełnia określone normy i przez to w dyskursie administracyjno-prawniczym syntaktyka plasuje się tuż za pragmatyką.

LITERATURA:

1. Gizbert-Studnicki T., Postępowanie sądowe jako złożony dyskurs – zagadnienia pragmatyki języka sali sądowej [w:] Rada Języka Polskiego, http://www.rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1376&Itemid=50 (10.06.2013).
2. Leszczak O., Semantyka – syntaktyka – pragmatyka: funkcjonalno-pragmatyczna rewizja pojęć [w:] Język poza granicami języka 2. Semantyka a pragmatyka: spór o pierwszeństwo. Tom 1. Aspekty lingwistyczno-semiotyczne, Olsztyn 2011, s. 97-109.
3. Malinowski J, Pragmatyczne interpretacje wypowiedzi, <http://www.home.umk.pl/~jacekm/pragpol.pdf> (27.06.2013).
4. Wzór umowy o współpracy międzynarodowej, http://www.ujk.edu.pl/wzor_umowy_o_wspolpracy_miedzynarodowej.html (24.05.2013).

5. Договор [w:]; Большой толковый словарь русского языка / Гл. ред. С.А. Кузнецов. – <http://www.gramota.ru/slovari/dic/?word=договор> (06.06.2013).
6. Примерное соглашение о научно-исследовательском сотрудничестве между российским и французским университетами, <http://www.old.mon.gov.ru/work/mez/dok/fra/uni-uni.doc> (20.06.2013).

Міжнародна угода між університетами в рамках адміністративно-правового дискурсу (вступ до аналізу проблеми)

Все частіше міжнародне співробітництво вимагає створення правової основи, якою може бути угода, підписана конкретними сторонами. Угодою називають договір двох чи більше сторін, що передбачає взаємні права і обов'язки, пов'язані з предметом угоди. Дискурс як лінгвосоціотична діяльність має три аспекти. Це прагматика, семантика і синтактика. Угода є комунікативним документом – це одна з форм колективного і комунікативного співробітництва. У ньому можна вирізнити два типи форми – зовнішню і внутрішню. Внутрішня форма – це форма тексту, а зовнішня форма – форма культурно-цивілізаційна, дискурсивна і прагматична. Синтактика – це правила формального складання тексту угоди. Документ є структурованим, він ділиться на статті, параграфи, пункти за чіткими правилами. Він складається з декількох частин; деякі з них є сутнісними, інші – формальними. Найважливішими є зміст, заголовок і прагматичне визначення мети (довolenість), які зустрічаються у кожній угоді. Семантика – це зміст угоди. Угода містить інформацію про цілі, області (навчання, наукові дослідження, культурна діяльність) і напрямки співробітництва. Найбільш поширені сфери співробітництва: це обмін викладачами і студентами, здійснення спільних дослідницьких проєктів, організація спільних конференцій і семінарів.

Ключові слова: адміністративно-правовий дискурс, міжвузівська угода, прагматика, синтактика, семантика

Международный договор между университетами в рамках административно-правового дискурса (введение в анализ проблемы)

Все чаще международное сотрудничество требует создания правовой основы, которой может быть договор, заключен между конкретными сторонами. Договором принято называть согласие двух или более сторон, которое предусматривает взаимные права и обязанности, связанные с предметом договора. Дискурс как лингвосоциотическая деятельность обладает тремя аспектами. Это прагматика, семантика и синтактика. Договор является коммуникативным документом – это одна из форм коллективного и коммуникативного сотрудничества. В договоре присутствуют два типа формы – внешняя и внутренняя. Внутренняя форма – это форма текста, а внешняя форма – форма культурно-цивилизационная, дискурсивная и прагматическая. Синтактика – это правила формального составления текста договора. Документ структурирован, разделен на статьи, параграфы, пункты по строгим правилам. Он состоит из нескольких частей; некоторые из них являются мериторическими, другие – формальными. Самыми важными элементами являются содержание, заголовок и прагматическое определение цели (заключение соглашения), которые встречаются в каждом договоре. Семантика – содержание

договора. Договор содержит информацию о целях, областях (обучение, научные исследования, культурная деятельность) и направлениях сотрудничества. Наиболее распространенные области это обмен преподавателями и студентами, осуществление совместных исследовательских проектов, организация совместных конференций и семинаров.

Ключевые слова: административно-правовой дискурс, межвузовский договор, прагматика, синтактика, семантика.

International agreement between universities as a part of the administrative and legal discourse (introduction to the analysis of the problem)

More and more often international cooperation requires a legal base, which can be an agreement concluded between the universities. The agreement is called the rapport of two or more parties providing for their mutual rights and responsibilities relating to the object of the agreement. Three aspects of the discourse as a linguistic and semiotic activities are: pragmatics, semantics and syntax. The agreement is a communicative document – is a form of collective and communication cooperation. There are two concepts of form – external and internal. Internal form – a form of text, and the external form – a cultural and civilizational, discursive and pragmatic form. Syntax is a formal arrangement agreement text. The document is properly structured, divided into articles, paragraphs according to strict rules. It consists of several components, some of which are substantive and the other are formal. The main thing is a crucial issue (substantive) and headline (formal) occurring within each agreement. Semantics is the study of meaning. It contains information on the objectives, areas (usually teaching, research, cultural activities) and areas of cooperation. The most common areas of cooperation is the exchange of teachers and students, the implementation of joint research projects, organization of conferences and seminars.

Key words: administrative and legal discourse, agreement, pragmatics, syntax, semantics.

Отримано: 1.07.2013

Наталья Савина

НГУ им. Ярослава Мудрого, Великий Новгород, Россия

ПРЕЗЕНТАЦИЯ ИГРОКА В ТЕЛЕВИЗИОННОМ ФУТБОЛЬНОМ РЕПОРТАЖЕ

В данной работе объектом исследования является один из центральных жанров спортивного дискурса – телевизионный футбольный репортаж (далее: ТФР). ТФР необходимо рассматривать как сложнейший дискурс: на речь комментатора влияет игра, ее изображение (видеоряд), интершум (шум с места события). ТФР представляет собой взаимодействие трех текстов (вербального текста, видеоряда и аудиоряда). Очевидно, что доминантой ТФР является видеоряд, так как зрителю важен сам процесс спортивных соревнований. Речь комментатора вторична, играет подчиненную роль. Известный российский комментатор В. Уткин считает существование спортивного комментатора «анахронизмом»: раньше коммен-

тарий был неотъемлемым элементом ТФР из-за плохого качества ТВ-картинки, а современная телетрансляция с обилием крупных планов, повторов, графики предлагает зрителю исчерпывающую информацию. Однако статистика говорит об обратном: «В Англии обладатели интерактивных приставок, имеющие возможность смотреть футбол без комментатора, крайне редко отключают для себя закадровый голос (не более 15 процентов)» [Уткин 2007].

При более детальном рассмотрении текстов репортажей оказывается, что в структуре ТФР значимыми становятся то изобразительные, то словесные элементы. По насыщенности борьбой, происходящей на футбольном поле, ТФР можно разделить на напряженные и ненапряженные отрезки.

В напряженные отрезки матча (опасный момент, штрафной, пенальти и т. д.) ведущим становится видеоряд: комментаторы, как правило, описывают действия футболистов, но это описание носит редуцированный характер, комментарии к этим эпизодам достаточно лаконичны: *О, какая ошибка позиционная сейчас у Спахича, голевая передача на Домингеса Андрея Аршавина. Один – ноль!* [З–Л 2008]; *Удар! Ой-ой-ой, как же так?! Мяч отскакивает, мяч отскакивает от рук Малафеева!* [З–Л 2009]. В это время зритель поглощен интригой соревнований, он сам эмоционально оценивает происходящее. Как пишет А.Б. Зильберт, в такие моменты «словесный текст журналиста часто вообще находится на далекой периферии зрительского внимания, так что здесь самовыражение комментатора работало бы вхолостую» [Зильберт 2001: 108].

В ненапряженные отрезки матча ведущим является слово комментатора: он поддерживает интерес зрителей увлекательным рассказом о том игроке, тренере, который оказался в центре внимания оператора, анализом действий этого футболиста и т. д.

Таким образом, комментатор не только реализует основную коммуникативную цель репортажа («вербализовать непосредственно воспринимаемую внеязыковую ситуацию – спортивную деятельность субъектов» [Александрова 2009: 462]), но и превращает ТФР в некий продукт. ТФР и в целом телевизионный спорт – это особое явление массовой культуры, ведь спорт невероятно популярен в мире, при этом большая часть людей воспринимает спорт через СМИ. В настоящее время появляются исследования о проблеме влияния СМИ и в особенности телевидения на спорт и на наше представление о нем [Харрис, 2002; Зверева 2006].

Спортивные события в ТФР, как и в других телевизионных передачах, отличаются от тех реальных соревнований, которые проходят на спортивных площадках. То, что мы видим по телевизору – это результат работы нескольких авторов (режиссера, оператора, комментатора, редактора трансляции и т.д.). Благодаря современным технологиям телезритель получает другое видение футбольного матча по сравнению с болельщиками на трибунах. Это другое видение обеспечивают возможности видеоряда (съемки с различных ракурсов, повторы в реальном и замедленном темпе, богатая инфографика – титры, надписи, логотипы, статисти-

ка; интервью с игроками в перерыве матча и послематчевые интервью с тренерами команд; сюжеты, саммари матча в перерыве (нередко от лица другого комментатора) и в конце матча), а также наличие комментаторской точки зрения на представляемые события. Нередко сами комментаторы обращают внимание зрителя на разницу в восприятии, ссылаясь не только на особую атмосферу, которая царит на стадионе, или отличие цветовых оттенков, но и на неадекватную передачу телевизионной картинкой скорости самой игры: *Перехватили мяч голландцы, но у них нет быстрого перехода из об/ как же наши, действительно, живьем когда смотришь, это смотрится совсем по-другому, чем по телевизору. Молниеносно возвращаемся на свои места. И перекрываем все зоны* [Г – Р 2008].

Рассматривая современный телевизионный спорт, В. Зверева выделяет в нем следующую тенденцию: в настоящее время особое внимание уделяется презентации действующих лиц, поэтому телевизионный спорт становится все более нарративным [Зверева 2006: 71–72]. Телезрителя интересует не только соревнование, его результат, но и тот, кто добивается этого результата.

Безусловно, одной из базовых ценностей в спортивном дискурсе является командная игра: комментаторы отмечают сыгранность членов команды, их взаимодействие. Именно поэтому в ТФР распространены метафоры и метонимии, которые представляют команду в образе единого организма (*И будь сейчас «Локомотив» не в очень хорошем психологическом состоянии, как мне кажется, но об этом сейчас все говорят* [З–Л 2008]; *Словакия уходит с высоко поднятой головой* [Г–С 2010]; *И казалось, шокирована и нокаутирована Дания* [Д–П 2012]).

Но несмотря на то что футбол – это командный вид спорта, невозможно утверждать, что во всех ТФР комментаторы уделяют больше внимания команде в целом, чем индивидуальностям. Нередко футбол в представлении СМИ – это противостояние отдельных игроков или тренеров. Так, финал Лиги чемпионов-2009 преподносился читателям газеты «Советский спорт» как противостояние двух игроков, изображения которых с надписью «Великие люди сделали Рим великим» были помещены на первую полосу издания (*Одна из главных интриг сегодняшнего финала Лиги чемпионов в Риме – дуэль двух лучших футболистов мира последнего времени – Криштиану Роналдо из «МЮ» и Лионеля Месси из «Барселоны».* – Тарасенко И. Кто круче: Месси или Роналдо? // Советский спорт. 27.05.2009).

Презентация игроков в ТФР – их представление, описание – осуществляется и в видеоформе, и в речи комментатора, как правило, в ненапряженные отрезки матча. Видеоряд предлагает зрителю кадры крупного плана с изображением игрока в полный рост, только лица или других частей тела (например, ног: *Роналду. Он еще здесь!* [крупный план] *Вот они, пожалуй, самые дорогие ноги мира* [М–Р 2011] – футбольный клуб «Реал» Мадрид застраховал ноги своего игрока Криштиану Роналдо на 150 млн. долла-

ров, тем самым превзойдя рекорд Дэвида Бекхэма, ноги которого были оценены в 110 млн. долларов), графическую информацию об игроке (титры с указанием имени и номера игрока; статистика в данном матче (количество голов, желтых карточек; максимальная и средняя скорость; количество километров, которые игрок пробежал за матч); статистика за турнир или более длительный срок; физические параметры и т.д.).

Вычлняя в вербальном тексте ТФР отдельные содержательные компоненты с более или менее явными границами, мы выделяем содержательный компонент «Игрок», в котором и происходит презентация игрока (содержательным компонентом называем относительно законченный фрагмент текста, тематическое единство высказываний, описывающих определенный референт. ТФР состоит из таких содержательных компонентов, как «Игра», «Зрители», «Тренер», «Счет», «Погода», «Игрок» и др.).

Видеоряд, кадр крупного плана с изображением игрока служит основой для появления компонента «Игрок»:

[крупный план] *Дюрица. Ян Дюрица. Не думали мы, что сегодня он выйдет на поле. Говорили о том, что Дюрица травмирован, но вот к такому важнейшему матчу сумели врачи его привести в нужные кондиции [«Игрок»] [Г-С 2010];*

[крупный план] *Алу Диарра – один из самых возрастных в составе сборной Франции [Ф-А 2012].*

Также компонент «Игрок» в ТФР появляется по завершении игрового эпизода, участником которого стал данный футболист:

Направо Кочиш / перевод мяча на Билялетдинова. Может быть, солнце тому помешало, может быть, что-то еще. Не попал капитан по мячу. Билялетдинов в пяти последних матчах, когда «Локомотив» забивал, в пяти из шести последних встреч железнодорожников забивал тоже. Вот такая у него результативная серия [З – Л 2008].

Пепе. Нани. Финт. Еще! Прострел! В четырех последних встречах со сборной Дании Нани сделал две голевые передачи, включая сегодняшнюю, и трижды забил. Самый-самый опасный для датчан игрок в составе сборной Португалии [Д – П 2012].

Компонент «Игрок» может включать различную информацию об игроке:

А) физические данные (возраст, рост и т.д.):

[крупный план] *И вот Вагнер на ваших экранах. Я уже сказал, что ему двадцать четыре года [З – Л 2009];*

[крупный план] *Гилерме. Из всех вратарей «Локомотива», а у «Локомотива» длинная вратарская скамейка, Юрий Семин отдает предпочтение этому бразильскому голкиперу, высокому, сто девяносто семь сантиметров роста. И вот в последних матчах у него конкурентов нет [«Игрок»] [З-Л 2009];*

Б) клуб, национальность:

Правильно выбрал позицию голкипер / Ян Муха из польской «Легии» [Г-С 2010];

И собственно тот же Хусти и будет подавать. Венгерский полузащитник атакующего плана [З-Л 2009];

В) позиция на поле:

[крупный план] *Вот он Владимир Вайсс младший из «Манчестер Сити», двадцатилетний полузащитник* [Г–С 2010];

Ян Муха, вратарь, двадцатисемилетний вратарь [Г–С 2010].

Г) статистика:

[крупный план] *А это вот он Роберт Виттек. Удивительное дело, он второй бомбардир Словакии за всю историю национальной сборной, а при этом в отборочных матчах не забил ни одного мяча: девять мячей [оговорка: матчей] – ноль голов. А здесь уже три за всего лишь три матча на чемпионате мира* [Г–С 2010];

Д) физические качества (выносливость, скорость, ловкость и т.д.):

[крупный план] *Янбаев на ваших экранах, герой предыдущего эпизода, один из самых скоростных футболистов нашего чемпионата, что защитник сейчас лишний раз доказал* [З–Л 2008].

Е) футбольные приемы, характерные для данного игрока:

Ну, наверное, единственный дриблёр, да, сейчас у греков в команде. Пац, как его называют, он может на скорости обыграть и с места неплохо идет в / в обыгрыш [Гр–Р 2008];

И мяч мы себе возвращаем. Колодин. У Колодина, кстати, прекрасная длинная передача [Гр–Р 2008].

Ж) карьера:

[крупный план] *Мартин Шкртел. В январе две тысячи восьмого года он ушел из «Зенита» и перешел в английский «Ливерпуль»* [Г–С 2010];

Он [футболист сборной Греции Теофанис Гекас] очень здорово играл, по-моему, он играл за «Бохум» раньше, потом перешел в «Байер», но вот там себя не очень ярко проявляет. То есть так, он, да, выходит, иногда забивает, но не очень ээээээ так впечатляюще. На мой как бы взгляд, вот Дмитрий Булыкин в тех матчах, что я видел, не хуже смотрелся, но они просто конкуренты за место в составе [«Игрок»] [Гр–Р 2008].

В то же время комментаторы все чаще предлагают телезрителям околоспортивную информацию об игроке, характеризуя его по неспортивным критериям. Нередко такая презентация игрока представляет собой объемный повествовательный эпизод, отступление от комментирования игры.

Например, в ненапряженные отрезки матча комментаторы используют прозвища игроков, чтобы удержать зрительский интерес, развлечь телезрителя, приобщить его к футбольной культуре.

В футболе прозвища очень популярны и разнообразны: их придумывают партнеры по команде, фанаты, СМИ, отгакиваясь от имен игроков, внешности, каких-то случаев из жизни. Комментаторы не просто используют прозвища в речи (*И наверное, если бы сейчас аргентинский арбитр простил эту выходку Зинедину Зидану, мы всегда бы вспоминали это прощание Зизу с большим футболом вот с такой оговоркой* [Ф–И 2006]; *Конечно, если бы КриРо [Криштиану Роналду] забил, то тогда пришлось бы датчанам очень-очень уже сложно* [Д–П 2012]), но и рассказывают истории их появления:

Сальсидо. Мягкий пас в штрафную. Там был Эрнандес. Тот самый футболист, которого уже купил «Манчестер Юнайтед». Эрнандес, у которого прозвище Чикарито. В переводе с испанского это такой маленький горошек. <...> Так вот <...> Чикарито – это значит горошек. Дело в том, что у Эрнандеса отец был эээ / ну, тоже Гутьеррес, который играл за сборную Мексики в восемьдесят шестом году, а дед у него был Томас Балькасар, который играл за сборную Мексики в пятьдесят четвертом на Чемпионате мира. Вот такая преемственность. Так вот у отца Гутьерреса ээээ / у отца Эрнандеса было прозвище Чикаро, что значит горох, потому что у него были зеленые глаза, что не всегда встречается среди мексиканцев. Ну, а сын, значит, Горошек – Чикарито [А–М 2010].

Иногда ТФР напоминает сюжеты о светской жизни, ведь объектом внимания становится то, что прямо не относится к спорту: внешность игрока, его личная жизнь. Камера фиксирует крупным планом модные прически и татуировки игроков, а комментатор создает портретные зарисовки:

[крупный план] Я думаю, что еще, вне всякого сомнения, у сборной Дании самая в мире татуированная пара центральных защитников, потому что что Кьяер, что Аггер, такое впечатление, что у них шерстяные безрукавки, такие не безрукавки, а трико одеты на тело, издали если смотреть, потому что руки сплошь покрыты [Д – П 2012].

Рамос фолит. Ой, батенька, да, причесочка у вас, конечно, я у мамы дурачок сейчас. Получил по затылку. Ну, в борьбе, конечно, там ничего не было [М – Р 2011].

На тот момент длинноволосый Серхио Рамос носил специальную повязку, которая сбилась, когда игрок вел борьбу. Одноклубник Рамоса пригладил ему волосы, на что комментатор мгновенно отреагировал и назвал прическу Рамоса «я у мамы дурачок» (употребляется по отношению к нечесаным, всклокоченным волосам; выражение из советского фильма «Полосатый рейс» (1961): я у мамы дуручка (о прическе буфетчицы Марианны), я у папы дурачок (о прическе льва)).

Комментаторы поздравляют игроков с днем рождения, с днем свадьбы, с рождением детей, соболезнуют по поводу смерти близких. Телезритель узнает о женах и подругах, зарплатах и увлечениях игроков, об обновлениях их страниц в социальных сетях:

Братья Комбаровы очень активно сейчас публикуют фотографии в своем, в своем твиттере, у них один на двоих. Те, кто следит, отмечают, что практически на большинстве фотографий они обязательно что-нибудь едят. Могут только позавидовать обмену веществ и спортивной форме [Д – С 2013].

Образ игрока в ТФР индивидуализируется не только за счет введения в содержательный компонент «Игрок» информации, прямо не связанной со спортом, но и благодаря использованию особых приемов.

Один из них – употребление образных средств. Яркая образность в речи комментаторов свидетельствует о влиянии на ТФР художественных жанров публицистики:

«Реал» получает право на штрафной в самом начале третьей минуты матча. [крупный план] Капитан Вилли Кабальеро, алый, как рак, как лобстер, которых в изобилии ловят под Малагой, распахивает клеиши, двигая стенку. [крупный план] Криштиану Роналдо, Боже мой, у него прыщ на лбу. Это же совершенно меняет все дело. Тем не менее он будет бить сейчас штрафной [М – Р 2012].

В приведенном примере комментатор описывает типичную игровую ситуацию (подготовку к штрафному), максимально персонализируя игроков. Вратарь «Малаги», который, жестикулируя руками, устанавливает стенку из футболистов, уподобляется раку, лобстеру. Сравнения *как рак, как лобстер* и метафора *клеиши*, основанием для которых послужил алый цвет формы, позволяют показать, насколько уверенно и внушительно смотрится вратарь. Стоит обратить внимание и на представление второго игрока: комментатор иронизирует над полузащитником Криштиану Роналдо, презентуя его как персонажа светской хроники, у которого успешность зависит от внешней привлекательности. Заметим, что один из популярнейших вопросов в современном футболе, кто лучше – португалец Криштиану Роналдо или аргентинец Лионель Месси, зачастую выходит далеко за пределы футбольного поля. Игроки противопоставляются не только по спортивным, но и по неспортивным критериям. (Приведем в качестве примера отрывок из ТФР с двумя комментаторами: Уткин: *Криштиану вообще человек, который просто по определению вызывает ревность. Вот и все. Как Месси вызывает симпатию, потому что он похож на мальчика, которого хочется погладить по голове, потому что он там в песочнице играет или там младший сын близкого родственника. Генич: Куличики строит, да. Уткин: Да. А Роналдо – это совершенно другой тип. Это... Генич: Красивый, богатый. Уткин: Это тот самый спортивный эффектный парень, который есть практически в каждом классе, ему все завидуют, потому что все девочки его. Вот и все [Р–А 2012]).*

Обратимся к другому примеру образного представления игрока:

Желтая карточка кому? Элизео? Ну, это известный, конечно, бунтарь. Я уже рассказывал. А вот да-да-да, нечего выпрашивать желтую карточку для соперника – получи сам. После подачи Касорла небольшую историю про Элизео. Подача! Касильяс добирается до мяча и едва не поставил фингал сейчас Рамосу. [крупный план] Извиняется. Говорит: «А чего? У меня сейчас вся жизнь перед глазами промелькнула». Конечно, такая здоровая дура на тебя летит – приятного мало. Ну, Касильяс если и дотянулся, то совсем прям кончиками перчаток. Подача еще одна. И опять Касильяс не блистателен на выходе. Ди Мария, и Апоньо выбивает мяч за пределы поля.

С Элизео была связана очень любопытная история в прошлом сезоне, когда его несправедливо удалили, «Малага» подала апелляцию об отмене второй желтой карточки в том матче. Я,

конечно, сейчас не вспомню с кем. Ее отменили, он вышел в стартовом составе на следующую календарную игру, покатился ногами вперед, получил прямую красную. Ну, это Элизео, он таков, он очень легко заводится, практически как БМВ, и очень трудно его остановить, почти как «Сапсан». Получается такой сапсанистый БМВ, а всего-навсего речь об Элизео [М-Р 2011].

В данном случае комментатор рассказывает историю из карьеры футболиста, которая не только примыкает к анализу произошедшего игрового эпизода (предупреждения), но и способствует формированию образа игрока у телезрителя. Комментатор метафорически называет игрока *сапсанистый БМВ*, находя у футболиста общие качества с немецким автомобилем и электропоездом «Сапсан», эксплуатирующимся на российских железных дорогах. При этом в речи наблюдается языковая игра, основанная на столкновении различных значений многозначного слова (*заводиться* – *завестись* 2. Начать действовать, будучи заведенным (о механизме); 3. *перен.* Начать волноваться, горячиться, спорить [ТСРЯ 2001: 199]; *остановить* – 1. Прекратить движение, ход, развитие кого-чего-н. 2. Сдерживать, запретить кому-н. делать что-н. [ТСРЯ 2001: 464]).

В приведенном примере встречается и другой прием, который мы относим к способам презентации игрока, – это озвучивание картинки, наделение игроков прямой речью. При игре в штрафной едва не столкнулись футболисты одной команды – вратарь Икер Касильяс и защитник Серхио Рамос. Комментатор озвучивает кадр крупного плана, представляя Касильяса не просто приносящим извинения, но и оправдывающим себя, и как будто разделяет позицию игрока. Отметим, насколько неформальна речь комментатора, употребляющего жаргонизм *фингал*, а также разговорное *дура* в роли слова-эрзаца, под которым подразумевается либо мяч, либо одноклубник Рамос, либо нападающий другой команды.

В том же ТФР кадр крупного плана с изображением эмоционально разговаривающих игрока испанской «Малаги», проигрывающей к данному моменту 0:4, и главного судьи комментатор представил в виде диалога: «Ничего не могу поделывать, ничего». – «Ну, помоги, поставь пенальти». – «Не могу» [М – Р 2011].

Другой пример:

Прекрасный проход по правому флангу. Так все было хорошо! Еще бы закончить дело навесом. [видеоповтор] Посмотрите, как Велозу дважды обошел Миккельсен. Видимо, так сам обрадовался, говорит: «Ура, я Велозу обыграл! Уже достаточно в этой атаке» [Д-П 2012].

Одним из приемов презентации игрока также считаем излюбленную российскими комментаторами стилизацию имен игроков-иностранцев под русские имена. С одной стороны, комментаторы демонстрируют свое остроумие и умение вести языковую игру, а с другой – приближают образ зарубежного игрока-профессионала к телезрителю:

Ух, ты! Ну, Серега Рамос [Серхио Рамос – испанский футболист «Реала»], наверное, мог бы на родео выступать, причем не в качестве наездника, а в качестве быка [М-Р 2011].

Испанский футболист «Барселоны» Жерар Пике, наблюдавший за игрой с трибуны, получает имя Жора: [крупный план] *Пике, Пике очень. О! С пола! Ха-ха-ха! Пикехи доедает. Знаете, все сидят, футбол смотрят, Пике семечки грызет, какие-то шоколадные батончики с пола поднимает. Колоритная личность. Очень колоритная. Жора Пике* [Б – Л 2011]. Так, герой глянцевого журнала, который поедает пикехи (окказионализм, возможно, образованный от имени собственного *Пике* и слова *печенье*, разговорного *печехи*), семечки и шоколадные батончики, предстает в образе русского пассивного болельщика, называемого в футбольном сленге *кузьмичом*.

Приведенные примеры свидетельствуют о существовании в ТФР принципа персонализации игроков, который действует в ненапряженные отрезки матча. При этом комментаторы, используя многочисленные приемы, не просто представляют футболистов, а презентуют их со спортивной и внеспортивной стороны.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Александрова 2009 – Александрова Е. Н. Когнитивный потенциал телевизионного спортивного репортажа // Вестник Башкирского университета. – 2009. – Т. 14. – №2 – С. 462–466.
2. Зверева 2006 – Зверева В. Телевизионный спорт // Логос. – 2006. – №3 (54) – С. 63–75.
3. Зильберт 2001 – Зильберт А. Б. Спортивный дискурс: точки пересечения с другими дискурсами (проблемы интертекстуальности) // Язык, сознание, коммуникация : сб. статей / отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. – М., 2001. – Вып. 19. – С. 103–112.
4. ТСРЯ 2001 – Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка. – 4-е изд., доп. – М., 2001. – 944 с.
5. Уткин 2007 – Уткин В. Записки о комментариі [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.sports.ru/tribuna/blogs/utkin/33738.html> – 2007.
6. Харрис 2002 – Харрис Р. Психология массовых коммуникаций. – М., 2002.

ИСТОЧНИКИ:

1. А–М 2010 – Стогниенко В., Градиленко Д. Аргентина – Мексика. Чемпионат мира 2010. 1/8 финала // Россия 1. – 27.06.2010.
2. Б–Л 2011 – Генич К. «Барселона» – «Леванте». Чемпионат Испании 2010/2011. 17-й тур // Футбол-плюс. 02.01.2011.
3. Г–Р 2008 – Черданцев Г. Голландия – Россия. Чемпионат Европы 2008. 1/4 финала // Наш футбол. – 21.06.2008
4. Г–С 2010 – Гусев В. Голландия – Словакия. Чемпионат мира 2010. 1/8 финала // Первый канал. – 28.06.2010.
5. Гр–Р 2008 – Стогниенко В., Талалаев А. Греция – Россия. Чемпионат Европы 2008. Групповой этап // Россия. – 14.06.2008.
6. Д–П 2012 – Стогниенко В. Дания – Португалия. Чемпионат Европы 2008. Групповой этап // Россия 1. – 13.06.2012.
7. Д–С 2013 – Уткин В. «Днепр» – «Спартак». Товарищеский матч // НТВ-плюс Наш футбол. 17.02.2013.
8. З–Л 2008 – Казаков И., Градиленко Д. «Зенит» – «Локомотив». Чемпионат России 2008. 9-й тур // Спорт. – 23.07.2008.
9. З–Л 2009 – Гусев В. «Зенит» – «Локомотив». Чемпионат России 2009. 19-й тур // Первый канал. – 23.08.2009.

10. М-Р 2011 – Поленов М. «Малага» – «Реал». Чемпионат Испании 2011/12. 9-й тур. // НТВ-плюс Футбол. 22.10.2011.
11. М-Р 2012 – Уткин В. «Малага» – «Реал». Чемпионат Испании 2012/13. 17-й тур. // НТВ-плюс Футбол. 22.12.2012.
12. Р-А 2012 – Уткин В., Генич К. «Реал» – «Атлетик». Чемпионат Испании 2012/13. 19-й тур // Спорт-плюс. 23.01.2012.
13. Ф-А 2012 – Ткачев А. Франция – Англия. Чемпионат Европы 2012. Групповой этап // Россия-2. 11.06.2012.
14. Ф-И 2006 – Гусев В. Франция – Италия. Чемпионат мира 2006. Финал // Первый канал. – 09.07.2006.

Презентація гравця у телевізійному футбольному репортажі

Дана стаття присвячена аналізу телевізійного футбольного репортажу як жанру дискурсу. Автор описує особливості презентації гравців у телевізійному футбольному репортажі і приходить до висновку, що коментатори, використовуючи численні прийоми, представляють футболістів зі спортивної і позаспортивної сторони.

Ключові слова: телевізійний футбольний репортаж, дискурс, масова культура, змістовий компонент.

Prezentacja piłkarza w telewizyjnym reportażu

Artykuł został poświęcony analizie telewizyjnego reportażu meczu piłki nożnej jako rodzaju dyskursu. Autor opisuje szczególności prezentacji piłkarzy w telewizyjnym reportażu i dochodzi do wniosku, że komentatorzy za pomocą różnych chwytów prezentują zawodników tak od strony sportowej, jak i pozasportowej.

Słowa kluczowe: telewizyjny reportaż meczu piłki nożnej, dyskurs, kultura masowa, komponent treściowy.

Presentation of footballer in the TV football broadcast

This article is devoted to the analysis of a TV football broadcast as the genre of discourse. The author describes features of the presentation of footballer in the TV football broadcast and concludes that the commentators use different techniques for presentation of footballers with sports and other sides.

Key words: TV football broadcast, discourse, mass culture, substantial component.

Отримано: 11.06.2013

Marzena Górską

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Polska

CZY KOBIEȚA JEST METAFORA? PRÓBA ODPOWIEDZI NA PODSTAWIE WYBRANYCH POLSKOJĘZYCZNYCH I ROSYJSKOJĘZYCZNYCH CZASOPISM KOBIECYCH

*«Metafora jest tak samo istotnym elementem
naszego funkcjonowania jak zmysł dotyku»*

Lakoff i Johnson

Pierwsza myśl jaka nasuwa się przeciętnemu człowiekowi słysząc pojęcie 'metafora' – że jest to jeden z językowych środków stylistycznych, elementy którego tworzą związki wyrazowe o innym znaczeniu

niż dosłowny – np.: «*Moda idzie w las*» [Twój Styl 2010,8: 29], «*Włosy na urlopie*» [Twój Styl 2010,8: 29].

Jeśli natomiast zagłębimy się w tajniki paradygmatu kognitywnego, dostrzeżemy, że metafora to nie tylko zwykły środek poetycki, ale przede wszystkim nośnik znaczenia, narzędzie myślenia. «Metafora nie pojawia się – jak uważa się powszechnie – na poziomie języka, ale na poziomie pojęć, czyli reprezentacji umysłowych. Innymi słowy – nie mówimy metaforycznie, metaforycznie myślimy. W związku z powyższym badanie metafor, którymi posługujemy się na co dzień, mówi znacznie więcej niż się wydaje – mówi bowiem o funkcjonowaniu umysłu» [Hohol].

Metoda analizy materiału polegała na wynotowywaniu z tekstów czasopism możliwie jak najbardziej charakterystycznych wyrażenia metaforycznych odnoszących się do kobiety i całej gamy procesów życiowych z nią związanych. Bazę materiałową utworzyło ok. 380 jednostek, wykorzystano 109 najbogatszych znaczeniowo, które z kolei zostały pogrupowane w odniesieniu do poszczególnych metafor pojęciowych. Godne uwagi jest to, że wyartykułowane w toku badań metafory odnoszą się zarówno do kultury polskiej, jak i rosyjskiej. Nie zaobserwowano znaczących różnic w odniesieniu do zamieszczonych pól pojęciowych. Tak polskojęzyczne, jak i rosyjskojęzyczne czasopisma kobiece przedstawiają jeden tożsamy dla obu cywilizacji językowy obraz kobiety. Kobieta tę można określić mianem współczesnej, bo jest inna niż stereotypowa «słaba pleć» – jest silna, powabna, pewna siebie, pełna kokieterii, energii i woli walki z przeciwnościami, z jakimi przychodzi jej się zmierzyć. Tak naprawdę kobieta XXI wieku musi być silna, bo taką poprzeczkę stawia jej współczesny świat, w przeciwnym razie jest skazana na przegraną, na niebyt.

Zebrany materiał pomógł wyodrębnić sześć fundamentalnych metafor jednakowych dla obu rodzajów czasopism, mających największe znaczenie dla językowego obrazu kobiety «polskiej» i «rosyjskiej»: **kobieta to wojowniczką, kobieta to obiekt ataku/subiekt atakujący, kobieta to maszyna, kobieta to pojemnik, kobieta to potrawa, kobieta to błyskotka.**

Jeszcze paręnaście lat wstecz funkcja społeczna kobiety wyglądała nieco inaczej. Przeważnie była to kapłanka domowego ogniska – typowa Matka Polka, dbająca o dom i rodzinę, nie zwracająca znaną uwagę na swoje potrzeby, aspiracje czy marzenia. Jej codziennym rytuałem było wykonywanie podstawowych obowiązków żony: gotowanie, sprząatanie, pranie, wychowywanie dzieci. W związku z powyższym jej aktywizacja zawodowa malała praktycznie do zera. Co więcej nie zabiegała o to, aby było inaczej.

Dziś kobieta współczesna pragnie czegoś więcej od życia, niż bycie przysłowiową «kura domową». Znaczące miejsce w jej życiu zaczyna zajmować:

a) dbałość o wygląd zewnętrzny i zdrowie:

[1] «Walka z cellulitem powinna trwać cały rok» [Twój Styl 2010, 2: 157];

[2] «**Zmagam się z wrastającymi włoskami**» [Dobre Rady 2010, 6: 28];

[3] «Вот и получается, что **мороженое** может быть нашим **союзником в борьбе за красивую фигуру**» [Добрые советы 2010, 7: 50];

[4] «Ученые лаборатории одной из крупнейших мировых фармацевтических компаний создали препарат, эффективность которого **в борьбе с лишним весом** превзошла все ожидания, капсулы *Hoodi-Da (Худи-Да)*» [Добрые советы 2011, 9: 39];

b) **chęć** zdobycia niezależności finansowej od męża:

[5] «*Masz odwagę **zmierzyć się** ze swoimi ograniczeniami? (...) W nagrodę możesz zyskać finansową wolność i nareszcie zacząć żyć tak, jak chcesz i lubisz*» [Twój Styl 2010, 8: 166];

[6] «В жизни нет ничего невозможного, все зависит от вашего желания, дисциплины и настойчивости. Все приходит к тому, кто готов к этому» [Добрые советы 2012, 4: 102].

Zmarszczki i cellulit to dla niej zhora senna, których koniecznie trzeba się pozbyć:

[7] «**Walcz** skutecznie ze zmarszczkami. Używaj LIFTACTIV Pro Serum [C+] każdego dnia» [Добрые советы 2012, 4: 102];

[8] «*Nowe specjuszki kosmetyczne. Przełamią impas **w walce** z cellulitem, poradzą sobie z sytuacją patową w kwestii nawilżania i ujędrniania ciała*» [Twój Styl 2008, 5: 256];

[9] «*Это мелкие и глубокие морщины, сухость кожи, ее неровная поверхность, тусклый цвет лица, капиллярная сеточка и т.д. Чтобы **бороться с ними**, нужно (...)*» [Добрые советы 2009, 9: 29];

[10] «**Победа над целлюлитом**» [Добрые советы 2013,4: 107].

Celem kobiety współczesnej jest dążenie do tego, aby jak najlepiej sprostać obowiązkom żony, matki i kobiety aktywnej zawodowo:

[11] «**В борьбе с беспорядком** не обойтись без армии помощников: удобной и функциональной салфетки, губки, швабры, пылесоса» [Добрые советы 2013, 4: 107].

Kobieta współczesna walczy o swoją atrakcyjność nie tylko przy pomocy środków higienicznych, kosmetyków czy uroku osobistego – w tej walce nawet strój jest dla niej sojusznikiem:

[12] «*Admiralski zakiet **święci triumfy** już kolejny sezon*» [Twój Styl 2010, 8: 118];

[13] «*Moda **podbija** nowe terytoria*» [Twój Styl 2010, 8: 85];

[14] «*Какая еще **деталь гардероба** так **тихо расправляет** с лишними накоплениями на талии, чудесным образом приводя фигуру в идеальный порядок, а модница в корсетном поясе превращается в леди Совершенство*» [Добрые советы 2013,4: 22].

Zarówno język polski, jak i rosyjski kreują dwa oblicza KOBIEITY WOJOWNICZKI. Z jednej strony jest to silna, przebojowa «amazonka» (np.: «*Lekarze i kobiety **wygrywają**. Diagnoza «rak» przestaje już brzmieć jak wyrok. W jaki sposób lekarzom udaje się z nim **wygrać?***») z drugiej zaś słaba, pozbawiona już na starcie sił istota (np. «*Brakuje jej **sił**, by walczyć*», «*(...) Moje ciało potraktowano jak **worek treningowy***»). Następuje tu rozłam metafory **kobieta to wojowniczka** na dwie składowe: **kobieta to obiekt ataku** oraz **kobieta to subiekt atakujący**.

Kobieta to obiekt ataku charakteryzuje się bezsilnością w pokonywaniu trudności, nieporadnością, zależnością od «męskiego ramienia», często poddana woli mężczyzny. Przeciwnościami, z którymi przychodzi jej się zmierzyć, to m. in.: choroba, zaniedbanie, problemy codziennej egzystencji:

[15] «*Mąż mnie prześladowa*» [Dobre Rady 2010, 6: 84];

[16] «(...) *Moje ciało potraktowano jak worek treningowy. Zawisłam na linie i wyginałam się do granic możliwości*» [Twój Styl 2010, 2: 91];

[17] «*Производители борются между собой за преимущество на рынке, а мы – лишь побочный продукт их конкретной борьбы*» [Добрые советы 2009, 9: 25];

Aby należycie rozprawić się z przytoczonymi przeciwnościami, należy stanąć do walki. A że kobiecie współczesnej nie przystoi się poddawać, a co najważniejsze – nie lubi ona tego robić – musi przekształcić się z obiektu ataku w SUBIEKT ATAKUJĄCY:

[18] «*Wybrać dodatki z tego samego gatunku: paski z naturalnej skóry, okazałe guziki. A potem już śmiało wystawić się na ostrzał spojrzeń*» [Twój Styl 2010, 8: 116];

[19] «*Już rozprawiliśmy się z twardą, zrogowaciałą skórą...*» [Twój Styl 2010, 8: 63];

[20] «*На календаре начало осени, а мы ещё целиком во власти солнечного сезона. Возьмём от него все самое лучшее, добавим новые краски и вперед – покорять сентябрь*» [Twój Styl 2010, 8: 24];

[21] «*Жертвами моды становятся лишь те, кто пытается за ней угнаться*» [Добрые советы 2009, 9: 26].

Każdy z języków posiada wewnętrzny nośnik wartościowania przeciwnika kobiety w zaistniałej sytuacji konfliktowej. W czasopiśmie polskojęzycznych użyte zostały ku temu różnego rodzaju leksemy (*worek treningowy, wórg, broń*), w rosyjskojęzycznych zaś stopień aksjologizacji pełni przydawka łącząca się z wyrazami *продукт, жертва (побочный продукт их конкретной борьбы, жертвой массового производства, оружие массового поражения, жертва борьбы за идеальную фигуру)*.

Metaforyka samej walki jest bogata w obydwu językach i odwołuje się do różnych etapów przebiegu walki i sposobów walczenia, np.:

[22] «*Strój to moja tajna broń*» [Twój Styl 2010, 2: 14];

[23] «(...) *zbudowała Pani wizerunek «kobiety w zbroi»*» [Twój Styl 2010, 2: 39];

[24] «(...) *Это – грозное оружие массового поражения ваших морищ*» [Добрые советы 2010, 7: 25].

W ramach metafory pojęciowej **kobieta to subiekt atakujący** pojawia się w obydwu językach kolejna metafora składowa **kobieta to łowca**, ukazująca z jednej strony kobietę jako KOBIECĘ-WAMP, modliszkę, której celem jest zdobycie mężczyzny zazwyczaj żonatego:

[25] «*Lubiłam mężczyzn, zwłaszcza, kiedy nie byli moi. Usidlałam ich*» [Twój Styl 2007, 2: 110];

[26] «*Wyruszą na polowanie*» [Twój Styl 2010, 8: 157].

Z drugiej zaś strony **kobieta-łowca** to istota goniąca za promocjami, nowinkami modowymi, przypominająca współczesną shopoholiczkę, która zakupiwszy upragnione przedmioty w atrakcyjnych niskich cenach, czuje się jak przysłowiowa ryba w wodzie:

[27] «Kate Bosworth (30) **sukienkę w kalejdoskopowy deseń upolowała...** w Topshopie» [Styl.pl];

[28] «**He zonyйтесь за новинками** – спустя 6 месяцев после появления в продаже цена их упадет на 30%» [Styl.pl].

Tej «zachłannej shopoholiczce» należy przypisać także pozytywne cechy, polegające na dbaniu o swoje zdrowie, a co za tym idzie – na «tropieniu» jedzenia godnego do spożycia:

[29] «Sklep spożywczy jest jak džungla. Tu trzeba **wiedzieć jak polować. Prawdziwy łowca** nie daje się zwieść kolorowym opakowaniom. Ma swoje chwytły: uważnie przegląda półki, czyta etykiety, odpytuje sprzedawców. (...), która **tropiła** dobre jedzenie w supermarketach, warzywniakach, sklepach wędliniarskich. Co **wyłowiła?**» [Twój Styl 2010, 8: 157];

[30] «Девиз любой женщины, которая хочет быть неотразимой: «Молодость кожи. Красота волос. Яркость образа». Идем к этому!» [Добрые советы 2013, 4: 30].

Metafora kobiety atakującej i atakowanej jest tak rozbudowana ze względu na aktualność w dzisiejszym świecie, ponieważ kobiety stale walczą o swoje prawa, nieustannie dążą do tego, aby być na równi z mężczyznami. W wyniku tej metaforyki, język odzwierciedla następującą sytuację kobiety w społeczeństwie:

[31] «**Древесные ноты, традиционно считающиеся мужскими**, начали появляться практически во всех женских парфюмах. А мужчины, наоборот, перестали бояться носить ароматы с цветочными нотами» [Добрые советы 2013, 4: 97].

Kobieta to maszyna

Metafora ta łączy w sobie dwa aspekty dotyczące natury kobiecej – zarówno możliwość łatwiejszego uzmysłowienia sobie jej złożoności, jak również degradując ją, wymaga się od niej wyłącznie wykonywania jasno określonych, powtarzalnych zadań.

Przykłady odzwierciedlające pierwszy aspekt natury kobiety odnoszą się głównie:

[32] «Kiedy kupuje krem, **analizuje jego skład**. Japonki interesuje przede wszystkim ulotka z **instrukcją obsługi kremu**, czyli zalecana **technika masażu**» [Twój Styl 2010, 8: 150];

[33] «Wzmocnij cebulkę od wewnątrz, **zahamuj wypadanie**» [Twój Styl 2008, 5: 33];

[34] «Детокс – **программа** для вашей кожи» [Добрые советы 2011, 9: 1];

a) ale również charakteru:

[35] «Рóżnice charakterów mogą być **napędem** w związku» [Dobre Rady 2010, 6: 77];

[36] «Umie w każdej sytuacji dostrzec **pozytywną stronę**. To daje jej **siłę napędową**» [Dobre Rady 2011, 8: 8];

[37] «Конечно, полюбить свое тело – это программа-максимум, но начать относиться к нему лояльно уже сейчас – вполне выполнимая задача» [Добрые советы 2012, 4: 25].

b) czy aspiracji modowych:

[38] «*W modzie też zdarzają się przystanki*» [Twój Styl 2008, 3: 25].

Funkcja społeczna przeciętnej kobiety to staranie się aby należycie wypełniać obowiązki gospodyni domu. Ta rutyna wywołana wykonywaniem codziennych czynności sprawia, że kobieta staje się niczym maszyna zaprogramowana do realizacji określonych zadań:

[39] «*Ugniatam, mieszam, przygotowam – to rodzaj medytacji, od której się uzależniłam*» [Twój Styl 2010, 8: 58];

[40] «*Отвергая свое тело, вы изначально поселяете в душе ущербности, которое программирует вас на зависимость от мужчины, снижает ваши притязания, заставляет выбирать стиль серости не только в одежде*» [Twój Styl 2010, 8: 58].

Kobieta to pojemnik

Metaforę pojemnika pojemnika odzwierciedla przede wszystkim wygląd zewnętrzny kobiety, jej kontury i życzenia wobec jego «formy»:

[41] «*Kobiety o pełniejszych kształtach powinny mieć w swojej szafie chociaż jedną parę butów na obcasie*» [Dobre Rady 2013, 3: 15];

[42] «*Owal twarzy staje się bardziej zarysowany, linia profilu wyraźniejsza, kąt młodości twarzy podnosi się o 8 stopni*» [Twój Styl 2010, 2: 2];

[43] «*Как известно, горизонтальные линии придают объем, а значит отлично подойдут для женщин, желающих, например, визуально увеличить размер груди*» [Добрые советы 2009, 9: 12];

[44] «*С возрастом кожа теряет упругость, появляются морщины*» [Добрые советы 2009, 9: 25].

«Pojemnikowe» są także kobieta, które kobieta na siebie zakłada oraz fryzury, które temu strojowi towarzyszą:

[45] «*Do geometrycznej sukni szal à la kryza*» [Twój Styl 2008, 5: 167];

[46] «*Kok jest wielki. Przynajmniej w tym sezonie. Ma objętość XXL, ale kształty klasyczne*» [Twój Styl 2008, 3: 189];

[47] «*При этом старайтесь избегать нагрудных карманов и декоративных вырезов – они зрительно дробят и уменьшают объемы. Если у вас пышные формы, горизонтальные линии (особенно широкие) противопоказаны*» [Добрые советы 2009, 9: 12].

Wnętrze obejmujące uczucia, stany psychiczne, procesy mentalne, jawi się jako skomplikowane i trudne do poznania. Metafora pojemnika ukazuje również dwie współistniejące płaszczyzny w kobiecie – duchową i fizyczną, charakterystyczne dla istoty ludzkiej. Sfera duchowa pełni zazwyczaj pierwszoplanową rolę, stanowiąc główny punkt odniesienia metafory.

[48] «*Kształt Twojego piękna*» [Twój Styl 2008, 5: 197];

[49] «*Bo Małgorzata Foremniak ma zmysły na wierzchu*» [Twój Styl 2008, 5: 156];

[50] «*Ее имя – символ безусловной женственности. «Секс-символ – это всего лишь вещь, а я не навизу быть вещью*» [Добрые советы 2009, 9: 35].

Kobieta to potrawa

«Kobieta bez wstydu jest jak potrawa bez soli»
[<http://www.przyslowia-cytaty.com>]

Wizerunek kobiety w analizowanych czasopismach jest perfekcyjny w każdym calu, niemal bez skazy. Autorzy zamieszczonych tu posterów celowo uwydatniają detale twarzy kobiety – oczy, usta czy włosy, aby przyciągnąć uwagę kobiety i wywołać w niej chęć nabycia reklamowanego artykułu. Wszystkie te zabiegi sprawiają, że kobieta wygląda jak produkt do schrupania:

[51] «**Apetyczne usta**» [Dobre Rady 2013, 3: 32].

Temat kulinarny przejawia się przede wszystkim w odniesieniu do mody oraz powierzchowności kobiety:

[52] «*Falbany? Koronki? Tylko nie to!* Jest prostszy **przepis** na ślubny szyk: kostium z wełny i jedwabiu. Ale trzeba go **doprawić** Zakardowa kopertówką na tańcuszku, naszyjnikiem z kryształu, biżuterijnym paskiem» [Twój Styl 2008, 5: 168];

[53] «**Многослойность** до сих пор в моде, и самое приятное, что она отлично работает и с платьем и с платьем-футляр» [In Style 2010, 8: 111].

Relacje z partnerem również przybierają cech potrawy:

[54] «**Plan konserwacji związku to zaledwie 7 punktów**» [<http://www.styl.pl>].

Także czynności, które kobieta codziennie zobligowana jest wykonywać przypominają proces gotowania:

[55] «**Prosty przepis. Malowanie** przypomina trochę **gotowanie**. Czasami trudno przewidzi efekty. Chcesz mieć pewność, że skończy się dobrze? Postępuj zgodnie z **przepisem podanym na opakowaniu**» [Twój Styl 2010, 2: 24];

[56] «**Kropelkę pigmentu Color to Mix** helene Rubinstein **dodaj** do dziennej **porcji** kremu pielęgnacyjnego. **Wymieszaj** oba kosmetyki. Voilà, podkład **gotowy**. Jeśli jest zbyt jasny, **dodaj więcej barwnika**» [Twój Styl 2010, 2: 24];

[57] «**Вспоминаем о все трендовом контрасте текстур и смело микшируем** шелк, шифон, ситец с уплотненным шерстью и трикотажем» [Добрые советы 2011: 9: с. 20];

[58] «**Меню красоты и здоровья**» [Добрые советы 2011: 9: 1].

Kobieta to błyskotka

Metafora ta podkreśla przyziemność kobiecej natury. Mężczyźni nie przyszłoby do głowy, aby obwieszać się błyskotkami dla poprawy nastroju, a już tym bardziej uzależniać tego od stopnia zainteresowania u płci przeciwnej. Niemniej jednak wygląd zewnętrzny jest zwierciadłem człowieka – to na jego podstawie wyciągamy wnioski na temat przypadkowo spotkanej osoby. To wygląd sprawia, że czujemy sympatię bądź antypatię do nowopoznanego człowieka. I trzeba pamiętać, że szansę na zrobienie dobrego wrażenia ma się tak naprawdę raz w życiu.

[59] «**Внешний вид обеспечивает профессиональный успех**» [Добрые советы 2009, 9: 31];

[60] «**Ваша светлость** – для лица, как у ангела, требуется не так уж и много: выразительный взгляд + нежная улыбка + свежая сияющая кожа...» [Добрые советы 2010, 7: 19];

[61] «Każda z nas wie, że najważniejsze są piękne włosy i ładne buty. Wtedy czujemy się dobrze, wtedy **blyszczymy**» [Twój Styl 2008, 5: 185];

[62] «Jest w Tobie piękno... **daj mi zabłysnąć**» [Twój Styl 2008, 5: 261].

W osiągnięciu celu jakim jest zachwyt nad urodą kobiety, mają pomóc przede wszystkim odzież i kosmetyki – np.: mleczko kosmetyczne czy specjalna szminka:

[63] «В качестве бонуса лосьон **придает** коже **естественное бархатистое сияние**» [Добрые советы 2010, 7: 24]

[64] «Czasami chcemy włożyć drobiazg, który może nie zaszokuje, ale **szprzecznie ozdobi**. Przykład? Pierścionki z dużym **blyszczącym oczkiem**» [Twój Styl 2010, 2: 22];

[65] «Dzięki nowym kosmetykom twoje włosy też będą miały piękny **połysk**» [Dobre Rady 2011, 10: 30].

Pole pojęciowe **kobieta to błyskotka** mieści w sobie bardzo szczególną wymowę w zakresie językowego obrazu kobiety. Jako składowe metafory pojęciowe pojawiają się tu np.:

- **Kobieta to kokietka**

[66] «But z gumy to kolejny **owoc flirtu** wielkiej mody z kulturą popularną» [Twój Styl 2010, 8: 195];

[67] «Przyciągam, **czaruję, uwodzę**» [Twój Styl 2010, 8: 1];

[68] «**Szkoła uwodzenia**: ona ma olśniewający makijaż i cerę promienną jak letnie popołudnie, on pachnie fiołkami!» [Twój Styl 2008, 2: 25];

[69] «Надеть желтое – значит **пофлиртовать с летом**, чтобы оно пришло поскорее (...)» [Добрые советы 2012, 4: 24].

- **kobieta to obiekt adoracji**

[70] «Nogi na pokaz» [Dobre Rady 2011, 11: 18];

[71] «В человеке, как известно, **все должно быть прекрасно** – и лицо и одежда, и душа, и мысли. И ног, хочется добавить летом. Особенно ног!» [Добрые советы 2010, 7: 20];

[72] «**Самая важная деталь в женской одежде – женщина, которая ее носит**» [Добрые советы 2013, 4: 23].

- **Kobieta to klej, magnes**

[73] «**Przyciągaj uwagę, rozaczaj nieodparty urok!**» [Dobre Rady 2011, 11: 25];

[74] «Duet róży i czerni zawsze **zaiskrzy**» [Twój Styl 2010, 8: 125];

[75] «Эта юбка в пол очень эффектно выглядит при ходьбе – **ткань, переливающая мягким золотом, будет притягивать взгляды окружающих как магнит**» [In Style 2010, 8: 63].

- **Kobieta to królowa/ księżniczka**

[76] «Bądź Panią swojego życia» [Twój Styl 2007, 2: 104];

[77] «W urodzie dbamy o siebie **po królewsku**, bo modne są kosmetyki stylizowane na gadzety z **pałacowej toaletki**» [Twój Styl 2007, 2: 24];

[78] «**Jej wysokość ambicja**» [Twój Styl 2008, 3: 164];

[79] «Паейтки, стразы и цепочки как по волшебству превращают обычную футболку в **вечерний наряд, достойный коро-**

левы танцюла. *На дискотеке в стиле семидесятых зажигаем в футболке, расшитой блестками, брюках-клеш и босоножках на платформе – а на рок-концерте отправляемся в футболке с цепочками, замшевой мини-юбке и босоножках с множеством ремешков»* [In Style 2010, 8: 75].

- **Kobieta to obiekt pokusy**

[199] *«W dzień liczą się równość i podział obowiązków, ale w nocy uwodzenie i władcze żądania»* [Twój Styl 2007, 2: 148].

- **Kobiet to obiekt zachwytu**

[80] *«Rzeczy aż do nieba»* [Twój Styl 2007, 2: 150];

[81] *«(...) króluje niebiański lazur, soczysta zielen, ciepła czerwień. Dla jednych będzie wspomnieniem lata. A dla innych podpowiedzią, czym zachwycić na wakacyjnym deptaku»* [Twój Styl 2010, 8: 30];

[82] *«Ее имя – символ безусловной женственности. «Секс-символ – это всего лишь вещь, а я ненавижу быть вещью»* [Добрые советы 2009, 9: 35];

[83] *«Самая важная деталь в женской одежде – женщина, которая ее носит»* [Добрые советы 2013, 4: 23].

Przytoczone powyżej metafory pojęciowe stanowią namiastkę wielowymiarowości i złożoności kobiecej natury w analizowanych czasopismach. «Namiastkę» tę uzupełniają pozostałe metafory pojęciowe, które choć nie posiadają tak rozbudowanej metaforyki, wywierają ogromny wpływ na kreowanie językowego obrazu kobiety. Wśród nich wyróżniamy:

- **Kobieta to instrument muzyczny/ muzyka**, w którym muzyka jest przede wszystkim ciałem kobiety. Tylko wtedy, gdy będziemy pielęgnować swoje ciało i dbać o nie, będzie ono przypominać zgrany zespół, w którym wszystko funkcjonuje bez zarzutu:

[84] *«Każda z nas, niezależnie od wieku i zawodu, coś w życiu gra. Ciało to niezwykle instrument, który wymaga pielęgnacji»* [Twój Styl 2008, 5: 183];

[85] *«Pudrowy róż i orientalny deseń to duet sprawdzony. Różne faktury w tym samym odcieniu też zagrają bez fałszu»* [Twój Styl 2010, 8: 133];

[86] *«Модные просторные брюки-бананы или укороченные брюки-морковки отлично смотрятся в ансамбле с объемным вязанным или трикотажным верхом»* [Добрые советы 2011, 9: 20];

[87] *«Джинсы или юбка из денима заиграют по-новому с новым ремнем»* [Добрые советы 2011, 9: 34];

[88] *«Попав в самую гуцу fashion-богеми, она «не заигралась»* [Добрые советы 2011, 9: 35].

- **Kobieta to działanie matematyczne** – przedstawiająca wykonywane przez kobietę czynności jako bezbłędny algorytm – *«wykalkulowany eklektyzm», «bezbłędny makijaż», «reszniца на счету», itp..*

[89] *«Biezbłędnie umalowana»* [Dobre Rady 2011, 11: 30];

[90] *«Młody wygląd w każdym calu»* [Twój Styl 2007, 12: 219];

[91] *«Кожаная куртка + шелковое платье = вы в тренде!»* [Добрые советы 2012, 4: 19];

[92] *«Любая женщина знает: когда на карту поставлен объем, на счету каждая ресница!»* [Добрые советы 2012, 4: 24].

Na uwagę zasługują także metafory:

▪ **Kobieta to kwiat**

[93] «**Pachnie wiosną**» [Dobre Rady 2013, 3:33];

[94] «**Rozkwitaj świeżością, która trwa do 4x dłużej**» [Dobre Rady 2010, 6: 5];

[95] «**Kobieta bez kokieterii to jak kwiat bez woni**» [Dobre Rady 2011,8: 6];

[96] «Первыми **весной расцветают женщины**. А ты готова к весне?» [Dobre Rady 2011,8: 87].

▪ **Kobieta to dziecko**

[97] «**Pozwól sobie pomóc w codziennych obowiązkach domowych i wybierz sprzęt, który ułatwi ci pracę**» [Dobre Rady 2011, 10: 21];

[98] «**Хрупкая фигура, задорные кудряшки, мягкая улыбка... с ней легко общаться на «ты»... она – вечная женщина-девочка, женщина-ребенок**» [Dobre Rady 2011, 10: 55].

▪ **Kobieta to ptak**

[99] «Успех стоит на трех китах. (...) Третье: быть вечно влюбленной, это **окрыляет!**» [Добрые советы 2012, 4: 112];

[100] «**Kolia z kwarcu dymnego, pierścionek z kryształową kokardą, broszka złoty motylek – drobiazgi, które dodają skrzydeł**» [Twój Styl 2008, 3: 25].

▪ **Kobieta to owoc**

[101] «**Gdy kobieta dojrzeje do roli autorytetu... potrzebuje wyjątkowej troskliwości**» [Dobre Rady 2011, 11: 100];

[102] «**Jeśli twoja sylwetka przypomina jabłko, Ewelina poleca sukienki luźne i zwiewne, bez talii. Sylwetka w kształcie gruszki lubi proste, minimalistyczne kroje. Dobrze wygląda we wszelkiego rodzaju sukienkach kloszowanych, inspirowanych latami 60**» [Styl.pl];

[103] «Уже после двух месяцев использования интенсивное антицеллюлитное средство Swisso Logical от Zepser дает впечатляющие результаты: заметно уменьшается эффект «апельсиновой корки» на коже» [Добрые советы 2013, 4: 107].

▪ **Kobieta to owad**

[104] «**Unikalny mikrodyfuzor rozpyła ultra delikatną mgiełkę, która nie skleja włosów**» [Twój Styl 2010, 2: 21];

[105] «**Неудивительно, что грубый мужской ремень стал излюбленным женским аксессуаром – это лучший способ подчеркнуть осиную талию**» [In Style 2010, 8: 98].

Językowy obraz kobiety w ramach czasopism polskojęzycznych został dodatkowo wzbogacony o jeszcze dwie metafory, których w toku badań nie odnaleziono na łamach czasopism rosyjskojęzycznych:

▪ **Kobieta to roślina**

[106] «**Choć po zimie skóra jest przesuszona i ma ziemisty kolor, można szybko przywrócić jej świeży, młody wygląd**» [Dobre Rady 2013, 3: 22];

[107] «**Może zamrożony seksapil odmrozą ciepłe miodowo-waniliowe nuty doprawione cytrusami w wodzie Honey&Lemon marki L’Occitane**» [Dobre Rady 2013, 3: 155].

▪ **Kobieta to zwierzę**

[108] «*Modliszka złagodniała*» [Twój Styl 2007, 2: 108];

[109] «(...) *na spotkaniu firmowym panowie żartowali z koleżanek, nazywając je ryczącymi czterdziestkami*» [Twój Styl 2007, 2: 8].

Wybrana metodologia badań zgromadzonego materiału polskojęzycznego i rosyjskojęzycznego wyznaczyła sześć pierwszoplanowych metafor pojęciowych, których pola semantyczne tworzą wspólny dla obu kultur językowy obraz kobiety: **kobieta to wojowniczka, kobieta to obiekt ataku/subiekt atakujący, kobieta to maszyna, kobieta to pojemnik, kobieta to potrawa, kobieta to błyskotka**. Dopelnienie zaś tworzą metafory pojęciowe nie posiadające co prawda aż tak szeroko rozbudowanej metaforyki, niemniej mające duży wpływ na wykreowany językowy obraz kobiety. Wśród nich znajduje się grupa czternastu metafor.

Wyekscerpowane z materiałów prasowych metafory kreują przede wszystkim obraz kobiety wojowniczej, dążącej do zdobywania władzy nad ludźmi oraz przysposobienia zdolności radzenia sobie z przeciwnościami losu. Pomóc ma jej w tym: kokieteria, uroda oraz wdzięk, którym przyciąga mężczyzn i zjednuje sobie ich przychyłność. Wyeksponowana w ten sposób kobieta współczesna przestaje być atakowaną i przekształca się w osobę atakującą, w związku z czym diametralnie ulega zmianie jej sytuacja społeczna.

Prezentowana w czasopiśmie kobieta współczesna chce być tak dobrze zorganizowana w godzeniu swych obowiązków, że powoli staje się maszyną wypełniającą w ciągu dnia kolejno postawione przed nią zadania.

Reasumując, zarówno czasopisma polskojęzyczne, jak i rosyjskojęzyczne odzwierciedlają jeden tożsamy językowy obraz kobiety, co potwierdza zgromadzony i zaprezentowany materiał. Wykreowana w czasopiśmie sylwetka kobieca jest w sposób świadomy przez twórców pism wyidealizowana, co wywiera ogromny wpływ na mentalność współczesnej odbiorczyni, która nie chce już być uzależniona od mężczyzny i żyć w jego cieniu. Dziś kobieta chce «wojować», rozwijać się, emanować seksepilem. I te treści przekazują jej media. Nagłówki artykułów kształtują jej psychikę w jednym tylko kierunku – aby czytając czasopismo powoli wcieliła pewne zachowania w życie, a co za tym idzie – stawała się **uwodzającą wojowniczką** dbającą przede wszystkim o swoje dobro.

LITERATURA:

1. Hohol M. L., Myślenie metaforami, czyli dlaczego «głowa do góry», <http://fakty.interia.pl/nauka/news-myslenie-metaforami-czyli-dlaczego-glowa-do-gory,nId,909227> (24.07.2013).
2. Cytaty, <http://www.przyslowia-cytaty.com> (24.07.2013).
3. Dobre Rady, Nr 3/2013
4. Dobre Rady, Nr 7/2011
5. Dobre Rady, Nr 11/2011
6. Dobre Rady, Nr 10/2011
7. Dobre Rady, Nr 8/2011
8. Dobre Rady, Nr 6/2010
9. In Style, Nr 8/2010
10. In Style, Nr 4/2011
11. Twój Styl, Nr 8 (241) Sierpień 2010

12. Twój Styl, Nr 2 (235) Luty 2010
13. Twój Styl, Nr 5 (214) Maj 2008
14. Twój Styl, Nr 3 (212), Marzec 2008
15. Twój Styl, Nr 2 (211) Luty 2008
16. Twój Styl, Nr 2 (199) Luty 2007
17. Twój Styl, Nr 12 (209) Grudzień 2007
18. Styl.pl, <http://www.styl.pl> (24.07.2013).
19. Добрые советы, № 4, Апрель 2013
20. Добрые советы, № 4, Апрель 2012
21. Добрые советы, № 9, Сентябрь 2011
22. Добрые советы, №7, Июль 2010
23. Добрые советы, № 9, Сентябрь 2009

Чи жінка є метафорою? Спроба відповіді на підставі вибраних польських і російських жіночих часописів

*Метою статті є спроба охарактеризувати жінок на підставі концептуальних метафор і «викрити» приховану прагматику інформації, що має істотний вплив на менталітет середньої польської чи російської читачки. Зібраний матеріал допоміг виявити шість основних метафор, ідентичних для аналізованих часописів, що є найважливішими для мовного образу «польсько-російської» жінки: **воївничка, об'єкт/суб'єкт атаки, машина, ємність, їжа, блискітка.***

Ключові слова: метафора, жінка, мовний образ жінки.

Женщина является метафорой? Попытка ответа на основании избранных польских и русских женских журналов

*Целью статьи является попытка охарактеризовать женщин на основе концептуальных метафор и «обнажить» скрытую прагматику информации, которая оказывает существенное влияние на менталитет средней польской или русской читательницы. Собранный материал помог определить шесть основных метафор идентичных для анализируемых журналов, наиболее важных для языкового образа «польско-русской» женщины: **воительница, объект / субъект атаки, машина, емкость, блюдо, блеск.***

Ключевые слова: метафора, женщина, языковой образ женщины.

Is a woman a metaphor? Attempt to answer based on selected polish and russian journals for women

*The purpose of this article is to attempt to characterize the women on the basis of conceptual metaphors emerging from some Polish-speaking and Russian-speaking women's magazines – «Dobre Rady», «Добрые советы», «Twój Styl», «In Style» and foremost «expose» real intentions of the authors which are carefully wanted to hide. This contents have got a major impact on the mentality of the average Polish-and Russian-speaking readers. Both the Polish language and Russian language women's magazines represent one identical for both linguistic civilizations picture of the woman – a strong, alluring, self-confident, full of coquetry, energy and the will to struggle with adversity posed by the world. The collected material has helped to identify six fundamental metaphors identical for both types of magazines. Which has got the most important meaning for linguistic image of a «Polish-Russian» woman: **a warrior, an object of attack / subject of attack, a machine, a container, a food, a toy.***

Key words: metaphor, woman, statistics linguistic, picture of the woman.

Отримано: 2.06.2013

РУССКИЕ И ПОЛЬСКИЕ РЕКЛАМНЫЕ ТЕКСТЫ

Исторически рекламой пользовались как способом информирования населения, со временем, функции рекламы увеличились и теперь, основные задачи рекламы не просто информировать о товаре или услуге, а об имеющемся выборе и быть для компаний-производителей эффективным средством борьбы за потребителя, поэтому «рекламу можно рассматривать как форму коммуникации, которая пытается перевести качество товаров и услуг, а также идеи на язык нужд и запросов потребителей».[1]

С функциональной точки зрения, рекламные тексты наиболее полно совмещают в себе реализацию двух функций воздействия. Это функция воздействия языка, реализуемая с помощью всего арсенала лингвистических средств выразительности, и функция массовой коммуникации, реализуемая с применением особых media технологий, характерных для того или иного средства массовой информации, например: использование цвета в печати, шрифтового и визуального оформления.

Реклама вездесуща, тесно связана со средствами массовой информации, которые выступают в качестве носителя конкретных рекламных текстов. Однако, не стоит забывать, что реклама – не только массовая, но и во многом принудительная коммуникация. Некоторые исследователи сравнивают рекламу по силе воздействия на массовое сознание с тем воздействием, которые оказывают искусство и религия.

В русском языке слово «реклама» используется для обозначения двух разных сторон рекламного процесса: 1) рекламы как сферы человеческой деятельности, и 2) рекламы как готового продукта, представляющего собой многоуровневый рекламный текст, воплощенный в СМИ в различных формах.

В настоящей работе реклама рассмотрена в концепции рекламного текста.

Рекламный текст классифицирован, исследованы его лингвостилистические и синтаксические особенности.

Рекламный текст – это текст, содержащий рекламную информацию. Его отличают следующие признаки: во-первых, он содержит информацию о физическом или юридическом лице; товарах, идеях и начинаниях; во-вторых, предназначен для неопределенного круга лиц; в-третьих, призван формировать или поддерживать интерес к физическому, юридическому лицу, товарам, идеям, начинаниям; и, наконец, в-четвертых, способствует реализации товаров, идей, начинаний.[2]

В рекламе текст не может быть понят как линейная последовательность знаковых, и только вербальных, единиц. Для него существенна не только категория связности (соединение элементов внутри текста), сколько категория целостности – смысловое и коммуникативное единство.

Достоинства рекламного текста определяют не художественно-изобразительные изыски или изящество словесной формы (творческое самовыражение), а точность, яркость и доступность рекламного образа, многообразие и направленность ассоциативных связей, не изощрения, а максимально работающая на коммуникацию композиция.

Рекламный текст – сложное семиотическое целое, представляющее собой свободную – как линейную, так и нелинейную последовательность знаковых единиц, максимально приспособленное для выполнения главной задачи – продвижения на рынок рекламируемого продукта.

В зависимости от формы рекламной коммуникации и набора структурно-семантических компонентов можно выделить четыре типа рекламных текстов.

1. Вербально-коммуникативный тип: главным средством коммуникации является слово, причем форма коммуникации в данном случае – письменная.

2. Вербально-визуальный тип: семантика, выраженная словом, дополняется визуализированным компонентом. Важно отметить существенную особенность: характер рационального или эмоционального представления в первом случае определен лишь особенностями денотата, при визуализации смысла образность представления достигается и за счет зримости, на него.

3. Аудио-вербальный коммуникативный тип: в данном случае усложнение текстовой структуры идет за счет подключения нового коммуникативного канала, а именно говорения и слушания. Данный тип рекламной коммуникации наиболее близок к классическому представлению об акте коммуникации как таковом. Недаром радионная реклама рассматривается как наиболее личная – и личностная – форма рекламного сообщения.

4. Мультимедийный коммуникативный тип (аудио-вербально-визуальный): к имевшимся ранее резервам добавляется подвижность видеоряда, создаются разные зоны внимания, что позволяет максимально усложнить текстовую структуру данного типа.

Для анализа нескольких рекламных текстов мы выбрали рекламные тексты вербально-визуального типа. Для начала, было необходимо выбрать один продукт, рекламные тексты которого мы будем анализировать, но который производится и в Польше, и в России. И выбрать по две рекламы, как польской, так и русской. Наш выбор остановился на водке, т.к. этот продукт имеется как чисто русского, так и чисто польского производства, следовательно, рекламные тексты оригинальные, а не переводные, что является обязательным условием для анализа текстов.

Рассмотрим *рис. 1*.

Здесь представлена реклама русской водки «Мороз и солнце».

Визуальные компоненты:

На рекламной объявлении показан сам продукт и молодой человек в проруби. На этикетке изображена русская деревня в солнечное морозное утро, а молодой человек, словно, после русской бани, окуна-

ется в ледяной воде. Краски очень яркие и насыщенные, передают атмосферу солнечного морозного дня.

Вербальные компоненты:

Текст изображён на левой стороне, написан крупными и одинакового размера буквами, что очень удобно для чтения и привлекает внимание. В названии продукта «Мороз и солнце» используется ссылка на известные строки А.С. Пушкина из стихотворения «Зимнее утро», что демонстрирует приверженность к русским традициям, что и подтверждает сам рекламный слоган «Традиционно русский контраст». Из всего следует, что данный продукт, традиционно русский продукт. Так же мелкими буквами даётся информация о том, что товар сертифицирован, что очень важно. Внизу иллюстрации предупредительная фраза «Чрезмерное употребление алкоголя вредит вашему здоровью», это фраза обязательна по закону.



Лингвистические компоненты:

Использованные морфологические средства:

Существительные – 4

Прилагательные – 1

Наречия – 1

В тексте представлены различные синтаксические конструкции: простые предложения в меру распространённые, сложные. Используется такой синтаксический приём как инверсия.

Теперь рассмотрим *рис. 2*.

Изображена реклама русской водки «Русский бриллиант».

Визуальные компоненты:

На чёрном фоне изображена стилизованная под бриллиант бутылка, что оправдывает название продукта «Русский бриллиант», она сияет. Сама иллюстрация обрамлена белой рамкой, выглядит очень стильно, намекая на то, что продукт этой марки употребляют только стильные люди, а именно стильные и состоятельные мужчины.

Вербальные компоненты:

Текст изображён по центру иллюстрации сверху вниз, что очень удобно для прочтения, написан крупными, увеличивающимися к концу фразы, буквами, тем самым делая смысловой акцент на слове «СЕБЕ». Более мелкими буквами, после названия продукта, написана фраза «Выбор достойных», в очередной раз подчёркивающая, избранность целевой аудитории и самого продукта.

Лингвистические компоненты:

Использованные морфологические средства:

Существительные – 4



Прилагательные – 3

Глаголы – 1

Местоимения – 1

В тексте используются различные синтаксические конструкции – простые, и простые в меру распространённые предложения.

А теперь сравним тексты обеих реклам.

Первый рекламный текст ориентирован на широкую аудиторию – простого русского человека, не ограничивающего себя, для человека с большой «русской» душой. Так сказать, простота, ненавязчивость рекламы, указывает и на её цену, это явно не дорогой продукт, который могу себе позволить многие.

Второй же текст, полная противоположность первому, в котором всё говорит об избранности, индивидуальности, ограниченности целевой аудитории. Этот продукт принадлежит к так называемой элите, он явно дорогой, и купить его могут лишь «избранные», или же, купив его, покупатель может «приблизиться к избранным».

Теперь рассмотрим два польских продукта.



Рис. 3



Рис. 4

На первой иллюстрации (рис. 3) показана рекламы польской водки «Wódka Żółdkowa Gorkzka».

Визуальные компоненты:

На рекламном плакате изображён мужчина с рюмкой водки в руке, который сидит в людном пабе, и бутылка. Люди на заднем фоне, впрочем, и как сам фон, затемнён, выделяется лишь мужчина на первом плане, тем самым, говоря покупателю, что приобретая продукт данной марки, вы будете выделяться, жизнь станет ярче.

Вербальные компоненты:

Текст написан крупными, увеличивающимися к концу фразы буквами, что делает смысловой акцент на слове «SMAK» – вкус. Слоган «życie ma smak» – жизнь имеет вкус, говорит о том, что у всего есть вкус, даже у жизни, и жизнь может быть яркой, т.е. более «вкусной», с данным продуктом, чётко выражая смысл визуального ряда.

Лингвистические компоненты:

Использованные морфологические средства:

Существительные – 2

Глаголы – 1

В тексте использована одна синтаксическая конструкция – простое нераспространённое предложение.

Теперь рассмотрим *рис.4*.

Здесь представлена реклама польской водки «Sobieski».

Визуальные компоненты:

На рекламном плакате, на чёрном фоне изображён Брюс Уиллис, который сидит за столом с рюмкой водки в руке. Ничего лишнего, собственно, говоря, ничего больше и не надо. Т.к. здесь, в роли авторитета, т.е. человека, к мнению которого прислушиваются многие, выступает известный голливудский актёр Брюс Уиллис, который рекомендует продукт данной марки всем. Стиль плаката, говорит о том, что товар предназначен для стильных и серьёзных мужчин (меч в руке Брюса).

Вербальные компоненты:

В правом углу не крупным шрифтом записано высказывание Уиллиса о данном продукте – «najlepsza wódka jaką znam» и подпись – Брюс Уиллис. Он, как авторитет, говорит, что водка Sobieski, самая лучшая, которую знает.

Лингвистические компоненты:

Существительные – 1

Прилагательные – 1

Глагол – 1

В тексте использована синтаксическая конструкция – простое, в меру распространённое, предложение. Рекламный слоган, оформлен как цитата.

Первый рекламный текст говорит о яркости и насыщенности вкуса продукта и «вкуса» жизни, второй же просто о том, что по мнению Уиллиса, данный продукт лучший из всех, которых он знает. Первый продукт предназначен для широкой аудитории, он, скорее всего, для больших весёлых компаний, которые хотят весело, ярко и со вкусом провести время. Второй же, для серьёзных, стильных мужчин, этаких «крепких орешков», следовательно целевая аудитория сужается.

Мы провели анализ 4 рекламных текстов, разобрали их визуальные, вербальные и лингвистические компоненты. И пришли к выводу, что №1 и 3 предназначены для более широкой массы потребителей, чем №2 и 4, данные выводы мы делаем исходя из анализа визуальных и вербальных компонентов (яркие позитивные цвета, передающие атмосферу картины, вызывающие желание отдохнуть в хорошей, весёлой компании в пабе или на природе, так же жизнеутверждающие тексты). №2 и 4 предназначены для более узкого круга покупателей, в №2 и вербально и визуально подчёркивается избранность и обособленность своего покупателя, тоже происходит и в №4, где авторитетная личность – Брюс Уиллис, который уже сам по себе несёт определённый образ человека (покупателя), сообщает, что этот товар лучший.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Голубкова Е.Н. Маркетинговые коммуникации. – М. : Финпресс, 2000. – С. 89.
2. Кривоносов А.Д. Жанры PR-текста. – С-Пб., 2001. – С.13-14.

Російські та польські рекламні тексти

Реклама – форма комунікації, яка переводить якість товарів, послуг та ідеї на мову потреб і запитів споживачів. У російській мові слово «реклама» використовується для позначення двох різних сторін рекламного процесу: 1) як сфери людської діяльності, і 2) як готового продукту, що представляє собою багаторівневий текст, втілений у ЗМІ в різних формах. У даній роботі реклама розглянута в концепції рекламного тексту. Рекламний текст класифікований, досліджено його мовностилістичні та синтаксичні особливості. Рекламний текст – складне семіотичне ціле, що становить собою вільну, як лінійну, так і нелінійну послідовність знакових одиниць, максимально пристосоване для виконання головного завдання – просування на ринок рекламованого продукту. Залежно від форми рекламної комунікації і набору структурно-семантичних компонентів можна виділити чотири типи рекламних текстів:

1. *Вербально-комунікативний тип*: головним засобом комунікації є слово, причому форма комунікації в даному випадку – письмова.
2. *Вербально-візуальний тип*: семантика, виражена словом, доповнюється візуалізованими компонентами.
3. *Аудіо-вербальний комунікативний тип*: в даному випадку ускладнення текстової структури йде за рахунок підключення нового комунікативного каналу – говоріння та слухання.
4. *Мультимедійний комунікативний тип (аудіо-вербально-візуальний)*: до наявних раніше резервів додається рухливість відеоряду.

У роботі представлено аналіз рекламних текстів вербально-візуального типу, проаналізовано їх вербальні, візуальні та лінгвістичні компоненти.

Ключові слова: реклама, комунікативний тип, вербальний, аудіальний, візуальний.

Rosyjskie i polskie teksty reklamowe

Reklama – forma komunikacji, która przekłada jakość towarów, usług i idei na język potrzeb i zapotrzebowanie klientów. W języku rosyjskim słowo «reklama» wykorzystywane jest do oznaczenia dwóch różnych stron reklamowego procesu: 1) jako sfery działalności ludzkiej, i 2) jako gotowego produktu, reprezentującego sobą wielopoziomowy tekst, wcieleny w media w różnorodnych formach. W danej pracy reklama rozpatrywana jest w koncepcji tekstu reklamowego. Tekst reklamowy został sklasyfikowany, zbadane jego lingwostylistyczne i składniowe osobliwości. Tekst reklamowy to skomplikowana semiotyczna całość, reprezentująca sobą swobodne, zarówno liniowe, jak i nieliniowe następstwo jednostek znakowych, maksymalne przystosowanie do wypełnienia głównego zadania – wprowadzenia na rynek reklamowanego produktu. W zależności od formy komunikacji reklamowej i zestawu strukturalno-semantycznych elementów można wyróżnić cztery typy tekstów reklamowych:

1. *Werbalno-komunikacyjny typ*: głównym środkiem komunikacji jest słowo, przy czym forma komunikacji w danym przypadku jest formą pisana.
2. *Werbalno-wizualny typ*: semantyka wyrażona słowem, dopełniona jest wizualnym komponentem.
3. *Audio-werbalny komunikacyjny typ*: w danym przypadku komplikacja struktury tekstowej ma miejsce kosztem włączenia nowego komunikacyjnego kanału – mówienia i słuchania.

4. *Multimedialny komunikacyjny typ (audio-werbalno-wizualny): do wcześniejszych rezerw dodaje się ruchomość obrazu.*

W pracy przedstawiona została analiza tekstów reklamowych, typu werbalno-wizualnego, a także ich werbalnych, wizualnych i lingwistycznych komponentów.

Słowa kluczowe: reklama, typ komunikacyjny, werbalny, audialny, wizualny.

Russian and Polish advertising texts

Advertising is a form of communication that puts the quality of goods, services and ideas into the language of needs and demands of consumers. In Russian, the word «advertisement» is used to refer to two different aspects of the advertising process: 1) advertising as a human activity, and 2) advertising as the finished product, which is a multilevel advertising text advertising, embodied in the Mass Media in various forms. Advertising text is classified, its linguistic and stylistic peculiarities are studied. Advertising text is a complicated semiotic whole, which is a free, both linear and non-linear sequence of symbolic units, maximally adapted to perform the main task – furtherance to the market of the advertised product. Depending on the form of advertising communication and a set of structural-semantic components four types of advertising texts can be distinguished:

1. Verbal-communicative type: the main means of communication is a word, and the form of communication in this case is written.

2. Verbal-visual type: semantics, expressed in words, is supplemented by visual components.

3. Audio-verbal communicative type: in this case the complication of the structure of the text occurs due to the connecting a new communicative channel – speaking and listening.

4. Multimedia communicative type (audio and verbal-visual): the pre-existing reserves added mobility video set.

This work presents an analysis of advertising texts verbal-visual type, their verbal, visual and linguistic components are analyzed.

Key words: advertisement, communicative type, audio, verbal, visual.

Отримано: 14.06.2013

Д. Ю. Хохель

*Каменеу-Подольский национальный университет
имени Ивана Огиенко, Украина*

ОБРАЗ САДА В ТЕКСТАХ Г. ПАГУТЯК И С. КЛАРК

Исследование образности фэнтези и способов ее реализации в текстах проводили М. Мисник [4], О. Галич [2], Н. Сытник [6], М. Флудерник [8] и прочие. Е. Дьяконова отмечает, что «Произведения английского фэнтези представляют собой не только реконструкцию концептов архаической картины мира, но и являются результатом вербальной актуализации различных смыслов современного английского лингво-когнитивного сообщества» [3, 166]. Таким образом, совмещение этих семантических пластов в фэнтези приводит к символизации ряда образов. В текстах Г. Пагутяк и С. Кларк в их число входит образ сада, анализ кото-

рого является целью нашей статьи. В зависимости от исходной мифологической системы, он может либо соотноситься с образом Рая или намеренно исключать библейскую семантику, но такая корреляция неизбежна. Этим и вызвано обращение к образу сада в произведениях Г. Пагутяк и С. Кларк.

В романе Г. Пагутяк «Урожайная готика» образ сада явственно связан с библейской мифологией. На иконках, которыми мать окружала умирающую дочь Орысю был часто изображен Рай как сад. Ее старший сын, Орко, унаследовавший от отца силу упыря, глядя на эти картинки думает: *«Хлопець почувався так, ніби вони з татом на одному боці, гіршому, а мама з Орисею – на другому, де все світле, тепле. Чи ж він не хотів би ходити по тих пишних садах, з райськими пташками на деревах, оглядати срібні палаці з золотими дахами, обіймати за шию веселих звірят?»* [5, 29]. Недостигаемость Рая для него связана именно с упырьским наследием. Демонологический компонент мифологии романа, таким образом, противопоставляется библейским мотивам. Упыри в художественной реальности произведения генетически связаны с западноукраинскими мифами о созданиях, наделенных от рождения силой вызывать болезни и лечить их, которые пьют кровь живых существ и используют ее в своих ритуалах. Во главе всех упырей определенной территории стоит Старший, который хранит их сокровища.

Образ сада в романе носит двойственный характер – он выступает в идеальной и реальной ипостасях, что подготавливает читателя к принятию авторского мифа. Сад-Рай с икон Орыси идеален – это место радости, тепла, покоя; его колорит очень богат – в описаниях упоминаются все цвета основного спектра радуги. Сад в реальной ипостаси лишен ярких красок, ввиду того, что действие романа разворачивается поздней осенью, и сельские сады Урожа находятся в самом невыгодном виде – урожай собран, листья заканчивают опадать, дожди привели к грязи.

Урожайный богач пан Болеслав находится на границе мира людей и фантастической реальности упырей. Несколько лет назад упыри принесли его в жертву Старшему, но он выжил и украл их сокровища. Двойственность его позиции в художественном мире произведения подчеркивается его размышлениями о саде: *«Двері зачинились за паном Болеславом. Він вийшов нині на приємкове подвір'я, бо не падав дощ, і відразу звернує у сад, сумний, безлистя, сплаканий. Зрештою, він більше дивився собі під ноги. Посеред саду був ставок з темною, вистояною водою, наче око, яке взимку, напевно, виглядало, ніби вкрите більмом. Чиясь пуста забаванка... Колись у дитинстві він бачив подібний сад, але дивився на нього з іншого боку паркану, і через те чужий сад видався йому раєм. У тому саду все цвіло й цвіт опадав урочисто й сумно, наче грав роль у містерії, що звалася «Весна». А в цьому скоцюбилися голі дерева, і в землі й під корою спало безліч дрібних істот, яким ніхто не зміг би заподіяти кривди»* [5, 131]. Сад, купленный за сокровища упырей, безрадостный, что выражает цепочка эпитетов «сад, сум-

ний, безлистый, сплаканий» [5, 131], акцентированная аллитерацией на центральный звук [с], определяющая эмоциональную характеристику сада. То, что в эпитетной структуре «*присмеркове подвір'я*» [5, 131] определение перенесенное и акцентируется как постоянная характеристика пространства двора пана Болеслава символизирует мрачность и обреченность окружения урожайного богача. Собственный сад был мечтой пана Болеслава с детства, но идеальный сад, на который он смотрел «с другой стороны забора», существует только в мечтах. Две употребленные подряд структуры «*ставок з темною, вистояною водою, наче око, яке взимку, напевно, виглядало, ніби вкрите більмом. Чиясь пуста забаванка*» [5, 131] также указывают на безрадостность сада, а также на то, что он пан Болеслав так и не осознал его своим. Как рукотворное пространство, сад должен отражать вкусы своего хозяина, что отсутствует в характеристике. Сад также является пространством, связанным с сезонными мифами – детство связано с весной, еще молодой, но смертельно больной Болеслав выходит гулять в осенний сад, а умирает он после выпадения первого снега. То есть, сезонная символика связана в случае этого персонажа не с традиционным возрастным старением, а с физическим и духовным состоянием. Вследствие контакта с упырями он исключен из биографического и исторического времени романа, он существует в фольклорном хронотопе, поэтому так значимо описание сада как формы экспликации цикличного времени. Образ сада совмещает для пана Болеслава символику утраченного Рая и мифа о цикличности смерти и возрождения.

В романе С. Кларк «Джонатан Стрендж и мистер Норрелл» образ сада также многозначен. Это традиционный английский сад, место отдыха и покоя: «*If it happened to be a cold day, she would be concerned the was not warm enough; if it were raining she would warmth the might catch a cold; if it were a hot, dry day she would in sixths the sit by a window over looking a little green garden to refresh himself*» [7, 197]. Такая реализация образа связана с условно-историческим компонентом хронотопа романа, Англией времен наполеоновских войн с ее традициями, условностями.

В воспоминаниях фэйри сад приобретает фантастический характер: «*There were houses ornamented with stoned dragons, griffin sand lions, symbolizing the wisdom, courage and ferocity of the occupants, while in the gardens of those same houses might be found flesh and blood dragons, griffin sand lions, locked in strong cages*» [7, 217]. Эта пара реализаций образа составляет контрастную пару: с одной стороны традиционный викторианский сад, а другой – фантастическое пространство, населенное мифическими животными. Эмоциональный компонент описаний также противопоставляется: сады условно-исторического Лондона рассматриваются как спокойные и умиротворяющие, а сады из воспоминаний фэйри – полные активности, шумные. Такое противопоставление подчеркивает отличия между фантастическим и условно-историческим компонентами художественной реальности романа.

Образ заброшенного сада общий для текстов «Урожской готики» и «Джонатана Стренджа и мистера Норрелла». В романе С. Кларк описан сад вокруг руин дома давно умершего волшебника Авессалома: «*The grounds of the Shadow House did not perhaps serve the name, «gardens». No one had tended them forever a hundred years. But nor were they a wood. Or a wilderness. The reins no word in the English language or a magician's garden two hundred years after the magician is dead. It was richer and moored is ordered than any garden Mr Segundus and Mr Honey foot had ever seen before*» [7, 271]. Его дочь намеренно позволила дому разрушиться, а саду прийти в запустение, поскольку в художественной реальности романа все руины принадлежат Королю-Ворону, властителю всех королевств фейри, и поэтому там магия сильнее всего.

Не смотря на неухоженность сада, подчеркивается его отличие от леса или чащи – сад рукотворное, а не природное пространство. Его связь с людьми, сажавшими его, сильнее, чем с природой, след из усилий определяет его сущность: «*He spoke cheer fully of the remarkable magical atmosphere of the place, and declared that even Mr Norrell might learn something by coming here*» [7, 271] – сад мага пропитан магической атмосферой. Следовательно, образ сада также является косвенным отражением ключевых черт связанных с ним персонажей, своеобразной характеристикой от третьего лица.

Образ заброшенного сада функционирует и в «Урожской готике»: «Йому більше подобались убогі монастирі, де все просто, де в садах, оточених розваленим муром, розкошують в густій траві старі яблінки, а по стінах в'ється дикий виноград, особливо гарний восени своїм пурпуровим листям. Коли все досконале, впорядковане, вишечене, у ньому нічого не можна змінити. Попівський дім стояв у темному старому саду, посадженому ще дідом егомостя, і отець Антоній не дав би зрізати жодної черешні, що з віком втрачала гілля і росла лише догори, а ягоди дрібнішали й дичавіли» [5, 44]. Эти размышления урожского священника отца Антония выражают концепцию сада как пристанища – он не должен быть прекрасен, ухожен, ровно подрезан; его функция – служить комфортным пространством, подходящим его хозяину. Характеристика «садах, оточених розваленим муром» [5, 44] актуализирует доступность монастырских садов, условность их закрытости от мира. В свою очередь предпосылки отца Антония характеризуют его место относительно фантастического и условно-исторического компонентов художественной реальности романа. Урожский священник – духовное лицо, поэтому его сад имеет сакральные характеристики: в нем нельзя ничего срезать, это пространство отдыха и общения с Богом. С другой стороны, отец Антоний – коренной житель Урожа, он верит в упырей, записывает в дневник таинственные происшествия и сны прихожан, то есть он причастен к фантастическому компоненту реальности. Поэтому в его сад темный и старый («темному старому саду» [5, 44]), в нем растут вишни. Если в идеальных садах старинных монастырей упомянуты яблони – «светлая» составляющая Мирового

дерева [1, 139], то в саду священника подчеркнута наличие черешен, хотя дальше упоминаются и яблони. В фольклоре вишня и черешня не дифференцируются, поэтому они имеют общую символику магического дерева, их ветви использовались в обрядах распознания ведьм и лечения детей [1, 133]. Следовательно, сад отца Антония отражает то, что этот персонаж органично совмещает принадлежность к обоим слоям реальности романа.

Итак, образ сада важен как в «Урожской готике» Г. Пагутяк, так и в «Джонатане Стрендже и мистере Норрелле» С. Кларк. Как пространство, где совмещаются фантастический и условно-исторический компоненты художественной реальности романов, он вводит цикличное фольклорное время, отражает характеристики персонажей, связанных с ним.

Сад имеет две ипостаси – идеальную, существующую в мечтах и воспоминаниях персонажей и связанную с мифологемой Рая, и реальную. Несовпадение идеальной и реальной ипостасей образа сада для различных персонажей показывает различие между их стремлениями и достигнутыми результатами.

Следовательно, образ сада является ключом к характеру и принципам соединения фантастического и условно-исторического компонентов в художественной реальности романов.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Войтович В. М. Українська міфологія / В. М. Войтовч. – К. : Либідь, 2002. – 664 с.
2. Галич О.Б. Містичне в англійському готичному романі. Особливості функціонування та специфіка дослідження / О. Б. Галич // Наукові записки КДПУ ім. В. Винниченка. Серія «Філологічні науки (Мовознавство)». – Вип. 89, № 5. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. Винниченка, 2010. – С. 81–84.
3. Дьяконова Е. С. Текстобразование английского пародийного фэнтези Т. Прагчетга // Дискуссия: журнал научных публикаций. – 2011. – № 10 (18) декабрь. – С. 166-169.
4. Мисник М. Ф. Лингвистическая реализация вымышленного мира в жанре фэнтези [Текст] / М. Ф. Мисник // Вопросы теории текста, лингвистистики и интертекстуальности : Вестник ИГЛУ. Сер. Лингвистика. – Иркутск, 2005. – № 11. – С. 93-107.
5. Пагутяк Г. Уриська готика / Галина Пагутяк. – К. : ПП «Дуліби», 2009. – 352 с.
6. Ситник Н. Жанрові особливості фентезі Д.Р.Р. Толкіна / Н. Ситник // Питання літературознавства : науковий збірник. – Чернівці : Рута, 2009. – Вип. 78. – С. 224-234.
7. Clarke S. Jonathan Strange and Mr. Norrell / Susanna Clarke. – London : Bloomsbury, 2009. – 1007 p.
8. Fludernik Monika. The Fictions of Language and the Languages of Fiction : The Linguistic Representation of Speech and Consciousness / M. Fludernik. – New-York : Routledge, 1993. – 536 p.

В статье рассматриваются особенности образа сада в «Урожской готике» Г. Пагутяк и «Джонатане Стрендже и мистере Норрелле», проанализированы его сходные и различные черты в этих романских текстах. Исследование дуализма образа в его идеальной и реальной ипостасях в художественных мирах произведе-

ний приводит к выводу о том, что он становится пространством пересечения фантастического и условно-исторического пластов мира романов.

Ключевые слова: образ, художественный мир, миф, фэнтези, эпитетная структура.

The peculiarities of the image of garden in «Urizka Gothic» by H. Pahutiak and «Jonathan Strange and Mr Norrell» by S. Clarke are analysed and their similarities and differences are discussed in the article. The image of garden has two guises: ideal and real, and their examination leads to the conclusion that it becomes the space of fantastic and relatively historical layers of the universe intersection.

Key words: epithet structure, image, universe, myth, fantasy.

Отримано: 2.07.2013

Piotr Szalaśny

Uniwersytet Ostrawski, Czeska Republika

JĘZYKOWY OBRAZ PSA W POLSKIEJ PRZESTRZENI KULTUROWEJ

Wstęp

Jak wspomina Radosław Zenderowski «Przestrzeń kulturowa ma swoją dynamikę. «Rozpoczyna się» od konkretnego miejsca [...]» [Zenderowski 2008: 24]. Pies już w prehistorii był znany ludzkiej rasie. Jego domestykacja miała miejsce ok. 17-12 tys. lat temu. Można z tego wywnioskować, że w polskiej przestrzeni kulturowej pies istniał już od czasów jej powstawania. O ile oczywiście przyjmie się jakieś konkretne granice. Myśląc jednak o przestrzeni kulturowej polskiej – i jej językowemu obrazowi psa, czyli tematowi tego artykułu, trudno wyznaczyć jakiś konkretny termin. Językowy obraz świata tego zwierzęcia kształtował się równoległe z samym językiem, a także wizerunkiem tego zwierzęcia, a tym samym funkcjami jakie pełnił w społeczeństwie. Z tego istotnego względu – bytności tego ssaka i koegzystencji od samych początków, jest on bez wątpienia niezwykle szeroko rozpowszechniony na różnych poziomach języka (frazologii, idiomatyce, itd.). Artykuł ten nie stanowi kompletnej i wyczerpującej analizy zagadnienia, ale przez wzgląd na jej ogrom, skupia się na pewnych jej aspektach, które – mam taką nadzieję – staną się przyczynkiem do bardziej szczegółowych badań tego niezwykle interesującego zagadnienia. Niemniej jednak nie można odmówić, że dzięki nim wgląd w funkcjonowanie językowego obrazu psa w polskiej przestrzeni kulturowej stanie się już nieco mniej mgliste.

Językowy obraz świata

Koncepcja językowego obrazu świata (JOS) cieszy się w Polsce stale rosnącą popularnością. Ma to związek z prężnie działającą lubelską szkołą etnolingwistyczną oraz kilkoma innymi ośrodkami zajmującymi się tą tematyką. Jak twierdził Ernst Cassirer: «[Język] Nie jest więc nigdy zwykłą kopią, lecz wyrazem oryginalnej twórczej siły.» [Cassirer 2003: 68]. Bliskie temu podejście przedstawiał także uczeń Edwarda Sapira – Benjamin Lee Whorf, który stwierdził, że: «język nie jest tylko

odtworzącym instrumentem używanym do wyrażania naszych myśli, raczej jest tym, co nadaje im kształt, jest przewodnikiem w umysłowej działalności człowieka, w jego analizie doznań zmysłowych i syntezy procesów umysłowych.» [Whorf 1982: 99]. Przeprowadzone przez obu amerykańskich językoznawców badania doprowadziły ostatecznie do powstania prawa relatywizmu językowego (inaczej znanego hipotezą Sapira-Whorfa). Czyli teorii, która głosi, że język w mniejszym lub większym stopniu wpływa na sposób myślenia.

Pierwszą szeroko rozpowszechnioną – a przede wszystkim uznaną w środowisku definicją językowego obrazu świata była myśl Jerzego Bartmińskiego i Ryszarda Tokarskiego, o tym, że jak pisze J. Bartmiński: *«Przez językowy obraz świata rozumiem zawartą w języku interpretację rzeczywistości, którą można ująć w postaci zespołu sądów o świecie. Mogą to być sądy bądź to utrwalone w samym języku, w jego formach gramatycznych, słownictwie, kliszowanych tekstach (np. przysłów), bądź to przez formy i teksty języka implikowane.»* [Bartmiński 1999: 104].

Nie można przejść także obojętnie obok koncepcji J. Anusiewicza, który także zwraca uwagę na funkcję interpretacyjną względem rzeczywistości, ale dodatkowo wspomina także o funkcji regulującej: *«[Językowy obraz świata to] podsumowanie i zestawienie codziennych doświadczeń i przyjętych, tudzież zaakceptowanych przez daną wspólnotę komunikatywną norm, wartości, sposobów wartościowania oraz wyobrażeń i nastawień wobec tej rzeczywistości i to zarówno materialnej jak i duchowej, psychicznej, świadomościowej, wewnętrznej»* [Anusiewicz 1994: 24-25]. Zwraca tym samym uwagę na to, że JOS reguluje zachowanie ludzi w stosunku do rzeczywistości.

Obecnie najczęściej używaną definicją JOSu stało się twierdzenie R. Gregorczykowej, która stwierdziła, że: *«Językowy obraz świata chciałabym rozumieć jako strukturę pojęciową utrwaloną (zakrzeplą) w systemie danego języka, a więc jego właściwościach gramatycznych i leksykalnych (znaczeniach wyrazów i ich łączliwości), realizującą się, jak wszystko w języku, za pomocą tekstów (wypowiedzi)»* [Gregorczykowa 1999: 41].

Przedstawione koncepcje stanowią jedynie skromny wybór propozycji definicji tego pojęcia. Trudno jednoznacznie orzec, która z nich jest najbliższa stanowi faktycznemu. JOS jest pojęciem abstrakcyjnym stąd trudno o kompletną i całościową definicję, niemniej jednak posługując się najbardziej znanymi – a przez to także powszechnie uznawanymi definicjami, jest się w stanie pojąć czym jest Językowy Obraz Świata.

Pies jako materiał badawczy

Jak już wspomniano, pies towarzyszy człowiekowi o czasów prehistorycznych. Oprócz samego rzeczownika *pies* w badaniach warto wziąć pod uwagę także słowa blisko związane znaczeniowo, takie jak przykładowo *suka* – czyli samica psa domowego, czy *szczenię* – młode psa lub innych zwierząt z rodziny psowatych. A także, o ile będą istniały ku temu źródła i predyspozycje również wyrazy pokrewne. Przykładowo dla *szczenięcia* czasownik *oszczenić się*, czy przymiotnik

szczeniacki. Dopiero szerokie spectrum derywatów słowotwórczych, a także związanych z nimi frazeologizmów (oraz innych względnie stałych kompleksów wyrazowych) może dać możliwie pełny wgląd w językowy obraz świata psa w polskiej przestrzeni kulturowej.

Przez wzgląd na niezwykle bliskie stosunki psa i człowieka, wyrazy i związki wyrazowe związane z tym zwierzęciem posiadają obecnie bardzo bogate konotacje, a także symbolikę, która ewoluowała na przestrzeni kolejnych pokoleń, a tym samym także dokonywała zmian w językowym obrazie świata tego ssaka. Od zarania dziejów pies służył człowiekowi. W czasach średniowiecznych jego funkcja była podporządkowana myślistwu. Stąd kynologiczny podział psów myśliwskich na wiele kategorii w zależności od przydatności do poszczególnych typów polowań (np. aportery, gończe, płochacze, posokowce czy norowce). Na przestrzeni wieków pies zyskał jednak szereg innych funkcji. Można wyróżnić psy pasterskie, zaprzęgowe, stróżujące, stróżująco-obronne czy wyścigowe. W ostatnich latach coraz większą popularnością cieszą się psy wystawowe czy hodowane w celach terapeutycznych. Bardzo często ludzie decydują się na przysiągnięcie psa, gdyż po prostu poszukują towarzysza/członka rodziny z którym mogliby dzielić codzienne troski i radości. Można bez wątplenia powiedzieć, że nastąpiła ewolucja funkcji psa na przestrzeni wieków w polskiej (i nie tylko) przestrzeni kulturowej, i choć częściowo dalej pełni, czy też może pełnić on swoje pierwotne funkcje, to jest już inaczej postrzegany. Choć pamiętać należy o możliwych istotnych różnicach w postrzeganiu psa. Nie od dzisiaj wiadomo, że inaczej podchodzi się do tego zwierzęcia na wsiach, a inaczej w aglomeracjach miejskich. O stosunku do psa może decydować także wychowanie, wiek czy po prostu kwestie osobiste, które w znaczący sposób są w stanie wpływać na postrzeganie tego zwierzęcia.

Wraz ze wspomnianą ewolucją funkcji psa bezsprzecznie nastąpiła także ewolucja językowego obrazu świata w języku. Biorąc to pod uwagę i chcąc przeprowadzić badania biorąc za źródło między innymi polskie związki frazeologiczne związane z psem można natrafić na wyraźną przeszkodę. Jak pisze J. Maćkiewicz: *«Język ewoluuje wolniej niż ludzkie myślenie i dlatego językowy obraz świata nigdy nie odpowiada jakiemuś określönemu etapowi w rozwoju ludzkiej myśli»* [Maćkiewicz 1999: 195]. Oddzielenie warstw frazeologizmów, które mogłyby pomóc w realizacji badania językowego obrazu świata, staje się dzięki temu dużo bardziej skomplikowanym zadaniem niż mogłoby się wydawać. Jednakże sama jego rekonstrukcja może być w dalszym ciągu niezwykle przydatna. Jak pisze J. Maćkiewicz: *«Trudne jest wydobywanie poszczególnych historycznych warstw językowego obrazu świata i ustalanie kolejności ich narastania, ale jeszcze trudniejsze jest rozwarstwienie tego obrazu od strony jego aktywności, oddziaływania na ludzkie postrzeganie rzeczywistości. Dlatego językowy obraz świata można rekonstruować; byłoby jednak metodologicznym, błędem wyciąganie z tej rekonstrukcji daleko idących wniosków co do przekonań i wyobrażeń ludzi, którzy się w tej chwili danym językiem posługują»* [Maćkiewicz 1999: 195].

Materiał badawczy niezbędny dla przeprowadzenia badania jest niezwykle obszerny. Punktem wyjścia – stanowiącym istotną podstawę badawczą są słowniki frazeologiczne, słowniki frekwencyjne a także zbiory przysłów oraz korpusy językowe i cyberprzestrzeń. Sama analiza słownikowa nie przyniosłaby zamierzonych efektów z prostego względu: publikacja kolejnych tomów słowników nie jest tak dynamiczna jak ewolucja języka i powstawanie nowych związków wyrazowych. Ponadto, słowniki często zawierają także zwroty, które przestały być już powszechnie używane/znane. Dlatego też pierwsza faza prac badawczych skupi się na wielu źródłach. Jak wspomina: A. Będkowska-Kopczyk: «*W odróżnieniu od frazeologii, rozumianej tu jako dyscyplina wyodrębniona z leksykologii, która skupia się na badaniu zagadnień, związanych z jednostkami frazeologicznymi, dla językoznawstwa kognitywnego i etnolingwistyki jednostki te stanowią ważne lecz nie jedyne źródło materiałowe analiz*» [Będkowska-Kopczyk 2008: 27]. Zgodnie z tą koncepcją badanie nie ograniczy się tylko i wyłącznie do ustalonych związków frazeologicznych, jednakże będą one stanowiły istotną podstawę badawczą, ponieważ: «*Frazeologizmy danego języka świadczą o interpretowaniu świata i wyznawanych wartościach. W związkach frazeologicznych uwidaczniają się cechy, które można uznać za istotne dla danej społeczności językowej*» [Anusiewicz, Dąbrowska, Fleischer 2000: 34].

Językowy obraz psa w języku polskim

Chcąc dokonać podstawowej (wstępnej) analizy językowego obrazu psa w polskiej przestrzeni kulturowej pozwoliłem sobie skupić się jedynie na niektórych formach wykazujących pewne konkretne cechy i różnice na obrębie frazeologii i idiomatyki. Sądzę, że mogą one stać się kierunkowskazami, które wyznaczą kierunek bardziej kompleksowych badań nad tym zagadnieniem a ponadto dzięki swojej różnorodności będą stanowić o głębszym zainteresowaniu tą tematyką.

Język polski posiada bardzo dużą liczbę porównań, w których występuje słowo *pies*. Leksem ten zależnie od użycia i formy może być postrzegany na różnych poziomach abstrakcji. Już podczas pobieżnego przyjrzenia się tym porównaniom, można dojść do wniosku, że posiadają one w większości nacechowanie pejoratywne bądź negatywne. Przykładowo, związek frazeologiczny *psia pogoda* czy *pogoda pod psem* jest określeniem złej, brzydkiej pogody. Nie inaczej jest z frazeologizmem *psu na bucie*, który znaczeniowo oznacza coś niepotrzebnego, zbędnego. Takich przykładów, jak: *Jeżeli się chce psa uderzyć, to kij się zawsze znajdzie* – co znaczy, że zawsze znajdzie się pretekst by kogoś upokorzyć, *coś się komuś należy jak psu zupa* – czyli ktoś powinien coś otrzymać, *coś jest komuś potrzebne jak psu piąta noga* – coś jest komuś zupełnie niepotrzebne, *psie pieniądze* – czyli skromne, *pies ogrodnika* – *sam nie zje drugiemu nie da*, *psie życie* (*psi los*, *psia dola*), *psi obowiązek*, *było ich jak psów*, *coś jest jak psu z gardła*, *kochają się jak pies z kotem* czy *schodzić na psy* jest bardzo wiele. W języku polskim porównując, co człowiek może robić jak pies, dowiadujemy się, że może np. *klamać jak pies*, *być samotnym jak pies*, *skamleć jak pies*, *być fałszywym jak pies* czy *być głodnym jak pies*.

jeszcze nieco dalej, można odnaleźć takie wyrażenia jak *zdychać jak pies*, *zbić kogoś jak psa*, *wyrzucić kogoś jak psa* czy *zastrzelić kogoś jak psa*, które mają jednoznacznie negatywny charakter, świadczący o pogardliwym traktowaniu tego zwierzęcia przez człowieka.

Z drugiej jednak strony można znaleźć chociażby związki wyrazowe, takie jak *wierny jak pies*, który aktualnie budzi raczej pozytywne konotacje. Porównanie to jest jednak niezwykle wieloznaczne i w zasadzie można w zasadzie zastanawiać się nad tym, czy ta cecha charakteru jest przedstawiana jako coś pozytywnego, czy wręcz przeciwnie. Taki zwrot jak chociażby *goić się jak na psie*, świadczy o tym, że coś na kimś goi się dobrze/szybko/bezproblemowo. Nie inaczej jest np. z określeniem *psi węch*, które odzwierciedla bardzo wyczulony zmysł powonienia, co jest bezsprzecznie pozytywną konotacją.

Warto zwrócić uwagę na bardzo obszerną grupę wyzwick i przekleństw, które mają związek z psem. Jak pisze Lisa Palmer: *«Najprostszym wyzwickiem jest sam wyraz pies/Hund, będący sam w sobie obelgą, i z tego powodu często używany bez przymiotnika. Z samym wyrazem wiąże się jedynie zestaw negatywnych cech, które z pierwotnymi, przypisanymi psu cechami niekoniecznie muszą mieć coś wspólnego. Pies/Hund jest tylko nośnikiem tych cech, który całkowicie stracił pierwotną funkcję słowa jako odtwarzającego rzeczywistość. Użytkownik języka posługuje się nim, mówiąc o innej osobie albo bezpośrednio zwracając się do niej»* [Palmer 2009: 48-49]. Można tu prócz samego leksemu *pies* wymienić wyrażenia takie jak *Ty psie!*, *psia krew*, *psia mać*, *psia jucha*, *suczysyn*, *pies ci mordę lizał*, *pies go trącał*, *pies z nim tańczył* czy *psi syn!* Niemniej należy mieć świadomość, że przez wzgląd na swoje rozpowszechnienie oraz to, że słowa *jucha* czy *mać* należą aktualnie do słów przestarzałych, nie kojarzą się już jednoznacznie z psem – jako zwierzęciem.

Przyglądając się szczegółowo leksemowi *pies* w polskiej frazeologii i idiomatyce można dojść do wniosku, że słowo to przeszło proces funkcjonalizacji. Polega on na tworzeniu się, oprócz dalej istniejącego wyrazu o znaczeniu pierwotnym kolejnych aspektów jego znaczenia, co prowadzi do powstania wyrazu polisemicznego. Następne znaczenia słowa występują już na innych poziomach abstrakcji niż wyraz pierwotny i z leksemem bazowym połączone są wyłącznie poprzez stereotypowe wyobrażenia. Podczas tego procesu wyraz staje się narzędziem abstrakcyjnym, określającym wyłącznie cechy – proces ten to desemantyzacja. Jak pisze Lisa Palmer: *«Desemantyzacji nie może jednak polegać każdy wyraz, lecz tylko taki, który spełnia następujące warunki: po pierwsze – musi być powszechnie i wystarczająco znany, po drugie – mieć dużą frekwencję i po trzecie – mieć swój odpowiednik postrzegalny w świecie «rzeczywistym». Pies [...] idealnie odpowiada wszystkim tym warunkom»* [Palmer 2009: 55].

Podsumowanie

Językowy obraz psa w języku polskim (i polskiej przestrzeni kulturowej – określanej tutaj na poziomie języka), po przeprowadzeniu wstępnego badania na gruncie podstawowych frazeologizmów i idiomów wskazuje na to, że słowo *pies* w języku polskim pełni najczęściej

ролею pejoratywną lub negatywną. Często także można przy okazji badania tych związków wyrazowych, natknąć się na zjawisko desemantyzacji. Jedyne kilka wyjątków świadczy o tym, że pies może mieć nacechowanie pozytywne – że jest najlepszym przyjacielem człowieka. Tak jak wspominał J. Maćkiewicz: «*Jezyk ewoluuje wolniej niż ludzkie myślenie [...]». Być może w przyszłości ze względu na zmianę postrzegania i funkcji jakie pełni obecnie pies, także język ewoluuje w bardziej pozytywny językowy obraz tego – niezwykle przecież sympatycznego – ssaka.*

LITERATURA:

1. Anusiewicz J. Lingwistyka kulturowa. Zarys problematyki. Wrocław 1994
2. Anusiewicz J., Dąbrowska A., Fleischer M. Językowy obraz świata i kultura. Projekt koncepcji badawczej, Wrocław 2000. [w:] Język a Kultura tom 13
3. Bartmiński J. Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata, Lublin 1999. [w:] Językowy obraz świata
4. Będkowska-Kopczyk A. Frazeologia i paremia z punktu widzenia badań kognitywnych. Glossa do tematu, Ostrava 2008 [w:] Parémie národů slovanských IV
5. Cassirer E. Język i budowa świata przedmiotowego, Warszawa 2003. [w:] Antropologia słowa. Zagadnienia i wybór tekstów
6. Gregorczykowa R. Pojęcie językowego obrazu świata, Lublin 1999. [w:] Językowy obraz świata
7. Maćkiewicz J. Wyspa – językowy obraz wycinka rzeczywistości, Lublin 1999. [w:] Językowy obraz świata
8. Palmer L. Językowy obraz psa (badanie porównawcze na materiale języka polskiego i niemieckiego), Warszawa 2009
9. Whorf B.L. Model universum Indian, Warszawa 1982. [w:] Język, myśl, rzeczywistość
10. Zenderowski R. Międzynarodowe stosunki kulturalne, Katowice 2008

Мовний образ собаки у польському культурному просторі

Автор статті, по-перше, намагається коротко і точно представити головні теорії, що стосуються мовної картини світу у польському середовищі (в основному на матеріалі досліджень люблінської і вроцлавської школи). По-друге, автор представляє поняття собаки як цікавий дослідницький матеріал, описуючи відношення до цієї тварини, способи її сприйняття (а також відмінності у розумінні її ролі). По-третє, що є найважливіше, автор на зібраному матеріалі намагається представити усі конотації, пов'язані з поняттям собаки у польському культурному просторі. Головними джерелами висновків є фразеологія і ідіоматика польської мови. У дослідженні автор особливу увагу приділяє процесові десемантизації поняття, а також значній кількості слів пейоративної семантики.

Ключові слова: мовний образ, собака, польська мова, культурний простір.

Языковая картина мира собаки в польском культурном пространстве

Автор статьи, во-первых, пытается коротко и точно представить главные теории, касающиеся языковой картины мира в польской среде (в основном на материале исследований люблинской и вроцлавской школы). Во-вторых, автор пытается представить понятие собаки как любопытный исследуемый материал, описывая отношение к этому животному, способы его восприятия (а также

отличия в понимании роли этого животного). В-третьих, что является наиболее важным, автор на собранном материале пытается представить все коннотации, связанные с понятием собаки в польском культурном пространстве. Главными источниками выводов являются фразеология и идиоматика польского языка. В исследовании автор особое внимание обращает на процесс десемантизации понятия, а также на множество слов пейоративной семантики.

Ключевые слова: языковая картина, собака, польский язык, культурное пространство.

Linguistic picture of the dog in the polish cultural area

The article 'Language picture of a dog in the Polish cultural area' focuses on few crucial issues. Firstly, it strives to present the main theories of language picture of the world in the Polish environment shortly and in a solid way. Secondly, its goal is to introduce a concept of a dog as the interesting and suitable research material. It does so by describing the attitude to this animal and how it could be perceived (and how can understanding of this animal differ). The last and the most important goal of the article is to describe the relationship between the concept of a dog and human in polish culture. The main sources of the research material are polish phraseology and idioms. During the research particular attention is paid to the process of desematisating the concept and multiplicity of pejorative and negative terms.

Key words: linguistic picture, the dog, polish language, cultural area, desematisating.

Отримано: 6.06.2013

Dagmara Korczyńska

Uniwersytet Jana Kochanowskiego, Kielce

RÓŻNORODNOŚĆ KULTUROWA JĘZYKA INTERNAUTÓW

Rozważania na w/w temat koncentrują się wokół określenia tego, jaki jest zakres zróżnicowania kulturowego odzwierciedlony w języku internautów, jak również w jakim stopniu znajduje on swoje przełożenie wychodzące spoza granic komputera do jego werbalizacji w realnych kontaktach międzyludzkich.

W niniejszej pracy zakresem badań został objęty przede wszystkim język młodzieży. Wzoruje się on na popkulturze, mediach, Internecie i reklamach. Zauważalną rzeczą jest skłonność do spędzania znacznej części wolnego czasu przy telewizorze czy komputerze w miejsce czytania książek. Język, jakim posługuje się młodzież w coraz mniejszym stopniu kształtuje się pod wpływem języka literackiego. Poziom czytelnictwa w Polsce od kilku lat jest skrajnie niski, o czym świadczą mogą wyniki badania przeprowadzonego na rok 2012, których wyniki pokazują, że liczba osób, które można uznać za «rzeczywistych» czytelników wyniosła 11%. W tym przypadku przyjmuje się, że ilościową miarą bycia «rzeczywistym» czytelnikiem jest deklaracja przeczytania co najmniej siedmiu książek w skali roku. Warto również przypomnieć, że w ciągu dekady 1994-2004 odsetek takich osób wynosił 22-24% i to właśnie spadek do obecnego poziomu, jaki dokonał się pomiędzy

2004 a 2008 rokiem, należy uznać za najważniejszą zmianę w postawach Polaków [Chymkowski].

Słowo «*internauta*» jest potocznym określeniem osoby, będącej użytkownikiem Internetu. Wyniki badań Microsoftu pokazują, że: 37% internautów spędza przed komputerem od 3 do 5 godzin, a 36% badanych od 1-2 godzin. Liczną grupę spośród nich stanowią osoby, które spędzają przed komputerem ponad 6 godzin dziennie – do czego przyznało się 21% badanych. Trzech na czterech internautów korzysta z laptopa i komputera stacjonarnego. Laptop częściej wykorzystywany jest w celach prywatnych (67%), a komputer stacjonarny w zawodowych (45%) [Co wiemy].

Tendencją, obserwowaną we współczesnym językowym obrazie świata, jest wirtualizacja świata realnego. Przenikanie wzajemne obu światów jest nieuchronne i ma ono swoje konsekwencje w aspekcie językowym.

Na forach internetowych, blogach, portalach społecznościowych oraz we wszelkiego rodzaju komunikatorach (również podczas pisania SMSów) wzrasta tendencja do pomijania znaków diakrytycznych. W polskim alfabecie jest ich dziewięć. W miejsce liter: *a, ć, e, ł, ń, ó, ś, ź, ż* pisane są kolejno: *a, c, e, l, n, o, s, z, z*. Np. „**Dzis przeczytałem dobra książkę**” zamiast: „**Dziś przeczytałem dobrą książkę**”, „**Zalozylam zolta bluzke**” zamiast: „**Założyłam żółtą bluzkę**”, „**Zazolc gesla jazn**” zamiast najkrótszego tekstu zawierającego wszystkie litery specyficzne dla polskiej pisowni: „**Zażółć gęślą jaźń**” [Pangram]. Jeżeli chodzi o tego rodzaju «znieskształcenia» języka polskiego, to nie mają one swojego odbicia w aspekcie werbalnym. Są one charakterystyczne jedynie dla tekstów pisanych elektronicznie. Podczas pisania ręcznego polskie znaki diakrytyczne zostają zachowane w poprawny sposób.

Jeszcze innym zjawiskiem jest tak zwane pismo «pokemonów». Może mieć ono różne stopnie zaawansowania, czy też, jak nazywają to sami internauci, wtajemniczenia. Posługiwanie się daną pisownią może mieć kilka «odmian». Charakteryzuje się ono:

- naprzemiennym pisaniem z małych i dużych liter, np. «**OdRoBiLaM pRaCę DoMoWą**», «**ZrÓb DzlÓBkA dO zDjĘcIa**».

- zastępowaniem niektórych liter cyframi i innymi znakami, zbliżonymi do nich formą, np. «**4L3 m4m 5t0D | <1 5Ff373r3 | <**» zamiast «**Ale Mam słodki sweterek**», czy «**m@5z c@tk0wlt@ r@cj3**» zamiast «**Masz całkowitą rację**».

- nieprzestrzeganiem zasad poprawności ortograficznej i interpunkcyjnej, np. «**Co ó ciebie hódzinko**» zamiast «**Co u Ciebie, chudzinko?**» «**Nie psegłondałam zdjeńć kturę mi wystałaś**» zamiast «**Nie przeglądałam zdjęć, które mi wystąpiło**»

- mnogością akronimów, skracaniem wyrazów lub usuwaniem niektórych liter, głównie samogłosek, np. «**Zaraz bd u cb**» zamiast «**Zaraz będę u Ciebie**» «**Pokażę tb mój nowy smchd**» zamiast «**Pokażę Tobie mój nowy samochód**». Przykłady najpopularniejszych, używanych przez internautów akronimów, zostaną wymienione w dalszej części pracy.

- zastępowaniem dwuznaków «cz», «sz», «ż» kolejno, na «ch», «sh», «sh», np. «**Jak shybko będziesz u mnie?**» zamiast «**Jak szybko**

będziesz u mnie? «*Boshe, ilesh to moshna robić?*» zamiast «**Boże, ileż to można robić?**»

- zastępowaniem polskiego „ku” literą Q, np. «**Misiaczq, kotq, skarbeńq, opieqńka**» zamiast «**Misiaczku, kotku, skarbeńku, opiekunka**».

- wprowadzaniem modyfikacji językowych, np. «**Maaagdaaaaa!!! Szyyyyybiej!!!!!!**» zamiast «**Magda, szybiej!**»

- niepoprawnością wtrącanych wyrazów z języków obcych (głównie języka angielskiego) jak również ich «spolszczenie». (Kwestia ta stanowi przedmiot uwagi w kolejnym punkcie, dlatego tu została zaledwie wspomniana).

- mnogością emotikon, np. :) ;) ;/ :(;p :D itp.

Wcielając się w rolę internauty, przeszukując polski Internet, można natknąć się na zamieszczony w nim «alfabet pokemonów» [*Pokemoniaste pismo*]:

- «4», «@», «/\», «/-\», «F|»
- A – «om», «a», «4,», «@,», «/\,», «/-\,», «F|,»
- B – «8», «|3», «|8»
- C – «©», «<», «[», «(», «{»
- Ć – «c'», «©'», «<'», «{',» «('», «{'», «tś», «ts'», «*|*5'», «^|^5'», «*|*s'», «^|^s'», «t5'»
- D – «|)», «|)», «|)», «O|»
- E – «3», «€», «(=»
- E₂ – «E,», «em», «3,», «€,»
- F – «|=»
- G – «G», «6», «(-»,
- H – «|-|», «{|}», «#», «ff»
- I – «l», «1», «!», «|», lub jako spójnik: «&»
- J – «_|», «Y», «^»
- K – «Q» «C», «|<», «|{» «|c», «ck», «(|<, «<|<, «{|<, «[|<, «©|<, «c|<»
- L – «1», «|_», «|_»
- Ł – zwykle nie występuje, ale w niektórych odmianach: «|/_», «ó» lub «w» (zapisywane również jak L)
- M – «|\\|», «/\\/\», «^^», «nn», «rn»
- N – «|\\|», «/\\/\»
- Ñ – «|\\'|» lub «/\\'/» (zapisywane również jak N)
- 0» (słownie: zero), «()», «(|)»
- Ó – «oo» lub «(')» (zapisywane również jak O lub U)
- P – «|D», «|D», «|>», «|O»
- R – «@», «|2», «12»
- S – «5», «\$», «\$»
- Ś – «\$», «s'», «5'», «S'»,
- T – «7», «q|'», «^|^», «+»
- U – «OO», «|_|»
- V – «\»
- W – «\\/\», «VV», «|/\|», «f», «ff», «\»
- X – «X», «><», «{|}», «()»
- Y – «Y», «\,/\» «'/»

- Z - «2», «7_»
- Ż - «sh», «2*», «7*_», «z*»
- Ź - «2'«, «7' _», «z'»

Dla lepszego zobrazowania opisanego wyżej stanu rzeczy, zostaną przedstawione dwa teksty. Jeden napisany jest „językiem pokemonów” zawierający wyżej wymienione cechy tego pisma, drugi zaś przełożony został na poprawną polszczyznę.

qRcZ3 muy n4yL3P5Hy |<0L3G4 fFyY3źdZ4 p0yU7Rz3 D0
4NgL11 D0 pR4Cy, Z |<1m y4 73R4Z B3D3 1MpR3Z0Ff4ł ?

Kurczę, mój najlepszy kolega wyjeżdża pojutrze do Anglii do pracy. Z kim ja teraz będę imprezował?

*A MOsHE PoQUQaCjE ssSs NamJi? NjE rOZóMjIm, tshemÓ taQ
faM SjEm NJe poToba NaShe SóiT PisMoł*

A może poklikacie z nami? Nie rozumiem, czemu tak wam się nie podoba nasze pismo [Siemiński].

Celem, dla którego stosowane jest pismo pokemonów, jest zwrócenie uwagi nie na treść, a na formę. Użytkownikami tego rodzaju pisma są nastolatki (przy czym zdecydowaną większość stanowią nastolatki) chcące zwrócić przez to uwagę na swój wpis czy post, który intryguje czytelnika i sprawia, że wyróżnia się on spośród pozostałych, poprawnych językowo tekstów.

Najpopularniejszymi akronimami wykorzystywanymi wśród internautów, są:

- b/p – będę potem;
- n/p – nie pisać, nie przeszkadzać, no problem;
- z/w – zaraz wracam;
- ocb – o co biega?;
- OMG – Oh my God – O mój Boże;
- nrx – narka;
- j/j – już jestem;
- sql – school [szkoła];
- kc – kocham Cię;
- nmzc – nie ma za co;
- nsns – nic się nie stało;
- BTW – Przy Okazji [By the way];
- n/w – nie wiem;
- kk – poklikasz?;
- jctk – jak coś to kom;
- mbp – może będę później;
- 3m się – trzymaj się;
- 4ever – forever [na zawsze];
- lol – Laughing out loud – śmiejąc się głośno lub Lot of lough – dużo śmiechu, kupa śmiechu)
- rotfl – Rolling on the floor laughing – tarzając się po podłodze ze śmiechu [Paulu.\$.ka].

Omawiane skrótkowce początkowo funkcjonowały w pisemnej formie. Skracanie takie ma na celu po pierwsze szybszą komunikację (napisanie przez nadawcę skrótu będącego zrozumiałym dla odbiorcy,

liczba wstukanych klawiszy jest mniejsza, przez co analogicznie komunikacja odbywa się w sposób szybszy), a po drugie pozwala zmieścić większą ilość znaków w jednej wiadomości (np. w postaci ograniczników w ilości znaków w wiadomościach SMS itp.). Teraz z kolei mamy do czynienia z sytuacją, gdzie skrótowce owe przedostały się do mowy i są również często używane, co na piśmie. Jeżeli chodzi o akronim «LOL» którego cechą pierwotną było wyrażenie za pomocą znaku radości (co przy komunikacji wirtualnej mogło zdawać się rzeczywiście pomocne), to teraz wręcz wydawać by się mogło rzeczą absurdalną, iż ludzie, zamiast zwyczajnie się śmiać „opisują” lub „określają” stan w którym się obecnie znajdują, jak gdyby w oderwaniu od nich samych.

Jak już wspomniano, pismo internautów przesycone jest również mnogością emotikon. Są to złożone ze znaków tekstowych buźki, które pomagają wyrazić nastrój i które są używane przez użytkowników Internetu. Przeważnie emotikona przedstawia symboliczny ludzki grymas twarzy, obrócony o 90° w kierunku przeciwnym do wskazówek zegara, w licznych wariantach. Niektóre komunikatory automatycznie zmieniają emotikony na ich graficzne odpowiedniki [*Emotikon*].

Kolejnymi istotnymi elementami wziętymi pod uwagę w tworzeniu językowego obrazu świata są zapożyczenia (głównie z języka angielskiego) i ich ewolucja. Angielskie słowa przebijają się w języku polskim i początkowo występują w oryginalnej, niezmienionej formie. Z czasem zostają spolszczone (w → ł) i zostają im dodawane polskie końcówki. W pierwszej kolejności wyrazy te są zapożyczone na zasadzie «kalki». Oto kilka przykładów:

- *shopping* → *szoping*
- *ketchup* → *keczup* (oprócz wymowy [keczup] istnieje jeszcze [keczap])
- *cocktail* → *koktajl*
- *dealer* → *diler*
- *nice* → *najs*
- *hello* → *heloł*
- *cool* → *kul*

Następnie pojawia się proces słowotwórczy, polegający na tworzeniu nowych słów sposobem sufiksальnym od już zaadoptowanych z innego języka:

- *sweet* → *slit* → *slitaśnie/sweetaśnnie* (słodko)
- *casual* → *każualowy strój* (zamiast codzienny)
- *free* → *za free* → *za friko* (za darmo)
- *look* → *looknąć* → *luknąć* → *zlookać* → *zlukać* (zobaczyć)
- *hardcore* → *hardkor* → *hardcorowy/hardkorowy* (mocny)
- *wait* → *tejt* → *tejtnać / tejtać* (czekać)
- *sorry* → *sory* → *sorki/sorka* (przepraszam)

Współczesny językowy obraz świata jest zagadnieniem niesłychanie obszernym, które może być rozpatrywane na wielu płaszczyznach. W pracy poruszone zostały jedynie niektóre wątki z całego ogromu, jaki niesie za sobą różnorodność kulturowa języka internautów.

Pomimo tego, iż w Internecie każdy może być anonimowy, już po wstępnej analizie języka, jakim posługuje się dany użytkownik, można domyślać się jego płci, wieku, tego jak dużo czasu spędza surfując po Internecie, czy poprawnej znajomości tak języka polskiego, jak i innych języków.

LITERATURA:

1. Chymkowski, R. Stan czytelnictwa 2012 ostateczny – Biblioteka Narodowa [w:] www.bn.org.pl/download/document/1362741578.pdf [23.06.2013].
2. Co wiemy o polskich internautach [w:] Interia.pl, http://nt.interia.pl/komputery/news-co-wiemy-o-polskich-internautach,nId,960614?utm_source=paste&utm_medium=paste&utm_campaign=chrome [27.04.2013].
3. Emotikon [w:] Wikipedia, wolna encyklopedia, <http://pl.wikipedia.org/wiki/Emotikon> [28.09.2012].
4. Pangram [w:] Wikipedia, wolna encyklopedia, <http://pl.wikipedia.org/wiki/Pangram> [28.09.2012].
5. Paulu.\$ka, skróty młodzieżowe, [w:] zapytaj.onet.pl, http://zapytaj.onet.pl/Category/015,006/2,170542,znacie_skroty_mlodziowe.html [20.09.2012].
6. Pokemoniaste pismo [w:] Nonsensopedia, polska encyklopedia rozrywki http://nonsensopedia.wikia.com/wiki/Pokemoniaste_pismo [10.08.2012].
7. Siemiński, Ł. O MoOj BoShE!!1 PoKliKaSh? Poznaj język pokemonów [w:] http://www.wiadomosci24.pl/artykul/o_mooj_boshe1_siemqa_poklikash_poznaj_jezyk_pokemonow_106960-1-1--d.html#artykul-narzedzia [28.09.2012].

Культурна різноманітність мови користувачів Інтернету

Стаття присвячена дослідженню мови користувачів Інтернету. Публікація включає також відомості про те, як віртуальне спілкування впливає на польську мову і як часто «виходить за межі монітора у сферу реального спілкування між людьми. Об'єктом дослідження є переважно мова молодіжної субкультури.

Ключові слова: інтернет-користувачі, Інтернет, спілкування, письмо «Покемонів».

Культурное разнообразие языка пользователей Интернета

Статья посвящена исследованию языка пользователей Интернета. Публикация включает в себя также информацию о том, как это виртуальное общение влияет на польский язык и как часто «выходит за рамки» монитора в область реального общения между людьми. Объектом исследования является преимущественно язык молодежной субкультуры.

Ключевые слова: интернет-пользователи, Интернет, общение, письмо «Покемонов».

Cultural diversity of the internet's language

This article is devoted to the analysis of language which is used by internet users to communicate with each other. It also contains information, on how it affects on proper Polish language and how often it «goes beyond» the glass of the screen to its verbalization in real relationships between people. In this study, the scope of research is concerned primarily on the language of youth.

Key words: Internet users, Internet, communication, «Pokemon» writing.

Отримано: 15.06.2013

ЛІНГВОКУЛЬТУРНА ОЗНАКА РЕЧЕННЯ З УСТАЛЕНОЮ КОНСТРУКЦІЄЮ У ПРЕТЕРИТАЛЬНОМУ КОН'ЮНКТИВІ

Постановка проблеми. В останні десятиліття лінгвісти все частіше розглядають мову (мовлення) як транслятор культурної інформації, а людину – як творця цієї культури [Вжещ 2011: 252]. Зростання ролі міжкультурної комунікації, усвідомленням її як процесу, що впливає на ефективність взаємодії в моно- та полікультурних колективах [Марулько 2010: 166] зумовило актуальність нашого дослідження лінгвокультурної значущості речень-моделей з усталеною конструкцією у претеритальному кон'юнктиві.

Завдання дослідження полягає у встановленні лінгвокультурної специфіки усталених конструкцій з претеритальним кон'юнктивом у сучасній німецькій мові. В існуючих наукових працях і навчальних посібниках конструкції (речення) даного типу розглядаються у межах стислої інтерпретації кон'юнктива як засобу вираження «м'якості», «ввічливості» (напр.: В. Флеміг, У. Енгель, І. Цох, А. Гетце, В. Козловський, О. Марулько).

Мета дослідження полягає у поглибленні знань щодо лінгвокультурних особливостей усталених конструкцій з претеритальним кон'юнктивом.

Спостереження над усталеними конструкціями з претеритальним кон'юнктивом дало змогу виявити особливості їх використання та сферу застосування. Однією з найважливіших характеристик є так звана «стратегія ввічливості» («die Strategie der Höflichkeit») [Heidolf, Flämig, Motsch 1984: 357], що і дозволяє нам розглядати їх у лінгвокультурному аспекті. Ввічливість на комунікативному рівні проявляється у формах мовного етикету, в який включені формули ввічливості (es wäre besser..., wie wäre es mit..., ich hätte gern..., würden Sie..., möchten Sie..., Sie könnten...), основну складову яких утворює претеритальний кон'юнктив.

Матеріалом нашого дослідження слугували фрагменти діалогів із художніх творів німецьких та австрійських письменників ХХ та ХХІ ст. Мова художньої літератури базується на загальнолітературній мові, але використовує її для створення системи засобів мовно-художнього вираження, оскільки в мові художньої літератури об'єднані комунікативна та естетична функції. Тому при дослідженні лінгвокультурної ознаки речень з претеритальним кон'юнктивом ми опираємося перш за все на приклади з художньої літератури.

Художня література відображає особливості соціально-культурного простору Німеччини. Головним ініціатором ідеї та стратегії ввічливості виступають державні структури, а провідниками тактик увічливості – профільні установи (напр.: транспортні, торгівельні, освітні), громадські інституції, фонди, ЗМІ [Марулько 2010: 167]. Вербальні засоби етикету утворюють формальні рамки

поведінки, в яких розгортається спілкування. Це означає, що для того «щоб функціонувати як єдине ціле, як складна соціальна система, суспільство встановлює такі рамки поведінки індивідів, в яких поведінка стає типовою для всіх членів колективу» [Левкович 1976: с. 212]. У готелі, ресторані, бюро, аптеці, з друзями, родичами чи випадковими перехожими мовлення людей завжди супроводжується використанням ввічливих структур з претеритальним кон'юнктивом, ілюкутивним значенням яких є прохання, запрошення, нагадування, пропозиція, застереження тощо. Наведемо приклади такого вживання зазначених утворень і прокоментуємо їхню когнітивно-прагматичну структуру.

З огляду на наші спостереження, використання ввічливих формул з претаритальним кон'юнктивом домінує в державних і громадських інституціях. Для високоосвіченої людини врахування норм мовної етики обов'язкове, бо цим вона виявляє власну вихованість, культуру та представляє категорію людей, що виражає й захищає волю держави, й робить це коректно, виявляючи увагу та повагу до кожного відвідувача [Пентиліук 2010: 151].

Роботодавець використовує ввічливе звертання до журналіста. Вживання конструкцій з модальними дієсловами з присудком у формі претеритального кон'юнктива роблять таке висловлювання поважнішим та тактовнішим. Використання влучно підібраних мовленнєвих формул позитивно впливає на співрозмовника, дозволяє йому відчувати себе гідним кандидатом на цю посаду.

«*Wettengel meint, daß Sie das **könnten**, und ich meine es ebenfalls, sagte Herrdegen.*»

«*Ich habe noch nie in einer Redaktion gearbeitet.[...].*»

«*Wann beginnt morgens die Arbeit?*»

«*Sie **müßten** morgens um zehn Uhr erscheinen. [...].*»

«*Und was **müßte** ich genau tun?*»

«*Sie **müßten** die Artikel der anderen redigieren, ... Sie **müßten** für jede Seite einen Seitenspiegel machen und*» [Genazino 2010: 51-52].

Сфера обслуговування, орієнтована на запити клієнта, вимагає високої етичної культури працівників. Всі працівники готелю, кафе, ресторану чи магазину повинні керуватися правилами, спрямованими на створення у відвідувача почуття максимального комфорту, використовувати стратегію позитивної ввічливості, як прояв турботи про побажання адресата, пропозицію йому своєї допомоги.

Ввічлива відповідь керуючого спонукає відвідувача залишитися саме в цьому готелі.

«*Morgen. Haben Sie noch ein Zimmer frei?*»

«*Aber Madame hat doch ihr Zimmer.*»

«*Madame ist verheiratet. Mit mir.*»

«*Wir **hätten** Nummer sechs. Neben Madame.*» [Remarque 2006: 176].

Також приватний власник, бажаючи якнайвигідніше і найшвидше здати кімнату використовує такі звертання які б заохо-

тили клієнта до подальшої розмови, висловили інтерес і, можливо, сприяли б успішному вирішенню проблеми для обох сторін.

«Wenn Sie mit einem kleinen Appartement zufrieden sind, **könnte** ich Ihnen vielleicht weiterführen. [...]» «Ich habe nur ein Jahr darin gewohnt, Sie **müßten** nicht unbedingt renovieren». [Genazino 2010: 152-153].

Увічливе прохання клієнта в бюро зустрічає ввічлива відповідь працівника.

«Hallo, Tina Honey, **könntest** du mir wohl einen winzigen Gefallen tun? Ich muß einen ziemlich wichtigen Brief an meine Managerin schreiben ... und du weißt, meine Klaue ist so ziemlich unleserlich. **Würdest** du wohl ...»

«Selbstverständlich.» [Fischer 2009: 243].

В аптеці на прохання покупця принести йому ліки лунає ввічлива відповідь аптекаря. Хоча на перший погляд відповідь є негативною, але використання ввічливої формули змінює її емоційне забарвлення, тим самим спонукаючи покупця до згоди.

«Und bringen Sie mir bitte gleich Aspirin und Vomex A Dragees mit!»

«Ich hab nachgesehen. Das haben wir nicht auf Lager. Aber wenn Sie morgen noch einmal wiederkommen, dann **könnte** ich es bestellen.» [Fitzek 2010: 96].

Увічливе оформлення прохання реченням усталеної конструкції із претеритальним кон'юнктивом можна часто спостерігати в розмові між лікарем і пацієнтом.

«Und **wäre** es möglich, daß Sie... verzeihen Sie die Frage... daß Sie jetzt in einem ähnlichen Zustande sind?»

«Vielleicht **wäre** es da am besten, gnädige Frau, ich nehme eine allgemeine Untersuchung vor... darf ich Sie vielleicht bitten, sich... sich in das andere Zimmer hinüber zu bemühen?»

[Цвейґ 2006: 68]

«Ich **möchte** nicht viel Zeit mit Untersuchungen verlieren.»

«Sie **könnten** mir, meine ich, etwas mehr Vertrauen entgegenbringen. Ich wenigstens habe mein Vertrauen zu Ihnen genug bezeugt». [Цвейґ 2006: 70].

Увічливі структури зустрічаються досить часто і в повсякденному спілкуванні мовців, коли вони:

✓ дають комусь дружню пораду: «Ich **möchte**, daß du hierbleibst. Das ist ein Unterschied. Ich **möchte** nicht, daß du dein Leben fortwirst wie wertloses Geld». [Remarque 2006: 108-109];

✓ коли пропонують щось: «**Möchtest** du einen Likör zum Kaffee? Kognak? Keinen Chartreuse? Armagnac?» [Remarque 2006: 155]; «Übermorgen ist mein Dinner bei Onkel Gaston. **Möchtest** du eingeladen werden?» [Remarque 2006: 181] «**Wäre** es da nicht besser, wir **würden** englisch sprechen?» [Fischer 2009: 184];

✓ коли застерігають: «Damit du siehst, daß es Unsinn ist. Woher **würdest** du nächstes Jahr meine Kleider und Schuhe kaufen?» [Remarque 2006: 251];

✓ коли пропонують допомогу: «Vielleicht **könnte** ich dir helfen?» [Fischer 2009: 165];

✓ коли перепитують: «*Und diese größere Summe **würden** Sie... **würden** Sie mir zur Verfügung stellen?» [Цвейґ 2006: 74];*

✓ коли перепрошують: «*Vielleicht **hätte** ich das nicht fragen sollen, bitte, seien Sie mir nicht böse.*» (Fischer 2009: с. 171); «*Entschuldige schon. Ich **hätte** nie gedacht, dass du so empfindlich sein **könntest**.*» [Fischer 2009: 184];

✓ коли розмірковують: «*Es **wäre** komisch, wenn`s nicht so traurig **wäre**.*» [Fischer 2009: 199];

✓ коли висловлюють прохання: «***Könnte** ich Sie wohl ein paar Minuten sprechen?»* [Fischer 2009: 153];

✓ коли сперечаються: «*Bitte, Väterchen, warum darf ich denn nicht? **Würde** es dir nicht auch Freude machen, eine Tochter zu haben die studiert? – Du **müßtest** ja erst mal das Abitur machen.*» [Fischer 2009: 178];

Особлива увага приділяється використанню ввічливих формул з претеритальним кон'юнктивом під час розмови з незнайомою людиною. «... *Ich **möchte** nur bitten... Sie **würden** mich sehr verpflichten, wenn Sie zu niemandem an Bord davon sprechen **würden**, daß Sie mich hier gesehen haben... Es sind... sozusagen private Gründe, die mich jetzt hindern unter die Leute zu gehen... ja... nun... es **wäre** mir peinlich, wenn Sie davon Erwähnung täten, daß jemand hier nachts... daß ich...*» [Цвейґ 2006: 46] «...*Ich **möchte** Sie gerne um etwas fragen... das heißt, ich **möchte** Ihnen etwas erzählen.*» [Цвейґ 2006: 50]

Функціонально-комунікативною метою таких висловлень вдячності, прохань, вибачень, побажань є передача на адресу співкомуніканта інформації соціального характеру на зразок: «Я тебе помітив, поважаю, бажаю підтримувати контакт, бажаю усього найкращого». Такі усталені конструкції із претеритальним кон'юнктивом вміщують семантику доброзичливості, люб'язності, уважності, чемності тощо, що також слугує на позначення ввічливості як найважливішої людської якості загалом. Ефект від такого звертання є очевидним – людина приділяє вам свою увагу, готова вас вислухати.

Проаналізовані ситуації дозволяють стверджувати, що усталені речення-моделі з претеритальним кон'юнктивом є тими лінгвокультурними одиницями, які, з одного боку відображають одну із структурних особливостей сучасної німецької мови, а з іншого боку характеризують рівень та національно-специфічні культури німецького суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вжещ Я. Принцип ввічливості в теорії і практиці міжкультурної (українсько-німецької) комунікації. Теорії «збереження обличчя» П. Брауна та С. А. Евінсона. – К., 2011.
2. Левкович В. Обычай и ритуал как способ социальной регуляции поведения // Психологические проблемы социальной регуляции поведения. – М., 1976.
3. Марунько О. Лінгвокультурний аспект дослідження речення усталеної конструкції з претаретальним кон'юнктивом (на матеріалі німецької мови). – Чернівці, 2008.

4. Пентилюк М., Маруніч І., Гайдаєнко І. Ділове спілкування та культура мовлення : навч. посіб. – К., 2010.
5. Ремарк Э. Небеса не знают любимчиков (Жизнь взаимы). – СПб, 2006.
6. Цвейг С. Новели. – Харків, 2006.
7. Grundzüge einer deutschen Grammatik / [von einem Autorenkollektiv unter Leitung von K.E. Heidolf, W. Flämig und W. Motsch]. – Berlin, 1984.
8. Sebastian Fitzek. Splitter, Droemer Verlag 2009.
9. Wilhelm Genazino. Eine Frau, eine Wohnung, ein Roman. – München, 2010.
10. Marie Louise Fischer. Ein Herz für mich allein. – Köln, 2009.

Lingwokulturowe cechy zdania ze stałymi związkami wyrazowymi w trybie warunkowym

W artykule została opisana lingwokultura cech stałych związków wyrazowych w trybie warunkowym we współczesnym języku niemieckim. Autor analizuje związki wyrazowe (zdania) danego typu w ramach więzłej interpretacji trybu jako sposobu wyrażenia «miękości», «uprzejmości». Obserwacje poczynione nad stałymi związkami wyrazowymi w trybie warunkowym przedstawionymi na podstawie fragmentów dialogów zaczerpniętych z niemieckiej i austriackiej literatury XX i XXI wieku dają możliwość ukazania szczególnych właściwości ich wykorzystania i sferę ich przyswajania. W artykule przytoczone zostały przykłady form grzecznościowych z illokutywnym znaczeniem, którym jest prośba, zaproszenie, przypomnienie, propozycja, upomnienie, itd. a także została omówiona ich kognitywno-pragmatyczna struktura, semantyka. Autor udowadnia, że stałe zdania-modele w trybie warunkowym są tymi lingwokulturowymi jednostkami, które, z jednej strony odzwierciedlają jedną ze szczególnych właściwości współczesnego języka niemieckiego, a z drugiej charakteryzują stopień i narodowo-specyficzne kultury niemieckiego społeczeństwa.

Słowa kluczowe: *lingwiokulturowa cecha, stałe związki wyrazowe, tryb warunkowy, język niemiecki, grzeczność.*

Лингвокультурные признаки предложения с устойчивым словосочетанием в претеритальном конъюнктиве

В статье осуществляется описание лингвокультурных признаков устойчивых словосочетаний с претеритальным конъюнктивом в современном немецком языке. Автор рассматривает словосочетания (предложения) данного типа в пределах краткой интерпретации конъюнктива как средства выражения «мягкости», «вежливости». Наблюдения над устойчивыми словосочетаниями с претеритальным конъюнктивом осуществленными на основе фрагментов диалогов из художественной литературы немецких и австрийских писателей XX и XXI века дают возможность выявить особенности их использования да сферу применения. В статье приводятся примеры вежливых структур с претеритальным конъюнктивом, иллокутивным значением которых есть просьба, приглашения, напоминания, предложение, оговорки и т.д. и комментируется их когнитивно-прагматическая структура, семантика. Автор доказывает, что устойчивы предложения-модели с претеритальным конъюнктивом являются теми лингвокультурными единицами, которые, с одной стороны отражают одну из структурных особенностей современного немецкого языка, а с другой – характеризуют уровень и национально-специфические культуры немецкого общества.

Ключевые слова: лингвокультурный признак, устойчивые словосочетания, претеритальный конъюнктив, немецкий язык, вежливость.

Sentences of set structures with preterit conjunctive as mean of expression of courtesy in modern german language

The author of the article analyzes courtesy as a common feature of the sentences of set structures with Preterit Conjunctive in three-united space: structural-semantic, cognitive-pragmatic and linguistic-cultural. These constructions are taken from fragments of dialogue by German and Austrian writers of the XX and XXI centuries. Semantic features of Set structures with Preterit Conjunctive represent requests, invitations, reminders, offers and reservations. On the one hand these units reflect one of the structural features of the German Language, on the other hand characterize the level and culture of German Society.

Key words: set phrases, Preterit Conjunctive, German language, courtesy.

Отримано: 27.06.2013

Паулина Махульска

Университет им. Яна Кохановского, Кельце, Польша

ВАРИАНТНОСТЬ РУССКИХ ПОСЛОВИЦ И ПОГОВОРОК – ПОСЛОВИЦЫ И АНТИПОСЛОВИЦЫ. ПОЛЬСКИЕ ЭКВИВАЛЕНТЫ

Сопоставительное изучение антипословиц и антипоговорок является сложным вопросом, так как их суть заключается в культурологических особенностях данного народа, поэтому в данной работе мы сосредоточимся не только на приведении эквивалентов антипословиц и антипоговорок, но и на антипословицах и антипоговорках, образованных от эквивалентных в обоих языках исходных форм.

Термин *антипословица* был введен американским паремиологом Вольфгангом Мидером [Вальтер, 2012].

Антипословица это шутливая переделка пословицы, её и своеобразный смысловой антипод [Черняк, 2006, с. 10-11]. Например,

Не зная броду – не суйся в воду – Не зная броду – не суйся в воду, пропусти вперед друга / Не зная броду, пропусти товарища в воду; Czym chata bogata, tym rada – Czym chata bogata, tym większe podatki / Czym chata bogata – tym goście rzygają / Czym chata bogata, tym struje.

Однако, при определении термина «антипословица» многие исследователи забывают о тех пословицах и поговорках, которые не составляют пар, а всё-таки включаются в сборники антипословиц. Здесь речь идёт о пословицах и поговорках с обценной лексикой, напр.:

✓ Девушки как туалетные кабины: либо заняты, либо засранные – *Faceci są jak kible, albo zasrani, albo zajęci / Faceci są jak kible, albo zajęci, albo zafajdani / Faceci są jak kible, albo zajęci, albo splukani;*

✓ Жизнь – замедленный прыжок из пизды в могилу – *Życie – skok w dal z pochwy do grobu*;

✓ Жопа не горшок – не разобьется – *Dupa nie szklanka nie rozbije się*;

✓ Выше жопы не пернёшь / Выше хуя не пригнешь – *Wyżej dupy nie podskoczysz / Wyżej chuja nie podskoczysz*.

Однако в данной работе мы сосредоточимся на парах – пословица – антипословица и поговорка – антипоговорка.

Приведём несколько примеров антипоговорок:

✓ Время-деньги – Czas to pieniądz: Время – деньги, а денег у нас нет, Время, которое у нас есть, – это деньги, которых у нас нет – *Czas to pieniądz, pieniądz jest czasem, a czasem go nie ma*;

✓ Время лечит – Czas leczy rany: Время лечит, но доктор – быстрее; *Czas leczy rany – motto NFZ*.

Это явление замечается также в области афоризмов, на основании которых иногда возникают антиафоризмы:

✓ Быть или не быть вот в чем вопрос – Być albo nie być, oto jest pytanie: Пить или не пить вот в чём вопрос – *Pić albo nie pić oto jest pytanie*.

✓ Дети – цветы жизни: Дети – цветы жизни. Но не надо сажать их в горшок вниз головой / Дети – цветы жизни. Дарите женщинам цветы;

Надо заметить, что все выше указанные жанры (антипословица, антипоговорка, антиафоризм) используются как средство языковой игры.

Многими антипословица, с одной стороны, воспринимается как кризис жанра, однако, как подчёркивает В. Мидер «Шутливая или серьёзная игра с пословицами отнюдь не нова, но можно констатировать, что критическое противостояние старой мудрости принимает в наши дни особо заметные масштабы» [Цит. по: Вальтер, Мокиенко 2008, с. 4]. Поэтому замечается их употребление не только в повседневном общении (здесь надо уточнить – обычно молодёжи), но и в масс-медиа.

Как подчёркивает Г. К. Абзулдинова, «Следует отметить, что антипословицы характеризуются тем, что их понимание не зависит от контекста, и они могут функционировать как самостоятельные афоризмы» [Абзулдинова, 2011]. Надо заметить, что определение «афоризм» здесь употреблено осознанно – антипословица, в отличие от пословицы, имеет определённого автора (которого легко узнать: это либо пользователь какого-то форума, социальной сети, либо журналист), содержит в себе его взгляд на перемены в разных сферах жизни (напр., социально-политической, экономической и т.п.: *Mowa jest srebrem, a milczenie Amber Gold; Uczepić się jak rzep smoleńskiego ogona; Wystroił się jak trans na paradę*. Изменения эти являются реакцией на то, что происходит, либо на то, что соответствует новейшим тенденциям моды, напр.: *Bez pracy nie ma rogalików Star Foods; Koszula z Wólczanki bliższa ciątu; Gdyby kózka nie skakała, Siema eniu; Gdyby kózka nie skakała, to by nie trafiła na youtube'a; Lepszy maluch w garażu, niż Opel w telewizorze; Gdyby kózka nie skakała, toby nie ALE URWAŁA!*

Вариантность пословиц и поговорок (и в следствии – образование антипословиц) вытекает из многочисленных трансформации. Итак, можно выделить три основных типа преобразований пословиц: семантический, структурный и структурно-семантический [Фёдоровна, 2007]. Однако, антипословицы возникают только путём структурных и структурно-семантических трансформаций, так как их суть вытекает из структурных изменений. Юмористическое инотолкование пословицы (без изменения ее формы) нельзя назвать антипословицей, а лишь её буквализацией.

Семантические трансформы связаны с изменением семантики пословицы. Пословица сохраняет свою исходную форму, но понимается по-другому, напр.: польская поговорка *Po co posić drzewo (drwa) do lasu* (русский смысловой эквивалент: *В Тулу со своим самоваром не ездят*), высказана в адрес кого-то, кто берет с собой дрова в лес, чтобы зажечь костёр приводит к буквализации поговорки. Аналогично: *Nie ucz ojca dzieci robić* – русский эквивалент: *Не учи отца детей клепать*; *Z dużej chmury mały deszcz* – *Из большой тучи да малая капля* (так сказано о небольшом дожде приводит к буквализации); *Kuj żelazo póki gorące* – *Куй железо, пока горячо* (сказано кузнецу тоже меняет свой смысл и приводит к буквализации) и т.д.

Структурные трансформы заключаются в изменении формы пословиц и поговорок путём замены одного или нескольких элементов, введения новых элементов с одновременным сохранением исходного смысла пословицы или поговорки, напр.:

✓ Если бы у бабушки были усы, она была бы дедушкой – Gdyby babcia miała wasy to by była dziadkiem: Если бы у бабушки были яйца – она была бы дедушкой / Если б у бабушки был хуй, она была бы дедушкой / Если б у бабушки был бы член, она была бы дедушкой – *Gdyby babcia miała chuja to by była dziadkiem*;

✓ Куй железо, пока горячо – Kuj żelazo, póki gorące: Куй железо, пока Горбачёв – *Kuj żelazo, póki gorące, tylko się kurwa nie poraż*;

✓ За спасибо деньги не дают – Za dziękuje to i kowal konia nie obkuję: За спасибо и прыщ на жопе не вскочит / За спасибо ебут красиво – *Za dziękuje nic się nie kuruje*ж

✓ Чем дальше в лес, тем больше дров – Im dalej w las, tym więcej drzew: Чем дальше в лес, тем толще партизаны – *Im dalej w las, tym więcej komarów*.

В выше приведённых примерах, несмотря на структурные изменения, общий смысл пословиц и поговорок сохранен, хотя в некоторых случаях он обогащен новым прагматическим оттенком (как в случае с *Куй железо, пока Горбачёв* и *Чем дальше в лес, тем толще партизаны*, где появляется политико-идеологический контекст).

Структурно-семантические трансформы теряют как и свою исходную форму (путём замены одного или нескольких элементов, введения новых или удалением ненужных, с точки зрения говорящего, элементов, а также нарушения порядка слов), так и семантику:

✓ Чем дальше в лес, тем больше дров – Im dalej w las, tym więcej drzew: Чем дальше в лес, тем на хуй нужно / Чем дальше в лес, тем ну его на хуй;

✓ Кто рано встает тому Бог даёт – Kto rano wstaje, temu Pan Bóg daje: Кто рано встает все равно два раза бегать / Кто рано встает, пишет как курица лапой / Кто рано встает того Бог лишает разума / Кто рано встает, тот весь день спать хочет / Кто рано встает, тот далеко от работы живет / Кто рано встает, тот спать не дает – Kto rano wstaje temu Pan Bóg rozum odbiera / Kto rano wstaje ten jest nie wyspany / Kto rano wstaje, innym spać nie daje / Kto rano wstaje, ten idzie po bułki / Kto rano wstaje, ten jest głupi / Kto rano wstaje, ten się gówno wyśpi / Kto rano wstaje, ten leje jak wół na malowane wrota;

✓ Баба с возу, кобыле легче – Baba z wozu – koniem lżej: Баба с возу, дальше будешь / Баба с возу, вылетит, не поймёшь / Баба с возу, волки сыты – Baba z wozu, konie w śmiech / Baba z wozu oka nie wykole;

✓ Как любить, то королеву, если красть, то миллион – Jak kochać, to księcia, jak kraść, to miliony: Воровать – так миллион, ебать – так королеву – Jak kraść to miliony, jak ruchać to księżniczki;

✓ В здоровом теле – здоровый дух – W zdrowym ciele – zdrowy duch: В здоровом теле – здоровый хуй! – W zdrowym ciele bystry Wacek!;

✓ Дареному коню – в зубы не смотрят – Darowanemu koniowi nie patrzy się w zęby: Дареному коню – в зубы! / Дареному коню «Орбит» не поможет / Дареному коню в гарантийный талон не смотрят / Дареному коню в глаза не смотрят / Дареному коню в жопу не смотрят – Darowanemu koniowi i w garnku do twarzy / Darowanemu koniowi wszystkie kozy skaczą.

✓ Яблоко от яблони недалеко падает – Niedaleko pada jabłko od jabłoni – Брокер от пейджера недалеко падает – Niedaleko pada Polak od jabola!

✓ У семи нянек дитя без глаза – Gdzie kucharek sześć, tam nie ma co jeść: У семи детей нянька без глаза / У семи нянек дитя без глаза, а у четырнадцати – без двух / У семи нянек четырнадцать сисек – Gdzie kucharek sześć, tam wióry lecą / Gdzie kucharek sześć, tam cysków dwanaście / Gdzie kucharek sześć, tam garnizonowy punkt żywienia / Gdzie kucharek sześć, tam głodnemu chleb na myśli.

В вышеприведённых примерах вместе с структурной модификацией происходит и изменение смысла пословиц и поговорок. Итак, насколько структурные изменения позволяют сохранить переносный смысл, настолько структурно-семантические изменения приводят к буквализации.

Наконец, следует добавить, что хотя вопрос антипословиц и антипоговорок в науке не новый, он всё-таки ещё хорошо не разработан, особенно в польском языкознании и в польско-русской контрастивной лингвистике.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Абзудинова, Г. К., Трансформации пословиц, репрезентирующих концепт «учёба», 2011, [в:] Научная библиотека ЧелГУ, <http://www.lib.csu.ru/vch/243/001.pdf> (20.05.2013).
2. Вальтер, Х., Мифологические персонажи в русских антипословицах, [в:] Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского. Серия Филология. Социальные коммуникации, Том 25 (64). № 2 2012, http://science.crimea.edu/zapiski/2012/filologiya/uch_25_64_2/042_valt.pdf (20.05.2013).
3. Вальтер, Х., Мокиенко, В.М., Антипословицы русского народа, Москва 2008.
4. Фёдорова, Н.Н., Современные трансформации русских пословиц – автореферат дисс.... канд. филол. наук, Великий Новгород 2007.
5. Черняк, В.Д., Словарь по русской речевой культуре. Учебный словарь-справочник.

Варіативність російських прислів'їв і приказок – прислів'я і антиприслів'я та їх польські еквіваленти

Стаття присвячена проблемі антиприслів'їв у польській та російській мовній системах. Автор окреслює антиприслів'я, як жартівливу переробку прислів'я, що стає її першого роду антиподом, парою до традиційної одиниці. По групи антиприслів'їв заховуються також ті, що не мають пари у традиційному паремічному фонді, але через свої обценні елементи не входять у традиційний фонд. У статті окреслюється сфера функціонування антиприслів'їв, а також описується схема їх творення.

Ключові слова: прислів'я, трансформація, антиприслів'я.

Wariantywność rosyjskich przysłów i porzekadeł – przysłowia i antyprzysłowia oraz ich polskie ekwiwalenty

Niniejszy artykuł dotyczy problemu antyprzysłów w polskim i rosyjskim systemie językowym. Autor artykułu daje definicję antyprzysłowia, które określa jako żartobliwą przeróbkę przysłowia, stanowiącą pewnego rodzaju antypod, parę dla tradycyjnego przysłowia. Do grupy antyprzysłów zalicza również te przysłowia, które nie posiadają pary w postaci tradycyjnego przysłowia, ale powinny zostać zaliczone do w/w grupy ze względu na obecność w ich treści nienormatywnej leksyki. Oprócz tego określa sferę występowania antyprzysłów, a także opisuje schemat ich tworzenia.

Słowa kluczowe: przysłowie, transformacja, antyprzysłowie.

Varieties of the russian proverbs and sayings – proverbs and anti-proverbs and their polish equivalents

This article deals with the problem of anti-proverbs in the Polish and Russian language systems. The author of this article gives a definition of an anti-proverb which she defines as a humorous modification of a proverb. This modification is a kind of antipode, a pair for a traditional proverb. The author also classifies as anti-proverbs the proverbs which are not equivalent to a traditional proverb but should be included in the mentioned group because of the off-specification lexis that is present in their content. Apart from this, she determines the area of appearance of anti-proverbs and she describes the scheme of their creation.

Keywords: proverb, transformation, anti-proverb.

Отримано: 19.06.2013

**ПЕРЕКЛАД ВІРША «JEŽELI KIEDY – W TEJ MOJEJ KRAINIE»
ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО УКРАЇНСЬКИМИ ПОЕТАМИ**

Однією з форм міжкультурних відносин вважається переклад. Він єднає епохи, народи й культури так само, як єднає перекладача з автором, тобто, за твердженням Гете, «зближує чуже зі своїм».

За останні десятиліття перекладацька діяльність почала бурхливо розвиватися. Можна говорити про новий етап в історії перекладу, який поступово виокремлює перекладацьку діяльність в наукову галузь з відповідними для неї теоретичними та практичними надбаннями. Підставами для такої думки є надзвичайно швидкий розвиток техніки, науки та міжнародних відносин, необхідністю для яких є обмін інформацією та якісний переклад її на зрозумілу мову.

Переклад – це відтворення оригіналу засобами іншої мови зі збереженнями єдності змісту і форми. Ця єдність досягається цілісним відтворенням ідейного змісту оригіналу в характерній для нього стилістичній своєрідності на іншій мовній основі. Неодноразово суспільство намагалось використовувати комп'ютери як допоміжні засоби при перекладі. Та на сьогодні переклад, виконаний людиною, вважається найоптимальнішим.

Перекладання творів вимагає від перекладача володіти щонайменше двома мовами, бути високоосвіченим. Він повинен бути обізнаним з історією, культурою та літературою інших народів.

Деякі твори, відомі на весь світ, користуються великою популярністю в перекладацькому гроні. Тому перед нами постає питання, як виокремити переклад, який найточніше передає зміст оригіналу разом з основною ідеєю автора та його настроєм. Людині, яка перекладає поезію, мабуть найскладніше. Адже перекладачеві потрібно віднайти і правильно зрозуміти образи, які з самого початку були придумані автором. Перекладач повинен зуміти правильно відтворити твір за допомогою художніх засобів, що властиві саме мові, на яку перекладають, зокрема представити перекладну поезію таким чином, щоб читач міг із легкістю її сприймати.

Антон Федоров говорив: «Національна література живе своїм життям, яке обумовлене усією її історією, усіма обставинами її розвитку, різноманітними потребами схожості – і, не в останню чергу, – контактами з іншими національними літературами. У цих контактах важливе місце займають переклади» [Семеніхіна 2009: 463].

Звертаючи увагу на всі аспекти твору, перекладач ставить завдання створити адекватний переклад, який читач міг би з легкістю сприймати. Можна виділити чотири параметри адекватності: параметр адекватності передачі семантичної інформації; параметр адекватності передачі емоційно – оціночної інформації; параметр передачі експресивної інформації; параметр адекватності передачі естетичної інформації. Ми не можемо говорити, що

переклад може бути більш або менш адекватним. Адекватний переклад містить у собі точно передану семантичну основу образу.

Юджин Найда пропонує розрізнати динамічну і формальну еквівалентність перекладу. При динамічній еквівалентності намагаються досягти такого ж самого зв'язку між оригіналом тексту та носієм мови. Тут часто оцінюється використання засобів вираження. Коли ж мова заходить про формальний еквівалент, то завдання перекладача полягає у відтворенні якнайближчого до форми і змісту оригіналу.

Еквівалентність – це одне з основних завдань перекладача, яке полягає у максимально повній передачі змісту оригіналу, як правило фактична спільність змісту і оригіналу дуже значна.

При врахуванні еквівалентності оригіналу і перекладу, у першу чергу, звертається увага на однакове розуміння тексту, інформацію, яка сприймається реципієнтом не тільки розумом, а й душею.

Основним завданням перекладу є змістовна передача оригіналу. Інші характеристики, такі як функціональні, стилістичні, соціальні, локальні, не можуть відтворитися сповна без попередньо правильно поданої інформації. Саме на змістовній інформації оригіналу базується подальша робота.

Перед тим, як приступити до перекладу того чи іншого твору, перекладач повинен для себе встановити, який саме переклад він буде намагатися створити: еквівалентний чи адекватний. У кожного з перекладачів своя стратегія перекладу. Саме тому один твір може мати декілька перекладів.

У другій половині ХХ століття широко почали застосовувати лінгвістичний та компаративний методи аналізу художнього тексту. Ці методи дозволяють дослідити переклад найповніше, визначити його відповідність оригіналу.

Використовують 4 процедури такого аналізу:

1. Зіставлення текстів перекладу з оригіналом. Це дозволяє отримати інформацію про ступінь близькості змісту, структури оригіналу і перекладу.

2. Порівняння перекладів одного і того ж твору, виконаних різними перекладачами.

3. Зіставлення перекладів з оригінальними текстами, виконаними мовою перекладу. Так, мова перекладу є загальною підсистемою відповідної національної мови. Справа у тому, що часто, коли перекладач, сам про це знаючи чи ні, розширює комунікативні можливості мови перекладу, використовуючи такі прийоми, як дослівний переклад, калька, запозичення і т. д. Це обумовлено тим, що він прагне якомога повніше відтворити зміст оригіналу. Такі відхилення цілком виправдані у перекладознавстві.

4. Порівняльний аналіз паралельних текстів мовою оригіналу і мовою перекладу, тобто текстів близького змісту, що належить до аналогічного функціонального стилю і жанру.

Наше завдання полягає у визначенні, який із текстів перекладу вірша Юліуша Словацького «Jeżeli kiedy – w tej mojej krainie» можна вважати якіснішим, враховуючи вищесказане.

Юліуш Словацький народився 4 вересня 1809 р. у невеликому містечку Кременці, яке називають «Волинськими Афінами». Велику роль у становленні майбутнього видатного поета – романтика відіграли його мати Саломея, кременецьке оточення та природа рідного краю.

Над перекладами Юліуша Словацького працювали М. Старицький, Олена Пчілка, Борис Тен, М. Рильський, М. Бажан, Д. Павличко, Г.Вервес, Є. Нарубіна, Р. Лубківський, І. Драч, Г. Гордасевич, М. Гецевич та ін.

У вірші «Jeżeli kiedy – w tej mojej krainie» читач відчуває тонкого, проникливого та чутливого митця, який тужить за рідною кременецькою домівкою. Цю поезію переклали українською мовою Дмитро Павличко та Єва Нарубіна. Також ми виконали власний, дослівний переклад.

I рядок

Jeżeli kiedy – w tej mojej krainie,

Якщо коли – у тій моїй країні, (власний, дослівний переклад),

Якщо колись у тій моїй країні (Д. Павличко),

Якщо ти будеш у моїй країні (Є. Нарубіна)

Цей рядок Д. Павличко переклав дослівно, залишаючи думку ліричного «я» незмінною. Є. Нарубіна переклала перший рядок не так дослівно, до того ж звернулася до читача як до другої особи однини, також вона не вживає займенник «тій».

II рядок

Gdzie po dolinach moja Ikwa płynie,

Де по долинах моя Іква плине (власний, дослівний переклад),

Де котить Іква хвилі по долині (Д. Павличко),

Де котить Іква води свої сині (Є. Нарубіна)

У другому рядку Д. Павличко і Є. Нарубіна відмовились від присвійного прикметника «моя». Замість нього кожен із них додав по іншому іменнику. Порівнявши цих два рядки, можна сказати, що відповідним до оригіналу буде переклад Д. Павличка, адже у Ю. Словацького не йдеться про жодні води.

III рядок

Gdzie góry moje błękitnieją mrokiem,

Де гори мої блакитніють сутінком (власний, дослівний переклад),

Де пасма гір блакитніють під мроком (Д. Павличко),

Де гори пнуться у блакить високу (Є. Нарубіна)

Можна впевнено говорити, що Д. Павличко переклав набагато ближче до ліричного «я» автора, ніж Є. Нарубіна, яка взагалі змінила зміст рядка, написавши «гори пнуться у блакить», коли ж насправді вони «блакитніють сутінком».

IV рядок

A miasto dzwoni – nad szmernym potokiem,

А місто дзвонить – над шурхітливим струмком (власний, дослівний переклад),

А місто дзвонить над шумним потоком (Д. Павличко),

Де дзвонить місто над сріблом потоку (Є. Нарубіна)

Лексичні одиниці оригіналу і обох перекладів співпадають.

V рядок

Gdzie konwalija woniáce lewady

Де конвалією пахучі левади *(власний, дослівний переклад)*,

Де пахнуче конваліями поле *(Д. Павличко)*,

Де квітчані конваліями луки *(Є. Нарубіна)*

У цьому Д. Павличко залишив зміст, що був переданий Ю. Словацьким, проте теж вдався до трансформації, змінивши порядок слів, а також «левади» замінив на «поле», що не здається серйозним відхиленням від оригіналу. У свою чергу, Є. Нарубіна змінила першочерговий зміст рядка, коли переклала woniáce (пахучі) як квітчані. Вона замінює слово левади на луки. Тому, на нашу думку, переклад цього рядка в інтерпретації Д. Павличка звучить адекватно на відміну від перекладу Є. Нарубіної.

VI рядок

Wiegna na skały... pod chaty i sady...

Біжать на скелі... під хати і сади... *(власний, дослівний переклад)*,

Біжить на скелі, під хати й стодоли *(Д. Павличко)*,

Біжать по схилах по міському бруку, – *(Є. Нарубіна)*

Для збереження рими, Д. Павличко переклав цей рядок майже дослівно, замінивши сади на стодоли. Є. Нарубіна написала, що квітчані луки біжать по схилах, коли ліричним «я» вірша було написано на скелі. У Ю. Словацький – «під хати й стодоли», а у Є. Нарубіної – «по міському бруку». У Кременці дійсно була бруківка. Можливо, перекладач хотіла це підкреслити і саме тому використала новий образ.

VII рядок

Jeśli tam będziesz... duszo mego łona,

Якщо там будеш, душі мого (родинного) кола *(власний, дослівний переклад)*,

Як будеш там, душе могого тіла *(Д. Павличко)*,

Якщо там будеш, душе моя мила *(Є. Нарубіна)*

У цьому Ю. Словацький згадує «душу свого родинного кола». Тут читач відчуває, як і у вірші в цілому, ностальгію поета за рідним містом, родиною. На нашу думку, перекладачі цього не відчули, тому у них душа належить поету, або тілу.

VIII рядок

Choćby z promieni – do ciała wrócona:

Хоча б з променів – до тіла повернута *(власний, дослівний переклад)*,

Хоч би ти в плоть з проміння прилетіла *(Д. Павличко)*,

Хоч з променя повернена до тіла *(Є. Нарубіна)*

Перекладачі залишили зміст оригіналу, проте різними засобами. Можна вважати обидва переклади адекватними.

IX рядок

To nie zapomnisz tej mojej tęsknoty,

То не забудеш тої моєї туги *(власний, дослівний переклад)*,

Побачиш мою тугу, що на скалах *(Д. Павличко)*,

Мою журбу ти спом'янеш в тім краї *(Є. Нарубіна)*

У ІХ рядку Ю. Словацький пише «не забудеш». Є. Нарубіна перекладає, як «спом'янеш», що означає миттєву дію, а Д.Павличко – «побачиш». До того ж він з'єднав цей рядок з наступним, уточнивши слова з Х рядка, написавши, яка саме туга «на скалах».

Х рядок

Która tam stoi jak archanioł złoty,
Яка там стоїть як архангел золотий (*власний, дослівний переклад*),

Мов янгол золотий, незгасний спалах, (*Д. Павличко*),

Вона, мов ангел, золотий ширяє (*Є. Нарубіна*)

Перекладачі вдалися до довільного перекладу. В оригіналі – архангел, який замінюють на «ангел» та «янгол». Коли мова йде про тугу, яка затрималась на скелях, то у Є. Нарубіної вона «ширяє», а у Д. Павличка «стоїть».

ХІ рядок

A czasem miasto jak orzeł obleci

А іноді місто як орел облетить (*власний, дослівний переклад*),

Стоїть, і часом місто облітає (*Д. Павличко*),

А часом лине, як орел крилатий (*Є. Нарубіна*)

На відміну від Є. Нарубаної, Д. Павличко зробив тісний зв'язок (зв'язує) з ХІІ за допомогою відповідних лексичних одиниць.

ХІІ рядок

I znów na skałach... spoczywa – i świeci.

І знову на скелях...спочиває і світить (*власний, дослівний переклад*),

А потім знов спічне, стоїть і сяє (*Д. Павличко*),

І знов сіда на скелях спочивати (*Є. Нарубіна*)

ХІІІ рядок

Powietrze lżejsze... które cię uzdrowi,

Повітря легше, котре тебе зцілить (*власний, дослівний переклад*),

Повітря, що тебе там зцілить, знаю (*Д. Павличко*),

Легке повітря мов цілющу воду (*Є. Нарубіна*)

У ХІІ рядку Д. Павличко додав, що цей архангел стоїть, коли Є. Нарубіна забрала навіть те, що він світить. При перекладі вона також підкреслює, що туга просто спочиває. У Д.Павличка вона і «стоїть», і «сяє». При тому перекладач, в першу чергу, впевнений в тому, що повітря дійсно зцілить його крайн від журби й від туги. У Є. Нарубіної це повітря порівнюється з цілющою водою.

ХІV рядок

Łałem z mej piersi mojemu krajowi...

Лив з своїх грудей своєму краю (*власний, дослівний переклад*),

Я лив з грудей своїх для краю (*Д. Павличко*),

Там лив з грудей я рідному народові (*Є. Нарубіна*)

У цьому для Д. Павличка – перекладача важливо, що це повітря лється для всього краю. Є. Нарубіна підкреслює, що лише для народу; також Д. Павличко вдало використав у своєму перекладі лексему теґ – моєї, коли Є. Нарубіна взагалі її опустила.

Отже, на нашу думку, перекладачі недостатньо відчули тут Ю. Словацького за рідним краєм, яка у нього з'явилася з того моменту, як він покинув рідний Кременець. У своєму листі до матері (Женева, 21 серпня 1834р.) польський митець написав: «To dziwne, Mamо moja, że ja, który widziałem tyle miejsc i krajów, który zebrałem w pamięci tyle obrazów świata, spać będę może kiedyś cicho na cmentarzu krzemienieckim – pod cieniem czereszeńki, która ocieni grób Babuni...О, gdyby tak było!...» [Словацький 2009: 189]. У перекладі Маргарити Гецевич цей уривок звучить так: «То дивно, моя Мамо, що я, котрий бачив стільки місць і країв, котрий зібрав у пам'яті стільки картин світу, може буду колись тихо спати на кременецькому цвинтарі під тінню черешеньки, яка осіняє могилу Бабуні...О, якби ж так було!...» [Словацький 2009: 88].

На нашу думку, Д. Павличку вдалося якісніше перекласти вірш «Jeżeli kiedy – w tej mojej krainie». Він зумів надати йому нових образів, залишивши оригінальну думку ліричного «я» Юліуша Словацького незмінною.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Метелкин А. Сопоставительный анализ исходного текста и текста перевода как один из способов формирования профессиональной компетенции начинающего переводчика [в.]: Студенческий научный форум, <http://forum2009.rae.ru/pdf/article295.pdf>.
2. Семеніхіна О. До проблеми поняття «рецепція» в перекладознавстві [в:] Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/nvnu/filolog/2009_6/R8/Semenikhina.pdf.
3. Федоров А. Искусство перевода и жизнь литературы : очерки, Ленинград 1983(3, 8)
4. Словацький Ю. Де по долинах моя Іква плине, Люблін 1999
5. Словацький Ю. Листи до матері, Тернопіль 2009
6. Срібний міф України: Поезії. Поеми, Львів 2005

Tłumaczenie wiersza Juliusza Słowackiego Jeżeli kiedy – w tej mojej krainie ukraińskimi poetami.

Artykuł poświęcony problemom tłumaczenia poezji Juliusza Słowackiego, wybitnego polskiego poety-romantyka, na język ukraiński. Podkreśla się, że właśnie tłumaczenie staje się jedną z form międzykulturowych stosunków w epoce szybkiego rozwoju techniki, nauki i komunikacji. Autor podkreśla, szerokie wykorzystanie w drugiej połowie XX wieku właśnie lingwistycznej i komparatywnej analizy tekstu artystycznego. Przeprowadzona została analiza tłumaczenia wiersza Jeżeli kiedy – w tej mojej krainie przez Dmytra Pawłyyczkę i Ewy Narubinę. Auto wnioskuje, że tłumaczenie ukraińskiego poety Dmytra Pawłyyczki ma wyższą jakość. Stwierdza się, że oboje tłumaczy za mało wyczuli nostalgię Juliusza Słowackiego, który całe swoje krótkie życie tęsknił za matką Salomeą oraz za Krzemieńcem.

Słowa kluczowe: Juliusz Słowacki, Dmytro Pawłyyczko, Ewa Narubina, przekład adekwatny, przekład ekwiwalentny, tłumacz.

Перевод стихотворения Юлиуша Словацького

«Если ты будешь в моей стране» украинскими поэтами

Статья посвящена проблеме перевода поэзии Юлиуша Словацького, выдающегося польского поэта – романтика, на украинский язык.

Подчеркивается, что именно перевод является одной из форм межкультурных отношений в эпоху стремительного развития техники, науки и коммуникации. Акцентируется на широком использовании во второй половине XX века именно лингвистического и компаративного анализов художественного текста. Проанализированы переводы стихотворения «Если ты будешь в моей стране» Дмитрием Павлычко и Евой Нарубиной. Сделан вывод, что перевод украинского поэта Дмитрия Павлычко более качественный. Утверждается, что оба переводчика недостаточно почувствовали ностальгию Юлиуша Словацкого, который всю свою короткую жизнь скучал по маме Саломеи, по родному краю, по Кременцу.

Ключевые слова: Юлиуш Словацкий, Дмитрий Павлычко, Ева Нарубина, адекватный перевод, эквивалентный перевод, переводчик.

**Ukrainian poets's translation of the poem «If you're in my country»
by Juliusz Slowacki**

This article is dedicated to the problem of translation poetry of Yuliush Slovatski, famous Polish poet – romantic, into Ukrainian language. The translations of a poem «If you were in my country» of Dmytro Pavlychko and of Yeva Narubina are analysed. The conclusion is that the translation of Ukrainian poet Dmytro Pavlychko is more quality.

Key words: Yuliush Slovatski, Dmytro Pavlychko, Yeva Narubina, identical translation, translator.

Отримано: 21.06.2013

Marcin Kowalski

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Polska

**SPOSOBY ADAPTACJI I TRANSFORMACJI ПЛАТОНОВСЬКОГО
СТЫЛУ ОПОВІЄСТІ «ВЫКОП» В ПОЛСКИМ ТЛУМАЧЕНІУ**

Każde tłumaczenie jako proces i rezultat tego procesu daje możliwość rozwoju kontaktów pomiędzy różnymi państwami i narodami na płaszczyźnie ekonomicznej, politycznej, społecznej, a przede wszystkim kulturowej. W związku z tym przekład od dawna przyciągał uwagę wielu badaczy literatury, psychologii, etnografii, a także lingwistów. Współcześnie przekład stanowi już samodzielną dyscyplinę naukową, co spowodowało znaczący rozwój językoznawstwa, teorii komunikacji i innych dziedzin wiedzy, badających przekład jako proces komunikacji międzyjęzykowej, jak i międzykulturowej [Pieńkos 1994: 5-9].

Podstawowym zadaniem każdego tłumacza jest przekazanie informacji zawartej w tekście oryginału w taki sposób, aby odbiorca tekstu przekładu mógł ją zinterpretować i zrozumieć w mniej więcej taki sam sposób jak odbiorca informacji «oryginalnej». Aby to osiągnąć tłumacz musi nie tylko wyodrębnić zewnętrzny aspekt przekazanej informacji, jak również poznać mechanizmy jej kodowania, a także określić możliwości i granice efektywności środków, użytych w celu stworzenia w języku docelowym adekwatnego tekstu przekładu [Писурцев 2002].

W związku z tym tłumacz występuje w procesie tłumaczenia niejako w podwójnej roli. Z jednej strony jako odbiorca tekstu orygina-

łu powinien we właściwy sposób odebrać i zinterpretować informacje zakodowaną w języku oryginału, a następnie jako «wtórny nadawca» przy użyciu odpowiednich dla języka przekładu środków językowych przekazać gotowy tekst w taki sposób, aby był on zrozumiały dla odbiorcy tekstu przekładu [Швейцер 1988: 49-67].

W każdym tłumaczeniu zachodzi szereg zjawisk, mających na celu adekwatne przekazanie informacji zawartej w języku oryginału przy użyciu określonych środków językowych, znajdujących się w języku docelowym. W tym celu dochodzi do tzw. transformacji translatorskich. Pod tym terminem należy rozumieć niewielkie i jakościowe przekształcenia językowe, poprzez które dokonuje się w tłumaczeniu ekwiwalencji wbrew formalnym i semantycznym systemom dwóch języków [Бархударов 1975]. Należy zauważyć, że każda transformacja pod względem formalnym, jak i znaczeniowym, może doprowadzić do zmian w planie treściowym. Dlatego też wyróżnia się transformacje gramatyczne, na poziomie elementarnym, a także transformacje na poziomie referencyjnym. W przypadku transformacji gramatycznych dochodzi do przekształcenia na poziomie struktury formalnej wypowiedzi tak, aby nie dopuścić do zniekształcenia na płaszczyźnie znaczeniowej. Z kolei transformacje na poziomie referencyjnym (zmiana sposobu przedstawienia sytuacji, opisanej w tekście oryginału) tłumacz powinien starać się zachować charakterystyczny, indywidualny dla danego autora styl (idiostyl).

Idiostyl – jest to pewien układ formalnych i treściowych cech języka, charakteryzującego specyfikę utworów danego autora, poprzez które wyraża się zawarty w tych utworach autorski sposób wyrażenia obrazu świata. Oczywiście nie należy mylić z pojęciem idiolektu danego autora, który rozumie się jako zbiór wszystkich stworzonych przez niego utworów w ujęciu chronologicznym. Wg W. Grigoriewa, idiostyl jest to zbiór dominujących i stałych elementów tekstotwórczych, które określają powstawanie tekstów w określonym porządku [Григорьев 1983: 36].

Wśród wielu poglądów na to, czym jest idiostyl, można wyróżnić dwa główne podejścia. W pierwszym idiolekt i idiostyl stanowią wzajemne stosunki pomiędzy znaczeniem a tekstem, a nawet tworząc triadę «temat – sposoby wyrazu-tekst» [Жолковский, Щерлов]. Stworzone w ten sposób warunki językowe, które składają się na idiolekt znajdują swoje źródło w «pamięci językowej» i «językowej strukturze myślenia» autora, co prowadzi w końcu do uporządkowanej hierarchii inwariantów, tworzących tzw. «poetycki obraz świata» autora.

Wg W. Grigoriewa pojęcie idiostylu powinno być ukierunkowane na ukazanie semantycznych i kategoriaalnych stosunków pomiędzy poszczególnymi elementami, tworzących w języku twórczy obraz autora przy jawnej i niejawnej refleksji nad językiem [Григорьев 1983]. Przy analizie wyróżnia się nie tylko kierunek «idiolekt-idiostyl» ze swoim systemem przemian, ale i kierunki «tekst-idiolekt» i «język-idiolekt» [Золян 1986: 63].

Druga tendencja wyraża się w rozwoju funkcjonalno-dominacyjnego podejścia przy opisie idiostylu. Takie założenia pojawiły się

w pracach J. Tynianowa, a także L. Wygotskiego. Z kolei S. Zolian określa idiostyl jako wyznacznik tekstu i charakteru stylu, wpływający na funkcjonalne stosunki pomiędzy poszczególnymi elementami składowymi tekstu.

Określenie indywidualnych cech idiostylu autora nie jest możliwe bez:

1) normy języka literackiego w czasach twórczości autora, ukazując się na jego specyficzne cechy, wobec których można dopuścić się pewnych odstępstw

2) określenia stylów innych pisarzy, współczesnych autorowi tłumaczonego tekstu czy też jego poprzedników [Золян 1986: 63].

Uwzględnienie tych cech pozwala na właściwe podejście do tłumaczenia tekstu danego autora. Dlatego też należy zwrócić szczególną uwagę na styl pisarski, jakim posługiwał się Andriej Płatonow.

Płatonow był jednym z niewielu pisarzy, który w latach panowania realizmu socjalistycznego zostali poddani ostrej krytyce ideologicznej i wynikającej z niej modom literackim. Płatonow nie poddał się schematom i nie starał się pisać utworów na zamówienie. Lecz jak twierdzi J. Szymak-Rejferowa, jego utwory podporządkowane były własnym zasadom konstruowania tekstu przez co stały się «niepokorne» i «odważne» [Szymak-Rejferowa 1991: 38]. Język płatonowskich utworów, jak zauważa M. Szymoniuk, pozwala spojrzeć na «konwencjonalne denotaty pod nowym kątem widzenia» [Шимониук 1977: 160]. Dlatego też jego twórczość zadziwia oryginalnością, indywidualnością, humanizmem. Brodski pisał o nim: «... język prozy Andrieja Płatonowa prowadzi język rosyjski w ślepy zaułek znaczeń – a dokładniej – odkrywa ślepą filozofię w jego języku... język, nie nadszając za myślą, dusi się w trybie przypuszczającym i zaczyna ciągnąć ku pozaczasowym kategoriom i konstrukcjom, przez co nawet prostym rzeczownikom grunt usuwa się spod nóg, a wokół nich pojawia się aureola zmęczenia...» [Бродский].

Polska wersja «Wykopu» powstała dzięki Andrzejowi Drawiczowi, który dokonał w na podstawie oryginalnego tekstu, zawartego w rosyjskim czasopiśmie «Грани», wydawanego w Niemczech. Pierwsze wydanie polskiego tłumaczenia utworu rosyjskiego pisarza zostało opublikowane przez Drawicza w Paryżu w 1986 roku. Natomiast w Polsce ukazało się dzięki staraniom warszawskiego wydawnictwa «Alfa» w 1990 roku [Drawicz 1990: 5].

Płatonow rzadko tworzył nowe słowa. Materiałem jego utworów były słowa ogólnie znane, już istniejące w języku, które odkrywał zdumionemu czytelnikowi na nowo. Dlatego też pojęcie normy językowej u Płatonowa w zakresie połączeń wyrazowych, które posiadają ograniczoną łączliwość, nie było przestrzegane. Pisarz nie dąży jednak do metaforyzacji języka, a jedynie poszerza pole semantyczne danego słowa. Takie zjawisko M. Szymoniuk nazywa «aktualizacją» słowa, powstałą w wyniku naruszenia normatywnych połączeń wyrazowych [Szymoniuk 1977: 224]. Polski czytelnik, podobnie jak i rosyjski, są zdziwieni, w jak niezwykły sposób autor dokonuje przekształceń wyrażeń słownych. Dlatego też należy przytoczyć kilka przykładów.

Platonow, opowiadając o głównym bohaterze – Woszczewie – pisze:

Как заочно живущий, Вощев гулял мимо людей, чувствуя нарастающую силу горящего ума и все более уединяясь в тесноте своей печали [Платонов 1988: 111].

We współczesnym słowniku literackiego języka rosyjskiego słowo «заочно» jest używane w następujących połączeniach wyrazowych: ‘заочно – (без личного присутствия или участия): нанять дачу, учиться, обнимать, целовать’ [Словарь 1995, т. IV: 731]. Wyrażenie «заочно живущий» jest typowym przykładem naruszenia normatywnych połączeń wyrazowych, dzięki czemu pisarz mógł wzmocnić ekspresję, a także «odświeżyć» główne znaczenie słowa – nie można żyć bowiem bez osobistego uczestnictwa w nim. Pozwala to na głębsze zrozumienie tragicznego losu Woszczewa, który nie mógł odnaleźć sensu swojego życia.

W tłumaczeniu A. Drawicza powyższa fraza została przełożona następująco:

Tak, pędząc zaoczne życie, chodził obok ludzi, pełen rosnącej siły strapionego umysłu i coraz bardziej osamotniony w ciasnocie swego smutku [Platonow 1990: 15].

Tłumacz prawidłowo przekłada daną frazę (zaznaczono pogrubieniem), łamiąc w ten sposób normatywne połączenie wyrazowe. Według «Słownika języka polskiego PWN» zaocznie można ‘osądzić kogoś, wydać wyrok, wybrać kogoś do zarządu, studiować, skończyć politechnikę, technikum’ [Szymczak red. 1981: 935]. Po polsku mówi się, że ktoś pędzi ‘wstrzemiężliwe, jedностajne życie’, ale nie można powiedzieć, że ktoś pędzi «zaoczne życie. W ten sposób tłumacz przekazał nie tylko aspekt treściowy oryginału, ale również jego formę.

W kolejnym przykładzie:

Но Козлов уже отошел от своей усталости и хотел идти к Пришевскому сказать, что землю больше не роют и надо предпринимать существенную дисциплину [Платонов 1988, 125].

dochodzi do «aktualizacji» wyrażenia «отойти от усталости». ‘Отойти’ można od ‘двери (удалиться), старых друзей (стать чуждым), дел (перестать заниматься), темы (отклониться), прежних взглядов (отстраниться), штукатурки (обои отошли от штукатурки – отделились)’ [Ожегов 1987: 409]. W języku polskim czasownik отойти oznacza ‘przyjść do siebie, dojść do siebie – uspokoić się, odpocząć, ochłonać. Połączenie czasownika «отойти» z rzeczownikiem «усталость» tworzy wrażenie oryginalności i uduźwienia.

W polskim tłumaczeniu zastosowano następujący odpowiednik:

Ale Kozłow opuścić już swe zmęczenie; chciał teraz iść do Pruszewskiego i powiedzieć mu, że przestano kopać ziemię i że trzeba przedsięwziąć należyłą dyscyplinę [Platonow 1990: 35].

W języku polskim czasownik «opuścić» łączy się najczęściej w wyrażeniach: ‘opuścić dom, rodzinę, pokój, żonę, dzieci, bliskich, kraj, miasto, stanowisko, urząd, salę (obrad) [Szymczak red. 1981: 536], jednak «opuścić zmęczenie» wydaje się nieco dziwnym i niecodziennym. Należy jednak zauważyć, że w języku polskim istnieje wyrażenie «siły

opuszczają», co znaczy mniej więcej utratę przez kogoś poprzedniej dynamiki, energii. W ten sposób A. Drawicz stworzył neologizm, określający stan człowieka powracającego do pełnej sprawności fizycznej.

Nie zawsze jednak tłumaczowi udaje się w pełni oddać specyfiki «aktualizowanych» połączeń wyrazowych (por. z rosyjskim «остранение» [Шкловский] – udziwnienie), co potwierdza tłumaczenie poniższej frazy:

*Воцев сел у окна, чтобы наблюдать нежную тьму ночи, слушать разные грустные звуки и **мучиться сердцем, окруженным жесткими каменистыми костями.*** [Платонов 1988, s. 108]

i jej polski wariant:

*Woszczew siadł u okna, żeby popatrzeć w łagodną ciemność nocy, posłuchać różnych smutnych dźwięków i **poczuć cierpienie w sercu otoczonym przez suche, twarde jak kamień kości*** [Płatonow 1990: 7]

Jak objaśnia słownik Ożegowa słowo «каменистый» oznacza ««облитый камнем (почва, горка, берег, река) [Ожегов 1987: 227]. Jednak w polskim tłumaczeniu rosyjskie wyrażenie zostało przekazane przy pomocy prawidłowej konstrukcji gramatycznej «twarde jak kamień».

Podobną sytuację można zauważyć w kolejnym przykładzie:

*Иль он [Чиклин] особое **лобзание в малолетстве имел**, что лучше ученого предпочитает овраг!* [Платонов 1988: 126].

W powyższym przykładzie Płatonow dokonuje zamiany neutralnego słowa «целовать» na oryginalną konstrukcję «иметь лобзание», w której przestarzałe słowo «лобзание», oznaczające wg słownika W. Dala «целование, объятия, поцелуй» [Даль 1989: 260]. Połączenie rzeczownika «лобзание», stojącego w bierniku z czasownikiem «иметь», który ma określoną łączliwość leksykalną («иметь применение (применяться), иметь значение (значить), иметь место (быть, совершаться), иметь дело (состоять в каких-нибудь отношениях, связях), иметь задачу, цель (стремиться к чему-нибудь), иметь мужество, смелость) [Ожегов 1987: 213]» sprawia wrażenie niezwykłości, a jednocześnie archaiczności i niecodzienności.

Natomiast w przekładzie pojawia się poprawnie skonstruowane zdanie:

*Слыхбы го ктоś в **dzieciństwie specjalnie pocałował**, i teraz woli parów bardziej niż uczeni?* [Płatonow 1990: 37].

Kolejnym ciekawym chwytym artystycznym w utworze Płatonowa są elipsy (opuszczenia) wyrazu w zdaniu lub wyrazów domyślnych w szerszym kontekście, przez co tekst utworu stawał się bardziej ekspresyjny, pomagając tym samym stworzyć niepowtarzalny styl rosyjskiego pisarza.

W poniższym przykładzie Woszczew, przechodząc obok kuźni zobaczył, że naprawiają samochód, który wskutek jazdy po złych drogach został uszkodzony. Płatonow przekazuje tę informację w dość lakoniczny sposób, w pełnej ekspresji frazie.

*Тот город начинался кузницей, и в ней во время прохода Воцева **чинили автомобиль от бездорожной езды.*** [Платонов 1988: 111].

Niestety w przekładzie nie udało się zachować ekspresyjnej funkcji danej frazy:

Miasto zaczęło się od kuźni. Woszczew przechodził koło niej w czasie reperacji nadszarpniętego przez wertepy samochodu [Platonow 1990: 11].

Należy zwrócić uwagę, że tłumacz używając określenia «nadszarpnięty» starał się w pewien sposób zrekompensować polskiemu czytelnikowi brak opuszczenia, gdyż «nadszarpnięte mogą być: ‘majątek, fortuna, zdrowie, nerwy’, czego nie można powiedzieć o samochodzie.

Udaną z kolei próbę przekazania platonowskiej elipsy dokonano w zdaniu:

Музыка перестала, и жизнь осела во всех прежней тяжестью [Платонов 1988: 116].

Ale muzyka ustała i życie osiadło na wszystkich swym uprzednim ciężarem [Platonow 1990: 11].

Drawicz osiągnął oryginalność platonowskiego stylu dzięki temu, że do powyższego zdania zamiast dosłownego tłumaczenia «музыка перестала» – «muzyka przestała» wprowadził czasownik «ustać», który wg «Słownika języka polskiego», zwykle łączy się z rzeczownikami: ulewa, wiatr, śnieg, stukanie do drzwi, krwawienie, strzelanina, walka, kłótnie, spory, itp. [Szymczak red. 1981: 624]. W ten sposób wyrażenie «muzyka ustała» informuje czytelnika o zakończeniu czynności grania, co brzmi dość oryginalnie i «po platonowsku».

Bardzo ważne miejsce w opowieści «Wykop» zajmuje «radziecki biurokratyczny język». Tłumacz prawidłowo zrozumiał intencję autora, dzięki temu polski czytelnik mógł zapoznać się z parodią języka ówczesnych urzędników, «mówców» na mitingach, zebraniach czy posiedzeniach. Potwierdza to poniższy przykład:

Вопрос встал принципиально, и надо его класть обратно по всей теории чувств и массового психоза... [Платонов 1988: 132]

i polski wariant:

Stoi przed nami pryncypialny problem i winniśmy położyć go z powrotem, zgodnie z całą teorią emocji i masowej psychozy... [Platonow 1990: 47].

Podsumowując, należy podkreślić, że A. Drawiczowi udało się przekazać styl platonowskiej prozy. Zadanie tłumacza było tym trudniejsze, że opowieść rosyjskiego prozaika była pełna niecodziennych połączeń, których przekazanie w języku polskim nastęrczało tłumaczowi, a zatem i czytelnikowi, wielu problemów. Co prawda tłumacz nie ustrzegł się błędów, wynikających często z braku ekwiwalentu na poziomie leksykalno składniowym, jednakże starał się je rekompensować w innych miejscach tekstu, przez co zachował walory stylistyczne utworu. Dzięki twórczemu podejściu tłumacza do tekstu polski czytelnik otrzymał pełnowartościowy przekład, przekazujący charakterystyczne budowy idiosylu autora, a także poetykę i ekspresję wstrząsającą budowy utopijnego rajy na ziemi.

LITERATURA:

1. Drawicz A., Wstęp, [w:] A. Platonow, Wykop, Warszawa 1990, s. 5.
2. Piękos J. Przekład i tłumacz we współczesnym świecie: aspekty lingwistyczne i pozalingwistyczne, Warszawa 1994.

3. Platonow A. Wykop, w tłum. A. Drawicza, Warszawa 1990.
4. Słownik języka polskiego PWN, pod red. M. Szymczaka, t. III, Warszawa 1981.
5. Szymak-Rejferowa J., «Czewengur» Andrieja Platonowa w kontekście literatury lat dwudziestych [w:] Rusycystyczne studia literaturoznawcze, Katowice 1991.
6. Szymoniuk M. O tłumaczeniu powieści Andrzeja Platonowa «Dżan» na język polski, «Slavia Orientalis» 1977, № 2.
7. Бархударов, Л. С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода, Москва 1975.
8. Бродский И., Послесловие к «Котловану» А. Платонова, http://www.lib.ru/-BRODSKIJ/br_platonov.txt [2013-06-12].
9. Григорьев, В. П. Грамматика идиостия: В. Хлебников, Москва 1983.
10. Даля В. И. Толковый словарь живого великорусского языка, т. II, Москва 1989.
11. Жолковский, А. К., Щеглов Ю. К. Работы по поэтике выразительности: Инварианты – Тема – Приемы – Текст [w:], http://literra.websib.ru/volsky/text_article.htm?119 [2013-06-11].
12. Золян, С. Т. К проблеме описания поэтического идиолекта, Москва 1986.
13. Ожегов С. И. Словарь русского языка, Москва 1987.
14. Платонов А., Котлован [в:] А. Платонов, Государственный житель, Москва 1988.
15. Псурцев Д. В., Перевод и дискурс, Москва 2002 [w:] <http://www.thinkaloud.ru/science/r.html>. [2013-06-11].
16. Словарь современного русского литературного языка, т. IV, Москва-Ленинград 1995.
17. Швейцер А. Д., Теория перевода: статус, проблемы, аспекты, Москва 1988.
18. Шимонюк М. Нарушение нормативных словосочетаний в повести Андрея Платонова «Джан» как стигматический прием, «Slavica Lublinsensia et Olmucensia» 1977, № 1.
19. Шкловский В.Б. Искусство как прием, <http://www.opojaz.ru/manifests/kakpriem.html> [2013-06-12].

**Способи адаптації і трансформації платонівського стилю
в повісті «Котлован» у польському перекладі**

У статті розглядаються мовні особливості ідиостіля відомого радянського письменника Андрія Платонова. Аналіз обмеженої повістю «Котлован» та її перекладом польською мовою. Особлива увага приділяється способам адаптації і трансформації найбільш характерних для платонівського стилю прийомів, тобто одивнення, еліпсу, а також особливості російської мови радянської епохи.

Ключові слова: адаптація, трансформація, «Котлован», стиль платонівський, художній переклад.

**Способы адаптации и трансформации платоновского
стиля повести «Котлован» в польском переводе**

В статье рассматриваются языковые особенности идиостіля известного советского писателя Андрея Платонова. Анализ ограничен только одним произведением писателя – повестью «Котлован» и ее переводом на польский язык. Особое внимание уделяется способам адаптации и трансформации наиболее характерных для платоновского стиля приемов, т.е. одивнение, эллипс, а также особенности русского языка советской эпохи.

Ключевые слова: адаптация, трансформация, «Котлован», платоновский стиль, художественный перевод.

Methods of adaptation and transformation of Platonov-style in the story «The Pit» in Polish translation

The article considers specific features of the idiostyle of the famous Soviet writer Andrei Platonov. The analysis was limited to only one piece of the writer of the story. The analysis was limited to only one piece of the writer of the story «The Pit» and its translation into the Polish language. Special attention is paid to methods of adaptation and transformation of the most characteristic for the Platonov-style receptions, i.e. defamiliarisation, ellipse, and also features of the Russian language of the Soviet era.

Key words: adaptation, transformation, «The Pit», the Platonov-style, artistic translation.

Отримано: 29.06.2013

Александра Мышка

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Polska

ПРОИСХОЖДЕНИЕ РУССКОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ ЛЕКСИКИ С ПОЗИЦИЙ МЕЖКУЛЬТУРНЫХ СВЯЗЕЙ

Первым, кто стал заниматься межкультурной коммуникацией и сделал её научной дисциплиной, были американские исследователи. Сфера американской политики, культуры и экономики активно расширялась после второй мировой войны. Бизнесмены, работающие за границей, часто обнаруживали свою безграмотность и не могли разобраться в ситуациях непонимания, происходящих в их контактах с представителями других культур. Даже владение иностранным языком не помогло предотвратить проблем. В связи с этим возникло осознание необходимости изучения не только языков, но и культур других народов, их традиций, обычаев и норм поведения. Датой рождения межкультурной коммуникации как академической дисциплины считается 1954 г., когда была опубликована книга Э. Холла и Д. Трагера «Культура как коммуникация», в которой авторы впервые представили для широкого употребления термин «межкультурная коммуникация», называющий, по их мнению, особую область человеческих отношений [1].

В Европе возникновение межкультурной коммуникации как учебной дисциплины происходило позднее, чем в США. Создание Европейского союза открыло границы для свободного перемещения людей, товаров и капиталов. Европейские столицы стали интенсивно менять свой облик благодаря появлению в них представителей разных культур. Инициаторами межкультурной коммуникации в России стали преподаватели иностранных языков, которые первыми осознали, что для эффективного общения с представителями других культур недостаточно только знание иностранного языка. Практика показала, что даже глубокое знание данного языка не исключает непонимания и конфликтов с носителями языка.

Словарный состав русского языка складывался в течение многих веков. Кроме слов, которые появились сравнительно недавно и появляются в настоящее время, в русском языке есть немало таких, история которых восходит к далекому прошлому славянских племён. Это касается и слов коммуникативного плана.

Исконно русские слова, связанные с коммуникативным аспектом отношений, это:

Вежливый – соблюдающий приличие, обходительный. В русских памятниках отмечается с XV в. В значении «знающий, сведущий». Образовано из др. – русского корня, *вежа* «сведущий, знаток» а раньше из праславянского корня *ved- «знать» [4].

Встреча – собрание устраиваемое с целью знакомства с кем-нибудь, беседы [2]. Собственно русское. Первый раз отмечается в 1562 г. Образовано с помощью суффикса –j – от др.-русского глагола *встретити* [5].

Гость – пришедший навестить кого-либо. Имеет соответствия в других индоевропейских языках. В славянских языках слово гость первоначально обозначало «чужой, иностранец», затем «прежний купец, гость». В др.-русском языке существовало слово, *гостьба* «торговля» и «пир, угощение» от него *гостинный* «предназначенный для купцов, для гостей», а также и *гостиная* «комната для гостей». От прилагательного *гостинъ* (гостиный) «относящийся, предназначенный для приезжих» образовано *гостиница* первоначально «помещение для купцов, гостей», потом «дом для приезжих» [4].

Общество – совокупность людей, объединенных общими для них конкретно-историческими условиями жизни. Современная форма этого слова развилась из др. Русского *общьство* «общность» в результате превращения «ь» в «е», а также изменения специализации значения слова «совокупность людей» [4].

Свобода – отсутствие политического и экономического гнета в общественно-политической жизни какого-либо класса или общества в целом, возможность поступать по своей воле. По происхождению это слово праславянское. Современное его значение является вторичным. Первоначально значило – «совокупность своих, родичей, вместе живущих». Это значение отражается в древнерусском слове *свобода* «поселение, селение» [4].

Спасибо – выражение благодарности, признательности, то же, что *благодарю*. В русских словарях отмечается с начала XVIII в. Развилось из древнерусского словосочетания *спаси бог* оба слова которого срослись, конечный слабый гласный «ь» утратился, вместе с ним отпал и [г] [4].

В процессе своей истории русский народ вступал в разнообразные экономические, политические и культурные связи с многими народами мира, в результате чего в его языке появились многочисленные заимствованные слова, номинирующие коммуникативные аспекты. В процессе их освоения они подвергались разного рода изменениям.

В значительной мере появление заимствованных слов обусловлено влиянием иностранной культуры, модой на иностранные

слова. Выделяются два типа заимствований: из славянских и из неславянских языков.

Помимо того, что межкультурная коммуникация является новой дисциплиной в её лексике, можем найти несколько заимствований из старославянского языка которые являются одними из самых ранних. Например:

Здравствуй(те) – приветствие при встрече. В русских словарях отмечается с начала XVIII в. Возникло в результате того, что форма повелительного наклонения церковно-славянского глагола *сдѣравствувати* «быть здоровым» стала самостоятельным словом, которое выражало пожелание «будь здоров».

Благодарить – быть внутренне обязанным кому-нибудь; Старославянское *благодарити* это словообразовательная калька из греческого сочетания двух слов «благо, хорошо» и «давать, преподносить» [4].

В русском языке межкультурной коммуникации есть и заимствования из других близкородственных славянских языков например из польского языка. Однако он выполнял только функцию посредника.

Информация – начиная с Петра I заимствовано из польского языка *informacja*, восходит к лат. *informatio* «представление, понятие о чём-либо».

Коммуникация – собрание, совещание. Заимствовано в XVI в. через польский язык *konferencja* ср.-лат. *conferencia* [3].

В лексике межкультурной коммуникации можно ещё найти много слов заимствованных из неславянских языков которые играют значительную роль в обогащении русского языка. Это слова из латинского языка такие как:

Традиция – исторически сложившиеся и передаваемые из поколения в поколение обычаи, порядки, правила поведения. Восходит к слову *tradio* «предание, передача», в языке отмечается с XIX в.

Индивидуальный – относящийся к отдельному лицу или явлению. Образовано от лат. по происхождению сущ. *индивидуум* «особь», «отдельный человек» [4].

Торговые и культурные связи, военные союзы и столкновения, вызвали также пополнение русской лексики в тюркские слова. Например:

Деньги – металлические и бумажные знаки, которые служат мерой стоимости при купле-продаже. В русских памятниках отмечается с XIV в. Это форма мн. ч. сущ. *деньга* «денежная единица», фонетически преобразованного заимствования из татарского языка.

Товарищ – человек, близкий кому-либо по общности взглядов, деятельности, условиям жизни. Современная форма развилась из древней **tovaristjъ* «совладелец имущества» [4].

Экономические, научные и культурные связи при Петре I вызвали появление заимствований из немецкого языка. Среди них:

Культура – совокупность достижений человечества в производственном, общественном и умственном отношении; слово заимствовано из немецкого языка в конце XVIII в. Немецкое *kultur* восходит к лат. *cultura* «возделывание, образование» [4].

Конфликт – серьезное разногласие, столкновение противоположных сторон, мнений. Из немецкого слова *konflikt* «спор, столкновение при встрече», заимствованное в середине XIX в. [5]

В послепетровское время в XVIII- XIX вв, в русский язык пришло также много слов из французского языка. Например:

Куртуазный – изысканно вежливый, любезный. В конце XIX в. Ранее переводилось словом *вежливый*. Слово *courtois* «галантный» суффиксально производное от старо-французского *court* «двор» [5].

Самые популярные в последние время это заимствования из английского языка. Они начали появляться в русском языке в Петровскую эпоху. Межкультурная коммуникация переживала свое бурное развитие в середине XX в., лексика в это время пополнилась заимствованиями из английского языка. Например:

Имидж – мнение о лице, коллективе, вещи, создаваемое заинтересованными лицами. Слово происходит от *image* «образ, впечатление».

Лидер – глава, руководитель политической партии или общественно-политической организации. Заимствовано из англ. *leader* «вести, руководить» [2].

Лексика межкультурной коммуникации неоднородна по своему происхождению. Включает слова как исконно русские, так и заимствованные из других языков. Интересным является тот факт что лексика совсем молодой дисциплины имеет свои корни в старославянском языке.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Грушевицкая Т.Г., Попков В.Д., Садохин А.П. Основы межкультурной коммуникации : учебник для вузов / под ред. А.П. Садохина). – <http://www.countries.ru/library/intercult/mkuch.htm>.
2. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. – М., 1990.
3. Фасмер М., Этимологический словарь русского языка. – М., 1989.
4. Цыганенко Г.П. Этимологический словарь русского языка. – К., 1970.
5. Шанский Н.Н. Этимологический словарь русского языка. – М., 1965.

Походження російської комунікативної лексики з позиції міжкультурних зв'язків

Стаття присвячена оглядові російської лексики міжкультурної комунікації з точки зору її походження. У словарному запасі, що стосується такого роду комунікації, знаходимо як російські. Міжкультурна комунікація це стосунково молода дисципліна. Так і запозичені одиниці. Першими почали цією наукою займатись американські дослідники, котрі довели, що саме знання іноземної мови це не гарантує успіху у міжкультурних контактах.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, запозичення, лексика.

Pochodzenie rosyjskiej komunikatywnej leksyki od strony powiązań międzykulturowych

Praca poświęcona jest oglądowi rosyjskiej leksyki komunikacji międzykulturowej z punktu widzenia jej pochodzenia. W leksyce dotyczącej takiego rodzaju komunikacji znaleźć możemy zarówno słowa rdzennie rosyjskie jak i zapożyczone z innych języków. Komunikacja międzykulturowa jest stosunkowo nową dyscypliną. Jako pierwsi komunikacją międzykulturową zaczęli się zajmować amerykańscy badacze, którzy dowiedli, że sama znajomość języka obcego nie gwarantuje sukcesu w kontaktach międzykulturowych.

Słowa kluczowe: komunikacja międzykulturowa, zapożyczenie, leksyka.

The origin of Russian communicative lexis in intercultural aspect

This article is about the origin of lexis of intercultural communication. In this lexis we can find a native Russian words and borrowed words. The intercultural communication is a new discipline. American researchers were the first who engaged in intercultural communication. They demonstrated that the knowledge of a foreign language is not a guarantee of success in intercultural communication, because very important role plays culture and customs.

Key words: intercultural communication, borrowing, lexis.

Отримано: 24.06.2013

МАЙСТЕР-КЛАС. ПРАЦІ ВИКЛАДАЧІВ

WARSZTATY. PRACE WYKŁADOWCÓW

Дарья Барашева

*к. психол. н., доцент кафедры общей психологии
Севастопольского городского гуманитарного университета,
Украина*

К ВОПРОСУ О ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ УНИВЕРСАЛИЯХ ЛИЧНОСТИ ЧЕЛОВЕКА, ФОРМИРУЕМОЙ В СОЦИОКУЛЬТУРНЫХ УСЛОВИЯХ

Постановка проблемы. Проблема поиска универсалий в парадигме гуманитарных наук, с одной стороны, не является новой: философский спор о существовании универсалий как прообразов – «до вещей», в чувственно познаваемых вещах или в человеческом мышлении – «после вещей» привел к различным интерпретациям данного понятия. Например, общее, которое обнаруживается в единичных объектах, являемых в чувственном опыте (Аристотель), общие заданные понятия в теории идей как истинного бытия (Платон), идея репрезентативной абстракции как функции общего в познании (Дж. Беркли в философии Нового времени), элемент синтеза, который создает предмет познания (И. Кант в немецкой классической философии), речевые штампы, приобретающие самостоятельный смысл при понимании одних объектов путем интерпретации на основании знания или теории о других (У. Куайн в современной западной философии), относительная система сходств в познании, в частности – языковом (Л. Винтгенштейн), диалог как общегуманитарная идея (М. Бахтин в современной русской философии) и т.д.

Данная проблема в психологии тесно связана с философскими концепциями универсалий (см. выше), теориями лингвистического цикла, идеями культурологических исследований, концепциями этнологии и др. Так, выделение в лингвистике языковых универсалий на основе изучения признаков различий [Гринберг, Остуд, Дженкинс 1970] способствует развитию психологической теории развития (закономерности развития когнитивных способностей, психофизиологической речевой способности), обучения (особенности опытного познания, опосредованного фактором языка, языковая специфика освоения знаний, формирования коммуникативных умений и т.д.), коммуникации (закономерности функционирования сигнальной системы языка в организации межличностного дискурса), поведения (нормы и ограничения выражения «я» личности в условиях социального взаимодействия, их нарушение и т.д.). Изучение знаково-символической системы как особой деятельности, опосредующей отражение действительности и входящей как действие в структуру высших психических функций, способствует более глубокому пониманию особенностей развития психики [Цветков 2008]. Знание закономерностей формирования

семиотического пространства и его трансформаций в современном «универсализирующемся» мире помогает понять содержание причинно-следственной цепи филогенетического развития человека и спрогнозировать возможное будущее [Тарасова 2010] и т.д.

Культурологические знания вносят вклад в психологическое изучение закономерностей развития когнитивных процессов [Ушаков 2009] и становления личности [Зинурова 2005], формирования и функционирования коллектива, особенностей социализации [Стефаненко 1999] и т.д. Знания этнологии способствуют более глубокому изучению связи психического и физиологического, индивидуального и социального, онтогенетического и филогенетического [Кукаркин 1984].

Идея универсалий находит развитие в психологической теории развития, концепции индивидуальных различий, психологии культуры, этнопсихологии, психологии массового сознания и т.д.

Сложность природы человека как биосоциального существа, отличного особыми свойствами сознания и языка, определяет трудности на исследовательском пути и неоднозначность выводов.

Цель статьи: провести краткий теоретический анализ вопроса о наличии психологических универсалий личности человека, формируемой в определенных культурно-социальных условиях.

Изложение основного материала. Значение понятия универсалий в психологии, несмотря на инвариантное ядро «общее», выявляемое на основе анализа различий, зависит от предмета психологических исследований: общее, схожее в формировании, функционировании и развитии психики, сознания, когнитивных процессов, с одной стороны, и личности, которая выражает в социальных отношениях упомянутые феномены и связана с ними зависимостью, ее потребностей, закономерностей становления, идентификации, поведения, с другой стороны.

В контексте кросс-культурных психологических исследований проблемы универсалий выделяются три основных узловых момента: 1) природа универсалий, в частности культурных (вопрос, чем обусловлено психологическое общее, свойственное человеку – социальным фактором или биологическим), 2) универсальные культурные ценности как личностные смыслы (поиск так называемых общечеловеческих смыслов и их психологическое обоснование), 3) непосредственно психологические универсалии (выявление общечеловеческих психологических механизмов когнитивного развития человека, его познания, а также становления и идентификации его личности).

Относительно *природы универсалий*, в частности культурных, выделяются три обобщенных точки зрения – природа универсалий преимущественно биологическая, преимущественно социальная (или социокультурная), интегрированная социально-генетическая.

Н. Смелзер [Smelser 1991] приводит две отличные научные позиции в отношении причин существования культурных универсалий. По одной из них, представителями которой являются, например, Дж.Мердок и Клакхон, культурные универсалии фор-

мируются на основе биологических факторов, к которым Клакхон относит «наличие двух полов; беспомощность младенцев; потребность в пище, тепле и сексе; возрастные различия между людьми; усвоение разных навыков. В связи с этим возникают проблемы, которые надо решать на основе данной культуры. Согласно взглядам Клакхона, определенные ценности и образы мышления также являются универсальными. В каждом обществе запрещено убийство и осуждается ложь, ни в одном из них не одобряется страдание» (по данным Н.Смелзер [Smelser 1991]). По мнению Дж.Мердок, как и по Клакхону, основное предназначение любой культуры (и всех культур) – «способствовать удовлетворению определенных физиологических, социальных и психологических потребностей, хотя в частностях возможные разные варианты» [там же].

Относительно другой научной позиции, представляемой в работе Н.Смелзера, придерживается Дж. Кларк, акцентирующий фактор социально-культурных норм и предписаний как основную детерминанту становления личности и отвергающий концепцию базисных потребностей: «Всем необходимы пища, секс и тепло. Но люди едят, занимаются сексом и одеваются не только с целью удовлетворения этих потребностей. Человек может устроить званый обед, чтобы похвалиться новой обстановкой своего дома, заслужить благосклонность начальника или по другим, более серьезным причинам. На удовлетворение так называемых базисных потребностей – биологических, психических или социальных – влияют культурные ценности и нормы, ничего общего не имеющие с этими потребностями. Следовательно, считает Кларк, базисные потребности не могут обуславливать специфические аспекты культуры» [Smelser 1991].

В результате теоретического анализа И.Ю. Кулагина и В.Н. Колюцкий [Кулагина, Колюцкий 2001] приходят к заключению о том, что «оба подхода – и биологизаторский, и социологизаторский – страдают односторонностью, преуменьшая или отрицая значение одного из двух факторов развития», поскольку значимым является вопрос об их соотношении. Последнее представлено, например, в теории развития В. Штерна, выдвинувшего принцип конвергенции двух в равной мере значимых для развития ребенка детерминант – созревания наследственно данных способности и черт характера, и развития под влиянием ближайшего окружения ребенка (по данным [Кулагина, Колюцкий 2001]). Подобным образом к пониманию условий становления личности подходит российский психолог О.И. Мотков, представляющий в Интегральной модели личности идею интерактивного подхода – детерминация личности обусловлена «взаимодействующими внутренними и внешними факторами» [Мотков 2006].

Вообще, отечественная психология переосмыслению отношений биологической и социальной детерминант в развитии человека обязана учениям Л.С. Выготского, в частности культурно-исторической теории развития [Выготский 1991], в которой, учитывая детерминирующее значение обоих факторов – общественно-исторической природы психики и социального научения, ученый

подчеркивает социальную среду не столько как фактор, сколько как «источник» развития индивида и становления его личности. Генетическая детерминанта психики обуславливает естественное созревание человека, социальный источник, условие развития индивида и становления личности обуславливает овладение культурными способами мышления и поведения.

Сегодня формулируется новая проблема – степени интериоризации и природы (онтогенетической или филогенетической) закрепления внешних действий во внутренних психических структурах, обуславливающих личность человека. Выявленный феномен психологической интериоризации («формирование внутренних структур человеческой психики благодаря усвоению структур внешней социальной деятельности» [Петровский, Ярошевский (ред.) 1999: 147]), свойственный человеку как существу социальному приводит к другой, новой идее.

Так, С.Д. Максименко в генетико-модулирующем подходе определяет связь не только социального и психического, но и социального и биологического: связь психического и социального (усвоенные в психике структуры внешней социальной деятельности) закрепляется и на биологическом уровне, а, следовательно, может передаваться генетически. По заключению С.Д. Максименко: «мы рассматриваем биологическое и социальное в ней [в личности] не просто как абстрактное соотношение, но считаем, что эти две фундаментальные детерминанты человеческой жизни составляют реальное (не метафорическое!) единство, так что социальное в процессе развития становится биологическим. Это – главный тезис» [Максименко 2006: 226].

Т.е., закрепленные в культуре психо-социальные паттерны, усваиваясь в психике индивида, будучи систематически применяемы в его жизни и деятельности, соответственно – будучи полностью автоматизированы, часто не осознаваемы, подсознательны, привычны, «врастают» не только в структуру психики, не только в структуру сознания, и не только в структуру личности, но и закрепляются на биологическом, геномном уровне.

Из этого следует, что ядерные семантические стороны культуры, будучи прочно закреплены в самых привычных (т.е. самых частотных, автоматизированных, не мотивирующих осознание в привычных условиях, в которых все представители именно этим в большей или меньшей мере, но схожи) способах бытования (существования, познания, деятельности, общения – жизни), могут, усваиваясь социально-психологически, закрепляться настолько прочно и глубоко, что передаваться генетически.

Когда речь идет о так называемых *универсальных или общечеловеческих, или антропологических ценностях*, по сути, имеется в виду более или менее общее понимание не столько содержания выделяемых категорий, сколько факт самого их выделения. Схожесть содержательного аспекта исследуется в большей степени в компаративных лингвокогнитивных исследованиях семантики концептов, идентично (эквивалентно) именуемых в разных лингвокультурах. Например, Т.В. Сорока

составляет концепты «дом» и «семья» в русском, английском и французском языковом сознании (дис. канд. филол. н., Киев, 2006), А.С. Бондаренко проводит компаративный анализ концептов «чоловік» и «жінка» в русско- и англоязычных картинах мира (дис. канд. филол. н., Донецк, 2005), А.А. Близнюк исследует концепты «жизнь» и «смерть» на материале украинского и итальянского языков (дис. канд. филол. н., Киев, 2007), А.С. Пальчевская проводит лингвокогнитивный и этнолингвистический анализ концепта «шлях» в английском, французском и украинском языках (дис. канд. филол. н., Донецк, 2006), Т.А. Попова выявляет психосемантику называемых ею универсальными этических концептов «благо», «гідність», «добро», «зло», «обов'язок», «справедливість», «честь» (дис. канд. филол. н., Киев, 2004), т.д.

Тем не менее, какими бы универсальными подобные концепты не признавались за счет того, что в содержании их имеется нечто общее, это «нечто» обычно представлено в меньшем количестве, чем различное, этнокультурно-специфичное. Не было случаев выявления концептов абсолютно идентичных по своему содержанию в разных культурах.

Так, например, Е.Ю. Стрижов в психологическом исследовании значимости моральных и универсальных ценностей в системе нравственной надежности личности выделяет как нравственные ценности русской православной культуры веру, надежду, любовь, мудрость, справедливость, мужество, умеренность, а как их «антиподы» – тревоугодие, алчность, зависть, похоть, гордыню, лень, гнев. И далее заявляет, что «Между «общечеловеческими», универсальными ценностями и нравственными ценностями русской культуры существуют противоречия, как в субъективном понимании смыслов этических категорий, так и в способах объяснения и вербализации этих смыслов» [Стрижов 2009].

В отношении непосредственно психологических универсалий вопрос также спорен. Например, У.Дж. Лоннер [Lonner 2000] в результате поиска общих психологических концептов пришел к выделению семи уровней универсалий. К ним он отнес: 1) Simple Universals: простые универсалии (например, абсолютная фактуальность человеческой агрессии); 2) Variform Universals: имеющие различные формы, но общепонятное ядро содержания (например, агрессия (как реакция на фрустрацию, сопровождающаяся эмоциональным состоянием гнева, враждебности, ненависти и выражающаяся в действии по нанесению вреда другому [Петровский, Ярошевский (ред.) 1999: 9] может принимать различные формы в различных культурах, но она – универсальный факт, присущее человеку свойство реакции); 3) Functional universals: функциональные универсалии (связанные с обществом и способом организации общества вариации, которые имеют одинаковые социальные последствия, но релевантно сбалансированные по месту); 4) Diachronic universals: диахронические универсалии (инвариантные поведенческие паттерны, неизменные с течением времени, но интерпретируемые по-разному); 5) Ethologically-oriented universals: связанные с этологией, генетически обусловленные или обусловленные филогенетическими

«дарвинскими звеньями»; 6) Systematic Behavioral Universals: систематические поведенческие универсалии (закономерности научения); 7) Cocktail Party Universals: универсалии «коктейльной вечеринки» (сложно измеримые явления, то, что все люди чувствуют, но могут обсуждать только как феномены, которые определяют измерения; например, боль, радость и т.п.) [Lonner 2000].

Однако в данном случае речь, собственно, идет о гносеологических категориях выделения так называемых психологических универсалий, а не о конкретных психологических особенностях, которые, в общем, дифференцируются в области когнитивной и личностной специфики.

Изучение непосредственно психологических особенностей когнитивного развития и становления личности проводились, например, рядом авторов, данные исследований которых представлены в работе «Психология и культура», представленной Д. Мацумото [Мацумото 2001].

В данных психологических кросскультурных исследований, собранных Д. Мацумото, (например, J.W. Berry, P. Dasen, G.A. Ferguson, J. Gay, M. Cole, D.M. Keats, D. McShane, R.C. Mishra, R.M. Nyiti, N. Tripathi, J. Shea и др., наблюдается общий, сходный для всех эмпирических изучений когнитивной сферы человека (см. *табл. 1*), вывод.

Наблюдаемые в ряде случаев количественные и качественные различия в протекании когнитивных процессов представителей различных культурных групп (*табл. 1*), обусловлены спецификой формирования и организации когнитивных операций в процессе опыта жизни и деятельности в конкретной культуре – т.е. определенные различия наличествуют, и они вызваны влиянием экокультурного и социокультурного факторов.

В отношении развития когнитивных процессов, наблюдается влияние связи экокультурного, социокультурного и фактора социального научения, связи, которая направляет развитие когнитивных процессов, «вылепливая» востребованные в конкретном социуме формы из того базового условно сходного материала, который задается генетически. «Условно сходного», поскольку уже от рождения (и даже раньше, в пренатальный период), помимо общих черт, человек (ребенок) проявляет индивидуальные различия. Вопросы, являющиеся ли различия и, если да, то какие культурно обусловленными, остается все еще открытым. Связана проблема с вопросом информации, передачи и закрепления социально-психологической информации на биологическом, генетическом уровне.

В отношении феномена личности, ее становления, идентификации в кросскультурных психологических исследованиях изучаются особенности самодетерминации и самоотношения личности, с одной стороны, и специфика социализации, межличностных взаимодействий различного рода, с другой (см. *табл. 2* – анализ и обобщение данных в [Мацумото 2001]).

Само понимание личности в восточных и западных культурах (*табл. 2*) имеет выраженные отличия – в первом случае она

понимается как связанный со многими и разнообразными контекстами (культурным, религиозным, половым, статусным, профессиональным и т.д.), гибкий, изменчивый, зависимый, процессуальный феномен, в западноевропейских – как устойчивая связь психических свойств и психологических характеристик. В первом случае отчетливо выражена зависимость индивида от установок социального культурного коллектива. Внутреннее «эго» человека на Западе воспринимается как нечто более ограниченное (в смысле представляемых границ, а не в смысле интеллекта) и конкретное, имплицитное, независимое. На Востоке – как «как более распыленное в обществе», изменчивое и связанное с контекстом, эксплицитное, взаимозависимое. Соответственно, восприятие «западного эго» концентрируется более на имплицитных, внутренних устойчивых характеристиках, и формируется преимущественно полнезависимый когнитивный стиль (независимое «я»), а «восточного» – на эксплицитных характеристиках, на связи личностных проявлений в контексте конкретной ситуации, и формируется преимущественно полнезависимый когнитивный стиль (взаимозависимое «я»). Интерпретация поведения личности связывается с индивидуально-личностными диспозициональными особенностями в первом случае и объясняется спецификой ситуации контекста во втором. В самооценке личности представителя западной культуры содержание базируется на стремлении к самоутверждению, сосредоточению на позитивном компоненте (достичь), восточной – к самосовершенствованию, сосредоточению на негативном компоненте (не отстать). Соответственно, вырабатываются типичные стратегии основы функционирования личности: преимущественно Self-competence (корреляция со своими способностями) – в западноевропейских культурах, и Self-liking (корреляция с отношением родителей) – в восточноазиатских.

Универсальность заключается в том, что личность человека может быть сформирована только в социальных условиях, которые мотивируют взаимодействие, направляют познание, социализируют, адаптируют индивидов к совместному опыту, что обусловлено, опять же, двумя основными, базовыми прагматическими целями человека – самосохранения и самопродолжения. Такие же факторы как *Cultura* и *Nurture* в конкретных частных формах обуславливают специфику субъектных способов бытования – специфику личности в условиях различных культур.

Выводы. Теоретический обзор состояния вопроса универсалий в психологии привел к обобщению и выделению трех основных направлений исследований – 1) природы психологических универсалий, 2) особенностей их семантического пространства, 3) непосредственно психологических универсалий, различаемых в сферах а) когнитивного развития индивида и б) становления личности.

1. Современному этапу развития отечественной психологии свойственен интегративный подход к пониманию природы психологических универсалий, определению условий их различения. К последним относятся *взаимосвязанные* по принципу взаимной интеграции биологическая (генетическая) и социальная детерминанты.

2. Психосемантика универсалий подразумевает сходство в выделении различными культурами тождественных явлений, с одной стороны, и отличия в семантических признаках, с другой.

3. К непосредственно психологическим универсалиям:

а) когнитивного развития человека относятся заданные общим биологическим фактором психические когнитивные способности – ощущения, восприятия, мышления, эмоции, память, представления и т.п., выявляемые на основе различения их специфических содержательных отличий, обуславливаемых экокультурным и социокультурно факторами.

б) становления личности относят заданность социальной способности – способности взаимодействия «я» с «другим»/«другими», выявляемая, опять-таки, на основе различения отличий в установленных конкретной культурой ограничений на способы самовыражения и межличностного взаимодействия (особенности становления личности, формирования системы самоотношения, стратегий межличностного взаимодействия, индивидуальной и личностной идентификации, атрибуции, оценивания и т.д.).

В результате формулируется вывод о том, что психологическая универсалия – это некий признак общего психологического механизма развития человека как индивида и становления его как личности, выявляемый на основании различения индивидуальных и/или групповых различий, заданных фактором интегративного взаимодействия биологической (психогенетической) и социальной (социокультурной) детерминант.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Выготский А.С. Проблема культурного развития ребенка (1928) [Электронный ресурс] / А.С. Выготский // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 14: Психология. – 1991. – № 4. – С. 5-18. – Режим доступа: <http://www.klex.ru/707>.
2. Гринберг Дж. Меморандум о языковых универсалиях [Электронный ресурс] / Гринберг Дж., Огуд Ч., Дженкинс Дж. // Новое в лингвистике. – Вып. 5. – М., 1970. – С. 31-44. – Режим доступа: <http://www.philology.ru/linguistics1/grinberg-osgud-dzhenkins-70.htm>.
3. Зинурова Р.И. Этнос и личность: психология и педагогика : учебное пособие [Электронный ресурс] / Р.И. Зинурова. – Казань : Информационно-технологический центр АСО (КСЮИ), 2005. – Режим доступа: <http://rudocs.exdat.com/docs/index-555297.html?page=7>.
4. Кукаркин А.З. Эволюционно генетические закономерности и проблема детерминант психического развития человека [Электронный ресурс] / А.З. Кукаркин // «Вопросы психологии» в тридцатилетнем ресурсе (1980-2009 г.г.), 1984. – Режим доступа: <http://www.voppsy.ru/issues/1985/853/853123.htm>.
5. Кулагина И.Ю. Возрастная психология : полный жизненный цикл развития человека [Электронный ресурс] / И.Ю. Кулагина, В.Н. Колюцкий, 2001. – Режим доступа: <http://med-books.info/psihologiya-voznrastnaya/voznrastnaya-psihologiya-polnyiy-jiznennyiy.html>.
6. Максименко С.Д. Генезис существования личности / С.Д. Максименко. – К. : КММ, 2006. – 240 с.
7. Психология и культура / Мацумото Д. (ред.). – СПб. : Питер, 2003. – 718 с.

8. Интегральная модель личности [Электронный ресурс] / Мотков О. (ред.) // Psychology OnLine. Net, 2006. – Режим доступа: <http://www.psychology-online.net/articles/doc-236.html>.
9. Психологический словарь / под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Политиздат, 1999. – 429 с.
10. Рубинштейн С.А. Основы общей психологии / С.А. Рубинштейн. – СПб. : Питер Ком, 1999. – 720 с.
11. Стефаненко Т. Этнопсихология [Электронный ресурс] / Т. Стефаненко. – М. : Институт психологии РАН, «Академический проект», 1999. – 320 с. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/stef/index.php.
12. Стрижов Е.Ю. Моральные и универсальные ценности в системе нравственной надежности личности [Электронный ресурс] / Е.Ю. Стрижов // Вестник ТГПУ. – 2009. – Выпуск 1 (79). – Режим доступа: <http://vestnik.tspu.ru>.
13. Тарасова О.И. Медиакоммуникация и культурные универсалии [Электронный ресурс] / О.И. Тарасова // Психолого-педагогический поиск. – Рязань : Рязанский государственный университет им. С.А. Есенина, 2010. – №16. – С. 52-56. – Режим доступа: <http://elibrary.ru/item.asp?id=15322368>.
14. Ушаков Д.В. Когнитивная система и развитие [Электронный ресурс] / Д.В. Ушаков // Когнитивные исследования: проблема развития : сборник научных трудов / под ред. Д.В. Ушакова. – М. : Институт психологии РАН, 2009. – Вып. 3. – 352 с. – Режим доступа: http://www.genlingnw.ru/board/attachments/062_Cognitive_development_2009.pdf.
15. Цветков А.В. О психологических универсалиях знаково-символической деятельности [Электронный ресурс] / А.В. Цветков // Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Психологические науки. – М. : Московский государственный областной университет. – 2008. – №4. – С. 27-32. – Режим доступа: <http://elibrary.ru/item.asp?id=15322368>.
16. Lonner Walter J. Revisiting the Search for Psychological Universals [Электронный ресурс] / Lonner Walter J. // Cross-Cultural Psychology Bulletin. – 2000. – 34(1-2). – P. 34-37. – Режим доступа: <http://www.iaccp.org>.
17. Smelser Neil J. Sociology [Электронный ресурс] / Smelser Neil J. – 4-th ed. Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, 1991, p. 451. – Режим доступа: <http://www.soc.univ.kiev.ua/ru/library/sociology-neil-j-smelser-4-th-ed>.

До питання про психологічні універсалії особистості, що формується у соціокультурних умовах

У статті приведено загальні основні результати теоретичного обзору стану питання універсалії у психології; виділено і розкрито три загальних напрямки досліджень; сформульовано специфіку психологічного поняття універсалії.

Ключові слова: психологічні універсалії, психологічні умови розпознавання універсалій, універсальні смисли особистості, когнітивний розвиток людини, становлення особистості.

Problem uniwersaliów psychologicznych osobowości kształtującej się w warunkach społeczno-kulturowych

W artykule zostały zaprezentowane główne wyniki teoretycznego oglądu stanu badań nad kwestią uniwersaliów w psychologii; Autor wyróżnia i poddaje analizie trzy główne kierunki badań; określa specyfikę psychologicznego pojęcia uniwersaliów.

Słowa kluczowe: uniwersalia psychologiczne, psychologiczne warunki różnicowania uniwersaliów, uniwersalne sensory osobowościowe, kognitywny rozwój człowieka, kształtowanie osobowości.

**To the question of forming in social-cultural conditions
psychological universals of personality**

There are the main results of the theoretical analyzing the question of universals in Psychology presented in the article; the three main directions of the research are distinguished and revealed; the specific psychological notion of universals is formulated.

Key words: *psychological universals, psychological conditions of distinguishing universals, universal semantic senses of personality, cognitive development of man, development of personality.*

Таблица 1

**Обобщенные результаты сопоставления данных
кросскультурных психологических исследований когнитивного
развития (по данным, представленным в [Мацумото 2001])**

Индивидуальные способности	Универсальное	Культурно обусловленное	Исследователи	
Восприятие природы	Способность воспринимать, психофизиологические механизмы восприятия; экономическое значение растений и животных в жизни человека	Знания Выделение и связывание феноменов и их составляющих относительно экономической необходимости и/или потребности	B. Berlinn, A. Lopez, S. Atran, J.D. Coley, D.L. Medin, E.E. Smith	
Ментальные процессы	Категоризация	Таксономическая в основе	Целевая и таксономическая	B. Malt, E. Rosh, C.B. Mervis, W.D. Gay, D. Johnson, P. Boyes-Braem
	Кодирование цвета	«Узловые моменты» спектра	Выделение тонов и оттенков по принципу экокультурных потребностей личности	I.R.L. Davies, G.G. Corbett
	Классификация растений и животных	Различение связи флоры и фауны в природе; функциональность и прагматика связи	Селекция растений и животных для одомашнивания, обусловленная экономическим и экологическим факторами	A. Lopez, S. Atran, J.D. Coley, D.L. Medin, E.E. Smith
	Сортировка объектов	Способность к когнитивной обработке, переработке информации; когнитивные механизмы, заданные для осуществления этого; общее предпочтение функциональному принципу при сортировке объектов	Предпочтения к параметрам классификации (по цвету, по таксономии, по температуре и т.д.)	J. Wassmann, P.R. Dasen

Продолжение таблицы 1

	Запоминание	Способность запоминать; усиление запоминания в связи с контекстом	Акцентирование контекстов, обусловленных экокультурными потребностями		R.C. Mishra, T. Singh
	Когнитивный стиль	Способность дифференцировать и связывать	Стили Полезависимый Поленезависимый		J.W. Berryю D. Sinha, A.B. Shrestha, R.C. Mishra
Способ познания	Народная эпистемология	Индивидуные способности познавать, заданные механизмы познания	Фундаментальные эпистемологические и культурные установки		K. Peng, R.E. Nisbett
			Народная эпистемология		
			Запада – логика	Востока – диалектика	
Эмоции	Основа эмоций	Связь психофизиологического и когнитивного	Нормы проявления		D. Matsumoto
	Виды универсальных эмоций	Шесть: гнев, отвращение, страх, печаль, счастье, удивление	Оттенки выражения и распознавания		D. Matsumoto
	Распознавание эмоций	Счастье, отвращение	Комбинации и связывание остальных «универсальных» эмоций в зависимости от контекста культурной ситуации		P.J. Naab и J.A. Russell
	Выраженные эмоции	Типы форм: мимика, пантомимика, вербалии Улыбка	Степень выражения, нормы проявления, распределение вербальных и невербальных средств		P.J. Naab и J.A. Russell
	Агрессия	Само состояние	Мотивы, цели, события		M.S.Kim, W.R. Sharkey, T. Singelis, J.T. Tedeschi, R.B. Felson

Таблица 2

**Обобщенные результаты сопоставления данных
кросскультурных психологических исследований личности (по
данным, представленным в [Мацумото 2001])**

Психологические параметры	Специфика в исследуемых культурах	Западноевропейские (США, Австралия, Голландия и др.)	Восточноазиатские (Китай, Япония, Индия и др.)	Исследователи
		индивидуалистические	коллективистские	
Понятие личности		Устойчивая связь психических свойств и психологических характеристик	Гибкий, изменчивый процессуальный феномен	D. Matsumoto
Психосоциальный тип «я» личности		Независимое	Взаимозависимое	C.Y. Chiu, Y.Y. Hong, C. Dweck
Восприятие		Эгоцентричное (имплицитность)	Ситуативно-контекстуальное (эксплицитность)	D. Matsumoto
Умозаключение о «другом»		На основе преимущественно вербального предъявления и самопредъявления (о чем человек говорит)	Акцент на невербальное, скрытое содержание (о чем человек молчит)	E.D. Knowles, D.R. Ames
Социальная атрибуция		Диспозициональная	Контекстуальная	J.G. Miller M.Y. Morris, K. Peng
Самооценка личности	Содержание	Самоутверждение	Самосовершенствование	S.J. Heine, D.R. Lehman, H.R. Markus, S. Kitayama
	Направление формирования	Сосредоточение в формировании самооценки на позитивных аспектах	Акцент на негативных аспектах (не отставать)	S. Kitayama, H.R. Markus, D. Matsumoto, V. Norasakunkit
	Потребность в позитивной самооценке	Выше	Ниже	S.J. Heine, D.R. Lehman, H.R. Markus, S. Kitayama
	Наличие позитивной самооценки	Явное	Скрытое	S. Kitayama, M. Karasawa
	Реакция на угрозу самооценке	Сохранить и повысить путем самоутверждения	Выявить расхождение между идеальным и реально воспринимаемым образом себя и устранить расхождение	S.J. Heine, D.R. Lehman, H.R. Markus, S. Kitayama
Основа личностного субъективного благополучия		Преимущественно самозффективность – Self-competence	Преимущественно самопрятие – Self-liking	R.W. Tafarodi and W.B.Jr. Swann, Tafarodi, J.M. Lang and A.J. Smith

Отримано: 28.06.2013

ПЕРШІ КРОКИ PIERWSZE KROKI

Александра Барашева

Севастопольский городской гуманитарный университет

СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПОНЯТИЯ «ЦЕННОСТЬ» В ПРЕДСТАВЛЕНИЯХ ЭТНОКУЛЬТУРНЫХ ОБЩИН СЕВАСТОПОЛЯ

Постановка проблемы. 2010 год был провозглашен Организацией Объединенных Наций Международным годом сближения культур. С одной стороны, такое сближение возможно, если имеются ценности, свойственные всем существующим культурам, то есть универсальные ценности. В этом случае необходимо их эксплицитировать и стремиться к консенсусу относительно их содержания. С другой стороны, сближение культур имеет границы, поскольку каждая культура стремится к самосохранению и воплощается в неисчислимом многообразии социокультурных сообществ и общностей, жизненных миров людей. Основание такого многообразия составляют специфические сочетания этнических, культурных, религиозных, социальных, политических, экономических, профессиональных, гендерных, поколенческих и иных ценностей, циркулирующих в жизненных мирах личности и обществ.

Актуальность проблемы ценностей в современных условиях обуславливает гуманитарный интерес к ее исследованию. В украинских гуманитарных науках ценность исследуется как предмет социально-философского контекста (И.Г. Стрелецкая; дис. иссл. канд. филос. н., Донецк, 2008), как категория познания, а также как цель познания и деятельности (С.И. Мудра; дис. иссл. канд. филос. н., Черновцы, 2010). Изучается связь феноменов гражданского общества и ценностей (А.В. Ременец; дис. иссл. канд. филос. н., Киев, 2011). Как особая трудность обозначается пересечение тех ценностей, которые передаются в диалоге поколений, и тех, которые вызваны фактором рыночных и демократических трансформаций в действующем государстве (Т.П. Артимонова дис. иссл. канд. филос. н., Киев, 2011). Выявляется доминирование у молодежи витальных ценностей в современных социальных условиях в Украине (Ю.Ю. Суглобова; дис. иссл. канд. филос. н., Симферополь, 2007). Активно разрабатывается проблема ценностной значимости этнической, этнокультурной идентичности в становлении личности (А.В. Бычко, К.Ю. Шестакова, дис. иссл. канд. психол. н.) и т.д.

Между тем, вопрос ценностных представлений в картинах мира людей, различных по этнокультурной принадлежности, но проживающих совместно на одной территории, остается открытым.

Целью настоящей работы стало 1) проанализировать понимание феномена ценности и 2) выявить конкретные ценности личностей людей, проживающих в поликультурных условиях на при-

мере севастопольского региона, отличного наличием в нем тридцати двух этнокультурных сообществ.

Основные результаты исследования. Теоретический анализ научных определений позволил дифференцировать особенности понимания феномена ценности (рис. 1).



Рис. 1. Понимание феномена «ценность» в гуманитарных науках

Ценность понимают как *объект потребности*: 1) в психологии – объект (абстрактный или конкретный, стабильный или ситуативный, материальный или духовный) потребности (Краткий психологический словарь 1998); 2) в философии – предмет некоторого желания, стремления и т.п. (Новейший философский словарь 2009), объект, значимый для человека или группы лиц, «любой предмет любого интереса», «суть функции интереса» (Философская Энциклопедия 1960-1970); «объекты ценностного отношения» (Философский энциклопедический словарь 1983).

Как *идею о потребности* ценность понимают: 1) в социологии – приобретенное, усвоенное из опыта обобщенное и стабильное понятие о том, что является желательным; тенденция выбора и критерий постановки целей и результатов действия (Асп 2000); 2) в культурологии – представление о том, что свято для человека, класса, группы, общества в целом, их убеждения и предпочтения, выраженные в поведении (Культурологический словарь); 3) в философии – «социальное и культурное значение определенных явлений действительности» как «объектов ценностного отношения» (Философский энциклопедический словарь 1983); 4) в психологии – идея об объекте потребностей (Краткий толковый психолого-психиатрический словарь 2008).

В качестве *образца или эталона* поведения ценность представляется: 1) в философии – ориентиры человеческой деятельности (Философский энциклопедический словарь 1983), те социальные по своему происхождению образцы, на которые зачастую, но не всегда, опираются выносимые оценки (Философия: Энциклопедический словарь 2004), социальные образцы не просто как объект потребностей, а как опосредованный культурой эталон должного в достиже-

нии этих потребностей (Философия: Энциклопедический словарь 2004), в частности Риккерт попытался развить философию как науку об общезначимых («трансцендентальных») образцах (Философия: Энциклопедический словарь 2004); 2) в психологии – общественные идеалы, выступающие как эталон должного (Психологический словарь 1999: 442); 3) в социологии – общественные идеалы, выступающие как эталон должного (Antinazi 2009).

Ценность определяется как *продукт деятельности* в психологии – «продукт жизнедеятельности групп и общностей социальных, человечества в целом, выступающих как единый совокупный субъект» (Словарь практического психолога 1998).

Как *оценка* (оценочная связь) ценность, в общем, понимается: 1) философии – процесс и результат оценивания объекта (Философия: Энциклопедический словарь 2004); «то, что чувства людей диктуют признать стоящим» (Философский энциклопедический словарь, 2010); значение-значимость – ценность объекта (Философская Энциклопедия 1960-1970); 2) в социологии – «общественная значимость предмета и социальной установки (attitude)» (Философская Энциклопедия 1960-1970).

Ценность понимают как *личностный смысл* в психологии – личностный смысл, отвечающий актуальным потребностям, идеалам, личностным смыслам субъекта (Психологія особистості: Словник-довідник 2001: 146); личностный смысл, имеющий трансцендентный, выходящий за пределы индивидуального сознания характер (Психологія особистості: Словник-довідник 2001: 146); личностный смысл как ценностные ориентации личности, в которых сходятся ее различные психологические характеристики (Ракитина, Багдасарян 2008); то, что важно для субъекта в определенном контексте жизни и деятельности (Краткий толковый психолого-психиатрический словарь 2008), форма личностных смыслов (Психологический словарь).

Как *мотив* ценность также интерпретируется: 1) в психологии – источник мотивации поведения личности (Краткий толковый психолого-психиатрический словарь 2008); личностная ориентация (Ракитина, Багдасарян 2008); 2) в философии – «в самом общем виде невербализуемые, “атомарные” составляющие наиболее глубокого слоя всей интенциональной структуры личности» (Новая философская энциклопедия 2001); «то, что чувства людей диктуют признать стоящим ... и к чему можно стремиться» (Философский энциклопедический словарь, 2010).

Как *отношение* ценность трактуется: 1) в философии – «отношение между представлением субъекта о том, каким должен быть оцениваемый объект, и самим объектом» (Философия: Энциклопедический словарь 2004); 2) в социологии – особое общественное отношение, благодаря которому потребности и интересы индивида или социальной группы переносятся на мир вещей, предметов, духовных явлений, придавая им определенные социальные свойства, не связанные прямо с утилитарным назначением этих вещей, предметов, духовных явлений (Antinazi 2009).

Вопросом остается распределение степени влияния данных факторов на формирование ценностей конкретной личности.

Целью *эмпирического исследования* стало изучение того, как понимают ценность и какие конкретно ценности выделяют люди, принадлежащие к различным этнокультурным группам, но проживающие в одном регионе, в частности – Севастопольском.

Всего в Севастополе на данный момент насчитывается 32 этнокультурных сообщества. Теоретически, логично было бы предположить, что такие условия, как их совместное проживание, быт, общение должны были бы привести к так называемой универсализации их ценностей.

Респондентами стали три группы представителей этнокультурных обществ Севастополя – русские (42 человека), татары (19 человек) и туркмены (16 человек). Возрастные границы выборок составили 16–45 лет.

Результаты изучения понимания респондентами феномена ценности выявили, во-первых, что ценность понимается всеми респондентами, независимо от этнической принадлежности, преимущественно идентично: 1) в первую очередь – как личностный смысл (половина всех выборов); 2) затем – как мотив (четвертая часть выборов); 3) как противопоставление (пятая часть); 4) как социальные связи (десятая часть) – *табл. 1*.

Таблица 1

Определение феномена ценности

Отождествление с:	Распределение выборов (%) респондентов этнокультурных групп:		
	русских	татар	туркмен
личностным смыслом	47,6	42	43,75
мотивом	28,7	26,3	31,25
противопоставлением	19,5	21	18,75
социальными связями	4,2	10,5	6,25
Итого:	100	100	100

* *Примечание:* количество выборов:

- русских – 42 = 100%, 1 выбор = 2,4%;
- татар – 19 = 100%, 1 выбор = 5,26%;
- туркмен – 16 = 100%, 1 выбор = 6,25%

Во-вторых, было установлено, что распределение конкретных, выбранных респондентами ценностей по типу дефицитарности бытийности различно (*табл. 2*).

В эмпирических данных (*табл. 2*) русских преобладают выборы ценностей витальных, дефицитарного типа, т.е. тех потребностей, удовлетворение которых необходимо человеку для ощущения собственного индивидуального комфорта на бытовом уровне (всего – 92%); например, такие ценности как «мир и спокойствие в семье», «благополучие семьи», «домашний уют», «любовь» – как отношения близких, «друзья», «карьера». Для сравнения: выборы татар составили 40% (например, «благополучие семьи/детей», «образованность»); туркмен – 38% (например, «любовь близких людей», «успешность»). Соответственно, выборы бытийных ценностей русскими составили 9% («умение прощать», «честность»,

«свобода»), татар – 60,5% («здоровье рода», «стабильность государства», «взаимопонимание между людьми»), туркмен – 62,6% («здоровая нация», «благополучие государства», «стабильное демократичное государство»). В группах татар и туркмен выборы преимущественно распределились на ценности бытийного типа, т.е. те, которые подразумевают перенос интереса с дефицитарных индивидуально-личностных потребностей в данном случае на заботу о благополучии рода (например, «здоровая нация», «здоровье рода»), государства («стабильность государства», «демократические отношения»), взаимоотношения людей («взаимопонимание между людьми», «отношения между людьми», «человеческие отношения»). В группе русских выборы распределились с явным преимуществом на дефицитарные ценности – 92% (например, «здоровье» – свое и семьи, «хобби», «материальное благополучие»).

Таблица 2

Распределение выборов ценностей респондентами по типу дефицитарности-бытийности

Варианты ценностей		Выборы респондентов (%)		
		русских	татар	туркмен
Дефицитарные	Семья, благополучие семьи / детей	26,5	10,52	18,78
	Любовь как отношения	11,6	–	–
	Приятие (любовь близких людей)	–	–	9,39
	Дружба	22,3	10,52	–
	Здоровье свое, семьи	7,4	–	–
	Образованность	–	7,9	–
	Карьера	7,4	–	–
	Успешность	–	–	9,39
	Материальное благополучие, благосостояние	4,2	10,52	–
	Хобби	6,36	–	–
	Веселье	1,06	–	–
	Жизнь	2,1	–	–
	Счастье	4,2	–	–
	Всего:	92	39,46	37,56
Бытийные	Умение прощать	2,1	–	–
	Честность	3,18	–	–
	Свобода	2,1	–	–
	Атеизм	2,1	–	–
	Здоровье рода,	–	28,93	–
	Здоровая нация	–	–	31,3
	Взаимопонимание как принцип человеческих отношений	–	21,04	12,52
	Благополучие государства (его стабильность; демократические отношения)	–	10,52	18,78
	Всего:	9,5	60,49	62,6
		100 (188)	100 (38)	100 (32)

*Примечание: 188 выборов русских = 100%; 1 выбор = 0,53%
 38 выборов татар = 100%; 1 выбор = 2,63%
 32 выбора туркмен = 100%; 1 выбор = 3,13%

Выводы:

- феномен ценности понимается всеми респондентами, в общем, идентично;
- количество вариантов выделяемых ценностей различно (русские выбирают от 3 до 5, а татары и туркмены – по 2);
- среди выделяемых ценностей присутствуют как сходные выборы ценностей (преимущественно), так и различные;
- различно распределение ценностей по типу «дефицитарности-бытийности»: в группах татар и туркмен выборы преимущественно распределяются на ценности бытийного типа; в группе русских выборы распределяются с явным преимуществом на дефицитарные ценности.

Несмотря на схожие обще-социальные условия совместной деятельности ценности представителей этнокультурных обществ, проживающих на одной территории, не могут быть признаны универсализированными и полностью идентичными. Причины наличия ценностей бытийного типа в группах респондентов-татар и туркмен и их отсутствия в группах русских респондентов могут стать *перспективами дальнейшего исследования.*

Литература:

1. Асп Э.К. Введение в социологию. – М. : Алетейя, 2000. – 256 с.
2. Краткий толковый психолого-психиатрический словарь / под ред. Igisheva, 2008 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psychology.academic.ru>.
3. Культурологический словарь / Библиотека учебной и научной литературы [Электронный ресурс]. – Изд-во «Спутник+», – Режим доступа: <http://sbiblio.com/BIBLIO/content.aspx?dictid=5&wordid=72902>.
4. Краткий психологический словарь / Л.А. Карпенко, А.В. Петровский, М.Г. Ярошевский [Электронный ресурс]. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. – Режим доступа: <http://psychology.academic.ru>.
5. Новая философская энциклопедия : в 4 тт. / под ред. В.С. Стёпина [Электронный ресурс]. – М. : Мысль, 2001. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy.
6. Новейший философский словарь, 2009 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_new_philosophy.
7. Психологический словарь / Психологический центр «Мир Вашего Я» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.psychogist.ru.
8. Психологический словарь / под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Политиздат, 1999. – 429 с.
9. Психология общности : словник-довідник / за ред. П.П. Горностая, Т.М. Титаренко. – К. : Рута, 2001. – 320 с.
10. Ракитина О.В., Багдасарян А.М. Особенности межэтнических авто- и гетеростереотипов [Электронный ресурс] // Ярославский педагогический вестник. – 2008. – № 4. – С. 138–144. – Режим доступа: http://vestnik.yspu.org/releases/psihologiya/41_9/.
11. Словарь практического психолога / под ред. С.Ю. Головина [Электронный ресурс]. – М. : АСТ, Харвест, 1998. – Режим доступа: <http://psychology.academic.ru>.
12. Философская энциклопедия : в 5-и т. / под ред. Ф.В. Константинова [Электронный ресурс]. – М. : Советская энциклопедия, 1960–1970. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy.

13. Философский энциклопедический словарь / гл. ред.: Л.Ф. Ильичёв, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалёв, В.Г. Панов [Электронный ресурс]. – М. : Советская энциклопедия, 1983. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy.
14. Философия : энциклопедический словарь / под ред. А.А. Ивина [Электронный ресурс]. – М. : Гардарики, 2004. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy.
15. Философский энциклопедический словарь, 2010 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy.
16. Antipazi. Энциклопедия социологии, 2009 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/socio>.

W artykule przedstawiono wyniki analizy teoretycznej wykładni pojęcia wartości w takich naukach humanistycznych jak filozofia, psychologia, socjologia, kulturoznawstwo. Przedstawiono wyniki badań empirycznych pojmowania zjawiska wartości oraz analizy porównawczej wariantów wartości uznawanych przez przedstawicieli trzech grup etniczno-kulturowych Sewastopola – rosyjskiej, tatarskiej i turkmeńskiej.

Słowa kluczowe: *pojęcie wartości, warianty wartości, wartości egzystencjalne i deficytarne, przedstawiciele kultury etnicznej*

У статті приведено результати: теоретичного аналізу інтерпретації поняття цінності у таких гуманітарних науках, як філософія, психологія, соціологія, культурологія; результати емпіричного дослідження розуміння феномену цінності, а також компаративного аналізу варіантів цінності, що виділяються представниками трьох етнокультурних груп Севастополя – руських, татар і туркмен.

Ключові слова: *поняття цінності, варіанти цінності, дефіцитарні й буттєві цінності, представники етнокультури*

There are the results of the theoretical analysis of interpreting the notion 'value' in such human sciences as philosophy, psychology, sociology, cultural science presented in the article: besides, the results of the empirical research of understanding the phenomenon of value and of the comparative analysis of the values distinguished by the three ethnic group representatives – the Russian, Tatars and Turkmen, introduced.

Key words: *the notion of value, versions of value, D-needs (Deficiency needs) and B-needs (Being needs), representatives of an ethnic culture*

Отримано: 26.06.2013

**МЕТОДОЛОГІЧНІ І ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ
КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ
METODOLOGICZNE I TEORETYCZNE ASPEKTY BADANIA
PRZESTRZENI KULTUROWEJ**

<i>Євгенія Синюта.</i> ЛЮДИНА В РІЗНОРІДНОМУ КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ: КОНТЕКСТ ТОЛЕРАНТНОСТІ	5
<i>Piotr Ołowiak.</i> METODOLOGIA BADANIA PERSWAZJI W KOMUNIKACJI NAUKOWEJ	14
<i>Кухарук Вікторія.</i> ТЕОРІЯ В. БСЛЯНІНА ЯК СУЧАСНИЙ НАПРЯМ ПСИХОЛОГО-ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ	19
<i>Anita Krawczyk.</i> PERSPEKTYWY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO: HETEROGENICZNOŚĆ I ODREBNOSĆ CZY GLOBALIZACJA KULTUROWA?	25

**КУЛЬТУРНО-СЕМІОТИЧНЕ ОСВОЄННЯ ПРОСТОРУ KULTUROWO-
SEMIOTYCZNE OSWOJENIE PRZESTRZENI**

<i>Natalia Bizoń.</i> TAK BLISKO, A TAK DALEKO: POLSKA A CZECHY	28
<i>Paulina Korczyńska.</i> PROBLEMATYKA TURYSTYKI POLSKO-UKRAIŃSKIEJ	34
<i>Dagmara Korczyńska.</i> MIASTO JAKO OBIEKT PRZEDSTAWIONY W TEKSTACH PIOSENEK: LOCUS I HABITUS	40
<i>Елена Подшивалова.</i> ПРОБЛЕМА ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО АНАЛИЗА СИНСИТУАТИВНЫХ ТЕКСТОВ ОПИСАТЕЛЬНОГО ХАРАКТЕРА (НА МАТЕРИАЛЕ ПУТЕВОДИТЕЛЕЙ)	47
<i>Agnieszka Szuszcik.</i> KULTUROWA I JEZYKOWA SWOISTOSĆ MIASTA ŻYWIEC	54
<i>Natalia Ślęzak.</i> SWOISTOSĆ KULTUROWA I JEZYKOWA ŚLASKA	59
<i>Андрій Яцишен.</i> ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ АВАНГАРДНОЇ ТА АНДЕГРАУНДНОЇ МУЗИКИ	65

**КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ І СОЦІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
BADANIA KULTUROLOGICZNE I SOCJOLOGICZNE**

<i>Mieszko Polak.</i> PROBLEM ŚWIĘTOŚCI ALEKSANDRA NEWSKIEGO	71
<i>Kalina Skowronek.</i> ZJAWISKO KORUPCJI W ŻYCIU SPOŁECZNYM	77
<i>Anna Plech.</i> KULTURA JAPOŃSKA I OBCOKRAJOWIEC W JAPONII	83
<i>Іван Прокіпчук.</i> СИМВОЛІЧНА СТОРОНА КОНЦЕПТУ DEATH (на матеріалі оповідання Е. По «The Black Cat»)	93
<i>Ewelina Kupczak.</i> JEZYKOWE I KULTUROWE POSTRZEGANIE KONCEPTU SZCZĘŚCIA	99

<i>Paulina Machulska.</i> KULTUROWY ASPEKT WSPÓŁCZESNYCH PRZYŚŁÓW	105
<i>Анита Кравчик.</i> ЦВЕТ КУЛЬТУРЫ – СИМВОЛИКА КРАСОК РАЗЛИЧНЫХ КУЛЬТУР	108
<i>Іван Прокіпчук.</i> НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА СЕМАНТИКА ЧЕРВОНОГО І ЧОРНОГО В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	112
<i>Izabella Domider.</i> KULTURA BIZNESU W POLSCE I ROSJI – RÓŻNICE I PODOBIENSTWA	122
<i>Юстына Едликовска.</i> РУССКИЙ ЯЗЫК КАК МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЯЗЫК ПОЛИТИКИ. ИСТОРИЯ И ШАНСЫ	128
<i>Aleksandra Cędrawska.</i> OBRAZ MUZYKA W ROSYJSKICH DOWCIPACH	137
<i>Paulina Bagińska.</i> ПРАЗДНИК ПАСХИ. ИСТОРИЯ ПРАЗДНИКА И ЕГО ОСНОВНЫЕ КАНОНЫ В КУЛЬТУРАХ ПОЛЬШИ, РОССИИ И УКРАИНЫ.....	143
<i>Karolina Bugajska.</i> LINGWISTYCZNO-PSYCHOLOGICZNO-KULTUROWY ASPEKT ZJAWISKA POPKULTURY. POPKULTURA I JEJ WPŁYW NA KSZTAŁTOWANIE OBRAZU ŚWIATA.....	149
<i>Наталья Савина.</i> КУЛЬТУРНОЕ ПРОСТРАНСТВО ФУТБОЛЬНОГО РЕПОРТАЖА	156
<i>Любовь Воробьюхина.</i> ЖЕСТИКУЛЯЦИЯ В КУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ ГОГОЛЕВСКОГО ХУДОЖЕСТВЕННОГО МИРА....	168
<i>Роман Губриенко.</i> КРАХ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА КАК СЛЕДСТВИЕ ГЛОБАЛЬНОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО КРИЗИСА.....	179
<i>Шпак Л. І.</i> КУЛЬТУРА УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ НА ОСНОВІ ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ КОМПЕТЕНЦІЙ ПРАЦІВНИКІВ ТУРИСТИЧНИХ АГЕНЦІЙ	184

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЯ МОВИ І ДИСКУРСУ LINGWOKULTUROLOGIA JĘZYKA I DYSKURSU

<i>Юлия Палагина.</i> АСТРОНОМИЧЕСКИЙ И АСТРОЛОГИЧЕСКИЙ ДИСКУРС: ОБЩЕЕ И РАЗЛИЧНОЕ	193
<i>Aleksandra Myszka.</i> ZRÓŻNICOWANIA KULTUROWE W DYSKURŚIE WYWIADU.....	199
<i>Katarzyna Kozior.</i> DYSKURS NA TEMAT PRAW ZWIERZĄT: PODSTAWOWE ZAGADNIENIA, ZARYS HISTORII IDEI, ANTROPOMORFIZACJA, JEZYK «ZASTĘPCZY».....	203
<i>Joanna Kowalczyk.</i> WARTOŚĆ DYSKURSYWNA POSTANOWIENIA JAKO DOKUMENTU URZĘDOWEGO: STRUKTURA I SPÓJNOŚĆ TEKSTU I RELEVANCJA ARGUMENTÓW	214
<i>Anna Śledzik.</i> MIĘDZYUCZELNIANA UMOWA MIĘDZYNARODOWA JAKO ELEMENT DYSKURSU ADMINISTRACYJNO-PRAWNICZEGO (PRZYSZYNEK DO ANALIZY PROBLEMU)	222
<i>Наталья Савина.</i> ПРЕЗЕНТАЦИЯ ИГРОКА В ТЕЛЕВИЗИОННОМ ФУТБОЛЬНОМ РЕПОРТАЖЕ.....	230
<i>Marzena Górska.</i> CZY KOBIETA JEST METAFORĄ? PRÓBA ODPOWIEDZI NA PODSTAWIE WYBRANYCH POLSKOJEZYCZNYCH I ROSYJSKOJEZYCZNYCH CZASOPISM KOBIĘCYCH.....	239

<i>Елена Подшивалова. РУССКИЕ И ПОЛЬСКИЕ РЕКЛАМНЫЕ ТЕКСТЫ</i>	251
<i>Хохель Д. Ю. ОБРАЗ САДА В ТЕКСТАХ Г. ПАГУТЯК И С. КЛАРК</i>	257
<i>Piotr Szalaśny. JEZYKOWY OBRAZ PSA W POLSKIEJ PRZESTRZENI KULTUROWEJ</i>	262
<i>Dagmara Korczyńska. RÓŻNORODNOŚĆ KULTUROWA JEZYKA INTERNAUTÓW</i>	268
<i>Оксана Максименко. ЛІНГВОКУЛЬТУРНА ОЗНАКА РЕЧЕННЯ З УСТАЛЕНОЮ КОНСТРУКЦІЄЮ У ПРЕТЕРИТАЛЬНОМУ КОН'ЮНКТИВІ</i>	274
<i>Паулина Махульска. ВАРИАНТНОСТЬ РУССКИХ ПОСЛОВИЦ И ПОГОВОРОК – ПОСЛОВИЦЫ И АНТИПОСЛОВИЦЫ. ПОЛЬСКИЕ ЭКВИВАЛЕНТЫ</i>	279
<i>Ольга Макаренко. ПЕРЕКЛАД ВІРША «JEŻELI KIEDY – W TEJ MOJEJ KRAJINIE» ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО УКРАЇНСЬКИМИ ПОЕТАМИ</i>	284
<i>Marcin Kowalski. SPOSOBY ADAPTACJI I TRANSFORMACJI PŁATONOWSKIEGO STYLU OPowieŚCI «WYKOP» W POLSKIM TŁUMACZENIU</i>	290
<i>Александра Мышка. ПРОИСХОЖДЕНИЕ РУССКОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ ЛЕКСИКИ С ПОЗИЦИЙ МЕЖКУЛЬТУРНЫХ СВЯЗЕЙ</i>	297

**МАЙСТЕР-КЛАС. ПРАЦІ ВИКЛАДАЧІВ
WARSZTATY. PRACE WYKŁADOWCÓW**

<i>Дарья Барашева. К ВОПРОСУ О ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ УНИВЕРСАЛИЯХ ЛИЧНОСТИ ЧЕЛОВЕКА, ФОРМИРУЕМОЙ В СОЦИОКУЛЬТУРНЫХ УСЛОВИЯХ</i>	302
---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-----

**ПЕРШІ КРОКИ
PIERWSZE KROKI**

<i>Александра Барашева. СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПОНЯТИЯ «ЦЕННОСТЬ» В ПРЕДСТАВЛЕНИЯХ ЭТНОКУЛЬТУРНЫХ ОБЩИН СЕВАСТОПОЛЯ</i>	314
----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-----

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej
Кременецький обласний гуманітарно-педагогічний інститут
ім. Т. Г. Шевченка
Новгородский государственный университет им. Ярослава Мудрого
Московский городской педагогический университет
Studia Methodologica

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**Міжнародний інтеграційний проект
для студентів, магістрантів і аспірантів**

**ШКОЛА ВІДКРИТОГО РОЗУМУ
SZKOŁA OTWARTEGO UMYSŁU
ШКОЛА ОТКРЫТОГО РАЗУМА**

Том 5

**РІЗНОРІДНІСТЬ
КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ:
ІСТОРІЯ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Підписано до друку 19.12.2013 р. Гарнітура «Книжник».
Папір офсетний. Друк різнографічний. Формат 60x84/16.
Умовн. друк. арк. 18,8. Обл.-вид. арк. 22,3.
Тираж 100. Зам. № 622.

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300.
Свідоцтво серії ДК № 3382 від 05.02.2009 р.

Надруковано у ТОВ «Друкарня «Рута»,
вул. Пархоменка, 1, м. Кам'янець-Подільський, 32300.
Тел. (03849) 42250